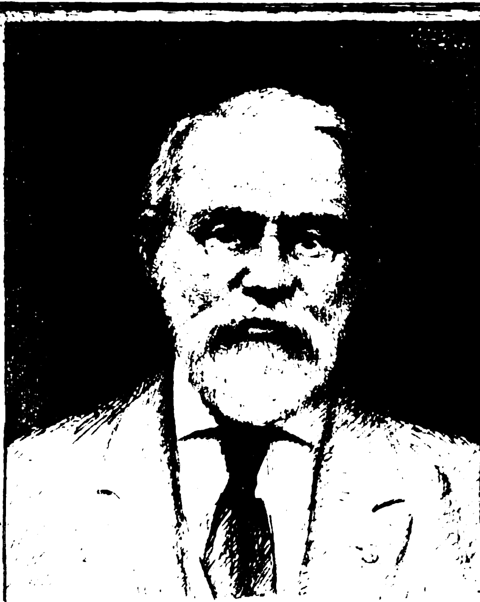

EX LIBRIS
C·J·A·O·JENSEN

VIKINGERNE

VIKINGERNE

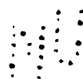
BILLEDER FRA VORE FORFÆDRES LIV

AF

ALEXANDER BUGGE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN - KRISTIANIA
1904

KØBENHAVN - GRÆBES BOGTRYKKERI.

Til

min Far

Professor Sophus Bugge.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

		Side
I.	De nordiske Folk i deres første Fremtræden	1—38
II.	Kvinden i Vikingetiden	39—87
III.	Barn og Olding	88—113
IV.	Livet i en Vikingenybygd. Nordmænd og Dansker i Irland	114—169
V.	Vikingetids-Minder fra Øen Man	170—212
VI.	Kulturens Arnesteder i gammel Tid	213—242
VII.	Vikingetidens Kultur	243—286
VIII.	Livssyn og Dannelse ved Overgangen fra Vikingetid til Middelalder	287—319

De nordiske Folk i deres første Fremtræden.

Jeg kommer til paa de følgende Blade at tale om Nordens Stammer og Folk i ældgammel Tid. Meget af hvad jeg nævner kan maaske ved første Øiekast synes lærd, overflødigt og unødvendigt. Hvad Interesse, kan man sige, har det for vor Tid at høre om hvad Grækere og Romere vidste om vore Forfædre for næsten to tusen Aar siden, eller at faa vide Navnene paa Folk og Stammer, der nu forlængst er forsvundne og glemte? Det er dog saa, at vil man søge at forstaa et Folks Stilling i Nutiden, maa man ogsaa kjende dets Historie i Fortiden og især den Tid, da Folket blev et Folk og en Nation, den Tid, da ydre og indre Forhold samlede det til en Enhed. Men dette gjælder i særlig Grad os Nordboer. Hvordan kan vi uden historiske Forudsætninger forstaa alle de indviklede Spørgsmaal, der særlig angaar den nordiske Folkestamme? Hvordan kan vi ellers forstaa Betydningen af de mange Baand, baade politiske og aandelige, der knytter Nordmænd, Svensker og Dansker sammen? Hvilken Stilling vi end indtager til Unionsspørgsmaal og til den skandinaviske Tanke, hvad enten vi er Maalmænd eller glæder os ved det sproglige Fælles-

skab med Danmark, saa føler vi dog, at de nordiske Folk — fra Island i Nord til Slesvig i Syd — staar hverandre langt nærmere indbyrdes, end de staar endog sine nærmeste Frænder i Udlandet, f. Eks. Englændere, Hollændere og Tyskere. Enhver Normand føler med i Sønderjyllands og Finlands Skjæbne, er der end faa af den nulevende Slægt, som deler 1850-Aarenes skandinavistiske Sympathier.

Vil vi forstaa disse Spørgsmaal, da er det ikke nok at vide, at de nordiske Sprog er beslægtede, eller at Norge nu er forenet med Sverige og tidligere var forenet med Danmark. Vi maa vende Blikket tilbage til Fortiden og søge at lære de nordiske Folk at kjende paa den Tid, da de først samledes til Folk og Stater. Da vil, tror jeg, meget, der nu synes os dunkelt, blive klart og forstaaeligt.

De nordiske Folk er, som vi alle ved, en Gren af den store germanske Folkestamme. Germanerne viser sig, allerede første Gang de fremtræder i Historien, med sit stærke Særpræg, der skiller dem ud fra andre Indogermaner som Romere, Grækere, Slaver og Kelter. Tacitus's næsten to tusen Aar gamle Skildring af Germanerne i hans «Germania» har endnu sin Gyldighed. Det, som dengang udmærkede dem, giver dem fremdeles deres Særpræg: deres udprægede Friheds- og Selvstændighedsfølelse, deres Kjærlighed til Lov og Ret, til en sædelig Retsorden. Folket styres af Konger af ædel Slægt; men det har ogsaa selv Del i Styrelsen. Kongens Magt er ikke ubunden og uindskrænket som den romerske Imperators; «han har mere Myndighed til at raade end Magt til at byde», eller som Adam af Bremen omtrent tusen aar senere siger om Svearne: «De har Konger af gammel Slægt, hvis Magt dog afhænger af Folkets Vilje». Paa Tinge møder alle Stammens frie,

vaabenføre Mænd, afgjør om Krig eller Fred, vedtager nye Love og sidder til Doms. Ja Svearnes Ting i Uppsala og Isøre Ting i Danmark nærmer sig undertiden til en virkelig Nationalforsamling, hvor Mænd fra hele Riget mødes.

Frie, selvstyrende Samfund, hvor hele Folket har Del i Styrelsen, det er Germanernes store Indsats i Historien, fremfor Grækere og Romere, som politisk aldrig naaede ud over Byen (*πολις, urbs*). Romerne, hos hvem den af Mure omgivne By dannede Samfundets Midtpunkt, formaaede, da Rom var blevet et Verdensrige, ikke at skabe en Forfatning, som skaffede alle frie Borgere, ogsaa de, der boede udenfor Rom, lige Del i Statens Styrelse. Kun i Provinserne, særlig i Gallien, er der svage Tilløb til en repræsentativ Forfatning. Derfor blev ogsaa i Rom i Tidens Fylde Republiken afløst af Keiserdømmet. Og Romerstaten gik til Grunde, netop fordi Folket ingen Del havde i Styrelsen, og fordi der saaledes intet Fremskridt kunde ske, men kun Stilstand og Tilbagegang. De Barbarer, som brød ind og ødelagde Roms Vælde, de havde det, som Rom med al sin Storhed ikke eiede, Frihed og Selvstyre. Germanerne havde oprindelig ingen Byer, men levede som Bønder rundt om paa Landet. Derfor kom alle Stammens, og senere hele Folkets frie Mænd til at faa lige Del i Styrelsen. Det er intet Tilfælde, at det repræsentative System (Parlamentet) og Juryen først er opstaaet og har udviklet sig hos Germanerne*).

Hvad er det da, som har givet Germanerne deres Særpræg? Kjærlighed til Ret og Frihed har hele den

*) Jeg glemmer ikke, at der i Middelalderen foruden i England ogsaa fandtes Parlamenter bl. a. i Spanien og paa Sicilien, hvor Vestgoternes og Normannernes Samfundsforhold vistnok har virket ind, og at Middelalderens Parlamenter er udviklet gjennem Lensvæsenet.

indogermanske Stamme vist, undtagen der, hvor Orientens Sol har skabt despotiske Samfundsforhold. Det særegne hos Germanerne maa ydre og indre Forhold ha bidraget til at udvikle. Jeg skal nævne: Agerbrug og Fædrift, som var Folkets vigtigste Næringsvei, Færder paa det aabne Hav, som fra Alders Tid har udmærket Germanerne fremfor de fleste indogermanske Stammer, Mangelen paa Byer, det kolde Vejrlig, som hærder Legeme og Sjæl, de høie Fjelde og de store Skove, der sætter et naturligt Skille mellem Folkene. Desuden har Germanerne, skulde jeg tro, i gammel Tid holdt sig mere ublandet end de fleste andre Indogermaner. I Romeres, Grækeres og Slavers Aarer maa der allerede tidlig være flydt meget ikke-arisk Blod. Og hos Kelterne synes baade Sprog og Samfundsforhold at vidne om ældgamle Forbindelser med Orienten. I flere Egne af de germanske Lande synes der derimod at bo en næsten ublandet germansk Befolkning, f. Eks. i Størstedelen af Norge, Sverige, Danmark og i Friesland. Ialfald har der her, saalangt Historie og Jordfund viser tilbage, boet germanske Stammer. Endvidere skal jeg som et Moment af stor Betydning nævne, hvad jeg ovenfor har talt om, at de italiske og græske Folk lige fra de ældste Tider hovedsagelig boede i muromgivne Stæder. Endnu kan man rundt om i Italien se disse Byer sterke og uindtagelige ligge oppe paa Fjeldsiderne, omgivne af Mure, der synes reiste af Fortidens Jætter. Følgen var, at Grækerne og Romerne tidlig blev Bymænd, Borgere, medens Germanerne, som ikke levede i Byer, vedblev at være Bønder. Paa samme Maade kan vel ogsaa Forskjellen mellem Germaner, Kelter og Slaver forklares ud fra ældgamle Raceblandinger, fra Landenes Natur og Folkenes Levesæt. Men Germanerne, som Tacitus skildrer dem omtr. Aar 100 e. Kr., udgjør endnu paa faa Und-

tagelser nær — f. Eks. Goterne — ingen virkelige Folk eller Nationer. De er kun en Række Stammer, som indbyrdes knapt skiller sig ud fra hverandre ved andet end Navnet. Den Tid var, da Tacitus skrev, endnu ikke kommet for Germanerne, da Metamorfosen, Hamskiftet foregaar, den Tid, da Stammerne vokser til Folk og Nationer, hver med sit, som det synes, næsten uforanderlige fysiske og aandelige Særpræg.

Vi kan sammenligne Menneskenes Spaltning i Racer, Folkestammer og Folkeslag med Dyreracernes og Plantearternes Udvikling fra fælles Stamfædre til Arter og Slægter. Tag f. Eks. Hesten, hvis Stamtræ man omtrent fuldstændig kan følge lige fra den Tid, da den skilte sig ud fra de øvrige Hovdyr: Zebra, Æsel osv. Hesten har, som bekjendt, i Tidens Løb spaltet sig i en Mængde Racer, hver med sit — som det synes — varige Særpræg. Disse Racer er frembragt ved Krydsning og rationel Røgt, paa Grund af Landenes naturlige Forhold osv., Racer som: Araberen, Ponyen, den danske Hingst, Gudbrandsdalshingsten og den engelske Fuldblodshingst. — Den sidstes Stamtræ har man, som bekjendt, omtrent fuldstændigt lige fra Racens Oprindelse i det 17de Aarhundred ved Indførelse af arabiske Fuldblodsdyr; ældre er nemlig den engelske Fuldblodsrace ikke. — Paa lignende Maade er det vel ogsaa, at de forskjellige Menneskeracer har spaltet sig: først i Folkestammer og siden i Folk og Nationer. Vi kan i vore Dage se, hvordan en ny Menneskerace holder paa at udvikle sig paa Nord-Amerikas Fastland.

Familie og *Stamme* kaldes de laveste Sammenslutninger mellem Menneskene. Paa dette Trin er Menneskene endnu ikke naaet til bestemte Maal eller politiske Opgaver. Et høiere Udviklingstrin betegner Ordene *Folk* og *Nation.* Begrebet «Nation» har gjerne en snev-

rere Mening end det, som vi forstaar ved «et Folk». Nationens Medlemmer taler samme Sprog og tilhører samme Folkestamme. Men for at danne en Nation kræves der desuden en levende Følelse af Samhørighed, en Følelse af at dens Medlemmer har fælles Maal, fælles Minder, fælles Kultur. Med «Folk» forstaar vi noget videre, nemlig Indbyggerne af et af politiske Grænser indesluttet Omraade, der ofte kan rumme forskjellige Nationer. De to Begreber er dog vaklende. Skal man f. Eks. kalde Schweizerne et Folk eller en Nation? Indbyggerne af Schweiz taler fire forskjellige Sprog, Tysk, Fransk, Italiensk og Ladinsk; de er knyttet sammen ikke alene ved politiske Baand, men ogsaa ved fælles Historie, fælles Fare, fælles Minder. Oftest falder dog begge Begreber sammen, og i det følgende kommer jeg til at bruge Ordene «Nation» og «Folk» om hinanden.

Nationerne udvikler sig som oftest lidt efter lidt. Mange smaa, i Sprog og ved Slægtskab sammenhørende Stammer samles til en Enhed, det vi kalder en *Stat.* — Statens Udvikling er som Træets, der spirer og knoppes i Stilhed, for saa pludselig en Dag at staa fuldt færdig med Blade og Blomster. — Men først efter at den politiske Enhed er indtraadt, er det som Regel, at Følelsen af Samhørighed vækkes, at Folket faar sit Særpræg og bliver sig det bevidst. Oftest sker dette i store Tider, naar Daad øves, helst i Trængselsaar, hvor ydre Fiender truer Folket og tvinger det til at samle sig, eller naar Folket staar samlet mod store Maal. Karl den Store havde samlet de germanske Stammer i Tyskland; men først længe efter hans Tid, under Kampe med Magyarer og Normanner og paa de store Tog til Italien, opstaar den tyske Nation; først da lærer Sakser, Franker, Alemanner og Bayrer at føle sig som en Enhed. Angelsakserne faar i sit nye Fædreland, paa Britanniens Jord,

sit Særpræg forskjelligt fra andre nordtyske Stammers, udformet under Paavirkning af Landets Natur, ved Folkeblanding og ved Kulturtilførsler fra Rom, fra Kelter, fra Frankerriget.

Men først under Alfred den Store og i Kamp med Nordboernes Vikingeskarer smelter Angler og Sakser, Indbyggerne af Wessex, Østangel, Northumberland og Mercia, sammen til en Nation, den angelsaksiske. Fra den nyere Tid kan jeg nævne den hollandske Nation, som er vokset frem under Nederlandenes Frihedskamp, og den nordamerikanske, som endnu ikke er halvandet Aarhundred gammel, men alligevel har sit bestemte aandelige og anthropologiske Særpræg.

En Særstilling indtager paa mange Maader de *nordiske Nationer.* Det er ikke lettere for en Bayrer og en Meklenburger at forstaa hinanden, end det er for en Normand, en Svensker og en Dansker; Bayreren er Katholik og Meklenburgeren Protestant; i Livsvilkaar og Samfundsforhold er der ogsaa Ulighed. Dog tilhører Meklenburgeren og Bayreren begge den tyske Nation, medens vi Normænd, Svensker og Dansker udgjør tre Folk og tre Nationer Men samtidig har vi ogsaa Følelsen af indbyrdes Slægtskab og Samhørighed, en Følelse, som ikke bare er vakt ved de ydre politiske Forhold. Det er over disse Spørgsmaal, jeg i det følgende skal søge at kaste et Streiflys.

Nordens Folk tilhørte, som allerede de gamle Romere og Grækere vidste, den germanske Folkeæt, — eller rettere den Gren deraf, som kaldes den nordgermanske. Og er der end den Dag idag saa liden For-

skjel mellem Normænds, Svenskers og Danskers Sprog, at vi med Lethed kan forstaa hverandre, saa var i gamle Dage Forskjellen endnu mindre.

De ældste nordiske Sprogminder, skrevne med de saakaldte ældre Runer, som med et rundt Tal kan sættes fra Aar 400 til henved 750, viser, at der paa den Tid rundt om i Norden, fra Slesvig i Syd til Haalogaland i Nord og fra Upland i Øst til Sogn i Vest, taltes omtrent det samme Sprog. Dialektforskjelligheder har der dog vel allerede dengang været i Norden. Runemestrene reiste ofte fra Sted til Sted, og vi kan ikke med fuld Sikkerhed slutte fra Indskrifterne til Sproget og Udtalen netop i den Egn, hvor de er fundne. Først i Vikingetiden begynder Sproget at spalte sig i tre Grene, Norsk, Svensk og Dansk, for saa fra det 11te Aarhundrede af klart at fremtræde som tre forskjellige Sprog. Nordens Folk udgjorde paa den Tid, vi først begynder at høre om dem, endnu ingen Enhed. De var som alle Germaner i den ældste Tid delt i en Mængde indbyrdes uafhængige Stammer, hvis Navne vi for en stor Del gjenfinder i de senere Landskabsnavne. Første Gang, vi hører om Nordens Lande, er hos den græske Reisende Pytheas fra Marseille (omkr. 330 f. Kr.). Pytheas kom paa sin Reise til Britannien og derfra naaede han efter seks Dages Seilads Øen *Thule*. Her er, fortæller han, Natten ganske kort; Mørket varer kun to—tre Timer. Forskerne synes at mene, at Landet Thule, som Pytheas er kommet til, maa være et Sted paa Vestkysten af Norge, hvor Mørketiden om Sommeren jo ikke er lang. Pytheas fortæller, at Thules Indbyggere dyrkede Korn, som de samlede i Lader, og drev Biavl; de lavede en Drik af Korn og Honning. Derimod fortæller Pytheas intet om Navne paa Stammerne i Thule, om Samfundsforhold, om Kongemagten osv. De første

nordiske Folkestammer, som fremtræder i Historien, er *Kimbrer* og *Teutoner*. De var dragne fra sit Hjem med Hustruer, Børn og Eiendomme for at naa til sydligere Lande med rigere Jord og større Rigdomme. Men tilsidst maatte de bukke under for Romernes Legioner. Marius overvandt i Aar 101 f. Kr. Teutonerne ved Aix, og Aaret efter tilintetgjorde han Kimbrerne nede paa Posletten i Slaget paa de raudiske Marker. Kimbrernes og Teutonernes Tog var en Folkevandring af samme Art som den egentlige «Folkevandring» eller som Vikingetogene, den første Folkevandring af germanske Stammer, som vi kjender. Til alle Tider har Stammer, som staar paa et forholdsvis lavt Kulturtrin og som endnu ikke er fast bosiddende, vandret ud mod rigere, solvarmere Egne, især naar Hungersnød stod for Døren eller naar der er Overbefolkning i Landet. Kelterne havde saaledes — lidt efter Alexander den stores Tid — sin Folkevandring ned mod Balkanhalvøen og Lille-Asien. Oversvømmelse var det, fortæller Sagnet, som bragte Kimbrerne og Teutonerne til at forlade sit Hjem — i Jylland. Vi tør maaske heraf slutte, at Vesterhavet — som saa ofte senere — har brudt ind over Landet. At baade Kimbrerne og Teutonerne var Germaner, derom kan der vanskelig være Tvivl, om end Romerne med deres ufuldkomne ethnografiske Kundskaber gjorde dem til Kelter. Dog har vistnok begge Folk paa sin Vandring gjennem keltiske Lande optaget mange keltiske Elementer i sig og er blevet stærkt paavirkede af keltisk Kultur. Romerne kaldte selv Jylland for den kimbriske Halvø og kom i Keisertiden heroppe i Berøring med en Stamme, som de kalder Kimbrer. Forskerne mener, at Navnet Kimbrer er bevaret i *Himmerland*, Landet nærmest syd for Limfjorden. I Nabolandskabet *Ty*

paa Nordvestsiden af Limfjorden tør vi maaske finde et Minde om de gamle Teutoner.

Først paa Keiser Augustus's Tid — gjennem Romernes Erobringer i Germanien — var det dog, at det civiliserede Europa begyndte at faa lidt nærmere Kjendskab til de nordiske Lande. En romersk Flaade seilede i Aar 5 e. Kr. rundt «Kimbrernes Forbjerg» og kom til de danske Øer. Paa en Tempelvæg i Byen Ancyra (nu Angora) i Lille-Asien læser vi om dette Tog. Ancyra var Hovedstad i Galatien. De keltiske Galater, som stadig laa i Krig med sine Naboer, sluttede sig fra første Færd af nær til Romerne. Derfor byggede de ogsaa et Tempel til Ære for Augustus og Roma og paa Templets Væg indhuggede de en af Keiseren selv forfattet Oversigt over hans Bedrifter. Her heder det bl. a.: «Flaaden seilede paa mit Bud fra Rhinens Munding mod de østlige Egne lige til den skythiske Kyst (ɔ: Østersjøens Bred), hvorhen før den Tid ingen Romer var naaet, hverken til Lands eller til Vands. Kimbrer, Charuder og Senmoner og andre germanske Folk i disse Egne bad ved Sendebud om mit og det romerske Folks Venskab». De *Kimbrer*, som her nævnes, har tydeligvis været af samme Slægt som de Kimbrer, der for mere end et Aarhundred iforvejen var vandret ud mod sydligere Egne. De har boet i Stammens gamle Hjem, i Himmerland ved Limfjorden. Den græske Geograf Ptolemæus (fra 1ste Aarhundred e. Kr.) kjender ogsaa Kimbrerne og sætter dem længst mod nord (i Jylland). Han kjender ligeledes Charudernes Stamme *(Charudes)*, hvis Hjem synes at ha ligget lige syd for Limfjorden og hvis Navn er bevaret i *Hardesyssel*. Ptolemæus nævner i det hele syv forskjellige Stammer i Jylland; men om alle disse har været Nordboer, eller om nogle af dem har været

nærmere i Slægt med Germanerne i Tyskland, det formaar vi nu ikke at afgjøre.

I det første Aarhundred af vor Tidsregning begynder vi ogsaa, hos romerske og græske Forfattere, for første Gang at høre nærmere Tale om *den skandinaviske Halvø*. Navnet Skandinavien eller rettere «Skadinavien» *(Scadinavia)* forekommer tidligst hos den romerske Geograf Pomponius Mela. Han fortæller: «I den Havbugt, som vi kalder den kodanske*) (d. e. Østersjøen), og som er opfyldt af store og smaa Øer, ligger Skadinavien, der beboes af Teutoner og baade i Størrelse og Frugtbarhed overgaar de andre Øer.» Oprindelig har Skandinavien vistnok været Navn paa den sydlige Del af Halvøen, det nuv. Skaane, hvis Navn kun er en senere Form af samme Navn. «Skandinavien» betyder muligvis, som enkelte mener, en fremspringende Landtunge, en «Skage», og skulde da være beslægtet med Navnet *Skagen*. Muligt er det ogsaa, at Navnet er beslægtet med Navnet «den kodanske Havbugt». I et Haandskrift af Pomponius Mela staar der nemlig ikke *Scadinavia*, men *Codanovia*. Hvad denne Forfatter ved, er dog overmaade lidet. Han tror f. Eks. at Thule er en egen Ø, som ligger adskilt fra *Scadinavia*, saa sikkert tør man ikke slutte noget af Pomponius Mela. Noget mere ved den romerske Naturforsker Plinius om de nordiske Lande.

Han fortæller — ligesom Mela, at hinsides det kimbriske Forbjerg ligger den kodanske Havbugt, som er opfyldt af Øer. Af disse er Skadinavia den navnkundigste; paa denne Ø bor «i fem hundrede Landsbyer, Hillevionernes Stamme. Enkelte Forskere mener, at *Hilleviones* er et Fællesnavn paa hele Halvøens Befolkning. Jeg tror dog snarest, at det har været en enkelt

*) Paa Latin: *sinus Codanus*.

Stamme, som sandsynligvis har boet i Mellem-Sverige. Plinius kan ha hørt, at Hillevionerne boede i 5 Hundreder (eller Herreder); men dette har han misforstaaet som «fem hundrede Landsbyer». Mere at berette har Grækeren Ptolemæus, Oldtidens navnkundigste Geograf. Der er, siger han, nord for den kimbriske Halvø fire skandiske Øer. De tre er smaa — hermed tænker han vel paa de danske Øer —; «den fjerde, som er længst mod nord, er den største og ligger ligeoverfor Weichsels Munding». Denne sidste Bemærkning er vigtig; den viser os, ad hvilke Veie Ptolemæus har faaet sin Kundskab om Nordens Lande. Handelsveiene til Nord-Europa fulgte Flodernes Løb, og især gik der til Gotland og Sverige en vigtig Handelsvei nedover Weichselfloden fra Sortehavet. Kjøbmænd, der er draget denne Vei, har til Grækenland bragt Kundskab om de nordiske Lande. Ptolemæus kjender ogsaa flere Stammer paa den skandinaviske Halvø; foruden et Par Stammer, hvis Navne vi nu ikke gjenfinder, nævner han Kvæner *(Kvenones)*, Gøter (*Goutai*), Indbyggerne af Gøtaland, og *Chaideinoi* eller Heiner, Indbyggerne af Hedemarken.

Saadan var Forholdene i Norden i det første Aarhundred af vor Tidsregning. Men endnu i det 6te Aarhundred, da Jordanes skrev sin Goternes Historie*), var de for en stor Del de samme. I Norge som i Sverige boede der en Række indbyrdes uafhængige Stammer: Egder, Ryger, Horder, Svear, Gauter, Østgøter, Indbyggerne af Tjust, Finnveden, Halland osv. Samtidig omtrent med Jordanes er Grækeren Prokop, der har skrevet Goterkrigens Historie. Han fortæller, at der i Thule — saa kalder han den skandinaviske Halvø — bor tretten Stammer, som hver har sin egen Konge. Den talrigste

*) Dette Verk er skrevet paa Latin og heder egentlig *Getica*.

Stamme er Gøterne. Lidt efter lidt begyndte dog Stammerne i Norden at smelte sammen til Folk og Stater, det som vore Forfædre kaldte *þjóð* og *þjóðland* i Modsætning til de mindre Enheder, *folk, fylki* og «Hundred» eller *herað* («Herred»). Den ældste Stat i Norden er vokset frem i de brede Bygder rundt Mälarens Bredder, *Svearnes Stat*. Mälaren gaar jo med sine mange Bugter og Viker dybt ind i Landet; mangfoldige tildels seilbare Elve munder ud i den: fra Upland, Vestmanland, Nerike og Södermanland; den samler, kan vi næsten sige, i sig alle Svealands Vandveie. Første Gang, vi hører om Svearne, er hos den store romerske Historieskriver Tacitus (fra Slutningen af det 1ste Aarhundred e. Kr.), der som bekjendt har skrevet et Arbeide over Germanien, «Germania», den aandfuldeste og tillige den om størst Kjendskab vidnende Skildring af de gamle Germaner, en mesterlig og mønstergyldig Skildring. Efter at ha nævnt Goterne og andre nærbeslægtede Stammer taler Tacitus om Svearnes Stat i selve Oceanet, «som foruden Mænd og Vaaben er mægtig ved sine Flaader». I Modsætning til Germanerne i Tyskland styres de ligesom Goterne af en stærk Kongemagt. Svearnes Konge er ikke længer en Stammehøvding, Smaakongerne i Svealand anerkjender Upsalakongens Overhøihed. Sveakongen er en virkelig «Konge over en Nation», en *þjóðkonungr*, det som Goterne kaldte *þiudans*, og som nyere tyske Retshistorikere har kaldt «Storkonge».

De Forhold, som samlede Svearne til én Nation, ligger skjult i Historiens Mørke. Men vi tør formode, at det staar i Forbindelse med, at Svearne boede ved Østersjøen og var Goternes Naboer. Tidligere end de øvrige Germanere optræder nemlig Goterne som en samlet Nation under en *þiudans* eller «Storkonge», og fra Goterne har, mener de Lærde,* Kongedømmet eller

rettere Kongen som Storkonge ved Kristi Tider vundet Indpas hos de vestlige i Tyskland boende Germaner. Men Goterne boede paa denne Tid endnu ved Østersjøens sydvestlige Bred og mellem dem og Svenskerne var der baade Frændskab og nær Forbindelse. Enkelte Forskere mener jo endog, at Øen Gotland oprindelig var beboet af Goter. Desuden har visselig ogsaa den fra Alders Tid navnkundige Helligdom i Upsala bidraget til at samle Svearne.

Det egentlige Svitjod omfattede i Begyndelsen kun Bygderne rundt Mälaren. Men lidt efter lidt overvandt Upsvearnes Kongeæt Stammehøvdingerne og Sveakongerne lagde hele Sverige under sig. Naar dette er skeet, derom kan vi nu ikke sige noget med Sikkerhed. Snorre fortæller, at der paa Ingjald Illraades Tid var mange Herredskonger i Svitjod; men Ingjald lod disse brænde inde og herskede siden som Enekonge. Er der noget sandt i Snorres Fortælling, kan den dog ikke betyde mere, end at Ingjald udryddede Smaakongerne i det egentlige Svealand; thi kun dér nævner han Herredskonger. Ved Vikingetidens Begyndelse, og vistnok endnu tidligere, udgjorde dog Sverige, saa langt som det strakte sig i Middelalderen, ett Rige. Endog Bleking hørte dengang til Sverige; først ved Midten af det 11te Aarhundred kom det til Danmark. Længst bevarede Gøterne sin Selvstændighed. Ogsaa de havde ligesom Svearne sit Hjem ved et Indhav, ved Venerns og Vetterns Strande. Historien viser, at i flade Egne ved brede seilbare Floder, der kommer dybt inde fra Landet, eller rundt store Sjøer samler Menneskene sig tidlig til Folkeslag og Nationer. Oldtidens ældste Nationer har dannet sig ved de store Floder: Nilen, Eufrat og Tigris, Indus, Hoangtes og Jangstekiang. Paa samme Maade ogsaa i Norden. De ældste Folk i Norden er Svear og Gøter. Thi ogsaa

Gøterne var, tror jeg, i Oldtiden noget mere end en Stamme; de var et Folk. Allerede i det første Aarhundred efter Kristus var jo deres Navn kjendt af Romere og Grækere, og Gøterne maa ligesom Svearne i Tidens Løb ha udvidet sit Omraade. Prokop kalder jo Gøterne den folkerigeste Stamme i Thule, og paa det Omraade, der nu kaldes Götaland, boede der oprindelig, det ved vi sikkert, flere forskjellige Stammer. Deraf kom det ogsaa, at i det 11te og 12te Aarh. lød Svear og Gøter som oftest under forskjellige Konger, er det end saa, at ogsaa andre Modsætninger — f. Eks. mellem Hedenskab og Kristendom — her kom til.

Endnu et Sted i Norden findes der en stor Indsjø, ved hvis Bredder Mennesker alt i ældgammel Tid var begyndt at samle sig til det, de Gamle kaldte en *þjóð*, nemlig ved Mjøsen. Det er intet Tilfælde, at Ptolemæus ikke kjender nogen anden norsk Stamme end *Heinerne*. Thi fra Bygderne rundt de store Indsøer var det jo, som vi siden skal høre, at Norges Samling skulde udgaa. Ogsaa i det flade, frugtbare Danmark, hvor de smale Sund og Belter i gammel Tid mere forbandt end adskilte, maa der allerede ved vor Tidsregnings Begyndelse ha været Folkeforbindelser og Spirer til Samling. Men det, som her bandt sammen, var den fælles Gudsdyrkelse, ikke Staten. Indbyggerne paa de danske Øer, ja mulig ogsaa ved Østersøens Sydkyst, dyrkede i Fællesskab Gudinden *Nerthus*, «Jordens Moder». Hendes Navn er det samme som eller beslægtet med Vaneguden Njørd, Frøis Far. Guden Frøi kaldes ogsaa med et andet Navn *Yngvi-Freyr*, og af Yngves Navn er det Navn afledet, hvormed Tacitus i sin Germania under et kalder de Stammer, som dyrkede Nerthus, nemlig *Ingaevones*. Der ligger, fortæller Tacitus, en Ø i Oceanet — efter de Lærdes Mening Sjæland —, hvor der er en til Gud-

inden Nerthus viet hellig Lund, hvor hendes Billede paa Festdage føres frem paa en Vogn trukket af Kjør. Paa hendes Festdage herskede der dyb Fred og ingen maatte gribe til Vaaben, og da samledes, maa vi tro, fra alle Kanter Nerthus's Dyrkere, hele Ingaevonernes Stamme. Danernes Rige er dog yngre end Svearnes. Men Danerne selv er vistnok en ældgammel Stamme, hvis oprindelige Hjem synes at ha været i Skaane. Til Folk og Nation er Danerne dog først voxet frem under Folkevandringen; saa kalder vi de germanske Stammers Nydannelsestid, da Folkene flytter og drager paa Udfærd, mest mod sydlige og østlige, af romersk og græsk Kultur prægede Lande. Stammer samles til Folk; nye Riger reiser sig, blomster og forsvinder. De germanske Stammer i Tyskland smelter sammen til større Folkeforbund, som Sakser og Franker. I denne Tid opstaar ogsaa det danske Rige og det danske Folk. Den ældste sikre Efterretning om Danerne findes hos Jordanes og stammer vistnok fra den norske Stammekonge Rodulv, som før 525 kom til Theodorik den Store i Italien og blev dennes Mand. Ifølge Jordanes er Danerne udgaaet fra den Skandinaviske Halvø og har fordrevet *Herulerne* fra deres Boliger. Herulerne, hvis Navn i Folkevandringstiden gjenlød rundt om i Europa, var en nordisk Folkestamme, som muligens har boet i det sydlige Sverige og maaske tillige paa en Del af de danske Øer. Fordrevet fra sit Hjem drog Herulerne sydover og bosatte sig tilsidst i det nuværende Ungarn. Her blev de overvundet af Romerne. Men en Del af dem foretrak at drage nordover igjen til sit gamle Hjem. De kom, fortæller Historieskriveren Prokop (lidt efter Aar 512) til Oceanet — vel til Østersjøen — og «vandrede gjennem Danernes Folkestammer». Herfra satte de over til Thule. «Blant Thuliterne er Gauterne den talrigste Folkestamme;

ved Siden af dem fik Herulerne Boliger». Forskerne mener, at Herulerne her har havt sine oprindelige Boliger. Dette er dog ikke sikkert; meget synes at tale for at Heruler var et Fællesnavn for de forskjellige nordiske Folkestammer, der tog Del i Folkevandringen. Jeg tror saaledes muligens, at den norske Konge Rodulv, som omtales af Jordanes, er identisk med en Herulerkonge Rodulv, der nævnes af Prokop. En anden Herulerhøvding heder *Aruth*, et med Horder og Hordeland beslægtet Navn. Selve Navnet Heruler er nemlig det samme Ord som vort «Jarl» og betyder egentlig «Krigerhøvding». Og et saadant Navn passer ikke paa Folk, der lever fredlig i Hjemmet, men kun paa Stammer, som drager ud paa Krig og Æventyr. Et i alle Maader merkeligt Folk var Herulerne. De dræber sin egen Konge Ochon, som Prokop siger, af ingen anden Grund, end fordi de vilde prøve engang at være uden Konge. Men saa angrer de og sender Bud til sine hjemvandrede Brødre i Thule for at faa en ny Konge. Sidste Gang, vi hører om Herulerne er ved Aar 565; siden forsvinder de fra Historien.

I Folkevandringens Kampe, i denne Nyskabelsens Tid, da Germanerne for første Gang for Alvor stedtes Ansigt til Ansigt med Sydens solvarmere Lande og rigere Kultur, i dette Liv har ogsaa vi Nordboer taget virksom Del. Herulernes Folk er med at grundlægge Germanernes Vælde i Italien og bringer hjem til Norden Spirer fra Roms og Grækenlands Kultur. Ikke bare Dansker og Svensker, selv Nordmænd tager Del i Folkevandringen og en norsk Konge blir, har vi hørt, Theodorik den Stores Mand. Men som det største og varigste Resultat af Folkevandringstiden i Norden fremstaar Danernes Rige.

Danmark gaar nu, samlet som det er efter Herulernes Fordrivelse, fra omkr. Aar 500 af en Storhedstid imøde.

Ogsaa udadtil maa det unge Folk prøve sine Kræfter paa Vikingetog til fjærne Lande, mod Friser og Franker. I 516 falder deres Konge Hugleik paa et Tog til Hattuariernes Land ved Rhinens Munding, mod den frankiske Kongesøn Theodebert; saa fortæller den frankiske Krønikeskriver Gregor af Tours. Men ogsaa i Hjemmet mindedes Hugleik længe i Skaldenes Kvad. Det gamle, paa nordiske Kilder grundede angelsaksiske Heltedigt «Beowulf» synger om hans heltemodige Kamp og om hans Fald*). Det hedder i dette Kvad, efterat Digteren har fortalt om Helten Beowulfs Fald:

«Nu er der for Mændene Krigstid i Vente, naar Kongens Fald er blevet bekjendt for Friser og Franker, videnom kundgjort. Strid blev begyndt haard mod Frankerne, da Hugleik med sin Flaade kom for at anfalde Frisernes Land. Der bragte Hetvarerne (d. e. Hattuarierne) ham til at segne i Hærkamp og overvældede ham, saa at Brynjekjæmpen sig bøje maatte og faldt i Fodfolkets Skare. Ei mer gav Fyrsten Smykker til Helteskaren. Altid siden har Venskab med Merovingeren (d. e. den frankiske Konge) været os nægtet.»

Af saadanne Vikingetog var Tiden fuld. Femti Aar efter Hugleiks Død (i 565) foretog f. Eks. Danerne et lignende Tog til de vestlige Farvande og intet andet nordisk Folks Navn er saa vel kjendt i fremmede Lande som deres. I Hjemmet reiser sig paa Sjæland Leires straalende Kongeborg *Heorot* eller «Hjort», hvis Pris «Beowulf» synger. — Sit Navn, Hjort, havde vel Hallen faaet, fordi dens Gavl var prydet med Hjortehorn. — Leirekongernes, Skjoldungeættens Ry gaar viden om

---

*) Hugleik (ell. *Hygelâc*) kaldes i «Beowulf» Geaternes Konge; enkelte Forskere anser dette Digts *Geatas* for Jyder; andre holder dem for Gøter.

Lande. De er den navnkundigste Herskerslægt i Norden og udleder ligesom Svearnes Konger sin Oprindelse fra Guderne selv. I «Beowulf» tegnes Skjoldungekongen Halvdan som et Mønster paa en ædel og storsindet Konge, og i Rolv Krake fik hele den nordiske Folkestamme sit Herskerideal. Ogsaa i Hjemmet er der dog baade Kamp med Fiender og Frændestrid. Sin haardeste Kamp har Danerne at bestaa med Hadobardernes Stamme, et Folk, der boede ved Østersøens sydlige Bred og muligens, som enkelte Forskere mener, var af samme Slægt som Folkevandringens navnkundige Langobarder. Hadobarderne trænger frem paa Sjæland helt til Hjort, hvor Halvdans Søn Roar og dennes Brodersøn Rolv (Krake) slaar dem i en blodig Kamp. Herom fortæller det oldengelske Digt «Wîdsîð», den «vidtvandrende» Sangers Kvad, nærmest en Fortegnelse over de paa Folkevandringstiden navnkundige germanske Stammer og Konger. Digtet siger: «Hrodulv (ɔ: Rolv) og Hrodgar (ɔ: Roar) holdt længe Venskab sammen, Brodersøn og Farbroder, efter at de havde fordrevet Vikingernes Æt . . . . og ved Hjort nedslaaet Hadobardernes Magt.» Men siden kommer Ulykken ogsaa til Skjoldungernes Borg og Rolv falder med sine Mænd.

Ogsaa Svearne er paa Folkevandringens Tid et mægtigt Folk. Storartede arkæologiske Fund i Upland vidner om Sveakongens Magt og Rigdom paa denne Tid. Merkeligt er især Vendel-Fundet, som efter Forskernes Mening er gamle Kongegrave. Vendel ligger nord for Upsala ved en Elv, der i gammel Tid betragtedes som Fyrisaaens øvre Løb. Her har man foruden Vaaben og pragtfulde Smykker fundet Hjelme prydede med kunstfærdige Billeder og Menneskefremstillinger. Svearnes Kongeæt, Skilfingerne, som «Beowulf» kalder dem, eller Ynglingerne, som det norske «Ynglingatal» kalder dem, er ved

Siden af Skjoldungerne den navnkundigste Kongeæt i Norden. De kjæmper med Danerne og herjer i Austrveg, bl. a. i Estland, hvor Kong Yngvar falder og hvor Sønnen Braut-Anund hevner sin Faders Drab; ja selv med Konger i det nordligste Norge, i Haalogaland, staar de i Forbindelse. Voldsomme er især Svearnes Kampe med Geaterne. Af Overmod falder Geaterne under sin Konge Hædkyn, Hredels Søn, ind i Svearnes Land. Men Sveakongen Anganty slaar dem ved «Ravneskoven», fælder Hædkyn og lover, at han den næste Morgen vil lade mange Mænd hænge i Galgen til Glæde for Fuglene. Men Lykken vender sig. Den næste Morgen kommer Hædkyns yngre Bror Hugleik med en ny Krigerskare til Hjælp. Krigslurene lyder; Krigerne stormer frem. Anganty maa søge Ly bag Voldene i sin egen Borg i Vendel i Upland. Men selv dér trænger Fienden ind. Anganty maa lade sit Liv og finder i Galgen den Skjæbne, han havde tiltænkt Geaterne*). Ogsaa i Svearnes Kongeæt er der Strid mellem Frænder. Aale, Angantys Søn, fordriver sin Brodersøn Adils Men denne vender efter en lang Landflygtighed tilbage og dræber Aale. Frændestrid har der fra Alders Tid været i Nordens Kongeætter.

Saaledes ser vi paa Folkevandringens Tid Daner og Svear som to livskraftige Nationer, fulde af Styrke og

*) Beowulfdigtets Anganty *(Ongenþeôw)* svarer til Ynglingatals Kong Egil. Dennes Søn er Ottar, som kjendes af begge Digte. Angantys Bedrifter svarer derimod til Ottars i Ynglingatal; han har dér Tilnavnet «Vendelkraake», fordi han blev dræbt i Vendel i Jylland, hvor hans Lig blev lagt ud til Føde for Fuglene og de vilde Dyr, medens en Galge *(trékráka)* til Spot blev sendt hjem til Svearne. Men som en svensk Forsker Knut Stjerna nylig har oplyst, er Landskabet Vendel i Jylland vistnok kommet ind istedenfor Vendel i Upland, der ikke var Ynglingatals Digter bekjendt.

Overmod, som ikke alene fæstner og samler Riget indadtil, men som ogsaa frister Lykken i haarde Kampe og paa farefulde Tog til fjærne Lande.

Endnu fandtes der dog intet Rige Norge og ingen Nation af Nordmænd. Ja disse Navne, Norge og Nordmænd, eksisterede, maa vi tro, end ikke dengang. Vikingetiden er Nydannelsestiden for den nordgermanske Folkestamme. Nordens Folk drager som i en ny Folkevandring paa Tog til fremmede Lande. Riger vindes og stiftes — i øst som i vest —; Nybygder grundes. Nordboerne stedes til Møde med Vesteuropas højere, fra Rom stammende Kultur; ja selv til Grækenland føres deres Veie. Den indre Gjæring, de store Maal, som samlede Folkene, Kulturtilførselen udenfra, alt dette virker sammen, saa at Vikingetiden blir en Hamskiftets Tid for de nordiske Folk. I denne Tid er det, den norske Nation opstaar.

Oprindelig udgjorde Nordmændene — ligesom Danskerne og Svenskerne — en Række forskjellige og indbyrdes uafhængige Stammer, der boede hver i sit Fylke — saa kaldes Norges ældste Inddeling. De høie Fjelde, som skiller mellem Dalene og stænger fra Bygd til Bygd, og de store Skove, der i gamle Dage satte et maaske endnu sterkere Skille, gjorde, at Stammerne først sent samledes til en Enhed. Sandsynligt er det ogsaa, at oprindelig forskjellige Stammer har befolket Norge. Navnet synes saaledes at tyde paa, at Rygerne i Rogaland har tilhørt samme Stamme som de østgermanske *Rugii* ved Weichselflodens Munding. Dette Folk kaldes ogsaa i de gotiske Stammesagn hos Jordanes for *Ulmerugi,* og med ganske det samme Navn, *Hólmrygir**), kaldes hos Skaldene en Afdeling af de norske Ryger, en i Sandhed merkelig Overensstemmelse.

*) Egl. «de Ryger, der bor paa Holmerne».

Stammenavnet Horder er vistnok det samme som de jydske *Charudes* eller Harder i Hardesyssel.

Den i Slutningen af det 12. Aarh. skrevne norske Krønike, som kaldes *Historia Norvegiæ*, fortæller, at Trøndelagen er bebygget fra Sverige. Først mere indtrængende sproglige og antropologiske Undersøgelser vil dog formaa at give Svar paa alle disse Spørgsmaal. Sikkert er det ialfald, at Norge før Harald Haarfagres Tid var befolket af en Mængde indbyrdes uafhængige Stammer, som dog stod hverandre nær baade i Sprog og ved Stammeslægtskab.

Og Haralds Samling kom ikke som Lyn fra klar Himmel. Alt længe før hans Tid havde Stammerne flere Steder i vort Land sluttet sig sammen til større Enheder. Saaledes i den sydlige Del af vort Land, som alt paa Folkevandringens Tid stod i Forbindelse med Landene hinsides Nordsjøen og hvor Folkemængden var forholdsvis meget tæt. Vi har hørt om Kong Rodulv, som kom til Theodorik i Italien. Jordanes's Ord, som dog er dunkle og vredne, synes at vise, at Rodulv var Konge over en Række Stammer i det sydvestlige Norge, deriblandt Indbyggerne af Grenland (den sydlige Del af Telemarken) samt Egder, Ryger og Horder. Røkstenen i Østergøtland, Vikingetidens merkeligste Mindesmerke, nævner Digtninge om Fortidens Helte: Om Goterkongen Theodorik og desuden om tyve Konger, som i fire Aar sad i Sjælland under en fælles Overkonge, men tilslut faldt i en blodig Kamp. Disse Konger tilhørte norske Stammer: Ryger, Horder og Heiner. Deres Overkonge kaldes Raadulv. Er han den samme som den Rodulv, der blev Theodorik den Stores Mand?

I Vikingetiden finder vi den samme Samfølelse mellem Stammerne i det sydvestlige Norge. De første Vikinger, som i 793 landede ved Englands Kyster, sagde

at de kom fra *Hærethaland*, d. e. fra Hordaland. Og det ældste Navn, som irske Skrifter kjender paa Vikingernes Hjemland, er *Hiruath*, der ogsaa synes at betegne Hordaland. Og siden, da Harald Haarfagre samlede Norge, mødte han, som vi alle ved, den haardeste Modstand i Hafrsfjorden. De samme Stammer, som alt paa Folkevandringens Tid havde staaet sammen, stod her paany samlet: Horder, Ryger, Egder og Telemarkinger.

Men Norges Samling til ett Rige skulde dog ikke udgaa hernedefra. Bygderne ligger her for spredt, Fjeldene er for høje og ufremkommelige. I vide, flade Bygder, helst rundt en Fjord, et Indhav eller en bred Elv, har jo Folket lettest for at samles til en Enhed.

Baade i det nordlige og i det sydlige Norge ligger der slige Bygder. Fylkerne rundt Trondhjemsfjorden: Inderøen, Sparbuen, Verdalen, Stjørdalen, Strinden, Guldalen og Orkedalen, udgjorde alt længe før Harald Haarfagres Tid en samlet Enhed, *þrándheimr* eller «Trondhjem». Ens Lov og Ret herskede heroppe i *Trøndelagen*, saa kaldtes fra Alders Tid Trøndernes Lovomraade, hvor Udsendinger fra alle de trønderske Fylker havde sit fælles Ting paa Frosten, eller kanske oprindelig paa Øren ved Nidaros. Sammenslutningen mellem de trønderske Fylker er vistnok ældgammel. Allerede i «Wîdsîð» synes Trøndernes Stamme at nævnes*). Men Trøndelagen havde ingen fælles Konge; det var, hvad vi kunde kalde en føderativ Republik. Den eneste Høvdingeæt, vi kjender heroppe, var Ladejarlernes. Dette var vistnok fremfor noget andet Grunden til at hele Norges Samling ikke kom til at udgaa fra Trøndelagen, hvor dog i gammel Tid Landets Hovedstyrke laa.

---

*) Naar den vidtvandrende Sanger fortæller: «Jeg var med *þrowendum*», da synes dette at betyde «Trønder».

Den største Samling af brede, sammenhængende Bygder i Norge strækker sig fra Kristianiafjorden opover til Tyrifjorden, Randsfjorden og Mjøsen. Herfra var det, Norges Samling skulde udgaa. Sagnet fortæller, at Haralds Æt stammede fra Ynglingekongerne i Upsala. Sikre historiske Vidnesbyrd viser, at Vestfold og Jylland ved Aar 800 hørte til samme Rige.

Svenske og vel endnu mere danske Forbilleder var det vistnok, som ledede Harald og hans Æt under deres Arbejde paa at samle Norge. Allerede Halvdan Hvitbein, den første af Ætten, som vandt Rige i Norge, herskede baade paa Oplandene og i Vestfold. I det gamle Kvad «Ynglingatal» kaldes han *þjóðkonungr*, «Konge over en Nation». Tilslut kom Ynglingekongernes Rige til at omfatte næsten hele det sydøstlige Norge. Og allerede Haralds egen Far, Halvdan svarte, udstrakte sin Magt til Vestlandet og blev Konge i Sogn.

Saaledes var Vejen paa mange Maadet banet for Harald Haarfagre og hans store Verk. Og Nordmændene var alt begyndt at føle sig som en Nation, forskjellig fra Dansker og Svensker. Dette var Vikingetidens Verk. Mænd fra Lindesnæs og op til Haalogaland seilede sammen vesterud, vandt Land og grundede Nybygder. En fælles Fører, en Konge, som kunde lede Krigerskaren, trængtes snart. Ved Aar 840 fik Nordmændene i Irland sin første Konge, *Turgeis*, det er vel «Torgest». Ti Aar senere ser vi Nordmænd og Danskere kjæmpe paa Liv og Død mod hinanden om Herredømmet i Irland. Det er første Gang, vi ser de to Folk mødes som to forskjellige Nationer, første Gang overhovedet, at Nordmænd optræder som en Nation.

Paa denne Tid er det ogsaa, Navnene Norge og Nordmænd først kommer i Brug.

Norge eller *Noregr* «den nordlige Vei», *Norðmaðr*

«en Mand fra Nord» og norrøn eller «norsk», disse Navne er ogsaa, rent sproglig sét, som Folkenavn yngre end Navnene Daner og Svear, om hvis Mening der endnu er Strid. Rimeligvis er det Dansker og Svensker, som først har kaldt Nordmændene for *Norðmenn*; ligesom Nordboerne i gamle Dage kaldte Tyskerne *Suðrmenn* «Sydmænd» og Irerne «Vestmænd».

Allerede den haaløigske Høvding og Polarfarer Ottar, som flygtede for Harald Haarfagres Enevælde og kom til Alfred den store og fortalte ham om sine Reiser, baade han og Kong Alfred selv bruger *Norðmenn* som et Fællesnavn paa vort Lands Indvaanere i Modsætning til Daner og Svear, og *Norðweg* som Navn paa Norge*).

Saaledes har, som vi ser, Forskjellen mellem de tre nordiske Nationer sine Rødder langt tilbage i Tiden. Vi øiner den i Folkelynne, i Gudstro, i Digtning, i Samfundsforhold. Nordmændene, hos hvem Sondringen i Stammer havde varet længst, er sterkt aristokratiske, har en næsten overmægtig Høvdingeklasse og Samfølelsen er liden. Haarde, vilde og trodsige Naturer med Glimt af det jætteagtige, af de ubundne, mørke Naturkræfter, som i Egil Skallagrimssøn og hans Æt. Stolte, overmodige, men ogsaa høimodige, men kantede som Fjeldet selv, ivrige Dyrkere af Tor, Kraftens uslebne Gud.

*) Den bekjendte Sprogforsker, Professor Adolf Noréen i Upsala, forklarer Navnet *Norge* paa en anden Maade, som sammensat af *nórr* «trang» og *vegr* «Vei». Men Ordet *Nordmand*, som i gammel Tid altid skrives *Norðmaðr*, betyder visselig «en Mand fra Nord» og svarer til *Suðrmenn* «Tyskere», *Vestmenn* eller «Irer» osv. Og jeg tror ikke, at Ordene Norge og Nordmænd er af forskjellig Oprindelse.

Danskerne staar ligesom Europa nærmere, er mere slebne og høviske, men fremviser ikke saa mange Kanter og ingen saa særprægede Skikkelser. Ikke for intet er den ypperste og ædleste Konge i Norden i Hedenold Leirekongen Rolv Krake.

I Digtningen træder hos Danskerne det rent menneskelige sterkere frem end Kraften og den raa Styrke. Typisk danske er «Bjarkemaal», Digtningen om ædle og trofaste Mænds Kamp rundt sin ædle Konge, og Digtningen om Hagbard og Signe, den vakreste og ømmeste nordiske Elskovshistorie fra Hedenold, hvor vi næsten synes at fornemme Balladens ømme og smægtende Elskovstoner. Tænk paa Slutningen af Hagbardsdigtet hos Sakse eller i den Balladeform, hvori vi nu kjender det. Hagbard er fangen og skal hænges i Galgen. Men han vil se, om Signe holder sit Løfte og brænder sig inde med alle sine Møer. Derfor lader han først sin røde Kappe hænge op i Galgen.

Længe stod Hagbart Kongens Søn,
sagde, han vilde Verden skue,
indtil han saa stolt Signelils Bur
at stande i lysen Lue.

Fra Norge derimod har vi Sigurd Fafnesbanes og Brynhilds tragiske Elskov og Smeden Vølunds vilde Lidenskaber og blodige Hævn. Vi fornemmer, synes jeg, allerede gjennem den ældste danske Digtning den mildnende Indflydelse fra Danmarks smilende «Vang og Vænge», Bøgens og Løvtræernes Land, hvor Naturen ligesom stemmer Sindet blidere end i Norge med dets trange Fjælde, dets ensomme, tungsindige Dalfører og dets mørke, dystre Gran- og Furuskove. Betegnende er det ogsaa, at ikke Tor, men Odin, Krigskunstens og Aandsoverlegenhedens Gud, er Hovedguden hos Danskerne.

Svenskerne, hvem vi fra disse gamle Tider hører saa lidet om, synes baade i Karakteranlæg og Samfundsforhold mer at ha lignet Nordmændene end Danskerne. De er — ligesom i vore Dage — en udpræget stolt og aristokratisk Nation, hvor de høibyrdige Slægter har stor Magt, men hvor ogsaa Frihedsfølelsen er levende og vaagen. Nordmænd og Dansker kan nok dræbe sine Konger. Men Svearne drukner dem næsten som ved en Statshandling i Tingalmuens Nærvær.

Beundringen for det store og fantastiske, for de fjerne Maal synes til alle Tider at ha præget Svenskerne: Vidunderlige Tog til fjerne Egne, Karelen, Estland og Rusland, Stolthed over Fortidens Storhed: Olav Skøtkonung, som praler af sin Æt, der stammer fra Guderne selv; Røkstenens Runemester, som i dunkle Ord og med end dunklere Tegn taler om Fortidens Storhed, en Mand som i Lærdom, i Lynne og ved Fantasiens Formløshed er et Sidestykke til Rudbeck, som i sit mægtige Verk «Atlantica» lader Sverige være Noas og Menneskenes Urhjem. Men Svenskerne har ogsaa til alle Tider, trods det fantastiske Drag i deres Karakter, været praktiske Mænd med fast Greb paa Livets Realiteter. Faa middelalderlige Skikkelser har en Fantasiens Glød som den hellige Birgitta. Men hun er ogsaa praktisk Politiker, revser selve Paven og har Indflydelse som ingen anden i Sverige. Eller tag fra det 18de Aarhundred en Mand som Mystikeren og Aandeseeren Svedenborg, der samtidig var en af Tidens første Ingeniører. Men saadan var det ogsaa i fordums Tid. I gamle Dage var Gotland et Midtpunkt baade for Kunst og for Handel, og i Upland minder end den Dag idag Runestenene om Høvdingen Jarlebanke, som har bygget Broer og lagt Vei for Mennesker.

Ogsaa de Gamle har sét Forskjel i Lynne og Tænkesæt mellem de tre nordiske Nationer. Men der, hvor de søger at udtrykke den, ser vi mere af Nordmændenes og Islændingernes Praleri og Overmod end af virkelig Forskjel. Det er i Snorres bekjendte Skildring af Slaget ved Svolder. Før Kampen søger Olav Trygvessøn at skaffe sig et Overblik over Fiendens Flaade og spørger: «Hvem er Høvding for den Flok, som er midt imod os?» Der blev svaret ham, at det var Kong Svein Tjugeskjæg med Danehæren. Kongen svarede: «Ikke ræddes vi for de Uslinger; der er ikke Mod i Danerne. Men hvem er Høvding for de Merker (ell. Faner), som er længere ude til høire?» Der blev sagt ham, at det var Kong Olav med Svearnes Hær. Olav Trygvessøn sagde da: «Det vilde være bedre for Svearne, om de sad hjemme og slikkede sine Blotboller, istedenfor at gaa her mod Ormen under eders Vaaben. Men hvem eier de store Skibe, der ligger paa Bagbord Side af Danskerne?» De, han spørger, fortæller, at det er Jarlen Erik Haakonssøn. Da svarede Kong Olav: «Han kan vel synes at ha skjellig Grund til at mødes med os, og af dem kan vi vente os den skarpeste Dyst; thi de er Nordmænd ligesom vi.»

Nordens Folk har lige fra de ældste Tider ofte staaet mod hverandre i Strid og i Kamp, herjet hos og vundet Land fra hverandre Men samtidig har de altid, baade hjemme og ude, eiet Forstaaelse af, at vi er Frænder og hører sammen.

Frankiske Forfattere fra det 9de, 10de og 11te Aarhundred kalder gjerne Vikingerne under ett med Fællesnavnet «Normanner». Det samme gjør Angelsakserne, som end hyppigere kanske kalder dem «Daner». Irerne kalder gjerne Nordboerne under ett for *Lochlannaig* eller «Mænd fra Lochlann». Dette Ord *Lochlann* var, tror

jeg, oprindelig et Navn paa Fjordene i det vestenfjeldske Norge. Navnets første Led ligner det irske *loch* «Sø, Fjord»; det sidste Led minder om vort «Land».

Selve Vikingetogene, de nordiske Folks første og kanske største Indsats i Verdenshistorien, er for en stor Del ikke udført hver for sig af Nordmænd, Svensker og Dansker, men af dem alle i Fællesskab. I den store Normannerhær, som i anden Halvdel af det 9de Aarhundred udførte saa store Bedrifter baade i Frankerriget og England, som beleirede Paris og endog erobrede Øst-Angel og Northumberland, i denne Vikingehær stod der baade Danske og Nordmænd. Svenske Mænd drog hyppig paa Vikingetog i Vesterveg, men altid — synes det — i Følge med Danske eller Norske. I Normandie var de fleste af Indbyggerne af dansk Herkomst; men den første Hertug, Rollo eller Gangerrolv, var, tror jeg, en Nordmand. I Northumberland i det saakaldte Femborgdistrikt (ɔ: Byerne Derby, Notttingham, Lincoln, Leicester og Stamford med nærmeste Omraade) sad Danske og Nordmænd fredlig Side om Side. I Northumberland var Kongeslægten først dansk; senere blev den norsk, af Dublinkongernes Æt. Til Island drog sammen med de norske Landnaamsmænd høibyrdige Svensker; men ingen regnede dem for Fremmede, og flere af disse Svensker havde tidligere kjæmpet i Vesterlede sammen med Danske og Nordmænd. Som Væringer i Konstantinopel tjener Svenske, Danske og Nordmænd Side om Side og udgjør et sluttet Korps. En svensk Kongesøn, Styrbjørn, blir Høvding i den danske Fæstning Jomsborg (paa Øen Wollin ved Oders Munding). Norske Mænd faar Land, blir Krigerhøvdinger og Landeværnsmænd baade i Danmark og i Sverige. Jeg kan nævne Eyvind Skreya, der paa Harald Blaatands Tid blev gjort til Landeværnsmand mod Vikingerne, eller en Finn Arnessøn, som blir Jarl

i Halland. Disse Eksempler kunde visselig mangfoldiggjøres.

I Farens Stund viste dog Samholdet sig bedst: i Slaget ved Brunanburg i 936, da Nordboernes Magt i Nord-England blev knækket; i Normandie, da Nordboernes Vælde efter Rollos Død var truet og Normannerne fik Hjælp af Harald Blaatand fra Danmark; under Kampene i England i Slutningen af det 10de Aarhundrede, da Vikingerne førtes af Nordmanden Olav Trygvessøn og Dansken Svein Tjugeskjæg og de stadig fik Hjælp og Tilhold hos sine Stammefrænder i Normandie. Men fremfor alt i Clontarfslaget ved Dublin i 1014. Dette Slag er Vikingetidens store Folkekamp, da Dublins Konge fik Hjelp fra hele den nordiske Verden: fra Shetlandsøerne og Ørknøerne, fra Hebriderne, Man og Cumberland, fra Northumberland, Wales og Cornwall, ja selv fra Normandie og Flandern, fra Island og Færøerne og muligens helt fra det fjærne Gotland. «Fremmede (d. e. Nordboer) fra hele Verden, alle, som fandtes fra Lochlann af og vestover, forsamlede sig,» siger en irsk Krønike, «mod Brian.» -- Brian Borumha, Konge af Munster og nu Overkonge over hele Irland, var Nordboernes vigtigste Modstander. — Hele den nordiske Verden, fra Novgorod i Øst til Dublin i Vest, fra Haalogaland i Nord til Slesvig i Syd, følte sig som en Enhed, knyttet sammen ved Sprog og Stammeslægtskab, ved Ægteskaber mellem Fyrstehusene, ved fælles Minder og fælles Maal. Den nordiske Folkestamme var som ett Legeme, der følte det i alle Lemmer, om et af dem blev saaret.

Og i Norden selv. Der er Selvstændighedsfølelse nok baade hos Dansker og Svensker og ogsaa hos Nordmænd. Danskernes Vælde i Norge — under Knut den mægtige og Svein Alfivasøn — formaaede ikke at holde

sig mod Nordmændenes voksende Nationalfølelse. Men trods Striden og Spliden var der alligevel Samhold i Norden, Følelse af Stammeslægtskab og Nødvendigheden af at holde sammen. Da det saa ud til Krig mellem Olav den hellige og Olav Skotkonung, stødte dette paa Modstand hos Almuen baade i Norge og Sverige. Bønderne i Viken knurrede og vilde, at Kongerne skulde slutte Fred, og fik Bjørn Stallare til med Held at tale sin Sag. I Sverige var det ligedan; især var Vestgøterne, hvis Land jo laa mellem Nordmænd og Svear, med deres Jarl Ragnvald i Spidsen ivrige Fredsvenner. Men ogsaa blandt Svearne var de mere forstandige ubetinget stemte for Fred med Norge. Husker De Snorres mesterlige Skildring af Forhandlingerne paa Upsala Thing og Torgny Lagmands stolte Tale, da Olav Skotkonung vilde yppe Strid med Olav Haraldssøn? Olav Skotkonung var Storsvenske. Han vilde vinde Norges Vælde under sig, det ingen Sveakonge før havde strakt sin Haand ud efter, herje med Ild og Odd. Men sligt var ikke efter Bøndernes Sind. «Nu er det vor, Bøndernes Vilje,» sagde Torgny Lagmand, «at du, Olav Konge, slutter Fred med Olav Digre, Norges Konge, og gifter ham med din Datter Ingegerd.» Torgny og hans Forfædre havde været de tidligere Sveakongers Mænd, de som havde lagt under sig Finland, Karelen, Estland og Kurland og herjet vide om i Østerlandene, hvor man endnu kunde se deres Jordborge og andre Storverker. «Vil du,» sagde Torgny, «vinde tilbage under dig de Riger i Austrveg, som dine Frænder og Forfædre har havt dér, da vil vi alle følge dig til dette. Men vil du ikke gjøre, som vi siger, da vil vi overfalde og dræbe dig og ikke taale Ulovligheder og Ufred af dig.» Og Bøndernes Vilje seirede tilsidst. Intet Sted i de gamle Skrifter faar vi et klarere Billede af Nordmænd og Svenskers Følelser ligeoverfor hinanden

end i disse Skildringer. Begge Folk — med Kongerne i Spidsen — var stolte og fulde af Selvfølelse. Ikke kunde det falde Sveakongen ind at korte et Gran paa sin Ret, han, hvis Æt var den fornemste i Norderlandene; thi den stammede fra Guderne selv. Men lige fuldt følte Svearne dengang, at Nordmændene var en selvstændig Nation, hvem ingen havde Ret til at trælle og kue. De følte ogsaa, at Folk fik holde Fred i Norden — for Nordmænd og Svensker var Brødre og Stammefrænder —, skulde der være Tale om at virke og øve Storverk i fremmed Land.

Og ligedan Nordmænd og Danske. Det er intet Tilfælde, at det netop er Norge, der ned gjennem Tiderne har staaet i Forening snart med Danmark og snart med Sverige. Norges Samling til ett Rige foregik jo længe efter Sveriges og Danmarks Samling. Følgen var, at Nationalfølelsen i Norge vaktes senere tillive end i vore to Broderlande. Men dette gjorde, at Norge ligesom blev det naturlige Bindeled mellem Nordens Lande. Uagtet Slægtskabet oprindelig kanske var nærmere mellem Dansker og Svensker, saa følte alligevel i historisk Tid begge Folk sig mere i Slægt med Nordmændene end indbyrdes. Og i Norge, hvor Splittelsen, som vi ved, varede langt ned i Tiden, følte Folket sig lige nære beslægtet baade med Dansker og Svensker. Vestfold og Jylland udgjorde omkr. Aar 800 Dele af samme Rige. Harald Gormssøn, Svein Tjugeskjæg og Knut den mægtige havde alle for en Tid Vælde i Norge. Grunden til dette kan næppe være nogen anden end at Nordmændene endnu ikke rigtig havde Følelsen af at Danskerne tilhørte en fremmed Nation. Norske Høvdinger saa det endnu ikke som Landsforræderi at gaa i Danekongens Tjeneste. Fra Danskernes Side var der de samme Følelser ligeoverfor Nordmændene. Naar Knut den mægtige

søgte at vinde Magten baade i Norge og, maa vi tro, ogsaa i Sverige, saa udsprang dette visselig af hans Syn paa de nordiske Folks Slægtskab og Samhørighed. Ligesaa, da de Styrende i Danmark og Norge lod de unge Konger Hardeknut og Magnus slutte Fred og sværge sig i Fostbroderskab og aftale, at den, der levede længst af Kongerne, skulde arve den anden, eller som Sakse siger: «Hardeknut gjorde dette, fordi hans Ønske var, at Norge og Danmark skulde styres sammen, og fordi han heller vilde, at det ene Rige skulde være det andet underlagt, end at de begge skulde være adskilte fra hinanden.» Og da saa Magnus arvede Hardeknut, blev han, ved vi, ligesaa folkekjær i Danmark som i Norge, og fik ogsaa der, som Sakse siger, «med Tilslutning fra alle Tilnavnet den gode».

Mange andre Vidnesbyrd er der ogsaa, som viser, at Nordmænd, Svensker og Dansker i dette det første sikre Afsnit af vor Historie følte sig som nære Frænder i Modsætning til Franker, Angelsakser, Vender og Irer. Aldrig hændte det f. Eks., at Nordmænd paa Vikingetog langs Sveriges og Danmarks Kyster gjorde Indbyggerne til Trælle, saadan som de gjorde med Vender og Irer. De kunde nok brænde og plyndre; — heller ikke dette var dog i Vikingetiden hyppigt eller ansaaes for høveligt. Men trælbinde — aldrig.

Der er et andet Vidnesbyrd, som siger endnu mere: Da Norge i Olav Haraldssøn havde faaet sin første Helgen, hele Nordens første Helgen og Martyr, saa blev han, kan vi med Tryghed sige, ikke alene Norges, men hele Nordens Nationalhelgen. Til hans Skrin i Nidaros valfartede Dansker og Svensker lige fuldt som Nordmænd. Hans Dag, Olsok, fejredes overalt hvor Nordboer byggede. Kirker rejstes til hans Ære rundt om i Norden og i de nordiske Nybygder. Der fandtes Kirker

og Kapeller indviede til hellig Olav fra Nowgorod og Gotland i Øst til London og Dublin i Vest. Olavsdyrkelsen var det, kan vi næsten sige, der i den første Tid gav de nordiske Kirker deres nationale Præg.

Aller vægtigst taler dog Sprogets og Skaldenes Vidnesbyrd. De islandske Skalde, der i det 10de Aarhundred drog ud for at vinde Guld og Hæder, følte sig endnu fuldt ud som Nordmænd. I Norge havde deres Slægt levet og dér laa deres Ætjord, som de ofte selv — saaledes som Egil Skallagrimssøn — søgte at vinde tilbage. Og dog finder vi islandske Skalde rundt om i Norden og hvor Nordboer byggede. Hos Olav Kvaaran i Dublin, hos Ørknøjarlerne, ved Olav Trygvessøns og Olav Haraldssøns Hird ligesaa vel som hos Danekongen og Sveakongen, en Knut den mægtige eller en Olav Skotkonung. Selv en Sighvat Skald, Olav den helliges mest trofaste Mand, besøger Kong Knut paa sin Udenlandsreise og digter siden en Drapa om ham. Overalt følte Skaldene sig hjemme og blev modtaget med lige stor Hæder. Og ligedan de islandske Sagamænd — det kunde ikke falde dem ind at skrive en Keiserens eller den engelske Konges Saga; Forholdene i Norden derimod, ikke alene i Norge, men ogsaa i Sverige og Danmark, interesserer dem levende, næsten ligesaa meget som Forholdene paa deres egen Ø. En Islænding skriver Knytlinga Saga og Snorres Sagaverk indeholder hyppige Oplysninger om Forholdene baade i Danmark og Sverige. Ligedan med Sakse: han begynder sin Danmarks Krønike med en Beskrivelse af Nordens Lande og faar til sit store Verk vigtige Bidrag fra islandske Skalde og Sagamænd, og ogsaa han gjør hyppige Digressioner for at fortælle om Forholdene i Danmarks to Nabolande. Sproget var jo ogsaa i hele Norden væsentlig det samme. Nordens Sprog kaldtes med et fælles Navn *dansk Tunge*,

af Skaldene, af Olav den helliges egen Skald Sighvat, i Sagaerne og rundt om i Norden.

Vi maa dog ikke af alt dette slutte, at Folk ikke følte Forskjellen. Udtrykket norrønt Maal om det norske Sprog forekommer ogsaa, om end sent, i den islandske Litteratur. Og Nordmænd, bosat i Danmark eller Sverige, kaldte sig fra ældgammel Tid norrøne Mænd. Jeg kan nævne Indskriften paa den danske Egaasten, hvor en Mand kalder sig «Godsbestyrer hos Ketil den norrøne».

Alle disse Vidnesbyrd fører til en Slutning, som er vel kjendt og almindelig antaget: Nordmænd, Svensker og Dansker danner fra den historiske Tids Begyndelse, d. e. fra Vikingetiden, tre forskjellige Nationer, hver med sine udprægede Karakterdrag og Særeiendommeligheder.

Fra ældgammel Tid har der været Strid og Kamp i Norden, fra Rolv Krake og ned til Knut den mægtige, da Nordmænd og Svensker stod sammen mod Danskerne, for ikke at tale om senere Tider. Men samtidig har der ogsaa stedse været Samfølelse og Samhold. Overalt, hvor den danske Tunge blev talt, vaktes Nordboerne i Clontarfslaget til Kamp for Dublins Vælde, og til dem alle trængte Hellig Olavs Dyrkelse. I Kongehelle enedes Norges Konge Magnus Barfod, Sveakongen Inge og Danmarks Konge Erik Eiegod i 1100 om Fred og Forlig og som Pant paa Freden fik Magnus tilægte Inges Datter, hun som fik Tilnavnet Fredkolla. Saadan har Forholdene til alle Tider været i Norden: Forskjel og Særpræg, men dog Samhørighed og Samfølelse.

Og saa til Slutning et Spørgsmaal: Hvoraf kommer det, at Bayrere, Meklenburgere og Prøisere udgør en Nation, den tyske? Men vi Nordboer, mellem hvem Forskjellen i Sprog og Levesæt dog ikke er større, vi

udgjør tre Nationer, Nordmænd, Svensker og Dansker. For det første maa vi mindes, at i Tyskland er der nok Enighed i det ydre, men indadtil er der endnu Forskjel og Særeiendommeligheder. Germanernes Samfundsforhold, slig som de oprindelig udviklede sig, stillede sig iveien for Dannelsen af store Stater. Folkestammerne dannede hver for sig en naturlig Enhed hver med sin Rets- og Thingordning og med sin Høvding i Krig og i Fredstid. Men saa kom Folkevandringen og dermed ogsaa Forbindelsen med Romerriget og med romersk Kultur. De første store germanske Riger, som skabtes, var alle Erobringsriger: Goternes, Frankernes og Vandalernes. De frankiske Konger følte sig som Efterfølgere af de romerske Imperatorer og ikke blot som germanske Stammekonger.

Med Karl den store vaagner paany Drømmen om et Verdensherredømme. Men Drømmen stammer fra Byen Rom, ikke fra Germanernes Skovbygder. Keisertanken og Romernavnet er det, som i Middelalderen skabte Tyskland og den tyske Nation og holdt den samlet, og ikke nogen fra Germanerne selv udgaaende Samlingstanke. Det andet store germanske Samlingsrige, som endnu bestaar, er det engelske. Men dette Rige er grundlagt paa fremmed Jord. Før Angelsaksernes Erobring udgjorde det nuværende England en Enhed, var en romersk Provins, og Indflydelse fra romersk Kultur og fra Frankerriget gjorde fra første Tid af sin Indflydelse gældende. Derfor skjød ogsaa her Samlingstanken tidlig Vækst. Vestsaksernes Konger, som samlede England, følte sig ikke som Stammehøvdinger, men som Imperatorer. Deres officielle Titel er ikke det germanske *cyning*, men det græske *basileus*, eller paa Latin *rex totius Britanniæ*.

I Norden er, trods Slegtskabet i Sprog og Samfundsforhold, Forskjellen mellem Nationerne ældgammel, ældre end hos Germanerne i Tyskland og hos Angelsachserne. Desuden gjorde Indflydelsen fra Romerriget sig først sent og middelbart gjældende heroppe. Nordens Konger var paa Karl den stores og Alfred den stores Tid med Hensyn til Magt og Værdighed i Grunden ikke andet end Stammehøvdinger. Tacitus's Ord om Germanernes Fyrster ved vor Tidsregnings Begyndelse, at de har «større Magt til at raade end Myndighed til at byde», er i Grunden ikke andet end hvad Adam af Bremen siger om de svenske Konger i anden Halvdel af det 11te Aarhundred: «De har Konger af gammel Slægt, hvis Magt dog afhænger af Folkets Vilje.»

Knut den store drømte nok om et skandinavisk Rige. Men det strandede paa Modstand i Sverige og Norge. Og naar Forsøget paany har været gentaget, har det altid paany maattet strande: Nationalitetsforskjellen er for dybt rodfæstet hos de nordiske Folk.

Men ligesaa gammel som Følelsen af Forskjel og Selvstændighed er Følelsen af, at Nordens Folk er Frænder og Brødre, Følelsen af, at Nordens Folk er henvist til at dele fælles Skjæbne, bære Last og Brast sammen. Naar denne Følelse har seiret, har det altid været til Held for Norden: da Svearne nødte Olav Skotkonung til Fred med Olav Haraldssøn, da Magnus den Gode og Hardeknut sluttede Forbund og da Magnus Barfod, Inge og Erik Emune mødtes til Fred i Kongehelle. Men da de Tider kom, da Dansker og Svensker glemte Historiens Lærdomme og havde Krig og Ufred, fra Syvaarskrigen og ned til Karl den Tolvtes Dage, da hevnede det sig blodigt paa Nordens Folk selv, gjorde Nordens Stater til Magter af tredje Rang.

De nordiske Folk er ikke og kan — saavidt vi øiner — aldrig blive én Nation eller smelte sammen til ett Folk. Men som selvstændige Individualiteter kan de virke sammen og udføre et Virke i Fredens og Fremskridtes Tjeneste, som de aldrig kan, om de søger at staa alene og mod hinanden.

Kvinden i Vikingetiden.

For at bestemme et Folks Kulturstandpunkt er intet saa vigtigt som at kjende Kvindens Stilling i Samfundet, Allerede af den Grund turde en Skildring af Kvinden i Vikingetiden maaske ha sin Interesse. Men i ingen Tid, før vi naar vore egne Dage, staar der en saadan Glans om Kvinden i Norden, som der gjør i Vikingetiden. Valkyrjer i Skikkelse af straalende Kvinder kaarer paa Valen den døde Kriger og fører ham til Valhal, forat han kan kjæmpe i Einherjernes Skare. Fylgjer i Kvindeskikkelse følger Manden paa hans Vandring gjennem Livet og varsler hans Død og Undergang. I Eddakvadene, i Sagaerne, ja undertiden endog i Runeindskrifternes korte Linjer tegnes der for os en Række storlinjede, særprægede Kvindeskikkelser, hvoraf vor Middelalder kun eier en Efterklang i Folkevisens Skildringer. Særlig i Sagaerne eier vi et Galleri af Kvinder, hvortil vi for at finde et Sidestykke i vor Litteratur maa gaa helt til vor egen Tids Digtere. En Hallgerd, en Bergthora i Njaals Saga, en Aud eller en Gudrun i Laksdøla Saga, en Helga den fagre i Gunnlaug Ormstunges Saga. Kvinder saa eiendommelige og udprægede baade i det gode og i det onde, at de undertiden synes teg-

nede næsten med en Shakespeares Kunst. Hvilken Litteratur eier vel en interessantere Kvindetype end den skjønne, men ondskabsfulde, rænkesyge og hævngjerrige Hallgerd, denne Kvinde, der med en uimodstaaelig Magt driver Mændene, selv de bedste til sig, men som selv er blottet for alle moralske Egenskaber, for enhver Følelse af Forskjel paa Godt og Ondt, paa Hæderligt og Uhæderligt. Medens hun er halvvoksen Pige, ser hendes Farbroder Rut hende engang lege og siger til hendes Far Hoskuld, at han ikke kan skjønne, hvordan Tyveøine er kommet ind i Ætten. Disse Ord sandedes siden. Hun skammer sig ikke ved at stjæle, og volder alle deres Død, som elsker hende. Og som hendes Modsætning Njaals Hustru, den høisindede, men stolte og hidsige Bergthora. Hvor finder vi vel en mere dramatisk Scene end den mellem Hallgerd og Bergthora. Hallgerd, ærgerlig over at hun, Gunnars Hustru, har maattet vige Pladsen for en af Bergthoras Svigerdøtre, griber Bergthoras Haand og siger: «Du og Njaal passer godt for hverandre; for du har Kartnegl paa hver Finger, men Njaal er skjægløs.» «Visselig», svarer Bergthora, «men skjønt din første Mand Thorvald ikke var skjægløs, voldte du dog hans Død.» Og tilsidst opnaar Hallgerd ved sine Rænker at faa stiftet Ufred mellem Mændene og det ender med, at Gunnar falder og Njaal brændes inde. — Eller den skjønne Gudrun i Laksdølasaga. Ogsaa hun er hævngjerrig, forfængelig og skinsyg. Hun taaler ikke, efterat hun selv er blevet Bolles Brud, at hendes fordums Elskede Kjartan er lykkelig med en anden, og faar sin Mand ophidset mod hans Fosterbroder og engang uadskillelige Ven. Da Bolle vender hjem efter Drabet, lykønsker Gudrun ham med hans Daad. «Vi har begge», siger hun, «udført et godt

Dagverk; jeg har spundet tolv Alen Garn, og du har dræbt Kjartan.»

Kvindetyper som Hallgerd og Gudrun med deres umættelige Forfængelighed, deres Rænkesyge, Had og Hævngjerrighed er udenfor Island næsten ukjendte i Norden. Selv en Sigrid Storraade er en ganske anderledes stort anlagt og mere tiltalende Natur end disse Kvinder, i hvis smaalige Ærgjerrighed og Forfængelighed det er umuligt at opdage nogen høiere Stræben. Derimod finder vi Kvinder af deres Art i de keltiske Lande, i Skotland og Irland, hvor Menneskenes Bryst synes at ha kunnet rumme den høieste og ædleste Stræben saa vel som utæmmelig Vildhed og tøilesløst Had. Disse Landes ældste Historie viser os Billedet af en Række dæmoniske Kvindeskikkelser, der tumler med Menneskeskjæbner, Død og Undergang lige ubekymret som en ung Pige i Balsalen sværmer og leger med sin Vifte, Kvinder netop af Hallgerds og Gudruns Art. I Lady Macbeth har Shakespeare med et genialt Greb tegnet denne keltiske Kvinde, hvis Natur visselig ikke er «too full of the milk of human kindness» og hvis Ærgjerrighed er det drivende Element i Dramaet, det som volder Død og Undergang. Et Sidestykke til Lady Macbeth i det virkelige Liv har vi i første Halvdel af 12te Aarhundred i Orknøjarlen Haralds halvt norske, halvt keltiske Moster Frakark. Listig, rænkesyg og hævngjerrig var hun i lang Tid Orknøjarlernes onde Aand. Ved en forgiftet Klædning volder hun Harald Jarl den Død, hun egentlig havde tiltænkt hans Halvbroder Paal Jarl, og efter et langt Liv fuldt af Ondskab og Rænkespil finder hun endelig sin fortjente Død.

Paa Hallgerds og Gudruns egen Tid lever i Irland Dronning Gormflaith, Sagaernes Kormlød. Jeg kjender fra den gamle Historie ingen Kvindeskikkelse, der virker

saaledes som hun. I hende har Lady Macbeths Ærgjerrighed og Hallgerds Forfængelighed og Hævngjerrighed ligesom antaget gigantiske Dimensioner. Hun var, siger Njaals Saga, «den skjønneste af alle Kvinder og den bedst udrustede i alt, hvorover hun selv ingen Magt eiede», det vil sige i alle Gaver fra Naturens Haand. «Men hun handlede ilde i alle Ting, hvorover hun selv havde nogen Indflydelse.» Hun havde været gift med tre Mænd, men var skilt fra dem alle, Dublinkongen Olav Kvaaran (981), Irlands tidligere Overkonge Maelsechlainn, og Munsterkongen, den senere Overkonge over hele Irland Brian Borumha. Hun bor ogsaa efter Skilsmissen i Brians Kongsborg Kinncora ved Shannon Men hun hader sin tidligere Ægtefælle og for at faa Hævn over ham sætter hun i Gang den største Kamp, som havde været i Irland før Englændernes Erobring. Der var Fred og Ro i Irland, som der ikke paa Aarhundreder havde været. Hele Øen, ogsaa Dublinkongen Sigtrygg, Gormflaiths egen Søn, anerkjendte fra omkr. Aar 1000 af Brians Overherredømme. Kun Gormflaith tørster efter Hevn.

Leiligheden fandt hun snart. Gormflaiths Broder Maelmorda, Konge af Leinster, skulde engang bringe tre Furustammer som Tribut til Brian. Veien var daarlig, gik gjennem Skov og Myrer. Det hændte da, at Maelmorda fik revet af en Sølvknap paa en prægtig Silkekappe, han havde faaet af Brian. Da han kom frem til Kinncora, bad han sin Søster sy en ny Knap i. Men hun tog Kappen og kastede den i Ilden og bebreidede sin Bror, at han vilde taale Trældom og betale en Skat, som hverken hans Fader eller hans Bedstefader nogensinde havde givet. Ved sine Ord faar hun Maelmorda ophidset, saa at han bryder med Brian. Sin Søn, Kong Sigtrygg i Dublin, faar hun ogsaa til at reise sig.

Og fra alle Kanter af den nordiske Verden samles der Hjælp til Kamp mod Brian. Gormflaith er Sjælen i det hele. Ved Løftet om hendes Haand vindes Orknøjarlen Sigurd Lodvessøn og Vikingehøvdingen Broder. Og for at tilfredsstille hendes Had og Ærgjerrighed staar Langfredag 23 April 1014 Slaget ved Clontarf, lige nord for Dublin, Vikingetidens største Folkekamp. Et Slag, som levede i Folkets Minde, i Sagn og Digtning. Et Minde om Kampen er «Darradssangen», der fortæller om Valkyrjer, som væver. Isletten og Rendingen er Mennesketarme, Lodderne er Menneskehoveder, Skederne er Sværd og Skytlerne Pile. De væver Strid og Kamp, Død og Undergang. En saadan Kvinde var Gormflaith; hun søger selv at væve Menneskeskjæbner og væver Død og Undergang for Venner som for Fiender. Selv faar dog ikke hendes Liv den tragiske Afslutning, vi skulde vente. Hun dør i en høi Alder først i 1030.

Er denne Lighed mellem de islandske og de keltiske Kvinder tilfældig? Har ikke det keltiske Blod, som flød i mange Islænderes bl. a. i Hallgerds egen Æts Aarer, og den sterke Indflydelse fra irsk Kultur, de mange Land-naamsmænd, der kom fra Suderøerne og Irland, sat sit Præg paa Islændernes Karakter? Vi ser Ligheden i det Ydre, i det mørke Haar og de smaa, sorte Øine. Men mon den ikke ogsaa har omfattet Sjælens Egenskaber, de vilde Lidenskaber, det sterke Had, men ogsaa den brændende Kjærlighed, som vi ikke finder ellers i Norden? Denne Lighed svinder lidt efter lidt. Men mon vi ikke bør ha den i Minde, om vi ønsker at forstaa Islands ældste Historie?

Af en ædlere Støbning er andre Kvinder i Sagaerne, — en Helga den fagre, Gunnlaug Ormstunges Elskede, f. Eks. Hendes Sorg og Skuffelse over ikke at ha vundet sin Elskede giver sig ikke Udslag i Rænker og hadsk

Tale. Mod sin Vilje driver hun sin Mand og sin Elskede til Kamp og Undergang. Hendes Kjærlighed varer hele Livet ud. Først som gammel naar Døden hende. Med den Kappe, Gunnlaug havde faaet af Kong Æthelred, udbredt foran sig og stirrende paa den ender hun sit Liv. — Kun faa Kvinder spiller dog i Sagaerne en saadan Rolle som Mændene. Og næppe nogen uden Landnaamskvinden Aud, Olav Paas Farmoder, hører til de raadende i Landet, rager op blandt selve Høvdingerne.

I den følgende Skildring kommer jeg dog ikke til at lægge Hovedvægten paa Sagaerne, kommer end disse til ogsaa at give vigtige Bidrag dertil. Mon ikke Sagaernes Kvindeskikkelser, er end deres Navne og Hovedsagen i deres Livsskjæbne historiske, mere skyldes Sagafortællerens Kunst, end de tilhører Virkelighedens Verden? Og desuden fortæller Sagaerne kun om Kvinden paa Island, hvor hendes Stilling i mange Henseender var forskjellig fra og friere end den var i Danmark, Sverige og Norge. Vor paalideligste og sikreste Kundskab om Vikingetidens Kvinder faar vi gjennem Runestenenes knappe Linjer samt gjennem Eddakvads som «Rigsthulas» Skildringer af det daglige Liv i Vikingetiden.

Lige fra den Tid, vi første Gang hører om Germanerne i Historien, har Kvinden hos dem indtaget en agtet og hædret Stilling, langt mere end f. Eks. hos Kelterne og Slaverne, hører vi end fra gammel Tid ogsaa hos Kelterne i Britannien og Irland om enkelte Kvinder, der rager op blandt Mængden, leder Folket og forsvarer sit Lands Uafhængighed mod fremmed Voldsherredømme. Kimbrernes og Teutonernes Kvinder følger sine Mænd paa deres Tog og kjæmper som Løvinder med dem i Kampene mod Romerne. Germanernes Fri-

hedshelt, Seirherren ved Teutoburgerskoven Armins Hustru, Thusnelda, er sin Mands værdige Fælle og Medhjælp og bevarer selv i Fangenskabet hos Romerne sin Stolthed og Værdighed. Tacitus, i hans navnkundige Skildring af Germanerne i første Aarhundred af vor Tidsregning, fortæller ogsaa om deres Kvinders Mod og Dødsforagt. De pleier de Saarede, bringer Føde til de Kjæmpende og opflammer deres Mod.

Som Præstinder, eller rettere som vise Kvinder, der formaar at se Fremtiden, har Kvinden alt i meget gammel Tid hos Germanerne kunnet spille en Rolle i Samfundet. Hos de fleste hedenske Folkeslag baade i gammel og i ny Tid har der været Præstinder, hos Grækere og Romere og slaviske Folk som hos Malayer og afrikanske Stammer. Germanerne havde dog ikke saaledes som Kelterne, hvis Gudsdyrkelse i gammel Tid dog ikke kan ha været saa ulig deres egen, en virkelig Præstestand. Høvdingen forenede med sin Stilling en Tempelpræsts Værdighed og forestod selv de hellige Ofringer. Derfor har der heller ikke været mange virkelige Præstinder.

Tacitus og senere romerske Forfattere fortæller derimod om navnkundige Sandsigersker hos Germanerne, Albruna, som vandt sit Navn i Felttogene under Drusus og Tiber, Veleda, under Vespasian, der æredes viden om, efterat hun havde forudsagt, at Bataverne skulde ødelægge de romerske Legioner. Ogsaa i Norden kjendte man disse Kvinder; de kaldes *Vølver* eller *Seidkoner*. I gammel Tid blev de visselig sét op til med megen Ærefrygt; men efter Kristendommens Indførelse blev de betragtet som Troldkvinder og lidt efter lidt udryddet. Dog har der ogsaa hos Germanerne været kvindelige Goder eller Tempelpræstinder. Om Vestgoterne fortælles det saaledes, at de, da de brød ind i Romerriget,

førte med sig sine Helligdomme samt sine Præster og Præstinder. Men ogsaa Nordboerne har kjendt kvindelige Goder (oldn. *gyðja*), der dog næppe altid har været Tempelforstandere. I Eddakvadet «Hyndlulioð» fortælles det, at Helten Ottars Moder var «Hléðis Gyðja».

Paa Island tales der flere Gange om saadanne Præstinder. I *Landnámabók*, den vigtigste Kilde til Islands Bebyggelseshistorie, nævnes to Kvinder ved Navn «Turid Gydja», og i Vatnsdølasaga fortælles der endog om en Kvinde ved Navn Steinvor, som «var Hovgydje og forestod Hovedhovet». Ogsaa fra Vikingenybygderne paa de britiske Øer hører vi om Præstinder. En gammel irsk Saga, kaldet «Irernes Krig med de Fremmede» fortæller om Nordmanden Turgeis (ell. Torgest), som omkr. Aar 840 søgte at grunde et Vælde i det nordlige Irland og der at indføre Asatroen. Turgeis, der selv var Gode, satte sig fast i Irlands navnkundigste Helligdom, Armagh i Ulster. Han gjorde sig, siger Krøniken, selv til Abbed dér. Turgeis's Hustru hed Otta; hun nedsatte sig i Øens anden Helligdom, Clonmacnois, midt i Irland. Domkirken blev omdannet til et hedensk Gudehov; selv sad hun paa Høialteret og gav derfra sine «Orakelsvar», fortælles der. Otta har altsaa været en Vølve; men dermed har hun ogsaa forbundet en Godes Værdighed.

Var der saaledes allerede hos de gamle Germaner enkelte meget faa Omraader, hvor en Kvinde kunde virke og optræde selvstændig, saa var hun dog dengang endnu mere end senere bundet til Hjemmet. Ægteskabet er, fortæller Tacitus, hos Germanerne et helligt Baand, der sjelden brydes. De unge Piger, som og de unge Mænd, er kyske og afholdende. Hustruen er, siger han, Mandens «Fælle i Arbeider og i Farer»; hun følger ham i Fred som i Kamp og anser ikke Krige og

andre offentlige Begivenheder for sig uvedkommende Ting. Manden agter hende som sin Fælle, og Børnene elsker og ærer hende. «Over Kvinder er det hæderligt at sørge; Mænd skal man mindes», siger Tacitus. Det, som især betingede Kvindens hædrede Stilling, var visselig, at Germanerne ligefra de ældste Tider væsentlig levede i Engifte, medens Kelter og Slaver levede i Flerkoneri. Tacitus siger om Germanerne: «Som næsten de eneste af alle Barbarer nøier de sig med én Hustru; kun faa er der, som — ikke af Vellyst, men paa Grund af sin høie Byrd — indgaar flere Ægteskaber.» Tacitus's Skildring er dog, som man almindelig mener, idealiseret og farvet. Han vilde opstille de ufordærvede Germaner som et Modstykke til de degenererede og fordærvede Romere.

Flere Forhold vidner dog om at Kvindens Stilling engang har været en anden og daarligere, end vi faar Indtrykket af hos Tacitus.

Gamle Stammesagn, f. Eks. det romerske om Sabinerindernes Rov, saa vel som Bryllupsskikke den Dag i Dag i flere europæiske Lande, saaledes i Lithauen og hos Esterne, viser os, at der engang har været en Tid, da Europas Folk — som saa mange andre vilde Stammer — pleiede at røve sine Kvinder. Sandsynligt er det ogsaa, at der i en fjærn Fortid har været en saadan Tid for Germanerne, hvis det er rigtigt at forklare Ordet «Bryllup» (oldn. *brúðhlaup* eg. «Brudeløb») af denne Skik. Andre mener dog, at Ordet egentlig betegner «Brudeoptog». Dog skulde muligens ogsaa nordiske Bryllupsskikke, f. Eks. at Bruden gjemmer sig for Brudgommen, være et Minde om Fortidens Bruderov. I Thelemarken pleiede endnu i det 18de Aarhundred Brudgommen under Skrig og Skraal og Affyrelse af Skud at hente Bruden, som maatte græde bitterlig,

baade naar hun skulde klædes og naar hun skulde forlade Fædrenehjemmet. Skjønt Lovgivningen under Dødsstraf forbød Bruderov, foregik de dog ogsaa i Middelalderen hyppig. En Birger Jarl f. Eks. søgte gjennem sin Lov om Kvindefred at hindre denne Uskik. Men Loven maatte flere Gange gjentages, før den virkede.

Men Bruderovet som Institution tilhører ialfald en fjærn, forud for al Historie liggende Fortid. Længere ned mod den historiske Tid ligger derimod den Tid, da Kvinden gjennem Ægteskabet ved Kjøb blev Mandens Eiendom, ligesom hun tidligere havde været Faderens eller Slægtens Eiendom. Slægtens mandlige Overhoved var altid i gammel Tid Kvindens Herre, det være sig hendes Fader, hendes Mand, hendes Broder, eller endog — efter Mandens Død — hendes Søn. Uden dennes Samtykke kunde hun ikke indgaa Ægteskab. Ja Sagaerne viser endog mange Tilfælde, hvor den ældste Søn maa give sit Samtykke, før Enken efter sin første Mands Død paany kan indgaa Ægteskab. I gammel Tid kunde dog aldrig en Enke gifte sig paany; saa siger bl a. Tacitus. At Kvinden var Mandens Eiendom viser sig dog først og fremst derved, at et af de vigtigste Led i Ægteskabets Stiftelse var den saakaldte *mundr*, d. e. «den Pris, for hvilken Brudkommen kjøbte sin Hustru af hendes nærmeste Slægtsoverhoved». Vistnok blev den Sum, Manden betalte for Hustruen, i senere Tid hendes egen Eiendom, og Brudekjøbet blev kun en symbolsk Handling, hvorved de Rettigheder, bl. a. med Hensyn til Formue og Arv, som Formynderskabet over Kvinden medførte, overførtes paa Manden. Men endnu langt ned i Tiden regnedes den Kvinde, for hvem ingen *mundr* var betalt, ikke for lovlig gift; hendes Sønner var uægte og kaldes i den norske Gulatingslov med

Skjældsordet *hornungr* («Frillesøn»). Sproget selv vidner dog om, at der virkelig har været en Tid, da det var Brudens Person, som Manden kjøbte. I Eddakvadet «Lokasenna» siger Loke, at Frøi «med Guld har kjøbt» sin Hustru, Gymes Datter. At indgaa Ægteskab kaldes baade i Sagaerne og i de gamle Love «at kjøbe sig Hustru» *(kaupa sér konu)*, og ligeledes bruges Ordet «Brudekjøb» *(brúðkaup)* ofte i samme Betydning som «Bryllup».

Den Tid, da Manden kjøbte sin Hustru som en anden Eiendom ligger langtfra forud for al sikker Historie. Ægteskabet var, tror jeg, endnu ved Vikingetidens Begyndelse et virkeligt Kjøb, men mistede i Løbet af det 9de Aarhundred sin oprindelige Karakter. Jeg kjender et Eksempel, der synes mig at vise dette. I Vikingenybygden Dublin hersker der ved Aar 867 en uhyggelig Strid mellem de tre herskende Brødre, Olav, Ivar og Haaisl (Oisle). En Kvinde var Stridens Aarsag. Haaisl sagde til sin Broder Olav: «Bror, hvis du ikke elsker din Hustru, Cinaedhs Datter, hvorfor giver du hende ikke bort til mig, og hvad du har betalt for hende, det vil jeg give dig tilbage».*) Disse Ord synes at vise, at Dublinkongen Olav Hvite virkelig havde betalt Brudepengene for sin Hustru ikke til hende selv, men til hendes Fader, Skottekongen Cinaedh. Ogsaa den bekjendte svenske Arkæolog, Professor Oscar Montelius, er af den Mening, at den nordiske Kvinde temmelig langt ned i Tiden først var Faderens og siden ved Kjøb blev Mandens Eiendom. Naar Enkelte har ment, at Brudekjøbet oprindelig ikke var et Personkjøb, men mere en symbolsk Handling, et Retskjøb, hvorved Kvin-

*) Denne Fortælling findes i en gammel irsk Krønike, kaldet «Three Fragments».

den blev befriet fra det Retsforhold hun stod i til sin Slægt, saa har de, tror jeg, Uret i denne Opfatning. Heller ikke kan man slutte noget af Tacitus's Ord: «Hustruen bringer ikke Medgift til Manden, men Manden til Hustruen». Muligens har Brudekjøbet hos Germanerne i Tyskland allerede paa Tacitus's Tid mistet sin oprindelige Karakter. Men bestemmende for vor Opfatning af Forholdet maa det være, at det endnu den Dag idag har sit Sidestykke hos vilde Folkeslag, ligesom i Fortiden Babyloner og Grækere kjøbte sine Kvinder. En bekjendt Forsker Ratzel siger i sin Ethnografi: «En eller anden Slags Vederlag, som Grundlæggeren af den nye Familie bringer sin Svigerfar, stempler Ægteskabsslutningen hos næsten alle Naturfolk som et Kjøb» *).

Ogsaa paa andre Maader end gjennem direkte Kjøb kunde en Mand hos vore Forfædre vinde sin Hustru. Han kunde gjennem Arbeide i sin Svigerfaders Gaard erstatte den Arbeidskraft, Datteren repræsenterede for Fædrenehjemmet, eller med andre Ord kjøbe sin Hustru ved Arbeide. Vi husker alle Fortællingen om Jakob, som i Labans Hus først arbeider i syv Aar for Lea og derpaa i andre syv Aar for Rakel. Og naar Æventyret fortæller om alle de Vanskeligheder og Besværligheder, som Kongen lader Askeladden udstaa, før han vinder Kongsdatteren, saa er det muligens ogsaa et Minde om denne i fordums Tid over den hele Jord udbredte Skik. Men ogsaa Sagaerne fortæller om Manden, som arbeider sig til sin Hustru. I «Eyrbyggjasaga» (k. 28) siger Vigstyr til Berserken Halle, som beder om hans Datter Aasdis's Haand: «Det er Folks Tale, at du ikke er rig paa Gods. Men hvad vil du gjøre isteden, siden du ikke har Gods at lægge frem?» Halle svarer: «Jeg skal

*) Ratzel, Völkerkunde, I (Indledn.), s. 79.

gjøre, hvad jeg kan; men ikke kan jeg tage Gods, der hvor Intet er.» Vigstyr svarer: «Jeg ser, at du ikke vil like det, hvis jeg ikke gifter dig med min Datter. Jeg vil derfor gjøre som de Gamle og lade dig fortjene din Brud ved haarde Arbeider.»

Ægteskabet som Kjøb blev i Vikingetiden hos Nordboerne afløst af *Ægteskabet som Gave**). Faderen solgte ikke længer sin Datter; han gav hende til Manden. Men om hendes Samtykke spurgtes der ikke, og de islandske Sagaer ved at fortælle om mange ulykkelige Ægteskaber, der er sluttet uden Hustruens Samtykke. Først i senere Tid og under Indflydelse fra Kristendommen fik Kvinden i enkelte Tilfælde Ret til selv at vælge sin Mand; hun maatte dog stadig spørge sine Slægtninge til Raads, før hun giftede sig.

En Følge af denne Kvindens oprindelig retløse Stilling var, at hun var udelukket fra at eie Jord og fast Eiendom og at hun ikke kunde deltage i Arv. Paa den bekjendte norske Runesten fra Tune i Smaalenene (fra før Aar 500) læser Professor Sophus Bugge i sin Udgave af Norges Indskrifter med de ældre Runer: «Jeg Viv efter Vodurid [min] Lagsfælle virkede [disse] Runer». Og paa Stenens anden Side læser han:

«[Jeg] forarbeidede Runerne og satte efter Vodurid Stenen. *Tre Døtre delte Arven,* de nærmest beslægtede af Arvingerne.»

Er denne Tolkning af Tunestenen rigtig, maa altsaa Vodurids Døtre i dette Tilfælde ha delt Arven efter sin Fader, visnok paa Grund af ganske særlige Omstændigheder og vel ikke alene, fordi der ingen mandlige Slægtninge

*) Se O. Montelius «Huru länge har kvinnan betraktats som mandens egendom», i Nordisk tidsskrift för vetenskab, konst och industri, 1898.

fandtes. Derfor har ogsaa Forklaringen vakt Tvivl hos Retshistorikere, da den strider mod hvad vi ellers kjender til gammel-germansk Retsskik. Der skulde endnu gaa Aarhundreder, før Kvinden hos vore Forfædre fik Lov til at tage Arv sammen med Manden.

Først i det 13 Aarhundred begyndte i Norge og i Sverige Kvinder at tage halv Lod sammen med Mænd ved Arv efter nær-beslægtede. I Danmark derimod, hvor Retsopfatningen i denne Henseende synes at ha været mere udviklet, synes Kvinden allerede i Vikingetiden at ha faaet Arveret. Sagnet tillægger Svein Tjugeskjæg Fortjenesten af dette. Da Harald Gormssøn var død, blev hans Søn Svein fangen af Sigvalde Jarl og ført til Jomsborg. Istedenfor at ruste sig til Krigstog og hevne sin Konge, foretrak Danskerne at kjøbe ham fri. Men Sigvalde Jarl krævede en saa stor Pengesum, at Landet ikke lettelig kunde magte det. Da, fortæller Sakse, gik alle Danmarks Kvinder og Møer paa Raad med hverandre, og af Medynk med sin Herres Fængsel lagde de sammen alle sine Smykker og Klenodier, indtil de fik en saa stor Sum, at Kongen kunde løses af sit Fangenskab. Da Kong Svein var kommen hjem, lønnede han Kvinderne for deres Velgjerning og bestemte, at de fra nu af kunde arve sammen med Brødre og andre nære Samfrænder. Saaledes fortæller Sagnet, og ogsaa de danske Landskabslove fra det 13 Aarhundred synes at vidne om, at Kvindens Arveret allerede paa den Tid var gammel i Danmark.

Dog har visselig i enkelte særegne Tilfælde Kvinden i Vikingetiden kunnet deltage i Arv, ikke alene i Danmark, men ogsaa ellers i Norden. Sigrid Storraade, der efter sin første Mand Erik Seiersæls Død blev gift med Svein Tjugeskjæg i Danmark, efterlod sig saaledes i Sverige en hel Del Eiendomme, som hendes Efterkom-

mere i lang Tid eiede, det saakaldte «Sigridlev», Land, som hun vel havde arvet efter sin Fader, den mægtige Skoglar-Toste. Paa Island ser vi allerede i Slutningen af det 9de Aarhundred Kvinder som Landnaamsmænd og da maa de ogsaa ha kunnet arve. Vigtigere er det dog, at der findes bevaret svenske Runeindskrifter fra det 11te Aarhundred, rimeligvis endog fra Hedendommens Tid, hvis Indhold gaar i samme Retning som Tunestenens og som synes at vidne om at Kvinden i Sverige længe før Birger Jarls Lovgivning i visse Tilfælde kunde arve. Paa en Sten fra Färentuna härad, Upland, læser vi en lang Beretning om Arvegang. Af denne fremgaar det, at Forældrene Geirmund og Geirlaug først fik en Søn, som druknede. Det eneste af deres Børn, som blev i Live, var en Datter. «Hun hed Inga. Hun blev gift med Ragnfast i Snutastader. Siden døde han, og siden [døde Ingas] Søn. Inga kom da til Arv efter Sønnen. Saa blev hun gift med Erik. Saa døde hun. Da kom Guirlaug til Arv efter sin Datter Inga.» Og paa en anden Sten paa samme Sted læser vi: «Inga reiste Stav og Stene efter sin Husbonde Ragnfast. Hun kom til Arv efter sit Barn». Paa endnu en Sten fra Upland synes vi ogsaa at læse om en Kvindes Arvegang. Men netop dette, at Kvinden paa Stenen udtrykkelig nævner, at hun har arvet, synes at vise, at dette endnu var en Undtagelse fra den gjældende Regel.

Da Hustruen oprindelig var Mandens Eiendom, havde denne Ret til, om han ønskede det, at sælge, bytte eller testamentere hende bort. At den døende Mand testamenterer sin Hustru til en anden, fortælles ofte baade i Eddadigtene og Sagaerne. I Flóamannasaga fortælles det, at Islændingen Torgils, som i længere Tid med sin Hustru har levet i Norge, vil vende tilbage til Island. Før Afreisen skjænker han sin Hustru til

sin Ven Torstein. Denne takkede for Gaven, og Folk syntes, det var en god Gave. Det faldt ingen ind, at dette ikke var en hæderlig Handling. Naar Manden sælger sin Hustru, føler hun det derimod som en Krænkelse. Islændingen Illuge Svarte solgte sin Gaard med alt sit Løsøre og sin Hustru til Holm-Starre. Men Hustruen Sigrid vilde ikke overleve denne Tort og hængte sig i Templet. Kvindebytte forekom ogsaa hos vore Forfædre, og endnu i Pavebreve fra det 11te Aarhundred klages der over denne Uskik hos Nordboerne i Irland.

Manden havde ogsaa fra gammel Tid Hals- og Haandsret over sin Hustru. Denne Ret bevarede han indtil langt ned i Tiden. Endnu i Valdemar Seirs Jydske Lov, der stammer fra 1241, heder det: «Den, som slaar sin Hustru og sine Børn, naar disse endnu lever i Husfællesskab med ham, er strafløs, saafremt det sker med Stok eller Pisk, og ikke med Vaaben, og saafremt intet Lem brydes. Men Hustruen maa lige saa lidt løfte Haand mod sin Mand som Børnene mod sine Forældre.» Kun paa Island, hvor Kvinden i det hele tidlig naaede en langt større Frihed end ellers i Norden, var Mandens Ret til at straffe Hustruen indskrænket, og Slag nævnes flere Gange i Sagaerne som Skilsmissegrund.

Hos mange Folkeslag, som f. Eks. hos Hinduerne, er det endnu i vore Dage Skik, at Hustruen følger sin Mand ind i Døden og brændes eller jordes ved hans Side. Ogsaa hos vore Forfædre maa denne Skik engang ha hersket.

Grækeren Prokop, som har skrevet Goterkrigens Historie, fortæller om Herulerne, der som vi har hørt var et nordisk Folk, at naar Hustruen har mistet sin Mand, maa hun med en Strikke ende sit Liv og jordes i Gravhaugen sammen med denne. Dette regnes hende

til Hæder. Gjør hun det ikke, maa hun leve i evig Vanære. I Eddakvadet lader Brynhild sig paa Hustruers Vis brænde sammen med sin elskede Sigurd. I en gammel Saga om Olav Trygvessøn fortælles det, at det paa Haakon Jarls Tid var Skik i Norge og Sverige, at Hustruen levende fulgte sin afdøde Husbond i Gravhaugen. Om Nordboerne i Rusland hører vi ogsaa noget lignende. Almindelig kan dog denne Skik, der i hele sin Karakter er unordisk, aldrig ha været. Og den Tid, da den herskede, ligger, tror jeg, forud for Vikingetiden.

Saadan var Kvindens retslige Stilling hos vore Forfædre. Først lidt efter lidt er hun i Løbet af Vikingetiden og særlig paa Grund af den mildnende og kulturbringende Indflydelse fra det kristne Europa vokset op til at blive Mandens Jevnlige. Og dog var, som jeg allerede har nævnt, Kvindens Stilling hos Germanerne fra Alders Tid fri og agtet. Hertil bidrog vel især, at Engifte i gammel Tid var gjældende Regel hos dem. Straalende Kvindeskikkelser rager allerede i Folkevandringstiden op mellem Mændene. I det gamle angelsaksiske Heltekvad «Beowulf», der er grundet paa nordiske Kilder, fortælles det, hvordan Kongedøtre bortgiftes til fremmede Fyrster for at stifte Fred mellem Folkene, og selv kaldes Kvinden med det hædrende Tilnavn «Fredsvæversken». Ædle Kvinder virker ifølge «Beowulf» i Danernes og Geaternes Kongehal, maa vi end tro, at Indflydelsen fra de angelsaksiske Forhold tildels har ændret og mildnet Skildringen. En af de mest fremtrædende Skikkelser i Danekongens Hal, Hjort ved Leire, er Roars Hustru, den ædle Valtjov. Mild og glædebringende færdes hun i Mændenes Skare. Smykket med Guld og Ringe hilser hun Gjæsterne i Hallen og bærer Velkomstbægeret fra Mand til Mand. Ogsaa en

anden Kvinde spiller en Rolle i «Beowulf», nemlig Hygd, som er gift med Hugleik, Geaternes Konge*). «Hun er endnu helt ung, vis og høisindet, om hun end kun i Vintre faa havde levet i Borgen, Hæreds Datter; ei heller var hun lav i sin Færden eller karrig i Gaver af Skattens Klenodier til Geaternes Mænd.» Ogsaa hun færdes blandt Mændene i Hallen. «Kjærlig hun Mændene betjente; Kanden med Mjød hun bar Heltene til Haande». Høisindet og ædel, mild og bringende Fred, det var vore Forfædres Kvinde-Ideal i den Tid, de først træder frem i Historien. Og dette Ideal har de trofast bevaret ned gjennem Tiderne. Magnus Barfods Dronning, den svenske Kongedatter Margrete, som bragte Fred mellem Norge og Sverige, fik i Folkets Minde det skjønne Tilnavn Fredkolla. Den lyse, straalende Kvinde, der bringer Fred og Mildhed til Mændene, det er Germanernes Kvindeideal fremfor nogen anden europæisk Folkestammes. Kvindenavnene i Hedenold viser os dog ogsaa et andet Kvindeideal, Kvinden, som kjæmper. Den overveiende Del af de gamle nordiske Kvindenavne er sammensatte med Ord, der betegner «Kamp», som *-gunn* og *-hild*, Navne som Gunnhild («Kampens Stridsmø»), Brynhild, Ragnhild, Svanhild, Torgunn osv. Kun sjelden findes der Kvindenavne, som betegner hendes Forbindelse med Fredens Sysler. Heller ikke Kvindens Skjønhed kommer ofte frem i de gamle Navne; man kunde nævne Alvsol og muligvis Navne paa *-frid*.

Mange Kvindenavne betegner derimod Kvinden som den, der er i Besiddelse af magisk virkende Kræfter, saaledes Navne paa *-rún*, f. Eks. Sigrun, d. e. «hun, som har Evne til ved Trylletegn og Trylleformler at give

*) Som nævnt i foreg. Kapitel, betyder *Geater* enten Jyder eller Gøter.

Seier.» Desuden er det at merke, at til en Række af Kvindenavne findes der tilsvarende Mandsnavne.

Sagnet ved allerede fra de nordiske Folks ældste Historie at fortælle ikke alene om gode og ædle, men ogsaa om vilde, dæmoniske Kvinder, fulde af onde, fordærvelige Lidenskaber: Skuld, der volder sin Bror Rolv Krakes Død, eller Thrydo, den mythiske Kong Offas Dronning, der i «Beowulf» fremstilles som Hygds Modsætning, skjøn af Udseende, men hovmodig, vild og blodtørstig. uddelende Død til Mændenes Skare.

Gravfund fra Folkevandringens Tid synes ogsaa at vidne om, at Kvinden allerede dengang æredes som Mandens Jevnlige. Man har fra denne Tid i Norden fundet en Række Kvindegrave, samt ogsaa Grave, hvor Mænd og Kvinder er jordede sammen. Kun i Konge- og Høvdingegrave, hvor Sønnen gjennem mange Slægtled er begravet ved Siden af Faderen, finder vi udelukkende Mandsgrave, og ingen Lig af Kvinder eller Børn. Kvinder — ligesom Mænd — er fra denne Tid ofte lagte i Baadgrave, fordi Folk troede, at den Afdøde trængte Baad for at komme til Underverdenen. Kvinden er i Regelen begravet i sin daglige Dragt, prydet med Smykker og undertiden ogsaa ledsaget af sine huslige Redskaber. Endog smaa Kvindebilleder, der synes at ha tjent som Amuletter, har man fundet i Grave fra denne Tid.

Dette viser, at Nordboerne allerede paa Folkevandringstiden troede, at Kvinden ogsaa havde et Liv efter Døden. I Vikingetiden troede de paa Island, at gifte Koner kom til Freyja, medens ugifte Kvinder kom til Gevjon. Naar det undertiden siges, at Freyja har den halve Val med Odin, saa har enkelte deraf sluttet, at elskende Hustruer efter Døden i enkelte Tilfælde kunde gjenforenes med sine Mænd. I det hele synes alt hvad

vi ved om vore Forfædres Gudetro i Hedenold ogsaa at vidne om at de havde et efter Tidens Forhold høit og ideelt Syn paa Kvinden.

De ældste nordiske Runeindskrifter, der er skrevne med de saakaldte ældre Runer, vidner ogsaa i samme Retning. Men Læsningen er vanskelig og ofte usikker, og Ordene er faa og knappe. De gir os dog, synes jeg, et lidet Glimt ind i Tiden selv, i dens Forhold og Følelsesliv. Slægtsfølelsen formaar undertiden at skaffe sig et rørende Udtryk, Faderens Sorg over sin Datter, Broderens Kjærlighed til sin Søster. Paa en Sten fra By i Buskeruds Amt, hvis Tydning dog er høist usikker, har Professor Sophus Bugge i sit Runeverk ment at læse: «Krigerhøvdingen Hror, Hrors Søn, gjorde denne Stenplade efter sin Datter. Datter min, hvil derinde (d. e. i Graven)!» Er denne Læsning rigtig, har vi her et Minde om en Fader, der i sin Datters Grav har ladet sætte en Indskrift, hvori han ønsker hende Fred og Hvile i Graven. Muligens har Faderen, hvis Tilnavn *eirilaR* foruden «Krigerhøvding» (det senere «Jarl») ogsaa kan betyde «Heruler», været en Mand af herulisk Herkomst. Hans Forfædre har været blant de Heruler, som tog Del i Folkevandringen, men senere foretrak at vende tilbage til Norden fremfor at bøje sig under Romernes Herredømme. Nede i Sydens Lande, i Samfærdsel med Romere og Grækere, kan Hrors Forfædre ha lært de Kristnes mildere og inderligere Tro at kjende, og derfor sætter han over sin Datter denne Indskrift, der lyder saa unordisk, saa lidet mindende om det Billede, de fleste af os har dannet os af vore Forfædre i Hedenold.

Endnu merkeligere er en Indskrift fra Opedal i Søndre Bergenhus Amt, hvor man læser: «Birging, bo i Ro (d. e. hvil i Fred), Søster min, kjær for mig, Vag!»

— Stenen synes at være fra Midten af det 6te Aarhundred. — I denne Indskrift er især Ordet *liubu* «kjær» at merke. «I ingen anden urnordisk Indskrift er,» siger Professor Sophus Bugge, «noget tilsvarende fundet, heller ikke i nordiske Mindeindskrifter paa reiste Stene fra Hedendommens Slutning. Men i den kristne Tids Begyndelse forekommer det, omend meget sjælden, at et Følelses-Forhold, som har knyttet den Afdøde til den Gjenlevende, der lader Indskriften udføre, saaledes er udtrykt. I romerske Indskrifter er saadanne Udtryk, som nu falder os saa naturlige, derimod ganske almindelige.»

Tør vi maaske tro, at ogsaa her Kristendommens mildnende Indflydelse, virkende selv gjennem Bindeled, langt borte fra har gjort sig gjældende. Her har ialfald Følelserne brudt gjennem Fordommenes og den nedarvede Hævds haarde Skal og Søsterkjærligheden har i en Tid, hvor Kvinderne endnu i mange Henseender var Mandens Eiendom, fundet sig et almengyldigt, gribende Udtryk.

Ligefra Tidernes Morgen har Menneskene elsket og hadet hinanden, kjæmpet om Kvinders Eie og voldt hinanden Ulykke for deres Skyld. Allerede i Skjoldungeættens Historie griber ulykkessvanger Elskov ind. Men først i Vikingetidens Digtning, i Eddakvadene, skildrer Digterne, hvordan voldsomme Lidenskaber undertiden kan gribe og magtstjæle Menneskene. I «Skirnismaal» skildres Guden Frøis fortærende Elskov. Frøi ser oppe fra Hlidskjalv ned i Jætternes Gaarde og faar dér Øie paa en Mø, hvis Arme skinner, saa det straaler i Luft og Hav. Lidenskaben griber ham, saa han sidder kvær og intet magter at foretage sig, før den Elskede er vunden for ham.

I Brynhilds Elskov til Sigurd Fafnesbane ser vi

Menneskenes elementære Naturdrifter vaagne, en Lidenskab, der trodser alle Hindringer og tilsidst finder sin egen tragiske Afslutning. Hvor gribende forstaar ikke Digteren af det korte Sigurdkvæde at skildre Brynhilds Had og Skinsyge, naar hun ser Sigurd lykkelig gift med Gudrun, han, Helten, hvem hun selv skulde ha eiet:

Ofte gik hun,
fyldt af ondt,
over Ise og Jøkler
hver en Aften,
naar han og Gudrun
gik til Senge,
og hende Sigurd
svøbte i Lagen.

Lidenskaben for Brynhild er det, som volder Sigurds og Gjukungernes Undergang.

Kvinden var dog ikke for de gamle Nordboer i første Række den, som elskes og vækker Lidenskaber i Mændenes Bryst. Hun var først og fremst Hustruen, Hjemmets kvindelige Overhoved og Børnenes Moder. Ægteskabets Indgaaelse er, kan vi se, alt i Vikingetiden en hellig Handling. Bruden «gaar under Brudelin» og «vies» til Manden under Aflæggelsen af hellige Løfter og under Paakaldelse af «Vaar» *(Vár)*, Løftets Gudinde*). — Alene Trællen og Trælkvinden kommer sammen og faar Børn sammen uden Ceremonier. — Som Sindbillede paa sin Virksomhed har Hustruen Nøgler hængende ved sin Side; hun kaldes i «Rigsthula» *hanginlukla*, d. e. «Kvinden med de nedhængende Nøgler». Hun steller i Huset, sætter Mad og Drikke frem for den veifarende Gjæst og hjælper Manden med at underholde ham. Og saa, naar

*) Saaledes skildres Ægteskabets Indgaaelse i Eddakvadene «Thrymskvida» og «Rigsthula».

Tiden er kommet, føder hun sin Søn, lægger ham i Svøb og sammen med Faderen overøser hun ham med Vand og giver ham Navn*). Dette var Kvindens Stilling og Opgave hos de Gamle. Ældre, ugifte Kvinder hører vi næsten aldrig tale om i Sagaerne, vel især fordi Pigebørn ofte blev sat ud straks efter Fødselen. Nogle faa kunde kanske finde Sysselsættelse som Spaakoner eller Saarlæger eller friste Livet ved at vandre fra Gaard til Gaard og fortælle Sladder og Nyt, saaledes som de med Foragt skildres i Njaals Saga. Men udenfor Ægteskabet havde i Grunden en Kvindes Liv ingen Opgave eller Mening for de Gamle.

Som man af det foregaaende vil kunne forstaa, spillede Kjærligheden kun en underordnet Rolle ved Ægteskabets Indgaaelse, som den jo endnu gjør i de fleste sydlige Lande og ligesaa hos Bønderne herhjemme. Først mod Vikingetidens Slutning hører vi om at Manden før Trolovelsen elsker sin Udkaarede Ja paa Island blev, som bekjendt, det at digte Elskovsvers *(mansǫngr)* om en Kvinde betragtet som en Nidingsdaad, der straffedes. Det, som den unge Mand gik efter, naar han skulde kaare sig en Brud, var ikke Skjønhed. Kun om faa Kvinder fortæller det i Sagaerne, at de er skjønne af Udseende, og deres Kjærlighed vækker næsten altid Ulykke og Undergang, en Helga den fagre, en Gudrun i Laksdøla Saga, en Hallgerd i Njaals Saga. Vigtigere er det, om hun er energisk, dygtig og høisindet, det som de Gamle kaldte en *kvennskǫrungr*. Men det, som først og fremst lokkede den unge Mand, der ønskede at gifte sig, var Rigdom og høi Byrd. Ofte læser man i Sagaerne: «Hun tyktes være det bedste Parti, baade paa Grund af sin Æt og sin Rigdom.»

---

*) Se Skildringen i «Rigsthula».

Kjærligheden laa, skulde jeg næsten sige, udenfor den almindelige Mands Synskreds, og naar den kom paa ham, følte han det som en Plage og en Hindring. Vanskelig kunde det falde en Nordbo i Hedenold ind at blive, hvad vi kalder forelsket, eller at tale til andre om sin Kjærlighed. Karakteristisk for Tiden og Opfatningen er en Fortælling i Egils Saga. Egil Skallagrimssøn, denne underlige Blanding af Godt og Ondt, af Høisindethed og Karrighed, havde mistet sin Bror Torolv. Dennes Enke Aasgerd sad igjen med en liden Datter hos sin Frænde Arinbjørn Herse i Sogn, hvor Egil ogsaa var. «Ud paa Høsten,» fortæller Sagaen, «blev Egil betaget af stor Uglæde, han drak lidet og sad ofte og stak Hovedet ned i Felden.» Arinbjørn gik engang hen til ham og spurgte om Grunden til hans Misstemning. Kun i dunkle og om Gaader mindende Vers kunde han faa Egil til at udtale sig. Tilsidst faar dog Arinbjørn trykket ud af ham, at han ønsker at gifte sig med dennes Frændkone Aasgerd, og med Arinbjørns Hjælp bliver de trolovet og faar hinanden. Var Egils Følelser Kjærlighed eller Ønsket om at hendes Rigdomme skulde bevares i Slægten? Snarest var de vistnok en Blanding af begge Dele. Men efter Bryllupet hører vi intet om at Aasgerd er noget andet og mere for Egil end hans Børns Moder og Husets kvindelige Overhoved. Selv drager han paa mange og lange Reiser til fremmede Lande; men hun sidder hjemme og passer Gaarden. Saadan var de fleste Ægteskaber i Hedenold. Kvinden var Slægtens Forplanter, og kunde hun ikke føde Børn, ja ofte ogsaa ellers, maatte hun taale Friller ved sin Side, var end de færreste saa fredsommelige som Erik Eiegods Dronning Bodil, der selv smykkede sin Mands Elskerinder, for at de skulde behage Kongen.

Men saa kom der et Vaarbrud i Norden: Isen løsner,

Sneen smelter, Bækkene bruser, Elvene svulmer, Fjorden ligger fri og blank, Skibene rulles i Sjøen. Som det skildres i «Beowulf»:

Vinteren Bølgerne lukked
med Lænker af Is,
indtil et andet kom
Aar til Gaarde,
som det end gjør
det herlig klare Veir.
Da var Vinteren borte,
fager Jordens Barm.
Den Landflygtige stundede bort,
Gjæsten fra Gaarde.

Vikingetiden begynder; Nordboerne drager paa Udfærd, mødes med Østerlandenes og Vesterlandenes Folk, vinder Riger, grunder Nybygder. Til Grønlands Jøkler og Nord-Amerikas Strande naar deres Færd. Deres Sendebud og deres Kjøbmænd har seet Konstantinopels Pragt, og de modigste blant dem har seilet rundt Herkules's Søiler. En Tid, hvor Havets gyngende Grund maaske var fastere Fodefæste for Manden end Landjorden med dens Kamp, Strid og Overfald. I en saadan Tid maatte Sindene høines, staalsættes og adles. Som i alle store Tider, hvor nye Tanker, nye Maal griber Sindene, som paa Korstogenes Tid, i Renaissancen, i den franske Revolution, saa vokser der i Vikingetiden rundt om i Norden op en Række herlige, straalende Helteskikkelser; Statsmænd og Herskere præger Samfundet med sin Viljes Lov, Digterne finder nye Udtryk for Tidens Tanker. Men i denne vidunderlige Tid, hvor alting spirer og blomstrer, der er ogsaa Kvinden med. Hun sprænger de Baand og Stængsler, med hvilke Aartuseners hævdvunden Skik har holdt hende bundet til Hjemmet. Hendes Stilling blir friere; hun magter selvstændig at tage Del

i Tidens Liv og at paatrykke den sin Personligheds Stempel Hun anerkjendes af Manden som dennes Jevnlige og begynder at elskes ogsaa for sin egen Skyld.

Men i Begyndelsen virkede, skulde jeg tro, Togene til de fjærne Lande, Landevindingerne i Østerled og i Vesterveg, i mange Henseender uheldig paa Kvindens Stilling. Flerkoneri begyndte at blive langt almindeligere end før, ikke alene blant Høvdingerne, men ogsaa i Krigerklassen. Paa sine Tog førte jo Vikingerne i Begyndelsen kun sjelden Kvinder med sig. Men Kvinder maatte de alligevel ha. — Som en Ros for Danskerne i Modsætning til Nordmændene siger en gammel irsk Krønikeskriver: «De kunde dog for en Tid ialfald afholde sig fra Mad og Kvinder.» — Og naar de ikke havde Kvinder med sig, røvede de dem i Udlandet, saaledes som de fremmede Aarbøger saa ofte fortæller os fra de første Vikingetogs Tid. Men én Hustru i Hjemmet, én i England og én i Irland eller Frankeriget, det blev snart til mange Hustruer for én Mand, og lidt efter lidt blev Flerkoneri almindeligt i Vikingebygderne baade i Rusland og vesterpaa. I Rusland synes Nordboerne allerede tidlig at være begyndt at leve i næsten orientalske Forhold. Den arabiske Forfatter Achmed Ibn Fosslan, som mødte slavehandlende russiske Kjøbmænd, giver os et uhyggeligt, men vistnok farvet og overdrevet Billede af deres Liv med mange Kvinder, i Vellevnet og Usædelighed.

Og den gamle russiske Krønikeskriver Nestor fortæller om Storfyrst Vladimir († 1015), Sønnesøns Søn af Rurik (eller Rørek), det russiske Riges svenskfødte Grundlægger: «Vladimir var betaget af Galskab efter Kvinder og lod dem føre til sig allevegne fra. Han bosatte Rognjed i Lybed; med hende havde han fire Sønner og to Døtre, og med Grækerinden havde han

Svjatopolk, og med en tsjekkisk Kvinde Vysjeslav, og med en anden Kvinde Svjatoslav og Stanislav, og med en bulgarisk Kvinde Boris og Gleb, og af Friller havde han trehundrede i Vysjegrad og trehundrede i Belgrad og tohundrede i Berestov.» Er end disse Skildringer overdrevne, tør vi dog af dem slutte, at de i Rusland bosatte Nordboer tidlig er begyndt at ha mange Hustruer og paa østerlandske Folks Vis at indeslutte dem i Haremer.

Ligedan var Forholdene i den anden Yderkant af den nordiske Verden i Vikingetiden, paa de britiske Øer og især i Irland. I engelske Byer, som London f. Eks., kom Nordboerne for første Gang i Berøring med den legaliserede Usædelighed og derfra indførte de den i sine Nybygder i Irland, hvor der ogsaa fra før af synes at ha været meget slappe moralske Forhold*). Hos Nordboerne i Irland blev Flerkoneri snart den gjældende Regel, og ogsaa her begyndte de ligesom i Rusland at holde formelige Haremer. Flere af de norske Konger i Dublin, ialfald i det 9de Aarhundred, synes at ha havt mere end én Hustru, og om de Nordboer, der var bosatte i det sydvestlige Irland, i Munster, fortælles det paa flere Steder, at de havde sine Kvinder og Børn samlet paa ett Sted, hvor ikke Mændene opholdt sig. I Aar 977 plyndrede saaledes Irerne Øerne i Shannon udenfor Byen Limerick, «nemlig ethvert Sted, hvor Nordboernes Kvinder, Børn og Haremer var»**). Ogsaa i Hjemmet blev Flerkoneri langt almindeligere end før, ikke alene blant Høvdingerne, men ogsaa blant

*) Se nærmere det første Afsnit af denne Bog.

**) Det Ord, som jeg oversætter med «Harem», betyder egentlig «en Forening, Samling af Kvinder». Fortællingen er hentet fra en gammel irsk Saga, kaldet «Irernes Kamp med de Fremmede (ɔ: Nordboerne)».

de Fornemme og Rige. Adam af Bremen, der skrev i anden Halvdel af det 11te Aarhundred, fortæller om Svenskerne, at de sjelden nøier sig med én Hustru. «Enhver har efter sine Vilkaar to eller tre eller flere Hustruer. Men de Rige og Høvdingerne har Kvinder uden Tal.» I Danmark var det ogsaa almindeligt, at Konger og Høvdinger havde mange Medhustruer og Friller, hvis Børn ligesom i Norge og Sverige alle regnedes for arveberettigede. Vi ved, hvilken Mængde Friller Svein Estridssøn havde, og hvilken Forvirring hans mange Børn voldte Landet. Skyld i dette var dog, mener Adam af Bremen, ikke saa meget Kongens egen Begjærlighed som hans Nations lastefulde Vaner. Og ligedan i Norge. Om Harald Haarfagre heder det saaledes, da han blev gift med den danske Kongedatter:

«Han opgav Holmrygers
og Horders Møer,
hver en Hedemarksk
og af haaløigsk Æt,
Kongen den ætstore,
da han tog Konen den danske.»

Paa Island, hvor Høvdingerne dog ikke syntes at ha havt mere end én retmæssig Hustru, var det ialfald almindeligt, at selv de bedste — en Njaal f. Eks. — havde Friller. Og endnu i den kristne Middelalder havde jo en Islænding Lov til at ha én Hustru i Norge og én paa Island. Men dette virkede paa hele Tidens Opfatning af Kvinden. De Mænd, der havde været paa Vikingetog til fremmede Lande, elsket og nydt Livet, mistede sin Tro paa Kvinden. I Eddakvadet «Haarbardsljod», hvor Odin fremstilles som Repræsentant for Vikingetidens høiere, af Vesteriandene paavirkede Kultur i Modsætning til den bondske Tor, fortæller Odin om

sine Bedrifter. Han var i Valland, hidsede Kongerne mod hinanden, men forligte dem aldrig; han favnede mange Kvinder og vandt deres Elskov, men sveg dem alle tilsidst. I «Haavamaal», der paa mange Maader kan siges at give os Summen af de gamle Nordboers Livsopfatning, som den havde udviklet sig under Vikingetogene og gjennem Forbindelsen med Vest-Europa, dér kommer den nye Tids mere blaserede og kyniske Syn paa Kvinden endnu tydeligere frem. Kvinden vindes ved fager Tale, Guld og Løfter og er kun skabt for den flygtige Elskov. «Fagert skal du tale og Gods byde, prise den lyse Møs Skjønhed, om du vil hendes Elskov faa.» Ogsaa hos vore Forfædre gjentages i mange Variationer det gamle Ord om Kvindens Ubestandighed. At mestre hende er «som at kjøre med uskodd, tre Vinter gammel, yr og utæmmet Hest paa glat Is, eller som at baute uden Ror i vild Storm, eller som for en Halt at hente Ren i Fjeldet, naar Sneen og Isen smelter.» Mænd skal man ikke tro — endog din Ven kan svige dig —, men endmindre skal man sætte sin Lid til Kvinder.

Kvinders Ord
skal ingen tro,
ei heller hvad Mø mæler;
thi paa rullende Hjul
deres Hjerte blev skabt
og Letsind i Brystet lagt.

Men dette var kun én Side af Billedet. Først i Vikingetiden begynder Kvinden virkelig at elskes for sin egen Skyld. Mændene ikke alene kjæmper om hende, men søger at vinde hendes Kjærlighed og det ikke ved Gaver alene, men med hele sin Personligheds Styrke. Paa Island kredser Skalden Kormak hele sit Liv rundt den skjønne Steingerd og digter til hende Elskovsvers,

hvis Glød varmer den Dag idag. Tormod, der forresten som de fleste Islændinger var noget vaklende i sin Kjærlighed, digter et Kvad til Ære for den mørkøiede Torbjørg Glumsdatter, med Tilnavnet Kolbrun, og kaldes fra den Tid gjerne Tormod Kolbrunarskald. Ogsaa andre Elskovsvers nævnes i Sagaerne. Selve den Skik at forfatte Elskovsvers hører vi fra gammel Tid intet om i Norden udenfor Island, og selv dér først i det 10de Aarhundred. Lyriken, som laa saa fjernt fra vore Forfædres Tankegang og aldrig rigtig fik Liv i den gamle Skaldedigtning, er, tror jeg, en importeret Vare, der oprindelig har hørt hjemme hos Grækere og Romere. Halvt satiriske Vers, hvori Manden giver sine blandede Følelser af halvt Had, halvt Kjærlighed ligeoverfor Kvinden Luft, stemmer derimod bedre overens ialfald med Nordmændenes Karaktereiendommeligheder. Et saadant Vers paa et Benstykke med Runeskrift, der synes at stamme fra det 11te Aarhundred, har man fundet i Trondhjem. Vi læser her:

«Jeg elskede Møen;
jeg vil ikke plage
Erlends afskyelige*) Hustru;
som Enke vilde hun være tilpas for mig.»

Ogsaa fra Danmark og Sverige har vi Vidnesbyrd om Vikingetidens dybere og inderligere Syn paa Kvinden. Manden reiser Runesten efter sin Hustru og mindes hende med Kjærlighed. Saaledes paa en Runesten fra Capellansvretan i Häckebo socken, Vestmanland, hvor Ordet «Husfrue» for første Gang forekommer og hvor vi læser en Indskrift, delvis i Vers:

---

*) Originalen bruger Ordet *ful*, det samme Ord, som endnu findes i svensk og betyder «styg, hæslig».

«Den gode Bonde Holmgøt lod reise [denne Sten] efter Odendisa, sin gode Kone, Gud . . .'s Søster.

Komme vil Husfrue
til Hassmyra
aldrig nogen bedre
end Odendisa.
Rød-Baler ristede
disse Runer.
Hun var Sigmunds Barn,
han som Byen eied.»

Sønnen reiser Sten over sin Moder og Søster og finder et vakkert og dybtfølt Udtryk for Sorgen over at ha mistet sine Kjære, som paa Rimsø-Stenen fra Randers Amt, hvor vi læser:

«Tore, Enraades Broder, reiste denne Sten efter sin Moder og sin Søster, [to] gode Kvinder.

Døden [d. e. Moderens Død] er den værste Ulykke for Sønnen.»

Men ogsaa Mandens Elskov har særlig i Danmark — mere end i Sverige — allerede i Vikingetiden fundet det skjønneste Udtryk. Jeg skal kun minde om Digtningen om Hagbard og Signe, hvor Kjærlighed og Trofasthed indtil Døden besynges vakkert og gribende som i ingen anden gammel-nordisk Digtning. Kun Skade, at vi ikke eier denne Digtning i dens oprindelige Form, men bare i en middelalderlig Ballade og i Sakses latinske Gjengivelse. Ogsaa Digtningen om Helge Hundingsbane og Sigrun, hvor der er mere øm, trofast og vemodig Elskov end i noget andet af Eddakvadene, stammer oprindelig fra Danmark. Der er her intet af den Trods og Vildhed, som præger andre af Eddadigtene og som vi finder igjen i mange af de islandske Skaldes Forhold til Kvinden, men mere baade af Ømhed og Ridderlighed, en sydfra kommende og af Riddervæsenet opelsket

Dyd. De samme Strenge, der klinger i Digtningene om Hagbard og Signe og om Helge Hundingsbane, lyder ogsaa, synes jeg, fra en gammeldansk Runesten, den store Rygbjerg-Sten i Veile Amt, hvor vi læser:

«Tove Bryde (d. e. Gaardsfoged) reiste denne Sten efter Brydens Lege Torgunn.

Disse Stave monne
meget længe leve.»

Hvilket vakkert Udtryk er ikke «Brydens Lege»! «Lege» betyder «Legekammerat, Legesøster», og bruges her i samme Betydning, som Barnet i Ordsproget kaldes «Moderens bedste Lege». «Et smukkere Udtryk», siger Professor Wimmer i sin udmærkede Udgave «De danske Runemindesmærker» (II, S. 110), «kunde jo ikke vælges for at betegne Forholdet mellem den unge Mand og den unge Pige, og vi kan ikke undre os over, at Tove ogsaa paa den Runesten, som han reiste til Minde om sin tidlig bortkaldte Veninde, gav hende «Legesøsterens» Navn.»

Runestenene vidner ogsaa paa mange andre Maader om Kvindens forandrede Stilling i Samfundet. Medens Kvindenavne i Indskrifter med de ældre Runer kun meget sjelden forekommer, findes de nu overmaade hyppig. Kvinder optræder efter Mandens Død som Familiens Overhoved og reiser, naar Sønnerne er umyndige, selv Mindesmerket efter ham. Allerede i det 9de Aarhundred møder vi i Danmark høibyrdige Kvinder, som reiser Stene efter sin Mand og paa Indskriften sætter sit eget Navn og med Stolthed minder om sin egen Slægt. *Ragnhild*, der satte Glavendrup-Stenen paa Fyn «efter Alle Saalve-Gode, Helligdommens høiærværdige Vogter». Hendes Sønner er endnu smaa og umyndige, saa hun nævner kun sig selv ved Navn. Efter sin

første Mands Død ægter hun, som Wimmer har vist os, en Høvding paa Sjælland, Gunnulv, der efter sit Tilnavn «den veltalende» at dømme muligens ogsaa har været Gode eller Tempelpræst, og lever med ham et kort og barnløst Ægteskab. Efter sin anden Mand reiser hun Tryggevælde-Stenen paa Sjælland, hvor vi bl. a. læser: «Ragnhild, Ulvs Søster, satte denne Sten og gjorde denne Høi og denne Skibssætning efter Gunnulv, sin Ægtefælle, den veltalende Mand, Nærves Søn.»

Ogsaa i Sverige finder vi det samme. Paa en Sten fra Ramsta i Södermanland læser vi: «Auda og Inga og Erindis den tredje, Moder og Døtre, har gjort denne Sten efter Mændene af sin Slægt, efter Svein, sin Fader, og efter Gudfast, sin Broder, han var Audas Søn.» Ogsaa paa en anden Sten fra Södermanland — fra den første kristne Tid — læser vi, at Moder og Datter har reist Stenen. At Hustruen alene reiser Mindesmærket over sin afdøde Husbond forekommer ogsaa ofte.

Paa Runestenene i Vestergötland forekommer Kvindenavne hyppigere forholdsvis end i Runeindskrifter fra det øvrige Sverige. Vestergötland stod jo ogsaa i livligere Forbindelse med det kristne Vesteuropa end nogen anden Del af Sveriges Fastland. Baandslyngninger og Billeder paa Runestenene vidner om denne Forbindelse og tyder muligens ogsaa paa, at Mænd fra Vestergötland og det sydøstlige Norge, bl. a. Ringerike, drog sammen paa Vikingetog. Kristendommen vandt ogsaa Indpas i Vestergötland tidligere end i nogen anden Del af Sverige*). En Følge af dette var naturligvis, at Kvinden tidligere fik en friere Stilling i Vestergötland end i Svealand, hvor Folket holdt sterkere fast ved gammel Sæd. Vi ser paa de vestgøtske Runestene Kvinder reise Mindes-

*) Jeg ser naturligvis her bort fra Ansgars Missionsforsøg.

merker over sine afdøde Mænd og Mændene over sine Hustruer. Allerede i hedensk Tid reiser en Mand sammen med sin Hustru en hedens Gravhaug *(kumbl)* med en Mindesten over deres afdøde Sønner*). En af de største og prægtigste svenske Runestene er Salebystenen ved Dagsnäs i Vestergötland. Den er ikke yngre end fra det 10de Aarhundred og er reist af en Mand ved Navn Frøistein til Minde om hans Hustru Tora. Hun er, siger Indskriften, Datter af Konge, hvis Navn dog ikke nu kan læses og «som nedhug Merket for de tapre Hirdmænds Flok». Og Manden, der er stolt over sin høibyrdige Hustru, føier til: «Ikke har hun faaet sin Slægt blant daadløse Mænd».

Runestenene viser os Kvinden som den, der reiser Runestene og over hvem Mindesmerker reises. En enkelt Gang møder vi ogsaa, tror jeg, en Kvinde som *Runerister*, et i gammel Tid meget hædret Yrke, som ellers kun blev drevet af et indskrænket Laug af Mænd, hvor Færdigheden ofte nedarvedes fra Fader til Søn. Paa Øen Man, midt i den irske Sø, hvor de norske Nybyggere i det 11te Aarhundred udviklede en høi og eiendommelig, halvt nordisk, halvt irsk Vikingekultur, er især de med Billeder og Baandslyngninger prydede Runestene merkelige. Paa en af disse (fra Conchan) synes der at staa: «Turid ristede Runer» *(þuriþ raist runer)*.

Ogsaa i Norge er ved Vikingetidens Slutning Kvinder med om at reise Runestene. Og disse Stene er merkelige. De synes at vidne om at Kvinderne næsten mere end Mændene hos vore Forfædre har eiet Sans for Kunst og for Skjønhed. Norge eier ikke mange Billedstene; men de to prægtigste af dem, Alstadstenen paa Thoten og Dynnastenen paa Hadeland, er begge

*) Torin, Vestergøtlands Runinskrifter, no. 108.

reist af Kvinder, som med Møie og Besvær har ladet den vakre røde Sandsten hente langvejsfra, fra Hole paa Ringerike, for saa at lade Stenen tilhugge og pryde med Billeder og Ornamenter, saaledes som de vel har hørt, at det var Skik i England, Skotland og Irland.

Paa Alstadstenen, der synes at være fra det 10de Aarhundred, læser vi (Indskriften er dog ikke sikker): «Jórun reiste denne Sten efter . . . . ., som eiede hende [d. e. var gift med hende], og førte [den ell. Stenen] ind fra Ringerike fra Hole . . . . . og hun lod Stenen forsyne med Billeder.»

Dynnastenen stammer fra Midten af det 11te Aarhundred. Den er reist af en Moder over hendes Datter. Moderen har paa Stenen ladet indhugge Billeder af de hellige tre Konger og af Stjernen og Krybben i Bethlehem, og paa de Kristnes Vis har hun «bygget Bro» (vel over en Myr) for at gjøre en Gud velbehagelig Gjerning, der kunde frelse hendes Datters Sjæl fra Skjærsilden. I selve Indskriften har Moderens Kjærlighed til sin Datter, Hjemmets Pryd, fundet et vakkert Udtryk:

«Gunvor Tririksdatter gjorde Bro efter sin Datter Astrid.
Hun var den haandfærdigste Mø
i Hadeland.»

Her ender ogsaa Indskriftens Slutning i et Vers, hvilket er meget sjeldent i Norge, men almindeligt i Sverige.

Disse to Kvinder, Jórun fra Thoten og Gunvor fra Hadeland, fortjener at mindes, naar Norges Kulturhistorie engang skal skrives. De har i en Tid, hvor kun faa saa ud over Bygdens Aaser, havt Øjet opladt for Kunst og Skjønhed, og har, saa godt de formaaede, søgt at pryde Hjembygden til Minde om de kjære Afdøde.

Runestenene vidner om endnu mere. De viser, som jeg før har nævnt, at Kvinder i Norden ogsaa udenfor Danmark, naar der ingen mandlige Arvinger fandtes, kunde deltage i Arv. De danske Runestene viser os endog Kvinder som mægtige Godsbesiddere, efter hvem Mænd, der staar i deres Tjeneste, reiser Mindesmerker. En af de rigeste og mægtigste Mænd i det 10de Aarhundred i Danmark var Gisl den kloge, til Minde om hvem der findes en merkelig Runesten i Skivum Sogn, Aars Herred, Aalborg Amt. Paa denne læser vi de stolte Ord: «Moderen Tyre og Sønnerne Odinkar og Gudmund, de tre reiste dette Mindesmerke efter Gisl den kloge. Han var den bedste og første blant Landmænd [ɔ: Godseiere] i Danmark.» Hans Eiendomme strakte sig over store Dele af Jylland, helt ned til Egnen om Læborg i Ribe Amt, og efter ham er det vistnok, som Wimmer har paavist, at det til Aars Herred grænsende *Gislum Herred* har faaet Navn. Men ikke mindre merkelig end Gisl har hans Hustru Tyre været. Efter sin Mands Død har hun med Held bestyret hans store Eiendomme og bevaret og øget Ættens Anseelse. En myndig Kvinde har hun været, til hvem hele Egnen saa op som sin Herskerinde. Hun ligger begravet nede ved Læborg og over hende er der reist en vældig Runesten, hvis Torshamre vidner om at hun levede paa en Tid, da Danmark endnu var hedensk. Indskriften indeholder følgende Ord: «Ravnunge-Tove hug disse Runer efter Tyre, sin Herskerinde». Paa Tyres Høi har der ogsaa staaet en anden, anselig Runesten, hvis Indskrift fortæller: «Ravnunge-Tove og Funden og Gnyble, de tre gjorde Tyres Høi.» En saadan Kvinde, over hvem runekyndige Mænd reiser Haug og hugger Mindesmerke, hun kan ikke ha været ubetydelig Kvinde, hvis Virke alene føltes inden Hjemmets Vægge. Hun maa ha været en af de mæg-

tige i Landet. Hendes Søns sjeldne Navn Odinkar vidner ogsaa om at hendes Mand eller hun selv tilhørte den største og navnkundigste Slægt i Jylland. Hun har været et værdigt Sidestykke til sin store Navne, Dronning Tyre, med hvem flere Forskere har sammenblandet hende. Men hun var ikke den eneste selvstændige og mægtige Kvinde i Danmark. Paa en Sten i Ravnkilde Sogn, Aalborg Amt læser vi: «Asser Godsbestyrer, Fogges Søn, ristede disse Runer efter Gryd, sin Herskerinde.»

Ogsaa de islandske Sagaer nævner lignende Kvinder, der rager et Hoved op over alt Folket, er fødte Førere og Herskere. Jeg kan nævne Landnamskvinden *Aud*, som havde været gift med Dublinkongen Olav Hvite. En ægte Høvdingeskikkelse, saaledes som de usikre, stedse skiftende Forhold i Vesterlede skabte dem. Hun forstaar at styre og handle og med mandig Raskhed at redde sig og sine, selv i den største Fare. Efter Sønnen Torstein rødes Fald er hun selv Ættens anerkjendte Hoved. Hun bortgifter selv sine Døtre, og ingen af hendes mange Efterkommere tør handle uden hendes Raad. Paa sine gamle Dage kommer hun til Island, hvor hun selv som de andre Høvdinger tager Land og uddeler til sine Mænd og Undergivne. Den første Vinter paa Island byder den ene af hendes Brødre hende hjem til sig med ti Mand. Men hun svarer vred, at hun vidste ikke, at han var slig en Stakkar. Saa drager hun til sin anden Broder, som beder hende være hos sig med alle sine Folk. «For han kendte sin Søsters Sindelag», føier Laksdøla Saga til. Senere holder hun Bryllup for sin Sønnesøn med megen Pragt. Hun er krøget af Alderdom. Hendes Kraft er næsten brudt. Men ingen maa merke noget. Hun sover til langt ud paa Dagen og bliver vred, om nogen vækker hende. Saa staar hun op og træder ind i Gæstebudshallen, lige stolt og rank

som før. Folk taler om, hvilken statelig Kvinde hun endnu er. Dagen efter Brylluppet finder de hende død i sin Seng.

Der nævnes ogsaa andre Kvinder, som selv tog Land paa Island og spillede en ikke liden Rolle i Øens første Bebyggelses Tid. Jeg kan nævne *Turid Sundafyller* fra Haalogaland, som kom til Bolungavik yderst ved Isafjorden og nedsatte sig der med sin Søn. Sit Tilnavn skal hun ha faat, fordi hun engang, da der var Uaar, fik hvert Sund i Haalogaland fyldt ved Trolddom. Rimeligvis har hun lært sine Landsmænd en bedre Maade at fiske paa; thi ogsaa efter sin Bosættelse paa Island gjorde hun sig fortjent af Fiskeriet i Isafjorden ved at oprette Merker til at kjende Fiskegrundene. Til Løn for dette fik hun et Lam af hver Bonde ved Fjorden*). Hvor mange Kvinder der var blandt de islandske Landnaamsmænd kan vi slutte af en Bestemmelse, som blev truffet, nemlig at en Kvinde ikke skulde kunne tilegne sig mere Land, end hun paa Vaardag mellem Solopgang og Soleglad kunde lede en toaarig Kvie eller et halvvoksent Nøt over.

Ogsaa paa Livets andre Omraader rager i Vikingetiden Kvinder op, særprægede og selvstændige. Skaldekunsten er vel, saa vilde sagtens de fleste tro, et Omraade, som udelukkende var forbeholdt Manden. Og dog finder vi ogsaa blandt de gamle Nordmænd Digterinder. Flere Vers tillægges i Sagaerne Kvinder; fra Hild, Gangerrolvs Moder, findes der saaledes et Vers. Endog blandt de store Skalde finder vi en Kvinde, *Jorun Skaldmø*. Hun levede paa Harald Haarfagres Tid og har digtet et Kvad, der kaldes *Sendibítr* og synes at ha

*) Saa fortælles der i *Landnámabók*, den vigtigste Kilde til Islands Bebyggelseshistorie II, K. 29; jfr. Munch, Det norske Folks Historie I, 545.

handlet om Haralds Vesterhavstog. Ogsaa som Saarlæger har, vistnok fra umindeige Tider, Kvinder virket. Tacitus fortæller jo, at Germanerne i Kampen bringer de saarede til Kvinderne, og Lægekunstens guddommelige Repræsentant var hos vore Forfædre en Kvinde, *Eir*. Der fortælles ofte i Sagaerne om Kvinder, som forstaar at forbinde de Saarede, men ogsaa om virkelige kvindelige Saarlæger. Efter Slaget ved Stiklestad kom Tormod Kolbrunarskald haardt saaret til en Hytte, hvor der ogsaa laa andre saarede. En Kvinde holdt paa med at forbinde dem og at rense Saarene med varmt Vand. I en Stenkjedel kogte hun Løg og andre Urter, som hun gav Mændene at spise. Efter Lugten kendte hun, om Saarene var dybe. Da Tormod rev Pilen med Modhagerne, som sad i hans Bryst, ud, fulgte ogsaa Hjertefibrerne med, nogle røde, andre hvide. Da Tormod saa dét, sagde han: «Vel har Kongen næret os; fedt er mig om Hjerterødderne.» Derpaa faldt han bagover og var død. -- En primitiv Lægekunst visselig. Men den viser dog, at Kvinden allerede i hine fjærne Tider virkede lægende og heldbringende. Mest har hun vel virket som Sygeplejerske, ikke alene i Hjemmets Kreds, men muligvis ogsaa udenfor denne. Naar det i en islandsk Æventyrsaga fortælles, at Ingegerd, Russerkongen Ingvars Datter, havde stiftet et Sygehus og overgivet Pleien til myghændende Kvinder, saa tør vi dog derfra intet slutte om Vikingetiden, men vel om Middelalderen i Norge og paa Island.

Endog paa et Omraade, der til alle Tider har været Mandens Yrke, i Krig og Kamp, har Kvinder taget Del. Dette er dog ikke noget nyt for Vikingetiden, men tværtimod en Levning fra ældre Tiders raaere og mere primitive Forhold. Hos Naturfolk hele Jorden over har der baade i Fortiden og i vore Dage været Kvinder, der har kjæmpet

som Soldater. Vi kender alle Sagnet om Amasonerne. Ogsaa hos Kelterne tog Kvinderne fra gammel Tid Del i Krige. Endnu i det 6te Aarhundred af vor Tidsregning maatte de irske Kvinder gøre Krigstjeneste. Med Piskeslag dreves de, fortælles det, frem af Mændene, indtil den hellige Adamnán fik afskaffet denne grusomme Skik. Kelterne kjendte ogsaa kvindelige Hærførere. En af de sidste Forkjæmpere for Britanniens Frihed er Icenernes Dronning Boudicea. Fra sin Stridsvogn — ligesom Homers Helte — kjæmper hun mod Romernes Legioner. Men tilsidst bukker hun under for Overmagten, og for ikke at falde i Fiendens Hænder tømmer hun Giftbægeret.

Hos mange afrikanske Folkeslag, f. Eks. i Dahomey, har der været kvindelige Tropper, som har været sterkere og kjæmpet med større Mod end Mændene. Despoter som Kongerne af Siam har dannet kvindelige Livgarder, da de troede sikrere at kunde stole paa dem end paa de mandlige Slaver.

Det er derfor intet Under ogsaa hos Germanerne og ikke mindst hos Nordboerne at finde kjæmpende og krigførende Kvinder. •Vi har hørt, at Kimbrernes og Teutonernes Kvinder fulgte sine Mænd paa deres Tog og kjæmpede med dem mod Romerne, og at Germanernes Kvinder paa Folkevandringens Tid tog Del i Kampen og fandt sin Død ved Vognborgen. Men høit op over dette store Gros af kjæmpende Kvinder rager *Stridsmøer*, som brynjeklædte kjæmper ved Mændenes Side. I Heltesagnet spiller disse menneskefødte Valkyrjer en stor Rolle. En Sigrun, en Svaava, en Brynhild, Eddakvadenes mest straalende Kvindeskikkelser, hører til dem. De i «Hervararsaga» bevarede gamle Sagn og Digte om Goternes Kampe med Hunnerne fortæller om Skjoldmøen Hervør og om Goterkongens egen Søster, som forsvarer en Borg mod de fremstormende Fiender og selv falder i Kampen.

I Digtningen om Braavallaslaget anfører Skjoldmøer hele Hærafdelinger. De gamle synes ogsaa at ha havt hele Regimenter af Skjoldmøer, efter hvad «Atlakvida» (str. 18) fortæller om Hunnerkongen Atle (ɔ: Attila). Og da Atles Hal brænder, dør ogsaa de i den hede Lue. Men disse Kvinder hører ikke bare Sagnet og Digtningen til; de har virkelig eksisteret. Og særlig synes Vikingetiden i mange Maader at ha udviklet og — vi kan næsten sige — idealiseret denne Skjoldmøtype.

I en norsk Grav fra Vikingetiden har man fundet Liget af en Kvinde og Vaaben lagt ved hendes Side. Deraf har Forskerne, og visselig med Rette, sluttet, at hun i levende Live har været en Skjoldmø. Men ogsaa Fortællinger fra fremmede Lande, der er uafhængige af vore hjemlige Kilder, ved at melde om krigerske Møer blandt vore Forfædre i Vikingetiden. I flere irske Krøniker nævnes blandt Vikingehøvdinger i Irland i det 10de Aarhundred en Kvinde, der kaldes «den røde Pige»; etsteds siges det, at hun herjede i Ulster i det nordøstlige Irland. At en Kvinde anførte de vilde Vikinger, har gjort et dybt Indtryk paa Irernes letvakte Fantasi. Hun er gaaet over i Sagnet, er blevet — saa at sige — en Legemliggørelse af hele Vikingetidens Vildhed og Grusomhed. I et irsk Digt fra det 14de Aarhundred, hvor forskellige Vikingehøvdinger er opregnede, heder det om hende:

«En stor Flaade der kom under «den røde Kvinde»;
hun var værre end nogen uvenlig Hær,
som kom over det vide Hav.
Mod yndige Møer, mod dem hun øvede raat Spil.
Ved hende den vilde Handling blev gjort:
Hun pleied at tænde Kjerter rundt deres Liv.
Fra hendes Troldomsbolig Lyset fra de skjønne Møer
skinned til hvert et Land.

Naar Irerne saa den mægtige Flamme,
ei at kjæmpe de magted.
Brian*) kom fra det skjønne Eachtga,
med fire Hærafdelinger i sit Følge,
til det Sted, hvor Kvinden havde sin Leir.

Uvætterne kom:
men Murchadh**) dræbte den røde Kvinde
— bedre denne Sejr end nogen anden —.
En Pæl gjennem hendes Hoved han drev
i Nærvær af Erins Mænd.»

Her i dette Digt har den røde Pige antaget overmenneskelige Dimensioner. Hun er blevet til et Trolddomsagtigt Væsen med Dæmoner i sin Tjeneste og gjennem hvis Hoved der maa rammes en Pæl, forat hun ikke skal gaa igjen og ogsaa efter sin Død volde Ulykker. Men at hun engang har levet og anført en Vikingeskare i Irland, derom tør vi næppe tvivle. Og den røde Mø var ikke den eneste Skjoldmø, der drog paa Vikingefærd til fremmede Lande. En græsk Forfatter, Kedrenos, der levede i det 11te Aarhundred, fortæller om Grækernes Kampe med Russerne (d. e. de nordiske Nybyggere i Rusland) i anden Halvdel af det 10de Aarhundred og siger, at da Grækerne efter et Slag plyndrede de faldne Barbarer, fandt de mellem de Dræbte Kvinder i Mandsklæder, som med sine Mænd havde kjæmpet mod Grækerne. Ogsaa om Normannernes Kvinder fortælles det, at de havde arvet sine nordiske Stammefædres krigerske Egenskaber. Normannen Robert Burdet fik i Begyndelsen af det 12te Aarhundred i Opdrag af Erkebiskopen af Tarragona i Spanien at

*) Brian er Brian Borumha, Konge over Munster og senere over hele Irland; han faldt i en meget høi Alder 1014 i det store Slag ved Clontarf

**) Murchadh var Søn af Brian; han faldt ogsaa i Clontarfslaget.

forsvare denne By. Medens han var reist hjem for at hente flere Krigere, førte hans normanniske Hustru Sibylla Overbefalingen. En gammel Krønikeskriver siger om hende: «Mod og Mandshjerte smykkede hende i ligesaa høi Grad som Skjønhed. I sin Mands Fravær vaagede hun med Vagterne, iklædte sig hver Nat Rustning som en Ridder, besteg med Stav i Haand Murene, gik rundt i Byen og opmuntrede Vagterne, som hun tilholdt snildt at vogte sig for Fjendens Baghold.»*)

Saadanne Kvinder var efter vore Forfædres Hjerte. Deres Minde er det, som Eddadigtene — om end omdigtet og sammenvævet med guddommelige Væsner — besynger i sine Valkyrjeskikkelser: Skjønne Kvinder, som i straalende Rustning og høit til Hest drager i Kampen og som selv saaledes som Svaava og Sigrun kaarer sig sin Mand. Som det heder i det gamle Volsungkvæde:

«Søgte Sigrun
den glade Sikling,**)
tog hun Helges
Haand og greb den,
kyssed og hilsed
Kongen under Hjelmen.
Da vendte sig Høvdingens
Hu til Møen.»

Dette lille Vers bringer Billedet af Valkyrjerne nærmere ned imod Virkelighedens Verden. Thi af flere gamle Forfatteres, f. Eks. Sakses Meddelelser om de Love, der gjaldt for Vikingehærene i Udlandet, fremgaar det, at naar en Kvinde paa Vikingetog i fremmede Lande havde ægtet en Mand, skulde ikke Faderen senere kunne omstøde dette Ægteskab. Dette strider jo mod de Gamles strenge Krav paa Faderens Samtykke, før Datteren kunde

*) Se J. Steenstrup. Normannerne, I s. 271 ff.

**) *Sikling* er et poetisk Udtryk for Fyrste.

indgaa Ægteskab. Men, som Vikingetidens Historieskriver, Professor Johannes Stenstrup siger, «mon imidlertid hin Regel ikke passer paa Vikingetidens abnorme Forhold, da Kvinden ikke mindre end Manden havde rig Lejlighed til at udvikle Selvstændighed, da Slægtens Indflydelse nødvendigvis maatte trænges tilbage, løsrevne som Familierne var fra deres egentlige Sammenholdspunkt, den fælles Slægtsjord og Bosættelsen paa samme Sted?»*) Vikingetidens Skjoldmøer var da, for at bruge et moderne Udtryk, emanciperede Kvinder, som overskred Hjemmets Skranker og selv brød sig en Bane i Livet. Men vore Forfædre, der bøiede sig for alt sterkt og selvstændigt, bøiede sig ogsaa for disse Kvinder og viste dem den største Hyldest, en Mand kan vise en Kvinde, de regnede dem for lige med sig selv, tilstod dem Mandens egen Frihed og Selvstændighed.

Ogsaa paa Samfundets Tinde stod der i Vikingetiden Kvinder i Norden Kvinder, der har styret Landets Skæbne og hvis Navn af Eftertiden er bevaret i taknemmelig Erindring. Jeg har tidligere nævnt Turgeis's Hustru, Præstinden Otta, som i første Halvdel af 9de Aarhundrede spillede en stor Rolle i Irland. I første Halvdel af det tiende Aarhundrede staar der i Danmark mod hinanden to mærkelige Kvinder, den ene kjæmpende for en døende, den anden for en seirende Sag, men begge lige stolte, energiske og handlekraftige. Den ene er Hedebys Herskerinde *Asfrid*, Odinkars Datter. Selv tilhørte hun Jyllands mægtigste Slægt, som har givet Danmark en Jarl og to Biskoper af Navnet Odinkar. Hedeby, som laa ved Haddeby Nor syd for Byen Slesvig, var i anden Halvdel af 9de Aarhundrede begyndt at blive en søgt Handelsplads, hvorhen norske, svenske,

*) Se Steenstrups, Normannerne I, s. 318 f.

frisiske og saksiske Kjøbmænd kom med sine Varer. Her satte i Begyndelsen af 10de Aarhundred en svensk Høvding Olav sig fast og grundede et selvstændigt Vælde, som bevaredes i hans Slægt indtil Midten af Aarhundredet. Ved sin Død efterfølges Olav af sin Søn Gnupa, den førnævnte Asfrids Mand. Han udvider sin Magt baade mod Nord og Syd, men lider i 934 Nederlag mod den tyske Konge Henrik Fuglefænger, som tvinger ham til at lade sig døbe og gjør ham skatskyldig. Siden falder Gnupa i Kamp mod den danske Konge Gorm den gamle. Hans Enke Asfrid reiser over ham et hedensk Mindesmerke og styrer Riget sammen med sin Søn Sigtrygg, en stor Vikingehøvding, hvis Flaade kom helt til Nordmandiets Kyster. Lidt før 950 faldt Sigtrygg i Kamp mod Harald Blaatand. Men endnu en Tid har hans Moder havt Magten i Hedeby, der af hendes Slægt var gjort til en sterk Fæstning. Ved Vedelspang lige syd for det gamle Hedeby reiser hun paa Gnupas Gravhøi to Mindestene over sin faldne Søn. Den ene er hugget af en svensk Mand og vidner om Sigtryggs svenske Herkomst. Paa den ene læser vi: «Asfrid gjorde dette Gravmindesmerke efter Sigtrygg, sin Søn, paa Gnupas viede Gravplads.» Paa den anden, som er en dansk Sten, læser vi: «Gravhelligdom. Asfrid gjorde dette Gravmindesmerke, Odinkars Datter, efter Sigtrygg Konge, sin og Gnupas Søn.» Men det svenske Vælde kunde ikke i Længden holde sig mod Danskernes Overmagt. Ikke længe efterat Asfrid havde reist de to Mindestene over sin Søn, indtog Harald Blaatand Hedeby, og Asfrids Magt var til Ende. Men nu, efter at Wimmers Runeundersøgelser*) og Sophus Müllers Udgravninger**)

*) De danske Runemindesmærker I.

**) Nordiske Fortidsminder, udg. af det kgl. nordiske Oldskriftselskab, I., S. 240 ff.

ved Danevirke har gjort det gamle svenske Vælde i Hedeby klart for os, vil Asfrid, Odinkars Datter, altid staa for os som en af den nordiske Oldtids merkeligste Kvindeskikkelser, en Kvinde, som selv styrer Land og Rige, som i Trods mod sin paatvungne Daab reiser et hedensk Gravminde over sin Husbond og sin Søn, en Kvinde, der staar som den sidste paa Muren, da Fienden bryder ind og ødelægger det Vælde, hendes Svigerfader, hendes Mand og hendes Søn havde grundlagt.

Et større Navn i Historien har Asfrids Modstander, *Tyre Danebod*, Gorm den gamles Dronning. Gorm fremstilles i Sagnet som en svag og uvirksom Fyrste; den ledende Sjæl i hans Foretagender er hans Dronning Tyre. Hun er det, maa vi tro, som tilskynder Gorm til hans Tog mod Kong Gnupa og Hedeby. Muligens stammede hun selv fra disse Egne. Enkelte fortæller, at hun var Datter af Harald Jarl i Holsten. I Forbindelse hermed, som et Led i Arbeidet for at knække Hedebys Magt, staar Tyres Stordaad, Fornyelsen af Danevirke. I Sagnet og Folkets Minde staar Tyre som den, der egentlig har bygget Danevirke. Men saa er ikke Tilfældet. Danevirke selv er mere end hundred Aar ældre og er reist af Karl den stores Modstander, Kong Godfred. Men alligevel er Dronning Tyres Virksomhed vigtig nok og har med Rette sikret hende en varig Plads i Folkets Minde som den første i Rækken af Danmarks store Dronninger. Det var en byggende Tid, Tyre levede i. Rundt om i Europa, i Tyskland, Frankrig og England, byggede Fyrster og Borgere Fæstninger og Borge og reiste Mure rundt Byerne. I Tyskland virkede Henrik Fuglefænger og byggede Værn mod Magyarer og Normanner.

I England virkede Alfred den store og hans Slægt. Blandt disse udmærker sig efter Alfreds Død særlig

dennes Datter *Æthelfled,* Mercias Frue. Under sin Mand, Ealdormanden af Mercia Æthelreds langvarige Sygdom griber hun selv med kraftig Haand Styret. «Ledet af sin Visdom», siger en gammel Krønike, slutter hun Pagt med Indbyggerne af Skotland og Wales til fælles Forsvar mod Nordboerne. Ved sin Kløgt og Udholdenhed afværger hun et voldsomt Angreb paa Byen Chester. Ved fredelige Underhandlinger faar hun Borgen Leicester, som længe havde været i Nordboernes Besiddelse, i sin Haand. Hun er det, som selv giver Ideen til Bygningen af Borge og Fæstninger og som ivrigst begynder dermed, kraftig understøttet af sin Bror, Kong Eadward*).

En Kvinde af Lady Æthelfleds Støbning var Dronning Tyre. Og det tør vel næppe være tvivlsomt, at Æthelfled, som døde i 918, i mange Stykker har været Tyres Forbillede ved Gjenreisningen eller rettere Udbedringen af Danevirke. Midtpartiet af Danevirke, fra Danevirkesøen til Kurborg i Vest var især et udsat Stykke af Volden. Her byggede Tyre udenfor Kong Godfreds gamle Virke en ny Vold af Jord, Træværk og Kampesten. Grundlaget af Kampesten findes endnu bevaret. Paa Muren var der, om vi tør tro Olav Tryggvessøns Saga, Kasteller af Træ og udenfor gik der en Grav. «Paa hver 100 Favne var der en Borgport og derover et Kastel til Værkets Forsvar; thi der var en Bro over Graven til hver Port»**). Dette Arbeide er Tyres Verk.

En stor Kvinde var Dronning Tyre, lige udmærket ved sin Handlekraft som ved sin Kløgt og sit Snille. Sakse og hans Samtidige og Forgjænger Sven Aagesen

*) Jfr. Steenstrup, Normannerne III, s. 21—23, o. fl. Steder.

**) Jevnfør Dr. Sophus Müllers grundlæggende Undersøgelser i «Nordiske Fortidsminder».

fortæller, hvordan Tyre fik Mænd fra hele Danmark til at arbeide paa Verket. Og at hele Folket med Kongen i Spidsen saa op til hende som sin Fører, derom vidner det Mindesmærke, som Gorm ved Jællinge satte hende: «Gorm gjorde dette Mindesmærke efter Tyre sin Kone, Danmarks Bod *(TanmarkaR but)*». Og i Folkets Minde lever hun end som Tyre Danebod, «Danmarks Frelse».

Saaledes ser vi da paa alle Livets Omraader en Række selvstændige og eiendommelige, ja ofte storslagne Kvindeskikkelser vandre forbi vore Øine: Kvinder, som reiser Runestene og udbreder Sansen for Kunst og for Skjønhed, Eiendomsbesiddere, Landnaamsmænd, Læger, Skalde, Skjoldmøer og Vikingehøvdinger, Dronninger og Statsstyrere. Kvindens Stilling bliver friere og selvstændigere. Hun regnes ikke længer for Mandens Eiendom og faar i visse Tilfælde Lov til at arve sammen med ham. Paa Island ser vi de unge Mænd og Kvinder omgaaes og mødes frit og uhindret. Især har visselig de aarlige Sammenkomster paa Altinget og Møderne paa Legepladsen givet Leilighed til megen Kurtise og mange smaa Kjærlighedsæventyr mellem Ungdommen. Den islandske Kvinde optræder frit og selvstændig. Maa hun end, naar hun gifter sig, bøie sig under Faderens Vilje, saa er hun dog senere ganske sin egen Herre. Hun snarere tyranniserer Manden, end hun lader sig kue af ham, og ofte næsten uden Grund lader hun sig skille og forlader Hus og Hjem. Ogsaa ellers i Norden sprænger Kvinder de Skranker, som Aartuseners Hævd havde sat om hende; hun begynder at træde ud i Livet paa egen Haand og selv at bryde sig sin egen Bane.

Danmark gaar her i Spidsen, og Norge først og saa Vestergøtland og saa Upland følger efter.

Denne Kvindens begyndende Frigjørelse er en Følge af Vikingetiden, som paa mange Maader ryster Sam-

fundet i dets Fuger og sprænger gammel hævdvunden Skik. Forbindelsen med Frankerriget og med England, hvor Kvindens Stilling var en ganske anden end i Norden, virkede med og især Indflydelsen fra Kristendommen, der jo altid særlig har taget sig af de svage og værgeløse. Efter Kristendommens Indførelse i Norden bliver nok Kvindens Stilling i flere Henseender bedre og mere beskyttet, end den i Vikingetiden har været. Men Kristendommen førte atter Kvinden tilbage indenfor Hjemmets fire Vægge. Vilde Kvinden nu virke selvstændig eller selv bryde sig sin Bane, maatte det være i Religionens Tjeneste. Derfor møder vi ogsaa kun sjelden i den senere Middelalder i Norden Kvinder, der er saa selvstændige eller sætter sit Præg paa Samfundet, saaledes som de gjør i Vikingetiden.

Barn og Olding.

I Afsnittet om Kvinden har vi set, hvordan hendes Stilling i Løbet af Vikingetiden bliver en anden end før, hvordan hun paa mange Maader bryder gjennem de Skranker, som før havde bundet hende til Hjemmet, og begynder selv at kunne bane sig en Vei i Livet. Ogsaa paa mangfoldige andre Omraader virkede Vikingetiden og især Forbindelsen med det kristne Vesteuropa forandrende og omdannende paa Nordens Folk, lærte dem nye Kunster og nye Færdigheder, gjorde deres Aand rigere, ja bidrog til at omforme selve Karakteren. Ikke saaledes i de Forhold, vi i dette Afsnit skal søge at behandle, i Menneskenes Forhold til dem, som træder ind i og gaar ud af Livet, til Barnet og Oldingen. Visselig ser vi ogsaa her, hvordan nye Skikke gjør sig gjældende, baade naar Barnet er født og ved dets videre Opdragelse. Men Forholdet til Børn og Oldinge er jo mere end noget andet den Sterkes Forhold ligeoverfor de Svage og Værgeløse. Derfor ser vi ogsaa her tydeligere end paa de fleste andre af Livets Omraader, hvor meget der endnu i Vikingetiden var tilbage hos vore Forfædre af et barbarisk Folks vilde og primitive Sæder, af Atavisme baade i Livsforhold og Livssyn. Nordens Folk var visselig ikke ved Aar 1000 de samme Mennesker

som før Vikingetidens Begyndelse. Men hvor hurtig og fuldstændig et Folk end under Indflydelse udenfra og som en Følge af indre Gjæring forandrer sig, saa vil der dog altid være meget tilbage af det Gamle, af en svunden Tids Sæder og forskjellige Syn paa Livet. Tænk paa Japanerne, som i Løbet af den sidste Menneskealder synes at ha afluret Europa alle dets Kunster og Videnskaber, og hos hvem det ydre Liv er blevet saa europæisk, er de ikke alligevel i Tankegang, i Livssyn, i sin Foragt for Døden lige fuldblods Asiater, som de var før 1868?

Vikingetiden havde nok lært Nordens Folk det kristne Europas ydre Kultur, men Kristendommens Næstekjærlighed og Ærbødighed for det enkelte Menneskeliv, selv om dette kunde synes værdiløst og unyttigt, havde kun faa af dem tilegnet sig. Endnu længe vedblev jo Trældommen at bestaa; først i det 14de Aarhundred blev de sidste Rester af den afskaffet i Sverige. Ligeoverfor de Svage og Hjælpeløse fulgte Nordboerne fremdeles Hedendommens Moral, den, som den bitre Nød havde lært dem og som var udviklet i den haarde Kamp for det daglige Brød: Den, som ikke selv kunde forsvare og livnære sig, maatte, naar det gjaldt, bukke under og vige Pladsen for de friske og erhvervsdygtige. Nordens Lande har til alle Tider været fattige, Naturen barsk og ublid og Kampen for Tilværelsen haard og bitter. End fattigere var Landene i gamle Dage, særlig Norge og Island, medens Danmark, hvor alle humane Ideer tidligst vandt Indpas, altid har været rigest udstyret fra Naturens Haand. Det er et Særkjende for Naturfolk hele Jorden over, hvad enten de som Veddaerne paa Ceylon bor i Verdens rigeste Egne eller som Eskimoer og Ildlændere i de koldeste og ugjæstmildeste, at de er overmaade fattige. Fattige var ogsaa Nordens Folk, før

Forbindelsen med Romerriget fra Kristi Tider af og end mere Folkevandringen, men især Vikingetogene lidt efter lidt bragte større Rigdomme til Landet og øgede det daglige Velvære. Men hvor haardt og vanskeligt maa det ikke alligevel endnu i Vikingetiden ha været at leve! Slog Fisket feil eller kom der Uaar, da stod Sult og Hungersnød for Døren. Thi saa vanskelig, som Samfærselen dengang var, kunde ikke fremmed Tilførsel hjælpe til at brødføde. Og da gjaldt det, at hver er sig selv nærmest. De svage og værgeløse fik ofres, nyfødte Børn, Syge og Oldinge.

Hos mangfoldige Naturfolk finder vi Spor af dette, at nyfødte Børn, især overflødige Pigebørn, samt Gamle og Syge, i det hele alle Erhvervsudygtige, ikke faar Lov til at leve.

Naar Barnet var født, bestemte i Vikingetiden Faderen, om det skulde faa leve eller om det skulde udsættes. Fik det Lov til at leve, blev det løftet op fra Gulvet, hvor Hustruen var nedkommet med det. Hvis ikke, blev det liggende. Naar Forældrene ikke kunde underholde Barnet, og især hvis det var en Pige, eller hvis Forældrene var døde, saa det vilde komme til at falde andre til Byrde, da blev det udsat. Fremfor alt gjaldt dette, endnu længe efter Kristendommens Indførelse, alle Vanskabninger og Misfostere. Gulatingsloven (§ 2) bestemmer saaledes, at et Misfoster først skal døbes, «løftes ud af Hedenskabet», og saa bringes til en Kirke for dér at overlades til Døden. Det nyfødte Barn, som var bestemt til at udsættes, blev enten straks dræbt ved at druknes eller ved at begraves levende. Eller ogsaa, og det var vistnok det almindeligste, satte man det ud i Skoven, hvor det sultede eller frøs ihjel eller blev opædt af vilde Dyr, men hvor det ogsaa kunde blive fundet af andre og derved reddet fra Undergang. Havde

Barnet først faaet leve en Tid og taget Føde til sig, men især havde det faaet Navn og var overøst med Vand, da regnedes det for Mord at udsætte det. Hos alle germanske Stammer har visselig denne Skik engang hersket. Vistnok siger Tacitus, at det hos Germanerne i Tyskland er en Skjænsel at begrænse Børnenes Antal eller at dræbe de yngre Børn*). Men her har, skulde jeg tro, Tacitus som saa ofte ellers i sin Bog kun havt til Hensigt at opstille Germanerne som et Modbillede til de fordærvede Romere, som ved kunstige Midler forstod at formindske Fødslernes Tal. Hans Mening har ikke været at sige noget om Barneudsættelsen, som han maaske ikke engang har kjendt. Flere Vidnesbyrd synes at vise, at Kristendommen i Tyskland i den første Tid havde at kjæmpe med den Skik, at fattige Forældre, som ikke magtede at forsørge det nyfødte Barn, satte det ud**). I Norden og særlig der, hvor Naturen selv var haard og uvenlig som i Norge og mest paa Island, maatte Kristendommen ofte kjæmpe haardt mod Barneudsættelsen, som ved strenge Straffe blev forbudt. Gulatingslovens Kristenret fastsatte saaledes Fredløshed og Formuestab for den, som før eller efter Daaben udsatte sit Barn, saa at det kom afdage. Efter Frostatingsloven var dog Straffen noget mildere, kun Bøder. Allerede mod Slutningen af den hedenske Tid begyndte dog, kan vi af flere af Sagaerne se, Folkemeningen at betragte Barneudsættelsen som en Forbrydelse ikke alene for Høvdingerne og de Rige, men endog for Fattige og Smaafolk. Det var det kristne Europas mildnende Indflydelse, som her gjorde sig gjældende. Men det, som

---

*) Germania, kap. 19.

**) Jfr. Weinhold, Die deutschen Frauen im Mittelalter (2 Udg.) I, S. 96 ff.

er dybt rodfæstet i et Folk, er ikke let at udrydde. Og kanske netop fordi Kristendommens Tilhængere i Begyndelsen ivrede saa sterkt mod Barneudsættelsen, kom Asatroens Forkjæmpere til at betragte denne som ældgammel hedensk Skik. Derfor da Kristendommen i Aar 1000 som en Følge af et Kompromis blev vedtaget af Altinget paa Island, betingede Hedenskabets Tilhængere sig, at de fremdeles skulde ha Lov til at nyde Hestekjød og udsætte Barn som i gammel Tid*). Lidt efter lidt hørte den dog op denne Skik, som Nøden og de haarde Forhold havde skabt og som det paa Island, hvor en altfor stor Forøgelse af Folkemængden vilde være en Ulykke for Landet, ofte kunde synes nær sagt nødvendigt at holde fast ved. Kun i Hemmelighed levede den videre og det hændte visst endnu længe, at Forældre, naar den bitre Nød stod for Døren, satte det nyfødte Barn ud, helst naar det var et Pigebarn, som bare vilde falde til Byrde, heller end at øge de Munde, som Husets Fader skulde føde. Det er de samme i Menneskenaturen dybt rodfæstede Følelser, som end den Dag idag driver mangen en ulykkelig Moder til at ofre sit Barn heller end at gaa Skjænsel og Nød imøde baade for sig og for dét, Gjengangere fra Menneskenes Urtid.

Anderledes med det Barn, som fødtes paa Livets Solside. Dette har i Barneaarene kanske sin lykkeligste Tid. Ved Heltens Fødsel varsler, i Folkets Tro, Naturen selv om hans kommende Storhed. Som det heder i det første Kvad om Helge Hundingsbane:

Aarle var det,
at Ørne gol;
randt hellige Vande
fra Himmelfjelde.

*) Se Are Frodes Fortælling i Islendingabók, K. 7.

Da blev Helge
den hugstore
født af Borghild
i Braalunde.

Saa kommer Nornerne til Heltens Vugge, bestemmer hans Skjæbne og spinder hans Livstraad. Som det videre heder om Helge Hundingsbane:

Nat blev i Gaarden,
Nornerne kom,
de som Ædlingen
Alder satte,
hans Navn bød de videst
nævnes blandt Kongers
og ham blandt Budlunger*)
bedst at tykkes.

Snoed med Kraft de
Skjæbnens Traade,
mens Borge brødes
i Braalunde.
Ud de strakte
de gyldne Strenge
og fæsted dem midt
under Maanesal.

Kloge Koner var tilstede og hjalp Hustruen under Fødselen. Ved Trylleformularer eller «Galdre» og ved at paakalde «hulde Vætter» troede man at fremhjælpe Fødselen. I Eddakvadet «Oddrúns Graad» fortælles der om Kong Heidreks Datter Borgny, som ikke kan faa føde, før Atles Søster Oddrún kommer til hende:

Gik den milde og ved
Møens Knæ sig satte.

---

*) Budlung var egentlig et Navn paa Sagnkongen Budles Efterkommere, men bruges i Eddakvadene om «Fyrste, Konge» i Almindelighed.

Mægtig gol Oddrún,
ramt gol Oddrún,
bitre Galdre
over Borgny.

Naar saa Barnet var kommet til Verden, blev det viklet i Svøb og under Iagttagelse af visse Ceremonier indført i Menneskenes Samfund. I Eddakvadet «Rigsthula», som giver os flere Bidrag til Kundskab om vore Forfædres Liv i Vikingetiden end noget andet af de gamle Digte, fortælles der om de tre Stænder, Høvdingen, Bonden og Trællen, og om deres Oprindelse. Guden Rig*) eller Heimdal vandrer omkring paa Jorden og besøger Menneskenes Boliger. Først kommer han til Trællens Hytte, saa til Bondens Hus og endelig til Høvdingens Hal. Ni Maaneder efter føder Høvdingens Hustru, Moder, en Søn. Derom heder det (Str. 34):

Svend**) fødte Moder,
svøbte i Silke;
de øste ham med Vand
og Jarl ham kaldte.
Blegt var Haaret,
Kinderne bjarte,
Øinene grumme
som Ormungens.

Saaledes skildrer de slægtstolte Nordboer Høvdingens nyfødte Søn. Han er, som Høvdingeklassen hele Europa over og mangesteds ogsaa i andre Verdensdele, lyshaaret. Øinene viser den vordende Kriger og Helt;

---

*) Rig (oldn. *Rígr*) er, som den islandske Oldforsker Gudbrand Vigfusson først har paavist, en Gjengivelse af det irske *rí* (Gen. *ríg*) «Konge, Fyrste». Digtet synes derfor at skildre en af Vikingenybygderne paa de britiske Øer, hvor Nordboerne havde irske eller skotske Undersaatter.

**) Svend (*sveinn*) betyder i det gamle Sprog «en ung Gut».

de er skrækindjagende som Ormens. Et almindeligt Udtryk i Eddadigtene. Ogsaa om Smeden Volund, da han er bleven fanget af Kong Nidad, heder det: «Øinene ligner den blanke Orms». Moderen svøber sin Søn i Silke. Selve det at lægge det nyfødte Barn i Svøb er en Skik, som kjendes fra de forskjelligste Folkeslag og ogsaa fra fjærne Tider. Paa Trajansøilen i Rom ser vi saaledes fremstillet dakiske Kvinder, som bærer sine Børn indviklet i Svøb. Og der er vel ogsaa Grund til at tro, at Dakernes Naboer Germanerne fra ældgammel Tid har viklet de nyfødte Børn i Svøb. Silke er en Luksusartikel, som vore Forfædre først under Folkevandringen eller paa Vikingetogene lærte at kjende og at sætte Pris paa. Selve Ordet synes at vise, at de har lært Silken at kjende i Rusland, medens Angelsakserne igjen har faaet sit Ord for Silke fra Nordboerne.

Ogsaa naar Bondens Hustru føder en Søn, vækker det Glæde, og det nyfødte Barn værnes og stelles om. Som det heder i «Rigsthula» (Str. 21):

Barn fødte Amma*);
de øste ham med Vand
og kaldte ham Karl.
Konen i Dug ham svøbte
rød og rund og frisk;
Øinene spilled.

Anderledes er Skildringen af den nyfødte Træl. Om ham heder det (Str. 7—8):

Barn fødte Edda;
de øste ham med Vand

*) Amma (Bedstemoder) kaldes Stammoderen for Bondens Slægt; Edda (Oldemoder) er Trællenes og Moder Høvdingens Stammoder. Herved fremstilles paa en Maade Høvdingerne som den yngste Klasse i Samfundet. Karl betegner en «Bonde».

graableg og svart,
kaldte ham Træl.

Paa Hænderne havde han
rynket Hud;
forkrøblede Knoger
[og Kartnegle],
digre Fingre,
fult*) Ansigt,
ludende Ryg,
lange Hæle.

Hvilken Forskjel mellem den lyshaarede, vakre Høvdingesøn og den hæslige Træl, hvis mørke Haar synes at vidne om, at han har undertvungne Kelters Blod i sine Aarer.

En Søns Fødsel vakte altid Glæde. Han skulde jo forplante Slægten og kanske bringe den høiere op i Magt og i Rigdom. Naar han blev voksen, kunde han ialfald arbeide paa Faderens Gaard. Mange Sønner var baade Rigdom og Magt for Faderen. Ulykkelig var den, som ingen Sønner eiede. Hans Navn skulde ikke leve i Slægten i Eftertiden, over ham reiste ingen Mindesmerke. Som det staar i Haavamaal (Str. 72):

Bedre er Søn,
om sent født
efter heden gangen Gubbe.
Sjelden Bauta-Stene
staar ved Veien,
uden naar Søn efter Fader dem sætter.

Merkeligst blant alle de Skikke, som ledsager det nyfødte Barns Indførelse i det menneskelige Samfund, er Overøsningen med Vand. Baade hos Trællen, hos Bonden og hos Høvdingen overøses den nyfødte

*) Eddakvadet har Adjektivet *fúlligr* «styg, hæslig».

Søn med Vand og faar samtidig Navn — en hedensk Daab kunde vi næsten kalde det. Faderen og Moderen udførte begge i Forening denne høitidelige Handling, medens det var Moderen alene, som lagde Barnet i Svøb*).

Overøsningen med Vand nævnes foruden i Eddakvadene ogsaa mangfoldige Gange i Sagaerne og var, efter hvad vi kan forstaa, fast Skik i Vikingetiden i Norge og paa Island. Om den har været kjendt i Danmark og Sverige, er derimod tvivlsomt. Enkelte Forskere har endog ment, at Overøsningen med Vand var en for alle Germaner fælles Skik. Som Støtte har de pegt paa den romerske Læge og Forfatter Gallén (i 2det Aarh. e. Kr.)**). Men Gallén fortæller kun, at Germanerne i Tyskland pleiede at dukke det nyfødte Barn ned i rindende Vand, vistnok af Sundheds-Hensyn, en Skik, der gjenfindes hos mange Naturfolk. Hos Nordboerne blev Barnet derimod overøst med Vand. Desuden fik det samtidig med dette sit Navn, saaledes som det fremgaar ikke alene af «Rigsthula», men ogsaa af Sagaernes samstemmige Vidnesbyrd. Alt dette minder jo tydelig om den kristne Daab, og Ligheden bliver endnu større, naar vi ser nærmere paa denne merkelige Skik. Naar det ikke var Faderen, men en Fremmed, som havde overøst Barnet med Vand, indtraadte der et nært Forhold mellem disse, ganske tilsvarende til det Forhold, som hos de Kristne indtræder mellem Barnet

*) Vi ser dette af «Rigsthula»:

Barn fødte Amma,
de overøste (*iósú*) det med Vand
og kaldte det Karl.

**) Se især den tyske Oldforsker Müllenhoff; Anzeiger f. deutsches Alterthum VII, S. 404 ff.

og den, som har staaet Fadder til det. I Sagaen om Droplaugssønnerne vil Assur fra Aas ikke hjælpe sin Maag Helge Asbjørnssøn i Kampen mod Helge Droplaugssøn, og Helge siger i det afgjørende Øieblik, at han ikke vil tage sig ivare for Asbjørn, fordi denne har overøst ham med Vand.

I Middelalderen troede Menneskene, at Daaben paa mange Maader havde en magisk Virkning. Ikke alene gjorde den ren og skyldfri; derfor ventede ogsaa i den første kristne Tid mange med at lade sig døbe, indtil de laa paa Dødsleiet. Men Daaben hjalp ogsaa, troede de, mod Sot og Sygdom, bevarede og beskyttede den Døbte. Den samme Virkning tillagde de gamle Nordboer Overøsningen med Vand. I «Haavamaal» opregner Odin de magiske Kunster, han formaar at øve, og siger: «Som det trettende [Tryllevers] jeg kan: Om jeg overøser en ung Mand med Vand, da skal han ei falde, om i Kamp han kommer; ei segner for Sverd den Mand.»

Det tør da vel ikke være tvivlsomt, saaledes som alt flere Forskere har sluttet, at Overøsningen med Vand er en Efterligning af den kristne Daab*). Ældre end Vikingetiden er denne Skik næppe, da vi ikke synes at kjende den fra Danmark og Sverige, men kun fra Norge og Island. Nordmænd maa det være, som er begyndt at efterligne den kristne Daab i et Land, hvor de vistnok mødte kristne Folk, men derimod ikke saa mange Danske og Svenske. Og da ligger det nærmest at tænke paa Irland, som stod i livligere Forbindelse med Island end noget andet Land i Vesteuropa i Vikingetiden. I Irland bragte Vikingetogene Forvirring i mange

*) Konrad Maurer, Ueber die Wasserweihe des germanischen Alterthums (München 1880), Sophus Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagn, S. 370 ff.

Sind, og megen gjærende Misnøie slog ud i lys Lue. Mange var de, som sluttede sig til Vikingerne, gav sig til at herje Kirker og Klostre og opgav sin kristne Tro*). Men disse Fremmed-Irer, som de kaldtes, bevarede visselig alligevel, om end forvrængt og omdannet til Djevledyrkelse, meget af sin gamle Kristentro, saaledes som vi kjender det fra andre Lande, hvor lignende religiøse Frafald har fundet Sted. Blandt disse Levninger af gammel Kristentro har mulig Daaben været, omdannet til en «hedensk Daab». Minder om Fremmed-Irerne, som spillede en saa merkelig Rolle i Irlands Historie i det 9de Aarhundred, er vævet ind i mange gamle irske Sagn og Legender, der fortæller om Mænd, hvis Sønner «blev døbt i den hedenske Daab» og som for at tjene Djevelen herjer og brænder Kirker og Klostre**).

Disse Fremmed-Irer sluttede sig til Nordmændenes Vikingeskarer og havde sit Tilhold især paa Hebriderne. Og Vikingerne her, som i Sæder og Kultur snart blev halvt irske. efterlignede ogsaa den «hedenske Daab» og gjorde den til en Overøsning med Vand, som de tillagde Daabens magiske Virkning. Men fra Hebriderne er Veien ikke lang til Orknøerne og Shetlandsøerne og derfra gik der ved Midten af det 9de Aarhundred stadige Færselsstrømme til Island og til Norge.

Samtidig med at Barnet blev overøst med Vand, fik det ogsaa, som vi har hørt, det Navn, det siden skulde beholde ud gjennem Livet. Kun sjelden hændte det, at Folk, naar de blev ældre, skiftede Navn. Torgrim Torgrimssøns Søn, som blev født efter Faderens

---

*) Se Afsnittet om Vikingenybygderne i Irland.

**) Se H. Zimmer, Göttingische gelehrte Anzeigen, 1891, Nr. 5, S. 190 ff.

Død, fik efter sin Fader Navnet Torgrim. Men siden blev Navnet forandret til Snorre Gode*). Men dette var kun en Undtagelse; i Almindelighed beholdt den voksne det Navn, han havde faaet som Barn. Endnu den Dag idag er det jo kanske i de fleste Familier Skik, at Barnet opkaldes. Men hvor meget almindeligere maa det ikke have været i hine fjærne Tider, da Ættens Sammenhæng var saa meget fastere end nu, da Ætten saa at sige dannede Samfundets Kjerne! I Navneskik som i saa meget andet dannede Vikingetogenes Begyndelse et skarpt Skille Tiden forud for disse synes at ha havt baade sine egne Navne og sin egen Navneskik. De fleste af de Navne, som Nordboerne brugte i Folkevandringstiden, gjenfindes ogsaa hos andre germanske Stammer, men forsvinder derimod fra Vikingetiden af i de nordiske Lande. Direkte Opkaldelse, saaledes at Sønnen fik Faderens eller Farfaderens Navn, synes der dengang i Regelen ikke at ha været. Derimod pleiede Faderens og Sønnens Navn at danne Allitteration**). Fra Kongeætten i Upsala har vi saaledes i fortsat Række Navnene: Egil, Ottar, Adils, Eystein, Yngvar, Amund, Ingjald. I Leire har Kong Healfdene (Halvdan) Sønnerne Heorogâr, Hrôðgâr (Roar) og Halga. Og Halga (Helge) har igjen Sønnen Hrôðulf (Rolv). Desuden føier Sønnen gjerne ved Endelsen *-ing* Faderens Navn til sit eget, som vi læser paa mange Runeindskrifter, f. Eks. *HoltingaR* ɔ: Holts Søn, osv. Med den samme Endelse kaldtes ogsaa senere navnkundige Slægter i Norden, som Skjoldunger, Ynglinger, Arnmødlinger osv. Med Vikingetiden kom-

---

*) Gisle Surssøns Saga.

**) *Allitteration*, ɔ: at to Ord begynder med samme Konsonant eller med forskjellige Vokal.

mer der nye Navne i Brug, især alle de, som er sammensatte med Guden Tors Navn, Navne som: Torstein, Torgrim, Torbjørn, Torgerd osv. Det blir nu Skik, at det nyfødte Barn faar et Navn, som alt før havde været baaret i Slægten, helst Farfaderens eller en afdød Farbroders Navn. Med Navnet gik ogsaa, troede man, dens Egenskaber, hvis Navn man tog, over paa det nyfødte Barn. En Slags Sjælevandringstro, kan vi næsten sige. Det lille Prosastykke efter det andet Digt om Helge Hundingsbane fortæller ogsaa om vore Forfædres Sjælevandringstro og siger: «Det var Tro i Fortiden, at Folk blev gjenfødte; men det kaldes nu Kjerringsnak». Stykket oplyser videre, at Helge Hundingsbane og Sigrun blev gjenfødt i Helge Haddingjaskate og Kaara Halvdansdatter, medens Helge og Sigrun selv var Helge Hjorvardssøn og Svaava født paany.

Ved Navnet blev det nyfødte Barn merket som Medlem af Ætten, som Arvtager af Farfaderens gode og berømmelige Egenskaber. Alt i Vuggen eller i de tidligste Barneaar viser sig ofte den vordende Helt og Kriger, som Høvdingens Søn i «Rigsthula», hvis «Øine er «skræmselsfulde som Ormeungens», eller som den unge Sigurd Fafnesbane i Sagnet. Egil Skallagrimssøn, som er blevet, kan vi næsten sige, Islændernes Nationalhelt, er ogsaa et Vidunderbarn. Sagaen fortæller om ham (K. 31): «Endnu en Søn fik Skallagrim og hans Hustru. Han blev overøst med Vand, fik Navn og blev kaldt Egil. Da han voksede op, kunde Folk snart se paa ham, at han vilde blive styg, sorthaaret og lig sin Far. Da han var tre Aar gammel, var han stor og sterk som andre Gutter, naar de er seks eller syv Aar. Han blev tidlig veltalende og dygtig i at føie sine Ord. Han var ikke let at ha at gjøre med, naar han legede med andre Gutter». Disse Træk, for hvilke der vel ligger

noget sandt til Grund, har Sagnet senere udviklet og overdrevet, som naar Egilssaga gjengiver kunstige Skaldevers med indviklede Kjenninger og Versemaal, der skal være digtede af Egil som treaarsgammel Gut. Andre er som Barn dumme og lidet for sig, sidder hjemme og karer i Asken som Askeladden og mæler ikke et Ord. Men pludselig bryder de Hammen og udvikler sig til Helte og dygtige Mænd. Helge Hjorvardssøn er som Gut stum og i mange af Sagaernes Helte slumrer ligeledes alle Evner i Barneaarene.

Mange Skikke fulgte Barnets Opvækst i den første Tid*). Især gjaldt det at stemme Nornerne venlig ligeoverfor den nyfødte. De kom jo, har vi hørt, til Barnets Vugge og spandt dets Livstraad. Til dem maatte man derfor ofre. Endnu kaldes paa Færøerne en Barselkvindes første Maaltid *Nornegrød*; deraf ofrede hun vel til til Skjæbnegudinderne. Naar Barnet fik Navn, fik det gjerne ogsaa en Gave, ligesom det kristne Barn i Daaben faar Faddergaver. I det første Digt om Helge Hundingsbane kommer Helges Far Sigmund hjem fra Kampen og giver sin nyfødte Søn Navn (Str. 7—8). Med Navnet lader han følge en Gave af Landstrækninger. Digteren synes at tænke sig, at Sigmund *forlener* sin Søn med disse, idet han rækker ham et Sværd, saaledes som det var Skik i Frankerriget ved Forleninger:

«Selv gik Kongen
Fra Kampens Larm
et Sverd**) at føre
til Fyrsten den unge.

---

*) Se nærmere Weinhold, Altnordisches Leben.

**) Originalen bruger her Ordet *itrlaukr*, egt. «herlig Løg eller Plante», som snarest synes at være ensbetydende med det Sværd, der

Han ham Navnet
Helge gav og dermed
Solfjeld, Snæfjeld
og Sigarsvolde,
Ringsted, Haatun
og Himmelvange,
et smykket Sverd
til Sinfjotles*) Broder.»

Endnu almindeligere var det maaske, at Barnet fik en Gave, naar det havde faaet sin første Tand (*tannfé*). Saaledes heder det i Eddakvadet «Grimnismaal» (Str. 5):

«Alvheim til Frøi
i fordums Dage
Guderne gav i Tand-Gave.»

Ofte var «Tandgaven» en Ring, et Sverd eller ogsaa en Træl, der var af samme Alder som det nyfødte Barn og som blev opdraget sammen med dette. Haakon Ladejarl og Trællen Kark var saaledes «fødte i samme Nat» og Brynhild følges paa Baalet bl. a. af sin «Foster-Trælkvinde (*fóstrman*), fra Faderen arvet, hvem Budle gav til sit Barn**).

Saa voksede da Barnet op og lærte de Sysler, som sømmede sig for dets Stand. Mange Træk synes at vidne om, at de gamle Nordboer var barnekjære Folk, som frit lod Barnet udvikle sine Eiendommeligheder. Sagaerne fortæller os ofte om Børn, som leger paa Gulvet i Hallen, mest Gutter for sig og Piger for sig.

---

nævnes i den følgende Strofe. Originalen bruger her Udtrykket *blóð-ormr* (Blodorm) for «Sverd».

*) Helge er i Sagnet blevet Sigmunds Søn og Sinfjotles Broder og Medlem af Volsungernes Æt. I Virkeligheden er han dansk Konge, som intet havde med Volsungeætten at skaffe.

**) Se Eddakvadet Sigurðarkviða in skamma, str. 70.

Som Børn til alle Tider pleier at gjøre, efterligner de gjerne de Voksnes Færd. Njaals Saga har saaledes (Kap. 8) en fornøielig liden Fortælling om nogle Gutter, som uden at vide, at de angjældende selv er tilstede, efterligner en Ægteskabssag, som netop havde været fore paa Altinget mellem Mord og Rut. Mords Datter havde været ulykkelig gift med Høvdingen Hoskulds Broder Rut, men var reist fra sin Mand. Mord kræver nu Bøder af Rut. Men denne byder ham isteden Holmgang; Mord tør ikke tage imod dette og maa vende hjem med Vanære. Paa Hjemveien fra Altinget tager Rut og Hoskuld ind hos en Bonde. Nogle Børn legede paa Gulvet. «De snakkede ivei, for de vidste ikke bedre.» Den ene af Gutterne siger: «Jeg skal være Mord og stevne dig for Konen». Den anden svarer: «Jeg skal være Rut og afviser alle dine Pengekrav, hvis du ikke tør kjæmpe med mig».

Efterhvert som Gutterne voksede til, blev Legemsøvelser det vigtigste Led af deres Opdragelse, Ridning, Svømning, Vaabenøvelser og Jagt; ogsaa Boldspil, som især paa Island var meget yndet.

I Eddakvadet «Rigsthula» faar vi en Skildring af, hvordan Barnet levede i de forskjellige Stænder. Om Trællen heder det:

Han tog til at vokse
og vel at trives.
Siden begyndte han
sin Styrke at prøve,
Bast at binde,
Byrder at gjøre.
Hjem bar han Kviste
Dagen lang.

Bondens Søn lærer «at tæmme Okser, gjøre Ard (d. e. etslags enklere Plog), tømre Hus, opføre Lader,

gjøre Arbeids-Vogne og kjøre Plog». Høvdingens Søn lærer intet grovt Haandarbeide, men driver de, efter de Gamles Mening, ædlere Sysler:

Op voksed dér
Jarl i Huset.
Han begyndte Skjold at svinge
(Bue)-Strenge at lægge,
Alm at bøie,
Pile at skjæfte
og ud at skyde,
Lanser at ryste
Heste at ride,
Hunde at hidse,
Sverd at svinge
og øve Svømning.

Naar Barnet voksede til, ja undertiden endog lige fra Fødselen af, blev det sat i Opfostring *(fóstr)* hos andre. Især var dette Tilfældet med Høvdingers Sønner, som gjerne blev opfostret hos Slægtninge paa mødrene Side, saaledes som Tilfældet var med Harald Haarfagres Børn, eller ogsaa hos ringere Bønder, som ved at tage Høvdingens Søn til sig søgte at staa sig godt med denne. «Det er et gammelt Ord, at den er den ringere, som fostrer en andens Barn.» Mellem Fosterfader og Fostersøn saavel som ogsaa mellem dem, som var opfostrede sammen, opstod der et nært personligt Forhold, der ofte bandt Menneskene sammen ligesaa fast som Blodets Baand. Det fortælles ikke saa sjelden, at Fosterfaderen elsker sin Fostersøn ligesaa høit som, ja endog høiere end sine egne Børn.

Opfostringen nævnes baade i Eddadigtene og mangfoldige Gange i Sagaerne. Det var, kan vi se, en udbredt Skik i Norge og paa Island. Om den ogsaa var almindelig udbredt til Danmark og Sverige, derom ved

vi intet. Den har neppe været nogen fællesgermansk Skik, hvis Oprindelse gaar tilbage til den graa Oldtid. Der fandtes i Vikingetiden et Land udenfor Norden, hvor det ogsaa var Skik, at Høvdingerne satte sine Børn ud til Folk af ringere Stand for at opfostres. Dette Land var Irland; ogsaa her opstod der mellem Fostersøn og Fosterfar og Fostermor et nært personligt Forhold, som ofte bandt næsten sterkere end Blodets Baand. Irerne har ogsaa egne Ord for «Fosterfar» og «Fostermor», Ord, der svarer til dem, som i andre Sprog betegner «Fader» og «Moder». Naar det paa Island endnu mere end i Norge i Vikingetiden blev det sædvanlige, at Høvdingerne lod sine Børn opfostres udenfor Hjemmet, da skyldes dette, tror jeg, Indflydelse fra irske Forhold. Selve Skikken har maaske fra ældgammel Tid af ikke været ukjendt i Norden; men naar den blev saa almindelig udbredt paa Island, da maa dette være, fordi Nordmændene i sine Vikingenybygder i Irland og paa Hebriderne efterlignede irske Forhold og selv igjen paavirkede Landnaamsmændene paa Island.

Saaledes ser vi da Barnet lige fra dets første Indtrædelse i Livet omgjerdet og hegnet. Med Stolthed betragter Forældrene dets spillende Øine og ser i dem den vordende Helt. Og som det vokser op, faar det frit raade sig selv og lege med sine jevnaldrende. Særlig paa Island ser vi lidet til den Faderens strenge Myndighed, som vi finder baade hos Romerne og hos mere primitive Folkeslag. Alt som tolv Aars gammel Gut steller Egil Skallagrimssøn sig næsten ganske som han selv lyster. Og han er ikke den eneste. Nordboerne i Vikingetiden er unge Folk, for hvem alt endnu ligger i Fremtiden, ikke i Fortiden. Deres Helte er unge: en Sigurd Favnesbane, en Helge, en Olav Tryggvessøn, Lodbrokssønnerne, hvis «Overmod og ungdomme-

lige Ærgjerrighed» drev dem ud stedse fjærnere og fjærnere fra Hjemmet, til Irland og videre over den Biskaiske Bugt til Spanien og Afrika*). Harald Haarfagre er ung, da han udfører sit Livs Storværk, Norges Samling.

Næsten ingen af Fortidens Helte er gamle. I Alderdommen staar der ingen Solglans fra Stordaad og Bedrifter over Herskeren og Krigeren, som der gjør om den unge Helt. Alderdommen forekommer vore Forfædre en Ulykke, som den er for alle primitive Folk, hos hvem Haandens Arbeide er det væsentlige og hvor næsten ingen lever af Aandens Sysler. Der skal høi Kultur til for at gjøre den høie Alderdom, ikke alene hædret, men ogsaa lykkelig, for ikke at sige virksom og arbeidskraftig. «Den frygtelige Alderdom», siger Beowulf, «da Øinenes Skin forsvinder og bliver mørkt»**). Da magter Manden intet mer; men «Alderdommen berøver ham Kraftens Glæder»***). Eller som Haavamaal siger (Str. 16):

Den ukloge Mand
tror, han skal altid leve,
om han for Kamp sig vare kan.
Men Alderdommen
giver ham ingen Fred,
om ham end Spydene skaaner.

Alderdommen, som krøger den ranke Ryg og gjør den sterke Arm svag og kraftløs, saa den ikke længer magter at svinge Sverdet, var i vore Forfædres Øine en ubønhørlig Fiende. «Indtil Alderdommen vinder Bugt

*) Se de irske Krønikebrudstykker «Three Fragments», ed. by J. O'Donovan. S. 159—163.

**) Beowulf, V. 1766 ff.

***) Beowulf, V. 1888.

med dig,» heder det i Eddakvadet*). Nordboerne havde ligesom ikke rigtig lært at forstaa endnu, at Alderdommens og Dødens Komme til alle Mennesker er Udslag af Naturens evige Love om al Skabningens Død og Fornyelse.

Naar Kjæmpen ikke længer magtede at svinge sit Sverd, var han intet værd. Drastisk udtrykker Torbjørn Ferdalang i Grettes Saga (Kap. 37) den almindelige Mening. Kjæmpen Asbjørn paa Bjarg er død, og Torbjørn siger om ham: «En liden Ting, var det, som voldte Kjæmpens Død. Han kvaltes som en Hund i Badstuerøgen, og stor Skade er det ikke; for han begyndte nu at blive gammel og gaa i Barndommen».

Kun faa Oldinge skildres i Sagaerne med sympatiske Farver. Ofte gaar de ikke alene i Barndommen, men bliver ogsaa onde. Som Skallagrim, hos hvem Slægtens medfødte Gjerrighed i hans Alderdom udvikler sig i en uhyggelig Grad. Lige før sin Død samler han alt sit Sølv i en Kiste, rider bort med det og skjuler det, saa ingen siden har kunnet finde det. Næste Morgen ligger han død i sin Seng. Landnaamskvinden Aud, Dublinkongen Olav Hvites Hustru, er næsten den eneste, som lige til det sidste bevarer sin Stolthed og Værdighed. Selv en Harald Haarfagre gaar paa sine gamle Dage fra hele Riget og kan næsten ikke hindre sine egne Sønner fra at ødelægge hans eget Livsværk. Visselig bringer Alderdommen noget, som Ungdommen ikke eier, Erfaring og Livsvisdom. Guderne selv fremstilles ofte som gamle, saaledes Odin selv, den viseste af dem alle, og Heimdal eller Rig, som «gammel og stærk, vis og tryllekyndig» vandrer gjennem Menneskenes Bygder**).

---

*) Guðrúnarkviða II, Str. 31.

**) Se Rígsþula, Str. 1.

De Mænd, med hvem Odin kappes i Visdom og Kundskaber, Jætten Vafthrudne og Kong Heidrek f. Eks., er ligeledes gamle af Aar. Som Kongernes Raadgivere stod ogsaa de gamle, erfarne Mænd i Ære og Anseelse. Næsten altid baade i Konge- og i Heltesagaerne fremstilles Kongernes Raadgivere og Bøndernes Førere og Talsmænd som gamle, graaskjæggede Gubber, og om Harald Haarfagre heder det i et samtidigt Digt, at han omgav sig med «gamle Vismænd» (*gamlir spekingar*).

Alligevel var det i vore Forfædres Øine i Vikingetiden en Ulykke at dø paa Sotteseng, gammel og mæt af Dage. Kun de, som falder i Kampen, kommer til Odin i Valhal. Men de, som dør paa Sotteseng eller Straadød, kommer til Hels kolde Boliger. Derfor lader ogsaa Sagnet Fortidens Helte, naar de er blevet gamle uden at Døden har fundet dem paa Kamppladsen, selv søge Døden i nye Kampe og vie sig til Guderne, saaledes som Harald Hildetand gjorde. Oftest fremstilledes det da, som om Odin selv volder den gamle Kjæmpes Død og henter ham til Valhal. — Den gamle Helt var i vore Forfædres Øine en tragisk Skikkelse. Selv en Karl den store, om hvis Navn der staar større Glans end om nogen anden af Germanernes Konger, faar i Sagnet paa Grund af sin høie Alder lidt af Tragediens Skjær over sig. Én efter én dør hans Slægt og Venner rundt ham; kun han selv bliver ensom tilbage.

Sagnet viser os ogsaa en anden Slags Oldinge, de, som er rædde for at dø, og som ved overnaturlige Kunster formaar at leve længere end andre Mennesker. Snorre fortæller om Upsalakongen Aun eller Aane, som ofrer sine egne Sønner til Odin for at leve længe. Da han havde blotet syv af sine Sønner og var nær to hundrede Aar gammel, kunde han ikke længer gaa, men blev baaret rundt paa en Stol. Saaledes levede han i

ti Aar. «Da ofrede han sin ottende Søn og levede fremdeles i ti Aar, men laa nu tilsengs. Derpaa ofrede han sin niende Søn og levede endnu i ti Aar og drak af Horn som et lidet Barn.» Han havde da endnu en Søn, som han vilde blote; men Svearne forbød ham dette og saa døde han endelig*). Dette gamle Æventyr, som her er navnefæstet til en enkelt Konge, men som endnu fortælles paa Folkemunde og som bl. a. er det samme som det norske Æventyr «Syvende Far i Huset», viser tydelig vore Forfædres Opfatning af den høie Alderdom: Den, som er bleven gammel, saa han selv ikke magter at arbeide længer, er et unyttigt, ja foragteligt Menneske; han fortjener i Grunden ikke at leve.

I fuld Overensstemmelse hermed staar det, at Nordboerne engang ryddede alle Syge, Gamle og Arbeidsudygtige af Veien. Om Herulerne, som udvandrede fra de nordiske Lande og spillede en saa stor Rolle i Folkevandringens første Tid, fortæller den græske Historieskriver Prokop: Naar en Mand er blevet gammel eller syg, maa han bede sine Naboer om Hjælp, for at de kan udslette ham af de levendes Tal. Disse dræber ham da. Siden lægges han paa Baal og begraves paa nordisk Vis i Gravhøi**). — I Vikingetiden var Sæderne blevet mildere, og det var ikke længer Skik, at Syge og Gamle med Vold ryddedes af Veien. Men i Hungersaar kunde det nok ske. Paa Olav Trygvessøns Tid var der engang Uaar paa Island. Folk blev da enige om ikke længer at give Husly eller Mad til dem, som ikke kunde forsørge sig selv, til Gamle, Syge og Krøblinger. De skulde overlades til sig selv for at fryse eller sulte

*) Heimskringla, Ynglingasaga, K. 29.

**) De bello Gothico II, 14.

ihjel. Mod denne «umandige Beslutning» optraadte Arnor Kerlingarnef og fik drevet igjennem, at man istedenfor at lade alle gamle Folk omkomme heller skulde hjælpe sine Frænder og dræbe alle de overflødige Hunde, som fandtes, og ikke holde mere end to Heste paa hver Gaard.

Endnu i den første kristne Tid finder vi i Norge Spor af fordums Tiders haardere og ubarmhjertigere Sæder, da Oldinge, som ikke kunde underholde sig selv, ubønhørlig blev ofret. Gulatingsloven indeholder saaledes (§§ 63 og 298) flere Bestemmelser om de saakaldte *grafgangsmenn*; saa kaldtes frigivne Trælle, som var for gamle og fattige til at føde sig selv og hvem deres tidligere Herre derfor havde Ret til at lade sulte ihjel. Lovens Ord lyder: «Men hvis de (d. e. de gamle Frigivne) kommer i Nød, saa er de Gravgangsmænd. Man skal grave en Grav i Kirkegaarden og sætte dem deri og lade dem dø. Den, som lever længst, skal deres Herre tage op igjen og underholde.» Har man ikke Ret til at kalde sligt Atavisme, en Levning fra Naturfolkenes vilde og primitive Sæder midt i Kristendom og Kultur?

Et Minde om længst forsvundne Tider er muligvis ogsaa en Fortælling i den æventyrlige «Gautreks Saga» *). En Konge i Vestergøtland ved Navn Gaute forvilder sig en Dag paa Jagten og kommer dybt inde i Skoven til en Bygd fjærnt fra og uden Samkvem med andre Mennesker. Det er kun en eneste Slægt, som bor her. Og naar Ætten øges og der bliver flere Munde om Brødet, er det Skik, at de ældste frivillig tager sig af Dage ved at styrte sig ud fra en brat Fjeldvæg. Den unge Datter skildrer dette for Kongen i følgende Ord:

*) Gautreks Saga (udg. i Fornaldarsögur) III K. 1.

«Ved vor Gaard er der en Hammer*), som vi kalder Gillingshammer. Paa den er der en brat Fjeldvæg (oldn. *stapi*), som vi kalder *Ætternisstapi***). Den er saa høi, at ingen kommer levende ned, som gaar ud for den. Vi kalder den *Ætternisstapi,* fordi vi ved Hjælp af den formindsker vor Æt, saa snart som noget vidunderligt hænder os***). Dér dør alle vore Forfædre og farer til Odin, og vi behøver ikke at ha nogen Uleilighed eller Plage af vore Forældre; thi dette velsignede Sted har staat aabent for alle vore Ætmænd og vitrænger ikke at leve med mindsket Formue og uden Føde.» Er denne Skildring historisk, skulde vi i den ha Vidnesbyrd om, at der endnu ved den kristne Middelalders Begyndelse i de nordiske Lande fandtes Bygder, hvor ingen Gamle og ingen, som ikke var arbeidsføre, fik Lov til at leve, ja hvor det endog var organiseret som en fast Institution, at de Gamle, naar Ætten øgedes, frivillig tog sig afdage. Jeg tror dog ikke, at vi kan slutte alt dette af Fortællingen i «Gautreks Saga». Visselig stemmer den godt med, hvad vi ellers ved og mulig kan den ogsaa ha bevaret et Minde om fjærne, længst forsvundne Tider. Men den er dog i den Form, hvori den fremtræder i Sagaen, ikke Virkelighed, men Digt og Æventyr, et Æventyr, som maaske kan være vandret fra fjærne Lande, før det er stedfæstet i Vestergøtland og navnefæstet til en Kong Gaute, som selv aldrig har levet.

«The boy is father to the man, so I should wish my days to be bound each to each by mutual piety»,

*) Oldn. *hamarr* «Hammer» bet. «en fremspringende, steil Klippe af rundagtig Form».

**) *ætternisstapi*, egt. «Ættefjeldet, Ættefjeldvæggen».

***) Som nu da Kong Gaute er kommet til dem.

saa synger den engelske Digter Wordsworth. For os Nutidens Mennesker bygger et Liv fuldt af Arbeide en Bro mellem Ungdom og Alderdom. Alle udfylder de sin Plads i Livet, Ynglingen, Manden, Oldingen. Og jo høiere Kulturen stiger, jo større Magt Menneskene faar over Naturens Kræfter, des længere udstrækkes ogsaa det Tidsrum, da Manden magter at være virksom og nyttig for Samfundet. Mange af vor Tids største Mænd, baade Statsmænd og Videnskabsmænd, har som gamle, ja næsten Oldinge udrettet sit Livs Storverk. For vore Forfædre i Vikingetiden derimod havde Livet intet at byde, naar Ryggen var krøget og Armens Kraft brudt, saa den ikke længer kunde svinge Sværdet eller kjøre Plogen, intet uden en uvirksom og unyttig Alderdom og Forvisningen om at komme, ikke til Valhals guldtækkede Boliger, men til Hels kolde Hjem. Forbindelsen med det kristne Vesteuropa havde nok forandret mangt og meget i det daglige Liv, ja endog til en vis Grad præget Samfundet og banet Veien for Kristendommen. Men Kristendommens Aand var endnu fremmed for Nordens Folk. For dem havde det overflødige og unyttige Menneskeliv intet Værd. Derfor sætter de Børn ud og lader de gamle og udtjente sulte ihjel, som Hesten, der ikke længer magter at kjøre Læsset. Men den livskraftige Ungdom giver de Ret til at leve; hans er Fremtiden.

Livet i en Vikingenybygd.

Nordmænd og Dansker i Irland.

I Vikingetiden kommer, som vi alle ved, Nordens Folk for første Gang i varig Forbindelse med Europas kristne Nationer, fremforalt med Angelsakser, Irer og Frankerrigets Indbyggere. Det er en Tid, hvor det spirer og skyder Knop, det meste af det, som vi senere ned gjennem Aarhundrederne har levet paa, baade i Danmark, i Sverige, i Norge og paa Island. Først gjennem Vikingetogene kommer, kan vi sige, de nordiske Folk til at tilhøre Europas civiliserede Nationer. Men Vikingetiden har ikke Betydning for de nordiske Folk alene. Det er en Tid, hvor Nybygder grundes og Riger stiftes og vindes, en Tid, da Nordens Folk breder sig over Europa, som ingensinde hverken før eller senere. Svenske Mænd grunder i anden Halvdel af det 9de Aarhundrede det vældige russiske Rige; de kommer helt ned til det kaspiske Hav og Sortehavet og dikterer selve Konstantinopels Keiser Fred. Som Væringer tjener de sammen med Nordmænd, Danske og Islændinger hos Keiseren i Miklagard. Endnu minder den store i Oldtiden huggede Marmorløve fra Piræus, der nu staar udenfor Arsenalet i Venedig, ved sin Runeindskrift og sine Drageslyngninger, som de brugtes

i Upland og Sødermanland, om svenske Mænds Tog i de græske Farvande.

Danskerne er Herrer ved Østersjøens Sydkyst og grunder paa Øen Wollin det uindtagelige Jomsborg. End større og mærkeligere er deres Tog til England, hvor de grunder et nordisk Vælde i Øst-Angel, Femborg-distriktet midt i England, og i Northumberland; her boede dog Nordmænd og Dansker Side om Side og fra Begyndelsen af det 10de Aarhundrede er Kongeætten i Northumberland norsk og stammer fra Dublin. Danske Konger, Sven Tjugeskæg og Knut den store, vinder hele England. Danske Mænd, men rimeligvis under en norsk Fører, Rollo eller Gangerrolv, vinder Normandie, hvorfra William Erobreren og de normanniske Herskerslægter i Syd-Italien, Korstogénes og Riddertidens mest straalende Helteskikkelser, skulde udgaa.

Ogsaa Nordmænd er med i Vikingetogene og grunder Nybygder, hvor norsk Sprog endnu for trefjerdedels Aarhundred siden taltes (paa Shetlandsøerne), eller hvor Forfatningen endnu den Dag i Dag bærer Præg deraf — som paa Øen Man —. Om det gamle Noregsvælde kan vi læse i Egils Sagas stolte Ord om Harald Haarfagres Tid: «Da byggedes mange Ødemarker videnom, baade øst i Jemtland og Helsingland og i Vesterlandene, Suderøerne, Dublinshire i Irland, Normandie i Valland (d. e. Frankrige), Katanes (d. e. Caithness) i Skotland, Orknøerne, Hjaltland og Færøerne, og paa den Tid blev Island fundet» — og, kunde vi lægge til, Ottar sejlede som den første Nordmand forbi Nordkap og fandt Vejen til det hvide Hav, og et Aarhundrede senere blev Grønland og Nord-Amerika opdaget.

Men Vikingerne kommer ikke bare og herjer med Ild og Sverd; de præger ogsaa Landene med sin fysiske og aandelige Personligheds Stempel. Ikke alene derved,

at f. Eks. en Mængde Stedsnavne i Normandie og næsten Halvdelen af alle Stedsnavne i Nord-England er af nordisk Oprindelse. Men Nordboerne sætter ogsaa sit Præg paa Retsvæsenet og Lovgivningen, især i England. De grunder Stæder og bringer Handel og Skibsfart til at blomstre. Mange Byer i England og Wales er grundet af Vikingerne eller bærer nordiske Navne, som Swansea, Grimsby og Derby. Og det er visselig intet Tilfælde, at flere af Englands vigtigste Handels- og Fabrikstæder engang har været Midtpunkter i et nordisk Vælde, saaledes som Femborgdistriktet (Derby, Nottingham, Lincoln, Leicester og Stamford), eller at de saaledes som Bristol i gammel Tid har huset en nordisk Handelskoloni.

I næppe noget af de Lande, Nordboerne paa sine Tog besøgte og hvor de grundede Nybygder, vare Forholdene i saa mange Henseender forskellige fra, hvad de var vant til, baade i Sprog, i Sæder og Skikke, i Samfundsforhold som i Irland. Men netop derved kunde ogsaa det Liv, vore Forfædre levede paa Erins grønne Ø, blive saa rigt og saa eiendommeligt, i visse Maader det merkeligste af alt, hvad Vikingetiden oplevede. Og i dette Liv levede ikke bare Nordmænd med, men ogsaa Danske, ja vel endog Svensker. Jeg skal i det følgende søge at vise, at der foruden norske ogsaa fandtes danske Nybygder i Irland. Svensker var der vel ikke mange af; men enkelte maa der dog have været. Nogle af de høibyrdigste islandske Landnaamsmænd, en Helge magre f. Eks., var saaledes af svensk eller gøtisk Herkomst, men havde, før de kom til Island, været bosat paa Hebriderne eller i Irland. Paa Øen Man findes der en eneste Sten med Runeindskrift i svensk Sprog. Og den sterke Paavirkning fra keltisk paa gotlandsk

Prydkunst synes at vidne om gutniske og østsvenske Mænds Deltagelse i Vikingetogene til Skotland og Irland.

For at forstaa Livet i de keltiske Lande i Vikingetiden er det nødvendigt først at give en kort Skildring af Irernes Kultur og Samfundsforhold. Irerne hører som bekjendt til den keltiske Folkestamme. I vore Dage synes Kelterne næsten overalt at være i Tilbagegang og deres Sprog at holde paa at uddø eller at fortrænges af Engelsk og Fransk, i Skotland, i Irland, paa Øen Man og i Bretagne. Alene i Wales fører keltisk Nationalitet og keltisk Sprog eller Kymrisk, som det dér kaldes, endnu en livskraftig Tilværelse. Der skrives endnu i vore Dage en ganske rig og mangeartet Litteratur i Kymrisk, og de aarlige Sanger- og Digterstævner, hvis Oprindelse maa søges i Middelalderen, bidrager til at holde Liv i Sproget og Nationalfølelsen. Ogsaa i Irland har der i Løbet af de allersidste Aar, efterat Homerule-Stridens værste Storme har lagt sig, foregaaet en lignende Sprogbevægelse; men hvilke Resultater den vil bringe, derom er det endnu for tidligt at dømme.

Engang var det dog anderledes. To—tre hundrede Aar før vor Tidsregning var Kelterne maaske den talrigste Folkestamme i Europa. De boede ligefra Irland i Vest til Donaus Munding i Øst, paa de britiske Øer, i Frankrig, i det nordlige Spanien, i Rhinegnene, Norditalien og Alpelandene. Ja selv i Lille-Asien var der en keltisk Nybygd, Galatien, hvor keltisk Sprog endnu paa Kirkefaderen Hieronymus's Tid i det fjerde Aarhundred e. Kr. blev talt. I 390 f. Kr. trænger en keltisk Stamme ned i Mellem-Italien og indtager selve Rom, og omtrent hundrede Aar senere truer de Grækenland med Undergang. Men efter denne Tid gaar det tilbage for Kelterne.

Efter den anden puniske Krig gjør Romerne sig til Herrer i Nord-Italien; omkring 120 f. Kr. sætter de sig fast i den sydlige Del af Gallien hinsides Alperne, hvor Byen Marseille allerede i Aarhundreder havde været en græsk Nybygd. Saa følger Cæsars Erobring af Gallien. Cæsar er det ogsaa, som begynder Britanniens Erobring, der fortsættes under Keiserne i det første Aarhundred af vor Tidsregning. Det nuværende England og den sydlige Del af Skotland bliver en romersk Provins, Britannien. Alene Landet nord for Firth of Forth og Irland holder sig frie og selvstændige. I Irland naaede fra det 5te til det 8de Aarhundred af vor Tidsregning keltisk Kultur sin høieste Blomstring.

Blandt de rigeste af de Lande, hvor keltiske Folk har boet, er Irland. Golfstrømmen, som gaar lige udenfor Irlands Kyster, sender Fugtighed og Varme udover Landet og gjør, at Veirliget hele Aaret igjennem er mildt, uden Frost og Sne. Markerne er selv midt paa Vinteren grønne og Kvæget græsser ude. I det sydvestlige Irland, især i det vidunderlig deilige Grevskab Kerry, vokser der eviggrønne Træer og Planter, som ellers kun trives under Middelhavslandenes varmende Sol, saadanne som Myrter og Jordbærtræer (*arbutus*). Det milde, fugtige Klima lader merkelige Bregnearter trives, som først findes igjen i det sydlige Spanien og paa Azorerne. Fuksia, som hjemme er en Stueplante, vokser dernede op til at blive 30—40 Fod høie Træer. Med sine hvide og røde Blomster staar de i lange Alléer og hensætter os som til Haver i Æventyrenes Rige. Men ogsaa ellers i Irland, især nede i de trange Dale, *Glens*, som de kaldes baade paa Engelsk og Irsk, er Vegetationen vidunderlig frodig, næsten drivhusagtig, saaledes som man ogsaa herhjemme undertiden kan finde den ved et Bækkeleie, hvor Solen varmer og lumrer, og Vandet

bringer fugtige Dampe. Der er vældige Bøgetræer, rundt hvis Stammer Vedbenen slynger sig, der er den almindelige europæiske Eg og den irske Eg, som er finere og slankere og ikke har saa takkede Blade, der er vældige Plataner og midt inde mellem alt dette mørke — hvidhvidstammede Birke, høie Furutræer, hvis Naale har en forunderlig sølvgraa Farve, lysegrønne Lærketræer og en enkelt Blodbøg eller Sølvbøg. Og saa en frodig Underskov af Buske og Smaatræer, bl. a. Barlind og Kristtorn med dybgrønne, glinsende Blade. Langs Veikanten vokser Buske med gulblomstrende Gyvel og Hække af Rødtjørn, Hvidtjørn og Liguster, mellem hvilke Kaprifolium slynger sig og stikker sine duftende Blomsterklaser frem. Undertiden er der en Aabning i den trange Dal, hvor Elven rinder sort og mørk mellem de skyggende Grene og Blade. Dalen udvider sig og giver Plads for en liden Slette eller en Skovsjø, i hvis sortbrune Vand Bøgen og Lærketræet speiler sig. Efter hvert som Landskabet hæver sig, forsvinder Skoven mer og mer, og Fjeldsiderne klædes med Lyng, som blomstrer i de yndigste Farver, rosenrødt og hvidt.

Ude ved Kysten gaar der paa Østsiden af Landet oppe i Ulster trange Fjorde, hvor Naturen minder om det vestenfjeldske Norge, dybt ind i Landet; længere mod Syd er der prægtige Forbjerge med vidt Udsyn over Land og Hav og ædeltformede, om Italien mindende Bugter og Fjorde. I Nord og i Vest, især i Donegal og i Galway, er der vilde, fantastisk formede, forrevne Klipper, som styrter lodret ned i Havet og hvor intet Menneske kan sætte sin Fod.

Der er frugtbare Marker, hvor Plogjernet sætter dybe Furer; der er øde, ubeboelige Strækninger af Heier og Myrer (*bogs*) og ogsaa inde i Landet er der vilde, næsten ufremkommelige Fjeldpartier. Men alt i

alt er Irland et fra Naturens Haand rigt udstyret Land, hvor det er Menneskene selv og ikke Naturen, som har lagt Landet øde og voldt Ulykke og Nød. Som i vore Dage saaledes var ogsaa Irlands Udseende i Fortiden; kun strakte Skovene sig dengang langt videre, end de nu gjør.

Men det, som især har givet den irske Folkekarakter dens vilde, fantastiske Drag, dens Hang til uvirkelige Drømmerier, er, skulde jeg tro, ved Siden af ældgamle Raceblandinger og Forbindelser med Østens Lande, Naturens eget drømmende Præg, Himmelens stadig vekslende Toner og Farvespil. Som Europas yderste Forpost ud imod Verdenshavet ligger Irland mere end noget andet Land udsat for Storm og Regn. Fra Atlanterhavet kommer de drivende Skyer i tunge Masser væltende ind over Landet, og Luften mættes med Dis og Fugtighed. Himlen er mørk og truende, men snart bryder Solen igjennem Skylaget, farver Skyerne røde, violette og gule og giver Landet Præg af noget fortryllet, halvt uvirkeligt, fantastisk. Vildt og romantisk, halvt sydlandsk, halvt nordisk, men især fremmedartet, forskjelligt i sin Karakter baade fra Germanernes og Sydboernes Lande er Irland.

Ligesaa forskjelligartet og paa mange Maader ligesaa vanskeligt at forstaa er det irske Folk og dets Historie. I enkelte Henseender hørte Irerne, da Vikingetiden begyndte, til de høiest kultiverede Nationer i Europa. Men i andre Henseender var Irernes Samfund forunderlig uudviklet, ja mindede endog i enkelte Træk om fjærne, asiatiske Folk. Samfundets Bygning var som hos alle keltiske Stammer merkelig løs og uudviklet. Hos dem alle herskede Klanvæsenet. Stammen eller Klanen, hvis Medlemmer troede at nedstamme fra en fælles Stamfar, udgjorde Kjernen, ja var, kan vi sige,

det eneste bindende i Irernes Samfund. I den havde hver Mand sin faste Plads fra den laveste og op til Høvdingen. For sin Klan kjæmpede og døde Irlænderen; men ud over den gik kun sjælden hans Tanker. De forskjellige Klaner udgjorde vistnok Dele af større Riger. Hele Irland var delt i fem Provinser: Ulster, Munster, Leinster, Connought og Meath. Hver af disse Provinser havde sin Overkonge, men var selv delt i Kongeriger og Stammer, og over hele Irland stod i Navnet Kongen af Meath eller Tara, «Erins Høikonge». Overkongernes og Høikongens Magt bestod i Regelen ikke i andet end i ubetydelige Skatter og Forrettigheder. Desuden vekslede gjerne forskjellige Klaners Høvdingeslægter om at indeha Overkongedømmet. Naar f. Eks. i Munster en af Cormac Cas's Efterkommere af Dalcassiernes Stamme havde været Konge af Cashel — saaledes kaldtes Overkongen —, saa gik Værdigheden gjerne over til en af Eogan Mórs (d. e. den stores) Efterkommere af Eoganachternes Stamme*). Han blev valgt af Klanhøvdingerne, der samledes til Møde — gjerne paa en Høi —, ligesom vore Forfædre mødtes paa Tinge i gammel Tid. Og disse behøvede ikke at vælge den afdøde Konges ældste Søn, men skulde kaare den ældste, værdigste og viseste inden Slægten.

Ogsaa Retsvæsenet stod — trods Irernes arvelige Dommere og udførlige Lovsamlinger — paa et merkværdig uudviklet Standpunkt. Ligesom hos vore Forfædre herskede Blodhævnen. Staten som saadan havde ingen Ret eller Pligt til at straffe Forbrydelser. Irerne kunde end ikke saaledes som Nordboerne lyse en Mand fredløs. Enkelte Retsinstitutioner hos de gamle Irlændere

---

*) Dalcassierne boede i det nordlige Munster, i Grevskabet Clare, Eoganachterne i det sydlige Munster, i Grevskabet Kerry.

har endog en helt ueuropæisk Karakter og har kun sit Sidestykke hos asiatiske Folk. Saaledes den Skik, at naar en Mand havde Penge tilgode hos en Anden, satte han sig udenfor dennes Dør og nød hverken Vaadt eller Tørt, før han havde faaet sit Tilgodehavende. Den samme Skik nævnes allerede i ældgammel Tid i Hinduernes Love. Skyldneren skyndte sig gjerne med at betale af Frygt for at Kreditor skulde dø udenfor hans Dør.

Irerne var paa mange Maader ved Vikingetidens Begyndelse ikke kommet ud over Nomadefolkenes Standpunkt. Agerbrug spillede kun liden Rolle for dem. De levede af sine vældige Kvæghjorder og vandrede med dem fra Sted til Sted, hvorfor der stadig opstod Strid og Kamp mellem Klanerne, som lod sine Hjorder græsse paa hverandres Land. Irernes Husebygninger var meget primitive, opførte af Tømmer eller endog hyppigst af Kviste og Lerklining. Kun i Kongeborgene omtales der Tæpper og pragtfulde Udskjæringer i mangefarvet Træ. Der fandtes før Nordboernes Tid ingen Byer omgivne af Volde og Mure saaledes som i England og Frankrig Ingen Kjøbmandsskibe seilede fra Irland til fremmede Lande, ingen Mynter prægedes. Værdienheden var en *cumal* (egt. en Trælkvindes Værd = tre Kjør).

Folket var paa mange Maader vildt og sanseligt. Krigsførelsen var raa og grusom. Sine Fiender skar man Næse og Øren af og stak Øinene ud og huggede Hovedet af paa. Kvindens Stilling synes i den ældste Tid at ha været lidet agtet. I den hedenske Tid havde de Fornemme gjerne flere Hustruer. Og selv efter Kristendommens Indførelse var Friller og Medhustruer almindelige. Ved Siden af det almindelige Ægteskab kjender de irske Love et lidet hædrende paa Aaremaal.

Manden kunde ogsaa, synes det, før Ægteskabet blev fast bindende, ha sin Hustru i nogle Dage paa Prøve.

Det irske Heltesagn saa vel som Cæsars Skildringer fra Gallien viser os en Tid, da de unge Kvinder nøgne modtog Seirherren eller de hjemvendende Krigere og gav sig til Pris for dem.

Og dog stod Irerne i den tidligere Middelalder i mange Henseende høit over Vest-Europas andre Folkeslag paa den Tid. Klassisk Kultur og med den Kristendommen trængte fra Britannien tidlig over til Irland. Allerede i det 4de Aarhundred maa Kristendommen ha vundet Indpas i Syd-Irland, og derfra bredte den sig i Løbet af det følgende Aarhundred til hele Øen, hvor Missionsvirksomheden især er knyttet til den hellige Patriks Navn. Rundt om paa Øen reiste der sig Kirker og Klostre i et Antal som i intet andet Land i Europa. Irland blev i Folkenes Øine en hellig Ø, fuld af hellige Mænd.

Irerne med deres sydlandske Livlighed og letvakte Fantasi greb lige fra første Stund af med glødende Iver Kristendommens Lære. Ligesom Munkene i Syriens og Ægyptens Ørkener troede de at tjene Gud ved at drage som Eneboere ud i Ensomheden. I sine skrøbelige Skindbaade vovede de sig ud paa det vilde Ocean til Orknøerne og Shetlandsøerne og videre til Færøerne og Island, hvorhen irske Munke næsten hundrede Aar før Nordmændenes Opdagelse havde fundet Vei. Endog til det fjærne Grønland er de muligens naaet; ialfald var der, da Grønland i 980-Aarene blev bebygget, ombord paa Herjulvs Skib en kristen Suderøring, af hvem der endnu er bevaret et Vers, som synes at vidne om, at han har været Munk. Ogsaa til Skotland og Europas Fastland vandrede Irerne dels som Eneboere og dels paa Apostlernes Vis tolv i Følge, som Missionærer.

Irerne blev i boglige Kunster Mellem-Europas Lærere i den tidligere Middelalder, og mange af Europas navnkundigste Klostere er grundet af irske Munke: Würzburg i Tyskland, St. Gallen i Schweiz, Bobbio i Nord-Italien osv. Ja, helt borte i Polen finder vi Spor af deres velsignelsesrige Virksomhed. Af endnu større Betydning blev det, at de vilde Pikter, som udgjorde Hovedmassen af Befolkningen i Skotland i anden Halvdel af det 6te Aarhundred blev omvendt til Kristendommen af den hellige Columba. Det af Columba grundede Kloster paa Øen Hi (eller Iona) i Hebriderne blev et af de navnkundigste i Nord-Europa og var i lang Tid Midtpunktet for det kirkelige Liv i Skotland og — indtil 664 — ogsaa i Northumberland. «Columbas Efterfølger», Ionas Abbed, var disse Landes religiøse Overhoved. — Den irske Kirke, der først i det 12te Aarhundred anerkjendte Pavens Overhøihed, afveg i sin Ordning i mange Henseender fra Romerkirken. Den var ikke en biskoppelig, men en Kloster-Kirke. Biskopen stod i den ældste Tid under Abbeden. Andre Træk minder om den ældste kristne Kirke.

De irske Munkes og Præsters Stræben gik ikke saaledes som Romerkirkens først og fremst ud paa at vinde Rigdomme og verdslig Magt. De byggede ingen borglignende Klostere omgivne af høie Mure, hvorfra de kunde herske over høie og lave. De boede i usle Hytter, som laa i Kreds rundt den lille Kirke, saaledes som vi endnu mangesteds kan se Spor deraf i Irland*) Gjennem hele den irske Kirke gaar der et Drag, ikke alene af Lighed, men ogsaa af Fordragelighed og Overbærenhed med Anderledestroende, en i Sandhed «katholsk» Aand, for hvilken Romerkirken tidlig blev fremmed.

*) F. Eks. i Glendalough i Grevskabet Wicklow syd for Dublin.

De irske Klostere blev Sæder for Tidens høieste Lærdom og aandelige Kultur. Her fandt klassisk Kultur og Aandsliv et Tilflugtssted i de mørke Aarhundreder efter Folkevandringen. Ved de irske Klosterhøïskoler dyrkedes Mathematik og Astronomi; der blev skrevet lærde Jordbeskrivelser med Kjendskab til Ægypten og Syrien som til Færøerne og Island. Irerne var i den tidlige Middelalder de første Kjendere af den klassiske Oldtid, og blev selv — kan vi sige — Europas Lærere. Irske Munke indkaldtes som Græsklærere til Italien og flere af Middelalderens navnkundigste Videnskabsmænd og Tænkere var Irlændere af Fødsel. En Johannes Scotus Erigena f. Eks., som levede i Frankrig ved Karl den Skaldedes Hof, var en af dem, der knyttede Bro mellem den græske og Middelalderens Filosofi, og hans egne pantheiske Anskuelser har havt Indflydelse endog paa nyere Tiders Tænkning. Fremmede Lærde studerede ved de irske Høiskoler i Bangor, Clonard, Clonmacnois osv.; frankiske Kongesønner fik sin Opdragelse dér, og irske Lærde var ærede rundt om i Europa. Alcuin, et af Lysene ved Karl den stores Hof staar selv i Brevveksling med en Professor i Clonmacnois, Colcu Ua Duinechda (†792), hvem han ærer som sin Mester og Lærer og til hvem han skriver Breve fulde af ærbødig Kjærlighed. Angelsaksiske Studenter flokkedes, kan vi se, om Colcu's Lærestol, og en vakker Bøn, der endnu er bevaret, retfærdiggjør tilfulde Fortidens Beundring*).

Men ikke mindre end Latinen dyrkede de gamle Irlændere sit eget Modersmaal. Paa Irsk skrev de ikke alene videnskabelige Arbeider, men ogsaa historiske Værker som Aarbøger, genealogiske Arbeider og Ætte-

*) Kuno Meyer, Stories and Songs from Irish MSS. [i Otia Merseiana II]; cf. G. Stokes, Ireland and the Celtic Church.

sagaer samt Heltesagaer, Æventyr og Digte. — Naar Modersmaalet paa Island blev dyrket mere end noget andet Sted i Norden, da skyldes dette visselig for en Del Forbindelsen med Irland. Mange af de islandske Landnaamsmænd havde jo havt sit Hjem paa Hebriderne eller i Irland, og Forbindelsen mellem Island og Irland fortsattes ud gjennem hele det 11te Aarhundrede. Hvordan kunde da de islandske Høvdinger undgaa at kjende til, at Kongerne og Høvdingerne i Irland omgav sig med Sagamænd, der holdt Orden i Slægtrækkerne, bevarede Klanens historiske Tradition og fortalte, ja vel endog nedskrev Sagaer om de navnkundige Konger, og med Kunstskalde, som forfattede Lovkvæder til sin Herre, digtede om hans Slægt, hans Kongebolig osv. og efter hans Død kvad Draapaer til hans Minde. Der er mellem de irske og de islandske Sagaer en Lighed, som næppe kan være tilfældig. Begge grupperer de sig gjerne om en enkelt Mand, Sagaens Helt, men fortæller ogsaa kortelig om hans Slægt og Forfædre. I begge afløses Prosaen af Vers, der sættes ind for at forøge Prosaens Troværdighed og gjerne med Tilføielsen «da kvad han» eller «for at bevise Sandheden af dette kvad Skalden». Staar end den islandske Saga som Kunstverk betragtet langt over den irske, saa hindrer dog ikke dét, at den kan være paavirket af den irske, især naar det er sandsynligt, at Sagafortællingen allerede i det 11te Aarhundred har blomstret hos Nordboerne i Irland. Og ligedan med Skaldedigtningen Kunstdigtningen, saaledes som den i det 10de Aarhundred udviklede sig paa Island, er næsten ukjendt ellers i Norden; endog i Norge fandt den kun faa Dyrkere. Men i Irland fandtes der allerede før Vikingetiden en Kunstdigtning, som ved Valg af Emner, ved sit indviklede Versemaal — baade Stavelserim, Enderim og Bogstavrim — og ved sin Brug af Billeder og

Kjenninger har ikke saa liden Lighed med Skaldedigtningen. Ogsaa her har der visselig været Paavirkning fra Irland til Island, om end Forskningen endnu ikke formaar klart at se Rækkevidden af denne Indflydelse.

En Udvikling saa rig og frodig som i næppe noget andet Land fik Heltesagnet i Irland. I de fleste andre Lande er Heltesagnene bevarede i Form af episke Digte. I Irland har de derimod oprindelig havt Sagaens Form, Prosa med indstrøede Vers. Først ved Middelalderens Slutning og i den nyere Tid er lange, sammenhængende episke Digte blevet det almindelige. — Ganske den samme Udvikling har Heltesagnet i Middelalderen havt paa Island. — Vild og frodig er Heltedigtningens Fantasi med Solglød som fra Østens Lande. Vi skjelner mellem flere Sagnkredse. Den ældste giver os et Billede af Irernes heroiske Tidsalder før Kristendommens Indførelse; optegnet og nedskrevet er den dog i langt senere Tid. Den har som sit Midtpunkt Ulsterhelten Cuchulinn. Vidunderlig er Heltens Styrke, men ikke mindre hans Behændighed i at bruge Sverd og Spyd, kaste og hoppe, ja endog svæve som en Fugl i Luften.

Cuchulinn-Kredsens Helte tilhører omtrent det samme Trin i Menneskenes Udvikling som de homeriske Digtes eller Eddakvadenes Helte. Men hvilken Forskjel er der alligevel ikke! En Achilles, en Sigurd Favnesbane fremstiller — trods alle deres Feil — for os Billedet af ideale Menneskeskikkelser, Idealer, som de levende Mennesker blant Grækere og Nordboer søgte at naa henimod, men som ogsaa i sig har noget af det, der til alle Tider vil udgjøre Heltens fornemste Egenskaber, ikke bare Mod og Dristighed, men ogsaa Ædelmod, en Stræben udover mod det overmenneskelige og med et Skjær over sig som af gudbenaadede Menneskebørn. Der er lidet af denne Ungdommens Morgenrødme over Cuchulinn og hans

Fæller. Helten staar i Fare for at bli en Slaaskjæmpe, om end af overmenneskelige Dimensioner. Den krigerske Aand udarter til Vildskab, som undertiden faar et næsten forfærdeligt Udtryk. Som syvaars Gut kommer Cuchulinn i Kamp og maa for at afkjøles sættes i tre Kar med iskoldt Vand. Det første Kar sprænges af det sydende Vand; i det andet boblede og kogte det; først i det tredje blev Vandet lunkent. Ved egen Kraft magter Cuchilinn at reise op igjen en Kongeborg, som rummer Hundreder af Mennesker. «Da kom Raseriet over ham. En Blodsdraabe samlede sig ved Roden af hvert af hans Haar og sugede Haaret ind i Hovedet, saa at han oventil var sortagtig som en kortklippet at se til. Han dreiede sig rundt som en Møllesten og strakte sig derpaa i Længden, saa at en voksen Mands Fod vilde ha fundet Plads mellem hvert Par af hans Ribben. Da nærmede sig hans «Kraftens Folk» og hans «Tilbedelsens Skare» [ɔ: Aander, som i Nødens Stund staar til hans Tjeneste]. Og nu hævede han Huset i Veiret og løftede det op paa dets forrige Plads.»

Eller naar det heder om Cuchulinn, som drager i Kampen: «Han tog om sit Hoved Slagets og Kampgnyets Kamhjelm. Fra hvert dens Hjørne, fra hver dens Kant gjalded der Skrig af hundrede Helte i vedholdende Hyl, og Skrig gjalded igjen fra Aander og Trolde, fra Dalens Alver og Luftens Dæmoner foran ham, over ham, omkring ham, da han gik for at udøse Krigernes Blod.» *)

Irerne levede endnu paa Cuchulinn-Sagnkredsens Tid uden nogen Berøring med det øvrige Europas Liv. Klanhøvdingernes Kampe var Øens vigtigste Hændelser.

*) Gamle irske Heltesagn findes bl. a. oversatte af R. Thurneysen: «Sagen aus dem alten Irland».

Besiddelsen af en brun Tyr kunde sætte alles Sind i Bevægelse. Men saa kom Folkevandringen som en vældig Stormflod væltende ind over Europa. Og Dønningerne fra den naaede lige til Erins Strande. Da Romerne trak sine Legioner bort fra Britannien, brød de vilde Pikter fra Nord og Irer fra Vest ind over Landet. I Wales vidner endnu Stene med Indskrifter i den merkelige Ogham-Skrift*) om Irernes Herjetog. Høvdinger fra Ulster gjør Landgang i Alba (Irernes Navn paa Skotland) og grunder et Rige paa Hebriderne og ved Skotlands Vestkyst. Ogsaa denne Tid, som varer fra omkr. 400 til 600 e. Kr., mindes i Sagnet. En bekjendt Sagnfigur er saaledes Erins Konge Niall med de ni Gidsler, mod hvis Angreb den romerske Hærfører Stilicho maatte værge sig og som synes at ha fundet Døden ved Øen Wight (omkr. Aar 405). I Sagnet er hans som ogsaa andre irske Kongers Tog til Alba (Skotland) blevet til Tog over Alperne.

Irlands anden store Sagnkreds er dog opstaaet senere, under Indflydelse fra Vikingetidens Storme. Den er kjendt under Ossians Navn og har til sit Midtpunkt Finn, Cumals Søn, og hans Krigerkorps *fianna*, hvoraf Navnet Fenier kommer. Finn og hans Mænd skulde vogte Irland mod fiendtlige Indfald og holde Fred og Orden i Landet. Naar Krig ikke stod for Døren, var Jagt og Elskovsæventyr deres vante Syssel. Digtene om Finn og hans Fenier er lagt i Munden paa hans Søn, Sangeren *Oisin* (ell. Ossian). I denne Sagnkreds, Ossian-Sagnkredsen som den almindelig kaldes, er Tonen en ganske end i Digtningen om Cuchulinn. Man føler, at Ossians Irland er et kristent, civiliseret Land. Vildheden

*) Ogham-Skriften, som er opfundet af Irerne, er et System af rette Streger. Den brugtes ligesom Runerne især paa reiste Stene.

og Raaskaben er brudt. Finn og Ossian er virkelige Helteskikkelser og de har fremfor andre faaet Sangens Gave. Flere af de vakreste Digte i den gammelirske Poesi lægges i Finns Mund. Og gjennem Striden og Kampen klinger der Toner af øm Elskov og af trofast og opofrende Kjærlighed. Men fremforalt strømmer der i denne Digtning som et Vaarbud fra Menneskenes Ungdomstid os imøde et Pust fra Livet ude i den jomfruelige Natur forbundet med en Kjærlighed til og en Forstaaelse af Naturens Skjønhed, som vi maa gaa næsten til vor egen Tid for at finde Sidestykke til.

Der findes tusen Aar gamle Digte, lagte i Finns Mund, til Vaarens og Sommerens Pris: «Velkommen første Maidag, fagre Tid!» «Manden kneiser, Møen knoppes, seiersstolt og skjøn og sterk. Skjøn hver Skov fra Top til Grund, skjøn hver stor og aaben Slette.» Og lyder det ikke helt moderne, det følgende lille Digt om Vinteren: *)

«Hør, hvad jeg siger!
Hjortene skriger;
Vinteren sner;
Sommer er ei mer.

Vinden er høi og kold;
Solen staar lav;
kort er dens Trav;
det bruser om Hav.

Bregnen staar rød og gul;
Formen er lagt i Skjul.
Vildgaasen sender
sit Skrig, som vi kjender.

Kulden har grebet
Fuglenes Vinger;

*) Efter Kuno Meyer, «Songs of Summer and Winter», og A. Bugge i «Samtiden» 1904, S. 292 ff.

Istid — det er
det nyt, som jeg bringer.»

Sangene om Sommer og Vinter er først i vore Dage blevet kjendt, og nærmest kun i Forskernes Kreds. Anderledes med Sangene om Finn og Ossian. I 1760 udgav Skotlænderen Macpherson paa Engelsk «Ossians Digte». Ingen Digte i Samtiden gjorde et tilnærmelsesvis saa dybt Indtryk paa Menneskene, der i disse Digte saa en Aabenbaring som af en ny Verden fuld af oprindelige og sterke Følelser. Goethe lader saaledes den unge Werther skrive, hvad han selv føler: «Ossian har i mit Hjerte fortrængt Homer. Hvilken Verden den herlige fører mig ind i! At vandre over Heden, omsust af Stormvinden, som i dampende Taager bærer Fædrenes Aander i Maanens dæmrende Lys, at høre fra Fjeldet, i Skovstrømmens Brus, Aandernes Jamren i deres Huler og Veklagerne fra Møen, som græmmer sig tildøde ved de fire mosgroede, græsdækkede Stene over den ædle faldne, hendes Elskede!» Striden om Macphersons Digtning er nu forlængst stilnet af. Man ved, at Macpherson ikke har digtet, men derimod omdigtet Ossians Sange efter gamle Originaler. Men disse, de oprindelige Digte, stammer ikke, som Macpherson paastod, fra det tredje Aarhundred e. Kr. De er blevne til i Middelalderens senere Del, mange af dem endog i den nyere Tid. En Konge, der spiller en stor Rolle i flere Ossian-Sange og kjæmper med Finn og hans Mænd, er saaledes den norske Konge Magnus Barfod, som faldt i 1103 under en Landgang i Ulster. Der hviler heller ikke over de egte Ossian-Sange det Slør af Mystik, som der er over Macpherson's Digtning. Det, som greb Goethe og hans Samtid ved disse Digte, stammer dog ikke fra Macpherson selv, men er netop det, som udgjør Til-

lokkelsen ved al keltisk Digtning, et Pust fra Menneskenes Liv ude i den jomfruelige Natur, paa Jagt efter Hjort og Vildsvin i de store Skove eller i Skotlands Fjelddale og Høisletter og paa Fiske ved de klare Elve og de stille Skovsøer. Bag Døgnets Kamp og Strid ligger som et drømmende Haab de Saliges Øer, «Ungdomslandet» (*Tír na n-óg*) ude i Havet langt mod Vest, naar Solen rødmende synker i Havet. Om dette Land med evig Ungdom og Skjønhed har der været digtet i Irland lige fra de ældste Tider og ned til vore Dage. Lykkelige er de, som af skjønne Kvinder i Baade af Glas føres didhen.

«End et andet Land jeg
hist vel kjender, ringere vist ei.
Solen straks sig hvid mon sænker;
før Nat vi til det komme vil.
Frydfuldt Sindet stedse er
for enhver, som i det vandrer.
Ingen Slægt du der vil se
uden Kvinder kun og Møer.»

Saa synger Alvekvinden i et af de ældste irske Haandskrifter, vi nu eier*). Og i et Digt fra det 18de Aarhundred skildrer Oisin sit Ridt til Ungdomslandet:

«Foran os vi skued
det herligste Land i fuld Blomst,
Sletter skjønne, flade, jævne
og en Kongeborg straalende fager.

Der findes ei Farve, som Øiet skuer,
af friskt Blaat, af Grønt og Hvidt,
af Purpur, Rødt og af Gult,
som ei var i det kongelige Hus.»

*) Lebhar na h-Uidri, cf. Thurneysen, Sagen aus dem alten Irland, S. 76.

Det var ikke i Aandens Sysler alene, at de gamle Irlændere stod høit. Ogsaa som Kunstnere udmerkede de sig. Men deres Kunst er ligesom deres Digtning og hele Kultur egenartet og eiendommelig og i enkelte Henseender lav og uudviklet. De eiede intet Øie for det store og ornamentale, ei heller for Menneske- eller Billedfremstillingens Kunst. Deres Kunst var en Fantasiens Leg med Linjerne. Og de, som øvede denne Kunst, var flittige Munke. I de irske Klostere udførtes der Skindbøger — en Book af Kells fra det 7de Aarh. f. Eks. —, som er prydede med vidunderlig fantastiske Billeder og Ormslyngninger, hvor Farverne den Dag idag straaler med samme Glans som for tusen Aar siden. Kjendere mener, at de i sit Slags er uovertrufne i Skjønhed og Pragt. — Foruden paa Bogens Blade bredte den irske Prydkunst sig paa Smykker og Metalarbeider og paa Stenens Flade. I Skotland som i Irland findes der endnu en Række Kors og Stene prydede med de vidunderligste Slyngninger og Ornamenter og med Billeder fra Bibelen og fra hellige Mænds Liv. Menneskefremstillingen er primitiv og symbolsk. Det, som udgjør Tillokkelsen ved denne Kunst, som er den samme, hvad enten den optræder i Skindbøger, paa Broncekar eller paa Stenens Flade, er Ornamenterne. Vi finder aldrig i den gamle irske Kunst Plantemotiver, undertiden Dyremotiver, men oftest Fletværk og Baandslynger og en Række vidunderlige Linjemotiver: Spiraler, Trappetrin, Nøgler, T-er, Z-er, og en Rigdom af andre Mønstre. Undertiden faar Baandet Liv og forsynes med Slangehoveder og lange, sig bugtende Ben og Haler. Vi faar gjennem denne Kunst, der er saa overflødig rig og vekslende uden dog at blive overlæsset eller ensformig, ligesom et Billede af Kelternes Fantasi, som naar den faar vokse frit, bliver

taaget og uformelig, men som, naar den bindes ved Linjernes strenge Love, vokser frodig som en Urskov, men alligevel skjøn og klar, stadig ny og vekslende i Form og Art.

Saadan var Irerne paa den Tid, da Nordboerne først kom i Forbindelse med dem, et Folk, som i aandelig Stræben og i aandelig Kultur stod høiere end Vest-Europas øvrige Folkeslag, men et Folk, over hvilket der ogsaa falder dybe Skygger af Vildhed, social Uformuenhed og praktisk Ufuldkommenhed. Irerne kunde derfor paa alle det aandelige Livs Omraader blive Nordboernes Læremestere i Vikingetiden. Men næppe mindre var det, som vore Forfædre havde at lære Irerne. Og endnu den Dag idag sætter Nordboernes gamle Herredømme paa mange Maader sit Præg paa Irland.

Langt tilbage ligger den Tid, da Nordboerne for første Gang mødtes Ansigt til Ansigt med keltiske Folk og keltisk eller irsk Kultur. Længe før Irland blev bebygget, alt ved Aar 700, ja maaske endnu tidligere maa Mænd fra det sydvestlige Norge, fra Hordeland, Ryfylke, Jæderen og de nærliggende Bygder ha seilet over Nordsøen og sat fast Fod paa Orknøerne og Shetlandsøerne. Stedsnavnene viser dette. Ti flere af Shetlandsøernes Stedsnavne er dannede paa en Maade, der var gaaet ud af Mode paa den Tid, da Island blev bebygget*). Desuden havde de norske Nybyggere paa Orknøerne og Shetlandsøerne allerede i Vikingetiden eiet sin Jord i saa mange Slægtled, at de kunde kalde den sin **Odel**. Endnu bruges nemlig Ordet *udal* «Odel» paa Shetlandsøerne og fra Orknøerne er der en Fortælling om at Jarlen Torv-Einar tog Odelen fra Bønderne, som atter

*) Se Dr. Jacob Jacobsens grundlæggende Arbeide, Shetlandsøernes Stedsnavne, i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1902.

fik den tilbage af Sigurd Lodvessøn († 1014). Paa Island derimod, som blev bebygget i Slutningen af det 9de Aarhundred, brugtes hverken Ordene «Odel» eller «Odelsbonde». De islandske Bønder, der nødtvungne forlod sin Fædrenejord, havde sin Odel i Norge, ikke paa Island.

Med de Nordmænd, som seilede over Nordsjøen, maa ogsaa gutniske Mænd ha været i Følge. Flere reiste Stene i Norges Kystegne med Indskrifter i den ældre Runerække, som brugtes før Vikingetiden, vidner nemlig om Forbindelse med Øst-Sverige og Gotland. Og paa Gotland findes der fra omkr. Aar 700 ja muligvis endnu tidligere en Række høie Stene smykkede med Billeder og Ornamenter, som tydelig synes at vidne om Paavirkning fra keltisk Kunst. Stenens Flade er prydet med Spiraler og andre Ornamenter, der er særegne for og ældgamle i irsk Prydkunst.

Naar begyndte disse Færder? Derom ved vi nu intet. Men om det Indtryk, dette første Møde med Kelterne gjorde paa vore Forfædre, derom kan vi maaske gjøre os en Forestilling. Det var en Sommerdag, tænker jeg mig, første Gang de stævnede didover fra Hordalands og Rogalands Fjorde og Klipper og Skjær. Kursen gik ret mod Vest. — Naar vi seiler fra Bergen, ligger, ved vi, Shetlandsøerne i lige Linje i Vest, medens Orknøerne og Pentlandsfjorden ligger i lige Linje vest for Stavanger. — Taagedisen laa vel, som den saa ofte gjør om Sommeren, tæt om Morgenen. Men saa brød Solens Straaler gjennem og spredte Taagesløret. De sjøfarende saa paany Land: *Duncansby Head* paa den ene Side og paa den anden Orknøerne med høie Fjelde, som styrter brat ned i Havet, og uden Skov ligesom mange af Øerne hjemme paa Vestlandet, men med smilende Bygder alligevel og fagre at skue for den, som i Dage

og Nætter havde seilet over Nordsjøen. Saa kom de ind mod Pentlandsfjorden, medens Luften gjenlød af Maasernes Skrig og Ærfuglen hvirvlede rundt i Strømmen, den navnkundige Malstrøm, som satte et saa uudsletteligt Merke i vore Forfædres Fantasi, Malstrømmen, der magtstjæler Ror og Aarer og, naar den er som sterkest, hvirvler Baaden rundt i sit Dragsug. Tilsidst naaede de dog Land og landede, ikke paa Fastlandet, men paa Øerne, hvor det saa tryggere og fredeligere ud. De mødte ikke mange Mennesker her: nogle piktiske Bønder og endel irsktalende Munke og Eneboere, som troede at tjene Gud ved at drage ud til Oceanets yderste Øer. De havde bygget Stenkirker, smaa og lave visselig, uden Søiler og billedprydede Portaler, men alligevel et ukjendt Syn for Hedninger, som blotede ude i de hellige Lunde eller i lave Trætempler. Inde fra Kirken lød Musik og Salmesang, Røgelsekarrene svingedes. Præsten var klædt i guldbaldyret Messehagl og rakte sin Krumstav i Veiret. Ude paa Kirkegaarden stod der vel et lidet Rundtaarn af den Slags, som brugtes i Irland, og mandshøie Stene, prydede med Korsets Tegn og med Billeder af Mennesker, Dyr, Engle og Dæmoner. Her satte de norske Sjøfarere Bo. Vikingetidens Aand var endnu ikke rigtig vaagnet i dem, og de levede fredlig Side om Side med og blandede sig med sine keltiske Naboer. Og gutniske Mænd kom over, kjøbslog og handlede og bragte med sig til Hjemmet det, som er mere værd end Guld og Rigdomme, Sans for Kunst og for Skjønhed.

Snart gik Færden videre mod Syd til rigere, frugtbarere Egne, til Hebriderne, Man og Irland. Den 17. April 617 blev Ionas Datterkloster paa Øen Eigg, en af de sydlige Hebrider, brændt og Abbeden Donnan med hans 52 Fæller dræbt. I samme Aar — vel noget

senere — blev, fortæller de irske Aarbøger, Tory Island udenfor Donegal i Irland «fuldstændig herjet af en over Havet kommende Flaade». Pikterne, som paa denne Tid var kristne, kan ikke ha foretaget dette Herjetog. Det maa ha været en nordfra kommende Sjøøverflaade, som først hjemsøgte Hebriderne og siden drog til Irlands Nordkyst, med andre Ord Vikinger i det 7de Aarhundred. Saaledes har en tysk Forsker sluttet, og jeg tror med Grund*). Men saa stilnede det af. I mere end halvandet hundrede Aar hører vi intet om Vikingetog fra Nordens Lande. Klostere reiste sig trygt og ubekymret ved Frankerrigets, Englands og Irlands Kyster. Først ved Slutningen af det 8de Aarhundred begynder Vikingetiden og det store Møde mellem Nordboer og Kelter. I 795 viser Vikinger eller «Hedninger» sig udenfor Irlands Kyster og plyndrer nogle Smaaøer nord for Dublin. I det følgende Aar udstrækker de sine Tog over hele Erins Kyster. Blant de Vikinger, som i denne første Tid hjemsøgte Irland, var der visselig endel Danske, der kom fra den engelske Kanal; Hovedmassen af dem var dog, skulde jeg tro, Nordmænd. De første Vikinger, som kom til Englands Kyster, var, fortæller Aarbøgerne, fra *Hæreðaland*, det vil sige fra Hordaland ved Hardangerfjorden. Herfra synes ogsaa de første Vikinger, der hjemsøgte Irland, at være komne. Thi det ældste Navn, hvormed Irerne betegner de nordiske Lande, er *Hiruath*, som ogsaa synes at betegne Hordaland. Men ikke alene fra Hardangerfjorden, fra alle Dele af det vestenfjeldske Norge kom der Vikinger til Irland. I 845 faldt i Irland en Vikingehøvding, som Aarbøgerne

*) H. Zimmer, Ueber die frühesten Berührungen der Iren mit den Nordgermanen (i Berliner-Akademiets Skrifter), S. 30 ff. Selve Ordet Viking var længe før Vikingetiden kjendt af Angelsakserne.

kalder Onfile Jarl (*Onphile iarla*)*). Denne Høvding har visselig hørt hjemme i Fjalafylke (i det nuv. Søndfjord) et Distrikt, som senere blev en Del af Firdafylke. Hans Navn har været «Aane (ell. Aun) Filernes Jarl» (*Áni* ell. *Aaun Fíla jarl*)**). Men dette har Irerne ikke forstaaet, og derfor har de forvansket hans Navn til det unordiske Onfile.

De saa, at Landet var skjønt og rigt, disse de første Vikinger, og de kom igjen Aar efter Aar i stedse voksende Skarer. — Den er vidunderlig denne folkeformerende Fvne, som Nordens Lande i Vikingentiden maa ha eiet. Det var, som en gammel irsk Krønikeskriver siger: «Sjøen spyede op Floder af Fremmede over Erin, saa der fandtes ingen Havn, ingen Landingsplads, ingen Fæstning, ingen Borg, intet Værn uden Flaader af Vikinger og Sjørøvere». Rundt om paa Øen, op over Elvene, paa Indsjøerne og op gjennem Dalene streifede Vikingernes Skarer herjende og plyndrende. Man maa spørge sig selv, om der findes et Kloster, en Indsjø, en Dal eller en Elv paa hele Øen, hvor Vikingerne ikke har været og hvor ikke større Mængder af dem for kortere eller længere Tid har slaaet sig ned.

I Begyndelsen kom Vikingerne bare for at plyndre og røve. De brændte Klostrene og bortførte Kvinder og Børn. Men Vikingerne var ikke vilde Røvere alene. De var Nybyggere og Organisatorer. De forstod, hvad Irerne aldrig har lært, at bygge Samfund bundne af Lovens og Samholdets strenge Aand.

Den Mand, som grundlagde Nordboernes Herredømme

---

*) Se den irske Saga kaldet «The War of the Gaedhil with the Gaill», S. 15.

**) Indbyggerne af Fjalafylke eller Fjaler kaldtes Filer. Jeg skylder Professor Sophus Bugge denne Forklaring.

i Irland, var Nordmanden Turgeis eller Torgest, som vel hans samtidige Landsmænd kaldte ham, en af vor Oldtids største og merkeligste Herskerskikkelser. Aarbøgerne fortæller for omkr. Aar 839: «Derefter kom der en stor kongelig Flaade til det nordlige Irland under Turgeis, som opkastede sig til Konge over alle Fremmede i Erin»*). Han blev med andre Ord den første Konge over Nordboerne i Irland. Og nu er det straks, som kommer der Fart over Erobringen. Rundt om i det nordlige Irland bygges der Skanser og Fæstningsverker, især ved Shannons øvre Løb og ved Loch Ree midt i Irland. Men fremfor alt, Byen Dublin grundlægges. Her havde der alt tidligere været en liden Landsby, af Irerne kaldt *Ath Cliath* eller «Vidjevadestedet». Men Turgeis saa Stedets udmerkede Beliggenhed og grundlagde her omkr. 840 en Borg og en By, der gjennem Aarhundreder blev Nordboernes faste Plads, Irlands Hovedstad.

Men Turgeis's Planer gik videre, hans Maal var større. Han vilde udrydde Kristendommen, gjøre Irland til et Hjem for Asadyrkere. — Blant Æserne var i Irland Thor den, som mest dyrkedes. Dublins Indbyggere kaldtes af Irerne «Thors Stamme» og deres Høvdinger «Thors Høvdinger»**). Nord for Dublin var der en til Thor indviet hellig Lund, som blev brændt, efterat Kong Brian i Aar 1000 havde indtaget Dublin. I Gudehovet i Dublin gjemtes Thors hellige Ring, som i 996 blev gjort til Bytte af Irerne***). Dog tilbad

*) Om Turgeis som i det hele om Nordboernes Kampe med Irerne se den i det 11te Aarh. forfattede irske Saga, overs. af Dr. Todd under Titelen «War of the Gaedhil with the Gaill».

**) Irerne bruger ikke Navnet Thor, men Tomar, en ældre til det gl. tyske Tonar svarende Form.

***) Steenstrup, Normannerne III, S. 359 f.

visselig Nordboerne i Irland, ligesom deres Stammefrænder paa Øen Man, Odin, Heimdal og de andre Guder. — Hvor Turgeis kommer hen, vier han Kirkerne ind til hedenske Gudehov og sætter sine Høvdinger til Goder eller Offerpræster. Med Rædsel saa Irerne sine Kirker skjændede, sine Præster bortjagne, og Messen paa Latin og Irsk afløst af Offerbønner i et fremmed, barbarisk Tungemaal. Det heder herom i et gammelt Digt, der som saa ofte i det gamle Irland har Formen af en Spaadom (lagt i Munden paa St. Berchan):

«Hid skal komme over det store Hav
Hedninger at kue Erins Mænd.
Abbed sætter de i hver en Kirke,
en Konge over Erin.

Vintre syv med Herrevælde
skal de herske over Erin,
i hver Helligdom, hvert Gudshus,
Hedninger fra Dublins Borg.

Abbed kaares til mit Kloster,
Fasten han kun lidet agter,
ingen Messe, intet Fadervor,
ikke Gælisk*), men kun Nordbos Tungemaal**).

Armagh i det nordøstlige Irland var Erins fornemste Helligdom. Her gjemtes den Stav, som Kristus selv skulde ha givet til Irlands Apostel, den hellige Patrick. Armaghs Abbed havde Titelen «Patricks Efterfølger» og var paa en Maade hele Øens religiøse Overhoved, Turgeis forjog Armaghs Abbed Forannan, der flygtede til det sydlige Irland.

Domkirken omdannedes til et hedensk Tempel, hvor

*) Gælisk er Irernes eget Navn paa sit Sprog.
**) War of the Gaedhil, S. 11.

Turgeis selv var Offerpræst, eller som Krøniken udtrykker det, «han gjorde sig til Abhed i Armagh». Turgeis's Hustru Otta var ogsaa Præstinde. Hun opslog sin Bolig i Clonmacnois, Irlands anden Helligdom (midt i Irland). Hun sad paa Høialteret i Domkirken og gol paa de gamle Vølvers og Seidkvinders Vis Galdre og gav Orakelsvar. Det saa næsten ud, som om Odin og Thor skulde fortrænge den hvide Krist. Irerne var som altid uenige og formaaede ikke at modstaa Nordboerne. Men tilsidst blev Turgeis, ved Forræderi som det synes, fangen og druknet i Loch Owel (omkr. 845). En af de merkeligste Skikkelser i Nordboernes Historie i Irland, mindedes han gjennem Slægterne som Grundlægger af Vikingernes Vælde i Irland. Endnu i det 10de Aarhundred brugtes Turgeis som Navn af Kongeslægten i Dublin. Historieskriveren, den livlige og vel underrettede Giraldus Cambrensis, som i 1170 kom til Irland i Følge med de engelske Erobrere kalder ham *Turgesius* og siger: at han var den første Hersker over Nordboerne i Irland. Endnu paa Giraldus's Tid kunde man rundt om i Irland se Murene af Borge og Fæstningsverker, som Turgeis havde bygget.

Efter Turgeis's Død saa det en Tid truende ud for Nordmændenes Vælde i Irland. Danske Vikinger*) kastede lystne Blikke paa det rige Land og søgte selv at vinde Magten der. I 848 kom de uforvarende og overraskede Nordmændene i en af deres Flaadestationer ved Nordkysten af Irland. To Aar senere plyndrede de Dublin og seirede ved Linn Duachail i Grevskabet Louth ved Irlands Østkyst. I 851 endelig vandt de under Anførsel af Orm en afgjørende Seir ved Carlingford Lough (lidt nord for Linn Duachail).

*) I den irske Saga kaldes de *Danair* ell. Daner.

Dette er første Gang, Historien melder os om Strid mellem Nordmænd og Dansker, første Gang overhovedet at Nordmænd optræder som en selvstændig Nation mellem de nordiske Folk. Kampen var vild og grusom. Det er, som om Vikingetidens hele Barbari og Blodtørst her kommer til Udbrud. Danerne, for hvem det en Tid saa mørkt ud, seirede tilsidst ved at paakalde den hellige Patrick. Fem tusen Nordmænd laa faldne paa Valpladsen, deriblant deres to Halvkonger, Stein og Jernknæ. Efter Slaget sendte Erins Overkonge Maelsaechlainn Bud til Danerne. Ved deres Ankomst holdt Danerne paa at koge, og deres Kjedler stod paa Hauge af faldne Nordmænd. Den ene Ende af Spiddet, som Kjødet hang paa, var stukket ind mellem Ligene af de faldne Nordmænd og Ilden brændte dem, saa at Huden sprak og alt det Kjød og Flesk, som de havde spist Natten iforveien, væltede ud af Bugen.

Da Maelsaechlainns Sendebud saa dette, bebreidede de Danerne denne [vilde Opførsel]. Men Danerne svarede: «Paa samme Maade vilde de ha ønsket at kunne gjøre med os.» Derpaa gav de en stor Kiste fuld af Guld og Sølv til den hellige Patrick. For Danerne var et Folk, som dog eiede en Slags Fromhed; de kunde nemlig for en Stund opgi Mad og Kvinder for Fromheds Skyld.»*)

Danskernes Herredømme ved Irlands Østkyst blev dog ikke af lang Varighed. Allerede i det følgende Aar fik Nordmændene en ny Fører i *Amlaib Conung* (d. e. Olav Konge), som ogsaa under Navnet Olav Hvite spiller en stor Rolle i de islandske Slægtrækker og fra

---

*) Skildringen er hentet fra en gammel Krønike, udg. af O'Donovan, Three Fragments, S. 123 ff.

hvem flere Landnaamsmænd sagdes at nedstamme. Han synes at være kommen fra Norge, hvorhen han ogsaa senere vendte tilbage. Han har vistnok tilhørt samme Slægt som Turgeis og de tidligere norske Konger i Dublin. Dublin blev vundet igjen. Danskerne trængtes mere og mere tilbage og gav sig «af Frygt for at overvældes af Nordmændenes Rænker» i Tjeneste hos en irsk Konge, indtil de endelig forlod Irland og drog over til Wales, hvor deres Fører Orm fandt Døden (856). Saaledes blev da Dublin Midtpunktet for et norsk Vælde, som skulde bestaa lige indtil Englændernes Erobring i 1170 og 1171, og hvor norske Sprog og Nationalitet endnu i mere end et Aarhundred skulde leve.

Dublinriget omfattede i sine Velmagtsdage ikke alene det nuværende Grevskab Dublin. Det strakte sig videre langs Kysten baade imod Nord og Syd. Nord for Dublin, i Ulster, skjærer der ligesom paa Vestlandet i Norge trange Fjorde med høie Fjelde paa begge Sider dybt ind i Landet. Heroppe havde Dublinmændene Stationer for sin Flaade og mange Stedsnavne minder endnu om deres Herredømme. Flere af Fjordene har ved Siden af sit irske med *loch* (Indsjø, Fjord) sammensatte Navne ogsaa et andet angliseret Navn, der ender paa *-ford*, vort «Fjord», f. Eks. Strongford, Carlingford (= oldn. *Kerlíngafiǫrðr* «Kjerringfjorden»). Den lille Fjord, der gaar ind ved Byen Larne i Antrim, kaldes i middelalderlige Breve *Wulfricheford* og har vel af de gamle Nordboer været kaldt Ulvreksfjorden (*Ulfreksfjǫrðr*), hvis første Led igjen synes at være en Forvanskning af det irke Navn paa den Elv, der munder ud i Fjorden, *Ollarbha*. I det 10de Aarhundred havde ogsaa Nordboerne undertiden Besiddelser inde i Landet i det nordøstlige Irland. Saaledes erobrede de i 933 selve Armagh, som

i adskillige Aar var i deres Besiddelse. Og endnu i den saakaldte «Rettighedernes Bog», som er skrevet i det 11te Aarhundred, nævnes blandt Ulsterkongernes Forrettigheder: «Ret til Svogerskab med Kongen over de blaaøiede, kolde Fremmede». Nybygderne heroppe dannede i Almindelighed et Lydrige under Dublinkongen*), og havde sine egne Høvdinger, som synes at ha baaret Værdighedsnavnet Lagmand**). Rundt om i den nordiske Verden, i Norge, i Sverige, paa Færøerne og Island, ja endog hos andre germanske Stammer, som hos Friserne, finder vi Lagmænd og Lovsigemænd, der skulde bevare Lovens Ord i sit Bryst og undertiden føre Forsædet paa Tinge, repræsentere Bønderne ligeoverfor Kongemagten osv. I Nybygderne paa de britiske Øer forandredes paa mange Maader Lagmandens Stilling. I Femborgdistriktet i England, der var en Slags aristokratisk Republik, blev Værdigheden arvelig i nogle faa Slægter, og paa Hebriderne og Øen Man blev Lagmændene i det 10de Aarhundred til virkelige Høvdinger. «Øernes Lagmænd» hjemsøger i anden Halvdel af det 10de Aarhundred Irlands Kyster, og senere er Lagmann et almindeligt Navn i den norske Kongeslægt paa Øen Man. Intet Under derfor, at den norske Høvedsmand i Armagh ogsaa kaldes Lagmand.

I Syd for Dublin omfattede Dublinriget Kysten af Grevskabet *Wicklow*, saa kaldt efter den største By i dette Distrikt. — I Middelaldersbreve kaldes den *Wikingelo*, første Led i dette Ord er det nordiske «Viking» enten som Appellativ eller som Navn. En Række Stedsnavne minder ogsaa her om det gamle norske Herredømme.

---

*) Cf. den irske Saga om Kong Cellachan af Cashel, som holder paa at udgives af den norske Kildeskriftskommission.

**) Cf. Sagaen om Cellachan.

Ved Irlands sydøstlige Hjørne ligger der to Byer, som begge er grundet af Vikingerne, nemlig Wexford og Waterford. De er opkaldte efter de to Fjorde, ved hvis Bredder de ligger og som sandsynligvis i gamle Dage blev kaldt *Veigsfjǫrðr* og *Veðrafjǫrðr*. Meget taler for, at det oprindelig var danske Vikinger, som nedsatte sig i disse af Naturen rigt udstyrede Egne*). Senere kom dog Riget i Waterford, hvortil den lille Koloni i Wexford ogsaa hørte, i nær Forbindelse med Riget i Dublin og blev, synes det, et Lydrige under dette. Kongerne i Waterford tilhørte i Slutningen af det 10de og i det 11te Aarhundred Dublinkongens Slægt. Nordboerne, eller «Østmændene», som de kaldtes, bevarede hernede længe efter Englændernes Erobring sit Sprog og sin Nationalitet. De var Kjøbmænd og seilede til Syd-Frankrig for at hente Vin eller levede ude paa Landet som Bønder og Forpagtere.

Med Byen Waterford er vi kommet ind i Munster, den sydvestligste af Irlands Provinser. En af de vigtigste Stæder i denne Del af Øen har lige indtil vore Dage Byen *Cork* været. Sit Navn har den faaet efter en irsk Klan i Omegnen. Men Byen selv er grundet af norske eller danske Vikinger, som allerede omkr. 860 havde bygget en sterk Borg (efter Forbillede fra Frankrig) hernede**).

Cork var Midtpunktet for en Række smaa Vikingenybygder ved Irlands Sydkyst i Grevskaberne Kerry og Cork. Disse strakte sig lige fra Irlands sydvestlige Hjørne, hvor vi endnu i 1280 «ved Verdens Ende» møder en Mand af Nordisk Herkomst Maurits Mac Otere (d. e. Ottars Søn), og til Youghal i Øst ved

*) Steenstrup, Normannerne II, S. 124 o. fl.
**) Norm. II, S. 114, 134, 142.

den lille Fjord af samme Navn. Disse Nybygder udgjorde næppe i gammel Tid noget Kongerige. Vi hører aldrig om nogen Konge af Cork. I en irsk Saga, hvis Handling foregaar ved Midten af det 10de Aarhundred optræder der derimod tre Høvdinger, som kaldes «Corks Vogtere». Cork med omlîggende Nybygder dannede, skulde jeg snarest tro, en aristokratisk styret Forbundsrepublik af samme Art som Femborgdistriktet i England eller som den islandske Fristat, der visselig — delvis ialfald — har havt sine Forbilleder i Vikingenybygderne paa de Britiske Øer. Om Byen Corks Skjæbne ned gjennem Tiderne ved vi overmaade lidet. Den maatte vel alt i det 10de Aarhundred give sig ind under Munsterkongernes Overherredømme; men den bevarede langt ned i Tiden sin indre Frihed og sit Selvstyre. Da Englænderne i 1170 kom til Irland, kunde Borgerne i Cork udruste en Flaade for at møde dem. Vel led de Nederlag og deres Anfører Torgeir (*Turgerius*) faldt. Men ogsaa under Englændernes Herredømme forstod de gamle Vikingers Efterkommere at hævde sin Nationalitet. Endnu i Slutningen af det 13de Aarhundred nævnes «Østmænd» baade i Cork og i den lille By Youghal.

Vigtigere end Cork var i gamle Dage Byen Limerick, der endnu hører til Irlands anseligste Stæder. Allerede i anden Halvdel af det 9de Aarhundred havde Vikingerne sat sig fast her. Men først i Begyndelsen af det 10de Aarhundred fik Nybygden i Limerick sin store Betydning. Beliggende langt oppe i Landet ved den brede seilbare Shannon laa Limerick (af Nordboerne kaldt Hlymrek) saa heldig til som næppe nogen anden Stad i Irland. Under dygtige Herskere udvidede Limerick lidt efter lidt sit Herredømme, saa dette tilsidst omfattede store Dele af Munster og endog kunde vække Dublin-

rigets Skinsyge. Under de stadige Kampe dels med Dublinkongerne og dels med Kongerne af Munster gik det tilbage med Limericks Magt. Efter et stort Slag i 968 blev endelig Byen indtaget af Munsterkongen Mathgamhain og dennes navnkundige Bror, Brian Boromha. Efter denne Tid anerkjendte Limerick Kongen af Munsters Overhøihed, men fik beholde sit Selvstyre og sin indre Frihed tilligemed sit nærmeste Opland. Endnu et hundrede Aar efter Englændernes Erobring — i Slutningen af det 13de Aarhundred — havde Østmændene i Limerick en Slags Selvstyre og stod under sine egne Love.

Historien melder os ikke meget om disse Nybygders vekslende Skjæbne, ei heller om hvem der har grundlagt dem. Saa meget kan vi dog se, at der undertiden var et Modsætningsforhold tilstede mellem Dublin og de til den hørende Nybygder og Limerick paa den anden Side.

Limerick og Cork var nemlig ikke saaledes som Dublin norske, men danske Nybygder. Irerne forstod godt at skjelne mellem Nordmænd og Dansker. De første kalder de «hvide Fremmede» og de sidste «sorte Fremmede». Men læser vi nu med Omtanke de gamle irske Krøniker, da vil vi lægge Merke til, at de Sagaskrivere, som er fra Munster, kalder Vikingerne i Cork og Limerick for Daner (*Danair*) eller «sorte Fremmede», Nordboerne i Dublin kalder de derimod «hvide Fremmede» eller Mænd fra Lochlann (oprindelig Navn paa Nordmændene, men senere et Fællesnavn paa alle Nordboer).

Ogsaa i andre Dele af Irland har der været Vikingenybygder. Derom vidner f. Eks. det nordvestligste Grevskab i Irland, Donegal, som har faaet sit Navn efter en af Vikingerne anlagt Borg ved Bunden af Donegal-

Bugten, «Nordboernes Fæstning» (*Dún na n-Gall**)). Et gammelt Digt fortæller om en irsk Konge i disse Egne, hvis tre Døtre blev gift med Vikingehøvdinger. «Ei var det dem kjært», heder det**).

Endnu den Dag idag vidner Stedsnavne rundt om i Irland om Nordboernes gamle Vælde, saaledes Navnene paa de store Provinser Ulster, Munster og Leinster, der er nordiske Omændringer af de gamle irske Navne (*Uladh, Mumhan* og *Laighin*), og fremforalt selve Navnet Irland, af vore Forfædre kaldt *Íraland*, medens det gamle irske Navn er Erin. De fleste af de nordiske Stedsnavne er dog nu fortrængt, dels af engelske Navne og dels af irske, som har antaget ofte helt ukjendelige angliserede Former.

Irernes — ligesom alle Kelters Samfund manglede Romernes og Germanernes Evne til at lade fremmede Folkeslag smelte sammen med og gaa op i deres eget Samfund. Klanen, hvis Medlemmer alle havde en fælles Stamfar, dannede et sluttet Hele, som ikke tillod nogen Tilførsel af nyt Blod og fremmede Medlemmer. Først naar en Mand havde boet saalænge sammen med Irlænderne, at de havde glemt hans Herkomst, blev han regnet for en af deres egne. I Wales blev en Mand af fremmed Oprindelse først i 9de Led regnet for en ægte Kymrer. Deraf kom det, at Nordboerne saa længe kunde leve sammen med Irerne uden at smelte sammen med dem, medens de temmelig snart begyndte at blande sig med Englænderne og i første Halvdel af 14de Aarhundred mistede ethvert Minde om

*) *Gall* betyder opr. «en Fremmed, en Galler», men blev brugt baade om Nordboere og senere om Englændere.

**) Digtet, som endnu ikke er udgivet, tilskrives Flann, Lonans Søn († 917).

sin nordiske Herkomst. Men paa den anden Side har Irerne med deres sydlandske Livlighed, deres frodige Fantasi, deres sterke Lidenskaber og sprudlende Vid altid øvet sin store Tiltrækning paa de Fremmede, som har levet blant dem. Mange af de største Forkjæmpere for Irlands Frihed i vore Dage, en Parnell f. Eks., har været af engelsk Oprindelse. Og i Middelalderen hed det snart om de engelsk-normanniske Riddere, som havde bosat sig der, at de blev «mere irske end Irlænderne selv» (*Hiberniensibus ipsis hiberniores*). De begyndte at tale Irsk, klædte sig som Irerne og begyndte at organisere sig som Klaner. Paa os Nordboer har Kelterne altid øvet sin store Tiltrækning. Magnus Barfod f. Eks. vender atter og atter tilbage til Skotland og Irland. Han og hans Mænd anlægger Høilændernes Klædedragt med det korte Skjørt og de bare Knær. Han selv gjennemtrænges af irsk Kultur; han maa ha lært sig at tale Irsk og bruger i sine Digte irske Ord. Og ikke mindst længes han, naar han sidder hjemme i Norge, efter de irske Piger med de mørkegraa, drømmende Øine. Med en af dem fik han endog en Søn, som senere blev Norges Konge, Harald Gille.

Og Irerne selv — ogsaa de greb, som de endnu gjør, med Iver og Begeistring alt fremmed. Irland var et Land, hvor Høvdingerne havde al Magt, men hvor de Smaa i Samfundet intet havde at sige, var fortrykte og underkuede. Skatterne var store og blev inddrevet med Haardhed og Voldsomhed. Undertiden hører vi endog om Reisning af Bønderne, «Plebeier», som de kaldes i en irsk Saga, mod deres Herrer. Intet Under derfor, at Vikingetogene bragte Gjæringen og Misnøiet til at slaa ud i lys Lue. Vi ser i Irland det merkelige Skuespil, som næsten ikke har sit Sidestykke i Historien — undtagen maaske, da Araberne erobrer Syrien,

— at de paa mange Maader høit kultiverede Irer forlader sin Kristendom, opgiver sin hjemlige Kultur og antager Vikingernes Tro og Sæder. Jeg sigter til de saakaldte Gall-Gaedhel (ell. «Fremmed-Irer»), som spiller saa stor Rolle i Irlands Historie i det 9de Aarhundred. De var Folk, om hvem et irsk Aarbogsbrudstykke for omkr. 850 siger: «I dette Aar forlod mange sin kristne Daab og plyndrede Armagh og førte dets Rigdomme bort med sig». «De var,» heder det, «Folk, som havde opgivet sin Daab og de blev almindelig kaldt Nordmænd; for de var opfostret af disse, og om end de almindelige Nordmænd var grumme mod Kirkerne, saa var dog disse langt værre, hvor i Erin de end pleiede at være.»

Af alskens sammenløbet irsk Pak og af halvt hiberniserede Vikinger bestod disse Fremmed-Irer eller «Dødens Sønner» som de ogsaa betegnende kaldes. Sit faste Tilholdssted havde de, skulde jeg tro, paa Hebriderne, hvorfra de plyndrer paa Irlands Nordkyst*). Befolkningen paa Suderøerne, som endnu i det 13de Aarh. kaldes «Gall-Gaedhel», var allerede i Vikingetidens allerførste Tid blevet halvt irsk, halvt nordisk. Før Midten af det 9de Aarhundred møder vi heroppe Høvdinger, hvis eget Navn er nordisk, men hvis Fader bærer et irsk Navn. De mange Nordmænd og Dansker, som bosætter sig paa Øerne, ordner sig paa irsk Vis i Klaner, men vedbliver dog at være vilde Vikingehøvdinger, om end mange af dem alt i det 9de Aarh. var omvendt til Kristendommen. Intet Under, at Hebriderne var Fremmed-Irernes faste Borg, hvor Vildhed og Grumhed og vild Vikingeaand indtil langt ned i Tiden vedblev at leve. Men ogsaa i Irland selv herjede de fra Nord til Syd.

*) Three Fragments 127 o. f. Steder.

Deres Fører hed Ketil den hvide *(Caitill Finn)*. Enkelte Forskere mener, at han er det historiske Grundlag for den Finn, om hvem Ossian-Sagnkredsen har dannet sig. Andre har ment, at han er den samme som den Ketil Flatnef, hvem Harald Haarfagre satte til at styre Suderøerne, men som senere gjorde Opstand mod ham. I alle Fald har han, som Navnet viser, været af nordisk Herkomst. Rundt ham har baade Irer og Vikinger sluttet sig. Men Fremmed-Irerne var en lige stor Ulykke baade for Irer og Nordboer. Dublins norske Konger og irske Høvdinger sluttede sig derfor sammen om at ødelægge dem. Og i 857 fandt Ketil Hvide endelig Døden i Munster. Efter denne Tid hører vi næsten ikke mere om Fremmed-Irernes Herjetog. Men de irske Aarbøger og Sagaer viser os, at Nordboer og Irer ogsaa senere paa mange Steder levede fredelig Side om Side og at Irerne endog ved mange Leiligheder hjalp Nordboerne mod sine egne Landsmænd. Norske Vikinger fra Irland i Forening med Danskerne beleirede i Begyndelsen af det 10de Aarh. Byen Chester, som lige fra Romernes Tid var en sterk Fæstning. Ved denne Lejlighed, fortælles det, havde Nordmændene, som endnu var Hedninger, med sig «mangen en irsk Fostersøn»*). I 930-Aarene blev Cellachan af Cashel Overkonge over Munster. Han var en drabelig Kriger og havde som sit Maal sat sig at befri sit Land fra Nordboernes Tyranni. Han drog derfor først mod Limerick og seirede i en stor Kamp over Vikingerne dér. Disses Høvdinger bærer dels nordiske, dels irske Navne. En af dem er fra Hebriderne, som ved flere Leiligheder stod i Forbindelse med Riget i Limerick; han bærer det irske Navn Morann og kaldtes «Søn af Flaade-Kongen af Lewis, fra Nordmændenes

*) Three Fragments, S. 233.

Land». En anden af Høvdingerne i Limerick kaldes Morann, Søn af Connra; han var, synes det, en Efterkommer af Vikinger, som havde slaaet sig ned i Eoganachternes Land i Grevskabet Kerry (sydvestligst i Irland), hvor de nu dannede en egen Klan, talte irsk Sprog, havde irske Sæder, men alligevel ikke havde glemt sin nordiske Herkomst.

Efter Seiren ved Limerick drager Kong Cellachan og hans Mænd gjennem hele det sydlige Munster, til Cork, Waterford og Cashel. Overalt har de Kampe baade med Nordboerne og med de indfødte irske Stammer, som heller ikke havde Lyst til at anerkjende Kong Cellachans Overhøihed*). I disse Kampe staar Nordboerne og Irerne stadig sammen mod Munsterkongen og lever, synes det, Side om Side i den bedste Forstaaelse. Og ligedan i anden Halvdel af det 10de Aarh., da Mathgamhain og hans mere navnkundige Bror Brian Borumha var Overkonger over Munster. De tilhørte Dalcassiernes Stamme i Grevskabet Clare og havde især at kjæmpe med Nordboerne i den nordlige Del af Munster. Da de for Alvor begyndte at gjøre Munsterkongens Myndighed gjældende, stødte de paa Modstand, ikke alene hos Nordboer, men ogsaa hos Irer; disse dannede — under Kongen af Limericks Ledelse — en Sammensværgelse mod Mathgamhain, som tilsidst ved Forræderi af en irsk Fyrste blev fanget og dræbt i 976.

Saaledes levede, ser vi, Irer og Nordboer ofte fredlig sammen. Vel var der ofte Strid og Kamp, og de irske Krønikeskrivere skildrer nok med sterke Farver Vikingernes Plyndringer og Voldsherredømme. Men dette gjælder især det 10de Aarhundred. Undertiden giver ogsaa Irernes Had til de fremmede Erobrere sig Luft som i det

*) Se Begyndelsen af Sagaen om Cellachan af Cashel.

følgende, der er hentet fra Skildringen af et Slag mellem Irer og Nordboer: «Da reiste de i Sandhed tapre Nordmænd med de brede Vaaben sig, og de hæslige, afskylige Nordboer med de sortblaa Ansigter*) og de uædle lavættede Daner, som var uden Kjærlighed og uden Arveret til Fodlas altid skjønne Ø og uden Herkomst eller Slægtskab i Banba»**). Oftere ser det dog ud, som om Irerne beundrer Nordboernes Mod og Tapperhed og især deres ypperlige Vaaben og Rustninger. Vikingerne kaldes i Sagaerne «Helte» lige fuldt som Irernes egne Kjæmper. De kjæmper som «Løver» og falder med Hæder i Kampen; ja de kaldes endog undertiden med hædrende Tillægsord som «høisindet» og «festlig».

Derfor kunde der ogsaa være Tale om et frugtbart Samliv mellem Irer og Nordboer. Og næppe i noget andet Land har Vikingerne og de oprindelige Indvaanere lært saa meget af hinanden som netop her. Allerede i det 9de Aarhundred ser vi Vikingehøvdinger gifte sig med irske Kongedøtre, var det end ofte, som det staar i et gammelt Kvad, at «ikke var det dem kjært». I det 10de Aarhundred blev saadanne Ægteskaber saa almindelige, at der næppe fandtes noget irsk Fyrstehus, som ikke var beslægtet eller besvogret med Nordboerne. Og vidner det ikke om Fremgang i Kultur, naar vi om en Høvding i Leinster omkr. 870 hører, at «saa stort var det Herredømme og den Indflydelse, han havde vundet over Nordmændene, at de ikke turde udføre noget Arbeide om Søndagerne»***). Eller er der ikke Forskjel mellem Vildheden og Raaskaben i Danernes og Nord-

---

*) Ansigterne kaldes vel sortblaa, fordi de var indesluttede af Hjelm og Skjærm, der gik dybt ned over Ansigtet.

**) Fodla og Banba er begge poetiske Navne paa Irland. Skildringen er hentet fra Sagaen om Cellachan.

***) Three Fragments, S. 185.

mændenes indbyrdes Kampe ved Midten af det 9de Aarhundred, da de koger sin Mad i Kjedler mellem Ligene af de faldne Fiender, og Vikingernes Optræden omtrent 70 Aar senere!

I 921 plyndrede en af Dublins Høvdinger, Godfred, Ivars Sønnesøn, Irlands navnkundige Helligdom Armagh. Men han skaanede Bedehusene, Sygehusene med de Spedalske i, og Kirkerne, saa at kun nogle faa, som blev antændt ved Uforsigtighed, brændte*). Og hundrede Aar senere — i 1020 — sparedes, saa fortælles det udtrykkelig, «Husene med Haandskrifter i».

Irske Navne blev almindelige, ikke alene i de nordiske Høvdingeslægter, men ogsaa blant de Fornemme, og Kristendommen vandt i Løbet af det 9de Aarhundred lidt efter lidt Indpas i Vikingenybygderne, muligens alt fra Midten af Aarhundredet. Efter det ulykkelige Slag ved Tara (980) drager Dublins Konge, den baade i Englands og i Irlands Historie og ogsaa i Sagaerne navnkundige Olav Kvaaran paa Pilgrimstog til Columbas hellige Ø Iona, «hvor han døde efter Bod og et godt Liv (d. e. i Munkekutten)» **). Ikke mange Aar efter — i 994 — førte en irsk Konge Tors hellige Ring bort fra Dublin, og i Aar 1000 efter Seiren ved Glenmama ødelagde Kong Brian Tors hellige Lund paa Nordsiden af Dublin. Kristendommen er fra nu af Nordboernes Statsreligion i Irland. Allerede i 1014 — paa det store Clontarfslags Tid — skildres Dublin som en fuldstændig kristen By.

Irlands navnkundigste Digter ved Aartusenskiftet var Mac Liag, Kong Brians Hirdskald. Han indehavde den høie Værdighed som «øverste Doktor over hele

*) Ulsterannalerne A° 919, Annals of the Four Masters, A° 920.
**) Four Masters, A° 979.

Erin» *(ard-ollamh).* Mac Liag deltog ikke selv i Slaget ved Clontarf, men blev dybt grebet over sin Herre og Velgjører Kong Brians Fald. En af dem, som faldt i Kampen, var ogsaa Tadg O'Kelly, Konge over Ui Maine, hvem man forgjæves havde søgt at bevæge til Forræderi mod Brian. Ogsaa denne Fyrste havde staaet Mac Liag nær, og nu ilede han til Dublin. I et endnu bevaret Digt beder han Dublinkongen, ved hvis Hird han før havde tilbragt mangen en glad Stund, om ikke at lægge Tadg i Graven, før han havde kastet et sidste Blik paa sin faldne Ven:

«Tungt og dog let har jeg kommet til Ath Cliath*),
til Olavs Borg med de gyldne Skjolde.
Fra Ath Cliath med Sverd og med Grave
rask og dog langsom min Bortfærd skal være.

O Mænd af Klokkernes Dublin,
baade Abbeder og Biskoper!
Læg ikke Jord over Tadg,
før jeg har givet ham et sidste Blik!

O Harald Stamme, navnkundig i Digte!
O I, som er tilbage af Norges heltemodige Skarer!
Ei var Ui Maine's Høvding af en fremmed Æt
eller Ætling af en lav, uædel Stamme.»

Allerede før Clontarfslaget synes kvindelige Medlemmer af Kongeætten i Dublin at ha gaaet i irske Klostere og i 1012 dør en Mand af nordisk Herkomst som Præst i Clonmacnois**). Høiskolen i Clonmacnois var ved Aar 1000 maaske den navnkundigste i Irland. Den var grundlagt ved Aar 554 af den hellige Ciaran og voksede lidt

*) Irernes Navn paa Dublin. Digtet skal snart sammen med Mac Liags andre Digte udgives af Professor Kuno Meyer i Liverpool.

**) Mandens Navn er Connmach Ua Tomhrair (d. e. Sønnesøn af Thore), Four Masters, A° 1011.

efter lidt op til et virkeligt Universitet. Dette havde en Fordel fremfor de øvrige Lærdomssæder i Irland. Det tilhørte ikke nogen enkelt Stamme eller Klan, men fik sine Abbeder og Lærere fra alle Dele af Erin. Hvad Under da, om Nordboer ogsaa studerede ved denne Irlands mest kosmopolitiske Høiskole. Og virkelig synes nordiske Stedsnavne, som alt i første Halvdel af 11te Aarhundred forekommer i Clonmacnois, at vise, at saa har været Tilfældet*).

I Nordboernes Stæder i Irland levedes der, trods Vikingetidens Strid og Kamp, et glimrende og pragtfuldt, men ogsaa et rigt aandeligt Liv. Baade Dublin, Limerick, Cork og Waterford var allerede ved Midten af det 10de Aarhundred sterke Fæstninger omgivne af Volde og Grave. Allerede paa Clontarfslagets Tid var Dublins Mure blevet af Sten og paa de franske Byers Vis forsynede med Vagttaarne og Donjoner. Og Limerick kaldes i en Saga fra det 11te Aarhundred «Byen med de sammenklinkede Stene» **).

Handelen begyndte at blomstre. Thi de gamle Vikinger var ikke Sjørøvere og Krigere alene, men ligesaa meget Kjøbmænd og Handlende. De bragte Irlands Frembringelser til Udlandet og førte med sig tilbage Sydens og Vestens Produkter som: Hvedemel, Vin og kostbare Tøier, alt hvad Erins Ø ikke selv frembragte. Derfor kunde ogsaa Sagnet senere i Middelalderen fortælle, at Vikingerne eller «Østmændene» fik Tilladelse til at grunde Stæder og nedsætte sig i Irland paa Betingelse af at de skulde drive Handel og forsyne Øen med hvad den trængte***). Og endnu i Slutningen af

*) Se Nærmere A. Bugge, Nordisk Sprog og Nationalitet i Irland, i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1900.

**) Sagaen om Cellachan, k. 10.

***) Giraldus Cambrensis i hans Expugnatio Hiberniæ.

det 16de Aarhundred fortæller en irsk Historieskriver*), at de fleste Kjøbmænd i Dublin paa hans Tid er af nordisk Herkomst.

Livligst var Handelsforbindelsen mellem Irland og Byerne paa den anden Side af den irske Sø og St. Georgskanalen, med Chester ved Floden Dee og især med Bristol. Paa begge Sider af Bristolkanalen var der allerede ved Vikingetidens Slutning en Række Smaabyer, som dels var virkelige Vikingenybygder og dels skyldte Nordboernes Handel sin Betydning, Byer som Milford, Haverford, Swansea osv. Vigtigst blandt disse var Bristol. Hid gik især Handelen fra Irland, men ogsaa fra de nordiske Lande selv. William af Malmesbury, en engelsk Historieskriver, som levede omkr. 1140, fortæller nemlig, at «Bristol er en Havn for Skibe, som kommer fra Island, Norge og andre oversøiske Havne». Bristol var især et Marked for Slavehandelen, som endnu i det 11te Aarhundred her blev drevet paa samme Maade, som den den Dag i Dag drives i Afrika. I Bristol solgtes Trællene bundet sammen med Reb og førtes over til Irland. De største Slavehandlere var nordiske Kjøbmænd. Vikingetogene bragte jo en stadig Tilførsel af denne levende Vare og rundt om i Norden, hvor der holdtes Marked, paa Brennøerne ved Gøtaelvens Munding, paa Haløre Marked i Skaane osv., reiste Slavehandlerne sine Boder, hvor de, saaledes som vi endnu læser om fra Østerlandene, udstillede sine Trælkvinder.

Men Handelen gik langt videre end til Englands Kyster. Den nordiske Kjøbmand eiede Vikingens hele Mod og Dumdristighed. Fra Waterford, Cork og Limerick seilede han til Sydfrankrige, til Egnene ved Loires

*) Duald Mac Firbis i hans uudgivne *Leabhar Genealach* (Book of Genealogies).

og Garonnes Munding for at hente den kostelige Vin, som Irer og Østmænd satte lige stor Pris paa. Dublins Mænd skulde saaledes, saa fortæller den før nævnte Skald Mac Liag i et af sine Digte, i aarlig Skat til Kong Brian betale 150 Fade Vin og fra Limerick skulde han faa «en Tønde Vin hver eneste Dag». Fra Syd-Frankrig var Veien ikke lang til Spanien, hvor Maurerne havde grundlagt en Civilisation, som i materiel Henseende længe stod høiere end nogen anden i Europa. Her dyrkedes Bomuldsplanten, Daddelpalmen og Morbærtræet. Her vævedes Silketøier, Skarlagen og kostbare guldindvirkede Tøier. Læderindustrien blomstrede; det fine Corduanskind har saaledes faaet Navn efter Byen Cordova. Til Spanien maa Kjøbmænd fra Limerick allerede i den første Halvdel af det 10de Aarhundred være kommet.

I 968 plyndrede Irerne Limerick og førte bort med sig Nordboernes «Klenodier og bedste Eiendele, deres skjønne, udenlandske Sadler, deres Guld og Sølv, deres skjønt vævede Klæder, af alle Farver og alle Slags, Fløiel og Silke, baade skarlagenrødt og grønt, og alslags Klæde paa samme Vis» *). Alt dette var Varer, som paa denne Tid kom til Europa udelukkende fra Orienten eller fra Maurernes Lande. Men naar der tales om «skjønne, udenlandske Sadler» saa viser dette særlig hen paa Spanien som det Sted, hvorfra Vikingerne i sine irske Nybygder hentede Østens Frembringelser.

Kjøbmændene fra Dublin og de øvrige norske og danske Byer i Irland glemte heller ikke sine Stammefrænder i Hjemmet. Til Island kom Skibe fra Hebriderne og fra Irland. «Den Sommer, Kristendommen blev lovtagen paa Island, landede der et Skib ved Snæfellsnes; det var en Dublinfarer. Der var irske og suderøiske,

*) War of the Gaedhil, S. 78.

men faa norrøne Mænd ombord.» Mellem Varerne nævnes engelske Lagener, Silketæpper og Kvindepynt*). Paa Markedet ved Brennøerne møder vi blant Kjøbmændene en Mand med det irske Navn Gille**). Han var Slavehandler og en af de rigeste Kjøbmænd i Norderlandene. Vi kjender hans Navn, fordi han til den islandske Høvding Hoskuld solgte en Trælkvinde, der blev Moder til Olav Paa og viste sig selv at være en irsk Kongedatter. Irske Mynter, som er fundne i Norge og stammer fra Begyndelsen af det 11te Aarh., vidner ogsaa om Handelen mellem Irland og Norge. Paa Gotland har man ligeledes fundet en Række irske Mynter og endmere vidner den keltiske Indflydelse paa Gotlands Prydkunst i Vikingetiden om hvor livlig Handelen mellem Gotland og Irland maa ha været. Endog helt bort til Vikingenybygderne i Rusland strakte Kjøbmændene fra Irland sine Færder. Vi har hørt om Gille, som havde sin Bod paa Markedet paa Brennøerne***). Denne Mand bærer Tilnavnet «den russiske» *(Gille enn gerzki)*, visselig fordi han drev Handel paa Nowgorod og andre Byer i Rusland, hvorhen han vel kom i Følge med gutniske Kjøbmænd. — Fra Spanien i Syd til Island i Nord og Rusland i Øst, i Sandhed det var et vidt Omraade, som de norske og danske Kjøbmænd i Irland omsluttede med sin Handel.

Og fremmede Kjøbmænd strømmede til de irske Stæder, mellem hvilke især Dublin snart voksede op til

---

*) Eyrbyggjasaga, k. 50.

**) Irsk *gilla* bet. «Tjener» og anvendes hyppig sammen med Kristi eller en Helgens Navn til at danne irske Personnavne, f. Eks. *Gilla Maire* («Marias Tjener»). Nordboerne i Irland brugte derimod *Gille* alene som Navn. En Biskop af Limerick ved Aar 1100 hed saaledes Gille. Jfr. ogsaa den norske Konge Harald Gille.

***) Se Laksdølasaga.

at være blandt de betydeligste i Vest-Europa. Islændinger og Nordmænd drog i Kjøbfærd til Dublin. «Den Færd gaar der nu størst Ord af,» heder det i Egils Saga (kap. 22). En Islænding kaldes Ravn Limericksfarer, «fordi han længe havde været i Limerick i Irland»*). Og paa Clontarfslagets Tid (1014) hører vi i Dublin om «de Kjøbmænd, der var komne fra Frankrig, fra Sakserne (ɔ: England), fra Wales og fra Romerne».

Medens Folk ellers i Europa nødig vovede sig langt bort fra Land og helst ved Aftentid paany vilde være i Havn, saa seilede de nordiske Kjøbmænd frygtløst over det aabne Hav. Dette var det vel især, som skabte deres Rigdomme. Men de forstod ogsaa Sammenslutningens vanskelige Kunst. De synes allerede paa Knut den stores Tid i England og vel ogsaa i Irland at ha organiseret sig i Gilder eller Laug og allerede ved Aar 900 synes visse Love og Bestemmelser at ha været almindelig gjældende i Handelen mellem Kjøbmænd fra Dublin og Limerick og sydfranske Kjøbmænd. Dublin var allerede før Aar 1000, skulde man næsten tro, vokset op til en Bykommune med sine egne Love og Institutioner. I et stort Slag i Aar 980 faldt blandt andre Høvdinger fra Dublin en, som kaldes «Taleren i Dublin»**). Denne Mand har vel været en Slags Lovsigemand, som har ledet Forhandlingerne paa Thingvolden udenfor Dublin, hvor Bymændene endnu langt senere i Middelalderen mødte og sad til Doms.

Ved Hjælp af sit forholdsvis udviklede Embedsværk og sin Hær og Flaade bevarede Dublinkongerne sin Magt. De havde sine Ombudsmænd rundt om i Landet for at inddrive Skatter og Soldater, som var indkvarterede

*) Landnámabók II, k. 22.

**) Chronicum Scotorum, A° 978.

mellem Irerne for at holde disse i Ave. Eller, som det heder i de irske Sagaer: «Saa stor var Nordboernes Undertrykkelse over hele Erin, at de satte en Konge over hvert Landskab, en Høvding over hvert Herred, en Foged over hver Landsby og en hvervet Soldat i hvert Hus». Ved Siden heraf havde Dublinkongen ogsaa paa gammelnordisk Vis sin Hird. Men denne var efter frankisk Mønster omdannet til en virkelig staaende Hær og gjorde ikke længere Tjeneste tilfods, men var et Rytteri. For at holde Flaaden vedlige var Ledingsvæsenet indført baade paa Man og i de irske Vikingenybygder. Selve Ordet «Leding» *(leiðangr)* er endog gaaet over i Irsk *(laideng)* og betegner dér «en Flaade»; — det samme er ogsaa Betydningen af det irske *uiging*, samme Ord som oldn. *viking* («Vikingetog») —. De unge irske Mænd maatte gjøre Tjeneste ombord paa Skibene og selv holde sig med Kost.

Men denne haarde Lærdom var nyttig for Irerne. De lærer selv at bygge søgaaende Skibe og kan allerede i første Halvdel af det 10de Aarhundred udruste virkelige Flaader. Ja, en irsk Konge, Brian Borumha, kan endog lidt efter Aar 1000 udruste en med Irer og Nordboer bemandet Flaade. Med den seilede han over Havet og krævede Skat af Sakser og Waliser og af Indbyggerne i Lennox og Argyle i Skotland*). Men i hvor stor Gjæld Irerne paa dette Omraade staar til Nordboerne, viser sig bedst af Sproget selv. Ord som «Leding, Viking, Knarr (Handelsskib), Karve (et Slags Skib), *lypting* (ɔ: det ophøiede Gulv i Fartøiets bagerste Ende), Tofte, Tilje, Styresmand» osv. er alle fra Nordisk optagne i Irsk.

Skatterne blev inddrevne ubønhørlig og med megen Haardhed. Den, som ikke kunde betale, maatte gaa i

*) War of the Gaedhil, S. 137.

Trældom eller fik sin Næse hugget af, fortæller de irske Sagaer. Skatten var en Kopskat eller rettere en Næseskat, som vore Forfædre kaldte det. Ogsaa i Norge kjendtes Næseskatten *(nefgildi)*, hvor den blev indført af Harald Haarfagre.

Store var Dublinkongens Rigdomme og straalende de Fester, som feiredes i hans Hal, «Olavs Borg med de gyldne Skjolde», i «Dublin med de festlige Drikkehorn». I et irsk Digt synger Skalden om Dublin: «Jeg lader Vikingernes By ha Forrangen ved sine straalende Krigere, Forrangen ved sine skjønne Piger, Forrangen for sine Sønner i at svømme, Forrang i Kamp og i Strid, Forrang i sine Paladser, Forrang i sine Boliger og i Handel, Forrang i Hornenes Rundgang og i Drikkelag».

Men Side om Side med Handel og materiel Velstand blomstrede ogsaa det aandelige Liv, Sans for Kunst og især for Digtning.

Islandske Skalde besøgte Dublinkongens Hird. En enkelt, Torgils Orraskald fra Seljabrekka ved Borgarfjorden, synes endog i hele sin Manddoms Tid at ha levet ved Olav Kvaarans Hird i Dublin, hvor han digtede sine Kvad, som nu er tabte. Endog Sagafortællingen blomstrede efter enkelte Forskeres Mening hos Nordboerne i Dublin*). Sikkert er det ialfald, at en i det 11te Aarhundred forfattet irsk Saga (fra Munster) under sin Omtale af Clontarfslaget i 1014 citerer «Nordboernes ell. de Fremmedes Sagamænd» *(senchaidi Gall)* **). Det irske Ord, som jeg har oversat med «Sagamand», betegner en Klasse Mænd, hvoraf hver irsk Klan havde sin; deres Opgave var at holde Rede paa Slægtregistere,

---

*) S. Bugge, Sagafortællingen i Irland, udg. af Norsk hist. Forening.
**) War of the Gaedhil, S. 188.

paa den historiske Overlevering o. l.; egentlige Historieskrivere var de derimod næppe. Ogsaa irske Skalde sang ved Vikingehøvdingernes Hird og netop dette Møde mellem irske og norske eller islandske Skalde har, tror jeg, havt den allerstørste Betydning for Skaldekunstens og den islandske Sagas Udvikling. Selv i det fjærne Limerick elskede Vikingehøvdingerne Digtekunsten og havde ved sin Hird Digtere. Om en af Kongerne i Limerick ved Navn *Dubchenn* eller «Sorthoved» siger saaledes en irsk Digter ved Navn «den blinde Barde» i sit Mindedigt over Munsterkongen Mathgamhain († 976):

«Jeg vil ikke rette Bebreidelser mod Nordboerne
paa Grund af mit Venskab med Dubchenn» *).

Ved Dublinkongens Hird samledes de navnkundigste irske Skalde og sang sine Kvad. Dublinkongernes Æt er, siger Mac Liag, «navnkundig i Sange». Mac Liag var, har vi hørt, Kong Brians Skald. En anden navnkundig irsk Digter ved samme Tid var Erard Mac Coise, som var Hofdigter hos Brians Modstander, Erins tidligere Overkonge Maelsechlainn. Men var deres Herrer end Fiender, saa var dog de to berømte Digtere gode Venner. Engang opholdt de sig begge samtidig ved Dublinkongens Hird og likte sig, synes det, godt mellem Vikingernes allerede ved Aartusenskiftet i mange Maader helt civileserede Efterkommere. I et endnu bevaret Digt, hvori Mac Liag tiltaler Erard Mac Coise, siger han: «Kort, synes det mig, har vort Ophold i Dublin varet, om det end synes langt for Brian, naar han ikke lytter til mine Fortællinger».

Et navnkundigt irsk Kvad fra det 11te Aarhundred

*) War of the Gaedhil, s. 99.

skildrer en Storm paa Havet. Fortællingen om hvordan dette Kvad blev til, er visselig ikke sikker Historie, idet det er tillagt en Digter, som døde lidt før 750. Men det giver os alligevel, tror jeg, i mange Stykker et sandt Billede af Livet ved Dublinkongens Hird. Skalden Rumunn havde digtet et Kvad til Ære for Vikingerne i Dublin. Men disse sagde, at de ikke vilde give ham Løn for hans Kvad. Da gjorde han sit navnkundige Vers: «Hvis nogen mig Skaldeløn nægter, saa gjerne for mig!» Og saa gav Nordboerne ham *sjalfdœmi* «Ret til at dømme i sin egen Sag». Og det var den Dom han fældede: én Penning for hver lavættet Nordbo, men to Penninge for hver god (ɔ: høibyrdig) Nordbo. Men der var ingen blant dem, som ikke gav ham to Penninge. Thi ingen havde Lyst til at kaldes en lavættet Nordbo. Men Dublinmændene havde Lyst til at vide, om han virkelig var en selvstændig Digter, og saa bad de ham prise Havet. «Derpaa priste han Havet, og han kvad i Drukkenskab: Der raser en Storm paa Lers Mark» *).

Denne Fortælling kan nok paa en Vis være opdigtet. Men den Mand, som har fortalt den, maa dog ha kjendt Livet ved Kongeborgen i Dublin. Ellers vilde han ikke ha kunnet finde paa et saa karakteristisk nordisk Træk som det, at Rumunn faar Selvdømme, eller at Vikingerne, som selv færdedes mere paa Sjøen end paa Landjorden, forat prøve Rumunn lader ham digte om Havet. Men Hornene havde alt vandret flittig rundt mellem Mændene i Hallen; Rumunn var bleven drukken og han kvad freidig. Og endelig et saadant Træk, som det at Rumunn faar sin Løn i Penninge. Ordet «Penning» (irsk *pingind*) er nemlig intet oprindeligt irsk Ord. Irerne brugte i det

*) Ler var Irernes gamle Havgud; «Lers Mark» er en Kjenning for «Havet».

hele før Vikingetiden slet ikke myntede Penge. Ordet er laant fra Nordisk (= oldn. *penningr*).

Kristendommen havde allerede paa Clontarfslagets Tid faaet fast Greb paa Nordboerne i Irland. Og ikke længe efter reiser sig i Dublin Irlands første store Stenkirke efter udenlandsk Mønster, Kristkirken, som byggedes af Dublins Konge Sigtrygg Silkeskjæg og af dets første Biskop, den irskfødte *Donatus*. Ikke mange Aar efter i 1050 faar ogsaa Waterford sin Kristkirke og sin egen Biskop. Merkeligt er det, at Nordboerne i Irland ikke slutter sig til den irske Kirke, men til Romerkirken og at de anerkjender Erkebiskoppen af Canterbury som sit religiøse Overhoved. Naar deres Hovedkirker, ligesom Domkirken i Nidaros, kaldes Kristkirke (*Christ Church*), saa er dette visselig en Opkaldelse efter Christ Church, Domkirken i Canterbury*). Men ogsaa med Kristendommen i Norge var der Baand, der bandt. Til Kristkirken i Dublins ældste Relikvier hørte Stykker af Hellig Olavs Klæder**).

Det vældige Slag ved Clontarf i 1014 forstyrrede ikke Forholdet mellem Irer og Nordboer. Tværtimod — efter denne Tid ophører Vikingetogene til Irland; Magnus Barfods Tog er det eneste Forsøg, som senere blev gjort fra Nordboernes Side paa at skabe sig et Vælde i Irland. Som den sidste Viking i Irland spiller ogsaa Magnus Barfod en større Rolle i det irske Heltesagn end nogen anden Vikingehøvding. Allerede i irske Haandskrifter fra det 14de Aarhundred findes der Vers om ham***). Og ved Middelalderens Slutning er Magnus Barfod og hans Heltegjerninger vævet ind i Sagn-

*) Disse Kristkirker var alle indviede til den hellige Treenighed.
**) Book of Obits etc. of Christ Church.
***) Den saak. «Spraglede Bog» (Leabhar Breac), fol. 256.

kredsen om Finn og Ossian. I et irsk Haandskrift fra omkr. 1600 findes en Samling Digte og Fortællinger under Navnet «Finns Sangbog». En af Fortællingerne her skildrer Finn og hans Feniers Tog til Lochlann eller Norge, hvor de ødelægger «Magnus den stores» Rige. Deres farligste Fiende er en gammel Kvinde, som vækker Kong Mågnus's Følge tillive, efterat de er faldne — en irsk Gjengivelse af det nordiske Sagn om Hild og Haddingjekampen*). I Digte fra det 17de Aarhundred fortælles der om Magnus, Norges Konge eller «Bergens Konge», som han ogsaa kaldes, om hans Tog til Irland og hans Kampe med Finn og Fenierne. Endnu den Dag idag mindes Magnus Barfod i Irland. Paa flere Steder i Irland bruger Bønderne, naar de vil sige, at en Mand tager Søveien, isteden Udtrykket: «Han tager «Manus's Vei» (*bóthar Manuis*)**).

Mere og mere levede Irer og Nordboer sig sammen. Ved Slutningen af det 12te Aarhundred kunde endog en irsk Skald opfordre Suderøernes norske Konge Ragnvald Sigurdssøn (1188—1226), som paa mødrene Side var af irsk Herkomst, til at komme til Irland og sætte sig paa Taras gamle Kongestol***). I intet andet Land, tør jeg sige, har Nordboerne og den indfødte Befolkning kunnet lære af og gjensidig paavirke hinanden saaledes som i Irland. Nordboerne byggede Stæder omgivne af Volde og Grave; de lærte Irerne at bygge store, havgaaende Seilskibe, at drive Handel og præge Mynter og i det hele at leve i Byer og drive Bymænds

*) Jfr. H. Zimmer i Gøttingische gelehrte Anzeigen 1890, No. 12. Ang. de irske Digte om Magnus Barfod, jfr. ogsaa A. Bugge, Contrib. to the history of the Norsemen in Ireland, II (Videnskabsselskabets Skrifter, Kristiania 1900).

**) *Manus* er en senere irsk Form af Navnet Magnus.

***) Digtet er trykt i Skene, Celtic Skotland III, S. 410—427.

Sysler. Mangfoldige nordiske Laanord i Irsk vidner om den nordiske Kulturs Overlegenhed i materiel Henseende. Ord som «Brok» (Benklæder) og det fra romansk laante «Mantel» viser, at vore Forfædre lærte Irerne at bruge nye Klædningsstykker*). Naar et Ord som «Vindue» (*vindauga* = ir. *fuindeog*) er gaaet over i Irsk, saa vidner det mere end lange Udredninger om hvad Irerne har lært af Nordboernes Husebygninger. Fra Handelens Omraade kan jeg nævne Ord som «Mark»**) og «Penning». Og hertil kommer alle de mange Skibsudtryk. Næppe noget Ord, som betegner et større Skib eller en Skibsdel er oprindelig irske, undtagen Ordet for «Mast» og nogle faa andre. Resten er laant enten fra Latin eller fra Nordisk.

I alle Aandens Kunster var derimod Irerne overlegne. De bragte vore Forfædre Kundskab om Grækenlands og Romerrigets Kultur — barbarisk og ufuldstændig, det er sandt nok, forvansket og udvisket ved i Aarhundredernes Løb at vandre fra Land til Land, men alligevel med Bud fra rigere Aandsliv og høiere, mere menneskeværdige Kulturer. Irerne lærte ogsaa Nordboerne af sin høit udviklede Prydkunst, lærte dem at pryde Sverdenes Klinger og Stenenes Flader med Spiraler, flettede Baand og snoede Orme. Digtningens og Sagafortællingens Gave eiede begge Folk fra ældgammel Tid. Men Irerne paavirkede ogsaa her Nordboerne, lærte dem sin kunstige Skaldedigtning og lærte dem at udvikle Sagafortællingens Kunst. Endelig — og det er maaske det vigtigste — vi maa ikke glemme, at Kristendommens første Spirer kom til Færøerne, Island og Norge fra Hebriderne og Irland. Vistnok blev dette i

*) I ældre Irsk heder disse Ord *brócc* og *matal*.
**) Irsk *marc*.

Tidens Løb glemt. Men derfor er det ikke mindre sikkert, at naar Kristendommen i Aar 1000 uden Kamp blev lovtagen paa Island, saa var Grunden den, at Efterkommere af de i Irland og paa Hebriderne døbte Landnaamsmænd og de enkelte irske Eneboere, som ved Nordmændenes Ankomst var paa Øen, havde bearbeidet Jordbunden. Et enkelt Ord i det gamle Sprog vidner ogsaa om Indflydelsen fra irsk Kristendom, nemlig *bagall*, m. «Bispestav, Krumstav». Dette Ord er et Laanord fra det ensbetydende gammelirske *bachall*, som igjen stammer fra det latinske *baculum* «Stok».

Men ogsaa til Brug i det daglige Liv havde Irerne meget at lære vore Forfædre, særlig med Hensyn til Fædrift og Agerbrug, hvor Irerne igjen havde lært overmaade meget af Romerne i Britannien. Mangfoldige Kulturord vidner om den Gjæld, som Færøerne, Island og Norge her endnu staar i til Irland. Jeg skal kun nævne to Ord, der endnu bruges i Norsk, *Sonn* «en Tørreovn» og *Tust* «en Tærskestav», og som begge gjennem Irsk stammer fra Latin.

I Irland levedes paa mange Maader Vikingetidens rigeste Liv. Intet Steds mødtes to Folk saa forskjellige i Lynne, i Samfundsforhold, i Kultur som netop her. Derfor levede ogsaa Vikingernes Efterkommere og Irerne i Aarhundreder Side om Side uden at smelte sammen og gaa op i hinanden paa en Tid, da der i Nybygderne i England, Frankrig og Rusland bare taltes Engelsk, Fransk og Russisk. Men paa den anden Side kunde ogsaa Nordboer og Irer under sit lange Samliv gjensidig paavirke og lære hinanden, ikke alene i Strid og Kamp, men endmere i Fredens Yrke.

At studere Kulturens Historie kan lignes med at undersøge Havets rindende Strømme. De rinder ikke fra Syd mod Nord og fra Vest mod Øst alene; men

der gaar ogsaa andre Strømme fra Nord mod Syd og fra Øst mod Vest. Der er de store Hovedstrømme, hvis Løb enhver kan følge; men der er ogsaa Undervandsstrømme og smaa Strømsætninger, som lettelig unddrager sig endog Forskerens Opmerksomhed. Men ligesom Indhavet mellem Nord- og Mellem-Amerika, den meksikanske Golf, er den store Varmekilde, som ud over Nordens Lande spreder sin livbringende Varme, saaledes er ogsaa et andet Indhav i Sydens solvarmere Egne, Middelhavet, Kulturens store Varmekilde. Ved Middelhavets Strande har de strømmet sammen og samlet sig alle Orientens store, kulturførende Strømme og derfra har Strømmen rundet til Vest-Europa og til Nord-Europa, Kristendom, romersk og græsk Aandsdannelse, hele den Kultur, som vi end den Dag idag lever paa. Der er dog Forskjel mellem Havets og Kulturens Strømme. I Havet rinder de varme Strømme fra Syd til Nord og de kolde fra Nord til Syd. I Menneskenes Verden har derimod den voksende Kultur givet Vestens, ja endog Nordens Lande Evnen til ved Menneskenes Flid og Arbeide at udvikle en Kultur, hvorfra varmende og livbringende Strømme kan rinde tilbage ud over den ganske Jord.

Vikingetids-Minder paa Øen Man.

Øer har overalt i Menneskehedens Barndom været Midtpunkter for høiere Kultur, for Kunst og Aandsliv. Eller rettere, dér har de mange Strømme fra Lande, hvor Kulturen alt før havde sit Sæde, mødt hverandre og rundet sammen, og saa har der paa Øerne udviklet sig en ny Kultur, som derfra gjerne har udbredt sig videre til de tilgrænsende Fastlande. Dette kan synes underligt for os Nutidens Mennesker, og dog er det skeet efter de samme Love, som end den Dag idag bevirker Kulturens Udbredelse. Kulturen har til alle Tider udbredt sig ad de store Færdselsveie. I vore Dage vandrer den med Dampskibe og Jernbaner. I fordums Tider, lad os sige ved vor Tidsregnings Begyndelse eller endnu tidligere, fulgte Kulturen paa sin Vandring til Nord-Europa de store Handelsveie langs med Floderne, især Oder og Weichsel. Og paa samme Maade har den til andre Tider og i andre Lande og Verdensdele ogsaa fulgt de seilbare Floders Løb. Men naar saa Kjøbmanden, som i hine fjærne Tider var den fornemste Kulturbærer, havde fulgt Floderne paa deres Løb ud til Havet, da begyndte den kanske vanskeligste Del af hans Reise. Uden Kompas og uden Midler til at bestemme Længde

og Bredde skulde han i sin skrøbelige Farkost vove sig ud paa det vilde Hav. Derfor seilede han helst ud om Morgenen for ved Aftentide paany at være i den trygge Havn. En Seilads paa mange Dage over det aabne Hav turde han nødig friste. Da var det naturligt, at han søgte til Øerne, som laa ude i Havet midtveis mellem de store Fastlande, helst naar disse frembød trygge Havne for Skibene. Med de fremmede Kjøbmænd fulgte altid Velstand; de gav Penge og Varer i Bytte for Øernes egne Frembringelser. Og Eksemplet virkede til Efterligning. Ogsaa Øernes egne Indbyggere begyndte at drive Handel paa de nærliggende Kyster. Rigdommen voksede og dermed ogsaa Trang til Velvære, Spiren til al høiere Kultur. Paa denne Vis blev i Oldtiden Øerne i Ægæerhavet, Rhodos og Kreta, de Steder, hvor græsk Kultur først begyndte at spire og udvikle sig, for siden at udfolde sig til fuld Blomst ved Hellas's Strande. Fra Hellas vandrede Kulturen videre til Italien; her fik den ogsaa sin første Blomstring paa den store Ø udenfor Italiens Sydspids, i de græske Nybygder paa Sicilien.

I den nordiske Kulturs Historie har Øer spillet en lignende Rolle. Gotland var i de første Aarhundreder af vor Tidregning, ja lige ind i Vikingetiden, de nordiske Landes forreste Indgangsdør for europæisk Kultur. Her, og delvis ogsaa paa de nærliggende Øer Øland og Bornholm, samledes fremmede Kjøbmænd og bragte med sig Rigdom og høiere Kultur, som derfra bredte sig over til Sveriges Fastland og videre til Nordens øvrige Lande. For Norge har, tror jeg, Orknøerne og Shetlandsøerne paa mange Maader spillet en lignende Rolle, som Rhodos og Kreta i Oldtiden for Hellas's Kultur. Her mødtes Nordmænd og i Følge med dem gutniske Mænd i det 7de og 8de Aarhundred af vor Tidsregning for første Gang med keltisk Kristendom, keltisk Aandsliv og keltisk

Kunst. Her satte de selv Bo og levede før Vikingetidens Storme fredelig Side om Side med Øernes irsk- og piktisktalende Indbyggere og optog i sig meget baade af Kristendom og af irsk Kultur, og derfra gik Kulturens Strømme befrugtende tilbage til Hjemmet.

Ved Vikingetidens Begyndelse gik Nordmændenes Færd videre mod Syd til Hebriderne og til den frugtbare lille Ø Man. Næsten midt i den irske Sjø, omtrent lige langt fra England, Skotland, Wales og Irland, maatte Man naturlig blive et Midtpunkt for Vikingenybygderne i disse Egne. Her udviklede der sig i Løbet af det 10de og 11te Aarhundred en halvt nordisk, halvt irsk, halvt kristen, halvt hedensk Vikingekultur, hvis Mindesmærker hører til det merkeligste af, hvad der er levnet os fra vore Forfædre. Er det et Tilfælde, at de to Øer i hver sin Yderkant af den nordiske Verden har bevaret for Eftertiden den samme Slags Minder fra Vikingetiden, Stene med Runeindskrifter, men fremforalt med Billeder fra vore Forfædres Liv og Gudetro? Nei, meget synes at tyde paa, at Kulturens Strømme, som vi kun vanskelig kan følge, engang har rundet mellem og forbundet disse to fjernt fra hinanden liggende Øer.

Ved sin frugtbare Jord som og ved sine mange ypperlige Havne ved de nuværende Byer Peel, Castletown, Douglas og Ramsey, var Øen Man særlig egnet til at blive et Midtpunkt i Vikingenybygderne der vesterpaa. Øen Man har i vore Dage omtrent femtitusen Indbyggere. Den er ikke mere end vel fire norske Mil lang og to Mil paa det bredeste. Men indenfor dette lille Omraade findes der den mest vekslende og forskjelligartede Natur, paa mange Maader, skulde jeg være fristet til at sige, et Irland i det smaa; thi Naturen her ligner mere den irske end den engelske. I Syd, omkring

den lille Havn Port Erin, er der langs Kysten vilde, forrevne Klipper, som styrter lodret ned i Havet. I Nord er derimod Landet ganske fladt. Den nordlige Del af Øen var i Istiden endnu ikke tørt Land. Men efterhvert som Isen smeltede bort, hævede ogsaa Landet sig lidt efter lidt, og den fordums Havbund blev tilsidst tørt Land. Ellers er Øen temmelig bjergfuld. Landet skraaner opover fra Kysten og danner især midt paa Øen Fjelde. Det høieste af disse, Snæfell, er vel to tusen Fod. Fra Toppen har man i Klarveir en herlig Udsigt og kan se helt til Mull of Galloway i Skotland og til Antrims Fjelde i Irland. Inde i Landet gaar der yndige Smaadale, som i det smaa er som de irske *Glens*. De er ganske trange med lodrette Fjeldsider og giver næppe Plads for nogen Menneskebolig, endmindre for nogen dyrket Mark eller Eng. Nede i Dalbunden vokser Planter og Trær næsten som i en Urskov frodig og tæt: Bregner, Gjedeblade, Bjørnebær, Kristtorn og alskens andre Buskvækster, og opover Ege- og Bøgestammerne slynger Vedbenen sig og hænger ned som et tæt grønt Slør. Smaa Bække risler mellem Stammerne og glitrer som Sølv mod det mørke Løv. Høiere oppe paa Fjeldskraaningerne forsvinder Trævæksten og der kommer først en Rad med Bregner og saa en bred Rand af rødviolette Lyngblomster; oppe paa Toppen vokser bare Græs og Mos. Klimatet paa Øen er fugtigt og mildt. Golfstrømmen sender fra Irlands Kyster Varme hidop. I Haverne vokser Valdnødtrær og alslags sydlige Vækster. Selv Figener modnes under aaben Himmel. Den vakre Kristiblodsdraabe, som i det sydlige Irland vokser til høie Trær, naar her Mandshøide og findes rundt om paa Øen ligesom og paa Hebriderne vildtvoksende som Hækker og Krat.

Øen er frugtbar og der er overalt jevn Velstand.

Der findes i vore Dage ingen Adel og ingen store Eiendomme paa Man, men kun smaa Gaarde; hver Mand dyrker selv sin Jord. Bøndernes og Landarbeidernes Huse ligner ganske de irske Bønders: lave Hytter med straatækket Tag, som er næsten fladt og holdes nede ved tykke Halmreb. Men inde i disse uanselige Boliger er, i Modsætning til Irernes usle og skidne Hytter, alt blankskuret og rent. Og Manksmanden er som alle Kelter glad i Blomster; udenfor pleier der altid at være en liden Have, og i Vinduerne staar der Blomster.

Indbyggerne paa Øen er af keltisk Oprindelse og nærmest i Slægt med Irerne. De har disses let begeistrede Sind, deres Tungefærdighed og Sans for Humor; men ved Siden deraf har de som Arv fra Nordboerne faaet en Fasthed og Udholdenhed i Karakteren, som Irerne synes at mangle. Mangesteds paa Øen kan man endnu se, at der rinder nordisk Blod i Folkets Aarer. Manksmanden er som de fleste Kelter egentlig en Kortskalle; men paa de Steder, hvor Blandingen med nordisk, især norsk Blod har været stærkest, er Befolkningen i udpræget Grad langskallet. I den lille Fiskerby Peel, paa Vestkysten af Øen, hvor i Middelalderen de norske Lydkonger havde sit Sæde paa den lille Holme udenfor Byen — *Holm-Patric* (ɔ: Patriks Holme) kaldtes Stedet dengang —, dér ser man næsten udelukkende nordiske Ansigter: lyst Haar og blaa Øine. Mændene i Peel er kjendt videnom som de bedste Fiskere ved den irske Sjø. Hver Vaar seiler de til Irlands Vestkyst eller til Shetlandsøerne og bliver ofte borte i flere Maaneder. Dette maa vistnok være en Arv fra de gamle Vikinger; for Kelterne er ellers ingen Helte paa Sjøen. Manksmændenes Eiendommeligheder forsvinder dog nu mere og mere. Selve Sproget, som nærmest maa kaldes en irsk Dialekt, men som har sin egen vidt forskjellige

Retskrivning, holder ganske paa at uddø. Engelsk tales nu af næsten alle paa den lille Ø.

Drager vi fra Man og nordover kommer vi først til Halvøen Galloway og derpaa til Skotlands af Fjorde dybt indskaarne Vestkyst. Udenfor Kysten ligger der, ligesom langs Norges Kyster, en Række større og mindre Øer, dels lige ved Kysten og dels længere ude i Havet, Hebriderne. Alle disse Øer kaldte vore Forfædre gjerne under ett for Suderøerne, efter deres Beliggenhed syd for Orknøerne og Shetland. De regnede da alle Øer med fra Lewis i Nord til Man i Syd. Men undertiden regnede man ikke Man med og delte da de øvrige Øer i *Norðreyar* (Øerne til og med Mull) og *Suðreyjar.* Den nordligste og største af disse Øer er den langstrakte af Fjorde dybt indskaarne Ø, som omfatter det nuværende Lewis og Harris og som af Nordboerne i gamle Dage kaldtes *Ljóðhús.* Alene Øens sydlige Del, Harris, er bjergfuld. Forresten er Øen flad, opfyldt af Heier og Myrer, og uden Skov, som de fleste af Hebriderne. Atlanterhavets Bølger staar ret ind; Skodden hænger over Øerne, Veirliget er koldt og fugtigt. De fleste af de mindre Øer er bare Fjeld og Klipper. Kun usle Boliger er der for Mennesker paa disse vindomsuste Øer. Alene paa den sydlige Del af Suderøerne, *Suðreyjar* i snevrere Forstand, er Naturen mere rig og yppig, især paa Øerne inde i Clydebugten, Arran, Bute osv.*) Rig og frugtbar er ogsaa Naturen paa Fastlandet, paa Halvøen Galloway og i Landskabet Cumberland.

*) Se Worsaae, Minder om de Danske og Nordmændene, S. 333 ff. og 344 f. Jfr. «Some Notes on the Norsemen in Argyleshire and on the Clyde», by R. L. Bremner, i Saga Book of the Viking Club III, S. 308 ff.

Ved Vikingetidens Begyndelse udgjorde Vestkysten af Skotland sammen med Øerne et eget lidet Rige, hvis Indbyggere, Dalriaderne eller de dalriadiske Skoter, paa Folkevandringens Tid var kommet over fra Ulster i Irland*). I den øvrige Del af Skotland boede Landets oprindelige Befolkning, Pikterne, et underligt og fremmedartet, dengang endnu kun halvt civiliseret Folk, om hvis Herkomst og Stammeslægtskab Forskerne endnu ikke er enige.

Til Hebriderne var Veien ikke lang for Nordmændene, som alt før Vikingetidens Begyndelse havde bebygget Orknøerne og Shetland og maaske ogsaa alt grundet Nybygder paa Kysten ligeoverfor, i Caithness eller *Katanes*. Alt før Midten af det 9de Aarhundred var ialfald de nordlige Øer besat af Vikinger og Hebriderne kaldes fra nu af af Irerne «De Fremmedes (ɔ: Nordboernes) Øer» (*Innsi Gall*). Ogsaa Man blev tidlig en Vikingenybygd. Den blev hjemsøgt alt i 798, da Vikingerne plyndrede Patricks Ø, den lille Holme udenfor Peel, og bortførte Dachonnas Helgenskrin. Det tør hænde, at Man i Begyndelsen var en dansk Nybygd, medens der paa de nordlige Øer naturligvis boede flest Nordmænd. Den Forskjel, som der muligvis engang har været, udslettedes dog snart, og ens Sprog, ens Kultur kom til at omfatte hele dette Omraade fra Lewis i Nord til Galloway og Man i Syd. Landskabet Cumberland, som hørte til det britiske Rige Strathclyde, men hvor Vikingerne tidlig fik Magten, synes undertiden

*) Disse Skoter, egt. et Navn paa Irlænderne, er det, som har givet Skotland Navn, efterat deres Konger havde forenet hele Skotland. Dette Navn kommer dog i denne Anvendelse først senere i Middelalderen i Brug; det gamle keltiske Navn er *Alba*.

ialfald ogsaa at ha hørt til denne Kreds af Vikingenybygder*).

Befolkningen paa Øerne blev snart meget blandet, halvt irsk, halvt nordisk, baade i Sprog og Kultur. De irske Aarbøger nævner for omkr. Aar 850 en Konge paa Øerne, Godfred (ell. Gudrød) Søn af Fergus, som selv bærer et nordisk Navn, men hvis Faders Navn er irsk. Mange af de islandske Landnaamsmænd kom, som vi ved, fra Suderøerne. Flere af dem bærer enten irske Navne eller et irsk Navn ved Siden af sit norske, en Helge Bjola f. Eks. Dette viser, at de var døbte og paa kristen Vis i Daaben havde modtaget et nyt Navn. Om adskillige fortælles det ogsaa udtrykkelig, at de var døbte, en Ørlyg den gamle f. Eks., som i sin Ungdom, skal ha været opfostret «hos den hellige Patrick paa Suderøerne»**). Kristendommen sad dog ikke dybt i Vikingenybygderne paa Hebriderne. Thi Øerne vedblev langt ned i Middelalderen at være et rigtigt Vikingebøle, hvis Indbyggere endnu i Slutningen af det 12te og Begyndelsen af det 13de Aarhundred havde for Skik at gjøre Strandhug ved Kysterne af Irland og Skotland***) Irerne paa Øerne sluttede sig tidlig til Nordboerne, antog deres Tro og Sæder og blev ogsaa selv Vikinger. Her oppe havde «Fremmed-Irerne» (Gall-Gaedhil), hvem vi før har hørt om, sit faste Tilhold. Endnu i det 13de Aarhundred kaldes Hebridernes Befolkning i de irske Aarbøger for «Fremmed-Irer» og

*) Om Vikingenybygderne i Cumberland ved man overmaade lidet; et nylig fundet Aktstykke, fra omkr. 1067—1092, giver dog flere nye og merkelige Oplysninger (trykt i Scottish Historical Review I, ved Rev. James Wilson).

**) Landnámabók I, K. 12.

***) Se bl. a. Skene, Celtic Scotland I og A. Bugge, Contributions the History of the Norsemen in Ireland, II.

Landskabet Galloway kaldes i Sagaerne Gaddgedlar, en nordisk Gjengivelse af det irske eller gæliske Gall-Gaedhil.

Sagaerne fortæller, at Harald Haarfagre vilde lægge Suderøerne under sig, og at han paa sit Vesterhavstog kom helt til Man. Senere satte han Ketil Flatnev, hvis Navn spiller en saa stor Rolle i de islandske Slægtrækker, til Høvding over Øerne. Men Ketil gjorde sig uafhængig og nægtede at betale Skat. Irske Sagaer og Aarbøger giver os Navnene paa endel Høvdinger paa Øerne ved Midten af det 10de Aarhundred*). Et Par Høvdinger bærer irske Navne. Den ene, Echu, har sin Datter gift med en af Dublins Høvdinger; den anden Morann, «Søn af den herjende Connra, Flaadekongen af Lewis», møder vi som Vikingehøvding i Limerick. Et andet at disse Navne har dog for os en mere kjendt Klang, «Erik, Øernes Konge» (*Eiric rí na n-Innsi*). Han er ingen anden end den norske Konge Erik Blodøks, som efter sin Fordrivelse fra Norge blev Konge i Northumberland, hvor jordfundne Mynter med Eriks Navn endnu vidner om hans Herredømme. Men ogsaa herfra blev Erik i 954 fordrevet. Han drog, fortæller Sagaerne, til Suderøerne. De mange Vikinger og Hærkonger, som var dér, sluttede sig til ham, og Erik herjede nu paa Kysterne af Irland, Wales og England, indtil han tilsidst fandt Døden. Engelske Krønikeskrivere fortæller, at Erik flygtede til Stanmoor, en myrlændt Strækning mellem Cumberland, Westmoreland og Richmond. Her blev han forraadt af en angelsaksisk Høv-

*) Se især The Saga of Cellachan of Cashel, der holder paa at udgives ved A. Bugge, og hvor de i det følgende nævnte Navne findes.

ding og dræbt af en Vikingehøvding ved Navn Maccus Olavssøn*).

Et underligt Navn dette Maccus og kun sjelden forekommende. Men netop derved viser det, hvor Eriks Fiende og Banemand havde hjemme. Hån hørte til Kongeætten paa Man, hvis Medlemmer synes at ha været nær forbundne med og sandsynligvis af samme Slægt som Høvdingerne i Limerick**). *Maccus* er intet andet end en Forvanskning af Navnet *Magnus,* som tidligst forekommer brugt af Nordboerne i Limerick. Dette Navn er, som vi før har hørt, laant fra Karl den stores Navn (*Carolus Magnus*), og vidner som saa meget andet om den store Indflydelse, Keiser Karl og hans Statsskik øvede paa Nordboerne i Vikingetiden. Øen Man maa i Løbet af det 10de Aarhundred være blevet et Kongerige, og Kongerne dér har ogsaa udbredt sin Magt over en Del af Hebriderne, ofte ogsaa over Anglesey. Øen Mans Frugtbarhed og Beliggenhed maatte gjøre den til det naturlige Midtpunkt for Vikingenybygderne i disse Egne.

Sin største Magt naaede Man under Maccus Olavssøns Navne Maccus eller Magnus Haraldssøn og dennes Broder Godfred eller Gudrød. Da Angelsaksernes Konge Eadgar i 973 stod paa Høiden af sin Magt og i Chester mødtes med sine Underkonger, som til Tegn paa sin

---

*) Steenstrup, Normannerne III, S. 88 f.

**) Steenstrup, Normannerne III, 213 ff. Steenstrup har derimod (S. 203) ikke Ret i, at Magnus den gode er den første, som har baaret Navnet Magnus. Det forekommer baade i det gamle Skrift «Irernes Krig med de Fremmede»; i Sagaen om Cellachan af Cashel og i de «Fire Mesteres Annaler». At *Maccus* kun er en forvansket Form af Navnet Magnus, viser sig bedst deraf, at Maccus Haraldssøn (*Maccus* ell. *Maccusius*), som de engelske Krønikeskrivere kalder ham, af de «Fire Mestere» A. D. 972, rigtig kaldes Magnus Haraldssøn (*Maghnus mac Arailt*).

Underkastelse roede ham paa Floden Dee, var ogsaa Magnus Haraldssøn en af disse. Sammen med sin Bror Gudrød og fulgt af sine Høvdinger, som af de irske Krøniker kaldes Lagmænd (*lagmainn*), herjer han Anglesey, gjør Vikingetog til Irlands Kyster og kjæmper sammen med Vikingerne i Limerick. Endnu mægtigere end Magnus var maaske Gudrød Haraldssøn. I Folkets Minde er han blevet den første Konge paa Man, og som saadan spiller han (under Navnet Gorry eller Orry) en stor Rolle i Sagnet. Det fortælles, at da han landede paa Øen og Folk spurgte, hvorfra han kom, pegte han op paa Himmelen, paa Melkeveien. Gudrød var dog ikke Herre over alle Øerne. Som hans Samtidige nævner Njaals Saga paa Suderøerne en Jarl Gille, som var gift med den mægtige Orknøjarl Sigurd Lodvessøns Søster. Fra denne Tid af og ind i det 11te Aarhundred havde Man Konger af samme Slægt som Dublins Konger. Undertiden synes det endog, som om Man udgjorde en Del af Dublinriget. Men snart fik Øen paany sin egen Kongeæt. Denne nedstammede fra Godfred eller Gudrød med Tilnavnet Crovan. Han var en Søn af Harald Svarte, en Høvding paa Isla, en af Hebriderne, og deltog i Harald Haardraades Følge i Slaget ved Stamford Bridge (1066). Derfra flygtede han til Kongen paa Man, Gudrød Sigtrygssøn, som vel var hans Slægtning, og fik af ham en hæderlig Modtagelse. Men saa fik Gudrød Crovan Lyst til selv at gjøre sig til Herre over den vakre Ø. Han samlede en Flaade og kom med den til Man i 1075. To Gange blev han slaaet tilbage. Tredje Gang landede han ved Ramsey (paa Nordøstsiden af Øen) og skjulte sine Folk paa Skraaningen af Scacafell (nu Skayhill). Manksmændene, som imidlertid havde samlet sig, blev klemt inde mellem Fienden, som kom oppe fra Fjeldet, og Elven Ramsey (d. e. Ravns Aa)

paa den anden Side og led et blodigt Nederlag. Denne Seir gjorde Gudrød Crovan til Mans Herre. Ligesom William Erobreren faa Aar i Forveien havde gjort i England, erklærede han sig for den øverste Herre og Eier af al Jord, som Indbyggerne kun af hans Naade fik bruge, men som de ikke havde Eiendomsret til. «Deraf kommer det,» siger den manske Krønike, som er Hovedkilden til vor Kundskab om Øen Man i Middelalderen, «at hele Øen den Dag idag tilhører Kongen alene, og at alle Indtægterne fra den tilfalder ham». I to hundrede Aar var nu Gudrød Crovans Æt Herrer over Man og delvis ogsaa over Suderøerne. Ja Gudrød selv blev endog Konge i Dublin. Men det var en daarlig Slægt, som det meste af denne Blandingsrace paa Øerne synes at ha været, fordærvet, grusom og splidagtig. Gudrød Crovans egne Sønner gjorde Begyndelsen Den ældste, Lagman, lemlæstede og stak Øinene ud paa sin yngre Bror Harald, som havde gjort Opstand mod ham. Saa gjorde han Bod og drog paa Pilgrimsfærd til det hellige Land, hvor han døde.

Mellem Suderøerne og Norge havde der længe været Forbindelse. Men først under Magnus Barfod skulde Norge faa virkeligt Herredømme over Øerne. Paa sit første Tog (i 1093) synes Magnus ikke at være kommet saa langt som til Man. Men Resultatet af hans Færd var vigtigt nok. Den skotske Konge Malcolm anerkjendte Norges Herredømme over Øerne vest for Skotland. Som Styrer over Man og Øerne indsatte Magnus en Mand ved Navn Ingemund. Men denne var dum nok til istedenfor Man eller Isla at gjøre den fjærntliggende Ø Lewis til sit Hovedsæde. Derhen kaldte han alle Øernes Høvdinger for at sværge ham Lydighed. Desuden gjorde Ingemund sig ogsaa almindelig forhadt paa Grund af sit vilde Liv. Følgen var en almindelig

Opstand. De Høvdinger, som Ingemund havde indbudt til sig, overrumplede ham om Natten og brændte ham inde. Paa Man blev der Borgerkrig mellem det norske Parti, med Jarl Ottar i Spidsen, og det irske, hvis Fører var en Mand, som den manske Krønike kalder Macmaras (1098)*). Der havde nylig staaet et Slag og Ligene laa endnu ubegravne, da Magnus Barfod paa sit nye Vesterhavstog kom til Øen. Magnus blev glad i den vakre Ø. Han fik nye Indbyggere til de menneske-tomme Bygder og opførte rundt om paa Øen smaa Fæstningsverker, som endnu stod i det 14de Aarhundred og hvoraf der muligens er Spor den Dag idag. Magnus's Maal var at gjøre Man til Midtpunktet i et stort norsk Vælde paa de britiske Øer. Men Vikingetiden var nu til Ende. Faste Riger havde dannet sig baade i England og Skotland. Magnus's Planer kunde aldrig blive mere end Drømme af en Viking, som var født efter sin Tid. Magnus fandt, som vi ved, alt i 1103 sin Bane paa et dumdristigt Indfald i Munster, og med ham gik alle hans Planer i Graven. Men fra hans Tid af blev Man og Suderøerne et Lydrige under Norge. Senere, da Erkesædet i Nidaros ved Midten af det 12te Aarhundred blev oprettet, kom ogsaa Man og Suderøerne til at udgjøre et eget Bispedømme under Nidaros's Kirkeprovins. Dets Hovedsæde var Columbas hellige Ø Iona. Dette Afhængighedsforhold holdt sig langt ned i det 14de Aarhundred, og endnu i vore Dage har Biskopen af Man Titelen «Biskop af Sodor og Man». — *Sodor* er en Forvanskning af Suderøerne, Nordboernes Navn paa Hebriderne. — Snart skilte ogsaa Suderøerne sig fra Man og fik sine egne halvt norske, halvt skotske

---

*) Er *Macmaras* en Forvanskning for *Mac Manus* eller Magnussøn?

Høvdinger i Somerleds eller Sumarlides Æt. — *Sumarliði* er et ægte nordisk Navn og betyder egentlig en «Sommerfarer, Sommerviking»; dets Modsætning *Vetrliði* «Vinterfarer» findes ogsaa brugt som Navn*). —

Somerled, som paa mødrene Side nedstammede fra Kongeætten paa Man, tvang efter et Søslag i 1156 Kongen af Man til at afstaa sig alle Suderøerne fra Mull til Man. Disse Besiddelser tilhørte senere hans Æt, den mægtige Clan Macdonald, hvis Høvdinger vedblev at være Herrer over Øerne i to hundrede Aar, efterat de var afstaaet af Norge til Skotland. Efter Haakon Haakonssøns ulykkelige Skotlandstog (i 1263) ved Freden til Perth i 1266 afstod Magnus Lagabøter Man og Suderøerne til den skotske Krone mod en Sum Penge og en aarlig Afgift. Dermed ophørte den gamle Forbindelse med Norge. Det kunde ikke gaa anderledes. Norge laa for langt borte, og Øerne hørte geografisk til Skotland. Videre Magtforøgelse eller nye Rigdomme havde Herredømmet over Øerne aldrig bragt Norge. Det var mere som et Minde om Vikingetidens Stordaad.

Suderøerne vedblev at høre til Skotland; men Man kom efter lange Kampe til England I 1405 gav Henrik 4 Øen som Len til Sir John Stanley. Familien Stanley, som ogsaa var Jarler af Derby, styrede nu i fire hundrede Aar Øen Man som et Lydrige under England. De kaldte sig ikke Konger, men ved høitidelige Leiligheder bar de Krone og Scepter, og Øen vedblev fremdeles at kaldes et Kongerige. I 1825 kom

---

*) Alt længe før Somerleds Tid hører vi tale om «Sumarlider» i Skotland. Under Kong Indulf (954—962) gjorde saaledes «Sumarlidernes» Flaade Indfald i Nærheden af Aberdeen, men blev slaaet tilbage De var Folk, som om Sommeren drog ud paa Æventyr, men om Vinteren sad hjemme paa Gaarden; jfr. Steenstrup, Normannerne III. S. 207.

Øen direkte under den engelske Krone. Men den har endnu sit Selvstyre, og Love, som vedtages af Parlamentet i Westminster, har ingen Gyldighed paa Man, før de vedtages af Øens lovgivende Forsamling.

Øen Mans Forfatning gaar i sine Grundtræk tilbage helt til Vikingetiden og viser, hvordan Nordboerne grundede Samfundsskik i sine Nybygder. I Spidsen for Øens Forvaltning staar Guvernøren, Kronens Repræsentant og Haandhæveren af den udøvende Magt. Den lovgivende Forsamling kaldes *Tynwald Court*, «Tingvoldretten», og er delt i to Kamre. Første Kammer kaldes *the Council* eller «Raadet» og bestaar af Guvernøren, Øens Biskop og seks andre af de høieste Embedsmænd. Andet Kammer er *House of Keys* eller «Nøglernes Hus» med 24 Medlemmer. Disse kaldes allerede i gammel Tid «Lovens Nøgler» (*claves legis*), fordi de skulde bevare Lovens Ord i sit Bryst og værne om Lov og Ret. Medlemmerne af the Keys vælges nu ved direkte Valg; men lige indtil 1866 supplerede de sig selv, saaledes at naar et Medlem døde, valgte de selv et nyt. Begge Kamre holder nu Møde i Øens Hovedstad Douglas; men for at faa Lovskraft maa alle Love forkyndes fra *Tynwald Hill*, «Thingvoldhaugen»*).

Denne Haug ligger paa Øens Vestside, ikke langt fra den gamle Hovedstad Peel. Den er ganske rund, har en Omkreds af 240 Fod og har fire Afsatser. Man kan tydelig se, at Haugen er opført ved Kunst. Rundt omkring Haugen, som er indhegnet, er der flad Mark med Plads for mange Mennesker. Faa Skridt fra Haugen ligger der en liden Kirke. Her samles hvert Aar paa Johannes Døberens Festdag Guvernøren med Tingvold-

---

*) Andre Tingvoldhøie fandtes tidligere nær Kirk Michael, og nær St. Lukas's Kirke i Baldwin.

retten til høitidelig Gudstjeneste. Derpaa drager de, ledsaget af Soldater, op til Haugen, og Guvernøren sætter sig oppe paa Toppen paa en Stol, dækket med rødt Klæde, med Blikket vendt mod Øst og med et draget Sverd foran sig. Saa raaber Coroneren af Glenfaba: «Jeg omgjærder dette Ting i vor Herres Kongens Navn, saa at ingen ypper Strid eller Kiv eller forulemper Forsamlingen, men alle viser sin Tilslutning og svarer, naar de bliver opraabt. Jeg kræver den hele Forsamling til Vidne paa, at Retten er fredet og omgjærdet.» Derpaa kundgjøres alle i Aarets Løb givne Love paa Engelsk og Manks.

I denne Øen Mans Forfatning kan man endnu tydelig se dens nordiske Oprindelse. *Tynwald* er en Forvanskning af oldn. *þingvǫllr* «Tingvold, flad Plads, hvor Tinget holdes». Her har da Manksmændene fra Alders Tid pleiet at samles til Tinge paa samme Maade, som de gjorde rundt om i de nordiske Lande i gamle Dage. Paa de gamle nordiske Ting sad, som vi ved, Folket selv baade tildoms og vedtog nye Love. Paa samme Maade var Tynwald Court indtil 1866 en Slags Høiesteret for Øen Man*). Tynwald Court repræsenterer dog ikke hele det gammel-nordiske Ting, men nærmest den Del deraf, som i Norge og paa Island kaldtes Lagretten (*lǫgrétta*). Det Sted, hvor Lagretten havde sin Plads og hvorfra Love og Domme forkyndtes for Folket, pleiede altid at være en Forhøining. Tynwald-hill paa Man svarer ganske til Lovbjerget (*lǫgberg*) paa Altinget paa Island. Lagretten var ligesom Tingvoldhøien paa Man omgivet af et Gjærde, *vébǫnd* eller «de fredhellige Baand». Indenfor disse taaltes, naar Tingfreden var lyst, ingen Støi eller Ufred. Paa samme Maade lyser

*) Se Skildringen hos Worsaae, Minder, S. 366 ff., der er fra 1851.

ogsaa Coroneren Fred over Tingvoldrettens Møde paa det gamle Tingsted med følgende Ord: «I fence the court». Lagretten var oprindelig et engere Udvalg, som forberedte alle Love og Domsafsigelser til Folkets Vedtagelse, hvilket kun var en Formsag Egils Saga fortæller saaledes om Gulatinget paa Erik Blodøkses Tid (Kap. 58). Paa Tinget samledes Folk fra alle Tinglagets Fylker, Firdafylke, Sygnafylke og Hordafylke. Af disse blev der udtaget tre Tylvter, tolv fra hvert Fylke. De sad indenfor «Vebaandene», Reb, som var bundet mellem Hasselstænger, der var rammet ned i Jorden, og «skulde dømme i alle Sager». Sagaen kalder dem endog ligefrem for «Dommere» (*dómendr*). Paa Egil Skallagrimssøns Tid var det Herserne i de forskjellige Fylker, som afgjorde, hvem der skulde være Medlemmer af Lagretten. Men i denne Tid, da Lovene endnu ikke var nedskrevne, men maatte bevares i Hukommelsen, var det naturligvis kun et Faatal af Mænd, som var retskyndige og derved skikkede til at sidde i Lagretten. Rimeligt er det vel ogsaa, at denne Kundskab ligesom andre Færdigheder — f. Eks. i at riste Runer — nedarvedes fra Fader til Søn. I Sigurd Jorsalfarers navnkundige Proces med Sigurd Ranessøn forekommer saadanne lovkyndige Mænd, der kaldes «Lagmænd» (*lögmenn*), først paa et Halvfylkes Ting og senere paa Frostatinget. De betegnes udtrykkelig som «lovkyndige» (*logköner menn*) og afgiver retslige Erklæringer. Senere blev de, vel netop som de lovkyndige, indvalgt i Lagretten*).

I Vikingenybygderne paa de britiske Øer blev disse

---

*) Se Gustav Storms Udg. af Sigurd Ranessøns Proces, S. 66; jeg følger i min Fremstilling Steenstrups Gjengivelse i Normannerne IV, S. 202.

lovkyndige Mænd, dels under Navnet «Lagmænd» og dels kanske under den mere almindelige Betegnelse «Dommere» en fast Institution og en arvelig Værdighed. Særlig i Femborgdistriktet i England, i Chester, Stamford, Derby, Lincoln og Cambridge, men ogsaa i andre engelske Vikingenybygder finder vi disse merkelige Lagmænd, hvem Johannes Steenstrup først har ofret en udtømmende Omtale*). En «Lagmand» i Femborgdistriktets Byer optræder aldrig alene. Der er altid flere Lagmænd, og hvor deres Tal nævnes, er der tolv; de udgjør med andre Ord en Tylvt i hver By. I de latinske Aktstykker fra det 11te Aarhundred, hvor de især nævnes, kaldes de *lagemanni* (det nordiske «Lagmænd») eller *judices* («Dommere»). Disse engelske Lagmænd har da svaret til de «Lagmænd», som nævnes i Sigurd Ranessøns Proces. De har som disse været lovkyndige Mænd og som saadanne været Lagrettens selvskrevne Medlemmer. Men i én Henseende skiller de sig fra de gammelnorske «Lagmænd» eller «lovkyndige Mænd» Deres Stilling er faktisk eller juridisk arvelig, efter hvad Steenstrup har paavist. I Norge derimod forsvinder disse gamle Lagmænd mere og mere og under Kong Sverre bliver Lagmanden noget ganske andet, nemlig en kongelig Embedsmand. Lagmændene i de engelske Vikingenybygder har derimod indtaget ganske den samme Stilling som Medlemmerne af House of Keys paa Isle of Man.

Naar jeg før har sagt, at Tynwald Court er en Levning af den gamle Lagrette, da mener jeg kun det ene Kammer, House of Keys. Overhuset, the Council, er derimod yngre, stammer fra Englænderne. Som før nævnt, sad Medlemmerne af House of Keys indtil 1866

*) Normannerne IV, S. 105 ff.

paa Livstid og supplerede sig selv. Stillingen gik ogsaa saa langt tilbage, som man eier offentlige Akstykker, i Arv fra Fader til Søn. Ganske det samme var Forholdet med «Lagmændene» i England. Medlemmerne af den gamle Lagrette paa Man kaldes nu «the Keys» som de, der gjemmer Lovens Nøgler i sit Bryst. Der er dog Spor til at de engang ogsaa har været kaldt «Lagmænd». Vi har hørt om de «Lagmænd» fra Øerne, som ledsagede Magnus og Gudrød Haraldssøn paa deres Vikingetog*). Disse har visselig været Lagrettens arvelige, lovkyndige Medlemmer. Men paa Hebriderne, mellem Mænd af en undertvungen keltisk Befolkning, maatte Lagmandens Stilling lettelig blive en Høvdingeværdighed, især da den var arvelig i visse Slægter. Deraf forklarer jeg, at Gudrød Crovans ældste Søn, som vel var født, medens Faderen endnu var en liden Høvding, bærer Navnet Lagman. — Navnet er i sin moderne Form Lamont endnu almindeligt i det vestlige Skotland.

Lagrettens eiendommelige Udvikling i Vikingenybygderne paa de britiske Øer har vistnok havt sin Indflydelse paa den islandske Fristats Forfatning. Lagretten paa Altinget er ikke ordnet som Lagretten paa de norske Ting, hvor Høvdingerne udpeger dens Medlemmer. Høvdingerne er paa Island selv Medlemmer af Lagretten, nemlig Øens 39 Goder, paa samme Maade som paa Man og Suderøerne eller i England, hvor Lagmændene ogsaa indtog den første Plads blant Bønderne og Borgerne. Men 39 er intet med 12 deleligt Tal. De islandske Goder maatte derfor, for at udgjøre 48 eller fire Tylvter, opnævne 9 Mænd, som sammen med dem var Lagrettens Medlemmer**). Den islandske Lag-

*) I de irske Kilder kaldes de i Flertal *Lagmainn*.

**) Titelen Gode brugtes, som bekjendt, ikke hjemme i Norge. Dette har givet Anledning til mange Funderinger. Jeg tror, at den

rettes og Tynwald Courts Myndighedsomraade er ogsaa ganske det samme og langt større end den norske Lagrettes.

I Spidsen for Tinget, som Leder af dets Forhandlinger, stod der paa Island en Lovsigemand, i Sverige en Lagmand. En saadan Leder af Tinget kjendes ogsaa hos andre Germanske Stammer, f. Eks. hos Friserne, hvor han kaldtes *asega*. En lignende Stilling maa, skulde jeg tro, Øen Mans to Overdommere,. *Deemsters**), engang ha indtaget. De er i Embeds Medfør Medlemmer af Tingvoldretten og sidder i Raadet. Men de undertegner for sig — ved Siden af the Council og House of Keys —, og ingen Forordning har, mener de, Lovskraft uden deres Underskrift. Dette synes at vise, at Deemsteren engang har ledet Tingforhandlingerne. — Endog den høitidelige Procession paa Johannes Døberens Dag havde sit Sidestykke paa det islandske Alting i den saakaldte *Lǫgbergsganga*, som foregik den første Søndag i hver Retssession. Den Vei Tingmændene paa Island havde at vandre var ligesom paa Man omgjærdet.

Saaledes giver Øen Mans Forfatning os et levende Billede af Nordboernes Retsorden og Samfundsskik i gamle Dage. «Med Lov skal Land bygges og ikke med Ulov ødes»; det var vore Forfædres Valgsprog ikke alene i Hjemmet, men overalt hvor de bosatte sig. Derfor

---

følgende Forklaring ligger nærmest: Danske Runestene viser, at Godenavnet var brugt i Danmark; irske Krøniker nævner Vikingehøvdinger, som de kalder «Druider», vistnok en Oversættelse af «Gode» (se «Three Fragments», ed. O'Donovan, Druiden Hona). Godenavnet har da været brugt af danske og vel ogsaa af norske Vikingehøvdinger i England og Irland og fra dem har de islandske Høvdinger, som i det nybyggede Land ikke kunde kalde sig Herser, optaget Titelen.

*) Selve Ordet *Deemster* er næppe, som enkelte har ment, nordisk (= oldn. *dómstóri* «Domstyrer).

formaaede de ikke alene at seire og vinde Lande og Riger, men ogsaa at grunde Nybygder, hvor nordisk Sprog og nordisk Samfundsskik holdt sig gjennem Aarhundreder.

Det er ikke bare Forfatningen, som paa Man minder om det gamle norske Vælde. Rundt om paa Øen, i Befolkningens Udseende, i Sagn og Æventyr, i Sprog og i Navne kan man finde Spor af Nordboernes aarhundrederlange Herredømme over Øen. Flere Personnavne og Familienavne er saaledes nordiske, om end gjerne med det irske *mac* «Søn» foran, f. Eks. Cotter (ɔ: *Mac Ottar* ell. Ottars Søn), Corkhill (ɔ: *Mac Þorketill* ell. Torketils Søn). Endnu flere er dog de Stedsnavne, som er af nordisk Oprindelse. Disse Navne findes jevnsides med Runestenene; de fleste af dem forekommer paa Øens flade, frugtbare Nordspids og langs den nordvestlige Kystrand. I Syd er der derimod færre nordiske Stedsnavne og ingen Runestene; men her har man fundet Stene med irsk Oghamskrift. Især er det fremspringende og iøinefaldende Steder, der kunde bruges som Sjømerker, Odder, Skjær og Elve, som bærer nordiske Navne. Øens Nordspids heder *Point of Ayre*, det samme som vort *-øre*, der bl. a. findes i Navnet Helsingør. — Et andet *Point of Ayre* findes ved Englands Vestkyst, i Wirrall, Cheshire, og paa Shetlandsøerne har vi *Aers of Sellivoe.* — Paa Sydsiden af Man stikker der ud en lang Odde, som bærer Navnet *Langness* «det lange Næss». Skilt fra Sydspidsen af Man ved et smalt Sund er der en liden Ø, som kaldes *Calf of Man* «Mankalven». — Paa samme Maade har vi f. Eks. inde i Kristianiafjorden Malmøen og Malmøkalven. — Af Navne paa Bugter og Fjorde kan nævnes *Ronaldsway* «Ragnvaldsvaag» (*Rǫgnvaldsvágr*) og *Fleshwick* og endelig *Garwick*, som er et meget almindeligt Navn

paa Man og hvis sidste Led er vort «Vik» (oldn. *vik* «Bugt, liden Fjord») Det høieste Fjeld paa Man heder, som vi alt har hørt, *Snæfell* «Snefjeld». Den længste Elv heder *Laxey* «Lakseaa». Paa Halvøen Cantire, som i gamle Dage ogsaa hørte til det norske Lydrige, er der ligeledes en *Laxay*, fordum ialfald kjendt for sit Laksefiske. Kongeriget Dublin strakte sig i gamle Dage saa langt ind i Landet som til *Leixlip* «Laksehoppet», i Floden Liffey, hvor Laksen pleiede at springe og hvor Østmændene fangede den. I andre irske Elve, f. Eks. i Shannon nær Limerick og Killaloe, er der Steder, som kaldes *Laxweir* og hvor Laksen fanges i Net*).

En Mængde Gaardnavne er paa Man ligesom i Danelagen i England sammensat med *-by* (= oldn *býr*, *bœr* «Gaard»), f. Eks. *Jurby* «Ivars Gaard» (i gamle Brevskaber skrevet *Ivorby*) og *Sulby* «Sølves Gaard», *Dalby*, *Kirby* «Kirkeby». Det oldn *garðr* «Gjerde, Gaard» findes bevaret i *Fishgarth* (egt. «Stængel, sat i en Elv for Fiskeriets Skyld»). Endelig kan det nævnes, at Kirkesognene paa Man alle heder *Kirk*: Kirk Andreas, Kirk Michael osv. Dette *kirk* kommer af oldn. *kyrkja* «Kirke»**).

De merkeligste Minder fra Nordboernes Tid er dog de mange Runestene, som findes rundt paa Øen, lige interessante ved sine Indskrifter som ved sine Billeder. Alene paa Gotland findes der noget tilsvarende. De manske Runestene er som næsten alle andre Runemindesmerker reist over Afdøde. I sin Form ligner de de irske og især de østskotske Billedstene, som var vanlige paa Vikingetogenes Tid. De er enten udhuggede

---

*) Worsaae, Minder, S. 403.

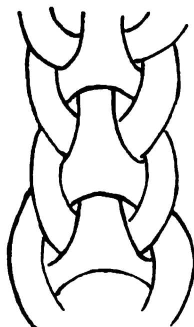
**) Om Stedsnavne paa Man se nærmere A. W. Moore, Manks Names, 2 ed., London 1903.

som et Kors eller Korset pryder, hvad der er det vanligste, Stenens Forside. Desværre har de fleste af vore Dages Manksmænd, selv blant de dannede Klasser, liden Ærbødighed overfor disse Minder fra Fortiden. Ofte stiller de dem op paa nye Grave eller murer dem ind i Stengjærder og bruger dem som Grindstolper. Og dog tør de ikke flytte dem eller give dem til nogen offentlig Samling. Da vilde, efter deres Tro, Stenen hævne sig og bringe Sygdom og Ulykke over dem selv, deres Slægt og deres Kvæg.

Rundt om paa de britiske Øer, hvor Kelter har boet eller hvor irsk Kultur har vundet Indflydelse, men særlig i Irland, i Skotland, i Northumberland og i Cumberland findes der, delvis alt fra Tiden forud for Vikingetogene, høie Stenkors prydede med kunstfærdig udførte Baandslyngninger og Ornamenter, særlig Linjemotiver, og med Billeder fra Bibelen og hellige Mænds Liv. Mange af disse Stene, især de østskotske, er udsmykkede med en vidunderlig Omhu og Nøiagtighed, og det maa ha taget Aar at fuldføre dem*). Nordboerne blev grebne af disse Stenes fantastiske Billedpragt. De Vikinger, som vendte hjem, fortalte om dem, og mange Stene paa Gotland vidner saaledes om Indflydelse fra de skotske Stene. De Nordmænd, som bosatte sig paa Man, saa ogsaa dér flere af disse Stene, og halvt hedenske, som de var, forsøgte de selv at efterligne Kelternes kristne Kors. Dog efterlignede de ikke slavisk, men frit og selvstændig, som det bør sig for virkelige Kunstnere. De eiede ikke Munkens Taalmodighed til i aarevis at meisle og udhugge en enkelt

*) Den bedste Udgave af de skotske Billedstene er Romilly Allen og Joseph Andersen, Sculptured Monuments of Scotland. De irske Kors, hvoraf de bedste er fra det 11te Aarhundred, er udg. af O'Neill, Sculpt. Crosses of Ireland.

Sten. Derfor lagde de ikke Hovedvægten paa den nøiagtige Udførelse af Enkelthederne, men mere paa Helhedsvirkningen. Og de byggede videre paa det, som de forefandt, skabte nye Slyngninger og Ornamenter, som baade er vakre og virkningsfulde og tillige prægede af nordisk Aand. Drager og Orme slynger sig nedover Stenens Side, men særlig karakteristisk er maaske den nedenfor afbildede Baandfletning, som er indført af Runemesteren Gaut Bjørnssøn, om hvem vi snart skal høre mere.

I Motivernes Rigdom og Mangfoldighed og i det hele som Kunstverker staar Runekorsene paa Man tilbage for de vidunderlige skotske Billedstene. Nogle faa manske Stene, særlig blant de ældste, kan dog næsten maale sig med disse, medens andre er meget raat udført. Ogsaa paa Hebriderne efterlignede de norske Nybyggere de keltiske Kors. Man har saaledes paa en af disse Øer fundet en Sten med en meget forvirret Runeindskrift og paa Iona, hvor saa mange af Øernes Konger ligger begravet, har man fundet en Sten, hvis Ornamenter og Billeder ganske svarer til de manske Stenes*). Kunsten synes dog at ha staaet meget lavere paa Hebriderne end paa Man, og det er tydeligt, at hele Bevægelsen er udgaaet fra Man, som i gamle Dage var Kulturcentret i disse Egne.

Indskrifterne paa Man er udhugne med de saakaldte »Yngre Runer»**). Flere af de manske Runeformer er

---

*) Saga Book of the Viking Club III, S. 305.

**) Runeindskrifterne paa Man er tolkede bl. a. af Mr. P. M. C.

dog ikke de almindelige, men tilhører, som Professor Sophus Bugge har paavist, en egen Type, som findes igjen i Runeindskrifter paa Jæderen og Ringerike i Norge, i Østergötland*), paa Gotland og desuden paa Orknøerne. Mellem disse Egne har der altsaa, hvad ogsaa Billederne synes at vise, i gamle Dage været Kulturforhindelser. Runestenene paa Man kan ikke være ældre end fra anden Halvdel af det 11te Aarhundred. De er nemlig reist af kristne Mænd, og Kristendommen blev først omkring 1050 almindelig paa Øen.

Den første Runemester paa Man hed Gaut Bjørnssøn, en virkelig Kunstner, som ogsaa har opfundet flere nye og vakre Baandslygninger, bl. a. Ornamentet med de skjolddækkede Slanger. Udenfor St. Michaels Kirke paa Vestsiden af Øen staar der et stort og i al sin Enkelhed meget virkningsfuldt Kors. Nedover Stenens Smalside gaar der en Indskrift, hugget i Runer: «Mael Bridge (d. e. den hellige Brigidas Tjener), Søn af Athakan Smed, reiste dette Kors for sin og sin Broderkones Sjæl». Hertil har Runeristeren føiet disse stolte Ord: «Gaut gjorde dette [Kors] og alle paa Man». Om denne Gaut læser vi ogsaa i en anden Indskrift paa et Kors fra Kirk Andreas: «[N. N. reiste] dette [Kors] efter sin Fader Ufeig. Men Gaut gjorde det, Søn af Bjørn fra Kule»**). Gaut Bjørnssøn er et Navn, som bør mindes i nordisk Kulturhistorie, en værdig Fælle til Røkstenens og de orknøiske Maeshowe-Indskrifters stolte Runeristere, en vís Runemester, men ogsaa en virkelig Kunstner, som i sin Hjembygd aabner Prydkunsten nye Baner.

Kermode, Catalogue of Manks Crosses, og senere af S. Bugge, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1899.

*) Den Gruppe hvis Repræsentant den merkelige Røksten er.

**) *Kule*, nu Cooley, et ikke sjeldent Stedsnavn paa Man.

Sproget er i alle disse Indskrifter norsk. Kun en eneste Sten synes at være reist af en svensk Mand. Den staar ved Kirk Michael og vi læser paa den: «Mallumkun reiste dette Kors efter Malmura, sin Fostermoder, Dufgals Datter, hvem Adils havde til Ægte.» Og saa føier den selvgode Fostersøn til: «Det er bedre at efterlade en god Fostersøn end en daarlig Søn.» Baade Fostersønnen og Fostermoderen bærer keltiske Navne. — Malmura er en Forvanskning af det almindelige irske Kvindenavn *Maelmaire* «Marias Tjener». — Adils er derimod et nordisk Navn; det brugtes dog paa denne Tid ikke i Norge, men kun i Sverige og Danmark. Hermed staar det sandsynligvis i Forbindelse, at Indskriften er affattet i svensk Sprog. Et andet af Indskriftens Navne, Dufgal, som ogsaa findes paa en Sten ved Kirk Bride, synes derimod, om end fjærnere, at vidne om Forbindelse med Danmark. Dufgall (*Dubgall*) betyder nemlig paa Irsk «en Danske» (egt. «en mørk Fremmed») i Modsætning til Nordmændene, som kaldtes «de lyse Fremmede» (*Fingall*).

Denne ene Indskrift giver os et lidet Indblik i Folkeblandingen paa Man. Her boede ikke alene Nordmænd, men ogsaa enkelte Svensker, ja sandsynligvis ligeledes Mænd af dansk Herkomst. Med England var der fra gammel Tid nær Forbindelse, og angelsaksiske Mænd flygtede vist ofte, især under Kampene paa William Erobrerens Tid, over til Øen. Paa en Sten, som for ikke mange Aar siden er fundet paa Man, findes der saaledes én Indskrift med nordiske og én med angelsaksiske Runer. Ogsaa Folk af piktisk Herkomst, eller ialfald med piktiske Navne, fandtes der, som rimeligt kan være, paa Øen. Paa en Sten fra Kirk Bride læser vi nemlig det piktiske Navn Druian (TRUIAN),

som i Formen *Droian* er fundet i en Ogham-Indskrift paa Shetlandsøerne.

Mere end noget andet vidner dog disse Runemindesmerker om at Nordboer og Kelter paa Man har levet fredlig Side om Side, blandet Blod med og gjensidig paavirket hinanden. Ikke alene har, kan vi se, Mænd af nordisk Herkomst havt keltiske Hustruer og Mødre. Men Mænd med keltiske Navne reiser endog Kors med Indskrift i Runer og med Billeder fra Æsers og Sagnheltes Liv. Mr. Kermode, som har gjort sig meget fortjent ved at samle og udgive Runeminderne paa Man, siger, at af de Navne, som forekommer i Indskrifterne, er omkr. 19 nordiske, medens mindst 9 er keltiske. Det er Navne som Maelbridge, Malmura, Mallumkun, Dufgal, Athakan (d. e. *Aedacán*)*), Crinaan, Myrgjal osv. Vi ser af dette, hvordan paa Man Nordisk og Keltisk er blandet inderlig sammen. Intet Under, at Irerne kaldte Indbyggerne paa Man og Hebriderne Gall-Gaedhil, d. e. «Nordbo-Irer» eller «Nordbo-Gæler». Thi de er, det viser Runestenene paa Man, ikke helt Nordmænd eller Nordboer; ei heller er de Irer; de er et Blandingsfolk.

Runeindskrifternes Navne synes ogsaa at pege videre, langt udenfor Man, og at vidne om vore Forfædres vidtstrakte Forbindelser i Vikingetiden. Paa et Kors ved Kirk Braddan læser vi saaledes: «Odd reiste dette Kors efter Frakke, sin Fader». Navnet *Frakki* betyder «en Franker». Men som Mandsnavn findes det, mig bekjendt, aldrig brugt i Norden; derimod bruges *frakka* (egt. «et frankisk Spyd») ofte i Digtningen om «Spyd» i sin Almindelighed. Navnet Frakke vidner vel om, at dets Bærer, eller snarere hans Forfædre, har havt For-

*) *Aedacán* er egt. et Kjælenavn, «lille Aed» (et alm. irsk Navn).

bindelser med Frankerriget, at de har været bosat dér eller er draget did paa Vikingetog. Vi har alt hørt, at et Par Runeindskrifter synes at vidne om, at danske og svenske Mænd har været bosatte paa Man. Andre Omstændigheder synes at tale i samme Retning. Paa en Sten ved Varpsund, Öfver-Grans socken, Upland, nævner Runeristeren sit Navn, som er skrevet *aþken*. Er dette det samme Navn som «Athakan Smed», der findes paa en Sten ved Kirk Michael?*) Umuligt er det ikke. Og endelig Navnet Gaut (*Gautr*). Dette Navn har aldrig i gamle Dage været almindeligt i Norge eller paa Island. Kun sjelden forekommer det i Sagaerne. Det betyder egentlig «en Mand fra Gautland eller Gøtaland». Nu træffer det sig saa, at Gaut Bjørnssøn bruger den samme eiendommelige Slags Runer, som findes i flere østergøtske Indskrifter. Fra Østergøtland, hvor Røkstenens navnkundige Runerister hørte hjemme, stammer da, tror jeg, den Æt, som den første Runerister paa Man tilhørte. Begge ligner de hinanden ogsaa i den Stolthed og Selvfølelse, hvormed de nævner sig som Runemestere paa Runestenen. Til Man er vel Gaut eller hans Slægt kommet i Følge med Mænd fra Gotland, hvor der alt før hans Tid fandtes Stene prydede med Billeder af Æsers og Sagnheltes Liv. Er dette den rette Tydning af Gauts Navn, kan vi forstaa, at han var den første, som paa Man reiste Kors i irsk Smag, prydede med Billeder fra nordiske Gude- og Heltesagn og forsynede med Indskrifter i den fra Øst-Sverige stammende Kortkvisttype af Runerækken. Vi kan da ogsaa lettere forstaa, at Motiver paa de manske og suderøiske Billedstene synes at stamme fra Gotland.

*) E. Brate og S. Bugge, Runverser, S. 22 og 27 Anm.

Om Indskrifternes Indhold er der, foruden hvad vi allerede har hørt, ikke meget at sige. De er, som alle gammel-nordiske Gravskrifter, korte og indeholder sjelden mere end, at N. N. reiste Kors efter [d. e. til Minde om] N. N. Et Par Stene giver os dog et lidet Indblik i Menneskenes Liv og Følelser. Paa en Sten ved Conchan læser vi først den almindelige Gravskrift: «N. N. reiste dette Kors efter sin Hustru Myrgjal.» Men derpaa følger en Verslinje, som i Udtalen maa ha lydt saaledes:

«*Maðr uggi fátt*
ok ráði frítt»
(Et Menneske skal frygte lidet
og handle vakkert).

Det er en gammel Leveregel i Versform. Den klinger ægte nordisk, som taget ud af «Haavamaal». Men til de fra Hedendommen stammende Visdomsord er der paa det kristne Kors føiet en kristen Efterskrift: «Jesu Kristi Kors». Det er den samme underlige Blanding af Hedenskab og Kristendom, som ogsaa Stenenes Billeder synes at vidne om. Indskriften ender med følgende Ord: «Thurid ristede Runer». Indskriftens *þuriþ* synes næppe at kunne være andet end Kvindenavnet Thurid. Hvis saa er, er Stenen eller ialfald dens Indskrift hugget af en Kvinde. Ellers kjender vi kun Mænd som Runemestere.

Paa en Sten ved Kirk Braddan, som udmerker sig ved sine vakkert hugne og klare Runer, læser vi: ***ROSKITIL*: *UILTI*: *I*: *TRIKU*: *AIþSOARA*: *SIN*** («Rosketil sveg i Trygd*) den Mand, som havde svoret ham Eder»). Den, som brød sine svorne Eder mod den, til hvem han var bundet ved Edens hellige Baand, blev

*) *Trygð*, ɔ: efter at der var givet edeligt Løfte om Fred.

af vore Forfædre regnet for den værste Niding. Resten af Indskriften findes desværre ikke nu mere. Vi bare aner en mørk Udaad; men om Grunden til den fortælles der intet.

Næsten endnu merkeligere end selve Indskrifterne er de Billeder, som vi ser paa Runekorsene paa Man*). I kunstnerisk Henseende staar de ikke saa høit og kan ikke maale sig med Ornamenterne og Drageslyngninningerne. Især er Menneskefremstillingerne daarlige og klosset udførte. Dyrebillederne er derimod friere og livfuldere og staar ofte over, hvad vi ser paa de irske og skotske Stene. Det, som giver disse Billeder deres kulturhistoriske Værd, er, at de, reist som de er paa kristne Kors over kristne Mænd og Kvinder, ikke henter sine Æmner fra Kristendommen, fra Bibelen eller fra hellige Mænds Liv, men derimod fra Asatroen, at de giver os Billeder fra Guders og Sagnheltes Liv. De fleste Mennesker i denne vidunderlige Overgangstid fra Vikingetid til Middelalder var visselig i Navnet kristne; men i Livssyn var de Hedninger og deres Sjæl var endnu opfyldt af Valhals og Asalivets straalende Billeder. Derfor ser vi det merkelige, at de reiser kristne Kors over sine kjære Afdøde med Bønner for deres Sjæls Frelse, men at de samtidig smykker disse Kors med Billeder af den faldne Helt, som drager til Odin for at kjæmpe i Valhal i Einherjernes Flok.

Lettest at forstaa er det vel, at de hentede Billeder fra Heltesagnet. Sagnkredsen om Smeden Vølund og især Sagnet om Sigurd, som dræber Ormen Fafner, om Volsunger og Gjukunger, om Brynhild og Gudrun, disse to Sagnkredse, som har været kjendt og elsket af næsten

*) Forklaringen paa de fleste af disse Billeder skyldes Professor S. Bugge i hans før nævnte Afhandling.

Sten med Billede af Sigurdsagnet.
Jurby, Isle of Man.

alle germanske Folk, har ogsaa hos de fleste af dem været Gjenstand for kunstnerisk Fremstiling. Paa Stene fra det fjærne Gotland saa vel som paa Kors og Benskrin i England finder vi Billeder af Vølund og hans Smedje. Sigurd, som dræber Ormen, Gunnar i Ormegaarden og andre Billeder fra Sagnet om Volsunger og Gjukunger er fremstillet paa svenske Runestene og paa norske Stavkirkedøre som paa engelske Kors. I Norden findes der ingen saadanne Billeder, som er ældre end Vikingetiden. Paa et engelsk Benskrin fra tidlig i det 8de Aarh. finder vi derimod Billeder af Vølund og hans Broder, Bueskytten Egil, ja muligens ogsaa af Sigurd-Sagnet*). Rimeligt er det derfor, som Prof. S. Bugge og den svenske Forsker Professor

*) Skrinet, som kaldes the Frank's Casket, findes nu i British Museum i London. En Side af det er ved et underligt Træf kommet til Florens og gjemmes i et Museum dér.

Den hængte Randver(?) og Valhal.
Jurby, Isle of Man.

Schück har søgt at vise, at Angelsakserne er de første, som paa Stenkors, Skrin og andre løse Gjenstande er begyndt at fremstille Billeder fra det germanske Heltesagn og at Skikken derfra er vandret til Nordboerne*). Irske og skotske Forbilleder er det vel, som saa igjen har paavirket Angelsakserne. I alle Fald er der vistnok Forbindelse mellem de engelske og de manske Sigurdbilleder.

Odin i Kamp med Fenrisulven.
Kirk Andreas, Isle of Man.

Der findes paa Man ikke mindre end tre Stene med Billeder af Sigurdsagnet. Vi ser Sigurd ligge nede i Graven og stikke Ormen, medens den skrider hen over ham. Vi ser ham stege Ormens Hjerte over Ilden; saa brænder han sig og stikker Fingeren i Munden og kommer derved til at forstaa Fuglenes Røst. Vi ser ogsaa Fuglene eller rettere Fuglen i Træet, som varer Sigurd mod Regins onde Raad, og vi ser hans Hest Grane. Paa Bagsiden af den ene af disse Stene ser

*) Letterstedsk Tidsskrift 1902, S. 193 ff.

vi en Skikkelse med bundne Hænder og Fødder og med en Orm snoende sig ved hans Side; dette synes at være Gunnar i Ormegaarden.

Muligens har vi ogsaa paa de Manske Kors Fremstillinger af andre Heltesagn. Paa den ovenfor afbildede Sten ved Jurby har man saaledes formodet at se et Billede fra Sagnet om Jormunrek (ɔ: Goternes Konge Ermanarik), som ægtede Gudruns Datter Svanhild, men som paa sin onde Raadgiver Bikkes Raad lod hende træde under Hestefødder og hængte sin egen Søn Randver, fordi han troede, at de elskede hinanden. Den lille Skikkelse med, som det synes, Hundehoved skulde da være den hængte Randver.

Ogsaa paa Gotland synes der at findes Billeder fra Sagnet om den skjønne Svanhilds og Randvers Død.

Især er det dog Asatroens straalende Gudeverden og Livet i Valhal, som maa ha optaget Nordboerne paa Man, virket paa deres Sind og vakt deres Fremstillingsevne. Paa en Sten fra Kirk Andreas ser vi saaledes paa den ene Side en Mand med et Spyd i Haanden og en Ravn paa Skulderen. Han stikker med sit Spyd efter en Ulv, som har grebet hans ene Fod og holder paa at sluge den. Dette er et Billede af Odin i Ragnarøk i Kamp med Fenrisulven. Som det heder i «Vøluspaa»:

Da kommer Hlins*)
anden Harm,
da Odin farer
med Ulven til Kamp.

Af Guden Thor findes der ogsaa flere Billeder. Vi ser ham med Belte om Livet — hans Styrkebelte *Megingjarðar.* — Ved hans Side er en Slange, nemlig Midgars-

*) Hlin er rimeligvis et Navn paa Odins Hustru Frigg.

ormen, og han har en Hammer i Haanden. Hammeren er Mjølner, som han kunde gjøre stor eller liden og som altid kom tilbage til sin Herre, naar han slyngede den ud.

Einherjer.
Kirk Michael, Isle of Man. Efter Fotografi.

Ogsaa Heimdal er fremstillet paa et Runekors, ved Jurby. Han synes at ha to Horn i Panden og Bukkeskjæg. Han afbildedes vistnok med Bukkehoved, fordi han har Navnene *Heimdali* og *Hallinskiði* tilfælles med Vædderen. Op til Munden holder han Gjallarhornet, hvormed han skulde kalde Æserne til den sidste Kamp.

Paa flere Stene ser vi Billeder af Valhal og af Livet dér. Vi ser Galten Sæhrimner og Einherjerne, som kjæmper og falder for næste Dag at staa op igjen lige friske. Einherjerne har Kjortler, som rækker til Knæs, korte Sværd og Fuglehoveder. De faldne Einherjer er fremstillet med Hovedet nedad og Benene i Veiret. Paa samme Maade afbildes ogsaa paa keltiske Kors de faldne. Især er den foran afbildede Sten fra Jurby med

Billede af den hængte Randver merkelig. Paa den ene Side af Korset ser vi en liden Figur med Strikke om Halsen hænge i en Galge, som bæres af et Væsen med Fuglehoved og Fuglekløer. Denne sidste Skikkelse maa være Odin, som i de gamle Digte kaldes *Arnhǫfði* «Manden med Ørnehoved». Til ham pleiede, ved vi, de gamle Nordboer at ofre Folk ved at hænge dem i Galgen. I «Haavamaal» fortæller saaledes Odin, at han hang i Galgen i ni Nætter, «givet til Odin, selv til mig selv». Bikke antoges ogsaa i Sagnet at være den forklædte Odin, som voldte netop de ypperste Heltes Undergang for at kalde dem til Valhal. Naar Randver har Hundehoved, saa hænger dette ligeledes sammen med Middelalderens Folketro og Udtryksmaade om de Hængte.

Paa den anden Side af Korsstangen ser vi lidt af et Skjold*) og derunder en Galt og en Hjort. Dette maa være et Billede af Valhal. Thi Valhals Tag var tækket med Skjolde. Inde i Valhal var Galten Sæhrimner, som man kunde skjære saa meget man vilde af, og dog blev den lige hel. — Selv stammer Sæhrimner fra irske Fortællinger om Svin, som blev spist hver Nat, men næste Dag var lige levende. — Hjorten er Eikthyrner, som stod oppe paa Valhals Tag og aad af Træet Lærads Grene. Paa den anden Side af denne merkelige, men desværre kun ufuldstændig bevarede Sten ser vi et Billede, som synes at være Skjolde omgivne af en Ramme. Over Rammen, der hvor Stenen nu er afbrudt, synes vi at se Roden af et Træ. Skal dette være Valhals af Skjolde dækkede Tag, hvorpaa Træet Lærad staar?

*) Det øverste af Stenen er afbrudt og nu borte.

Billedsten fra Kirk Michael (Mallumkuns Kors).

Saa har vi da paa denne Sten i kort Sum et Billede af hele Vikingetidens religiøse Livsopfatning: Helten, som ofrer sig til Odin og gaar til Valhal for som en af Einherjerne at kjæmpe ved Odins Side i den sidste Kamp i Ragnarøk.

Ogsaa paa andre af de manske Stene synes der at være Billeder af Livet i Valhal. Vi husker det Kors, som den selvgode Mallumkun satte til Minde om sin Fostermoder, den keltiske Malmura, som var gift med den svenske Adils. Dette Kors er i flere Henseender merkeligt; paa den ene Side af Korsstangen ser vi et ogsaa paa skotske og irske Kors forekommende kristent Billede, Hjorten, som bides i Nakken af en Hund. Paa den anden Side ser vi en Harpespiller og ved hans Side en Kvinde med et Horn i Haanden, visseligt et

Billede af Livet i Valhal, Brage, som spiller Harpe, og Valkyrjen, som byder Mjød om. Her mødes altsaa paa samme Sten kristne og hedenske Billeder.

Ogsaa paa mange andre Maader viser sig Kristendommens Indflydelse.

De Nordmænd, som paa Man begyndte paa Stenens Flade at tegne Illustrationer til Gudedigtene og Heltekvadene, kjendte ikke i sit Hjemland lignende Billedstene. Kun paa Gotland fandtes der i Norden en bildende Kunst. Rundt om i de keltiske Lande saa de derimod, som vi har hørt, Stene med Billeder fra Bibelen og fra hellige Mænds Liv. Men Billedernes rette Mening forstod de vel næppe, hedenske eller halvt hedenske, som de selv var. Hellige Mænd, Evangelister, Engle og Dæmoner blev i deres Fantasi til Æser, Einherjer og Sagnhelte. Og naar de saa selv begyndte i Billeder at gjenfremstille sine egne Gude- og Heltesagn, maatte det ikke da ligge nær for dem at laane Billeder og Typer fra den keltiske Billedkunst, hvor de samme Figurer optræder paa næsten alle Kors? Paa samme Maade er den oldkristelige Kunst fyldt med hedenske Billeder og Symboler, som i den kristne Kunst har faaet en ny Betydning: Kentaurer, Sfinkser, Dødens Genius med den omvendte Fakkel, Eros og Psyche osv. Først lidt efter lidt udvikler den kristne Kunst sit eget Billedsprog.

Intet er paa de skotske Kors almindeligere end Jagtscener og Billeder af Hjorte, Vildsvin og andre Dyr. Ofte er ogsaa Dyrene for den dekorative Virknings Skyld anbragte det ene over det andet paa begge Sider af Korsstangen *). Mellem disse Billeder og Valhalsbillederne paa de manske Stene er der visselig Forbindelse. Paa

*) Jfr. f. Eks. Korset ved Gask, Perthshire; Stuart, Sculpt. Stones of Scotland, I Pl. CIII—CIV.

flere af Korsene paa Man — især sammen med Billeder af Valhal — ser vi paa Toppen af Korset Billedet af en Hane. Hanen er ogsaa et kristeligt Symbol og findes paa flere skotske Stene. Men Nordboerne har visselig i den seet noget andet, et Billede af Hanen *Salgofnir* eller *Gullinkambi* («Guldkam») som i Valhal vækker Einherjerne til Kamp.

Ligheden mellem disse Billeder og Symboler er let at forstaa og at forklare. Men ogsaa Billederne af Einherjerne, ja af Æserne selv er paavirket af Billeder paa de irske og skotske Kors. Naar Einherjerne er afbildet som Mennesker med Fuglehoved, saa hænger dette visselig sammen med den over den hele Jord udbredte Forestilling, at man tænker sig de afdødes Sjæle i Fugleskikkelse. Og ligedan, naar Odin fremstilles med Fuglehoved og Fuglekløer istedenfor Menneskefødder, da hænger dette, som alt nævnt, sammen med, at han bar Tilnavnet *Arnhǫfði* «Ørnehoved». Men de nordiske Kunstnere, som paa Man udhug Billeder af Einherjerne og af Odin, vilde dog næppe ha afbildet dem paa den Maade, de har gjort, om de ikke paa keltiske Kors, bl. a. paa Shetlandsøerne, havde seet ganske lignende Skikkelser, som skulde forestille Engle. Og kan det være en Tilfældighed, at faldne Einherjer paa de manske Stene og faldne Mænd paa de keltiske Kors begge fremstilles med Hovedet ned?

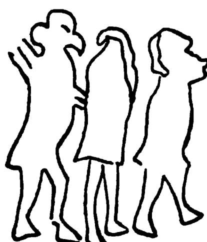
Paa de manske Kors findes der ogsaa Skikkelser med Menneskekrop og Dyrehoved. Heimdal synes at ha Bukkehoved; den hængte Randver har Hundehoved og paa det Kors, hvor Heimdal er afbildet, ser vi paa Bagsiden en Kvinde med Hundehoved. — Er dette et Billede af Vølven Hyndla («den lille Tispe»), som i Eddakvadet «Hyndlulióð» fortæller om Guden Heimdal? — Alle disse Skikkelser har sine kunstneriske Forbilleder

paa keltiske Kors, hvor de forestiller Dæmoner. Naar der paa gotlandske Stene ogsaa findes Skikkelser med Menneskekrop og Fugle- og Dyrehoved (Einherjer eller Æser), da vidner dette, skulde jeg tro, om Indflydelse fra keltisk Kunst paa Gotland.

Endnu kan jeg nævne Billedet af Odin eller, som andre har ment, Vidar i Kamp med Fenrisulven. Ganske lignende Billeder, men hvor Ravnen og Spydet mangler, findes paa skotske Kors, hvor de dog forestiller Samson,

Hyndla? Jurby, Isle of Man.

Fra Alskogstenen, Gotland.

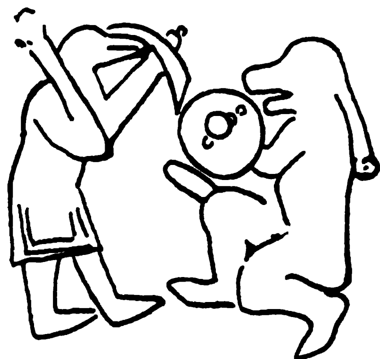
Engel (?) Strathmartin, Forfarshire.

som sønderriver Løvens Kjæver, en i Middelalderen meget almindelig Fremstilling*).

Ogsaa fra det fjærne Gotland, har der, tror jeg, rundet Kulturens Strømme til Man og til Hebriderne og dér paavirket Billedfremstillingen. Paa Gotland var den bildende Kunst allerede i Vikingetiden gammel og havde

*) Paa det merkelige, høie og prægtige Kors ved Gosforth Kirke i Cumberland, som i Afstøbning indtager en Hædersplads i Kensington Museum i London, findes der et Billede, som nordiske Forskere har taget for Vidar, som lægger sin Haand i Fenrisulvens Gab. Men heller ikke dette er, saavidt jeg skjønner, andet end Samson og Løven.

delvis under Indflydelse fra keltisk Prydkunst naaet en høi Udvikling. Et Billede, som alt findes paa Stene fra før Vikingetiden og som senere blev prægtigere og prægtigere udsmykket, er Drageskibet med det firkantede Seil med Skjolde langs Rælingen og oftest med Mænd, som holder i Taugverket paa begge Sider af Masten. Paa Iona har man nylig opdaget en Sten, der tydelig er fra samme Tid som de manske Kors og gjort af Nordboer. Her ser vi et stort Skib, hvori der staar seks Personer, som synes at være Skibets Mandskab. Den ene af dem steller med Seilet. Masten er høi og tyk. Længst tilvenstre er Skibets Høvedsmand, som er fremstillet høiere end de andre Personer og som væbnet med Tang og Hammer smeder paa et Sverd*). Hvilket gammelt Sagn dette skal gjengive, ved jeg ikke. Men Skibet med et firkantet udspændt Seil, som for os er Hovedsagen, findes igjen paa mange Gravstene paa Hebriderne fra den senere Middelalder. Et Skib var det Vaaben, som de norske Konger paa Man oprindelig førte, og deres Efterkommere paa Hebriderne er det, som lader et Skib udhugge paa sin Gravsten. Tør vi ikke i dette se en Paavirkning fra Gotland, det eneste Sted i Norden, hvor vi fra Vikingetiden finder Billeder af lignende Skibe med udspændt, firkantet Seil?

Brudstykke af en Sten fra Murthly, Skotland. (Early Christ. Mon. of Scotland, Fig. 321).

*) Saga Book of the Viking Club III, S. 305.

Jeg tænker mig, at denne mærkelige Kunstskole paa Man er opstaaet omtrent paa følgende Vís: Det var ved Vikingetidens Slutning, da Eddakvadene endnu var friske paa Folkets Læber, en Gjæringens og Nydannelsens Tid. Der vesterpaa, hvor hver Dag bragte Bud om ny Daad og hvor selv en nær Fortids Mænd stod omskinnet af Sagnets Straaleglans, dér fik de gamle Kvad ny Form og nye Kvad digtedes under Mødet med Kelter og Angelsakser. Engelske Kvæder om Weland Smed og om Sigurd, som dræbte Ormen, fik hos Nordboerne ny Skikkelse og nyt Indhold, ny Skjønhed, og de gamle Sagn fik Farve og Glød fra Irernes vilde og lidenskabsfyldte Sagn og Sagaer om Cuchulinn og om Finn og Ossian. Men den samme Aand, som skabte nyt Liv og nye Billeder paa Vers og i Rytmens Bølger og som gjennem Kvad søgte at forevige Forfædrenes Liv og Vikingetidens Storhed, den maatte ogsaa vækkes til at skabe sig et varigere Minde paa Stenens haarde Flade. Nordboen, som kom med Øie og Sind opladt for alt det nye, han saa og hørte derude i det fremmede, han saa jo rundt omkring sig i de Lande, hvor keltiske og angelsaksiske Mænd byggede, Mindesmærker, hvor Forntidender var hugget i Stenen til Minde for kommende Slægter. Ligesom de keltiske Kunstnere gjennem Stenens Billedsprog søgte at tale til Folket om Paradisets Herlighed, om Kristi Korsfæstelse og om de hellige Mænds vidunderlige Gjerninger, saaledes søgte de norske Kunstnere paa Man at vidne for levende og for kommende Slægter om Fortidsheltenes Kampe, om Valhals Herlighed og om Gudernes Liv, slig som Kvadene sang om dem. Men hvorfra skulde de hente sine Billeder? Naiv og barnlig var Tiden, og Menneskefremstillingens Kunst var endnu i sin Vorden. Menneskeskikkelserne blev ikke tegnet efter Naturen, men i vedtagne Former,

slig som lang Tids Hævd havde dannet dem. Ingen Kunstner paa de britiske Øer, han være sig Kelter, Angelsakser eller Nordbo, magtede paa den Tid i Billeder at fremstille en hel ny Verden ud af sit eget Hoved alene Han maatte knytte sig til det forud givne. Derfor laante Gaut Bjørnssøn og de Kunstnere, som fulgte efter ham, frit og rigeligt dels fra Gotland, men mest fra den keltiske Kunst, som blomstrede i de Lande, de kjendte bedst. De kristne Billeder fyldtes med nyt Indhold og stilledes sammen i nye Kombinationer til nye Billeder. Men derfor blev det, som frembragtes, lige nyt, lige nordisk i Form som i Indhold, og vidner lige høit om den nordiske Aand i Vikingetiden. — Den, som skal give, han maa ogsaa ha Evnen til at modtage. —

Øen Man er i det Smaa et Billede af hele Vikingetiden. Intet andet Sted kan vi i vore Dage faa et saa tydeligt og klart Billede af Nordboernes Liv i den Tid, da de var et Folk paa Udfærd, vandt Lande og grundede Nybygder. Vi ser deres Statsskik og Retsordning, deres Kunst og Aandsliv, deres Møde med fremmede Nationer og fremmede Kulturer, hvordan de uden Sky blandede sig med de fremmede Folkeslag og med den kloge Mands rigtige Greb optog det bedste af hvad de saa og lærte derude i fremmed Land, omdannede og tilpassede det efter sine egne Vilkaar, og netop derved skabte en ny og rigere Kultur, Vikingetidens Kultur.

Kulturens Arnesteder i gammel Tid.

Den, som studerer Kulturens Historie, har to Opgaver. Han maa søge at danne sig et Billede af Menneskenes Liv, af Sæder og Skikke, Samfundsforhold og Aandsliv i den Tid, han sysler med. Men han har ogsaa en anden Opgave. Han maa følge Kulturen paa dens Vandring fra Land til Land og søge at finde de Steder, som i hvert Land engang har været Kulturens Arnesteder og hvorfra denne varmende og livbringende har bredt sig til videre Kredse. Det er ikke nok at oprulle Billeder af Menneskenes Liv i svundne Tider en Kulturhistoriker maa ogsaa forske efter Oprindelsen til Sæder og Skikke og efter Samfundsforholdenes og Livsvilkaarenes Udvikling.

I vore Dage, i Jernbanernes og Dampskibenes, Telegrafens og Telefonens Tid, spreder nye Tanker og Brugen af nye Opfindelser sig med en før uanet Hurtighed ud over Jorden. Den samme Kultur hersker, kan vi næsten sige, i alle Lande, hvor Europæere bygger og bor Og dog kan vi ogsaa for Nutidens Vedkommende pege paa Lande og Stæder, som mer end andre er at kalde for Kulturens Midtpunkter og hvorfra aandeligt Fremskridt særlig udgaar. I gamle Dage, da Samfærselen og For-

bindelsen mellem Landene var sen og vanskelig og alle nye Tanker trængte Tid for at vinde Udbredelse, da havde dog disse Kulturcentrer en endnu større Betydning end i vor Tid. Men saa er ogsaa Kulturens Strømme i den Tid lettere at følge end i vore Dage, da saa mangfoldige forskjellige Strømninger krydser hverandre. Man kan fra Oldtiden af og ned til Renaissancen kartlægge Kulturens Historie, tegne Retningen af de Kulturens Strømme, som er rundet fra Land til Land, og sætte Merke ved de Egne, som engang har været dens Midtpunkter.

Vikingetidens Kulturhistorie kan vel endnu ikke helt kartlægges; men vi kan dog pege paa enkelte af de Steder og Egne, som i de nordiske Folks Ungdomstid staar omgivet af Straaleglans fra Sagn og Digtning, fra Kunst og i det hele fra høiere Aandsliv.

Danmark og Sverige eier, hvad Norge ikke har, Steder og Egne, som lige fra de ældste Tider har været og stedse vil vedblive at være sit Lands aandelige Midtpunkt, ligesom de ogsaa er Statens og det politiske Livs Centrum. Med sine lysgrønne Bøgeskove, gjennem hvis Løv Solen skinner og udover Skovbunden gyder gyldne Pletter, med sine stille Skovsjøer og sagte rindende Aaer, hvor Vandliljerne svømmer og Svanerne speiler sig, med sine lyse Enge, hvor Kvæget græsser, og med sine gule, bølgende Kornmarker ligger Sjælland rigt og bugnende ud imod den blaa Stribe Vand, som kaldes Øresund. Sjælland ligger som en lun Rede i Ly bag det barske, veirhaarde Jylland, som med sine øde Heier, sine Klitter og nøgne Sandstrækninger tager af for Vesterhavets Storm og Bølger, ikke mindre end for Fienders Angreb og voldsomme Indfald, og hvor ogsaa Menneskene selv bliver seigere, langsommere, mindre bøielige, men samtidig mere haardføre end paa det smilende Sjælland.

Jylland er som Stormfuglen, der paa brede Vinger flyver over det vilde Hav; Sjælland er som Svanen, der skjøn og skinnende hvid, med kneisende Hals seiler over Indsjøens blanke Speil. Men ligesom Gudrun i Eddakvadet paa Tæpper baldyrer «danske Svaner» som de ædleste blant Danmarks Fugle, saaledes har ogsaa Livet paa Sjælland stedse formet sig rigere end i noget andet af de danske Lande. Thi Sjælland er Danmarks naturlige Midtpunkt, og var det end mere — geografisk sét — i gamle Dage, da Skaane, Halland og Bleking ogsaa hørte til Danmark. Og særlig var Egnen mellem Kjøbenhavn og Roskilde ikke alene det gamle Danevældes Midtpunkt, men hid var Adkomsten let selv fra Landets fjærneste Egne over smale Sund og Belter og paa rolige Vandveie, som forbandt langt mere end de skilte mellem Bygderne. Hid naaede da ogsaa tidligst alle Bud fra fremmede Lande og fra rigere Kulturer. Hver en Seiler, som agtede sig til eller fra Østersjøen, maatte gjennem Øresund forbi Sjællands Strande: Romerske Kjøbmænd og siden Goter, Heruler, østsvenske og gotlandske Mænd, Friser, Sakser, Franker og Angelsakser.

Lige fra de allerældste Tider har derfor i Danmark alt Liv saa at sige havt sit Midtpunkt paa Sjælland, helt fra den Tid af, da Folk fra de danske Øer og fra Østersjøens sydlige Bred, hele Ingævonernes Stamme, her samledes i en hellig Lund for at dyrke Nerthus, den kvindelige Njord, Jordens Moder*). Saa kommer Folkevandringen. Nye Guddomme vinder Førerstillingen, Æserne med den snilde og krigskloge Odin i Spidsen. Nerthus eller Njord og de øvrige Vaneguddomme nedstyrtes fra sit tidligere Vælde. Danernes Rige opstaar. Men Sjæl-

---

*) Tacitus, Germania K. 40. Andre Forskere har dog hensat Nerthus's Lund til Rügen, Helgoland ell. andre Øer.

land vedbliver dog at være Landets Midtpunkt, uagtet Danernes oprindelige Hjem synes at ha ligget i Skaane. Leire, nu en ubetydelig Landsby 8 Kilometer Vest for Roskilde, bliver for en Tid Kongesædet i det nystiftede Danevælde, og herfra udgaar Kulturens Strømme, Sans for Kunst og Digtning, mere høviske Sæder, ikke til Danmark alene, men til alle Nordens Lande. Her er nu det mest søgte Blotsted i Danmark. Her ligger Hrodgars navnkundige Kongehal, *Heorot* eller «Hjort», som «Beowulf» synger om, «høi og víd mellem Hornene i dens Hjørner, ... den største blant Halbygninger» *). Leirekongerne bliver de ypperste Konger i Norden. Ved deres Hird samles Mænd fra alle Nordens Lande, fortæller Sagnet. Deres Hird er ikke — som de andre nordiske Kongers paa den Tid — det enkle, gammelgermanske Følge af frie, ligestillede Mænd, som vi kjender fra Tacitus's Skildring. Leirekongernes Hird begynder at blive et virkeligt Hof, hvor Moder og Hofskikke fra det mere civiliserede Europa vinder Indpas. Sagnet fortæller om Kong Ingjald, Frodes Søn, som efterlignede fremmede Sæder og hengav sig til et før ukjendt Vellevnet. Vigtigere er det dog, at Leirekongerne faar sin Tronstol, «Leires Stol» (*Hleiðrar stóll*), som den kaldes i det gamle Kvad «Grottesangen». Ellers eiede Nordens Konger i Hedenold intet Sindbillede paa sin Værdighed. Det ophøiede Herskersæde som Symbol paa Kongemagten stammer fra den senromerske Keisertid. Derfra optoges det af de merovingiske Konger i Frankerriget, der i det hele søgte at optræde som romerske Imperatorer, og muligens ogsaa af Angelsakserne; thi «Beowulf» taler oftere om «Herskerstolen» **). Fra Angel-

*) Beowulf, Vers 67—81.

**) brego-stōl; jfr. ang. Tronstolen (*cathedra*, *solium regni*) v. Amira i «Grundriss der germanischen Philologie», ed. Paul.

sakser eller Franker er det, at Leirekongerne har faaet sin Tronstol. Vi har før hørt om danske Kongers Tog til Vesteuropas Lande. Men ogsaa fredlige Forbindelser synes der at ha været, bl. a. Ægteskaber mellem danske Konger og fremmede Kvinder. Rolv Krakes Moder heder Yrsa. Hendes Navn er ikke nordisk, men synes at stamme fra germanske Folk ved Rommerriges Grænser og at hænge sammen med det latinske *ursus* «en Bjørn»*). Kong Hrodgars Hustru bærer i «Beowulf» Navnet Valtjov (*Wealhþeow*, egt. = «den vælske Træl»). Ogsaa dette Navn synes, hvis det er oprindeligt i Sagnet, at pege paa Ægteskabsforbindelser med Vestens Lande.

Saaledes var, ser vi, allerede i de ældste Tider de samme Dele af Sjælland, som endnu er det, Danmarks aandelige Midtpunkt.

Langt større af Udstrækning selv i gammel Tid end Danmark og oprindelig beboet af en Række uafhængige Stammer har det moderne Sverige ved den historiske Tids Frembrud havt flere forskjellige Kulturcentrer, et ved Venerns og Vetterns Strande, hvor Gøtarne havde sit Hjem, og et andet ved Mälarens Strande, hvor Svearne boede. Ingen anden Del af Sverige er saa gjennemskaaret af Sjøer, Viker, Bugter og seilbare Elve som Upland, og fordum var der endnu flere Vandveie, end der er i vore Dage. Til Upland kunde man med Lethed i Baad over Elve og Indsjøer komme fra alle Svearnes Bygder. Der findes heller intet svensk Landskab, der saaledes som Upland i sig forenede alle Betingelser for at være Sveriges aabne Dør ud mod det store Europa. I Ly bag Skjærgaardens Øer og Holmer kunde Kjøbmændene trygt seile med sine Skibe, og ved Mälarens smilende Strande fandt de Havne, hvor de

*) A. Olrik, Danmarks Heltedigtning I S. 151 f.

kunde lægge til i Ly for Havets Storm og Bølger og uden at frygte for Vikingernes Overfald. Og dertil kommer, at Upland fra Naturens Haand er rigt udstyret som faa andre Dele af Sverige. Her er frugtbare, aabne Sletter med lyse Birkeskove, grønne Enge og bølgende Marker, hvor i vore Dage Herregaard ligger ved Herregaard. Intet Under, at Upland stedse har været Midtpunktet i Svearnes Rige og at rige og frugtbringende Kulturens Strømme derfra er udgaaet til alle Dele af Sverige.

Lige fra de aller ældste Tider havde Svearne i Upland ved Fyrisaaens Bredder sit religiøse Samlingspunkt. Her laa Gudehovet, det navnkundigste i Norden, hvor Mænd fra alle Svearnes Bygder paa de store Høitider mødtes. Her var ogsaa Svearnes Hovedting. Medens dette varede, holdtes der samtidig Marked og var Kjøbstævne*). Svearnes politiske Midtpunkt var da i gammel Tid dels i Upsala og dels ved Mora (ved Laggaaaen, paa Grænsen mellem Attunda- og Tiundaland). Her hyldedes Kongen af Folkets Ombud ved at løftes op paa Mora Sten, en ældgammel Skik, som i forhistorisk Tid har havt Sidestykker Jorden rundt, bl. a. i Danmark og Grækenland. — Endnu i historisk Tid løftedes i Skotland Kongen op paa en Sten ved Scone. — Selv synes Kongen i Vikingetiden ogsaa i Almindelighed at ha boet i Upsala. Større Betydning for Svealands Kultur i denne Tid havde dog en By, som alt før Aar 800 havde reist sig paa den lille Björkö i Mälaren, en By, som er Sveriges, ja kanske hele Nordens ældste Handelsstad, nemlig Birka. Alt ved Vikingetidens Begyndelse var Birka et Midtpunkt for Handelen, ikke alene i Svearnes Rige, men med Forbindelser med Slavernes Lande,

*) Jfr. Snorre i Heimskr., Olav den helliges Saga, K. 76.

Hedeby, Hamburg og Nederlandene. Byen eiede, da Ansgar i Aarene 830 og 850 kom did for at prædike Kristendommen, mange rige Kjøbmænd, en Overflod af alle Goder og en stor Skat i Guld og Sølv. Der fandtes endog flere, som allerede før Ansgars Tid i Dorestad ved Rhinen havde modtaget Daaben og var blevet kristne; saa fortæller Rimbert i sin Levnetsskildring af Ansgar, skrevet ikke længe efter dennes Død. I den sorte Jord og i Gravene udenfor det gamle Birka har man i vore Dage fundet Sølvmynter og kristne Kors og andre Gjenstande af frankisk Oprindelse samt angelsaksiske, ja endog arabiske Mynter. Byen var efter Tidens Forhold godt befæstet og omgivet af en Ringvold. Den havde, da Ansgar første Gang kom til Byen, sin egen Konge, Bjørn, som synes at ha tilhørt Upsalakongernes Æt.

Birkas Storhedstid varede ikke længe. Byen gik, sandsynligvis ved Midten af det 10de Aarh., til Grunde; den blev vel ødelagt af en fientlig Vikingeflaade. Men et Minde om den engang saa mægtige By har vi maaske, skjønt sikkert er dette ikke, i Udtrykket «Bjarkøret»; saa kaldtes i gamle Dage rundt om i Norden de paa Handelspladser og paa Kjøbmandsfærder gjældende Lovregler*). I dette Ords første Led har enkelte Forskere ment at se Bjørkø, den Ø, paa hvilken det gamle Birka laa og hvorfra Byen har taget sit Navn. «Bjarkøret» skulde saaledes oprindelig ha betegnet «Birkas Ret». I Birka skulde der ha været uskrevne Love for Handel og Samkvem, Love, som senere ogsaa blev gjældende ellers i Sverige, i Danmark og i Norge.

Istedenfor Birka reiste der sig ved en Vik af Mälaren en anden Stad, Sigtuna, som ned til Slutningen af det

*) Oldnorsk *bjarkeyjarréttr*, gl. svensk *biærköarætter*, gl. dansk *biærkeræt*.

12te Aarhundred var Sveriges vigtigste By. Men heller ikke Sigtunas Storhed varede længe. Efter i 1187 at være brændt af en Flaade af Kurer og Kareler, blev Byen flyttet til sin nuværende Plads, men er siden aldrig kommet rigtig op igjen. Isteden voksede Stockholm frem for lidt efter lidt at blive Sveriges Hovedstad.

Her i Svearnes Bygder har ogsaa fra gammel Tid Kunst og Digtning blomstret og høviske Sæder havt hjemme i Kongeborgen. Gravfundene fra Vendel og Ultuna vidner om, hvor høit Kulturen alt i Folkevandringstiden har staaet. Billederne paa Vendelhjelmene synes at fremstille Scener fra Sagn, som engang har været sunget i Kongens Hal. Intet Sted i Norden findes der saa mange Runestene som i Upland; — de fleste er fra det 10de og især fra det 11te Aarhundred. — Runerne er anbragte i eiendommelige Baand og Slyngninger og Indskriften er hyppig i Vers, som viser, at Digtningen i gammel Tid ogsaa har blomstret i Svearnes Bygder. Disse Runestene fortæller ikke bare om svenske Mænds Tog i Austr- og Vesterveg, om deres Ophold blant Væringerne i Miklagard eller i Knut den stores Thingamannalid i England. De vidner ogsaa om at Indflydelsen fra det kristne Vest-Europa begynder at omforme Svearnes Samfund. Hirden omdannes; Stallarens Embede indføres ligesom i Norge og i Danmark*). Fremmede Ord kommer ind i Sproget, bl. a. det fra Latin stammende *sútari* «en Skomager»**). Sverige faar — samtidig med Danmark og Norge — sit eget Myntvæsen. Myntmestrene er alle i Begyndelsen Angelsakser; — den første af dem, Godwine, virker ogsaa i Danmark og

*) Paa en Runesten i Upland nævnes en Stallare hos Haakon Jarl.

**) Ordet forek. paa en Sten fra Broby (Brate og S. Bugge, Runerises, S. 120).

Norge —, og Mynterne præges efter Forbillede af Æthelred den raadvildes Mynter i England. Deres Vægt afpasses derimod efter Sveriges gamle Vægtsystem, og Sverige faar i Sigtuna sit faste Myntsted.

Der har ogsaa i Danmark og Sverige ved den historiske Tids Frembrud været andre Kulturcentrer, som nu ligger udenfor den alfare Vei. For Danmark har Slesvig og Hedeby engang spillet den samme Rolle som Birka og Sigtuna for Sverige. Her var i Vikingetiden Danmarks aabne Dør ud imod det civiliserede og kristne Europa. Slesvig var allerede ved Vikingetidens Begyndelse en Stad, «hvor Kjøbmænd fra alle Kanter samledes». Der fandtes i Byen mange, som før Ansgars Tid var døbte i Hamburg eller Dorestad. Intet Under, at Kristendommen her vandt Indpas tidligere end noget andet Sted i Danmark. Endnu større Betydning fik det nærliggende Hedeby, som vistnok ved Aar 900 var den vigtigste Handelsstad i Norden. Vigtigst var kanske Forbindelsen med Dorestad, hvis Navn endnu mindes i den lille Flekke Wyk bij Duurstede i Provinsen Utrecht i Holland. Dorestad havde i Middelalderens første Tid den samme Betydning som senere Brügge, Antwerpen, Amsterdam og London har faat. Her mundede de Handelsveje, som fra Middelhavslandene førte til det nordvestlige Europa, ud. Flere Gange i Løbet af det 9de Aarhundrede blev Dorestad plyndret af Vikingernes Skarer; ja ved Midten af det 9de Aarh. havde endog en dansk Høvding Dorestad og Rustringen i Len af Keiseren og danske Mænd var bosatte i Utrecht.

I Dorestad lærte Nordens Folk for første Gang at præge Mynter*). Her lod Keiseren præge Sølvmynter

*) Allerede noget tidligere havde dog Vikingerne i sine Nybygder i England begyndt at præge Mynter.

med *CAROLUS* i to Linjer paa Forsiden og *DORSTAT* i to Linjer paa Bagsiden. Disse Mynter blev omkring Aar 900 efterlignede i Norden. Myntfund og andre Forhold gjør det sandsynligt, at disse de første nordiske Mynter er præget i Hedeby. Efterligningen er raa og barbarisk. Istedenfor Bogstaver ser vi forvirrede Billeder, hvori vi kun med Vanskelighed kan gjenkjende Keiser Karls og Dorestads Navn; et Par Enkeltheder tyder ogsaa paa Paavirkning fra angelsaksiske Mynter. Men om hvilket Fremskridt i Kultur vidner de alligevel ikke! Før den Tid, ja mangesteds i Norden ogsaa i senere Tider, foregik jo al Betaling i Varer eller Spiralringe og Sølvbarrer, som veiedes og huggedes i Stykker.

Hedebys Storhed varede ikke længe. Allerede i det 11te Aarhundred synes Byen ikke længer at ha været til. Slesvig traadte paany frem i første Række. Dens Bylov bliver Forbilledet for andre Stæder i Jylland, og det er vistnok intet Tilfælde, at Slesvigs Borgere tidligere end i nogen anden dansk By i Middelalderen sluttede sig sammen til Gilder og Laug og derved ogsaa vandt Magt og Selvstyre. Men alt eftersom Slesvig fortyskedes, svandt ogsaa Byens Betydning baade som Handelsstad og for Danmark.

Ogsaa en anden Egn var lige fra de ældste Tider og langt ned i Middelalderen at kalde for Nordens Forpost ud mod Europa, Gotland nemlig. Næsten midt i Østersjøen ligger denne herlige og frugtbare Ø, «Østersjøens Øje», som den kaldes. Afstanden mellem Gotland og Smaaland er 12 og mellem Gotland og Kurland 18 Sjømil; den preussiske Kyst ligger i en Afstand af 28 Sjømil. Paa enkelte Steder af Øen, især paa Vestsiden, er Kysterne steile og Kalkstensklipperne styrter lodret ned i Sjøen og danner bratte Forbjerge eller «Klinter», som de kaldes. Men ellers skraaner Landet jevnt ind-

over fra Kysterne og hele Øens Overflade er ganske flad. Det høieste Punkt paa Gotland ligger kun 78 Meter over Havet.

Naar en seiler til Øen, faar en først nær ved Øie paa Land, og ofte skjules Øen, Sommer- som Vinterdag, af Solrøg og Taagedis. Det gamle i «Guta Saga»*) bevarede Sagn bliver da forstaaligt for en, at Gotland i gamle Dage var «saa forgjort af Trolddom, at det sank om Dagen, men var oppe om Natten». Men lidt efter lidt begynder man at øine Land og ser Solen skinne fra den blaa Himmel — varmt og sterkt næsten som i Landene ved Middelhavet — paa de hvide Kalkstensklipper, som virkelig engang har ligget under Havets Overflade og først i Istiden er blevet tørt Land. Her er langs hele Øens Kyster, ved Visby og i Klintehamn paa Vestsiden og i Slite, Faarøsund og Kathammarsvik paa Østkysten, Havne, hvor Skibene trygt kan lægge til. Gotlands Jord er frugtbar og bærer rig Grøde, som overalt hvor Grundfjeldet er Kalksten. Klimatet er mildere end de fleste andre Steder i Norden. Her trives de og bærer Frugt, sydlandske Vækster som den ægte Kastanie og Morbærtræet. Valnødtræet bliver høit som det høieste Træ. Ja selv Vinranken kan i varme Sommere bære modne Druer. Vegetationen er yppig, i Særdeleshed Engene, som ved sin kraftige grønne Farve og sit rige Blomsterflor søger sin Lige i Norden. Og de gotlandske Enge er ikke bare Græsmarker; de er mere som Lunde med vekslende Løvtræer, Ask, Hassel, Birk, Eg og Bøg. Rundt de velstelte Bondegaarde er der store Haver med Blomster og Frugttrær omgivne af

---

*) Guta Saga (ɔ: Gotlændingernes Saga) er en liden, sands. i det 13de Aarh. paa Gotland forfattet Saga, som fortæller om Øens ældste Historie.

sirlig klippede Hækker af Spirea eller Hagtorn, og op til Gaarden fører en lang Allé med skyggende Træer. Overalt synes der selv i vore Dage, da gutniske Bønder forlængst er ophørt at fare som Kjøbmænd til fjærne Lande, at raade Tilfredshed og Velstand.

Selv havde Gotland i gammel Tid ogsaa forskjellige Varer at udføre til Udlandet: Tømmer og Tjære fra de fordum meget store og rige Gran- og Furuskove, Sandsten, som forekommer sydligst paa Gotland og som alt i Vikingetiden blev brugt rundt om paa Øen og senere ogsaa blev udført til fremmede Lande, og især Faareskind. Endnu i vore Dage har Faareavlen stor Betydning for Gotland. Faarene gaar ude Sommer og Vinter og bliver derved næsten vilde. Intet Under derfor, at Gotland i hine Tider, da Øer var Handelens Midtpunkter, var et Kulturcentrum i Norden.

Navnet Gotland og *Gutar,* som Øens Indbyggere endnu kalder sig, synes foruden andre Omstændigheder at tale for at der paa Gotland oprindelig ikke har boet Svensker, men Goter, — med andre Ord, at Gutarne har været af samme Stamme som det store østgermanske Folk, der tidligst blant Germanerne drog mod Syd og blev paavirket af Kristendom og klassisk Kultur. Sproget paa Gotland er dog i alle Tilfælde tidlig blevet nordisk.

Alt paa Kristi Tider begyndte Gotland at blive et Kulturcentrum, hvor romerske Sølvmynter (Denarer) fra Keisertiden strømmede ind som til ingen anden Del af Norden. I Slutningen af det andet Aarhundred efter Kristus synes Forbindelsen med Romerriget, efter Myntfundene at dømme, især at ha været livlig. Fra Constantin den stores Tid af naar der for en Stund flere østromerske Mynter til Øland end til Gotland. Men fra Begyndelsen af det 6te Aarhundred vender Strømmen sig atter til Gotland, som paany bliver Midtpunktet for

Østersjøens Handel. Ogsaa med Vesteuropa, med de britiske Øer synes der allerede nu at ha været Forbindelse. Paa Gotland findes der nemlig en Række reiste Stenheller, prydede med Ornamenter, som synes at stamme fra det 7de og 8de Aarhundred, Tiden før Vikingetidens Begyndelse. Vi ser her paa Stenens Flade underlige, men klart og sikkert udførte Solhjul og Spiraler, som synes at høre hjemme i den keltiske Kunst og som bl. a. findes igjen paa de ældste skotske Billedstene. Selve den Skik at reise Stene prydede med Billeder og Ornamenter er dog opstaaet uafhængig paa Gotland. Den gotlandske Kalksten og især Sandstenen er overmaade lette at hugge i og at bearbeide. Særlig vidner dog Smykker, Spænder, Vaabenhaandtag og Redskaber om, at Prydkunsten i Folkevandringstiden kanske stod høiere paa Gotland end noget andet Sted i Norden.

Saa kommer Vikingetiden. Gotland bliver i maaske endnu høiere Grad end tidligere et Handelscentrum i Norden. «Da Gutarne var Hedninger, seilede de med Kjøbmandsskab til alle Lande, baade hedenske og kristne», som «Guta Saga» siger. Gotland kom, især efterat svenske Mænd havde grundlagt det russiske Rige, til at formidle Handelen mellem Øst- og Vest-Europa. Herom vidner først og fremst den Mængde øster- og vesterlandske Mynter, som er fundne i Gotlands Jord, fremfor alt arabiske og angelsaksiske Sølvmynter*), men også Mynter fra Konstantinopel, Tyskland (især Westphalen og Nederlandene) og Frankrig. Guta Saga fortæller også i dunkle Ord om Gotlændingernes Færder gjennem Rusland til Sortehavet og Grækenland. Allerede før Vikingetidens Afslutning maa visselig Gotlændingernes

*) De arabiske Mynter er noget ældre end de angelsaksiske, hvoraf de fleste er fra omkring og efter Aar 1000.

senere saa navnkundige «Kontor» i Nowgorod ha eksisteret. Thi i en Forordning af 1023 ang. en Bro over Floden Wolchow i Nowgorod nævnes der baade Gutar og Væringer. Og naar gutniske Kjøbmænd endnu i det 13de Aarhundred drev en betydelig Handel saavel paa England som paa Norge, saa har denne Handel vistnok i tidligere Tider, da Hanseaterne endnu ikke havde faaet Magten, havt en langt større Betydning. I Rusland hentede de gutniske Kjøbmænd Orientens Frembringelser, Silke, guldindvirkede Tøier og Baand, Bomuldstøier, Kryderier og Røgelse og bragte dem sammen med Ruslands egne Frembringelser, Pelsverk og Voks, til Vest-Europa. Endog fra det indre Asien maa der undertiden være kommet Varer til Gotland. Thi man har i tre gotlandske Vikingegrave fundet Skaller af en Musling, som kun lever i det indiske Ocean. Helt til det fjærne Irland bragtes, som jeg før har søgt at vise, med Rusland og Gotland som Mellemled, Orientens Varer. Dette forklarer den overmaade store Rigdom, som fordum, efter hvad Myntfundene viser, maa ha hersket paa Gotland. — Guta Saga fortæller ogsaa, at «mange Konger stredes paa Gotland, medens det var hedensk; men Gutarne havde dog jevnlig Seier og værgede sin Ret». Svenske Runestene minder ligeledes om Høvdinger, som tog Skat paa Gotland. Dette er vistnok Grunden til at Gotland, som vi nærmest kan kalde en Forbundsrepublik, delt i tre Dele, Tredinger, med et fælles Samlingspunkt i Gutnalthing ved Roma, midt paa Øen, ved Vikingetidens Slutning gav sig under den svenske Konges Beskyttelse og lovede at betale ham Skat.

Gotland var ikke alene i Vikingetiden et rigt Land. Her blomstrede ogsaa Kunst og Digtning. Den gotlandske Prydkunst har fra denne Tid frembragt de vakreste Smykker. Men endnu merkeligere er de reiste Stenmindes-

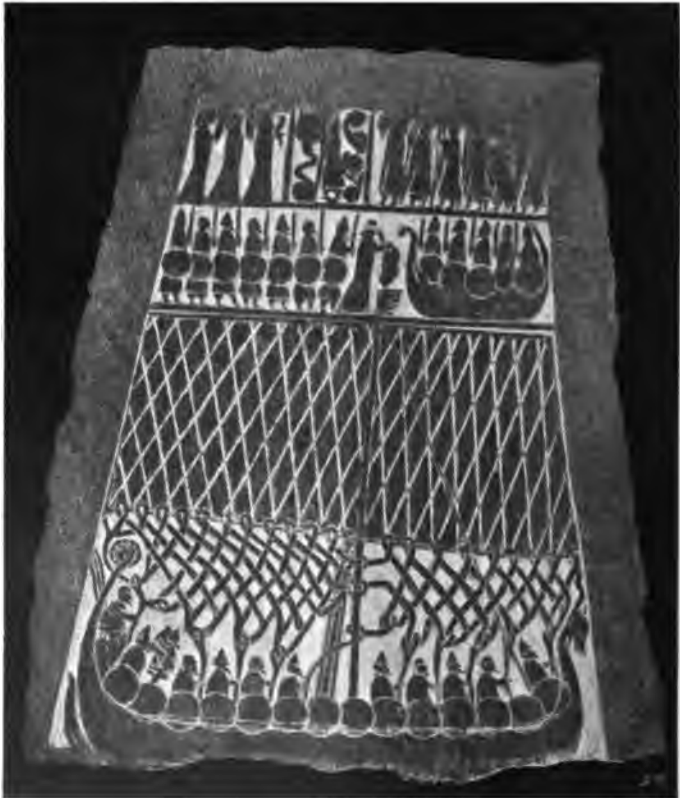
merker fra Vikingetiden, af hvilke vi finder mange rundt om paa Gotland. Den bildende Kunst, der som nævnt paa Gotland har udviklet sig lidt efter lidt, naar nu ved Vikingetidens Slutning sin høieste Blomstring. Paa opreiste, flade og glat tilhugne, baade store og smaa Kalkstens- og Sandstensheller — vistnok Gravminder — oftest oventil afrundede i Hesteskoform og siden skraanende

Billedsten fra Ardre Kirke, nu i Nationalmuseum, Stockholm

jevnt nedad til begge Sider, ser vi de mest vekslende Billeder og Ornamenter. Paa fire smaa ved Ardre Kirke fundne Sandstensheller, som tilsammen synes at ha dannet en Firkant, en Slags Kiste, ser vi den gotlandske Billedkunst i dens fuldeste Udvikling. Dyrenes Ben, Haler og Halse er slangeagtig forlængede og over hele Stenens oprindelig rødmalede Flade snor i broget Mangfoldighed Orme sig, en tydelig Efterligning efter keltisk

Kunst. Manden, som trædes under Hjortefødder gjenfindes paa en Sten ved Kirk Bride paa Man. Keltiske Slyngninger af flettede Baand og Kringler finder vi ogsaa

Billedsten fra Stenkyrka, nu i Gotlands Fornsal.

som Ornamenter langs Randen af andre Stene. Andre, paa hvilke vi ser det af den karolingiske fra den klassiske Kunst optagne fligede Akanthusblad, vidner om Paavirkning fra Frankrig eller England. Om det samme

vidner ogsaa et fantastisk, løvelignende Dyr, som vi finder igjen paa den navnkundige Jællinge-Sten i Jylland og paa en nordisk, midt i London funden Runesten*).

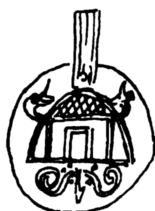
Den gotlandske Prydkunst har dog, som vi før har hørt, udviklet sig frit og selvstændig. Den har, som al Vikingetidens Kultur, optaget det fremmede i sig, men udviklet det videre paa sin egen Vis. Og et af de prægtigste Billeder, som kommer igen paa mange Stene, er ialfald uafhængig opstaaet paa Gotland, nemlig Drageskibet med firkantet, udspændt Seil og Skjolde langs Rælingen, saaledes som vi ser det paa Stenen fra Stenkyrka (nu i Gotlands Fornsal). Skibet hænger vistnok sammen med den udbredte Forestilling om at den Døde i Baad drager til Underverdenen; men selv er det et tro Billede af Vikingetidens egne Skibe. Vi ser Mændene, som holder i Taugverket, og Styresmanden, som sidder bagerst, høiere end de andre Mænd. Fra Gotland er vistnok dette Skib vandret til Hebriderne. Thi vi finder, som vi før har hørt, Skibet med opreiste Mænd og den høie Mast i Midten igjen paa en af Nordboer reist Sten paa Øen Iona i Hebriderne**). Andre Billeder synes derimod, ligesom Ornamenterne, at ha vandret den modsatte Vei, fra Skotland, Man og Hebriderne til Gotland. Men ogsaa ad andre Veie er Billederne vandret. Paa den nedenfor afbildede ved Ardre Kirke fundne store Billedsten ligesom ogsaa paa en Sten fra Tjängvide, ser vi øverst oppe en hvælvet Bygning med høie Vinduer og hvælvede Portaabninger. Dette er vistnok, som flere Forskere har ment, et Billede af Valhal, hvis mange Døre, Vinduer og høie Sale omtales i Eddakvadene. Men hvælvede Kuppelbygninger med

*) Den ene af disse Stene staar endnu ved Sanda Kirke; den anden, fra Ekängen, staar nu i Gotlands Fornsal i Visby.

**) Saga-Book of the Viking Club, London, for 1903.

buede Portaabninger fandtes i Vikingetiden ikke i Norden, ja næppe nok nord for Alperne. Derimod ser vi lignende hvælvede Bygninger bl. a. paa et gammelt angelsaksisk Skrin, hvor ogsaa Vølund-Sagnet er afbildet og hvor det skal fremstille Templet i Jerusalem*), og vi finder dem paa de i Norden prægedeEfterligninger af Dorestadmynterne. — Fra Templet i Jerusalem til Titusbuen i Rom og videre til Valhal, det er en i Sandhed lang og i kulturhistorisk Henseende merkelig Vandring.

Billederne vidner ogsaa om Gudetroen paa Gotland i Hedenold. Vi ser paa en Række af Stene, saaledes som paa den store Ardre-Sten, Odins ottefodede Ganger Sleipner. Den bærer paa Ryggen en Mand, vistnok den faldne Kriger, som drager til Valhal. Krigeren mødes sædvanlig af en Kvinde med et Horn i Haanden, — Valkyrjen, som byder ham velkommen i Odins Haller. Baade de før nævnte Ardre-Stene og andre paa Gotland fundne Stene synes ligesom de manske at være reist over kristne Mænd. De findes ved Siden af eller under Gulvet paa de gamle Kirker, ja er tildels endog merkede med Korsets Tegn, og dog er de smykkede med Billeder fra Asatroen og Heltesagnet.

Fremforalt vidner dog de gotlandske Billedstene om at de Heltekvad, som vi nu kun kjender fra Eddadigtene, engang ogsaa har været sunget paa Gotland. Lad os se lidt nærmere paa den før nævnte store Ardre-Sten. Øverst ser vi Sleipner og Valhal samt et Billede, som

*) Billederne paa Titusbuen i Rom, med deres Fremstilling af Titus's Triumf over Jøderne, har mulig paa anden, tredje Haand paavirket Billederne paa det angelsaksiske Skrin.

ikke er tydet. I den nedre Afdeling ser vi Skibet med det udspændte Seil. Nedenunder dette ser vi en Kvinde med en Fugleham bag sin Ryg og ved Siden deraf en Smidje, under hvis Gulv (tilhøire) der er to hovedløse Mennesker. Under disse ser vi et Par Ski. Vi har her et Billede af det til Norden fra Tyskland, men sandsynligvis over England vandrede Sagn om Vølund Smed, som med sine Brødre vinder Svanemøernes Elskov. Saa bliver han fanget af Kong Nidad, berøvet Lemmernes Brug og sat i en Holme ude paa Sjøen. Her har han sit Verksted, som vi ser Billede af paa Stenen. De to hovedløse er Nidals Sønner, som Vølund dræbte og hug Hovederne af. Deres Krop skjulte han under Smidjens Gulv; men af Øinene, Tænderne og Hovedskallerne lavede han Smykker og Drikkeskaaler. Fuglehammen, som vi ser udenfor Smidjen, tilhører enten Svanemøen eller skal forestille den Fugleham, som Vølund lavede sig og hvori han fløi bort fra sit Fangenskab efter at ha taget saa vild en Hævn. Manden med Bue og Pil nederst tilhøire er kanske Vølunds Broder, Bueskytten Egil. Skierne hører ikke hjemme i den oprindelige, gammelgermanske Form af Sagnet, men kun i den storslagne, af en nordlandsk Digter foretagne Omdigtning, som vi kjender fra Eddakvadene. Det er altsaa den norske Form af Vølundsagnet, som har været kjendt og sunget paa Gotland. Billedet af Vølunds Smidje findes derimod, som alt Professor Schück har paavist, paa et nordengelsk Kors, hvor det dog skal forestille Smeden Regin, Sigurd Fafnesbanes Fosterfader. Ogsaa paa skotske, kristne Kors ser vi Billeder af en Smidje med Hammere og Tænger*), og dér hører det,

---

*) F. Eks. et Kors ved Dunfallandy i Perthshire, Anderson, Scotland in Early Christian Times, 2 ser., S. 67.

tror jeg, oprindelig hjemme. I Nord-Englands Vikinge-nybygder eller i Skotland eller er det saaledes, at den nordlandske Digter har sunget om Vølunds vilde, tragiske Elskov, og her er det, gutniske Mænd har lært Kvadet at kjende, for siden at bringe det med hjem til sin Fædreneø. Ogsaa af Sigurdsagnet ser vi muligens Billeder paa Ardre-Stenen. Øverst tilhøire i anden Afdeling har vi, tror jeg, Æserne, som dækker den dræbte Oters Bælg med Guld og giver den i Bod til Hreiðmar. Nedenfor har vi muligens Gunnar i Ormegaarden. Ulven og Mændene i Hulen nederst paa Stenen er kanske Sigmund og hans Søn Sinfjøtle, som levede i en Jordhule og en Tid var i Ulveham. Paa en Sten, som staar ved Sanda Kirke, synes vi at se et Billede af Svanhild, Sigurds og Gudruns deilige Datter [vi ser en Svane, som rækker sin Hals frem over en siddende Kvinde]. Ved hendes Side staar Odin, som rækker den gamle Jormunrek det Spyd, hvormed han dræber sin Søn Randve*). Endnu mange flere og mere vekslende er de Billeder, som findes paa de gotlandske Stene. De vidner sammen om, at Heltedigtningen her paa Øen ved Vikingetidens Slutning og udover i det 11te Aarhundred har levet et Liv saa rigt som noget Sted, hvor Nordboer har bygget. Nu er denne Digtning forlængst forsvundet fra Gotland og vi kjender den her kun fra Billederne paa Stenens Flade.

Et det et Tilfælde, at Gotland er det eneste Sted i Norden udenfor Norge og Island, hvor Sagafortællingens Kunst ogsaa har blomstret? Jeg har før nævnt den lille «Guta Saga», som — tildels grundet paa ældgamle Kvad — i Sagastil fortæller om Gotlands Bebyggelse og ældste Historie og om Kristendommens Ind-

*) Denne Forklaring skylder jeg Professor Sophus Bugge.

førelse paa Øen. Skyldes det Handelsforbindelser, vel ikke med Island, men med Dublin, hvor Sagafortællingen ogsaa har blomstret, at den for Sverige enestaaende «Guta Saga» er opstaaet?

Saaledes er da Gotland i Sandhed at kalde for et Kulturens Arnested i Vikingetiden. Her opstaar under Vekselvirkning mellem fremmed og hjemligt en Kultur mere rig og eiendommelig end noget andet Sted i Norden, lige merkelig ved Haandens som ved Aandens Kunster, og herfra rinder Kulturens Strømme varmende og livbringende ikke alene til Landene ved Østersjøens Kyster, men videre til alle Nordens Folk.

Norge eier ikke saaledes som Danmark og Sverige noget enkelt Sted, som til alle Tider har været Landets bankende Hjerte og Kulturens Arnested. Ligesom Norge før Harald Haarfagres Tid udgjorde mange skilte Stammer og Riger, saaledes havde det ogsaa dengang flere forskjellige Kulturcentrer. Kristianiadalen og Bergen hører ikke blant disse. Derimod har Egnen ved Nidaros sikkerlig lige fra de ældste Tider været et Midtpunkt baade for politisk og aandeligt Liv i det nordenfjeldske Norge. De trønderske Fylker udgjør en naturlig Enhed, indrammede som de ligger af høie Fjelde i Syd og Øst og af Havet i Vest og med den lange Trondhjemsfjord, som forbinder alle de brede, frugtbare Bygder. Her er en lys Aabenhed og en Storhed i Linjerne, som kun faa norske Bygder eier, en Egn, der er som skabt til at være Midtpunktet i et stort Rige. En forholdsvis høi materiel Kultur synes alt tidlig i Middelalderen at ha hersket i Trøndelagen. I den gamle Lovbog Frostatingsloven nævnes som almindelige i det Trondhjemske Skjødehunde, der ellers i den tidlige Middelalder ikke synes at ha været i Brug i Norge; de kaldes med det fra fremmed Sprog laante Ord *kofan*. Mellem Indbo og

Udstyr nævner Frostatingsloven videre guldindvirkede Baand, Kapper af fine, vævede Stoffer, Dragter prydede med Frynser, kostbare Sengeomhæng, Dundyner osv.*). Samfundet synes ogsaa at ha været inddelt i flere Klasser end i det øvrige Norge**).

Trønderne synes dog aldrig at ha taget nogen livlig Del i Vikingetidens Færder, men i gammel Tid at levet mere for sig selv. Der findes andre norske Bygder, som i Vikingetiden levede et rigere og mangfoldigere Liv og hvor det kristne Vest-Europas Kultur tidligere fæstede Rødder. Blandt disse Egne nævner jeg først og fremst Bygderne i det sydvestlige Norge, Hordaland og Rogaland, fremforalt kanske Jæderen.

Det flade af Fjeld og Hav indrammede Jæderen har allerede i Broncealderen og den ældre Jernalder, ja endnu tidligere hørt til Norges tættest befolkede Bygder. Jordbunden bestaar af løst Grus, Skifer og Kalkstensstykker, som i Istiden er skyllet herned fra Fjeldene; derfor hører ogsaa Jæderen til de frugtbareste Egne i Norge og kan give Bolig for mange Mennesker. Fra Jæderen er Veien kort over til Jylland, som Jæderen lige fra de ældste Tider synes at ha staat i Forbindelse med. Og over til de britiske Øer er Afstanden kortere end fra nogen anden Del af Norge. Paa Folkevandringens Tid, stod Bygderne her, efter hvad Arkæologerne har vist, i livlig Forbindelse med Landene paa den anden Side af Nordsjøen.

I Vikingetiden blev da, som vi har hørt, Hordaland og Rogaland det største Vikingebøle i Norge, hvor mange af de største Vikingehøvdinger, Mænd som Geir-

---

*) Frostatingsloven IX § 9.

**) Frostatingsl. kjender en Klasse mellem den fribaarne Bonde og den Frigivnes Sønnesøn, denne kaldes *rekspegn*.

mund Heljarskinn og Anund Trefot, saa kaldt, fordi han gik med Træben, hørte hjemme. Alt tidlig i Vikingetiden finder vi her Høvdinger, som var gift med angelsaksiske Kvinder, f. Eks. Brødrene Geirmund og Haamund Heljarskinns Fader, Hordernes Konge, Hjørr Halvssøn, som maa ha levet i Begyndelsen af det 9de Aarhundred. Hjørr er gift med *Ljúfvina*, som i Sagnet gjøres til en Datter af Bjarmernes Konge. Men Nordmændene var paa Hjørs Tid endnu ikke kommet til Bjarmeland ved Hvidehavet. Navnet viser, at Ljúfvina har været af angelsaksisk Herkomst; hendes Navn er det almindelige angelsaksiske Kvindenavn *Leofwynn* eller *Lewina*, som svarer til det endnu hyppigere Mandsnavn *Leofwine*. End tydeligere vidner Torbjørn Hornkloves Seierskvad om Slaget ved Hafrsfjord om den levende Forbindelse mellem Vesteuropa og Hordaland og Rogaland. Skalden synger om Haralds Modstandere, som seiler til Kampen:

Knerrer kom østenfra
kamplystne,
med gabende Hoveder
og indgravede Smykker.
Fulde var de af Haulder (d. e. Krigere).
og hvide Skjolde,
vesterlandske Spyd
og vælske Sverd.

Ja, Gustav Storm har endog søgt at vise, at Haralds Modstandere i Hafrsfjord fik Hjælp fra Olav Hvite, Dublins Konge. Dette er dog ikke sikkert.

Efter denne Tid synker Jæderen mere og mere tilbage i Glemsel og Ubemærkethed. Professor Sars mener, at Harald Haarfagre ved sin Samling af Norge har taget særlig haardt paa Høvdingerne i denne Landsdel, saa

at den gjennem hele Middelalderen aldrig rigtig formaaede at komme op igjen. Der staar dog endnu paa Olav Tryggvessøns og Olav Haraldssøns Tid lidt af den gamle Glans om Jæderen. En Høvding som Erling Skjalgssøn paa Sole fandtes der dengang ikke mange Magen til i Norge.

Kunst og Digtning synes i Vikingetiden paa Jæderen og ved Hardangerfjordens deilige Strande at ha fundet en rigere Blomstring end noget andet Sted i Norge. Her er saaledes en af de faa Digtninge, som vi kjender om Vikingetidens egne Mænd, Digtningen om Halv og Halvsrekkerne eller Halvskjæmperne, opstaaet. Halv (opr. *Há-alfr*) var selv Konge af Hordaland og synes virkelig at ha levet ved Vikingetidens Begyndelse. Om ham og hans modige, ridderlige Mænd har da ved Vikingetidens Slutning den vakre Digtning, som vi nu kun kjender fra Halvs Saga, dannet sig, denne Digtning, som bl. a. har været Fridtjovs Sagas literære Forbillede og hvorfra Tegnér ligeledes har øst for sin Digtning. Ogsaa om andre Konger i Rogaland og Hordaland har der visselig engang været Digtninge. Om Brødrene Geirmund og Haamund Heljarskinn, som var saa hæslige, at deres egen Moder oprindelig ikke vilde vedkjende sig dem, men byttede dem bort med en Træls vakre Søn, har vi saaledes endnu et Vers bevaret.

Et af Eddakvadene er der ogsaa, som sikkert synes at være blevet til i Hordaland eller Rogaland, nemlig *Hyndlulióð* med dets underlige Blanding af Mythologi og Historie, af Guddommeligt og Menneskeligt. Digtets ydre Ramme skildrer for os Gudinden Frøija, som ved Nattetide i de Dødes Følge kommer ridende til Vølven Hyndlas Bolig i Fjeldhulen. Gudinden kalder:

«Vaagn op, Mø,
vaagn, Veninde,
Søster Hyndla,
som bor i Helleren!
Nu er det Nat,
nu skal vi ride,
til Valhal hen,
til det hellige Sted.»

Frøija rider paa sin gyldne Galt Hildesvine, hvis Skikkelse hendes Elskede, den unge Ottar, i Virkeligheden har paataget sig. Han og Angantyr strides om Retten til nogle Eiendomme, og nu vil Frøija, at den vise Vølve for Ottar skal nævne alle hans Ætmænds Navne, for at Ottar skal mindes dem og derved vinde sin Fædrenejord tilbage, den Dag, da de begge skal opregne sine Slægtrækker. Selve Digtets Kjerne indeholder en Opramsning af en Mængde historiske og sagnhistoriske Slægter, fra hvilke Ottar siges at nedstamme, og gaar derfra tilbage lige til Guderne selv.

Gjennem sin Fader synes Ottar at stamme fra Hordernes gamle Konger, den samme Æt, som ogsaa Geirmund Heljarskinn tilhørte. Gjennem sin Moder tilhører han Hordakaares Æt, som Snorre kalder «den største og gjæveste Ætgren i Hordaland». Til denne Æt hørte ogsaa Erling Skjalgssøn paa Sole paa Jæderen*). Selv har Ottar været en Vikingehøvding, der som saa mange af hans Slægt har færdedes i Vesterlandene. Han og Angantyr har «lagt i Pant Valernes Malm», d. e. Guld som de har vundet paa sine Tog til Vesterlandene. En Høvding ved Navn Ottar Jarl eller Ottar Svarte**) nævnes omkring Aarene 910—920 i angelsaksiske og

*) De sjeldne Navne Klyp og Kaare nævnes baade i Ottars og i Hordakaares Æt.

**) *Oter comes*, *Oitir iarla*, *Oitir dubh*.

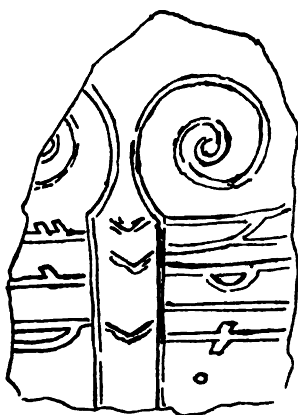
irske Krøniker. Han herjer i Irland, Wales, Nord-England og Skotland og synes at ha været en af de mest navnkundige Vikingehøvdinger ved den Tid. Er han den samme som Eddakvadets Ottar, hvem selve Kjærlighedens Gudinde har skjænket sin Yndest?

Rigt har Digtningen blomstret i Jæderens flade Bygder og ved Hardangerfjordens Strande. Fra ældgammel Tid har ogsaa Jæderen været et Hjem for Prydkunst og Runeristning. Paa Stenens Flade ristede Jæderboen Runer og indhug Billeder, som vidner om, at han havde faret vesterud til England, Skotland og Irland og at han havde lært derude i det fremmede og tilegnet sig Vesterlandenes høiere Kultur. Paa Jæderen bruges ved Slutningen af det 10de Aarhundred den samme Kortkvisttype af Runerækken*), som den vi finder i Østergøtland og paa Gotland saa vel som paa Man og Shetlandsøerne. Folk fra Jæderen har lært denne Skrift at kjende paa de britiske Øer, hvorhen østsvenske Mænd har bragt den. Stenene er desuden prydede med Billeder og Ornamenter af samme Slags som vi finder dem i de norske Nybygder paa Man og Hebriderne. Brudstykker af saadanne Stene — fra omkring Aar 1000 — findes endnu ved og stod Gaarden Kleppe, Klepp Sogn, og ved Østre Helleland, Haaland Præstegjæld**). Indskriften løber i en Bord langs begge Stenens Langsider og i Midten er der anbragt Fletværk eller Ornamenter. Ser man paa Kleppe-Sten, skulde man næsten tro at se Brudstykket af et kristent Kors fra Man. Vi synes at se Korsstangen og de Halvcirkler, hvorfra Korsarmene

*) Kortkvisttypen bruger flere forkortede Runetegn, f. Eks. ᛌ istedenfor ᛋ (*S*) osv.

**) Paa en Sten fra Tuv paa Jæderen ser vi en Mand og en Kvinde afbildet; Stenen skal efter De Fines Skildring før ha havt flere Billeder og Ormslyngninger.

gaar ud. Kleppe-Stenen er dog ikke noget virkeligt Kors. Men dets Kunstner maa i Vesterlandene ha sét keltiske, eller snarere nordiske, af keltisk Kunst prægede Kors. Fra Stenens Slyngninger som fra «Haraldskvædets» Fortælling om de «vesterlandske Spyd og vælske Sverd» kan vi slutte videre til Meneskene selv. Vikingetogene og Handelsfærderne til Frankerriget, England og Irland har bragt Rigdomme til Bygden som til næppe nogen anden Del af Norge. Hallener fyldt med Vaaben og Smykker fra fremmede Lande. Men ogsaa Livet selv er blevet rigere, har faaet større Indhold. Menneskene har derude i Vesterlandene faaet Sans for Kunst og for Skjønhed, og de søger selv paa Stenens Flade, langs Skibets Rand og paa Hallens Vægge at efterligne, hvad de har sét i fremmede Lande. Digtekunsten blomstrer og henter Næring fra Hjemmets Bygd, fra dens egne Høvdingers Stordaad og navnkundige Tog til fjærne Lande. Men om det hjemlige ranker det fremmede sig som en Ramme, der giver det Form og Skjønhed.

Sten fra Kleppe, Jæderen. Efter Tegning og Fotografi i Historisk Museum, Kristiania.

Digtningen om Ottar, som følger sin Elskede, Gudinden Frøija, til Underverdenen, minder om fremmede, unordiske Myther og Sagn. Og Halv og hans Kjæmper lever under de samme strenge Love, som ogsaa Jomsvikingerne og Normannerhæren i Frankrig og England adlød.

I det sydøstlige Norge ligger rundt Tyrifjordens

smilende Strande Bygder, som hører til Norges bredeste og frugtbareste, Ringerike nemlig. Her, i Halvdan Svartes og Harald Haarfagres Fædrenebygd, har ogsaa et af Norges Kulturcentrer i Vikingetiden ligget. Mænd fra Ringerike fór i Vikingetiden til Vesterlandene, hvor de bl. a. lærte Kortkvisttypen af Runerækken at kjende. Men de saa ogsaa, mest kanske i England, billedprydede Kors og fik sit Øje opladt for Kunst og for Skjønhed. Og paavirkede heraf begyndte de selv i Hjemmet at reise Bautastene, prydede med Billeder og Ornamenter, Jagtscener, hvor Falken svinger sig efter sit Bytte, Orme og Bladbundter, som ender i det fligede Akanthusblad. I Ringeriksbygden Hole (nær den nuværende Svangstrandsvei) havde de den prægtige røde Sandsten, som var let at bearbeide og hugge i. — Og fra Ringerike bredte den Skik at reise billedsmykkede Bautastene sig til Nabobygderne, Hallingdal, Valders, Hadeland og Toten*). Alle disse Bygders aandelige Midtpunkt har i Vikingetiden Ringerike været.

Nordligst i Middelalderens Norge ligger Haalogaland, Midnatssolens Land, hvor baade Naturen og hele Livet paa mange Maader er rigere paa Modsætninger end noget andet Sted i Norge. Ogsaa her var der ved den historiske Tids Frembrud et Kulturcentrum i Norge. Alt før Vikingetiden synes Haaløigernes Konger at ha seilet paa Hærtog ned til Danmarks Kyster og dér at ha kjæmpet med svenske Konger. Snorre omtaler ogsaa fredlige Forbindelser mellem Kongerne i Haalogaland og Ynglingekongerne i Upsala. I Nordland har det ældste af Eddakvadene, «Volundarkvidas» Digter hørt

*) Billedstene findes fra Tandberg paa Ringerike, Strand øverst i Hallingdal, Vang i Valders, Dynna paa Hadeland og Alstad paa Toten. De fleste af disse er huggede i Sandsten fra Hole.

hjemme. Her levede ogsaa — paa Tjøtø i Helgeland — Norges sidste store Skald i Vikingetiden, «Hákonarmál's» Digter, Øivind Skaldaspiller. «Nordligst af alle Nordmænd», paa Grænsen mod Lapperne, levede i Slutningen af det 9de Aarhundred Høvdingen Ottar, som omseilede Nordkap og fandt Veien til det hvide Hav, Europas første Polarforsker.

Sagaerne nævner fra Vikingetiden en Række nordlandske Stormænd og Ættegaarde, Sandnes paa Alstenø, Bjarkø i Trondenes i Senjen, Amd østligst paa Hindøen, Torgar osv. Haalogalands Rigdom maa i Vikingetiden ha været langt større end senere i Middelalderen, da nordlandske Bønder og Fiskere paa Erik af Pommerns Tid klager over sin Landsdels Fattigdom. Lofotfisket bragte vistnok allerede paa denne Tid ikke saa liden Rigdom til Landet. Men end større Betydning end den tørrede Skrei havde kanske det Pelsverk, som Finnerne gav i Skat eller som kom til Nordland ved Handelen med Finner og Kvæner og paa Bjarmeland. Nordland forsynede i Vikingetiden, før Nowgorod kom op, Vest-Europa med det meste af det Pelsverk, det trængte. Sagaerne nævner ogsaa fra omkring Aar 1000 og tidligere flere haaløigske Høvdinger og Kjøbmænd, som seilede med sine Varer til England*).

Om Handelsforbindelse over Sverige vidner Stedsnavnet Torgar, som kommer af det russiske *torg* «en Markedsplads», samme Ord som vort «Torv».

Denne Handel, som endnu i Vikingetiden var i Hænderne paa Nordlændingerne selv, bragte Rigdomme til Landet og gjorde, at Haalogaland i den ældste Tid hørte blant Kulturens Arnesteder i Norge.

*) F. Eks. Torolv Kveldulvssøn, samt Kjøbmændene Sigurd og Hauk paa Olav Tryggvessøns Tid.

Vikingetidens Kultur og Livssyn.

Der var en Tid, da Nordens Lande laa fjærnt fra den civiliserede Verden. Det var Vinter med Mørke og Is og tung Sne over Dalene. I Stammer levede Folket uden Enhed, uden Samfølelse. Ingen Skibe seilede over Havet i regelmæssig Fart til fjærne Lande. Kun faa var de fremmede Kjøbmænd, som landede ved vore Kyster, uden ved et Tilfælde, slaaet hid op af Storm og af Havets Bølger. Kun langsomt naaede hid op til Nordens Folk Efterdønningerne af den høiere Kultur, som var blomstret op i Sydens rigere og solvarmere Lande og herligst i Landene ved Middelhavets Strande. Først sent fik Menneskene heroppe Kundskab om de store Opfindelser, som Folkene dér Syd lidt efter lidt havde gjort, Kunsten at smede Guld og Sølv, at støbe Bronce, at smede Jern og at bruge dem til Smykker, Kar, Redskaber og Vaaben. Men lidt efter lidt begyndte det dog at lysne og Sneen at smelte i Dalene. Nordens Lande rykkes nærmere ned mod det civiliserede Europa. Cæsar erobrer Gallien og vinder det for romersk Kultur, ja kommer endog paa sine Tog helt over Kanalen til Britannien, som i det første Aarhundred efter Kristus bliver en romersk Provins. Romerne bliver fra nu

af Germanernes Naboer. Provinsen Germanien grundlægges; helt op til Rhinens Munding, til Bataver og Friser strækker Roms Vælde sig; en romersk Flaade viser sig i Aar 5 e. Kr. i de danske Farvande*). Romerske Kjøbmænd, romerske Varer og Mynter (Sølvdenarer) begynder alt i det første Aarhundred af vor Tidsregning i større Mængder at naa op til Norden, og med dem kom ogsaa andre Paavirkninger fra romersk Kultur. Særlig i det andet Aarhundred e. Kr. synes dog Forbindelsen med Romerriget efter Myntfundene at dømme at ha været livlig. Ad to Veie var det især, Strømmen naaede til de nordiske Lande. Den ene fulgte Weichsels og Oders Løb og mundede ud paa Gotland. Den anden Strøm gik til Danmark og kom vistnok fra Rhinegnene.

Saa begynder Folkevandringen og i den tager ogsaa Nordboer selvstændig Del. Herulerne, mere omflakkende end nogen anden af Folkevandringens Stammer, naar helt ned til Balkanhalvøen og til det solbeskinnede Italien; mange af dem bringer med sig tilbage til Norden kostelige Lærdomme, hentede fra Sydens høiere Kultur, særlig kanske Kundskaben om den af Goterne opfundne Runeskrift, ja mulig endog de første Fortællinger om Kristendommens Lære.

For en Tid stanser Forbindelsen. Hunner og andre asiatiske Folkeslag bryder ind i Europa. Men snart bringer Samfærselen nyt Liv til Nordens Lande.

Danerne begynder at drage vesterud og naar paa sine Tog til Frisernes og Frankernes Lande; Nordmænd seiler til Orknøerne og Shetlandsøerne og bringer med sig hjem de første Impulser fra keltisk Kultur og Kristendom. Mange Steder i Norden, særlig paa Gotland,

---

*) Se Side 10.

men ogsaa paa Sjælland, ved Mälarens Strande og i enkelte Dele af det sydlige Norge udvikler der sig en forholdsvis høi materiel Kultur. Digtere synger i Kongeborgen. Prydkunsten begynder at blomstre; især er de paa Gotland gjorte Sager vakre og stilfulde. Endog i Menneskefremstillingen begynder Kunstnere at prøve sig. Paa Bronceplader paa de i Vendel i Upland fundne Hjelme ser vi Billeder af rustede Krigere tilfods og tilhest, og paa Brakteater — saa kaldes runde Hængesmykker af Guld — har Nordboerne selvstændig, om end ofte klosset og ubehjælpelig søgt at efterligne romerske Guldmynter. Men snart bliver det paany stille i Norden. De nordiske Folks Tog til fremmede Lande ophører lidt efter lidt. Frankerrigets og Englands Kyster udsættes ikke længer for fiendtlige Overfald. Kirker og Klostere reiser sig i Mængde langs Kysterne. Goterne var alt tidlig i Folkevandringstiden draget bort fra Østersjøens Lande. Herulerne tilintetgjøres og forsvinder fra Historien og med dem ophører ogsaa det vigtigste Bindeled med Sydens Kulturer. Fremmede, i Kultur endnu lavtstaaende slaviske Stammer sætter Bo ved Østersjøens sydlige Strande.

Kun langsomt rinder atter Kulturens livbringende Strømme til Nordens Lande fra det kristne Europa, mest kanske fra Frankerriget og især fra de gamle Handelsstæder i Rhinegnene og Nederlandene, Køln, Dorestad, Utrecht osv., men ogsaa fra Skotland og Irland over Orknøerne og Shetlandsøerne til Norge. Gotland er fremdeles et Kulturcentrum og gotlandske Kjøbmænd seiler med sine Varer rundt til Landene ved Østersjøen og videre helt til Norges Vestkyst.

Lidt efter lidt begynder det dog for Alvor at lysne og Dagene at længes. Og saa kommer Vaaren, pludselig, som den altid gjør i Norden, med spirende Knopper

og Bække, som fosser ud imod det aabne Hav. I hver Fjord, hver Vik, i hver Vraa, i hver Dal bliver det Liv. Menneskene strømmer mod Havet; Skibene rulles i Sjøen; Nordboerne bliver paany farende Folk, Folk i Udfærd; Vikingetiden begynder*). Svenskerne drager mod Øst, til Rusland og helt ned til Sortehavet og Konstantinopel, Danskerne drager til Nederlandene, Frankrig og England og Nordmændene til Nord-England, Skotland og Irland og videre til Island, Grønland og Vinland. Under disse Tog er det, at Nordens Folk selv bliver en Del af det kristne romersk Kultur prægede Europa. Og gjennem disse Tog er det ogsaa, at Nordens Folk først varig finder sig selv, vokser til tre Folk og Stater, Nordmænd, Svensker og Dansker.

Saa opstaar da Vikingetidens Kultur, den, hvorpaa vi senere — sammen med den ved Kristendommen komne Kultur — gjennem Aarhundreder har levet, saa rig, saa vekslende, saa fuld af Farver og skiftende Toner som knapt nogen anden Tids her i Norden. Den er et Barn af de nordiske Folks Møde med fremmede Folk og fremmede Kulturer. Den er nordisk i sit Væsen og i sine Grundtræk (og fra det 10de Aarhundred af mere tydelig dansk, svensk og norsk). Men det hjemlige er befrugtet af det fremmede, har faaet vokse og spire i Straaler fra Sydens varmende Sol. Det er som i Naturen selv. Skov og Mark og Eng ligger endnu i Vinterens Dvale, dækket af Sne og Is. Men lidt efter lidt begynder Dagene at længes, Sneen at tine og dryppe og Isen at smelte. Saa kommer Vaaren; Solen sender sine varmende Straaler helt op til det kolde Norden; alt vaagner til Liv; Træerne grønnes; Markerne dækkes

*) Vikingetiden regnes, i store Drag, fra Slutningen af det 8de Aarhundred til Kristendommens Indførelse i Begyndelsen af det 11te Aarhundred.

med Blomster; Sangfuglene kommer fra Syd; det er Sommer i Landet. Eller for at bruge et andet Billede, hentet fra Begyndelsen af det gamle Eddakvad «Volundarkvida»:

Møer fløi søndenfra,
Mørkskog igjennem,
unge Svaner,
paa Skjæbnens Bud.
Og de ved Sjøstrand
sig satte til Hvile;
sydlandske Kvinder
dyrt Lin spandt.

Saa kommer Vølund og hans Brødre fra det høie Nord skridende paa sine Ski, paa Jagt efter Ulv og Bjørn; de vinder Sydens Kvinder, Frankerriget og Irlands Døtre*), bygger for dem høiloftede Sale og smeder til dem det dyre Guld.

Al Kultur opstaar paa denne Maade, derved at det hjemlige paavirkes og befrugtes af det fremmede. Stænger et Folk sig ude fra Samkvem med den øvrige Verden, da vokser ikke Kulturen, men visner og dør ligesom en Plante, der mangler Sol og Væde. For at Kulturen kan vokse og bære skjønne Blomster og kvægende Frugter, maa den faa Lys og Sol og livbringende Regn fra mange Lande; men den maa ogsaa ha sine Rødder i dyb Jord, i Folket, i Tidsaanden, i Fortiden og i Historien. Den Kultur er lidet værd, som bare er fremmed Laan og Flitterstas. Men den Kultur har ingen Udvik-

*) De to Svanemøer er Døtre af Kong Ludvig (*Hlǫðvér*); den tredje er Datter af Kong *Kiárr af Vallandi*, en Forvanskning af *Kiarvalr* (Kiar Valr), den nordiske Form for Cearbhall, en Konge af Ossory i anden Halvdel af 8de Aarh., og med hvis Døtre islandske Landnaamsmænd var gifte.

lingsevne, som bare suger sin Saft fra Hjemmets Jord og stænger sig ude fra alt fremmed.

Vi ser det paa alle Livets Omraader, hvordan der med Vikingetiden indvarsles en ny Tid i Norden. Tag f. Eks. Sproget. I Aartusender, lige fra den Tid, da de germanske Folk først bosatte sig i Danmark og paa den skandinaviske Halvø, havde Nordens Folk overalt ett og det samme Sprog. Kun sagte og umerkelig udviklede Sproget sig; det er næsten det samme ved Aar 700 som ved Aar 400, og Dialektforskjelligheder er der endnu næsten ingen af. Men fra Midten af det 8de Aarhundred bliver det anderledes. Skriften bliver en anden. Den ældre eller «længre», for alle Germaner fælles Runerække afløses af den yngre eller «kortere», som er særegen for de nordiske Folk. Sproget udvikler sig nu i Løbet af hundrede Aar hurtigere, end det før havde gjort i fire hundrede. Først og fremst bliver det nordisk, bestemt forskjelligt fra Tysk og Gotisk, og saa udvikler det sig henimod Vikingetidens Slutning til tre forskjellige Sprog, Norsk, Svensk og Dansk, hvortil senere Islandsk slutter sig. Ogsaa flere Arkæologer regner fra omtr. Aar 800 et nyt Tidsafsnit, den yngre Jernalder. Og ligedan med Gudetro, med Kunst, med Digtning, med Sæder og Skikke, kort sagt med alt det, som vi med ett Ord kalder Kultur.

Der hviler mørke, blodige Skygger over Vikingetiden og særlig over dennes første Afsnit, da Plyndringer, brændte Kirker og Klostere og Kvinderan var Vikingetogenes snart sagt eneste Frugter. Vi har hørt om Kampene mellem Nordmænd og Dansker i Irland ved Midten af det 9de Aarhundred og om den forfærdelige Raahed, som da udfoldede sig*). Men det var ikke

*) Se S. 142.

bare, som vi let kunde faa Indtrykket af ved at læse Krønikeskrivere og Aarbøger, Vildskab og Raahed, Mord og Drab altsammen. Nordens Folk var før Vikingetidens Begyndelse langtfra Barbarer. De havde sit paa Lov og Ret byggede Samfund, sin høit udviklede Retsorden, sit Kjendskab til Sjølivet, sin Dygtighed i Skibsbygningskunsten og sin Lyst til at drive Handel. Nordisk Retssædvane har præget mange af de Samfund, hvor Vikingerne grundede Nybygder. Vi finder Spor af deres Lovgivning i de gamle russiske Love som i Normandie og i England. I den senere angelsaksiske og den ældste anglo-normanniske Lovgivning vrimler det af nordiske Laanord. Endnu findes, eller fandtes for ikke lang Tid siden paa Shetlandsøerne, paa Orknøerne, i Dumfries i Skotland, ved Cromarthyfjorden i Østskotland, i Cheshire, ved Whiteby i Yorkshire og udenfor Dublin de Tinghøie eller Tingvolde, hvor Nordboerne i gammel Tid mødtes for at dømme Lov og Ret og give sit Bifald til nye Love, og Øen Mans Forfatning den Dag idag stammer, som vi har hørt fra Nordmændenes Vælde*).

De gamle Vikinger var Krigere og Kjøbmænd paa samme Tid og ofte det sidste mere end det første. Naar de kom til en Havn, sluttede de gjerne først Fred med Indbyggerne paa en viss Tid, Dage eller Uger; da holdt de Marked, handlede og kjøbslog. Først naar denne Tid var forbi, var der Krig og Ufred og de kunde røve og plyndre, som de bedst lystede. Hvor de gamle Vikinger kom hen, gav de Handelen nyt Opsving: i Rusland, hvor Holmgaard eller Nowgorod blev en af Europas første Handelsstæder; i Irland, hvor der før

*) Navnene paa disse Tingvolde findes i Steenstrup, Normannerne IV, S. 179 f.

Nordboernes Tid ikke fandtes nogen muromgivne Stæder, ingen i Landet selv prægede Mynter og ingen regelmæssig Handel med fremmede Lande; i England og Wales, hvor Byer som Grimsby, Derby og Swansea bærer nordiske Navne, eller andre, som Bristol, York og Chester skylder Nordboerne sin Betydning som Handelsstæder, og i Normandie, hvor Hovedstaden Rouen voksede op til at blive en af Frankriges første Stæder. Rundt om i sine Nybygder lærte Vikingerne at præge Mynter, og i Northumberland var det Vikingerne, som indførte Sølvpenge istedenfor de gammeldagse Kobberstycas. De gammelnordiske Betegnelser for Vegt og Mynt, Marken, Halvmarken, Øren og Penningen, vandt Udbredelse rundt om i Vesteuropa, i England, i Skotland, i Irland, i Nord-Frankrige. I Rusland betegner Ordet «Gjæst» (*gosť*) endnu en Slags Handelsmænd og Ordet «Væring» har faaet Betydningen «Bissekræmmer». Kjærligheden til Sjøen gjorde Nordboerne til de dygtigste Skibsbyggere og Sjømænd i Europa paa den Tid.

Medens de europæiske Folk, som ellers drev Handel og Skibsfart, nødig uden i det lukkede Middelhav vovede sig bort fra Land og ud paa det aabne Hav, men helst seilede langs Kysterne i frygtsomme Dagsreiser fra Havn til Havn, seilede Nordboernes Drager og Knarrer frygtløst ud paa det aabne Verdenshav. Nordmændene var det første Folk i Nord-Europa, som over Havet gjorde Opdagelsesreiser i Middelalderen. Paa Harald Haarfagres Tid levede der nordligst i Haalogaland en Høvding ved Navn Ottar. «En Sommer vilde han finde, hvor langt mod Nord Landet strakte sig, og om der boede Folk nordenfor Ødemarken (d. e. Finmarkens Vidder).» Og saa seilede han langs Finmarkens Kyst, rundt Kolahalvøen og helt ned til Bunden af det Hvide Hav. Senere drog han over til England,

gik i Alfred den stores Tjeneste og gav denne en nøiagtig og kyndig Skildring af sin Reise, fuldstændig fri for alle de Skipperskrøner, som det ellers vrimler af i Middelalderens Reiseskildringer*). — Den første videnskabelige Polarfærd. — Nordmændene seilede ogsaa, som vi alle ved, til Grønland og Nord-Amerika. Og de formaaede ikke alene at opdage disse Lande; men i Grønland grundlagde de en Nybygd, som holdt sig lige ned til det 15de Aarhundred og hvor der udviklede sig en i Forhold til de naturlige Vilkaar merkelig høi Kultur. Et af Eddakvadene, «Atlemaal det grønlandske», maa saaledes være digtet paa Grønland. Ikke alene Navnet viser dette; men Bjørnen i dette Digt er Isbjørnen (*hvítabjǫrn*). Vi har ogsaa bevaret Brudstykker af Skaldekvad, som er blevet til paa Grønland, f. Eks. det saakaldte *Norðrsetudrápa*, som har skildret Seiladsen der høit mod Nord op til Hvalfangstfelterne ved Diskobugten.

Vikingetidens Møde med fremmede Folkeslag og fremmede Kulturer, med Angelsaksere, Frankere og Irer, Tyskere, Russere og Arabere, med Karl den stores Verdensrige og med Konstantinopels Pragt gjorde Blikket videre, Synet friere. Samfundet og Menneskene udvikler sig og forandrer sit Præg. Harald Haarfagre samler Norge til ett Rige og indfører ny Statsskik; han tager Odelen fra Bønderne og indfører nye Skatter, Told og Høihedsrettigheder; rundt om i sit Rige sætter han Skattejarler og Herser eller Lendermænd for at styre og inddrive Skatter. Hele denne nye Statsskik havde Harald og hans nærmeste Forgjængere udviklet under Paavirkning fra Karl den store og hans Statsskik. Og

*) Se Kong Alfreds Oversættelse af den latinske Geograf og Historiker Orosius.

selve Haralds Samling af Norge er et Led i den store vesteuropæiske Bevægelse, som viser sig deri, at Karl den store samler de tyske Stammer, og at Vestsaksernes Konger samler Angelsakserne.

I Danmark virker Dronning Tyre i den angelsaksiske Lady Æthelfleds Aand og gjenreiser Kong Godfreds Danevirke; og hendes Søn Harald Blaatand søger, kanske under tysk Paavirkning, at øge Kongens Magt og Virkekreds. Hirden forandrer rundt om i Norden sit Præg. Den er ikke længer det enkle gammelgermanske Krigerfølge, som vi kjender fra Tacitus, men begynder at udvikle sig til et virkeligt Hof i Lighed med det frankiske og angelsaksiske. — Selve Ordet «Hird» er ikke nordisk, men angelsaksisk (*hīred*) og er kommet til Norden i Vikingetiden. Hirden deles i Klasser med forskjellig Rang og faar sine Embedsmænd, blant hvilke Stallaren kan nævnes. Hans Navn som hans Stilling stammer fra «Staldgreven» (*stabularius*) i den senromerske Keisertid; derfra overførtes han til Frankerriget og videre i det 10de Aarh. til England og til de nordiske Lande. Ligesom de irske Fyrster omgiver Harald Haarfagre sig med Hirdskalde, som hører til hans nærmeste Venner og Raadgivere. De digter ligesom de irske Hofskalde i indviklede Versemaal og kunstige Kjenninger Lovkvæder til Fyrstens Pris Der er i Haralds Gaard videre Krigere, som lønnes med Vaaben, Guld og prægtige udenlandske Klæder. Der er, som vanlig ved Middelalderens Hoffer, Spillemænd og Gjøglere; de kaldes paa Oldnorsk *trúðr*, et angelsaksisk Ord, som synes laant fra irsk (*druth*). Ja ved Haralds Hof er endog den første Hofnar, som nævnes ved Navn i Norden, Andad (*Andaðr*). Han spiller den taabelige, leger med sin øreløse Hund og faar Kongen til at le*). Saaledes faar, ser vi, Samfundet

*) Se Torbjørn Hornkloves Digt, Hrafnsmál.

og Livet i Kongeborgen lidt efter lidt et mere middelalderligt Præg.

I Prydkunsten raader ikkc længer den saakaldte Folkevandringens Stil. En ny, Vikingetidens Stil udvikler .sig, paavirket af fremmede, især vesterlandske Forbilleder. Særlig er det den keltiske Prydkunst med dens rige og vekslende Linjemønstre og Baandmotiver og den under Karl den store og under Paavirkning fra klassisk Kunst gjenfødte Prydkunst i det frankiske Rige, som paavirker Nordboerne. Keltiske Baandslyngninger og karolingiske, i Grækenland oprindelig hjemmehørende Bladmønstre, f. Eks. det fligede Akanthusblad, vinder Hjemstavnsret i Norden og fæstes paa Smykker, paa Vaaben og paa Stenens Flade sammen med Drager og Orme og hjemlige, fra Fædrene arvede Mønstre. Ligesom irske Munke i Irland og Skotland i Billeder paa Stenens Flade til Minde for levende og for kommende Slægter fortalte om Bibelen, om hellige Mænds Liv, om Paradisets Glæder og om Dommens Dag, og ligesom angelsaksiske af irsk Kultur paavirkede Munke i Nord-England efterlignede de keltiske Kors, medens andre Angelsakser baade paa kristne Kors og paa udskaarne Skrin fremstillede sine egne, hjemlige Heltesagn, Sigurd Fafnesbane, Weland Smed osv., saaledes søgte ogsaa Nordboerne at skabe en bildende Kunst, som for kommende Slægter skulde vidne om Æsers og Sagnheltes Liv. Rigest og mangfoldigst udvikler denne Prydkunst sig i Overgangstiden fra Vikingetid til Middelalder i de to Udkanter af Nordboernes Verden, paa Man og paa Gotland. Her ser vi paa reiste Stene i broget Mangfoldighed hele Valhals Gudeverden og alle Fortidens Sagnhelte fremstillet for os i naive Billeder, indrammede af Baandslyngninger og Bladornamenter. Og med Hedenskabet blander paa Stenens Flade Kristendommen sig

uløselig sammen. Men helt ind i Middelalderen, lige ned til det 13de Aarhundred, paa Gravstene, paa Døbefonter, paa Kirkedøre, lever baade i Norden og paa de britiske Øer disse hedenske Billeder videre og viser, hvilket mægtigt Greb Asatroen har havt paa Menneskenes Sind og Tanker.

Vikingetiden med dens Kamp og Strid, fuld af Farer, af snar Daad, af sterke Karakterer, Mødet med Kristendommen og med aandelig overlegne Kulturer, satte sit Præg paa Nordboernes Gudstro og gjorde den til en Kampens og Stridens, en Vikingereligion. Hjemme i Bygden, helst langt inde i Landet, fjærnt fra Tidens store Hændelser blev nok Troen den samme som før. Saaledes som vi hører om fra Gøtaland, did Sighvat Skald kom paa sin Færd i 1018 og hvor han har skildret os Bøndernes endnu hedenske Tro, deres Alveblot og deres Frygt for at vække Odins Vrede, om de gav en kristen Mand Husly*). Dér troede Folk endnu paa sine gamle Guder, som de gjorde før Vikingetiden begyndte.

Hos Almuen baade i Norge og i Sverige er Thor, Tordenens Gud, fremdeles Hovedguden, hvad han ogsaa synes at ha været i Dublin. Ved Siden af ham er Vaneguderne, Njord og Frøi, Gjenstand for megen Dyrkelse. Kun i Danmark er, synes det, Odin alt paa Folkevandringens Tid blevet Hovedguden. Den ældgamle Krigsgud Ty, hvis Navn er bevaret i Tirsdagens Navn, er derimod overalt i Norden i Vikingetiden sunket ned fra sit tidligere Vælde og har faaet Plads blant de lavere Guder. Men blant Vikingerne og i Vikingenybygderne blev Valhal og Einherjernes Kampliv mere og mere Midtpunktet i Menneskenes Tro. Selve Valhals-

*) Se Sighvats «Austrfararvisur», Heimskringla, Olav den helliges Saga, K. 92.

forestillingen er dog sikkerlig ældre end Vikingetiden; i svenske Grave alt fra Folkevandringstiden har man fundet ganske smaa Kvindefigurer i Metal, visselig en Slags Amuletter, som vel har forestillet Valkyrjer. Og i svenske Grave fra Vikingetiden er Amuletter i Form af Valkyrjer med Horn i Haanden meget almindelige. — Lidt efter lidt udbreder Odin fra Danmark af sit Vælde over Nordens Folk. Han er ikke længer Vindguden (*Wodan*), hvem alle Germaner havde dyrket. Han vokser nu som den snilde Krigskunstens Gud op til at blive Aasgaards og det guldtækkede Valhals Herre, den øverste blant Guderne, Guders og Menneskers Herre, Alfader (*Alfǫðr*), som han med ett visselig fra Kristendommen laant Udtryk kaldes*). I ham har ligesom hele Vikingetidens Livsanskuelse faaet Kjød og Blod. I ensom Storhed sidder han i Hlidskjalf og skuer ned paa Guders og Menneskers Færden, selv ligesom hævet over godt og ondt. En underlig, næsten tragisk Skikkelse i al sin Ensomhed vandrer han gammel og enøiet om blant Menneskene, svigefuld som en gammel Vikingehøvding og volder Død og Fordærvelse selv blant sine bedste Venner, for at samle Kjæmper i Valhal til den sidste store Kamp i Ragnarøk. Men Menneskene forstaar ikke altid hans Veie og undertiden staar han for deres Øine som ond, grusom og ulykkebringende. Som Dag i det andet Kvæde om Helge Hundingsbane siger til sin Søster Sigrun, da han har dræbt hendes Elskede, Helge (Str. 33):

Ene Odin al
Ulykken volder;
thi mellem Frænder han
Feideruner bar.

---

*) Grímnismál, Str. 48.

Men Odin vokser ogsaa i Vikingetiden i aandelig Henseende; han bliver større og dybere. Han er den viseste blandt Guderne; men sjelden er han glad; thi han ved for meget. Ligesom Kristus ofrer han sig, dog ikke for Menneskenes Synders Skyld, men for selv at vinde Kundskab og Visdom. Som han selv siger i «Haavamaal» (Str. 137):

«Jeg ved, at jeg hang
i det vindige Træ (ɔ: Galgen)
i Nætter alle ni,
saaret med Spyd
og givet til Odin,
selv til mig selv,
paa det Træ
hvorom ingen ved
af hvis Rødder det vokser (d. e. Yggdrasils Ask).»

Efter dette bliver han vís og tryllekyndig, lærer ramme Runer og mægtig virkende Tryllesange. Men som sin herligste Gave til Menneskene har Odin fra Underverdenen bragt Suttungs Mjød, Skaldedrikken (*Oðrærir*). Som han selv siger i «Haavamaal» (Str. 106):

«Vel kjøbt Drik
vel har jeg nydt
— faa Ting den Kloge fattes —;
thi nu er Odrøre
op kommet
til Jordens hellige Hjem.»

Ogsaa Yggdrasils Ask vokser i Vikingetiden under Indflydelse fra det kristne Kors, med hvilket det paa Billedstenene i Vikingenybygderne paa Man og i Cumberland og i Westmoreland ofte sammenblandes, fra at være den krøgede, veirbidte Ask hjemme i Tempellunden

op til at blive Livsens Træ, Verdenstræet, som skygger over Mennesker og Guder og har sine Rødder i Skjæbnens Urdyb, et Sindbillede paa Verdensaltet. Ældgamle Forestillinger om Verdens Oprindelse og Troen paa dens Undergang ved Ild vokser — under Indflydelse fra kristne Forestillinger og middelalderlig Filosofi — i Vøluspaa op til en mægtig Digtning om Verdens Oprindelse og Undergang, et Forsøg paa at tyde Tilværelsens Gaader*).

Digtningen fornyes og gjenfødes. Som Vikingetidens herligste Skat opstaar der nu som en Frugt af de nordiske Folks Møde med Angelsakser, Irer og Franker en Digtning, som dels er ny, dels, ja mest kanske en Omdigtning af ældgamle nordiske Sagn eller af Sagn og Digte, som er vandret fra andre germanske Folk, men en Digtning, som i alle Tilfælde er ny i sin Form og i sit ydre Præg, et Barn af Vikingetiden. Kun Brudstykker af denne Digtning om Guder og Helte er det, som Eddakvadene har bevaret os. Men langt mere er det, som nu er tabt, og talrigere de Digte, af hvilke vi nu bare kjender Navnet eller et Par Verslinjer.

Alle Nordens Lande har ydet Bidrag til denne Vikingetidens Digtning. Fra Grønland eier vi «Atlemaal det grønlandske»; en Mand fra det nordligste Norge, fra Midnatssolens Land, har i Eddakvadet «Volundarkvida» fuldstændig omdigtet et angelsaksisk Kvad om Vølund Smed. Danskerne har i Vikingetiden fuldendt Digtningen om Skjoldungerne og skabt det skjønne Digt om Rolv Krakes Død, «Bjarkemaal». Og Vikingetidens skjønneste Elskovsdigtning, den om Hagbard og Signe, stammer ligeledes fra Danmark. Men hvor den først er opstaaet denne Vikingetidens Digtning om Guder og Sagnhelte,

*) Se om dette Sophus Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse.

dens Omdigtning af gamle Sagn saavel som dens digteriske Nyskabning, det ved vi ikke. Rigest har den ialfald i den Skikkelse, hvori vi nu kjender den, blomstret i Vikingenybygderne paa de britiske Øer. Her mødtes Nordmænd, Dansker og Svensker og levede i Krig som i Fredens Yrke sammen med Angelsakser og Kelter. De lyttede til Irernes lidenskabsfyldte, fantastiske og billedrige Fortællinger om Cuchulinn, om Finn og Oisin, om Havguden Manannan, Lers Søn, og hans Svin, der ligesom Sæhrimner i Valhal kom til Live og var lige helt igjen, naar det var spist op. De hørte Angelsaksernes Kvad om Fortidens Helte, om Vølund Smed, om Volsunger og Gjukunger, om Didrik af Bern og om Goternes Kampe med Hunnerne. De nordiske Kors og Billedstene fra Man, Hebriderne, Lancashire, Cumberland og Westmoreland viser, hvor yrende rig Digtningen har været i disse Nybygder, hvor nordisk, angelsaksisk og keltisk Kultur mødtes og blandedes. Her, hvor Billederne hører hjemme, er ogsaa, tror jeg, mange af Eddadigtenes Hjemstavn, og herfra har de vandret til Norden. Et enkelt Sagnmotiv, en Mand, som trædes under Hjortefødder, kjendes kun fra Billedstene paa Man og Gotland. Men en Digtning, hvor Hjorte spiller en Hovedrolle, kan ikke været opstaaet i Norden; den maa stamme fra de britiske Øer, Hjortens og Daadyrets Land. Og Eddakvadet «Rigsthula», som efter saa mange Forskeres Mening er opstaaet i en Vikingenybygd, hvor der boede baade Nordboer og Irer eller Gæler, mon ikke det ogsaa, som vi siden skal søge at vise, er digtet paa Man eller Hebriderne? Endelig har Professor Sophus Bugge paa Grund af de mange angelsaksiske Laanord i Eddadigtene ment at slutte, at flere af dem er digtet i England. Ogsaa Billederne synes at vise, at Sigurdsdigtningen er kommet til Norden over England og ikke den lige Vei fra Tysk-

land. Her vesterfra er Eddakvadene vandret til Norden, til Færøerne, hvor mange af dem end idag klinger igjen i Kvæder paa Folkets Munde, til Island, hvor de fæstedes i Skindbøger og opbevaredes for kommende Slægter, til Norge, til Danmark og til Sverige, men ogsaa særlig til Gotland, hvor de ligesom paa Island har levet et rigt og blomstrende Liv, hvorom Billederne paa Stenens Flade endnu vidner. Her kjendtes Digtene om Sigurd Favnesbane og om Gunnar i Ormegaarden; her blev det af en Mand fra Nordland digtede Kvæde om Vølund Smed og hans Broder, Skiløberen Egil, sunget og fæstet i Billeder paa en Sten, som er fundet under Gulvet paa Ardre Kirke.

Det meste af denne Digtning handlede om Gudernes Liv eller om Helte, der har tilhørt langt ældre Tider end Vikingetiden. Sagn, som engang har været kjendt af næsten alle germanske Stammer, ligger til Grund for Digtningen om Vølund Smed og om Sigurd Fafnesbane; Helgedigtene derimod handler om danske Konger fra Folkevandringen, om end disse er omdigtede til Vikingehøvdinger og Digtene er fulde af malende Skildringer af Vikingetidens Sjøtog til fjærne Lande. Nogen stor Digtning om sine egne Helte formaaede Vikingetiden egentlig ikke at skabe. Dens kjæreste Helte er Ragnar Lodbrok og Lodbrokssønnerne, hvis «Overmod og ungdommelige Ærgjerrighed», som en irsk Saga siger, «driver dem fra Land til Land gjennem den hele Verden» til Spanien og til Nord-Afrika for at opleve Æventyr og vinde et udødeligt Navn*). Hos dem er der den Ungdom og det Ungdommens Overmod, den Higen mod det uopnaalige, som enhver Helt maa eie, om hvem Sagn og Digtning skal ranke sig. Men Digtningen om Lodbroks-

*) Three Fragments, ed. O'Donovan, S. 159—163.

sønnerne, om Halv og Halvsrekkerne osv. blev kun til svage Tilløb og ikke til nogen stor Digtcyklus. I Eddadigtene er det, vi fremfor noget andet Sted maa søge Vikingetidens Digtning.

Det er en Digtning, som i Tankens Dybde, i Menneskeskildringens Klarhed, i Handlingens dramatiske Knaphed staar paa Høide med den ypperste Heltedigtning. Vi er ikke som i Homers Digte omgivet af en stedse klar og skyfri Himmel; vi føres ikke paa brede Bølger i «den rosenfingrede Morgenrødes» Skjær over «det vinfarvede Hav» forbi solglade Strande med skjønne, harmoniske Mennesker. Der er ikke som i den indiske Heltedigtning en Urskov af Billeder, en tropisk Fantasi. Ei heller eier Eddakvadene den irske Heltedigtnings Vildhed og sydende Lidenskaber, og heller ikke dens som og den kymriske Heltedigtnings Toner fra Naturen og Fuglenes Sang, fra Livet ude i de store Skove og ved de stille Skovsjøer. Det er som i Kampen, hvor Sverdene mødes og Klingerne farer som Lyn gjennem Luften; alt er skarpt og knapt; der er Ordskifte og dramatisk Handling, men ingen udførlig malende Billeder, ingen digterisk Dvælen, som i næsten al anden episk Digtning. Eddakvad som «Lokasenna» eller «Hárbarðsljóð» kan snarere kaldes Dramaer end episke Digte. Alene «Rígsþula» maa kaldes et bredt fortællende Digt. Skikkelserne staar i disse Digte som meislede, klare og lyslevende: Odin, den kloge og vise, hævet over godt og ondt, Repræsentanten for Vikingetidens aristokratiske, af Forbindelsen med Europa prægede Kultur; Thor, den brede, folkelige, som slaar med Storslæggen, let at narre og ikke saa fin og sleben som Odin, men den, som tager det store Tag, naar det gjælder; Loke, denne underlige Blanding af godt og ondt, som i Tidernes Morgen har blandet Blod med Odin, men som dog volder Æserne

det meste Ondt, Gud og Djævel paa samme Tid. Og Heltene: Vølund, Smeden med den dybe Kjærlighed og det endnu dybere Had, fuld af dæmonisk Vildhed, som alene Vikingetiden formaaede at skabe Menneskene; de to Helger, de høisindede og ridderlige, af Middelalderens Idealer prægede Helte med deres bløde, næsten romantiske Kjærlighed, som varer ud over selve Døden; og saa tilsidst Sigurd Fafnesbane, Nordboernes Helteideal, høi og lys, modig og frygtløs ind i selve Døden og med den Ulykkens Forudbestemthed over sig, som udgjør Heltelivets Tragedie. Og ved Mændenes Side staar der Kvinder. Ved Lokes Side staar Sigyn, det skjønneste Billede paa ægteskabelig Troskab og Kjærlighed, som gammelnordisk Digtning har skabt. Og ved Sigurds Side de to saa modsatte Kvinder, som elsker ham, den mørke, dæmoniske Brynhild og den lyse, nordiske Gudrun, hvem Sorgen gjør vild og grum, fuld af Had og Hevnlyst, kanske det mest storslagne Drama, som Nordboer har digtet.

Men Eddadigtene indeholder endnu mere, de giver os i kort Sum Vikingetidens hele Syn paa Livet. I «Vøluspaa» har en hedensk, af Asatroens Poesi opfyldt Digter søgt at gi os det samme, som Henrik Wergeland har forsøgt i sin «Skabelsen, Mennesket og Messias», et digterisk Udsyn over Verdens Oprindelse, Udvikling og endelige Skjæbne. Vølven, som skuer ud over Verden fra Tidernes Morgen til Dagenes Ende:

Aarle var det,
da Ymer bygged,
var ei Sand eller Sjø
eller svale Bølger.
Jord ei fandtes
og oven ei Himmel.

Ginnungagap var der;
Græs ei voksed.

Saa kommer de første lykkelige Tider, da Guderne glade legede paa Idevolden, før Menneskenes Slægt endnu var skabt og Kamp og Strid ved onde Væsner kommet ind i Verden, før den Tid kom, da «Eder brødes og høihellige Løfter». Derpaa ser Vølven fra Fortiden udover til Fremtiden, lige til Verdens sidste Dage, da — ligesom efter Johannes's Aabenbaring — Ondskab og Styggedom skal herske paa Jorden:

Brødre skal kjæmpe
og hinandens Bane volde;
Søskendebørn skal
Slægtskabet bryde.
Haard er Verden,
Hordom stor,
Sverdtid, Spydtid,
kløvede Skjolde,
Vindtid, Vargtid,
før Verdens Fald,
ei skal nogen
sin Næste skaane.

Saa gaar Jord og Sol, Guder og Mennesker under i den sidste Kamp og i den store Verdensbrand. Men

Atter ser hun
op at stige
Jord af Havet
grøn igjen.
Fosse falder,
Ørnen flyver,
som paa Fjeldet
Fiske veider.

Guderne samles paany ligesom i Tidernes Morgen

paa Idevolden og en ny, lykkeligere Menneslægt vokser op.

Da kommer den Sterke
til Dommen den store
den mægtige fra oven,
som alt styrer.

Eller som det heder i «det korte Vøluspaa» i «Hyndluliôð» (Str. 44):

Da kommer en anden
end mægtigere;
dog ei jeg ved Navn
ham vover at nævne.
Faa ser nu
længre frem,
end til at Odin skal
Ulven møde*).

En mægtig og gribende, af Asatroen gjennemsyret, men af Kristendommen beaandet Digtning. Er det den samme Tanke, nemlig at Valhals og Æsernes straalende Verden er forgjængelig, men at det, som skal vare evig, er Kristi og Gud Faders Rige, som ogsaa fremtræder paa en Billedsten fra Kirk Andreas paa Man? Her ser vi paa den ene Side af Korset Odin i Kamp med Fenrisulven, altsaa et Billede fra Ragnarøk, Gudernes Undergang. Paa den anden Side ser vi en Mand, som i sin høire Haand løfter et Kors og i sin venstre holder en Bog og som træder paa Orme og Slanger. Ned fra Korset hænger der en Fisk, vistnok Kristi Symbol, ἴχθυς. Det er den seirende Kristus, den end mægtigere, som skal komme fra oven «til den store Dom» *(at regindómi)* **).

*) ɔ: Odins Møde med Fenrisulven i Ragnarøk

**) Saaledes opfattet er Billedet af Mr. Kermode, Traces of the Norse Mythology in the Isle of Man, London, 1904, jfr. S. Bugge, Runeindskr. paa Man (Aarbøger 1899), S. 250.

Ved Siden af Eddadigtene eier vi fra Vikingetiden Skaldekvad, hvis digteriske Værd næppe er mindre, som Torbjørn Hornkloves pragtfulde Seiersdigt over Slaget ved Hafrsfjord, kraftig malende, fuldt af djervt, saftigt Lune. Saaledes, naar Digteren fortæller om Haralds Modstandere, at «de blev kjede af at forsvare Landet mod Lufa**) og lod Holmen tjene sig til Skjold, de sloges under Sæderne, de som saarede var, lod Bagen stikke op, stak Hovedet ned i Kjølen.» Eller Mindedigte som «Eiriksmaal» og «Haakonarmaal» eller Egil Skallagrimssøns «Sønnetabet», det mest personlige Digt fra Nordens Oldtid, en sterk Karakters trodsige Klage mod Skjæbnen og de høie Guder. Ikke alene i Aandens Verden, men ligesaa meget i det virkelige Liv greb Vikingetiden ind, omdannende, frugtbringende, frigjørende. Høvdingen, som havde faret til fjærne Lande, tjent fremmede Konger og kjæmpet ved Paris's Mure, i Dublin eller i Konstantinopel var et andet Menneske end den, som i hele sit Liv bare havde siddet hjemme paa Gaarden og sovet under sodet Aas eller drukket Øl i Arnens Vraa. Og Tiden følte selv dette. Som «Haavamaal» siger (Str. 18):

Ene den ved,
som vide vanker
og har mangen Færd faret,
hvilket Sind
hver Mand eier,
som har Samling og Sans.

Disse Vikingetidens Høvdinger var fødte Aristokrater og saa med Foragt ned paa Bonden og Hjemmemanden.

---

*) Harald Haarfagres Tilnavn i den Tid, han ikke kjæmmede sit Haar, «den lurvede»(?).

Tydeligst kommer kanske denne Vikingetidens overlegne, jeg kunde næsten sige blaserede Følelser frem i Eddakvadet «Hárbarðslióð», hvor den paa Vikingetog i Vesterlandene vundne Kultur og finere Dannelse stilles ligeoverfor Hjemmets uslebne Mænd med de grove Sæder og tarvelige Livsvaner. Færgekarlen Haarbard, som ikke er nogen anden end den forklædte Odin, haaner Thor som simpel, tarvelig og enfoldig. Til ham kommer bare Trællenes Æt; men Odin eier alle Høvdinger, som falder paa Valen. Medens Thor er i Østerled og kjæmper med Jætter og Troldkjærringer — en latterlig Beskjæftigelse, mener Haarbard — er han selv i Valland og fylker Mændene, hidser Kongerne sammen, men forliger dem aldrig. Han elsker skjønne Kvinder, men sviger dem alle, og lærer magiske Kunster, Naturens overnaturlige Kræfter. Odin fremstilles i dette Digt tydelig som Repræsentanten for Vikingetidens høiere, i Vest-Europa opstaaede Kultur.

Sagaerne har bevaret for os Billedet af en Mængde typiske Vikingenaturer: Raa og brutale ofte, men alligevel ægte Grand-seigneurer, Folk, som forstod at byde og at optræde, fødte Førere og Høvdinger. Ærgjerrige er de og ærelystne; men de kjender ogsaa Ærens Fordringer, gjør aldrig noget lavt og usselt. Mest typisk baade i godt og ondt er kanske Egil Skallagrimssøn. Som Gut hugger han Nakken af en Træl, «fordi han stod godt til Hug». Som voksen klemmer han i Fuldskab Øiet ud paa en stakkars Bonde og vetskræmmer hans Hustru og Datter. Men alligevel kan vi ikke lade være at beundre ham. Han er glad i Pragt og Guld som alle Vikinger, er han end ikke helt fri for Havesyge og Gjerrighed. Han er slagfærdig og tugerap, fuld af bredt, folkeligt Lune, men samtidig en dyb, alvorlig Natur, som selv har tænkt over Livet og dets Mening og som

har dannet sig sit eget Livssyn. Han er Digter som knapt nogen anden af de gamle Skalde og er hjemme i Skaldekunstens mest indviklede Kjenninger og Versemaal. Han forstaar at riste Runer og staar paa Høiden af sin Tids Viden her i Norden. Han rager et Hoved op over alt Folket og er den selvskrevne Fører, hvor han kommer. Ikke for intet er han end idag Islændernes Nationalhelt.

Ogsaa fremmede Krøniker og Aarbøger har bevaret for os Billedet af mange Vikingeskikkelser. Vi har før hørt om Lodbrokssønnerne. Jeg kan ogsaa nævne den engelske Krønikeskriver William af Malmesbury's Skildring af «den gamle Sjørøver» *(pirata vetus)* Godfred Sigtrygssøn. En Tid er han Konge i Dublin; saa søger han at gjøre sig til Herre i Northumberland, men maa flygte for Kong Æthelstan. Efter at ha udstaaet meget ondt baade paa Sjø og Land kommer han tilsidst (i 926), siger den gamle Krønikeskriver, bønfaldende til Kongens Gaard. Der blev han vel modtaget af Kongen og i fire Dage beværtet af ham paa det prægtigste Men saa søgte den gamle Sjøhane atter til sine Skibe og forsvandt som en Fisk i Vandet» *).

Gjennem Eddakvadene som gjennem Runeindskrifternes korte Linjer kan vi se endnu dybere ind i Menneskenes Tankegang og Syn paa Livet. Særlig giver «Haavamaal», kanske det merkeligste af Eddadigtene, os i korte, fyndige Sætninger Vikingetidens hele Livsopfatning. Det er ikke længer det fra Fædrene nedarvede Syn paa Livet, hvor alt er bundet i Aarhundreder gamle Former og Vedtægter. «Haavamaals» Digter og de Mænd, som med ham har færdedes paa Vikingetog, hvor Kamp

*) William af Malmesbury, 2den Bog, Kap. 134; jfr. Steenstrup, Normannerne III, S. 26 og 65.

og Strid, Svig og List hørte til Dagens Orden, har mistet sin Tro baade paa Menneskene og næsten paa Guderne med. Hver Mand maa stole paa sig selv og sin egen Klogskab. Den kloge prises, men Taaben haanes. Den listige kommer længst i Verden:

Ei bedre Byrde
du bærer paa Vei
end meget Mandevid.
Bedre end Guld det
tykkes paa ukjendt Grund.
Det er trængendes Trøst.

Taaben koper,
naar til Folk han kommer,
mumler eller maaber.
Aldrig saasnart
har en Slurk han faat,
saa viser sig Mandens Vid.

Uklog Mand
tror, at han i alle eier
Venner, som vil ham vel.
Men dét han finder,
naar han paa Tinge færdes,
at kun faa fremmer hans Sag.

Er der en,
som ilde du tror,
og tvivler du paa hans Tro,
da le med ham
og lad som han.
Lige for lige Gave du giv!

Altid maa Manden være paa Vagt og ikke tro paa nogen, næppe nok paa sin Ven, men allermindst paa Kvinden. Endog paa Guderne vover de sterkeste blant dem at tvivle. En Hrafnkel Frøisgode f. Eks., en af de eiendommeligste og mest udprægede Skikkelser i denne

saa særprægede og personlige Tid. Han er stor og mægtig, hovmodig, ja overmodig, i Tillid til at han eier Gudernes Yndest. Saa kommer Ulykken over ham. Men han lader sig ikke kue, og da han midt i sin dybeste Fornedrelse faar høre, at hans elskede, til Frøi indviede Hingst Frøifakse er dræbt og Gudehovet brændt, siger han: «Jeg tror, det bare er Snak og Taabelighed at tro paa Guderne.» Og han sagde, at han fra nu af aldrig vilde tro paa Guderne; — «og det holdt han siden», føier Sagaen til.

Der gaar et Drag af Pessimisme og Mistro til Verden gjennem de gamle Nordboers Syn paa Livet. End ikke for megen Kundskab er god for Menneskene. Som «Haavamaal»s Digter siger:

Middels klog
være hver Mand,
ei altfor klog.
Thi klog Mand sjelden
er glad til Sinds,
om han alt i Verden ved.

Den, som vil uden Sorger leve, skal ikke prøve at lære sin Skjæbne at kjende. Derfor er ogsaa Odin, som kjender sin egen og Guders og Menneskers Skjæbne ensom og sjelden glad i Hu. Det eneste, som er værd at stræbe efter, er Ry, Navnkundighed, et godt Eftermæle, Ordets Pryd *(orðstírr)*, som Digteren kalder det, i Slægtens Minde, i Runerne paa Bautastenen og i Skaldenes Kvad.

Fæ dør;
Frænder dør;
selv dør du paa samme Vis.
Men Ordets Pryd
aldrig dør,
for den, som god Navnkundighed naar.

Fæ dør;
Frænder dør;
selv dør du paa samme Vis.
Ett ved jeg,
som aldrig dør,
Dommen over hver død.

For Eftermælets Skyld er det, at Bautastene reises over de afdøde Slægtninge med Ønsket om at Stenen maa staa evig og at den, som ødelægger den, maa straffes af Guder og Mennesker. Og i Runer hugne i Stenen priser man den Afdøde med Ord, der er som sprungne ud af «Haavamaals» Tankegang. Saaledes læser vi paa en Runesten ved Ifla Gärde, Finheden, Smaaland: «Vemund satte denne Sten efter sin Broder Sven, (som var)

gavmild mod sine Mænd
og god til at give Mad,
høilig i Ord
lovprist af alle Mænd» *).

End hyppigere melder Runeindskrifterne, at den Afdøde var «en god Kjæmpe», «en god Bonde», eller «den mindste Niding blandt Mænd» *(manna mæstr óníðingR)* **).

Havde end mange af Vikingetidens Mennesker mistet sin Tro baade paa Guder og Mennesker, saa fandtes der dog hellige Baand, som bandt dem alle. Slægten og Slægtsfølelsen havde for den Tids Mennesker en Betydning, som et moderne Bymenneske vanskelig kan fatte. Vel udgjorde ikke Nordboerne saaledes som Kelterne Klaner, hvis Medlemmer alle troede at nedstamme fra

*) Brate og S. Bugge, Runverser, S. 242.
**) Sammesteds, S. 246.

en fælles Stamfader. Men der var dog, mest kanske i Norge, mange Spor af den Tid, da Slægten havde været det bindende i Samfundet. Naar et Mord eller en Forbrydelse var begaaet, følte hele Ætten sig som en Enhed og havde fælles Pligt til at hjælpe for at hævne Forurettelsen; thi Blodhevnen gjaldt endnu i Norden. Ved Arvegang og i det hele i retslig Henseende følte ogsaa tydelig Slægten sin Enhed. Og i Danmark var det endnu som Regel Medlemmer af samme Slægt, som boede i Landsbyerne. Alt dette gjorde, at Blodets Baand føltes sterkere og som noget helligere end i vore Dage. Sit mest dybtfølte Udtryk har Slægtsfølelsen, Sorgen over at staa igjen som den sidste af Ætten faaet i Egil Skallagrimssøns «Sønnetabet». Som naar Egil siger:

Thi min Æt nu
mod Enden stunder
som Skogstammer stormslagne.
Frisk er ei den Mand,
som Frænders Ben
fra Ligbænken bærer til Graven*).

Forholdet mellem Høvdingen og hans Mænd var ogsaa i denne Tid langt nærmere og inderligere end det blev, efterhvert som Hirden omdannedes til et Hof med talrige Hirdmænd af forskjellige Grader. Runestenene vidner om trofaste Mænd, som kjæmper ved sin Herres Side og følger ham ind i Døden, ja endnu længer, i hans Følge til Odin i Valhal. Fremfor alt de skaanske Runestene, som taler om Toke Gormssøn, der faldt i det navnkundige Slag paa Fyrisvoldene ved Upsala (omkr. 983). Paa den ene af disse Stene heder det: «Sakse satte denne Sten efter Asbjørn, sin Fælle, Tokes Søn.

---

*) Rosenbergs Oversættelse, i «Nordboernes Aandsliv» I.

Han flygted ikke
ved Upsala,
men vog,
mens han Vaaben eied.»

Paa en anden Sten, hugget af samme Mand, læser vi: «Eskil satte denne Sten efter Toke Gorms Søn, sin hulde Drot.

Han flygted ikke
ved Upsala.
Kjæmper satte
efter sin Broder
paa Bjerget Sten,
som staar med Runer;
de Gorms Toke
nærmest ginge» *).

Og Nordboernes Livssyn i Vikingetiden var, trods den Gudløshed, ja Haan mod Guderne, som ofte kommer frem, dybt alvorligt. Vikingetidens Mennesker var som saamange andre Folk, der begynder at gruble over Tilværelsen og Livets Gaader, udprægede Determinister, opfyldte af Troen paa en haard og ubøilig Skjæbne, for hvis Bud endog Guderne selv maa bøie sig. Som det heder i «Skirnismaal» (Str. 13):

Paa Dagen mig Livets
Længde blev tilmaalt
og alt Liv af Skjæbnen tilrette lagt.

Menneskenes Liv og Lykke ligger i Skjæbnens Haand. Ingen magter at bøie og bryde de Traade, som Nornerne har spundet. Ved Heltens Fødsel kommer Nornerne og bestemmer hans Livs Skjæbne. Saa vokser Manden op. Han kjæmper og strider, men falder, naar Nornerne vil

*) Runverser, S. 281—287.

det. Men denne Tro knækker ham ikke eller bøier ham til Jorden. Tværtimod, den gjør, at hans Hoved kneiser des rankere, stolt over at kunne kjæmpe og være Mand lige til det sidste trods Skjæbnen og de høie Guder. Som Hamder saa gribende udtrykker denne Tanke, da han og hans Broder Sørle tilslut bukker under for Goternes Overmagt, efterat de har hevnet sin Søster Svanhild:

«Vel har vi kjæmpet;
vi staar paa Goters Val
over eggtrætte Mænd
som Ørne paa Kvist.
Godt Navn har vi vundet,
skal vi end dø nu eller imorgen.
En lever ei Nat
efter Nornernes Dom»*).

Dog var ikke de gamle Nordboer Pessimister i dette Ords moderne Betydning. Skjæbnetroen førte dem ikke til Livslede og Livstræthed. Tværtimod, de dyrkede Glæde og Skjemt næsten paa Trods af Skjæbnen, kunde en sige. Som «Haavamaal» udtrykker det:

Glad og munter
være hver Mand,
til han sin Bane faar.

Helten, som glad og frimodig gaar ud af Verden, er Vikingetidens Ideal.

Høit lo Hogne,
da hans Hjerte de skar.

Eller som Ragnar Lodbrok siger: «Leende skal jeg dø». Det er, som om de gamle Nordboer skulde ha

*) Hamðismál, Str. 29; eggtrætte Mænd, d. e. de, som er trættet af Sverdenes Egg, de faldne.

ment, at Menneskenes Liv og Lykke er som Siv for Vinden i Skjæbnens og de høie Guders Haand. Men over Mandens Sind, over hans Karakter eier de ingen Magt. De kan knække Legemet; men at bøie Sjælen det evner de ikke. Tydelig træder denne Tanke frem i Slutningen af Egil Skallagrimssøns «Sønnetabet», hvor den sønneløse Egil siger:

Valg er nu ei let
mellem Vilkaar onde;
Nares Frænke
paa Nes stander;
dog skal glad jeg
og med god Vilje
og freidig i Hu
paa Hel vente*).

Saaledes er da Vikingetiden ikke en Kampens og Stridens Tid alene, men en Tid, hvor alle Menneskenes slumrende Evner vækkes til nyt Liv. Fra Kampen og Striden hævede de sine Tanker opad og skabte Valhals straalende Gudeverden og digtede om Helten, hvis Maal det er at ofre sig til Odin for i Einherjernes Skare at kjæmpe i den sidste Kamp ved Dagenes Ende, eller de fremstillede paa Stenens Flade hans Ridt til Valhal, hvor Valkyrjen rækker ham det fyldte Velkomsthorn. De grublede over Tilværelsens dybeste Gaader og lod sine Tanker klinge igjen i «Vøluspaa»s kraftfulde Vers, og fra «Haavamaal»s Linjer lyder til os Summen af deres Livs rige Erfaring, af deres Syn paa Menneskene og paa alle Livets Forhold. Og gjennem Tilværelsen flød forsonende og mildnende som Gudernes herligste Gave til Menneskene Digtningen, Gudedrikken.

*) Efter Rosenbergs Overs. i «Nordboernes Aandsliv». Nares Frænke, d. e. Hel.

Ogsaa det ydre Liv, som det levedes fra Dag til Dag, blev i Vikingetiden rigere, mangfoldigere — fremforalt hos Høvdingen og hans Mænd. De Krigere, som havde gjæstet fremmede Lande, bar udsømmede og pelsverksmykkede Skarlagen- og Silkekaaber; paa Armen havde de Guldringe og paa Brystet Spænder med Ædelstene (oldn. *gimstein*, i Eddakvadet «Volundarkvida» *gimr* alene, over Angelsaksisk laant fra det latinske *gemma* «Ædelsten»); i Haanden bar de kostbare, med Forsiringer indlagte Sverd eller Økser, som de havde faat af Miklagardskeiseren, af Dublinkongen eller af Æthelstan i England. Over Rusland især, men ogsaa over Nybygderne i Irland, kommer Silke og guldindvirkede Tøier til Norden. Høvdingen og hans Mænd klæder sig, som Torbjørn Hornkloves Digt om Harald Haarfagre viser, i skarlagenrøde og andre prægtig farvede udenlandske Tøier. Mest har det vel været Tøier fra Egnene ved Rhinens Munding, hvor fra Alders Tid Vævekunsten stod høit. Byen Arras's Væverier var navnkundige alt paa Romernes Tid og frisiske Tøier søgtes endog paa arabiske Markeder. Herfra har de vel stammet de «vælske Serke» og det «vel farvede vælske Tøi», som Eddakvadene nævner*). Ikke bare Tøier, ogsaa Vaaben, Sverd, Lanser og Hjelme kom der i Vikingetiden mange af til Norden fra Poitou og særlig fra Rhinegnene, hvor Køln og Solingen fra ældgammel Tid har været navnkundige for sine Smedeverksteder. En Mængde af de i Norge fundne Vikingesverd bærer saaledes som Stempel det frankiske Navn *Ulfbern*. Eddakvad og Skaldedigte

---

*) Atlakviða str. 4 *serki valrœna*; *Sigurðarkviða in skamma*, Str. 66 *valaript vel fáð*; her kan ikke *valaript* betyde Ligklæde (af *valr* «Valpladsen, hvor de døde ligger»); *vala-* maa ligesom i følgende Linje *Vala mengi* (Valers Mængde) være Genitiv Flertal af Folkenavnet *Valir*.

taler om «vælske Sverd» og om Lanser og Hjelme fra Poitou. I det gamle Digt «Ynglingatal» kaldes Sverdet *flæmingr* (egt. «en Flamlænder», d. e. «et flamsk Sverd»). Og et Spyd kaldes i Digtersproget *frakka*, egt. «et frankisk Spyd».

Fra alle Europas Lande bragtes der Vaaben, Smykker og kostelige Varer til Nordens Lande. Handelsveiene gjennem Rusland til Sortehavet og det kaspiske Hav førte arabiske og andre østerlandske Varer og Mynter til Norden, især til Gotland. I Vikingegrave paa Gotland er der fundet Skaller af en Musling, som kun lever i det indiske Ocean*). Fremmede Moder vinder Indpas og nye Klædningsstykker kommer i Brug, som de mange i Vikingetiden fra Romansk eller Angelsaksisk indkomne Ord viser, Ord som *mǫttull* «Mantel», *skikkja* «Kappe», *skyrta* «Skjorte» osv. Nævnes kan ogsaa *klæði* «Klæde», som er et Laanord fra Angelsaksisk.

Vin bliver Høvdingens Drik, ligesom den er Odins Drik i Valhal. Vikingerne «længtes efter søde berusende Drikke, ret som Bjørnen paa sin Jagt efter Honning». Paa sine Tog til Frankerriget gjør de de dumdristigste Udfald for at skaffe sig god Vin og i 885 fordrede Vikingehøvdingen Godfred af Keiseren, at denne skulde afstaa til ham Koblenz, Andernach, Sinzig og andre rige Vinegne ved Rhinen, for at han der kunde faa den Vin, han ikke kunde skaffe sig i Frisland, som Keiseren før havde afstaat til ham**).

Høvdingens Hal smykkes med Gjenstande af fremmed Oprindelse til Pryd og til Nytte. Paa Gulvet staar der Kister; oldn. *kista* stammer over Angelsaksisk fra

---

*) Et opbevares i Latinskolens Museum i Visby.

**) Steenstrup, Normannerne I, S. 184 f.

det latinske *cista* «Kiste»; det ensbetydende *ǫrk*, Gen. *arkar*, vort «Ark», stammer ogsaa fra Latin og Græsk. Paa Bordet eller til Stas i et Hjørne i Hallen staar der Bægre, old. *kalkr*, som over Angelsaksisk er kommet fra Latin (*calix* «et Bæger»). Ofte er Bægrene af slebet Krystal (oldn. *hrímkalkr* = *calix crystallinus*). Til Tidsfordriv spiller Mændene Brætspil (oldn. *tafl* af lat. *tabula* «Bord»). Brætspillet er ældgammelt i Norden; men i Vikingetiden fik ogsaa Nordboerne Brætspil med udskaarne Figurer i Menneskeskikkelse og med forskjellige Navne, noget i Lighed med vort Schakspil. I Irland havde man ogsaa lignende Brætspil; og dér er det vel, Nordboerne har lært det at kjende. Dette tør vi saameget mere tro, fordi man i en Grav paa Hebriderne fra det 11te Aarh. har fundet et saadant Brætspil*).

Naar det er mørkt om Kvelden, faar Hallen baade hos fattig og rig endnu sit Lys fra Ilden, som brænder paa Gulvet eller fra fede Tyristikker. Kjerter og Lys var endnu ikke kommet i Brug. Dog turde det vel være, at de første Vokskjerter alt var begyndt at lyse i Kongeborgen; thi Ordet «Kjerte» (*kerti*) forekommer alt i Digte hos Skalden Kormak, som levede ved Midten af det 10de Aarhundred. Fra ældgammel Tid havde man paa Hallens Vægge til Høitids hængt Tæpper og Aaklæder, vævede i forskjellige og mangefarvede Mønstre. Tøistykker, som man har fundet i Grave fra Folkevandringstiden, viser, hvor høit Vævekunsten alt dengang stod. Men nu begyndte ogsaa Væggene at smykkes med Billeder af Mennesker og Dyr, med Fremstillinger af Æsers og Sagnheltes Liv. Valhal, Thor og Midgarsormen, Heimdal og Loke i Kamp om Brisingesmykket, Sigurd og Ormen Fafner. Dels er Billederne

*) Annaler for nordisk Oldkyndighed 1838—39.

udskaarne og malede i Træ, som i Olav Paas Hal i Hjardarholt paa Island eller som de Billeder, Islændingen þorkell hákr havde skaaret ud over sit Sengerum, med Fremstillinger fra hans egne Storværk i fremmede Lande. Billeder i udskaaret Træværk nævnes ogsaa i irske Kongehaller og er, tror jeg, en Skik, som fra de britiske Øer er kommet til Norden. Endnu vanligere var det kanske, at der rundt Væggene hængtes vævede eller udsømmede Tapeter med Billeder fra Sagnet og Gudeverdenen eller fra Samtidens Stordaad, saaledes som det navnkundige Bayeuxtapet viser os dem. I England var det, Vikingerne fik disse vævede Tapeter; her vævedes og sømmedes i Guld og Silke Billedtæpper, som alt længe før Vikingetiden var en søgt Handelsvare. I Vikingenybygderne der vesterpaa lærte vel ogsaa mangen norsk eller dansk Kongedatter at sømme eller væve kunstfærdige Billeder, saaledes som fornemme angelsaksiske og irske Damer brugte at gjøre*). Fra Livet her er det hentet, hvad Gudrun i det andet Gudrunkvæde fortæller om sit Ophold hos Thora Haakonsdatter i Danmark efter Sigurds Død:

«Hun mig til Gammen
i Guld virkede
sydlandske Sale
og danske Svaner,
sømmed med Haanden
Høvdingens Mænd.»

Men ogsaa til Norden bredte Haandarbeidets Kunst sig, som naar Moderen paa Dynnastenen paa Toten siger om sin Datter: «Hun var den flinkeste i Haand-

*) I irske Sagaer, f. Eks. i Sagaen om Cellachan af Cashel, tales der om Kongedøtrenes Haandarbeider.

arbeide paa Hadeland». Selve Kunsten at væve og sømme, endog i vakre og kunstfærdige Mønstre er dog ældgammel i Norden og visselig meget ældre end Vikingetiden. Jeg mener kun, at Billeder med Scener fra Menneskelivet pleiede man før den Tid ikke at væve eller brodere. Ei heller havde man vel før den Tid i Norden Broderier med Guld og Silke.

I Hallen samles Mændene til Gilde; Hornene gaar rundt; Mand og Kvinde drikker Tvimenning. Skalden træder frem og kvæder sin Draapa om Høvdingen, Ringbryderen, som uddeler Guld til sine Mænd, eller han fremsiger — ofte til Toner fra Harpen, et Instrument, som Nordboerne i Vikingetiden havde lært at kjende, især hos Kelterne — de gamle Kvæder om Guder og Helte.

I Eddakvadet «Rigsthula» faar vi det bedste Billede af Livet i Vikingetiden, i Nybygderne paa de britiske Øer. Digtet handler om Guden Heimdal, som her kaldes Rig (*Rígr*), et Ord, som ikke er nordisk, men irsk eller gælisk og betyder «Konge». Rig vandrer gammel og sterk, kyndig i Trylleruner gjennem Menneskenes Boliger. Først kommer han til Trællen, som skildres med Høvdingens hele Foragt: graableg i Huden, sort Haar, digre Fingre, krøget Ryg, lange Hæle. Til ham kommer Trælkvinden traskende tilgaards med grov Sand under Fødderne, solbrændte Arme og Snabelnæse. De bor sammen uden Ægteskab og faar ligesaa hæslige Børn sammen. De binder Kviste, sætter Gjærder, gjødsler Agrene, steller med Svinene, gjeter Gjeder, graver Tørv. Fra Trællens Hytte gaar Rig til Bondens Hal. «Døren stod paa Klem. Ild var paa Gulvet. Ægtefolk sad dér, drev sin Syssel. Manden telgede Træ til Vævbom, med studset Skjæg, Haaret ned i Panden, trang Skjorte; Kiste stod paa Gulvet.». — «Hustruen sad der, svin-

gede Rokken, strakte Armene ud, stellede til Væv. Krokfald bar hun paa Hovedet, Smække paa Barmen, Dug rundt Halsen, Knapper paa Akslerne.» Efter ni Maaneder faar Hustruen en Søn, som svøbes i Dug og kaldes Karl («Bonde»). «Han tog til at vokse og vel at trives; Plog at gjøre, Hus at tømre, Lader at reise, Lastvogne at gjøre og at kjøre Plog». Karl faar en Hustru, «hjem de hende kjørte, med hængende Nøgler, i Gjedeskinds Kjortel». Fra dem nedstammer Bondens Æt.

Fra Bondens Hus vandrer Guden til Høvdingens Sal. Døren stod aaben og vendte mod Syd; Ring var paa Stolpen.» — Det var den rige og gjæstfri Mands Hus han kom til. — «Gulvet var straatækt. Ægtefolk sad der, saa hinanden i Øinene, Fader og Moder, spillede med Fingrene. Husbonden sad, snoede Strenge, bøiede Alm til Bue, skjæftede Pile.» Hustruen sad og stellede med sin Stas; Sølje var paa Brystet, Slæb paa Kjolen, Serken skinnende blaa. «Saa tog Moder en mønstret Dug, hvid af Lin, lagde paa Bordet Derpaa tog hun tynde Lefser hvide af Hvede, lagde paa Dugen. Frem hun satte fulde Kar, sølvprydede Fade, stegte Fugle og skinnende Fleskeskiver. Vin var i Kanden, metalindlagte Bægre. De drak og spøgte den ganske Dag.» — Her i Høvdingens Sal er mangt og meget af fremmed Oprindelse: Vinen, Kanden og de forsølvede eller sølvindlagte Bægre (*kalkr*). — Efter ni Maaneder føder Høvdingens Hustru en Søn, som faar Navnet Jarl. Saa kommer Guden Rig paany vandrende, lærte ham Runer, kaldte ham sin Søn og gav ham sit eget Navn, Rig.

Ene han raaded
for atten Gaarde,

Gods han uddelte,
gav til alle,
Søljer og Smykker,
svangribbede Heste,
Ringe han skjænkede,
skar Bauge*) i sønder.

Jarlens Mænd kjører til Hersens Hal og fører hans smalfingrede, hvide og kloge Datter med sig hjem som Jarlens Hustru. Hun bærer det ellers ikke i Gammelnordisk forekommende, snarest angelsaksiske Navn Erna. «Hun gik under Brudelin; de levede sammen i Kjærlighed, øgede Ætten og nød sine Aar. Op voksede dér Jarlens Sønner, tæmmede Heste, bøiede Skjold, skjæftede Pile, svingede Spyd.» Den yngste Søn er Kon den unge. Han er kyndig i Trylleruner, og forstaar ved dem at bjerge Mænd, døve Sverd og stille Sjøen. Han prøver Styrke (i Runekyndighed) med sin Fader Rig Jarl, men er Faderen overlegen og faar selv Navnet Rig (d. e. «Konge»). Han bliver med andre Ord sin Faders Arvtager. Men han bærer ikke længer Jarlenavn; han er Konge. Thi saaledes maa hans Navn, Kon den unge, forstaaes. *Konr ungr* er *konungr* d. e. «Konge». — Ordet «Konge» betegner egentlig «en Mand af Slægt, d. e. af god Slægt» og hænger sammen med oldn. *kyn* «Slægt».

Saaledes viser da «Rigsthula» for os de forskjellige Stænder i Samfundet, Trællen, Bonden og Høvdingen. De nedstammer alle, siger Digtet, fra Guden Heimdal, Himmelens Vogter. Men i særlig Grad gjælder dette Høvdingens Slægt. Digtet synes her, derom er alle Forskere enige, at skildre en enkelt Høvdingeslægt, som stiger fra Jarlens til Kongens Værdighed. Men denne

*) Oldn. *baugr* = «Ring».

Høvdingeslægt bærer ogsaa det irske Værdighedsnavn *rí* (gen. *ríg*) «Konge». Den har med andre Ord havt baade nordiske og irsktalende Undersaatter. Dens Medlemmer har været mægtige Vikingehøvdinger, som har vundet Herredømme ikke alene over norske, men ogsaa over danske Mænd. Thi Digtet, som ikke er fuldstændig bevaret, ender med en Opfordring til Kon den unge om at øge sin Magt: «Dan (d. e. de Danske) og Danp har dyre Haller, ypperligere Odel end I eier». Ifølge Snorre og Arngrim Jonsson (1597) synes Kon tilsidst at ha ægtet den danske Kong Danps Datter. Hvor har den levet denne Høvdingeslægt, til hvis Ære «Rigsthula» er digtet? Som alt Gudbrand Vigfusson og senere Sophus Bugge og flere Forskere har ment, maa det være paa de britiske Øer, hvor Nordmænd og Kelter levede sammen. Desuden findes der intet Vidnesbyrd om, at Konger i Norge har gjort Landevindinger i Danmark i Vikingetiden. Norske Høvdinger fra Irland gjør derimod i Begyndelsen af det 10de Aarhundred Erobringer i det nordvestlige England og bliver paa fredlig Vis — vel gjennem Ægteskab — Herrer i Northumberland, hvor der før havde været danske Konger*). Paa Orknøerne kan Rigs Slægt ikke ha levet. Thi dér beholdt Høvdingerne altid Jarlenavnet; blev aldrig Konger. De norske Høvdinger paa Man og Hebriderne var derimod i Begyndelsen Jarler, ikke Konger, saaledes som den Gille Jarl, vi hører om i Njaals Saga. Enkelte, som Ketil Flatnev, var i Hjemmet Herser, ligesom ogsaa Jarls Svigerfar kaldes Herse. Men ved Midten af det 10de Aarh. blev Man et Kongerige. En af Øens første Konger var, som vi har hørt, God-

*) Steenstrup, Normannerne III, S. 16, 32. Den første af disse norske Høvdinger heder Sigfred Jarl.

fred Haraldssøn, en stor Vikingehøvding, som kraftig udvidede sit Rige. I Sagnet mindes han under Navnet Gorry eller Orry som den første Konge paa Øen. Det fortælles, at da han kom til Øen og Folk spurgte, hvorfra han kom, pegte han op paa Himmelen, paa Melkeveien*).

Nu var, ved vi, Guden Heimdal Aasgaards Vogter. Hans Bolig var «Himmelbjerge» og han tænktes siddende ved Foden af Bifrost eller Regnbuen. Men ogsaa med Gjallarbroen, med Melkeveien (*vetrar-braut*) og i det hele med alle Broer mellem Menneskenes og de andre Verdener sattes vistnok Heimdal i Forbindelse**) Kong Gorry sagde med andre Ord, at han var Heimdals Søn. Sagnet har altsaa ført den manske Kongeslægts Oprindelse tilbage til Heimdal. At Heimdal var Menneskenes Stamfader, er en Forestilling, som muligens har havt en videre Udbredelse. I «Vøluspaa» kaldes Menneskene saaledes «Heimdals Sønner». Men vi eier intetsomhelst Vidnesbyrd om, at nogen Kongeslægt udenfor Man førte sin Herkomst tilbage til Heimdal. Og føier vi saa hertil, at en Billedsten paa Øen viser os Heimdals Billede, da maa vi, synes jeg, ha Lov til at slutte, at «Rigsthula» lovpriser Kongeætten paa Man, som havde hævet sig fra Jarlens til Kongens Værdighed, hvis Stamfader havde ægtet en Herses Datter, og som under Brødrene Magnus og Gudrød Haraldssøn gjør Landevindinger i danske Nybygder.

Saaledes var Vikingetidens Kultur. Aristokratisk, som al Kultur er det i sin Begyndelse, de faas Eiendom, for siden at sprede sig til de mange. Den foragter de

---

*) Jfr. Kermode, Traces of the Norse Mythology, S. 13.

**) E. H. Meyer (Mythologie der Germanen, S. 408) sætter Heimdal i Forbindelse med Gjallarbroen.

svage og hjælpeløse, det vanføre Barn og den syge og udtjente gamle Træl eller Frigivne, hvem den uden at blues lader fryse eller sulte ihjel; den foragter Træellen med den ludende Ryg, de digre Fingre og det mørke, unordiske Haar, han er god nok til at staa for Øksehug, men faar ikke deltage i den frie Mands Virke, i Krig, paa Jagt og i Sjømandsfærd. Den beundrer den sterke, den kloge, den selvhjulpne, den, som alene stoler paa sin egen Kraft og Styrke. Den beundrer ogsaa den ensomme, den, som lider alene uden at klage for Verden sin Sorg og sin Smerte. Den har ikke mange bløde, ømme Strenge, denne Kultur. Den har intet Syn for den sprættende Birkeli, for Vaarens duftende Blomster eller for Bækken, som risler mellem Græsset. Den forstaar ikke en ung Piges første, drømmende Kjærlighed; den eier intet af det ømme, ridderlige Syn paa Kvinden, som Kristendommen og Middelalderen bragte Menneskene. Den er en Kultur skabt af Mænd og passende for sterke Naturer. Den elsker de sterke Lidenskaber og den elsker ogsaa Naturen, om end ikke paa samme Vis som moderne Mennesker eller som Kelterne elskede den. Den elsker de høie Fjeldtinder, hvor Ørnen og Falken bygger Rede, og den elsker Vidden og de vide Udsyn. Eddakvadene giver os et Glimt deraf i Billeder malende og morgenfriske som de homeriske Digtes. En Ting var det dog især, som de gamle Nordboer elskede og som de tilfulde forstod at skildre, og det var Havet, helst i Storm og i Uveir, naar Vinden tuder og Bølgerne staar over Stavnen og Rans Døtre rækker sine graadige Arme ud efter Mændene. Som i «Reginsmaal», hvor Odin i Skikkelse af en gammel Mand staar paa Pynten og raaber ud til Sigurd og hans Mænd, som i forrygende Storm seiler forbi:

Hvem rider dér
Rævils Heste*),
høie Bølger
brusende Hav?
Seilhestene er
vaade af Sved;
Vovens Hingste
sig mod Vinden ei staar.

Regin svarer:

Her er vi med Sigurd
paa Sjøtrær.
Bør har vi faaet
næsten til Bane,
brat over Baugen
Bølgen falder;
Stavnfolerne styrter.
— Hvem spørger om det?

Eller Skildringen af Snestorm og Uveir i det grønlandske *Norðrsetudrápa*:

Først tog Fornjots fæle Sønner**) til at fyge,
da Æges storm-glade Døtre***) væved og spandt
den blege Fjeldgards haarde Sjøraakshvirvler næret af Frosten.

Hvor seirsglad og malende er ikke Skildringen af Seiladsen i det første Kvad om Helge Hundingsbane, hvor Helge seiler fra Øresund ned til Østersjøen for at kjæmpe med Granmorssønnerne:

Saa lod Styresmanden
Stavntjeldene falde,
at Mildingers†)
Mængde vaagned,

*) Rævil er et Sjøkongenavn; R.s Heste, d. e. Skibene.
**) En Kjenning for Vindene.
***) En Kjenning for Bølgerne.
†) Mildinger og Siklinger er poetiske Udtryk for høiættede Krigere.

og Kjæmperne
saa Dagen gry,
og Siklinger
snøred op til Mast
vævede Seil
i Varinsfjord.

Aarer knaged,
Jernvaaben braged,
runged Skjold mod Skjold,
roed Vikinger.
Ilende gik
under Ædlinger
Fyrstens Flaade
fjærnt fra Land.

Saa var at høre,
naar sammen de tørned,
Kolgas Søster*)
og lange Kjøle,
som brødes Braadsjø
og høie Bjerge.

Høiere bød Helge
Skibene hale;
Ei Mændene veg
i Vovedysten
da Havjættens grumme
grulige Datter
Stagstyringshestene
styrte vilde.

Men dem selv
Sigrun fra oven,
den folkdjerve bjerged
og deres Flaade.
Af Rans Hænder
rev hun kraftig
den gjæves Brændingsdyr
i Gnipalund.

*) Kolgas Søster, d. er Bølgen.

Ind mod Aften
i Unavaag
flød den fagre
Flaade samlet.

Vikingetidens Mennesker elsker det pragtfulde og storladne. Den elsker Smykker, Silkeklæder, Vin og skjønne Kvinder. Den beundrer det fremmede, de prægtige Kongeborge, de muromgivne Stæder, det rigere Liv ude i det kristne Europa. Men dog er den i hele sit Væsen nordisk. Den tager det bedste af det fremmede og væver det uløseligt ind i sit eget. Og hjemmefra bringer den med som sin Gave til fremmede Lande sin Kjærlighed til Sjøen, sin Dygtighed i Kjøbmandsskab og i Skibsbygningskunst og fremfor alt sin Kjærlighed til Lov og Ret, til Frihed. Hvor der end boede Nordboer, i Norge, i Danmark eller Sverige som paa de britiske Øer og i Normandie, overalt samledes Folket paa Tinge for at dømme Ret og Skjel og sætte sig selv Love. Der falder mørke, blodige Skygger over Vikingetiden; men det var en stolt Tid, en Tid for sterke, uafhængige Mænd; en Tid fuld af spirende Kræfter, en Tid modtagelig for friske og dybe Indtryk.

Livssyn og Dannelse ved Overgangen fra Vikingetid til Middelalder.

Hvad jeg i det følgende vil søge at skildre, er igrunden ikke Vikingetiden selv, men Overgangstiden fra Oldtid til Middelalder i Norden. Det første Aartusen af vor Tidsregning nærmede sig sin Slutning, en Tid, der ellers i Europa er en Forfaldets og Nedgangens Tid, men som her i Norden er en Tid, hvor gammelt gaar tilgrunde og nyt grundlægges, en Tid fuld af Spirer og Grokraft. — Vikingetiden stundede til Ende; men Kristendom og Middelalder havde endnu ikke faaet fast Greb paa Menneskene. Det gamle og det nye, Asatro og Kristendom, brødes endnu i deres Sind. Folket var fremdeles hedensk, troede paa sine gamle Guder, Alver og Vætter. I Danmark havde Kristendommen visselig gjort større Fremskridt end i Norge. Dog fandtes der endnu langt ind i det 11te Aarhundred Spor af Hedenskab i Bleking og paa Bornholm. Dalbybispen Egino, der levede paa Sven Estridssøns Tid, prædikede selv i disse Egne. Mange Hedninger omvendte sig og ødelagde sine Afgudsbilleder. Endnu længer tilbage stod Sverige, som ved Aar 1000 var et næsten fuldstændig hedensk Land.

Sighvat Skald havde i 1018 paa Olav Haraldssøns Bud foretaget en Reise til dennes Ven Ragnvald Jarl i Skara. Færden har han kvikt og malende skildret i sine «Østerfærdsviser», hvori han klager over Reisens mangehaande Besværligheder og samtidig faar Anledning til at fortælle, at der endnu fandtes meget Hedenskab i Vestergötland. Fra en Gaard ved Navn Hof (ɔ: Tempel) blev han vist bort, fordi der var helligt derinde. Fra en anden jagede Folkene ham bort, fordi de holdt Alveblot. En Kvinde sagde, at hun vilde frygte Odins Vrede, hvis hun slap ham ind.

Blant de oplyste, især blant Høvdingeklassen, var der dog i Norge og Danmark som paa Island kun faa, som holdt fast ved Asatroen. Oftest vistnok af politiske Grunde, som Tilfældet var med Haakon Ladejarl. Og hos dem, som holdt fast ved Hedenskabet, var, synes det, Gudstroen blandet med megen mørk og skummel Overtro. Saadan var f. Eks. det Billede, Eftertiden dannede sig af Haakon Jarl. En af Nordboernes Hovedanførere i Slaget ved Clontarf udenfor Dublin i 1014 var Vikingehøvdingen Broder. Om ham fortælles det, at han tidligere havde været kristen og Messedegn; men siden var han atter faldet tilbage til Hedenskabet og var den værste Blotmand. De Fortællinger, der — baade fra irsk og nordisk Side — er bevarede om Broder synes ogsaa at vidne om, at han var en vild og grusom, overtroisk Karakter. Det er et Fænomen, som gjentager sig til alle Tider, at der, hvor Troen dør ud, finder Overtroen en frugtbar Jordbund. De, der færdedes i Vesterlede, mistede som oftest helt sin fra Fædrene arvede Tro. Isteden troede de paa sin egen «Kraft og Styrke» og nægtede at blote til Guderne og blev, for at bruge et moderne Udtryk, Atheister, som flere af de islandske Landnaamsmænd, der bærer Tilnavnet «gudløs». Andre

gjorde som Landnaamsmanden Helge den magre, om hvem det fortælles, at han var meget blandet i Troen; «Han troede paa Kristus, men paakaldte Tor til Sjøfærder og naar det gjaldt Foretagender, der krævede Styrke og Haardførhed». Sindet var dog hos dem alle, baade Troende og Vantro, opfyldt af de gamle Gude- og Heltesagn, som jo netop under Vikingetiden var blevet fyldt med nyt Indhold og ny Skjønhed. Vi ser dette hos Skaldene, der alle lige godt, hvad enten de er Hedninger eller kristne eller ingen Tro har, smykker sine Kvad med hedenske Billeder og Omskrivninger, hentede fra Gude- og Heltesagnene. Ja selv efter Kristendommens Indførelse ser vi fra vidt skilte Egne af den nordiske Verden, hvordan Asalivets straalende Billeder fremdeles opfylder Menneskenes Sind og udgjør Æmnerne for deres kunstneriske Nyskabning. Den lille Ø Man midt i den irske Sjø og Gotland laa i de to Yderkanter af Nordboernes Verden i Vikingetiden. Paa begge Steder findes der fra Midten eller anden Halvdel af 11te Aarhundred en Del mærkelige Gravmindesmærker, mest reiste Stene. De er ved sin Form og sit Udstyr tydelig kristne, smykkede med Korsets hellige Tegn eller ogsaa i Form som det kristne Europas Gravkister, og har — baade for de manske og rimeligvis ogsaa for en af de gotlandske Stenes Vedkommende — kristne Indskrifter med Ønsket om, at Gud vil frelse den Afdødes Sjæl. Og dog er disse Stene, baade paa Gotland og paa Man, smykkede med hedenske Billeder, af Valhal og dets Einherjer, af Odin og hans ottefodede Ganger Sleipner. De irske og skotske Stenkors, som de efterlignede, er derimod prydede med Billeder fra Bibelen og fra hellige Mænds Liv. Hedenskab og Kristendom trivedes saa godt Side om Side i den Tids Menneskers Sind. Med den hvide Krist fulgte Fred og Fredens Yrke. Men Asatroen, det

var Mindet om Fortids Stordaad, om Krigerfærd til fremmede Lande, om Seier og Landevindinger. Derfor naar Hærpilen gik og Hærtog var for Døren, da løftedes Ravnebanneret med Billedet af Ravnen, Odins hellige Fugl. Selv foran kristne Mænd, som Knut den Store eller Orknøjarlen Sigurd Lodvessøn, der faldt i 1014, blev Ravnemærket baaret.

Det er dog ikke om Asatroens og Kristendommens Brydning i Norden, jeg har tænkt her at tale, men om Menneskenes Kultur og Tankesæt. Men for at kunne forstaa dette, maa vi se disse paa Baggrund af det religiøse. Vi maa mindes, hvordan Kristendommen og Forbindelsen med Vest-Europa mod Slutningen af det 10de Aarhundred overalt her i Norden havde præget baade Samfundet og Menneskene. Derfor naar Kristendommen ved de to Olaver blev indført i Norge og paa Island og i Danmark ved Harald Gormssøn, saa skéde dette ingenlunde pludselig og uforberedt. Mere end to Aarhundreders Forbindelse med det kristne Europa havde banet Veien. Men Asatroen vedblev fremdeles, det maa vi ogsaa huske paa, rent digterisk at bevare sin Magt over Sindene og at fylde dem med Billeder og Skjønhedsindtryk. Og selve Kristendomstilegnelsen var som oftest en rent ydre. Kristendommens ældste Historie paa Island frembyder mærkelige Eksempler herpaa. Flere af Landnaamsmændene, der i Slutningen af det 9de Aarhundred kom til Øen, var i Irland eller paa Hebriderne kommet i Berøring med Kristendommen; enkelte havde endog ladet sig døbe. De dannede paa Reminiscenser af Kristendommen en ny Afgudsdyrkelse. Saaledes tilbad Ørlyg den gamles Efterkommere den hellige Kolumba, Pikternes Apostel, hvis Kloster paa Øen Jona var Midtpunktet for det kirkelige Liv i Skotland og paa Hebriderne. Andre gjorde Korset til Gjenstand for religiøs

Dyrkelse, som f. Eks. den mægtige og høibyrdige Landnaamskvinde Auds Efterkommere. Disse tilbad et Kors, som Aud havde reist, og indrettede ved Siden af dette et Offersted og troede, at de efter sin Død skulde leve i Haugene i Nærheden.

Endnu ved Aar 1000 var Menneskene i Norden ikke kommet meget længere. De fleste opfattede endnu Kristus i de gamle Æsers Billede. Som det heder i en Draapa af Eiliv Gudrunssøn: «I Syden sidder han — siges det — ved Urdebrønnen; saa har Roms sterke Konge styrket sig ved de bratte Fjeldes Guders [d. e. Jætternes] Rige». De var vistnok ikke mange, hverken i Danmark eller Norge, som allerede paa Knut den mægtiges eller Olav Trygvessøns og Olav Haraldssøns Tid havde tilegnet sig den kristne Middelalders Livssyn og Idealer. Knut den mægtige selv danner i saa Henseende en stor Undtagelse. Men han havde ogsaa Geniets Naadegave. Han begynder som en Vikingehøvding, men synes efter sin Erobring af England at være fuldstændig gjennemtrængt af Middelalderens Kultur som af dens Syn paa Kristendommen og Kirken. Han er kristen ikke bare af Navn eller af politiske Grunde, men en virkelig alvorlig og religiøs Natur, ikke en streng og haard Kristen som Olav den hellige, men en Natur, som ret kunde glæde sig ved Kristendommens Skjønhed og Poesi. Jeg skal minde om et lidet Vers, som vistnok ikke er digtet af Knut selv, men som Folkesagnet har lagt i hans Mund. Knut og hans Dronning Emma var dragne paa Besøg til Ely Kloster. Medens de roede over Sjøen ved Klosteret, hørte de Sang oppe fra Klosterkirken. For bedre at kunne høre bad Knut Rorskarlene ro nærmere til Land og gav sin Stemning Luft i følgende Vers:

I Ely sang frydelig de Munke i Kor,
da Skibet styred did med Knut Konge ombord.
«Svende, ror nu nærmere Land,
lad os lytte til Munkenes Sang!»

Men som Knut var der ikke mange. De fleste dømte fremdeles Menneskene med Vikingetidens Værdimaaler og havde som høieste Lov «Øie for Øie, Tand for Tand». Ved Sjonhem paa Gotland er der fundet en Sten med kristen Indskrift, paa hvilken vi læse: «Rodvisl og Rodalv lod reise Stene efter sine tre Sønner, den ene efter Rodfos. Ham sveg Blakkumen (ɔ: Valakker) i Udfærd (til Konstantinopel). Gud hjælpe Rodfos's Sjæl. Gud svige dem, som sveg ham.» Her er, ser vi, den hedenske Hævnfølelse parret med den kristne Bøn om at Gud vil frelse den Afdødes Sjæl. Og dog havde paa de fleste Nordboer — selv før Kristendommens Indførelse — Forbindelsen med det kristne Vesteuropa virket forandrende og omdannende, baade i godt og i ondt.

Vikingetiden havde, mere end nogen anden Tid her i Norden, været en Tid for Personlighedens frie Udfoldelse. Nye Verdener, som aabnes. Idag Seir, imorgen Nederlag. Bare sig selv, sin egen Styrke og Klogskab at stole paa. Alt dette maatte skabe sterke, særprægede Personligheder, saaledes som vi ser, at de altid fremstaar i lignende Overgangs- og Nydannelsestider, f. Eks. under Renaissancen. Vikingetidens Idealer var som Tiden selv. Aandelig og legemlig Styrke, Selvbeherskelse og Klogskab, som ofte maa kaldes List, hørte til Heltens fornemste Egenskaber. Hvor listig og troløs er ikke selve Eddakvadenes Odin, Vikingelivets guddommelige Repræsentant! Og «Normannernes Troskab» *(fides Normannorum)* var ilde berygtet i Vikingetiden. Kun sjelden viser Vikingetidens og den islandske Sagatids Helte sig

uegennyttig opofrende og ædelmodige udenfor Ættens og Vennernes snevre Kreds. Selv den retfærdige Njaal gjør, naar det gjælder hans Slægts Bedste, Brug af temmelig tvivlsomme Kneb. Vi har næsten aldrig Følelsen af, at rent moralske Forestillinger leder Menneskenes Handlinger. Ogsaa i dette Stykke har Vikingetidens Mennesker dannet Eddakvadenes Odin i sit Billede. Bare en ubetydelig Mand som Torstein i Vatnsdøla Saga kan, da han ligger paa sit Yderste, sige, at det er hans største Trøst, at han aldrig har været nogen Voldsmand. Og dog kan vi ikke lade være at beundre disse Vikingetidens storlinjede og storstilede Skikkelser. Raa og brutale, som de ofte var — ikke mindst deres typiske Repræsentant *Egil Skallagrimssøn* — ragede de alligevel et Hoved op over alt Folket, var fødte Førere og Høvdinger. Men deres Idealer og Livssyn lod sig ikke let forene med Kristendommens. Derfor er ogsaa Høvdingeskikkelser i gammel Stil i det 11te Aarhundred en uddøende Race i Norden. Undtagen i det for en stor Del endnu hedenske Sverige, som omkring 1050 synes at ha havt en glimrende Vikingetid, om hvilken mangfoldige Runestene — ofte med Indskrifter i Vers — i Upland og ellers rundt om i Sverige den Dag idag minder. Blant de mange djærve og storslagne svenske Vikingeskikkelser fra denne Tid kan jeg nævne Ingvar, den samme, som i en islandsk æventyrlig Saga, digtet om ham, kaldes «Ivar vidførle» og hvis Dødsaar — 1041 — er nedtegnet paa Island. Runestene fra Upland og Södermanland nævner kristne Mænd, som fandt Døden østerpaa i Ingvars Følge, Mænd, der selv styrede sit Langskib. En anden svensk Vikingehøvding fra denne Tid, ikke mindre navnkundig, var Frøigeir. Han havde hjemme i Upland, sansynligvis i Skederids socken i Sjuhundra härad. Han drog med sine to ældre Brødre og

en Flok af nordiske Krigere til Grækenland, hvor han traadte ind blant Væringerne. I Grækenland døde hans Brødre; men Frøigeir kom nordover igjen med en Krigerskare, hvis Fører han var, og hærjede ved Østkysten af Østersjøen, bl. a. paa Øsel, i Livland og i Tavastland. I hans Følge var der ikke alene svenske Mænd; — der nævnes saadanne fra Attundaland, Fjedrhundraland og Gestrikland. Endog en dansk Mand, Frode fra Lolland, nævnes i denne Krigerflok. Frøigeir selv fandt sin Død paa Øsel.

Anderledes var Forholdene i Norge og i Danmark, hvor Kristendommen tidligere havde vundet Indpas, og hvor Forbindelsen med Vesterlandene var livligere.

I Norge hører Mænd som Erling Skjalgssøn og Einar Tambarskjælver til de sidste af Høvdingeskikkelserne af den gamle Stamme. Endnu længer levede ogsaa her Lysten til Vikingeliv og Vikingetog, til farefulde Færder til fjærne Lande. Harald Haardraade og endnu mere hans Sønnesøn Magnus Barfod, som i 1103 faldt paa Vikingetog til det fjærne Irland, var begge for sent fødte Vikinger. Magnus Barfods Far Olav Kyrre er derimod en typisk middelalderlig Skikkelse, som har store Fortjenester af Indførelsen af Middelalderens Kultur i Norge. Danmark viser os endnu paa Knut den helliges Tid (omkr. 1080) Billedet af en ægte Viking. Egil hed en høibyrdig Mand, Søn af Ragnar, en af Sven Estridssøns betroede Mænd. Han blev af Kong Knut — selv en Smule af en Vikingenatur — gjort til Høvding paa Bornholm, hvor han krigede drabelig mod Vender og Sjørøvere. Men han nøiede sig ogsaa med fredelige Kjøbmænds Skibe, plyndrede deres Gods og dræbte Mandskabet. I Kampens Hede slukkede han sin Tørst med Blod, som havde samlet sig nede ved Skibets Kjøl. Deraf fik kan sit Tilnavn og blev kaldt *Blod-Egil*.

Ja Lysten til Vikingeliv levede i Grunden endnu meget længere. Da der i 1208 var sluttet Fred mellem Birkebeiner og Bagler, var der mange af Høvdingerne paa begge Sider, for hvem Krigerlivet var blevet en anden Natur og som ikke kunde finde sig i Fredens Sysler. Et Par drog derfor paa Korstog; men andre, baade Birkebeiner og Bagler, drog i 1209 paa Vikingetog til Hebriderne, hvor de bl. a. plyndrede Kolumbas hellige Ø Jona. Og hvad er vel i Grunden Valdemarernes «Korstog» mod Vender og Ester andet end Vikingetog paa en anden Maade?

Dog havde ogsaa Vikingetidens Mennesker sine Idealer og sit sædelige Livssyn. I ingen anden Tid har Æresfølelsen været saa stærkt udviklet her i Norden, Ønsket om at skaffe sig et varigt Eftermæle, «Ordets Pryd», som Digteren kalder det, paa Efterslægtens Læber og i Skaldenes Kvad. Med Æresfølelsen fulgte ikke alene Lyst til Pragt og til at glimre, men ogsaa en Forpligtelse til stedse at optræde, som det sømmer sig en Høvding, fremfor alt til at vise Gjæstfrihed, en Gjæstfrihed, der ofte kunde være mere diskret og hensynsfuld end i senere Tider. Det nordiske Hedenskab udviklede ogsaa andre Dyder, som er mere fremmede for vor Tid: først og fremst Følelsen af Slægtens Samhold, hvorom Egil Skallagrimssøns Digt «Sønnetabet» gir os det mest dybtfølte Vidnesbyrd. Særlig var det Blodhævnen, der bandt Ættens Medlemmer sammen, tilligemed Troen paa, at sammen med Navnet nedarvedes ogsaa Forfaderens Væsen og Egenskaber paa den Efterkommer, der opkaldtes efter ham, — en Slags Sjælevandringstro. Ogsaa et andet Forhold udviklede i Hedenold flere af Mandens bedste Egenskaber, nemlig Fostbroderskabet. Kjærligheden og den gjensidige Opofrelse mellem de Mænd, der havde blandet Blod og svoret hinanden Eder,

faar i flere Sagaer det vakreste Udtryk. Endnu et Forhold var det, som bandt Menneskene sammen paa en ganske anden Maade end i Middelalderen, Forholdet mellem Høvdingen og hans Mænd. Høvdingen gav sine Mænd Vaaben, Klæder og Underhold; han skjænkede dem gyldne Ringe og lod deres Navne mindes i Skaldenes Kvad. Til Gjengjæld skulde Manden følge sin Herre ikke bare til Døden, men ind i Døden, for i hans Følge at drage til Odin i Valhal. At falde ved hans Side er den største Hæder. Derfor var det at være «huld og tro mod sin Herre» *(dróttinhollr)* hos de Gamle et af de mest hædrende Udtryk, man kunde gi en Mand, men det at være «Forræder mod sin Herre» *(dróttinssviki)* et af de værste Ord, man kunde kalde ham med.

Ogsaa i Middelalderen var der nok Troskab mellem Høvdingen og hans Mænd. Men efterhvert som Riddertidens Tænkesæt vandt Indpas ogsaa i Norge og Landets Embedsverk blev ordnet, forsvandt det nære personlige Forhold mellem Høvdingen og hans Mænd mer og mer. Som talt ud af Bjarkemaal er det, naar Tormod Kolbrunarskald, lige før Slaget ved Stiklestad, som Løn for at ha kvædet Bjarkemaal ikke udbeder sig andet end i Striden at gaa foran Kong Olav og ikke overleve ham. Sidste Gang, kan vi sige, da en nordisk Hird, opfyldt af Vikingetidens Livssyn segner rundt sin Konge, er ved Stamford Bridge i 1066.

I et andet af Livets Forhold blev derimod Følelsen først i Middelalderen og ved Kristendommen rigere og mere uddybet, i Forholdet mellem Mand og Kvinde. Visselig havde Kvinden i Norden fra Alders Tid en fri og agtet Stilling som Mor og som Familiens kvindelige Overhoved. Menneskene kunde nok ogsaa undertiden gribes og magtstjæles af voldsomme Lidenskaber, slig som Eddakvadene om Sigurd Fafnesbane og Brynhild

og Skirnismaal, der handler om Guden Frøis Elskov til Jættekvinden Gerd, skildrer dem. Men der, hvor god gammel Sæd herskede, levede Kvinden i det daglige Liv kun indenfor Hjemmets Vægge og blev taget tilægte ikke af Kjærlighed, men af Fornuftgrunde. I Vikingebygderne i Irland og Rusland saa vel som blandt Hjemlandets Høvdinger synes endog Flerkoneri at ha været almindeligt. Kjærligheden spillede kun en Birolle for den Tids Mennesker. Og endnu sjeldnere forstod de at give disse sine Følelser Udtryk. Vikingetidens Mennesker talte vist ikke ofte om Kjærlighed. Paa Island blev det jo endog anseet for en Nidingsdaad, der lønnedes med Straf, at digte Elskovsvers om en Kvinde.

Først mod Vikingetidens Slutning og under Indflydelse fra Kristendom og Vesteuropa og de dér spirende ridderlige Idéer, begynder Opfatningen af Kvinden at blive mere sjælelig og uddybet. En af de første Nordboer, hos hvem Kjærligheden giver sig Udtryk paa en for Nutidens Mennesker forstaaelig Maade, er Skalden *Kormak*, som levede paa Island ved Midten af det 10de Aarhundred. Hans Navn er irsk. Det blev saaledes baaret halvandet Aarhundred tidligere af en navnkundig irsk Konge, Biskop og Videnskabsmand. Selv mindede han ogsaa ved sit lidenskabsfyldte Væsen, sit skarpe Vid, sit mørke Haar, som krøllede sig ved Panden, og sine svarte, hvasse Øine om de varmblodige, med Vid og Humor rigt udrustede Kelter med deres sorte Haar og Øine og deres snare Blik. Selv færdedes han baade i sin Ungdom og i sine Manddoms Aar paa Vikingetog til fremmede Lande, blandt Irer og Skotter. I sin Ungdom havde han en tysk Mand til Fælle og sin Bane fandt han i Irland. Han tror ikke paa Guderne og frygter heller ikke, som de fleste af hans Samtidige, for Troldom. Der er ingen af Vikingetidens Skalde,

der bruger saa mange Fremmedord som Kormak. Endel af disse Ord kjender vi ogsaa andetstedsfra. Men enkelte af dem er eiendommelige for Kormak alene eller synes indførte i Sproget af ham Der er Ord, som er laant fra Irsk, f. Eks. *bioð* «Verden», *díar* «Guder» og *kellir*, «Nonneslør». Andre stammer fra Angelsaksisk; fra Romansk møder vi hos Kormak for første Gang Ord som *mǫttull* «Mantel» og *kerti* «Kjærte».

Fra disse Ord kan vi slutte til Manden selv, slutte, at Kormak har havt det, vi kunne kalde en kosmopolitisk Dannelse. Han er ogsaa ved hele sin Personligheds Præg en ny Skikkelse i nordisk Aandsliv. Sagaen om Kormak er i Modsætning til andre Sagaer ikke andet end en Ramme om de Vers, hvori Kormak udtrykker sin brændende, men alligevel forunderlig vaklende Kjærlighed til den fagre Steingerd. — Det er som et Forvarsel om deres kommende Kjærlighed, naar Steingerd, første Gang Kormak ser hende, stikker sit Hoved ud ved Siden af et udskaaret Hagbardshoved i Vinduesstolpen. Ti i Digtningen om Hagbard og Signe har Elskoven hos Nordboerne fundet sit kanske skjønneste Udtryk. — Ofte er vel disse Kormaks Vers, som det meste af Skaldedigtningen, ikke andet end Pragtblomster uden Duft. Men undertiden er Følelsen kraftig nok til at bryde gjennem Versbygningens haarde Skal og straaler med des stærkere Gløđ og finder sig et for alle Tider gyldigt Udtryk. Som f. Eks. naar han siger: «Hendes ene Øienbryn værdsætter jeg til 3 Hundreder; men de Lokker, hun reder, til 5; — hun blir mig dyr i det hele; jeg sætter hende lige med Island, Hunaland og Danmark og jeg vurderer hende lige med England og Irland.» Eller naar han udtrykker Steingerds uforlignelige Skjønhed:

Før skal Heller flyde
hede som Korn paa Vand,
før skal Verden synke,
før skal de herlige Fjelde
styrte i Havet det dybe,
før der fødes Kvinde
fagrere end Steingerd.

Eller naar Kormak i et andet Digt udtrykker sin brændende Kjærlighed til Steingerd: «Folk formener mig at se dit Aasyn; men det skal de ha gjort forgjæves; ti før skal alle Floder løbe opover i Landet, før jeg glemmer dig.» I disse Digte er det ikke bare enkelte Ord, som er nye og fremmede. Hele Udtryksmaaden er ny og før ukjendt. Billedet med Elvene, som flyder tilbage til sit Udspring, findes alt i græsk Digtning, hvor det heder: «Før skal Elvene løbe opad Bakke, før Paris kan leve uden Oinone»*). Fra Grækenland er Billedet vandret til Italien. I et Digt af Ovid om Paris og Oinone findes der saaledes en Oversættelse af det ovenfor nævnte græske Billede. Fra Græsk er det ogsaa den romerske Digter Properts har laant Udtrykket, naar han siger: «Den sande Kjærlighed kjender intet Maadehold ... Før skal Floderne begynde at sende Vandet tilbage til sit Udspring, før man kan overføre sin Glød paa en anden». Med Romerne, Europas største Kulturbærere, er Billedet vandret videre til Vest-Europa, hvor det findes i Middelalderens kristne Litteratur. Dér maa Kormak eller en af hans Landsmænd ha lært det at kjende, og saa har Skaldedigtningen optaget Billedet. — I Sandhed en lang og i kulturkistorisk Henseende interessant Vandring.

Endnu vigtigere er det dog, synes jeg, at disse

*) Heiberg, Eros, S. 56.

Kormaks Digte betegner et Gjennembrud i Følelseslivet her i Norden, en Overgang til Middelalderens mere ømme og inderlige Syn paa Kvinden.

Kormaks Digtning har, skulde jeg tro, øvet en ikke ringe Indflydelse paa Island i den nærmeste Tid efter hans Død; — han døde omkr. 970. — En Række af de islandske Ættesagaer handler om Mænd, der levede i Slutningen af det 10de Aarhundrede. Disse Mænds Skjæbne viser en mærkværdig indbyrdes Lighed. Det centrale er hos dem alle Kjærligheden, en Kjærlighed, der ofte er vankelmodig, men alligevel stedse dyb og brændende ligesom Kormaks. De mister ved Skjæbnens Ugunst eller ved sin egen Vankelmodighed alle sin Elskede, men kan dog ikke glemme hende. De fleste af disse Mænd er ligesom Kormak Digtere, en Gunnlaug Ormstunge, en Hallfred Vandraadeskald, en Bjørn Hitdølakappe eller en Bjørn Breidvikingakappe. De har som Gunnlaug færdedes i Vesterlede hos Kong Æthelred i England eller ved Dublinkongernes og Orknøjarlernes Hird, eller de er som Hallfred typiske Overgangsskikkelser, eller minder som den ridderlige Kjartan i Laksdøla Saga ved sit Navn om Irland. Denne Overensstemmelse kan ikke være helt tilfældig. Den maa, skulde jeg tro, delvis ialfald skyldes et fælles litterært Forbillede, Kormak og hans Digte.

Fra Kjærlighedsforhold som Gunnlaugs og Helga den fagres eller som Kjartans og Gudruns er Skridtet ikke langt til den kristne Middelalders mere romantiske Opfatning af Kvinden og Kjærligheden, den Opfatning, som har fundet sit kanske skjønneste Udtryk i Balladedigtningen i England, Skotland og Danmark. Beaandet af Balladens Stemning er allerede et Digt, som i Eyrbyggja Saga lægges i Munden paa Skalden Bjørn Breid-

vikingakappe og er rettet til hans elskede Turid, hvem han ved Aftentide maa forlade:

Mellem Himmelens Blaa og den
høstklædte Skov helst vilde vi gjøre,
Guldspang-Dis, denne Dag til den længste.
Løbe nok Timerne lærer,
om jeg i Aften nødes,
Armbaands-Vaand, at drikke
selv min ofte svundne
savnede Glædes Gravøl.

Der er i dette Billede «min ofte svundne, savnede Glædes Gravøl» et elegisk Element, som er fremmed for Skaldedigtningen, men fører os over i Balladens Stemning. Endnu stærkere klinger mod Vikingetidens Slutning de samme Folkevisetoner fra Norge — under Paavirkning fra Danmark og England — i det andet Digt om Helge Hundingsbane. Sigrun gaar til den faldne Helges Haug og kysser sin Elskede, som møder hende i Graven. — Kysset omtales udenfor Helgedigtene kun en eneste Gang i Eddakvadene og meget sjelden i Skaldedigtningen, saaledes en enkelt Gang hos Kormak. — Det var, tror jeg, en Skik, som først i Vikingetiden og under Indflydelse fra Vesterlandene var kommet i Brug i Norden. — Saa siger Helge:

Ene du, Sigrun
fra Sævafjeld,
volder, at Helge er
slagen med Harmdugg.
For hver, som du græder
af grumme Taarer,
solfagre, sydrøne,
før du at sove ganger,
den falder blodig
paa Fyrstens Bryst,
kold og klam,
af Kummer fuld.

Forskerne har alt forlængst paapeget Ligheden mellem dette Digt og den i Middelalderen meget udbredte Folkevise «Fæstemanden i Graven», hvor den døde Ridder besøger sin Elskede og siger til hende:

«For hver en Gang, du græder for mig,
din Hu gjøres mod,
da staar min Kiste forinden fuld
med levret Blod.»

Naar Helge før Hanegal maa forlade sin Elskede og være «vestenfor Vindhjelms Bro», før Hanen *Salgofnir* vækker Ejnherjerne, da har dette ogsaa sit tilsvarende i Balladen og i Middelalderens Folketro. Derimod passer det ikke hertil, naar Digteren lader Helge vende tilbage til Valhal. Hele den forudnævnte Forestilling har oprindelig hørt hjemme i en Digtning, hvor Helten paa kristen Vis har ligget i en Kiste i Gravens Muld; derfra er den overført til Helgedigtningen. Derfor maa ogsaa den Nordmand, som digtede om Helges og Sigruns Elskov — oprindelig et dansk Sagn —, ha været paavirket af den kristne Middelalders Digtning og Livssyn.

Hvad var det i det hele, Middelalderen bragte af nyt ind i Menneskenes Livssyn og Følelsesliv? Den gjorde ikke Menneskene større og stærkere; men den gjorde dem inderligere og, maa vi tro, lykkeligere. Istedenfor Vikingetidens pessimistiske Skjæbnetro bragte den den middelalderlige Kristentros glade Fortrøstning. Den lærte Menneskene at føle ømmere og dybere; den aabnede deres Øine for Livets Skjønhed og lærte dem at glædes ved Vaarens og Sommerens Komme, ved Fuglenes Kvidren, Skogens duftende Blommer og Træerne, som grønnes. Vikingetiden havde nok ogsaa et aabent Øie for enkelte Sider ved Naturen. Bedst forstod den at skildre Havet i Storm og i Uveir, mens Bølgespruten

staar om Stævnen og Færden gaar ind i selve Døden. Ogsaa for Skogen i de skiftende Aarstider havde den et skarpt Blik, som naar Gudrun i Hamdismaal (str. 3) skildrer sin forladte Stilling ved følgende Sammenligning: «Ensom er jeg bleven, som Aspen i Holtet, røvet for Frænder som Furuen for Kvister, har mistet min Glæde som Vidjen sit Løv, naar Vinden kommer en solvarm Dag». Men for Naturen i dens Skjønhed og Ynde havde Vikingetiden intet Øie. Der kom den ikke længer end til almindelig holdte Udtryk som «grønne Stier». Først ved Overgangen fra Vikingetid til Middelalder anslaaes der nye, om Folkevisen mindende Toner, f. Eks. i det andet Digt om Helge Hundingsbane, hvor Sigrun siger om sin Elskede:

Saa høit var Helge
over Høvdinger,
som den ædelt skabte
Ask imod Tjørnen,
eller som Dyrkalven
vaad af Dugg,
som rager op
over alle Daadyr,
mens Hornene glinser
mod Himmelen selv.

En lignende Sammenligning bruger allerede Gudrun (i det andet Gudrunkvæde, Str. 2) om den faldne Sigurd. Men dér mangler det mest karakteristiske, det skjønne Billede med den kneisende Hjort, hvis dugvaade Horn glinser mod Solen. Og netop dette Billede er det, synes jeg, som gir os Folkevisestemningen fra England og Skotland, Hjortens og Daadyrets Land.

Saa længe der har været Digtning i Norden, har ogsaa Dyrene, baade de vilde og de tamme, de firføddede og Himmelens Fugle spillet en Rolle i den. Den graa

Ulv og Ormens spillende Øine nævnes ofte i Eddakvadene. Ørnen og Ravnen, Kampens Fugle, følger i Krigerens Spor og kredser om Valen. Men heller ikke de smaa Dyr glemmes: Ekornen, som løber om i Kronen paa Yggdrasils Ask, og Igderne (ell. Meiserne), som sidder i Trætoppen og varer Sigurd ad, da han har dræbt Ormen Fafner. Hvilket storslagent Billede af Dyrelivet oppe paa Fjeldet faar vi ikke i Vøluspaas Skildring af den gjenfødte Jord: «Atter ser hun op at stige Jord af Havet ung og grøn. Fosser falder, Ørnen flyver, som paa Fjeldet Fiske veider.» Men i al denne Digtning fornemmer vi endnu ingen Glæde over Fuglenes Sang eller Naturens Ynde.

Mod Slutningen af Vikingetiden blir Digtningens Verden hos vore Forfædre befolket med før ukjendte, sydfra eller fra Vesteuropa kommende Dyr, Løven *(lión)*, Paafuglen *(pái)* og Aben *(api)*. I Vesterlandene var ogsaa forlængst Menneskenes Øine aabnet for Naturens Ynde, for Fuglenes Sang og Vaarens duftende Blomster. Et lidet Digt af Sighvat Skald synes at vidne om, at enkelte Nordboer ved Aartusenskiftet ogsaa var begyndt at paavirkes af dette nye Syn paa Naturen. Den unge Kongesøn Magnus — den senere Magnus den gode — var endnu ikke bleven Konge, men opholdt sig efter Olav den helliges Fald i Rusland. Sighvat, som var hans Gudfar, spurgte ofte, fortæller Sagaerne, «naar han traf Kjøbmænd, der fór paa Holmgaard, hvad nyt de kunde fortælle ham om Magnus Olavssøn». Han gav sin Længsel Udtryk i det følgende lille Vers:

End mig lyster at spørge
østenfra nyt, fra Gardar.
Om den unge Ædling jeg hører
ofte Ros, ikke sparsom.

Lidet jeg fritter, skønt Elskovs
Fugle, de smaa, smuttende
flyver imellem os; Færden
— frygter jeg — hid er løiet.

Vi hører i dette lille Digt, særlig i Billedet med «Elskovens smaa, smuttende Fugle», lyriske Toner, som klinger for første gang i norsk Digtning. Og vi kommer naturlig til at tænke paa Paavirkning fra Folkevisen. — Det vil sige fra Frankrig; for til Norden var paa Sighvats Tid den middelalderlige Folkevise endnu ikke kommet. — Det heder i en dansk Folkevise med et ganske lignende Udtryk: «For hver en liden Fugl, som fløi under Ø, den spurgte han efter sin Fæstemø.»

Hele denne nye Naturopfatning er kommet til Norden fra Vesteuropa, dels fra England og Frankrig, dels ogsaa direkte fra Kelterne, hvorfra den middelalderlige Lyrik og Naturpoesi overhovedet for den største Del stammer. I et enkelt Tilfælde kan, tror jeg, Forbindelsen mellem nordisk og keltisk Naturskildring endog direkte paavises. Der er en Fredlysningsformular (*Trygðarmál* kaldet), som forekommer flere Gange i den islandske Litteratur og visselig maa være meget gammel: «Den er en Niding, som Freden og Sikkerheden bryder. Han skal jages bort fra Gud og gode Mennesker, fra Himmerige og fra alle hellige Mænd. Intetsteds skal han taales blandt Folk, og han skal drives bort, saa langt som Folk jager Ulve, eller kristne Mænd søger Kirke, eller Hedninger bloter i Hov, saa langt som Ild brænder, Græs gror, Skibe skrider, Skjolde blinker, Furu vokser, Falken flyver den vaarlange Dag, medens Vinden staar den ret under begge dens Vinger, saa langt som Himlen sig hvælver, Jorden er bebygget, Vinden driver Vande til Sjøen, eller Bønder saar Korn.» Ganske den samme Forsikringsformel finder vi igjen i den gamle walisiske

Fortælling om Kilhwch og Olwen. Her lover Kong Arthur Helten: «Du skal faa, hvad din Tunge kan nævne, saa langt som Vinden tørrer, Regnet væder, Solen skinner, Havet omkredser Landene eller Jorden strækker sig.» Den kymriske Fortælling er vistnok yngre end enkelte af de Steder, hvor den tilsvarende nordiske Formular findes. Men tilsvarende Edsformularer kjendes fra ældgammel Tid ogsaa hos Kelterne paa Europas Fastland. Ligheden maa derfor skyldes Laan fra Kelterne til Island og ikke omvendt.

Det er ikke bare i Forholdet til Kvinden og i Naturfølelsen, at Forandringen i Sindelaget viser sig. Vi kan se, hvordan mod Slutningen af Vikingetiden Paavirkningen fra Vesteuropa begynder at omforme hele Karakteren og gjøre Sindet mygere, Følelserne mere menneskelige og Dannelsen større og videre. Jeg skal nævne Haakon den gode, som uagtet han gjør lidet for at indføre Kristendommen i Norge, alligevel lægger for Dagen en streng Retfærdighedsfølelse og en ophøjet Fordragelighed og Langmodighed, som tydelig vidner om at hans Karakter har formet sig under Kristendommens mildnende Indflydelse. Ogsaa hos de Mindre viser Overgangen til en ny Tid sig, en Hallfred Vaardraadeskald, Olav Trygvessøns Hirdskald f. Eks., i mange Stykker en af Tidens merkeligste Overgangsskikkelser. Kong Olav bevæger ham til at lade sig døbe. Men Kristendommen synes i det daglige Liv ikke at stikke dybt i ham. Hans Sind er fremdeles fyldt af Billeder af Valhals Herlighed.

«Fordum lød Sangen i Verden
høit til Odins Ære,
Fædrenes herlige Skaldskab
lever end i mit Minde.

Træg er jeg til at hade
Friggs hugprude Husbond.
Tjener jeg nu end Kristus,
vel huer Odin Skalden.»

Hans Liv er ikke den kristne Mands, men Hedningens. Han hævner sig paa sin Elskede Kolfinna, som har ægtet en anden, ved at tvinge hende til at dele Seng med sig, og haaner hendes Mand Gris ved at digte Viser om ham. I Anledning heraf har han stevnet Gris til Holmgang. Men lige før denne skal begynde, kommer der Bud om at hans gamle Herre Olav Tryggvessøn er død. Dette virker saa stærkt paa ham, at han lader sin vrange Sag falde, opgir Holmgangen og gir Gris Bøder, et tydeligt Vidnesbyrd om den Indflydelse, Kristendommen alligevel havde paa hans Sind. I flere af Hallfreds Vers viser ogsaa Paavirkningen fra Vesterlandene sig tydelig gjennem Fremmedord, der hos ham for første Gang forekommer i Nordisk, f. Eks. det fra Angelsaksisk laante *harri* «Herre», det fra Romansk optagne *ólpa* «en Kappe», det over England fra Latin komne *akkeri* «Anker» osv. I Hallfreds Mindedigt over Olav Trygvessøn kommer Overgangen til en ny Tid særlig tydelig frem. I sidste Strofe af denne Draapa heder det: «Før skal Jorden og Himlene briste i to, før der fødes Høvding saa god som den tapre Olav». Dette Billede er, som man vil lægge Merke til, paa den ene Side kristent, men paa den anden Side er det en Efterligning af Slutningen af Øivind Skaldaspillers navnkundige «Haakonarmaal», hvor det heder:

Ubunden
til Menneskers Bygder
Fenrisulven skal fare,

førend jevngod
i øde Spor
Kongsmand kommer.

Et ypperligt Billede af Tiden selv er Hallfred Skald: kristen i Navn, men Viking og Hedning i Liv og i Handling som i digterisk Livssyn, men alligevel paavirket af Vesterlandenes høiere Kultur og i Livets store Øieblikke liggende under for Kristendommens mildnende Indflydelse. Hallfred indvarsler Vikingetidens Død og Kristendommens og Middelalderens Seir. Hans Yrkefælle Sighvat er den første Middelalderskikkelse i vor Historie. Der gives ikke fra vor gamle Historie nogen vakrere og mere tiltalende Skikkelse end Sighvat, og hos ingen viser Vesterlandenes forædlende og dannende Indflydelse sig tydeligere. Som et Forvarsel herom er Fortællingen om hvorledes han fik Digterevnen. Sighvat var født omkr. Aar 997 paa Island og blev opfostret i den sydlige Del af Øen paa Gaarden *Apavatn*; — selve denne Gaards Navn, som er sammensat med «Abe», vidner jo alt om Forbindelse med fremmede Lande. — Engang fangede Sighvat en vakker Fisk i Apevandet, og en Nordmand, som opholdt sig paa Gaarden om Vinteren, raaded Gutten til at spise Fiskens Hoved; — «ti i Hovedet er ethvert Dyrs Visdom». Sighvat spiste ikke bare Hovedet, men hele Fisken og kvad straks et Vers derom og «blev en forstandig Mand», heder det. Denne Fortælling hører ikke, det er forlængst oplyst, oprindelig hjemme paa Island, men i Irland og er dannet efter Fortællingen om den irske Sagnhelt Finn, Ossians Far, som er Midtpunktet i den bekjendte Ossian-Sagnkreds. Den unge Finn, der endnu var ukjendt og bar Navnet Deimne, kom til Skalden Finnéces, som i syv Aar havde levet ved Boynefloden og vogtet paa en underfuld Laks.

Thi det var spaaet ham, at hvis han fangede og spiste denne Laks, skulde han faa Kundskab om alle Ting. Laksen blev fanget og Finn — eller rettere Deimne — fik i Opdrag at stege den for Skalden, men med strengt Paabud om ikke selv at spise noget af den. Gutten gjorde saa og bragte den stegte Laks til Finnéces. «Har du spiste noget af Laksen, Gut?» spurgte Skalden. «Nei», svarede denne, «men jeg brændte mig paa Tommelfingeren og stak den saa i Munden.» Derved viste det sig, at det var Gutten og ikke Finnéces, der af Skæbnen var bestemt til at spise Laksen. Han fik Navnet Finn (den lyse eller vakre), aad Laksen og blev kyndig i alle Ting, fremfor alt i Digtekunst, og for at vise sin Dygtighed kvædede han paa Stand et Digt*).

I 18-Aarsalderen kom Sighvat i 1015 til Norge. Her mødte han Olav den hellige, hvis Mand og nære Ven han blev. I 1025—26 falder Sighvats første store Udenlandsrejse til England og Frankrig, hvor han bl. a. opholdt sig i Rouen, Normandiets Hovedstad. I 1029—30 foretog han sin anden store Reise, en Pilgrimsfærd til Rom. Den Indflydelse fra Vesterlandenes Kultur og Aandsliv, som viser sig allerede i Sighvats ældste Digte, kan derfor ikke skyldes direkte Paavirkning fra *Udlandet*. Den maa være et Udtryk for det Kulturforraad, som hele hans Samtid i Norge og paa Island havde optaget i sig fra Vesterlandene. Dog har Sighvats Udenlandsrejser ogsaa havt overmaade stor Betydning for hans Udvikling. De gav ham Tysklands og Frankrigs, Lensvæsenets Syn paa Kongemagten og Samfundet. De lod ham lytte til fremmede Landes ømmere, mere

*) Oprindelig er dette et Eventyrmotiv, der ogsaa gjenfindes i Sagnet om Sigurd Fafnesfane, som spiser Ormens Hjerte og derved lærer, at forstaa Fuglenes Røst.

lyriske Poesi og gjorde ham selv til lidt af en vandrende Trubadur.

Sighvats europæiske Dannelse viser sig ikke mindst af hans Ordforraad. Han bruger ikke alene flere kristne Ord og Udtryk end nogen Skald forud for ham, Ord som *helvíti* (Helvede), *messa* (Messe) og *skrín* (Helgenskrin), og regner i sine Viser om Slaget ved Nesjar Tiden efter Palmesøndag *(Palmusunnudagr)*. I denne Kamp fejrede han, siger han selv, Paasken klædt med en Hjelm fra Poitou. Men ogsaa ved Skildringer fra Dagliglivet bruger han en Mængde Fremmedord. I Versene om Olav Haraldssøns Vikingetog til England kalder han saaledes de engelske Byembedsmænd *portgreifar*, en Gjengivelse af det angelsaksiske *portgerēfa* «portreeve». Han bruger udenlandske Betegnelser for Vaaben, som f. Eks. *peita* «en Lanse fra Poitou». I sine Karakteristiker af Menneskene bringer Sighvat ikke alene nye Ord, men ogsaa nye Billeder og Tankeforestillinger ind i Sproget. I sit Mindekvad om Olav den hellige siger han saaledes, at det maatte være frygteligt for Bønderne ved Stiklestad at se ind i Kongens «hvasse Løveøjne» *(lións hvassar sjónir)*. — Ordet *lión* «Løve» stammer fra Latin og er kommet til Norge fra de romanske Sprog eller fra Angelsaksisk *(lēo*, dat. *lēon)*. At sammenligne Kongens hvasse Blik med Løvens er, det maa enhver indrømme, en ny og unordisk Forestilling. — Et Ord, som Sighvat ofte bruger, er *prúðr* «vakker, stolt». I det malende lille Vers om sit Ridt gjennem Skara By taler han saaledes om de vakre Kvinder *(prúðar ekkjur)*, som nysgjerrig titter ud gjennem Dørene. Og i Mindekvadet om Kong Olav kalder han denne *andprúðr* «højsindet, sjælestolt». — Ordet *prúðr* er laant fra Angelsaksisk *prūt* «stolt» (= engelsk *proud*). — I Betydningen at «forjage, forvise» bruger Sighvat det fra Angelsaksisk

flieman laante ensbetydende *flæma* om Kong Æthelreds Sønner, hvem Knut har banlyst fra England. Et Vidnesbyrd om Sighvats kosmopolitiske Dannelse og om den Lethed, hvormed han tilegner sig alt fremmed, er det ogsaa, at han efter sin Færd til Vestergøtland i 1018 bruger enkelte svenske Ordformer. Der er heller ingen Skald, der er saa vel hjemme i Europas Geografi som Sighvat. Ikke alene er han vel kjendt med engelske og skotske Stedsnavne, fra London og Canterbury i Syd til Fife i Nord. Ogsaa franske Stedsnavne som Loire, Poitou og Rouen forekommer. Rom, som Sighvat af Selvsyn kjendte, nævner han flere Gange. Og paa *Mont* («Alperne», af det latinske *mons* «Bjerg») mindes han sin Herre, Kong Olav. Selv Jordans Flod forekommer i et af hans Digte.

Endnu merkeligere er det kanske, at Sighvats Digte vidner om et nyt Syn paa Kongemagten. Han kalder Kongen med det fra Angelsaksisk laante *harri* «Herre» eller med det gammelfranske *sinnjór*. — Dette Ord stammer fra latinsk *senior* «ældre» og er det samme som fransk *seigneur*, ital. *signore* og spansk *señor* «Herre». — Sighvat er ogsaa den første herhjemme, som har brugt Ordet «Keiser» *(keisari)*. Han kjender Pavens Stilling og ved, at han er Apostelens Petrus's Efterfølger. I et Æresdigt om Knut den mægtige heder det om Knut: «Fyrsten, som havde Krig i Tanke, fik Lyst til at drage med Pilgrimsstav i Hænde, han, som var elsket af Keiseren og nøje knyttet til Paven». I dette Vers er det ikke bare Ordet «Keiser», vi maa lægge Mærke til, og «Stav», som her for første Gang bruges i Betydningen «Pilgrimsstav». «Nøie knyttet ti Paven» udtrykker Sighvat paa følgende Maade «*kluss Petrúsi*». — Her er *Petrúsi* Dativ af den latinske Navneform *Petrus*. Men *kluss* er ogsaa Latin; det er en For-

norskning af den latinske *clusus* egt. «lukket, nære omsluttet af»; samme Ord er det engelske *close*, som ogsaa kan betyde «nære, fortrolig».

Alle disse Ord vidner om, at Sighvat er fortrolig med Middelalderens Tankegang. Hans ligesom hele Samtidens Herskerideal var Karl den store *(Carolus Magnus)*. Lige fra den Dag, da Karl i Rom havde faaet Keiserkronen sat paa sit Hoved, havde hans Navn i Folkenes Øjne staaet i Straaleglans og hans Statsskik virket omdannende og befrugtende rundt om i Europa. Ordet «Konge» stammer hos de slaviske Folk fra hans Navn. Nordboerne i Northumberland satte paa sine Mynter Monogrammet *Karolus* som Sindbillede paa Kongemagten, og hos Nordmændene i Dublin var «Carlus's Sværd» Kongemagtens Symbol. Baade Carlus og især Magnus blev alt i det 10de Aarh. hyppig brugte Navne i Vikingebygderne i Irland. Tilfældet vilde, at Sighvat kom til at give Olav den helliges Søn Navn. Han døbte ham Magnus. Da Olav fik dette at vide, spurgte han vred: «Hvorfor lod du Gutten hede Magnus? Ikke er det vort Ættenavn». Sighvat svarede: «Jeg kaldte ham efter Kong Karlamagnus; ham kjendte jeg som den bedste Mand paa Jorden».

Kongemagtens Stilling var under de to Olaver blevet en anden end før. Hirden var ikke længer det gammelgermanske Krigerfølge, som alt Tacitus omtaler. — Selve Ordet «Hird» er angelsaksisk og er først i Vikingetiden kommet til Norge. — Under Indflydelse fra Keiserens og de angelsaksiske Kongers Hofholdning havde Hirden faaet sine Embedsmænd og var blevet delt i Klasser. — Det under Indflydelse fra det middelalderlig latinske *stabularius* «Staldgreve» dannede *stallari* forekommer første Gang hos Sighvat. — De gamle Stammehøvdinger, Herserne, var afløst af Lendermænd, og Karolingerrigets

Indflydelse paa Statsstyrelsen havde ogsaa begyndt at gjøre sig gjældende. Sighvat, som havde besøgt Kong Knut i England og gjæstet Normannerhertugernes Hovedstad, ja selve Pavens Stad Rom, var visselig stærkere end nogen anden Nordmand eller Islænding i Samtiden paavirket af Lensvæsenets Opfatning af Kongemagten og Samfundet. Han kalder Kongen sin «Lensherre» *(lánardróttinn)*. Og i Mindekvadet om Olav den hellige siger han, at Olav styrede Landet i femten Aar, førend han faldt «i dette Len» *(á því láni)*. Ordet *lán*, n. «noget, som er betroet en, Laan» synes her at være en Oversættelse af det fremmede «Len» (= middelhøitysk *lêhen*). I sine «Fritalenhedsviser» kalder Sighvat Kongens Ombudsmænd med det fremmede Udtryk «Kongens Grever» *(konungs greifar)*. — Ordet *greifi* synes at være en Sammensmeltning af det oldhøityske *grafo* «Greve» med det i Betydning forskjellige angelsaksiske *gerēfa*.

Jeg har nævnt, at der hos Skalden Kormak findes et digterisk Udtryk, der synes at stamme fra Latin og af Kormak at være optaget i Vesteuropa. Det samme er ogsaa, tror jeg, Tilfældet hos Sighvat. I «Fritalenhedsviserne» siger han til Magnus den gode: «Landets Folk mente, at de staaende paa denne Jord havde rørt Himmelen med Hænderne, da de fik høre, at du levede og krævede Land (d. e. det Land, som din Fader havde eiet)». Dette Udtryk «at berøre Himmelen med Hænderne» *(taka himin hǫndum)* som en Betegnelse for «at faa Lykken rigtig i Hænde» eller maaske snarere «at opnaa det umulige» er fra Sighvat gaaet over i Sagalitteraturen og bruges flere Gange som et Ordsprog i Sagaerne. Men dette Ordsprog hører hverken hjemme i Norge eller paa Island; det har vandret en lang Vei, før det er kommet til Norden. Udtrykket stammer fra

Latin, hvor det at være rigtig lykkelig hos Cicero f. Eks. udtrykkes ved «at røre Himmelen med Fingeren» *(digito coelum attingere)*. Senere findes det meget hyppig i Romerretten i Afsnittet om Testamenter om de saakaldte «umulige Betingelser». Derfra er vel Udtrykket vandret over til Middelalderens Kirkeret, den kanoniske Ret, og er saaledes blevet kjendt i Vesteuropa, hvor en af Sighvats Samtidige, mulig endog han selv, har lært det at kjende og indført Billedet i Skaldedigtningen.

Om Sighvats Naturfølelse kunde der skrives et helt Kapitel. Ingen anden af de gamle Skalde har havt en saa inderlig Kjærlighed til Naturen som han. Han lader, som vi har sét, «Elskovens smaa, smygende Fugle» flyve mellem sig og sin unge Gudsøn i Gardarike. Naar han er glad, synes det ham, som om hele Landet ler; men naar han sørger, blir Naturen graa og ublid. Som han siger i sit Mindekvad om Olav den hellige: «Medens Olav levede, syntes det mig, som om den høie Klippesal (d. e. Himmelen) lo rundt hele Norge; men nu (ɔ: efter Olavs Død) synes Lierne mig meget mindre blide». Dette vakre Billede er forresten ikke opfundet af Sighvat. Det findes allerede i et lidet Vers, som skal stamme fra Harald Haarfagres Tid. Landnaamsmanden Hallstein Thengilssøn kommer hjem til Island og faar høre, at hans Far Thengil er død hjemme paa Gaarden Høfde. Han kvæder da et lidet Digt, som paa en smuk Maade udtrykker Hjemmets Deltagelse baade i Sorgen og i Glæden, Sorgen over Faderens Død og Glæden over at se Sønnen tilbage i Bygden.

Høfde sørger,
død er Thengil;
Lierne ler
Hallstein imod.

Allerede hos en romersk Digter findes et lignende Udtryk*). Dog vover jeg ikke her at se nogen Sammenhæng. Endnu et vakkert Naturbillede hos Sighvat kan nævnes. Han siger i sine «Fritalenhedsviser» under sin Omtale af Olav den hellige: «Den prangende Skov skal man gjøre tæt ved de lave Buske» *(hroesinn skal með hrísi við þjokkva)*. Ved dette Billede, som er hentet fra Norges vidtstrakte Skove, vil Sighvat udtrykke, at han selv kun er en af de lave Buske, som fylder op mellem Høvdingerne.

Ogsaa i andre Henseender er Sighvat merkelig. Han er den første Islænding, som har Syn for sine Landsmænds Særeiendommeligheder. I et Digt om sin Reise til Ragnvald Jarl i Skara taler han om sine «sorte, islandske Øine» — disse snare, mørke Øine, der synes at tale om Slægtskab med Irer og Skotter — og hvormed han selv vinder Kvindernes Kjærlighed. Men Sighvat er ogsaa den første Skandinav i Norden, den første, der som sit Maal sætter Fred og Samvirke mellem Nordens Folk. Og Sighvat er ved sin varme Kjærlighed til Naturen, ved sit milde, humane Sind, ved sin europæiske Dannelse, ikke mindre end ved sin Beskedenhed en ny Skikkelse i vor Historie. Han vidner om at Vikingetiden er tilende og at Middelalderen er begyndt.

Vore Forfædre havde dog ikke ved Vikingetidens Slutning af Forbindelsen med Vesterlandene alene faat større Dannelse, lært mere høviske Sæder og faaet et nyt Syn paa Naturen, paa Kvinden, ja paa hele Livet. Ogsaa til det onde havde Udlandet med dets større Stæder og større moralske Fordærvelse virket omdannende

*) Sammenstillingen er allerede gjort i en afhandl. af Th. Hjelmqvist «Naturskildringarna i den norröna diktningen», Stockholm 1891, s. 69.

paa Nordboerne. Angelsakserne i Tiden før William Erobreren var et i mange Henseender forraaet og degenereret Folk. Hos Irerne fandtes der ved Siden af en høi aandelig Kultur megen Vildskab og Barbari. Af begge disse Folk har Nordboerne ogsaa lært daarlige Sæder. Erfaringen viser jo, at Menneskene har lettere for at tilegne sig det gode end det onde hos sine Medmennesker. For hver én, som i Udlandet tilegnede sig større Dannelse og større Høflighed og lærte sig finere Omgangsformer, har der været mange, som lærte daarlige Sæder, tilegnede sig fremmede Eder o. l. Kun de mere selvstændige og stort anlagte Personligheder havde allerede ved Vikingetidens Slutning formaaet at tilegne sig Aanden i det kristne Europas Kultur. Det store Gros saa og lærte mere af de daarlige Sider. Vi ved jo ogsaa fra vor egen Tid, hvordan det første, som mange Sjømænd, der kommer til fremmede Havnestæder, lærer af Sproget, er Eder og Skjældsord. De træffer i Havnebyerne Bærmen af Befolkningen. De mere dannede faar de ikke i Tale. Ligedan var det ogsaa i gamle Dage. Jeg kan nævne et ganske fornøieligt Eksempel fra Magnus Barfods Tid, altsaa lidt efter Vikingetiden. Den norske Konge skulde sende nogle Gidsler til den irske Konge Muirchertach. En af Gidslerne paastod, at han var vel hjemme i det irske Sprog, og fik derfor Lov til paa de andres Vegne at holde en Hilsningstale til Kongen. Hans Tale begyndte med følgende Ord: «Forbandet være du, o Konge» (*maledi a rik*, af det latinske *maledicere* «at forbande» og det irske *a rígh* «o Konge!»). Fortællingen, som findes i de islandske *Biskupasǫgur* (I, s. 217), er visselig sand. Men ogsaa Ord i Skaldedigtningen vidner om at Nordboerne i Vikingetiden havde været raske til at optage Skjældsord fra fremmede Sprog. Hos Kormak forekommer der

saaledes flere, som *dugga*, «en Kujon, fejg Hund» af angelsaksisk *dogca* «en Hund») og det ensbetydende *kauði* (samme Ord som det engelske *coward*, vistnok afledet af det lat. *cauda* «Hale» og egentlig betydende «en, som hænger med Halen»). Et andet Skjældsord *hlúki* «en Skurk» har, mener man, Kormak optaget fra Irsk.

I Vest-Europas store Byer, som London og York, mødte ogsaa Nordboerne for første Gang den legaliserede Usædelighed. Prostitutionen var fra Orienten kommet til Romerne og vandrede med dem til Gallien og Britannien. De offentlige Kvinder maatte fra Alders Tid, saaledes som det fremgaar af Fortællingen om Samson og Skjøgen i Gasa, bo i en egen Del af Byen, lige ved Murene og Byens Porte. I London boede de, ialfald i det 13de Aarhundred, nede i Southwark. De skulde ved sin Dragt skille sig ud fra hæderlige Kvinder, fik ikke Lov til at bære Pelsværk, kostbare Tøier eller Smykker og var ogsaa ellers undergivne mange Tvangsforanstaltninger. At det var i England, Nordboerne lærte Prostitutionen at kjende, derom vidner det oldnorske og olddanske Ord for «Skjøge» *portkona*, der er laant fra Angelsaksisk (*portcwen*, af *port* «Havn, Havneby», der stammer fra det ensbetydende latinske *portus*). Selv troede vistnok vore Forfædre, at Ordet betød «en Kvinde, som boede ved Byens Porte». — Allerede i Vikingetiden maa Nordboerne ikke alene ha lært Prostitutionen at kjende; de maa ogsaa ha indført den i sine irske Nybygder. Fra Nordisk — ikke fra Angelsaksisk — er nemlig Ordet *portkona* optaget i Gammel-Irsk. Det findes i et Glossar, som den irske Kong Cormac af Munster skrev omkr. Aar 900, i Formen *partchuine;* ogsaa i Irsk betyder Ordet «en Skøge». Vi ser af det foregaaende, at Laster og Udyder vandrer fra Land til Land ikke mindre hurtig

end Kultur, Dannelse og nyttige Opfindelser. Det, som virker dybest og varigt, er dog det gode. Det slette, vore Forfædre i Vikingetiden lærte fra Vestlandene, var i Tidens lange Løb for intet at regne mod alle de herlige Kulturens Spirer, som de modtog fra Frankrig, England og Irland.

Vikingetiden staar for os Nutidens Mennesker stor og straalende, fuld af sterke Lidenskaber og sterke, særprægede Karakterer. Den taler til Viljen og Fantasien, men ikke til Følelsen. Den Tids Menneskers Sind synes os haarde som Staalet i deres Brynjer. Forbindelsen med Vesterlandenes rigere Kulturer og Færderne til Vinland og Miklagard kaster nok Glans over Tiden, men vi føler alligevel gjennem Eddakvadenes Linjer, gjennem Skaldenes Kjenninger som gjennem Runestenenes Tale det kolde Pust fra Ishavets Jøkler. Først i Sighvats Digte begynder, føler vi, Sindenes Is at smelte og Kulden at svinde for en ny Tids vaarblidere Kultur. Og ved sin Pilgrimsfærd til Rom vidner Sighvat om at han og hans Land fra nu af er uløselig sammenknyttet med den Verden, som er præget af Kristendommen og af Romernavnet.

Men Menneskene, som de er den Dag idag, er et Produkt af alle de forgangne Slægter. Det, som engang har været Tidens Eie, fortabes ikke. Eddakvadenes og Vikingetidens af Troen paa en jernhaard og uafvendelig Skjæbne beherskede Livssyn er vedblevet at sætte sit Præg paa Menneskene. Ikke bare i Middelalderen — vi ser det bl. a. i Sagaernes og Folkevisens Menneskeskildringer —, men ogsaa i nyere Tid, helt ned til vore Dage. Det er intet Tilfælde, at Ibsen og Bjørnson har taget Æmner fra Sagatiden op til digterisk Behandling i sine Dramaer. De har selv følt sig i Slægt med den Tids Mennesker. Og særlig i Ibsens Skjæbnedramaer kan

vi, synes jeg, tydelig spore Overensstemmelse med Eddakvadenes og Ættesagaernes Syn paa Menneskene og paa Skjæbnen.

Ørnulfs Draapa i «Hærmændene paa Helgeland» er ikke bare en litterær Efterligning af Egil Skallagrimssøns «Sønnetabet», vel det mest storslagne og dybtfølte Verk, som Skaldedigtningen har frembragt. Det er ikke sat ind i Stykket alene for at passe ind i Dramaets Stemning. Den, som har digtet Ørnulfs Draapa, maa selv ha følt det samme som Egil Skallagrimssøn, da han ved sin elskede Søns Død reiser sig i Trods mod Guderne. Han maa have følt Menneskets Afmagt overfor Skjæbnens ubønhørlige Vilje og Lysten til at knytte sin Haand i Trods mod de høie Guder.

Vegt er visst mit Værge.
Fik jeg Guders Evne,
én da blev min Idræt:
Nornens Færd at hævne.

Der er i Eddakvadene, i Skaldedigtningen, som i Sagaerne et Syn paa Livet, som rummer Sandheder, der gjælder for alle Tider. Derfor er heller ikke den Tid, da de blev til, en død, os uvedkommende Fortid; den har været med at præge os selv og vor egen Slægt.

VIKINGERNE

ALEXANDER BUGGE

VIKINGERNE

BILLEDER FRA VORE FORFÆDRES LIV

ANDEN SAMLING

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FORLAGETS BOGTRYKKERI
1906

INDHOLD

Side

I. Vikingetidens historiske Forudsætninger (Indledning, S. 1—12; den første Vikingetid i Norden, S. 12—47) 1—47

II. Vikingetidens Mennesker (Forskjel fra Nutiden; Overensstemmelse med primitive Folkeslag, S. 48—112; højere Kultur; Forskjel fra primitive Folk, S. 112—135) 48—135

III. Paa Reise til Kongens Gaard, Livet ved Hirden ... 136 236

IV. Dansker og Nordmænd i England .... 237—342

Vikingetidens historiske Forudsætninger.

Indledning.

Har De vandret langs med Fjorden en tidlig Vaardag, naar Isen nylig er smeltet og gaat op. Oppe i Aasryggen skimter vi hvide Flekker endnu. Inde i Skogen ligger Sneen i Klatter og tiner. De første Blaaveis titter frem i Skogsbrynet. Siljebuskene staar fulde af silkehvide Gaasunger og fra Bjerk og Or drysser Støvet fra de gulgrønne Rakler. Ude paa den bare Plogmark er det gult af Løvetand. Over Veikanten hopper den smekre Linerle. Lærken jubler høit i Sky. Luften er fuld af Sang og Fuglekvidder. Trækfuglene er kommet hjem fra sin lange Færd. Bækkene fosser og svulmer og styrter med Brus i Sjøen. Der er Uro og gjærende Higen i hele Naturen. Baadene rulles i Sjøen. De hvide Seilere stevner ud mod fjærne Kyster; ogsaa Mennesket gribes af en uforklarlig Uro, higer og længes. Vaaren er kommet, den Vaar, som er Fader til Sommer og Høst.

Gaa saa langs Fjorden igjen en af Høstens første Dage, mens den ligger der staalblaa og blank, lunt mellem Aaserne og de skogklædte Øer udenfor. Eg og Lind staar endnu grønne og kraftige som midt paa Sommeren. Men oppe i Aasryggen tegner en Løn sig som en rød Silhuet mellem de sortgrønne Graner. Birkens Slør har mistet sin friske, lysgrønne Farve og staar som overgydt med fine Sølvstænk. Asken staar lige paa Over-

gangen og skinner i det matte grønliggule. En Rigdom af Farver; mest grønt endnu, men med Islæt af gult, brunt og rødt, fra det lyseste æggegule til det kraftigste skarlagenrøde.

For en Ro og Fred, der hviler over disse første Oktoberdage! Luften er gjennemsigtig og klar; der er intet af Vaarens drømmende Farvetoner og Sommerens Taagedis. Den mindste Enkelthed i Landskabet, selv i det fjærne, sees tydelig. Her er ingen yre Bække, ingen sanserusende Drømme med Duft af Lindeblomster, Kløver og nyslaat Hø, ingen gjærende Safter, intet umodent, ufuldbaarent. Her er den mandige, sterke Høst, som har villet og fuldbragt, sat Frugt, dobbelt skjøn i sin lidenskabsløse Ro og Klarhed.

Det er den samme Natur som hin Vaardag, men hvor forskjellig alligevel! Imellem begge ligger den lange Udvikling fra Vaar til Sommer og Høst. Løvet knoppes og spirer, grønnes og visner, i Kraft af Naturens evige, uforanderlige Love. Saaledes vokser ogsaa Mennesket fra Barn til Yngling, til Mand og til Olding, og Folkeslag fremstaar, vokser, blomstrer og sygner hen, styret af de samme, evige Love.

Ligesom enhver Handling har sin Aarsag, uden hvilken den overhoved ikke kan tænkes, saaledes har ogsaa enhver Begivenhed i Menneskenes Historie, ethvert Trin i deres Udvikling sine Aarsager, som igjen er Led i en uendelig Række af Aarsager.

Der er i Menneskenes Historie intet tilfældigt, intet, som ikke er lovbundet. Som Schiller siger i „Wallenstein“:

„Des Menschen Thaten und Gedanken, wisst,
sind nicht wie Meeres blind bewegte Wellen.
Die innre Welt, der Mikrokosmus, ist
Der tiefe Schacht, aus dem sie ewig quellen.

Sie sind notwendig, wie des Baumes Frucht,
Sie kann der Zufall gaukelnd nicht verwandeln."

For den, der har Øine at se med, er Historiens Lovmæssighed klar og iøinefaldende. Ikke saaledes, at vi endnu med nogensomhelst matematisk Sikkerhed magter at tegne alle de enkelte Love for Udviklingen. Men vi ser, hvordan Udviklingen gaar efter opstukne Baner og hvordan Historien stadig gjentager sig som efter faste Love. Den samme historiske Aarsag har stedse den samme Virkning, om denne end som en Følge af de ydre Forhold til de forskjellige Tider kan se forskjellig ud. Gjælder ikke f. Eks. de økonomiske Love, som styrer Samfundet til alle Tider? Eller for at tage de store, historiske Begivenheder: Hvilken iøinefaldende Lighed i Udvikling og Forløb er der ikke mellem den store franske Revolution og Borgerkrigene og Revolutionen i England eller Gracchernes Opstand og Borgerkrigene i Rom i Oldtiden! En saadan Lighed kan ikke være tilfældig. Det ser ud, som om alle de store europæiske Kulturfolk maa gjennemleve en saadan Brydningernes og Revolutionernes Tid. Frankrig og England har gjennemgaaet den. I Rusland er den nylig begyndt.

I Menneskenes ældste Historie, da de i langt høiere Grad end nu var naturbundne, ser vi den lovmæssige Udvikling klarest og tydeligst. Der findes ikke et Folk paa Jorden, som ikke er begyndt med en Stenalder. Denne kan paa Grund af ydre Forhold vare kortere eller længere Tid, undertiden endog helt ned til vore Dage. Men overalt er dens Forløb det samme. Man kan se, hvordan Menneskene først lidt efter lidt, og meget langsomt, har formaaet at frigjøre sig fra Naturen. Nye og bedre Vaaben synes at indføres, ikke saa meget paa Grund af den Enkeltes Opfinderevne, som paa Grund

af ydre Omstændigheder, Stenenes naturlige Form o. l. Et Vidnesbyrd om den historiske Udviklings Lovmæssighed er det ogsaa, at vi hos primitive Folkeslag til forskjellige Tider og fra vidt skilte Egne af Jorden gjenfinder de samme Samfundsindretninger og de samme Former for Gudsdyrkelsen. Paa et visst Trin af Folkenes Udvikling synes de samme Tanker overalt at spire i Menneskenes Bryst, de samme Opfindelser at gjøres.

Saa kommer der en Tid, da Stammerne faar faste Boliger og hører op at streife rundt fra Sted til Sted. Derpaa samles de til større Enheder, til Folk og Nationer, og indtræder derigjennem i Kulturfolkenes Række; deres egentlige Historie begynder. Jo høiere de nu stiger i Udvikling, des mere spalter og differentierer ogsaa Samfundet sig, og des vanskeligere bliver det at følge Udviklingen i dens Lovmæssighed. Men ogsaa nu er der, om jeg saa maa sige, den samme Rytme i de forskjellige Kulturfolks Udvikling. De samme store Epoker pleier at gjentages i alle Folks Historie. Naturligvis er der ogsaa Forskjel, og Forskjellen er ofte større end Ligheden. Men ogsaa Forskjellen er lovbunden; den har sin Grund i Landenes naturlige Forhold, i Jordbund, Veirlig og lignende.

Det taagede Begreb, Forskerne kalder Race, spiller derimod, tror jeg, ikke den Rolle, som de fleste mener. Middelhavslandene synes af Naturen bestemt til at udgjøre en Verden for sig. Landskabets Form, Jordbund, Veirlig, Vækstliv er næsten overalt det samme; Menneskene derimod har stadig skiftet; stedse nye Skarer har strømmet ned til de rige Kyster: Grækere, Romere, Etrusker, Føniker, Arabere, Kelter, Vandaler, Vestgoter, Normanner, Slaver og Tyrker. Men hvor har ikke Livet til alle Tider været det samme! Endnu ligger Byerne som Ørnereder høit oppe over Dalen, Gader-

ne er trange og de høie, hvidkalkede Huse søger at stænge Lys og Varme ude; endnu lever Kvinderne skjult bag Hjemmets Mure, medens dette for Manden aldrig har været stort andet end et Hvilested; Mændene lever og har altid levet et offentligt Liv, de samles udendørs for at drøfte Bynyt og Statens Anliggender: i den skyggefulde Moske, i Basarerne, paa Torvet eller i Kaféen ved sin Is eller Vermuth, ligesom de i Oldtiden mødtes i Søilegangene rundt Forum. Naar Racen undertiden gjennem Aarhundreder kan bevare sit aandelige og fysiske Særpræg, som Tilfældet er med Jøder, Armeniere og Zigøinere, da skyldes dette de ydre Forholds Magt. Tyrkere og Arabere, som stammer fra Steppe- og Ørkenegne, har fra sit Hjem bragt med sig mange Karaktereiendommeligheder, som de endnu har bevaret, ligesom ogsaa Islam og Kristendom skaber et Skille mellem Middelhavsfolkene.*)

Eller lad os tage et andet Eksempel. Den, som kjender italiensk og hollandsk Malerkunst, vil ha sét, at der mellem disse er en Væsensforskjel med Rafael og Rembrandt som de to modsatte Poler. Hos Italienerne er det Linjerne, Formens Adel og Skjønhed, som tiltrækker os; hos Hollænderne er det Stemningen, Lyset og Luften. Denne Forskjel har ikke bare sin Grund i Italienerens og Hollænderens modsatte Lynne. Den er skabt af Landenes Natur. I Italien, hvor Skogen er borte og Luften lys og altid klar og Farverne faa, men intense, tegner hele Landskabet sig skarpt som en Silhuet mod Himmelen; det, vi først ser, er Formen og Linjerne. I det flade Holland med dets disige, skyfyldte Luft er der ingen Linjer, kun en smal Stribe Land, hvorover Himlen i skiftende Lys- og Farvetoner

*) Se den udmerkede Oversigt hos A. Philippsson: Das Mittelmeergebiet, Kap. IX, Soziales.

hvælver sig. Menneskene selv er tunge og kjødfulde ligesom de Kjør, der græsser paa de fede Enge. De har ikke Italienerens Adel i Former og ydre Optræden; men de er troværdige, seige og udholdende, prægede af Livet indenfor Digerne i stadig Kamp mod et lunefuldt Hav.

Det Syn paa Historien, som jeg her i korte Drag har søgt at antyde, synes mere og mere at blive det herskende. Nutidens Historikere skriver ikke længer Krøniker saaledes som Fortidens Annalister og Sagamænd, en Tacitus, en Snorre eller en Froissart. Macauleys romanmæssige Behandling af Stoffet, med dens kunstneriske Fordeling af Lys og Skygge, regnes ikke længer for videnskabelig. Filosofer som Kant og Comte, og især Naturvidenskabernes store Udvikling med Darwin i Spidsen har forandret vort historiske Syn. En Buckle's Verk maa vel i det store og hele, videnskabeligt sét, regnes som forfeilet. Men i hans Syn er der dog meget, som er rigtigt. Med større Mesterhaand har en Jakob Burckhardt i sin „Kultur der Renaissance" søgt at tegne en bestemt Kulturperiode og at sætte den paa dens rette Plads i Udviklingen. Senere har Karl Lamprecht i sin „Deutche Geschichte" søgt at skildre Kulturtidsaldrenes rytmiske Forløb i en enkelt Nation, og en Forsker som Karl Bücher siger udtrykkelig, at det er den økonomiske Historieskrivnings Opgave at finde „die Gesetze der Entwickelung".*)

For den, som ser paa Historien ud fra denne Grundbetragtning, er det ikke alene Nutidens Historie og Folkenes politiske Udvikling, som har Betydning. Ligesom det mindste Dyr og den usleste Plante er af

*) Jfr. Karl Lamprecht: Moderne Geschichtswissenschaft, fünf Vorträge; se især S. 14. K. Bücher, „Die Entstehung der Volkswirtschaft, S. 10.

Vigtighed for Naturforskeren, saaledes har alle Tider og alle Folks Historie Betydning for den, som i Menneskenes Udvikling søger at finde faste Love. Der er dog visse Tidsafsnit, som særlig synes at indbyde Kulturhistorikeren til frugtbart Studium og det er Overgangstiderne; ti de danner — for at bruge et Udtryk af Karl Lamprecht — en af de vigtigste Cæsurer i Kulturtidsaldrenes rytmiske Forløb hos en Nation. Naar de aandelige Værdier, som gjennem lange Tider har ledet Menneskenes Udvikling begynder at tabe sin Magt over Sindene og at afløses af nye Aandsværdier, da viser ogsaa Menneskene selv sig fra nye Sider. Det gamle og det nye kommer til at staa mod hinanden i sterkere Lys og dybere Skygge og med grellere Farver. Kræfter, som længe har slumret og ligget i Dvale, vækkes til nyt Liv; der kommer en Handlingens Tid, hvor alle Kræfter spændes og Storværk øves, som i Italien under Renaissancen eller i Frankrig under den store Revolution.

I ethvert Folks Historie kommer der en Tid, da Sneen begynder at smelte og Elvene at svulme og fosse mod Havet, Træerne at spire og grønnes, Skibene at sættes i Sjøen, og Menneskene at hige ud til Handling og Daad som til Langfærd. Men ligesom Vaaren er en anden i det høie Nord end ved Middelhavets Strande mellem ildrøde Valmuer, duftende Roser og lysrøde Mandelblomster, saaledes giver ogsaa Menneskenes Vaarbrudstider os et forskjelligt Billede hos de forskjellige Folk og til de forskjellige Tider. Grækernes Ungdomstid, Kampene om Troja, er præget af de solvarme Strande, hvor Druen og Lauren vokser og hvor Mennesket kan leve frit og lykkeligt ved Arbeide, men uden at trælle, og uden at kjæmpe med Naturens overmægtige Kræfter. De nordiske Folks Ungdomstid, Vikingetiden, er præget af de fattige Lande med det haarde

Veirlig og den karrige Jord, hvor Livet er en eneste lang Kamp mod en haard og umild Natur, mens Havet bruser mod Kysten og lokker til Færd mod fjærne Lande.

Saa har da ogsaa Vikingetiden sin Betydning, ikke bare for Forskeren, som af de mange smaa Stykker og Stumper søger at sætte sammen den Mosaik, som skal give os et Billede af Fortiden. Den har Betydning for hver enkelt af os, for Nordmænd, Svensker og Dansker, saasandt vi ønsker at kjende den Grund, paa hvilken vor Kultur, hele det Tankeliv, som nu fylder os, er bygget. En Vaartid, som neppe nogen anden, saa fuld af Handling og Daad, af Ungdom og Overmod, vild og barbarisk ofte, men dog med sit eget Livssyn og sin egen Kultur og med Stræben mod det høiere. Det er en Tid, hvor det gjærer og bruser, hvor vi hos Høi som hos Lav, hos Mand som hos Kvinde kan føle Blodet rinde raskere og Sindet udvides, kan merke Pustet fra en stor Tid. Det er en Tid, som i korte Aar rummer en lang Sum af Udvikling, baade i Samfundet og hos den Enkelte: Rollo og Harald Haarfagre, der begynder som vilde Vikinger og ender som vise Lovgivere og Statsstyrere, Vikingerne i Irland, som i 850 stikker Spiddene gjennem sine faldne Fiender og steger sin Mad paa dem, men sytti Aar senere skaaner Bønnehusene og de spedalske i Armagh — dette er i kort Sum Udviklingens Gang.

For os Nordmænd særlig gjør det godt at mindes dette det første Afsnit af vor Historie. Norges Historie følger en anden Rytmus end Danmarks og Sveriges: snart er Takten hurtig, Musiken brusende, allegro, prestissimo, snart er den langsom og hendøende. Der er, véd vi, lange Tider, hvor Vinterens Dvale hviler over vor Historie. Men saa kommer der atter en Maidag,

hvor Folket vaagner til Liv, en Samlingens og Gjenfødelsens Tid.

Til at kjende Vikingetiden eier vi desuden flere Midler end vi har til at kjende noget andet europæisk Folk under den store Brydning, da Hjemmets Baand sprænges og det selv stiller sig i Rækken af Europas Kulturfolk. Hvilken anden Folkestamme eier en Skildring af sin Stammes Urtid, der er saa udtømmende og skrevet med en saadan Sympathi og Forstaaelse som Tacitus's „Germania"! Paa Grundlag af dette Skrift kan vi tegne et Billede af de germanske Stammer, medens de endnu er — saa at sige — jomfrulige og uberørte af fremmed Paavirkning. Og saa fra Vikingetiden selv, hvilken Mangfoldighed af Kilder; Eddakvad og Skaldedigte, frankiske Annaler, angelsaksiske, russiske og græske Krøniker, som lader os se Vikingerne baade med deres egne og med andres Øine, Runeindskrifter, snart med Minder om Tidens store Kampe paa Fyrisvoldene, ved Hedeby og ved Svolder, snart — som Røkstenen — med Sagn og Digte om Fortidens Helte, Stene med Billeder fra Heltedigtningens og Gudetroens Verden, og Gravfund, som viser os ikke alene Tidens Gravskikke, men ogsaa dens hele ydre Liv, fra Naalen og Væven til Dragten. Hvilken Rigdom af nye Oplysninger giver ikke Osebergskibet, hvilket høit Vidnesbyrd om vore Forfædres Kunstsans og materielle Kultur giver det os ikke! Men i Skibet hviler en Dronning, som er fulgt i Graven af sine Trælkvinder. Nødtvungne har de kanske fulgt hende, som de Tjenestekvinder, der lagdes paa Baalet med Brynhild og Sigurd, ligesom ogsaa mangen Hustru endnu levende maatte følge sin Husbond i Graven. — Dette er Modsætningen.

Det er denne Modsætning, vi maa lære at kjende, før vi kan forstaa og bedømme Tiden. Det er dén,

jeg i det følgende vil søge at vise. Men først — hvad er egentlig Vikingetiden? Det er, for at gjentage gamle og kjendte Ting, den Tid paa mellem to hundrede og to og et halvt hundrede Aar, som vi kan kalde de nordiske Folks Udfærdstid, da Nordmænd, Svensker og Dansker som i en ny Folkevandring drager ud mod Østens og Vestens Lande. Normannernavnet, som ingen før havde kjendt, gjenlyder nu med Skræk rundt om i Europa. Riger erobres; Nybygder grundes. Helt ned til Konstantinopel, til Nord-Afrika og Italien naar Vikingernes Skarer. Deres Skibe seiler over Atlanterhavet til Grønland og Vinland. Som et Lyn fra klar Himmel kommer Vikingernes Skarer til Vesteuropa og herjer Kirker og Klostre, som laa uden Værn langs Englands, Irlands og Frankrigs Kyster. Denne merkelige Tid begynder, regner man, i 793 „da hedenske Mænd, ved Rov og Manddrab, gruelig ødelagde Guds Kirke paa Lindisfarne (et navnkundigt Kloster ved Northumberlands Kyster)“. Disse de første Vikinger var, siger den angelsaksiske Krønike, fra Hordeland ved Hardangerfjorden *(af Hæreðalande)*. Men snart kommer ogsaa Svensker og Dansker med. Det begynder i det smaa, som Røvertog, ikke som Erobringstog. Vikingernes Flaader viser sig pludselig ved de fremmede Kyster, herjer og brænder for ligesaa hurtig at forsvinde igjen. De Skibe, som følges ad, er kun faa i Tal. Bare Mænd er med, ingen Kvinder og Børn. Men snart vokser Skibene til Flaader, Herjetogene blir til Erobringstog, Vikingerne begynder at overvintre i de fremmede Lande, de faar Lyst til at vinde Land, og ikke bare til at gjøre Bytte, røve Kvinder og Guld.

Lidt før Midten af det 9de Aarhundrede begynder Vikingetidens store Landevindinger, Vikingehøvdingerne vokser fra Røverhøvdinger til Hærførere og Statsmænd,

som forstaar at vinde Riger — og at beholde dem, Høvdinger, som forstaar ikke bare at rive ned, men ogsaa at bygge op, at grunde Statssamfund, hvor Seierherrerne og de Overvundne kan leve fredlig Side om Side. Først grunder i 840-Aarene Turgeis (Torgest), et norsk Vælde i Irland med Dublin som Midtpunkt; saa vinder i Begyndelsen af 870-Aarene Danskerne Northumberland og Østangel, og svenske Mænd lægger Grunden til det vældige russiske Rige; endelig blir i Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, Rollo Hertug af Normandiet. Vikingetogene vokser til en virkelig Folkevandring, hvor Kvinder og Børn drager med. Turgeis i Dublin er fulgt af en norsk Hustru, Otta. De Landnaamsmænd, som fra Hebriderne udvandrer til Island, har for Størstedelen norske Hustruer, — og ligedan i England og Normandie, mindre derimod i det vældige Rusland. Landevindingerne blir til Nybygder, hvor svensk, dansk og norsk Sprog lyder som paa Hjemmets Jord. Saa kommer tilsidst — i Begyndelsen af det 11te Aarhundred — Sveins og Knuts Erobring af England; Kristendommen faar Magt over Sindene; Vikingetiden hører op.

Denne vældige Bevægelse blir forstaalig, naar vi mindes, at de fleste af Europas Folk ved Vikingetogenes Begyndelse endnu stod splittet i indbyrdes Kampe, som i Rusland, England og Irland og snart ogsaa i det karolingiske Rige. Kysterne laa forsvarsløse; intetsteds var der Flaader, som kunde tage Kampen op mod Vikingerne. Vikingetogene selv har dog sine dybe og almengyldige Aarsager. Nordens Lande var endnu kun lidet opdyrket; Skogen indtog den største Plads. Selv i det frugtbare Danmark spillede Agerbrug kun en forholdsvis liden Rolle, medens Jagt og Fiskeri havde en Betydning, som vi nu vanskelig kan fatte. Under slige Forhold vil der hos alle primitive Folkeslag let

komme en Tid, da Hungersnød staar for Døren, Landet ikke længer kan brødføde sine Indbyggere. I saadanne Tilfælde var det fra Alders Tid Skik hos Germanerne, at Stammens unge Mænd drog ud for at søge nyt Livsophold eller nye Boliger; paa samme Maade som Folk i vore Dage udvandrer til Amerika. Til dette kom, at Flerkoneri begyndte at bli almindeligt; Folkemængden øgedes hurtig, da Folket var sundt og ufordærvet. Derfor kunde Nordboerne Aar efter Aar sende ud nye Vikingeskarer, saa der snart ikke fandtes et Kloster, en Indsjø, en Dal eller en Elv i Mellem- og Vesteuropa, hvor Vikingerne ikke havde været, og hvor de ikke for kortere eller længere Tid havde slaat sig ned. „Sjøen spyede op Floder af Fremmede over Erin, saa der fandtes intet Sted uden en Flaade“, siger en irsk Krønikeskriver.

Den første Vikingetid i Norden.

Vil vi søge tilbunds at forstaa den Tid, som nu kaldes Vikingetiden, maa vi ogsaa mindes, at de nordiske Folk ogsaa tidligere har havt en stor Udfærdstid, da de unge Mænd drager paa Vandring mod Sydens rigere Lande og sværmer som Vikinger langs Nordsjøens og Atlanterhavets Kyster. Denne Tid er *Folkevandringstiden,* som vi kan sige med et rundt Tal strækker sig fra Midten af det 3die til Midten af det 6te Aarhundred, fra den Tid, da Goterne for første Gang viser sig nede ved Sortehavets Kyster og ned til Langobardernes Erobring af Italien. Folkevandringen — saa kalder vi jo de germanske Folks første store Brydningstid under Vandringen fra Barbari til høiere

Kultur. Drevet af den Trang, som bor i alle Folk i deres Ungdomstid, drager Germanerne ud for at søge nye Boliger i sydligere, rigere og solvarmere Egne, i Lande, hvor Livet var lettere at leve, hvor Menneskene boede i Byer og drev Fredens Sysler og hvor Vinranken slyngede sig ovenover langs Fjeldskraaningerne. Men Folkevandringen virker ogsaa tilbage paa Hjemmet og paa hele den germanske Verden. Stammerne samler sig til større Folkeforbund som Sakser og Franker; de germanske Stammer kommer, fra Angler og Sakser i Vest til Goter i Øst, ind under Indflydelse af Kristendom og romersk Kultur og træder selv ind i de civiliserede Nationers Række, og dermed begynder det Afsnit af Europas Historie, som vi pleier at kalde for Middelalderen.

Jo dybere vi søger at trænge ind i de nordiske Folks Historie, des sterkere faar vi ogsaa Følelsen af, at Folkevandringen har været en Gjennembruddets Tid ikke alene for Østgermaner som Goter, Burgunder og Vandaler og for Vestgermaner som Franker, Angler og Sakser, men ogsaa for de nordgermanske Stammer i de Lande, som nu kaldes Norge, Sverige og Danmark. Vi forstaar, at Folkevandringen ogsaa i Norden har samlet Stammerne til Riger, at den har lokket til Udfærd og bragt nordiske Folk ind under Paavirkning fra høiere Kulturer. Jeg skal da i korte Omrids søge at tegne — ikke hele Tidens Historie, men de nordiske Folks Stilling i Hjemmet og deres Deltagelse i Folkevandringens Tog tillands og tilvands.

Nordens Lande og Folk i det femte Aarhundred.

Vor Kundskab om Nordens Lande og Folk har vi især fra to Forfattere, som begge levede i Midten af det 6te Aarhundred. Den ene, Prokop, var en Græker fra Cæsarea i Jødeland. Han var Sekretær hos Keiser Justinians Hærfører Belisar og steg tilsidst til den høie

Værdighed som Præfekt i Konstantinopel. Han har altsaa sét med egne Øine og er bedre end nogen hjemme i Tidens hemmelige Intriger; hans Domme er sunde og ædruelige og hans Stil klar og nøgtern. Langt tilbage for Prokop i Kundskaber, i Dannelse og Verdensklogskab staar den latinske Skribent Jordanes, som levede i Møsien (det nuværende Rumænien og Serbien) ved Midten af det 6te Aarhundred og paa fædrene Side var af alanisk, paa mødrene af gotisk Oprindelse. Hans Sprog er barbarisk, hans Stil knudret og dunkel. Han er heller ikke nogen original Forfatter. Det af hans Verker, som vi her skal tale om, „Goternes Historie", er i alt væsentligt en Udskrift eller Omarbeidelse af et ældre, nu tabt Arbeide af den høibyrdige romerske Senator Cassiodorus, som var en af Goterkongen Theodorik den stores vigtigste Raadgivere. Men Jordanes's Oplysninger om Nordens Lande og Folk er paa den anden Side vigtigere og fuldstændigere end Prokops og de stammer fra bedste Kilde, som vi siden skal høre fra en norsk Konge, der fjærnt fra sit Hjemland havde søgt Theodoriks Venskab og Beskyttelse.

Naar vi læser disse gamle Skildringer af „Scandia's" eller „Thules Ø" og dens Indvaanere, forstaar vi, at vi staar paa Skillet mellem to Tidsaldere. Det er som at vandre paa Fjeldet tidlig en Sommermorgen. Skodden ligger endnu tæt over Dalene og stænger for Udsigten. Kun enkelte Toppe stikker op over det hvidgraa Taagehav. Men lidt efter lidt letter Skodden, og vi ser Dalene ligge der én efter én adskilt ved Fjeldenes høie Mure. Fjeld og Skog stænger endnu mellem Stammerne. Ingen formaar at se længer end til Aaserne bag Bygden. Folket paa den anden Side Aasen er en fremmed og fiendtlig Stamme. For næsten overalt er Stammen endnu Folkets høieste Enhed. Kun dér hvor

Dalbunden vider sig ud og Bygden bliver flad og bred, helst rundt en Indsjø eller en Fjord, har Menneskene begyndt at samle sig til større Enheder, til Riger i det smaa.

Prokop ved, at der i Thule bor 13 Stammer, som hver har sin egen Konge; men han nævner kun Navnet paa en eneste af dem, Gauterne. Jordanes regner derimod op en Mængde Stammer, hvis Navne endnu lever i norske og svenske Landskabsnavne. Jeg skal nævne nogle af disse: Theustes er Indbyggerne af Tjust, Finnaithae Indbyggerne af Finnveden, Ostrogothae Østgøter, Raumarici Romerikinger, Ragnarici Ranrikinger (Indbyggerne af Bohuslen), Grannii Indbyggerne af Grenland, Rugi Ryger, Arothi Horder osv. Broen mellem Nordgermaner og Østgermaner er endnu ikke kastet af. Engang havde der jo været en Tid, da Nordens Folk og Østgermanerne (d. e. Goter, Burgunder, Vandaler osv.) udgjorde en Enhed og talte det samme Sprog. Alt før vor Tidsregnings Begyndelse maa dog Forskjellen i Sprog være begyndt. Grunden var maaske, at Goterne da, som Jordanes fortæller, vandrede ud fra den skandinaviske Halvø. Endnu paa Folkevandringens Tid boede der dog, tror jeg, Østgermaner i Egne, hvor der nu tales svensk eller dansk. At der paa Gotland engang levede Goter, derom er de fleste Forskere enige. Den, som i vore Dage gjæster denne merkelige Ø, føler endnu, hvor meget der er baade i Sprog og Lynne, som skiller Gutarne fra Fastlandets Svensker.*) Nærmere ved Sveriges Fastland ligger en anden af Østersjøens store Øer, Øland. Ogsaa denne Ø er vakker og frugtbar og var det endnu mere i gammel Tid, da store Dele af Øen var dækket af Skog. Langs Kysterne af den smale Ø er Landet fladt, og her ligger Bygden. Midt paa Øen høiner den

*) Vikingerne I, 224.

træbare Strækning „Allvaret“ sig. Langt borte fra saa alt Seilerne de mægtige Bygdeborge, som er de merkeligste Minder fra Ølands Fortid og endnu vækker vor Undren. Arkæologerne mener, at de stammer fra Folkevandringens Tid. Smykker og østromerske Mynter vidner endnu om Ølands Rigdom i gamle Dage, da denne Ø sammen med Bornholm og Gotland var et af Midtpunkterne for Handelen i Østersjøen. Bronseplader med Billeder af Krigere i fuld Rustning eller i Kamp med Vilddyr vidner om at Kunstflid længe før Vikingetidens Begyndelse har blomstret og at Digtning har havt sit Hjem paa Øland. Øens Storhedstid synes at vare ned til Midten af det 6te Aarhundred, da Guldstrømmen ophører og Øland vel ikke længe efter kommer under Svearnes Vælde. Jordanes nævner ved Siden af Østgøterne en Folkestamme ved Navn Eva-Greotingi, som „bor i udhugne Klipper ligesom i Borge paa krigersk Vis“. Denne Skildring kan kun passe paa Ølands af utilhugne Stene opførte Bygdeborge. Paa Gotland kan Jordanes's Skildring ikke passe. Dér findes der nok ogsaa Menneskebygninger fra Folkevandringstiden, de saakaldte „Kjæmpegrave“; men de var mere at regne for Hytter end for Borge og træder ikke frem i Landskabet saaledes som Ølands Borge, der hæver sig op fra Bygden. — I Stammenavnet Eva-Greotingi er første Led, eva-, det samme som vort „Ø“ (oldn. ey, urnord. *auja-); andet Led Greotingi (af grjót n. Sten) er det ældgamle Navn paa Østgoterne*). Saa har da, maa vi slutte, Ølands ældste Indbyggere været af Østgoternes Stamme. Thi at to forskjellige Folkestammer begge skulde kaldes „Grytinger“, synes lidet tænkeligt, om end Gryting mangesteds findes som Gaardnavn.

*) Østgoterne kaldes af Romere og Grækere: Greutungi, Greotingi; i „Hervararsaga“ kaldes de Grýtingar.

Bornholm har ogsaa i længst forsvundne Tider eiet Rigdomme og havt en Betydning, som vi nu vanskelig kan fatte. Ogsaa dette maa hænge sammen med ældgamle Stammeforhold i Norden. Den svenske Forsker Knut Stjerna har víst, at den overveiende Del af Bornholms Indbyggere fulgte sine Stammefrænder i Færderne sydover, saa Øen for en Tid næsten blev affolket. Jeg tror da, at de Forskere har Ret, som mener, at der paa Bornholm har boet Burgunder. Øens gamle nordiske Navn er Borgundarholm. — Borgund er et ogsaa i Norge vanligt Stednavn, som betegner et Sted, hvor der er en naturlig eller kunstig Befæstning. — Hvor godt end dette Navn kunde passe, saa er det dog ikke, tror jeg, det ældste Navn paa Øen. I Alfred den stores Omarbeidelse af Orosius, en latinsk eller rettere spansk Geograf og Historiker (fra omkr. 400), fortæller Dansken Wulfstan (Ulvsten) om sin Færd fra Danmark til Estland. Tiden maa ha været i Begyndelsen af 870-Aarene. Paa Veien seiler han ogsaa forbi Bornholm, der som et Minde om svunden Storhed endnu har sin egen Konge. Men Bornholm kaldes hos Alfred Burgendàland, d. e. „Burgundernes Land", og dens Indbyggere Burgendan „Burgunder". Wulfstan, som kjender Østersjøen ud og ind, kan ikke af Uvidenhed ha givet Øen dette Navn. Burgunder fandtes der ellers ikke længer ved Østersjøens Kyster. Slaviske Vender boede i Burgundernes gamle Hjem. Grunden maa være, at Bornholms ældste Indbyggere har været af Burgundisk Æt. Burgunderne boede jo i gammel Tid som Goternes Naboer vest for Weichsel. Hvad Under er det da, om de ogsaa har eiet den store og for Handelen gunstige Ø ikke langt fra deres Kyster. Gotland var jo fordum gotisk og Øen Rygen har faat sit Navn efter Rygerne (Rugii), Burgundernes Naboer i nordvest. Ogsaa mel-

lem Gauter og Goter er der vistnok gammelt Stammeslægtskab. Et af Odins mange Navne er *Gautr*, der synes at betegne ham som den Gud, der blev dyrket af Gauterne. Men Navnet Gaut er vistnok ogsaa det samme som *Gapt*, saa kalder Jordanes Goterfolkets Stamfader. Gauterne har vel, som man mener, faaet sit Navn efter *Gautelfr* eller Gøtaelven. Men der maa ogsaa paa en endnu uopklaret Maade være Forbindelse mellem Folkenavnene Gauter og Goter. Skibe, som fra Gotland (Gutarnes Land) omkr. 1300 seilede til Norge og England, kaldes nemlig *Gaut* (ikke *Gut*). De Baand, som bandt Nordboer og Østgermaner sammen, var saaledes endnu ikke brudt.

De Nordboer, som tager Del i Folkevandringens Tog, drager ogsaa, saa vidt vi kan se, næsten altid ud sammen med Goter, Gepider og andre østgermanske Folk; deres Vei mod syd, ligesom Handelens og Guldmynternes Vei tilbage igjen, følger Oders og Weichsels og de russiske Floders Løb. Grunden maa være, at Nordens Folk endnu har følt sig i Slægt med Østgermanerne.

Jordanes's Skildring af den skandinaviske Halvø eier ogsaa et andet Minde om længst forsvundne Tider. I Nærheden af Romerike og Ranrike sætter han en Stamme, som han kalder „de meget smaa Finner (Finni minutissimi), der er mindre end alle Scandia's andre Indbyggere“. Disse „smaa Finner“ maa visselig ha været Folk af lappisk Herkomst, Levninger af vor Halvøs Urindvaanere, som fordum har boet længere syd, end de nu gjør. Naar Jordanes sætter deres Hjem i Nærheden af Romerike og Ranrike, maa vi nærmest tænke paa de vidstrakte Skogbygder i Solør og Eidskogen, paa Grænsen mellem Norge og Sverige. — Her er der ogsaa ved et underligt Spil af Skjæbnen i vore Dage

Bygder, som kaldes Finnskogen; men disse har faat sit Navn af Kvæner eller Finner, som er indvandret i nyere Tid. —

Jordanes's og Prokops Skildringer peger ikke bare tilbage mod Fortiden. De viser ogsaa udover mod Fremtiden. Af dem kan vi se, at Nordens Folk alt er begyndt at komme i Bevægelse. Der er Kamp og Strid mellem Stammerne. Riger opstaar, grundes og udvider sit Vælde.

I Norge er der mindst af Uro og Ufred endnu. Der findes kun faa Tilløb til større Riger. Trønderne har sluttet sig sammen til den Forbundsrepublik, vi kjender fra senere Tider. I de frugtbare Bygder rundt Mjøsen har Hedemarkens Indbyggere, Heinerne, alt længe havt et Rige, som synes at ha strakt sig helt ned til Eidsvold i Syd. Ti Mjøsen kaldes fra gammel Tid Heiðsær (Heinernes Sjø) og paa Eidsvold holdtes Oplandenes Lagting, Eidsivating (Heiðsævisþing).*) — Tidligere end noget andet Sted i Norge har Bønder fra forskjellige Bygder mødtes paa Eidsvold som ett Folk for at give sig Love og dømme Lov og Ret, og paa Eidsivating, som Norges Midtpunkt, var det, at Harald Haarfagre fratraadte Norges Styre og gav Riget til sin Søn Erik; det er da et merkeligt Skjæbnens Træf, at ogsaa det nye Norges Samling skulde udgaa fra Eidsvold. — Sammen med andre norske Stammer drager Hedemarkinger, som vi siden skal høre, paa Vikingetog ned til Sjælland. Ti helt op til Norges Kyster er Folkevandringens Bølger naaet. I Sydøst har Raumerne vundet et Navn som en krigersk Stamme.

*) Baade Trønder og Heiner nævnes i det gamle angelsaksiske Kvad „Wîdsîð" (Sangerens Vidfærd) — mid þrowendum og mid Hæðnum. Alt i det 2det Aarhundrede e. Kr. taler den græske Geograf Ptolemæus om Heinerne (Chaideinoi, χαιδεινοί).

Kamp-Raumer (Heaþo-Reamas) kalder det angelsaksiske Digt „Wîdsîð“ dem. I det sydvestlige Norge boede, véd vi, blant andre Stammer, Horder og Ryger. Men Horder boede der ogsaa i Jylland, i Hardesyssel, paa Sydsiden af Limfjorden; de nævnes af romerske og græske Forfattere under Navnet Charudes som boende paa den kimbriske Halvø. Ogsaa i Tyskland har der været Horder. Da Cæsar i Gallien mødte Germanerkongen Ariovist, var der blandt de mange Stammer i dennes Hær ligeledes Harudes. Men nu er Charudes, Harudes og Hǫrðar sproglig det samme Ord. Jeg tvivler derfor ikke paa, at de danske og norske Horder har tilhørt den samme Stamme, med andre Ord, at Hordalands Indbyggere i en fjærn Fortid (kanske under de Uroligheder, som paa Kristi Tider rystede Germanerne) er udvandrede fra Jylland til Norge. Rygerne bærer, som bekjendt, samme Navn som en germansk Stamme (Rugii), der fordum boede ved Østersjøens Sydkyst vest for Weichselfloden og, tror jeg, har givet Øen Rygen dens Navn.*) Det er ogsaa et underligt Tilfælde, at en Del baade af de norske og de tyske Ryger, de nemlig, som boede paa Holmer og Øer udenfor Kysten, kaldtes Holmryger (oldn. Hólmrygir, ags. Holmryge om Østersjø-Rygerne). Rogalands Indbyggere maa da være en Del af de gamle Ryger, som boede ved Østersjøens Bredder. Naar de er kommet til Norge, ved vi ikke. Men endnu paa Folkevandringens Tid kan Ryger og Horder ikke helt ha glemt sit Slægtskab med sydligere boende Stammer.

*) Andre Forskere mener, at Rygen har faat Navn af den slaviske Stamme Rugiani, som siden boede paa Øen. Jeg tror derimod, at disse Rugiani har faaet Navn efter Rygen. Fra Egnene længer Øst ved Østersjøen kan jeg nævne, at Ester i Oldtiden var Navn paa et litauisk, medens det i vore Dage er Navn paa et finsk-ugrisk Folk. Folkene forgaar; men Navnene bestaar.

Ellers kan vi ikke forstaa, at det netop er Folk fra disse Egne, som tager Del i Færderne mod Syd. Indskriften paa Røkstenen, som jeg senere skal tale mere om, fortæller om et Tog ned til Sjælland af Ryger, Horder og Heiner. Til Goternes Konge, Theodorik den store, søgte, har vi hørt, en Konge fra det fjærne Norge. Det maa ha været i Tiden nærmest før 489, da Theodorik drog paa sit Tog til Italien. Hans Navn var Roduulf eller Rolv. Han synes at ha været Overkonge over en Række norske Stammer, nemlig Indbyggerne af Grenland og Agder samt Ryger, Horder og Raumer (Romsdalen). Mænd af disse Stammer er da, kan vi slutte, sammen med Goter og andre østgermanske Folk draget mod Syd til Ungarn og Donaulandene og har tilsidst maattet søge Tilflugt hos Goternes mægtige Konge.

Norge ligger dog i den yderste Udkant af den store Bevægelse. Sverige og Danmark er derimod midt oppe i Folkevandringens Malstrøm. Det er ikke længer fredligt og stille, som dengang da Tacitus skrev og ingen fiendtlige Flaader hjemsøgte Svearnes Lande. Her er Kamp og Strid og gjærende Uro. „Scandias Ø“ er „Folkeslagenes Verksted og Nationernes Moderskjød“, siger Jordanes. Rustet til Kamp bor Ølands Indbyggere paa krigersk Vis i sine Borge. De flade og frugtbare Bygder i Mellem- og Syd-Sverige er stadig udsat for Fienders voldsomme Indfald (Jordanes). Svearnes Rige maa være blevet til alt før vor Tidsregnings Begyndelse. Tacitus taler jo om „Svearnes Stater“ (Suionum civitates) midt i Oceanet og om deres Flaader, som hersker i Østersjøen. I de Aarhundreder, som er gaat mellem Tacitus og Jordanes, maa Svearne ha samlet sig fra Stater eller „Folklande“, som Landets gamle Inddeling kaldtes, til et samlet Rige, det, vore Forfædre

kaldte en þjóð; Svitjod, som vel har omfattet Bygderne baade nord og syd for Mälaren, er opstaat. Jordanes nævner nemlig blant Stammer paa den skandinaviske Halvø Suethidi, d. e. Indbyggere af Svitjod (Svíþjóð). — Det er, tænker jeg mig, Helligdommen i Upsala, som har samlet Svearne. Enkelte Forskere mener jo endog, at Navnet *Svear* betyder „Tempelvogtere“ og at det staar i Forbindelse med Ordet *vé* „en Helligdom“. — Først i det 7de og 8de Aarhundred kommer dog Svearnes Storhedstid, da de lægger Gøtaland under sig og samler hele Sverige til ett Rige.

Det mægtigste Folk paa den skandinaviske Halvø er fremdeles Gauterne, som alt dengang, da Ptolemæus skrev, havde et Rige i de frugtbare Bygder rundt Venern. De er i det 5te Aarhundred en af de talrigste Stammer paa den skandinaviske Halvø, er tapre og stridslystne. Naar Prokop ikke kjender nogen anden Stamme paa den skandinaviske Halvø ved Navn end Gauterne, kan vel Grunden ikke være nogen anden, end at han har hørt om Gauter i Syd-Europa i Goters eller Erulers Følge.

Heltekvadet „Beowulf“ fortæller om Gauternes Kampe med Svearne tillands og tilsjøs og om deres Vikingetog til fjærne Lande.*) De deltager, kan vi se, i Folkevandringens Færder mod Syd og staar bl. a. i Forbindelse med Gepiderne, et germansk Folk, som oprindelig boede nær Goterne ved Weichselens Munding og senere fik Boliger i Donauegnene, men tilsidst i 567 bukkede under for Langobarderne. Helten Beo-

*) Gauterne kaldes i „Beowulf“ Geatas. Dette Navn kan neppe, som enkelte Forskere mener, betegne „Jyder“. Thi Hugleik, som jo var Geaternes Konge, faldt i 516, og da Erulerne i 512 vandrede gjennem Jylland, tilhørte dette Land ifølge Prokop Danernes Folkestammer. Desuden er det vanskeligt at forstaa, hvad Grund Jyderne skulde ha til gjennem Menneskealdre at føre Krig tillands og tilsjøs med Svearne.

wulf siger nemlig om Gauternes Konge Hygelâc, sin fordums Herre (V. 2495): „Ei havde han trængt hos Gepider eller hos Spyddaner eller i Svearnes Rige at søge værre Kjæmper og med Skatter at kjøbe dem“. Men ogsaa til Nordsjøens Lande drager de paa dristige Færder, ført af sin Konge Hygelâc eller Hugleik. En ægte Viking var han, denne Konge. Det „ungdommelige Overmod“, som efter den irske Krønikeskrivers Sigende drev Lodbrokssønnerne til Spanien og Afrikas Kyster, drev ogsaa ham over Havet til Frisernes eller Hattuariernes Land ved Rinens Munding, hvor han fandt sin Død. Som det heder i „Beowulf“: „Ham bortrev Skjæbnen, da han af Overmod Ulykke søgte, Feide hos Friserne“.

Dette Hugleiks Tog er vel kjendt. Det nævnes nemlig ogsaa i en fremmed Krønike, hos den navnkundige frankiske Historiker Gregor af Tours (død 594), der taler om et Tog, som Danernes Konge Chochilaicus (omkr. 516) foretog til Hattuariernes Land. Men Hygelâc og Chochilaicus er begge fremmede Skrivemaader for det nordiske Hugleik. Og naar Gregor af Tours kalder Hugleik „Danernes Konge“, er det, fordi han — ligesom frankiske Forfattere i det 10de Aarhundred — kalder alle Nordboer for Daner. En yngre frankisk Kilde ved ogsaa, at Hugleik (Huglaicius) var Geternes, d. e. Gauternes Konge. I Enkelthederne stemmer Gregor af Tours og „Beowulfs“ Skildring vel overens. Hugleik seiler til Rhinens Munding og herjer Hattuariernes Land. Belæsset med Bytte og Fanger er Gauterne gaat ombord i Skibene og vil seile hjemover. Kongen er blevet igjen paa Stranden; han skal følge efter, naar de andre Skibe er kommet ud i aaben Sjø. Imidlertid kommer den frankiske Kongesøn Theudebert, udsendt af sin Fader Kong Theuderic, til med en stor

Hær af Franker, Hattuarier, Huger og Friser. Hugleik selv falder:

„Haard tilvisse
var Nærkamp-Feiden,
da de Hygelâc fælded.“

Men tilsidst „faldt Fyrstens Liv i Frankernes Hænder“. Hans Mænd blev dog igjen paa Valen og Beowulf fældede Hugleiks Banemand. „Kun lidet Hetwarer (det angelsaksiske Navn paa Hattuarierne) rose sig kunde af Fodfolk-Kampen“. Enden blev dog, at Beowulf „med Ynk og alene kom atter til Hjemmet“, efterat Gauternes Flaade ogsaa var blevet overvundet i en Sjøkamp og Fangerne og Byttet taget tilbage. Ogsaa siden synes der at ha været Ufred mellem Franker og Gauter, mulig ogsaa Hevntog af Gauterne ned til Frisernes og Frankernes Land. Da Beowulf, som siden selv er blevet Gauternes Konge, er falden, sidder en af hans Mænd over ham og siger: „Nu er for Folket Ufred i Vente, naar til Friser og Franker om Kongens Fald Budskab bæres, vidt forkyndes. Fiendskab blev aabnet haardt med Huger, da Hygelak kom med Flaadehær til Frisernes Land .... Mod os aldrig siden Merovingeren mild sig viste.“

Det danske Riges Grundlæggelse.

Mest har dog Folkevandringens Storme herjet de Lande, hvor Danskerne siden fik Boliger. Da vi første Gang — ved vor Tidsregnings Begyndelse — hører om de danske Lande, bor der i Jylland en Række forskjellige Stammer, som synes at ha hørt dels til den nordgermanske og dels til den sydgermanske Folkestamme. Danerne selv nævnes endnu ikke, de omtales første Gang af Jordanes, som fortæller, at Danerne har fordrevet Erulerne fra deres Boliger. Danerne har, mener Forskerne, havt sit oprindelige Hjem i Skaane, og derfra har de saa udbredt sig videre over de danske

Øer og Jylland. Samlingen af det danske Rige maa være foregaat før 512. Thi omkring dette Aar vendte, som vi siden skal høre, Erulerne tilbage til Norden og vandrede gjennem Jylland for derfra at sætte over til Sverige. Men paa Jylland bor nu „Danernes Folkestammer". Længe før 512 kan vi dog ikke sætte Danmarks Samling. De navnkundige Skjoldungekonger Roar *(Hroðgar)* og Rolv *(Hroðwulf)* maa, saavidt jeg kan skjønne, ha levet omkring Aar 500 eller lidt før, og Kongeætten er da ikke gammel. Roar er Søn af Halvdan, Rigets egentlige Grundlægger, Sønnesøn af Beowulf og Sønnesøns Søn af den mytiske Skjold, Ættens Stamfader. Vældige Kampe har knyttet sig til Grundlæggelsen af det danske Rige, Kampe med Eruler og Hadho-Barder *(Heaðobearðan,* d. e. Kamp-Barder). Med Hadho-Barderne har der længe været blodig Krig. Deres Konge Frode er falden i Kampen. Hans Vaaben er blevet Danernes Bytte. For at sone dette byder Kong Roar sin egen Datter til Frodes unge Søn Ingjald. Trods Kjærligheden til sin Hustru glemmer dog ikke Ingjald Faderhevnen. Der staar ved Lejre eller „Hjort", som de angelsaksiske Kvad kalder Kongeborgen, heftige Kampe mellem Daner og Hadho-Barder, hvorom „Wîdsîð" synger: „Rolv og Roar holdt meget længe Venskab sammen, Farbroder og Brodersøn, efterat de havde fordrevet Vikingers Æt og bøiet Ingjalds Od og sønderhugget ved Hjort Hadho-Bardernes Magt." Om vældige Kampe synes ogsaa de berømte Mosefund fra Sønderjylland og Fyen at vidne. Fra Nydam Mose har man saaledes optaget 106 Sværd, 552 Spydspidser, flere hundrede Lansestager og ligesaa mange Pileskafter.*) Danske Forskere sætter disse Mosefund dels til det 4de og dels — de yngste — til det 5te Aarhundred.

*) Steenstrup, Danmarks Riges Historie 1, 83 ff.

Meget synes at tale for, at vi i Fortællingen om at Danerne fordrev Erulerne, i Kampene med Hadho-Barderne og i Mosefundene har Minder om de samme Kampe. At vi i Mosefundene har Minder om Kampe med Erulerne, vil min Far, Professor Sophus Bugge, søge nærmere at vise. Paa en Spydspids fra Kragehul Mose læser vi nemlig i Runer Ordet *erilaR,* der snarere betyder „Eruler“ end „Krigerhøvding“. De Hadho-Barder, som Danerne kjæmper mod, pleier man derimod i Almindelighed at antage for Langobarder.

Langobardernes gamle Hjem laa i Nord-Tyskland, i det Lyneburgske, hvor Stedsnavne som Bardengau og Bardowiek endnu minder om dem. Herfra vandrede de, som bekjendt, under Folkevandringen ud for at drage til sydligere Egne og kom først til Landet mellem Donau og Theis og siden til Italien. Det var dog aldrig hos Germanerne Skik, at hele Stammen drog ud fra Hjemmet. Endel Langobarder er vel derfor blevet tilbage i Lyneburger-Egnen og har fremdeles baaret Navnet Barder. Den lybekske Krønikeskriver Helmold (i det 12te Aarhundred) kalder endog Indbyggerne af Bardengau, deres gamle Hjem, for Bardi bellicosissimi, d. e. „de krigerske Barder“, et Udtryk, som nøie svarer til det angelsaksiske *Heađobearđan* „Kamp-Barder“. Jeg tror dog, som den tyske Sprogforsker Müllenhoff, at de Hadhobarder, som kjæmpede mod Danerne ved Hjort, ikke ligetil har været Langobarder. Da „Wîdsîđ“ blev digtet, var Erulerne forsvundet fra Historien. Men Langobarderne var et af Tidens navnkundigste Folk. Nu ved vi, at Langobarderne i Ungarn i Tiden nærmest før 493 var Erulernes Undergivne. Langobarderne i det lyneburgske maa da vel ogsaa ha været i det mindste Erulernes Forbundsfæller. Jeg tror da, at ved Hjort har Barder eller Langobarder kjæm-

pet i Erulernes Følge. Men senere har Sagnet glemt Erulerne og alene husket de navnkundigere „krigerske Barder". Danernes vigtigste Modstandere i disse Kampe, Erulerne, har ikke været et tysk, men et nordisk Folk, som — i Forbund med nærboende nordtyske Stammer — har søgt at vinde Magten igjen i de Lande, hvorfra Danerne havde fordrevet dem.

Erulerne.

Erulernes Liv og Færder, det er de nordiske Folks store Indsats i Folkevandringen. Ingen germansk Stamme har streifet saa viden om som de. Fra Gallien og Spanien til det Asovske Hav og Konstantinopel — overalt optræder de herjende og plyndrende, snart tilsjøs som vilde Vikinger og snart tillands sammen med Sakser og Goter. Henved Midten af det 3die Aarhundred maa Erulerne være begyndt at drage fra Hjemmet. Til Sortehavsegnene er de kommet sammen med Goterne og faar Boliger lige østenfor dem, ved det Asovske Hav. Sammen med Goterne drager de fra omkr. 260 af i Viking langs Sortehavets Strande og herjer helt ned til Grækenlands Kyster. Tilsidst blir de, omkring Aar 350, overvundet af Goterkongen Ermanarik. — Goternes Fasthed seirede over Erulernes Hurtighed, siger Jordanes. — Omtrent samtidig med at vi første Gang hører om Erulerne i Øst-Europa, gjør de (i 289) et Indfald i Gallien. Siden kjæmper de sammen med Bataver og andre vestgermanske Stammer som Leietropper i Romernes Legioner i Vest-Europa. En Del af Erulerne er, maa vi slutte, blevet tilbage i Hjemmet og gjør derfra Herjetog til Vest-Europa. De er her hjemme som ved Sortehavet kjække og daadlystne Vikinger. I det femte Aarhundred falder deres dristigste Vikingefærder — ofte i Forbindelse med Saksere. I 455 gjør syv eruliske Skibe med 400

* Müllenhoff, Beowulf, S. 31 ff.

Mand ombord et Tog forbi Frankrigs Kyster ned til Nord-Spanien, hvor de herjer det lucensiske Distrikt (nu Lugo) og Kantabrernes Land. Digteren Sidonius Apollinaris, som levede i Burgegala (Bordeaux) i Slutningen af det 5te Aarhundred, saa ved den vestgotiske Konge Euriks Hof Sendebud fra mange germanske Folk. „Her ser vi“, skriver han, „den blaaøiede Sakser, som før blot har lært Havet at frygte. Her færdes Eruleren med de staalblaa (d. e. de af den staalblaa Hjelm omsluttede) Kinder, som bor i Oceanets yderste Afkroge, nær det iskolde Dyb“. Men fra nu af forsvinder Erulerne fra Vest-Europa, Dansker og Gauter tager Arven op efter dem. Grunden kan ikke være tvivlsom: Erulerne i Hjemmet er nu bukket under for Danerne.

Var det denne Stamme af Eruler, som af Danerne var fordrevet fra sine Boliger, der i anden Halvdel af det 5te Aarhundrede pludselig viser sig i Ungarn og Østerrig sammen med Langobarder, Gepider og andre germanske Stammer og i Odoakers Følge er blant de første Germaner, som erobrer Italien? Disse Eruler led lidt før 500 et blodigt Nederlag i Kamp mod Langobarderne, som før havde staat under deres eget Herredømme, og mistede baade Land og Konge. Efter at ha flakket om en Tid, fik Erulerne tilsidst i 512 af den østromerske Keiser Lov til at bo i Illyrien. Der var dog mange Eruler, som ikke vilde bøie sig under fremmed Aag, men foretrak at drage den lange Vei tilbage til sit nordiske Hjem. De vandrede først gjennem Slavernes Lande, og kom saa til mennesketomme Egne, som var forladt af Germanerne, og hvor slaviske Folk siden fæstede Bo. Endelig naaede de frem til Varnernes Land ved Elbens Munding. „Derpaa vandrede de gjennem Danernes Folkestammer, uden at Barbarerne voldte dem nogen Men. Kommet frem til Oceanet

satte de ombord i Skibe og seilede over til Øen Thule (den skandinaviske Halvø), hvor de bosatte sig. . . . . Blant Skandinaviens Indbyggere er Gauterne en folkerig Stamme. Ved Siden af dem fik Erulerne Boliger.“ Saa fortæller Prokop: Endnu en Tid hører vi om Eruler udenfor det østromerske Riges Grænser. De var rigtig et vildt Krigerfolk efter Tidens Vilkaar. De dyrkede mange Guder, som de troede at kunne forsone med Menneskeofre. Med Gamle og Syge havde de ingen Medlidenhed, men tvang dem til at stige paa Baalet. Hustruen maatte følge sin døde Husbond i Graven, hvis hun ikke foretrak at leve dækket med evig Skjænsel. Som alle germanske Stammer lever de i Flerkoneri. Prokop har i det hele lidet godt at fortælle om Erulerne. „Det er vanskeligt“, siger han, „at finde en Eruler, som er retskaffen og ikke troløs eller henfalden til Drik“. I Kampen gaar de næsten nøgne, uden Hjelm og Brynje, kun dækket af Skjold og en tyk Overkjortel. De er høie af Vækst og har et ægte nordisk Udseende, hvid Hud og lyst Haar. Prokop siger, at deres Sprog er gotisk. Men Forskjellen mellem Nordgermansk og Østgermansk var endnu ikke stor. De Navne og andre Minder, som vi har om Erulernes Sprog, synes ialfald at vise, at de under sit Ophold ude i Europa er blevet stærkt paavirket af Gotisk. Kun faa af de eruliske Navne, vi kender, var i senere Tid i Brug i Norden, f. Eks. Rodulf (Rolv), Aruth (= oldn. *Hǫrðr,* en Mand fra Hordaland) og *Hariso* (beslægtet med hersir, en Herse). Andre Erulernavne stemmer mere overens med de i Mellemeuropa brugelige Navne. Men det er jo vel kjendt, hvor forandret Navneskikken blev i Vikingetiden.

Erulerne styres af Konger og Hærførere. Men deres Samfundsindretning synes at ha været underlig ufuldkommen. De adlyder ingen uden den, de selv

har valgt. Der nævnes Eruler af kongeligt Blod; men Kongeslægterne synes at ha været mange, ikke én, som hos andre germanske Folk. De elsker Kamp og Strid og tvang sin Konge, Rodulv, til at drage mod Langobarderne i 493, fordi de var kjed af at leve i Fred. Siden dræber de sin egen Konge, Ochon, bare fordi de har Lyst til at prøve, hvordan det er at være uden Konger eller Hærførere. Men snart angrer de og beslutter at sende Bud til sine Stammefrænder i Norden for at faa hentet en Mand af kongelig Byrd, som kunde herske over dem. Sendemændene kommer til Thule og finder dér mange af kongelig Byrd. Tilsidst falder deres Valg paa en Høvding ved Navn Todasios. Han drager sydover, fulgt af sin Hird, en udvalgt Skare af to hundrede Ynglinge. Imidlertid var de andre Eruler blevet bange for at vække Keiser Justinians Vrede og havde bedt ham om at give sig en Konge. Justinian sender en Eruler ved Navn Svartuas (Sortugle). Men snart efter kommer Udsendingerne tilbage fra Thule med den Konge, de havde valgt. Svartuas drager imod dem. Men hans Mænd forlader ham, han maa flygte og vender hjem til Konstantinopel. Af Frygt for Keiseren slutter de andre Eruler sig til Gepiderne.

I en stor Kamp mellem Gepiderne og de forbundne Longobarder og Romere staar der Eruler paa begge Sider og finder Døden i Kamp mod hverandre. Snart efter forsvinder Erulerne af Historien, opslugt af Folkevandringens Malstrøm, som saa mange andre germanske Stammer.

En Flok af Erulerne hører vi dog endnu en Tid om, de, der levede i Konstantinopel som Keiserens Livgarde — en Væringeskare i det 6te Aarhundred —. Modige, dødsforagtende Krigere var de og gjorde Keiseren store Tjenester i Kampene mod Perser og Vanda-

ler. De var det ogsaa, som ved Midten af det 6te Aarhundred fulgte Narses over til Italien, hvor de selv søgte at vinde Magten. Men Narses lader deres Høvding dræbe — og siden hører vi ikke mere om Erulerne.

Hvilken vidunderlig Tid, da Verden endnu er som et Kaos, hvor alt flyder og er i Bevægelse! Folkeslag drager paa Udfærd, flytter og vandrer. Helt op til det fjerne Norden naar Rygtet om Grækenlands og Konstantinopels Rigdomme, Seirsfanfarer af vilde Germaner over Grækere og Romere. Nye Verdener aabner sig, ligesom senere engang, da Indiens og Amerikas Rigdomme efter Vasco da Gamas og Columbus's Færder lukkede sig op for den undrende Menneskehed. Alle vil være med, vinde græske Guldsolidi og østerlandske Silketøier og udføre Heltegjerninger, der kan leve paa Folkenes Læber som Theodoriks eller Ermanariks. Høvdingerne higer efter Navnkundighed, deres Mænd efter Bytte. — Først hører Gotlands, Ølands og Bornholms Indbyggere om, at deres Stammefrænder vil drage mod Syd og følger dem. Saa naar Rygtet videre, — til Gøtaland, til Danmark og helt op til Norge. Høvdingerne samler sine Mænd; Hærpilen gaar rundt; Folket samles paa Tinge. Og saa drager de ud, unge og daadlystne, ført af sine Høvdinger. Et Hoved rager de op over Sydens lavstammede Folk. — Af alle Skandinaviens Indvaanere kræver Erulerne det første Navn paa Grund af sin høie Vækst, siger Jordanes. — De er stolte og overmodige, ligesom Vikingetidens Nordboer. De regner sig alle for lige og for Høvdinger. De taaler ingen som sin Herre, uden den, som de selv har valgt. Intet Under, at de kalder sig *Eruler* eller „Krigerhøvdinger“, det samme Ord som urnordisk *erilaR* („Krigerhøvding“) og som vort „Jarl“. Først i fremmede Lande har Erulerne givet sig dette Navn. — Vi kan sammenligne det

med, at i Fredsslutninger mellem Vikingehæren og angelsaksiske Konger krævedes der den samme Mandebod selv for den usleste Kriger i Normannerhæren som for nogen angelsaksisk Høvding. — Eruler er derfor intet gammelt Stammenavn. Det mindes ikke som næsten alle norske, svenske og danske Stammer i Landskabsnavne, som endnu lever. Tværtimod viser, synes jeg, selve Navnet, at Erulerne var Folk fra alle Nordens Lande; en Krigerhær af samme Art som den store Normannerhær i Vikingetiden og hvor baade Dansker, Nordmænd og Svensker var med. De Eruler, som kom til det asovske Hav, har vel havt sit Hjem ved Østersjøen, ikke langt fra Goterne. Men de Eruler, som blev fordrevet af Danerne og som i Følge med Sakserne herjer paa Frankrigs Kyster, maa ogsaa selv ha boet ved Vesterhavet, snarest kanske i Jylland. I Nærheden af Gauterne, dels i Bohuslen og dels i Smaaland maa der ligeledes ha boet Folk af deres Stamme, siden de hjemvendende Eruler kunde faa Boliger „ved Siden af Gauterne". Men ogsaa Nordmænd har, som jeg snart skal vise, kjæmpet i Erulernes Følge. Disse Eruler, som optræder i saa vidt skilte Egne af Europa og i saa talrig Mængde, kan umulig alt i Hjemmet ha været ett Folk. Da vilde sikkerlig hjemlige Sagn ha fortalt om dem. Først ude i fremmede Lande er Erulerne vokset sammen til en Nation, ligesom Nordmænd og Dansker i Vikingetiden i Normandie, i Northumberland og i Irland smeltede sammen til ett Folk. Men da saa Erulerne vender hjem igjen, er de virkelig blevet ett Folk. Naar vi paa Spydspidsen fra Kragehuld Mose læser *erilaR,* saa maa dette være ridset af en af de hjemvendte Erulere, som førte Kundskaben om den nylig opfundne Runeskrift med sig fra Syd.

Kong Rodulv.

Vi har hørt om den norske Kong Rodulv *(Roduulf),*

„som foragtende sit eget Rige fløi til Goterkongen Theodoriks Skjød og dér fandt den Tilflugt, han søgte“, som Jordanes pompøst udtrykker sig. Hvordan kunde en norsk Konge i det 5te Aarhundreds Slutning komme til Donauegnene uden at være ført med Folkevandrings Strømme? Lige nord for Donau stod i 489 Erulerne som Goternes nærmeste Naboer. Kan da ikke Kong Rodulv ha været en Eruler, en af Førerne for denne Folkehær af Nordboer? Nu var der, ved vi, netop i disse Aar en Erulerkonge, til hvem Theodorik som Gave sendte Hest, Sverd og Skjold, og derved gjorde ham til sin Fostersøn. — Theodoriks Brev kjender vi endnu. — Vi ved ogsaa, at Erulerne virkelig ved denne Tid havde en Konge ved Navn Rodulv (*῾Ροδοῦλφος*), som faldt i Kamp mod Langobarderne. Ligger det ikke nær at slutte, at den norske Kong Rodulv, Theodoriks Fostersøn og den eruliske Kong Rodulv er én og samme Person? Saa har da Rodulv været en Høvdingeskikkelse af samme Støbning som Vikingetidens Mænd. Født i en Afkrog af Norge, som Høvding over en lille Stamme, er ogsaa han draget med i Folkevandringens Dragsug. Sammen med Mænd fra det sydvestlige Norge, Egne, hvorfra senere de første Vikingetog gik ud, har han sluttet sig til Erulernes Flok, er blevet deres Konge og falder tilsidst fjærnt fra Hjemmet paa Ungarns Sletter.

Saaledes tænker jeg mig Rodulvs Livsbane, fuld af Eventyr og store Hændelser som hele denne Tid, et værdigt Æmne for Sagn og Digtning. Muligt er det ogsaa, at Folkets digtende Fantasi har grebet denne Skikkelse.

Folkevandringen' er jo ikke bare en Handlingens og de vældige Hændelsers, men ogsaa en Digtningens Tid. Heltenes Gjerninger synes — for at bruge Eddakvadet „Hyndluliöð's“ Ord „at hvirvle mellem Himmelens Hjørner“; de lever paa Folkenes Læber og

vokser dér til Sagn og Digt. Folkevandringen er, som alt flere Forskere har søgt at vise, den første Blomstringens Tid i de germanske Folks Digtning. Fra Goterne har til hele den germanske Verden bredt sig Digte om Ermanarik, „den grumme Løftesbryder“, som dræber den unge Svanhild og selv hevnes af hendes Brødre, om Goternes Kampe med Hunnerne ved Weichselfloden og om Theodorik den store. Burgunderne har sunget om sit Folks Undergang. I Frisland og hos Stammerne ved Østersjøen har der været Digte og Kvad. Det meste af denne Digtning er nu tabt, og intet af den findes i sin oprindelige Skikkelse. Men hvor yrende rig den engang har været, kan vi forstaa af et Digt som „Wîdsîð“ („Sangernes Færd viden om“). Hvilket Galleri af Sagnkonger og Heltekvad opruller ikke dette Digt for os: om Hunnerkongen Attila, om Goterne, om Langobardernes Konge Alboin, som havde „den letteste Haand“ til Pris at virke og til at uddele straalende Ringe, om Kampe mellem Friser og Danske ved Eideren, osv.! Ogsaa for de nordiske Folk maa Folkevandringen ha været en rig Digtningens Tid: om Skjoldungerne i Leire, om de gudebaarne Konger i Upsala og deres Kampe med Gauterne, om Trønder og „de krigerske Raumer“ har der været Sagn og Sange. For de nordiske Landes Vedkommende er dog Folkevandringen nærmest at kalde for en Tid, da Digtningen spirer og vokser, for siden — i Vikingetiden — at springe ud i fuld Blomst. Saa er da kanske ogsaa Kong Rodulv en af de Skikkelser, som Sagnet har grebet og om hvem Digtningen har ranket sig.

Røkstenen i Østergøtland (fra henved Aar 900) med dens lange Indskrifter, baade i den ældre og den yngre Rækkes Runer, er Vikingetidens merkeligste Sprogmindesmerke; den er som en hel Bog, der fortæller

om gamle Kvæder og Sagn. Indskriften er dunkel og paa enkelte Steder ikke med Sikkerhed læst. — Læsningen skyldes Professor Sophus Bugge. —

Blant de gamle Sagn og Digte, Runemesteren fortæller om, er der først et om Theodorik den Store *(Þiaurikr)*, Goternes eller, som han i Digtet kaldes, „Mæringers“ Konge. Digteren tænker sig ham sidddende rustet paa sin Hest, vistnok, som Schück har víst, saaledes som Theodorik sad paa sin Rytterstatue i Ravenna, der af Karl den Store blev ført til Aachen:

„Fordum Tjodrik
den frygtløse raaded,
Sjøkrigeres Høvding,
for Reidhavets (ɔ: Adriaterhavets) Strand.
Sidder paa gotiske
Ganger nu rustet
med Sverd over Aksel
Mæringers Ædling.“

Derpaa fortsætter Runemesteren:

„Det fortæller vi som det tolvte, hvor Valkyrjens Hest (d. e. Ulven) ser Foder paa Valen, der tyve Konger ligger fældet.

Det fortæller vi som det trettende, hvilke tyve Konger sad i Sjølund i fire Vintre med fire Navne, Sønner af fire Brødre:

Fem Valker, Sønner af Raadulv; fem Reidulver, Sønner af Rugulv; fem Haaisler, Sønner af Haruth, fem Gunnmunder, Sønner af Æirn.“

Her fortæller da Runemesteren om et Tog, som tyve Konger har gjort til Sjælland. Det tilhører, ligesom Theodorik den store, Sagnets og Digtningens Verden og tilhører vel, ligesom denne, Folkevandringens Tid. Tog til Sjælland i Vikingetiden kjender vi ikke, og om et saadant Tog kunde ikke let alt ved Aar 900 Helte-

digtningen ranke sig. De tyve Kongers Tog maa være ældre. — Tyve Konger, Sønner af fire Brødre: Valke Reidulv, Haaisl og Gunnmund er kjendte nordiske Mandsnavne; men Raadulv *(Ráðulfr)*, Rugulv, Haruth og Æirn, det er ingen vanlige Personnavne. Raadulv det er „den raadende Ulv", Rugulv er „Rygernes Ulv", Haruth, d. e. „en Mand fra Hordeland"; Æirn, d. e. „en Mand fra Hedemarken, Hunernes Land". Saaledes har Forskerne tydet disse Navne. Rugulv er med andre Ord et Eponym for Rygerne, Haruth for Horderne og Æirn for Heinerne. Røkstenen fortæller altsaa om et Tog til Sjælland af Ryger, Horder og Heíner. De føres af Raadulv, den herskende Ulv, eller af hans Sønner. Saaledes synes vi at maatte forstaa Indskriftens dunkle Ord. — Navnet Raadulv findes, har vi hørt, ellers ikke; det kan ikke som Rugulv være en Stammes Eponym. Mon det ikke skulde være en digterisk Omskrivning for Mandsnavnet Rodulv? En Konge ved Navn Rodulv, som paa Folkevandringens Tid drager paa Vikingefærd i Spidsen for Ryger, Horder og Heiner, — mon vi ikke i Digtningen om ham blant andet ogsaa eier et Minde om Rodulv, Rygernes og Hordernes Konge, Erulernes Konge og Theodoriks Forbundsfælle? Jeg har alt sagt, at Tiden var en digtende Tid. Historien selv blev ved at gjenfortælles fra Mund til Mund til Sagn og Digt, som bredte sit Slør over Virkelighedens Verden. Ingen magter nu i Fortidens Heltekvad at skille Digt og Virkelighed ud fra hinanden. Gjennem Poesiens Gyldenslør aner vi kun Virkeligheden. Men det er som aner vi Tidens Storhed, dens Kampe og Brydninger, i de Toner, som klinger igjen i Digte og Kvad. Saa maa da ogsaa den Raadulv, om hvem Røkstenen taler, ialfald ha været et af Fortidens store Navne, en af dem, der staar som Bautastene i et Folks Vandring gjennem Hi-

storien. Er det for dristigt ogsaa at slutte, at dette Tog af norske Konger til Sjælland har noget at gjøre med Danernes Kampe med Eruler og Hadho-Barder?

Efter Erulernes Fordrivelse kommer der en ny Vikingetid for de nordiske Folk. Daner og Gøter tager i Forbund Arven op efter dem. Vi har alt hørt om Kong Hugleiks Tog til Hattuariernes Land.*) Ogsaa Danerne synes ofte at ha gjort Tog med til Friesland. Digteren Venantius Fortunatus taler saaledes i stolte Ord i et Digt til Hertug Ulv (Lupus) af Champagne om en Seir, som denne omkring 565 vandt over danske Vikinger, der — ligesom Erulerne i Forbund med Saksere — havde gjort Indfald i Friesland, paa Grænsen af af den nuværende Provins Groningen. Ogsaa i et Digt fra henved 580 nævner Venantius Danerne blant Frankerkongens Fiender. Men fra denne Tid af og ned til omkring 800 hører vi ikke mere om Vikingetog ned til Frankerrigets Kyster.

Ogsaa norske Mænd var med i denne Tid og — merkelig nok — fra den Egn, som ligger nordligst i Norge, *Haalogaland* nemlig. I sit paa gamle Kilder byggede Digt om Ladejarlernes Stamfædre, „Haaløigjatal", synger Øivind Skaldespiller om Haaløigiske Kongers Hærtog tilsjøs, og om deres Kampe med svenske Konger. Disse Færder maa ha fundet Sted i det 6te og 7de Aarhundred. Snorre fortæller herom i Ynglingasaga: „Yngve Alrikssons Sønner hed Jorund og Erik; de laa

Vikingetog fra Haalogaland.

*) Gregor af Tours kalder Hugleik (hos ham Chochilaicus) for Danernes Konge. Men Beowulf kalder Hygelâc, der er den samme Person, for Konge over Geatas, og i en frankisk Kilde, som er noget yngre end Gregor, kaldes Huglaicus Konge over Goterne. Hugleik maa følgelig ha været Konge over Geatas eller Gauterne. Geatas kan næppe, som andre Forskere mener, betyde „Jyder". Thi da Erulerne før 512 vandrede gjennem Jylland, tilhørte det Danernes Folkestammer.

i denne Tid ude paa Hærskibe og var store Hærmænd. En Sommer herjede de i Danmark, og stødte da paa Haaløigekongen Gudlaug; de holdt Slag med ham, og Enden blev, at Gudlaugs Skib blev ryddet; men han selv blev fangen. De flyttede ham til Land paa Strømønes *(Straumeyjarnes)* og hængte ham dér. Hans Mænd kastede dér Haug op efter ham. Saa siger Øivind Skaldaspiller:

„Men Gudlaug tæmmed den grumme
Sigars Hest (d. e. Galgen), da Seier vandt
Østerkongerne, og Yngves Sønner
den Gavmilde i Galgen hængte.
Og ligbærende luder paa Nes
Vinges Træ (d. e. Galgen), hvor Vigen deles.
Der er kjendt ved Kongens Grav
Strømønes med Stene merket.“

Gudlaugs Søn Gylaug hevnede dog siden sin Fader. Han mødte, fortæller Snorre efter „Ynglingatal“, Kong Jorund i Oddesund, vestligst i Limfjorden, og lagde til Strid med ham. Enden blev, at Gylaug overvandt Jorund og lod ham hænge i en Galge. Snorre ved ogsaa at fortælle om ældgamle, fredlige Forbindelser mellem Haaløige- og Sveakongerne, om Hesten Ravn, som Upsalakongen Adils sendte i Gave til Kong Godgest af Haalogaland, og som Godgest red paa, da han fandt sin Bane „i Amd (den sydligste Del af Hindøen) paa Haalogaland“. Med disse gamle Sagn, som i Aarhundreder har levet i Folkemunde og er blevet omtydet og forvansket, stemmer andre Vidnesbyrd merkelig overens. Den nordligste norske Runeindskrift er fundet paa Gimsø i Lofoten, og er fra første Halvdel af 9de Aarhundred. Indskriftens Indhold, Sprog og Runeformer gjør, at Professor Sophus Bugge mener, at den „har været sat af en *svensk* Mand til Minde om hans Bro-

der, som havde bosat sig udenfor Hjemmet. Jeg vover ikke at bestemme, fra hvilket Landskab den svenske Mand har været, men holder det for sandsynligst, at han har været fra Mellem-Sverige“ (Norges Indskrifter med de ældre Runer I, 410).

Gimsø-Indskriften har ogsaa Eiendommeligheder, som vi finder igjen paa Runeindskrifter fra Østergøtland, Gotland, Jæderen, Orknøerne og Øen Man, en kortkvisttype af Runeskriften, som synes at være opstaat paa Gotland, og derfra at ha udbredt sig vestover, den for Nordmænd og Svensker typiske Vikingeskrift. Men mon vi ikke i dette har et Fingerpeg, som kan føre os videre. Den Mand, over hvem Gimsø-Stenen er sat, kan næppe være kommet til Lofoten over de Fjelde, og uveisomme Strækninger, som skiller Nordland fra svenske Bygder. Han maa, som ogsaa selve Indskriften synes at vise, være kommet vestenfra — fra de britiske Øer. Fra Vikingetidens Begyndelse har vi ogsaa et andet Minde om Møde der vesterpaa mellem haaløigske og svenske Mænd: et af de ældste Eddadigte er Kvadet om Smeden Valund. Forskerne har vist, at dette Kvad er digtet af en Mand fra Nordland; det indeholder nemlig mange typiske, nordlandske Naturbilleder. Denne nordlandske Digter maa ha hørt Forbilledet for sit Kvad i England, hvor Sagnet om Valund alt tidligere var kjendt. Men dette nordlandske Kvad om Valund maa alt omkring Aar 900 ha været kjendt paa Gotland. Vi husker fra første Bind om Vikingerne den merkelige Billedsten, som blev fundet ved Ardre Kirke paa Gotland, og som bl. a. har Billeder fra Valundsagnet. Her ser vi ogsaa fremstillet de Ski, som maa være kommet ind i Valundsagnet ved den nordlandske Skald; thi Skiløbning kjendtes jo i det 9de Aarhundred hverken i England eller i Tyskland. Nu drev,

ved vi, fra gammel Tid af gotlandske Mænd Handel paa England og Skotland. Her maa de da ogsaa ha lært den nordlandske Digters Kvad om Smeden Valund at kjende.

Mon ikke de Kampe mellem svenske og haaløigske Konger, som „Haaløigjatal" fortæller om, ogsaa har været ført der vesterpaa. For Haalogalands Indbyggere laa den lige Vei til rigere Lande ikke til Danmark, men over Færøerne, Shetlandsøerne og Orknøerne til Skotland og England. Allerede før Aar 700 maa norske Mænd ha bosat sig paa Shetlandsøerne. Og i Begyndelsen af det 7de Aarhundred synes Nordmænd at ha gjort Vikingetog til Hebriderne og Irlands Nordkyst.*) Billeder paa gotlandske Stene viser ogsaa, at gutniske Mænd alt i det 7de Aarhundred, sammen med Nordmændene, er kommet til Orknøerne eller til Skotland, hvor de har lært den eiendommelige keltiske Prydkunst at kjende. Ved Orknøernes strømomflydte Kyster har da norske og svenske Mænd i det 7de Aarhundred mødtes i fredlig Idræt som vel ogsaa i Strid og Kamp.

Nu mindes vi, at Kong Gudlaug af Haalogaland skal være falden ved Strømønes *(Straumeyjarnes)*. Men hverken i Jylland eller andetsteds i Danmark kjendes et saadant Stedsnavn. Derimod kaldtes en af Orknøerne af vore Forfædre „Strømø" *(Straumsey,* nu Stronsay). Her kan det da ha været, at Yngves Sønner og Gudlaug kjæmpede. Saa fortæller „Ynglingatal" **), at Kong Jorund fandt sin Død i Limfjorden; men Digtet nævner ikke, at det er Kong Gylaug af Haalogaland, som hevner sin Fader Gudlaug. Det laa da nær for Snorre

*) Vikingerne I, 136 f.

**) „Ynglingatal" er et Kvad af Tjodolv af Hvin om de gamle Ynglingekonger i Upsala og deres Efterkommere i Norge, Harald Haarfagers Forfædre.

eller for Øivind Skaldaspiller, som ogsaa maa ha kjendt „Ynglingatal“, at smelte Fortællingerne om Gudlaugs og om Jorunds Død sammen til ett og at forlægge Stedet for begges Død til Danmark, især da de gamle Kvad, som var „Haaløigjatals“ Forbilleder, synes at ha kaldt Galgen for „Sigars Hest“ og „Hagbards Strikke“ og baade Hagbard og Sigar var danske Sagnkonger. Vi ved jo ogsaa, at „Ynglingatals“ Digter paa lignende Vis har misforstaat sine Kilder, at han f. Eks. har forandret Vendel i Upland i Sverige til Vendel i Jylland. Jeg vover ikke at paastaa, at denne Forklaring er sikker, men ialfald er det merkeligt, at Haalogaland dér langt i nord er en af de første norske Landsdele, som har staat i Forbindelse med fremmede Lande og hvis Indbyggere, alt før Vikingetiden, har seilet til de britiske Øer og endnu videre. Grunden ligger, tænker jeg mig, i at Lofotfisket allerede i hine fjærne Tider havde Betydning og at der derfra udførtes Tørfisk til Udlandet sammen med Pelsværk fra Finmarken.

Fremmed Kulturindflydelse i Folkevandringen.

Saa har vi da, i det 5te og 6te Aarhundred især, en Vikingetid før Vikingetiden, med Tog tilsjøs af nordiske Mænd langs med Sortehavets og Ægæerhavets Kyster og over Nordsjøen til Gallien og Spanien. Men vigtigst er, som for Germanerne i det hele, de store Tog tillands ned mod Balkanhalvøen og Italien. Hvad har den da bragt os, denne Tid? Den har for første Gang bragt Nordens Lande i levende Forbindelse med Kristendom og med klassisk Kultur. De Mænd, der som Kong Rodulv eller Erulerne drog til Sydens Lande, glemte ikke sit Hjem her langt i Nord. Erulernes Historie viser, at der stadig maa ha været Forbindelse mellem Hjemmet og Udvandrerne. Denne Forbindelse — gjennem Eruler og Goter især — bragte ikke bare Rigdomme, som gjorde Folkevandringen til en af de guld-

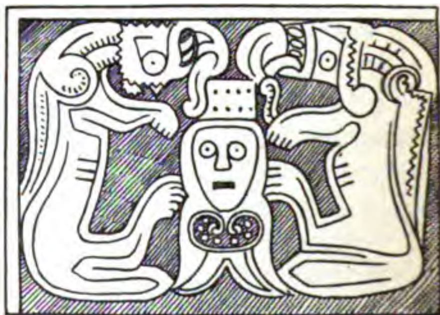

Hjelm fra Vendel, af Jern og Bronce.
(Efter Sveriges Historia I fig. 223.)

rigeste Tider; den bragte os ogsaa høiere Kultur, et Pust fra det rigere Liv dernede i Sydens Lande.

Prydkunsten udvikles.

Folkevandringens Stil naar op til Norden, og naar paa Gotland kanske sin høieste Fuldkommenhed. Et Vidnesbyrd om sydlandsk Paavirkning er især de rundt om i Norden fundne *Brakteater;* saa kaldes Hængesmykker af Guld, som er selvstændige Efterligninger af romerske Medaljer og Keisermynter. Mange af Brakteaterne er raa og barbarisk udførte; andre derimod er vakre og prydelige og viser de første famlende Forsøg i Menneskefremstillingens Kunst. Fra Grækenlands og Italiens rige Billedverden er det vel, at de hjemvendende Eruler og Goter har bragt med sig Evnen og Lysten til i Metal og i Træ at fremstille Billeder af Menneskelivet, Krigere tilhest og i Kamp, indbyrdes eller med vilde Dyr. Fra Tiden mellem Folkevandringen og Vikingetiden stammer de præg-

(Efter B. Salin, Die altgermanische Thierornamentik.)

tige billedsmykkede Hjelme, som er fundne i Kongegravene i Vendel i Upland. Fra samme Tid stammer ogsaa et Par paa Øland fundne Bronceplader med ophøiede Billeder. Disse Billeder er ægte nordiske og kunde, som en anden Forsker (Knut Stjerna) har sagt, gjælde for Illustrationer til „Beowulf“. Men de vidner ogsaa om Kulturforbindelse med Sydens Lande. Manden i Kamp med et Vilddyr, paa Bronsepladen fra Øland, er visselig en Billedfremstilling fra et nordisk Sagn; men selve Billedet stammer fra Syden, fra Billeder, som har forestillet Daniel i Løvekulen.

Bronceplade fra Øland.
(Efter Sveriges Historia I, fig. 232.)

Naar Mænd paa Øland og i Upland paa en saa mesterlig Maade har forstaat at fremstille Billeder i den haarde Malm, og naar gotlandske Mænd paa Stenens Flade har hugget matematisk sikre Solhjul og Spiraler, da maa de ogsaa ha forstaat at skjære kunstfærdige Billeder i Træ. Tiden har elsket Billeder og farvelagte Udskjæringer paa Dragkister, Bænke, Stolper og Høisæder, og paa Væggene brogede Tapeter med vakre og enkle Mønstre, men ikke før i Vikingetiden med Billedfremstillinger. Denne Prydkunst har naaet sin høie Udvikling ikke alene i Sverige, men ogsaa i Danmark og i Norge. Om hvilken teknisk Dygtighed og Kunstsans vidner ikke Osebergskibet (fra det 9de Aarhundred), hvis Dyreromantik tydelig viser Sammenhæng med Folkevandringstidens! Men de vestfoldske Kunstnere, som her har virket, kan ikke ha laant

fra fremmede Lande. De maa ha levet paa kunstnerisk Arv fra Folkevandringstiden.

Vigtigst af alt, hvad vore Forfædre lærte i denne Tid, var dog Evnen til i Skrift at kunne udtrykke sine Tanker. Goterne nede ved Sortehavet havde tidlig i det 3die Aarhundred opfundet *Runeskriften.* Men før Aarhundredet var løbet tilende, var alt Kjendskab til Runer naaet til Norden. Flere af de ældste norske Runeindskrifter synes endog at vidne om, at med Runeskriften det første svage Bud fra Kristendommen er naaet op til os.*) Og naar den i Tune i Smaalenene fundne Runesten (fra før Aar 500) fortæller, at „tre Døtre delte Arven", da er jo dette stridende mod al gammelgermansk Retsskik. Men mon vi ikke ogsaa tør sætte dette i Forbindelse med Kulturpaavirkning fra Syd-Europa?

Forbindelsen med fremmede Lande bragte nye Kundskaber, nye Redskaber og nye Varer op til de nordiske Lande. Mindet om alt det, som Menneskene har lært i denne Tid, lever i Sproget. En Række Fremmedord maa nemlig alt før Vikingetiden være kommet ind i de nordiske Sprog, de fleste af dem vel under Folkevandringen. Blandt disse Ord kan jeg nævne vort „Krone", som stammer fra det latinske *corona* (paa en Brakteat læses i Runer on walhakurne „paa den vælske Krone"), og videre spidul (d. e. spindul, „en Naal, Fibula"), som stammer fra det latinske *spinula* og forekommer i Indskriften paa Fonnaaspænden fra det 7de Aarhundred. Fremdeles — vort „Sæk" (oldn. *sekkr,* fra lat. *saccus* og græsk σάκκος), som har dannet et saa gammelt Stedsnavn som Øen Sekken i Romsdalen. Ogsaa taska „Taske, Pose" (fra Romansk) og skutill „lidet Bord, Fad" (fra lat. *scutela* „Fad") er vel kommet ind før Vikingetiden, da de forekommer i gamle

*) Se Vikingerne I, 58 f.

norske Gaardnavne. Videre kan jeg nævne Ord som „Silke“, der over Rusland er kommet fra Asien, tafl „Brætspil“ (af lat. *tabula* „Bræt, Spillebræt“) og „Vin“. Ti baade Brætspil og Silkestykker er fundet i nordiske Grave, som er meget ældre end Vikingetiden, og alt i de første Aarhundreder af vor Tidsregning er romerske Vinfade, som visselig engang har været fulde af Vin, naaet hidop. Jeg tror ogsaa, at et saa almindeligt Ord som „Klæde“ (oldn. *klæði*) er naaet til Norden under Folkevandringen. Sprogforskerne mener nemlig, at „Klæde“ ikke kan være urbeslægtet med det tyske Kleid. Heller ikke synes det at stamme fra Angelsaksisk *(claþ)*, men derimod fra frisisk *(clêth)*. I Vikingetiden blev dog næsten alle germanske Fremmedord optaget fra Angelsaksisk, og Sandsynligheden taler da for, at „Klæde“ er kommet ind i Sproget før denne Tid. Denne Liste kunde visselig mangedobles. Men den vidner dog, saa kort den end er, om at Nordens Folk, ogsaa før Vikingetiden, har staat i Forbindelse med romersk Kultur og de af den prægede Lande.

Folkevandringen blev dog ikke for Nordmænd, Svensker og Dansker den store Gjennembruddets Tid, som den blev for de andre germanske Stammer. Grunden var vel især, at Erulerne — det store Bindeled mellem Nord og Syd — gik tilgrunde, at Goterne trak sig bort fra Weichselegnene, og at slaviske Folk fæstede Bo ved Østersjøens Sydkyst — fra Weichsels Munding og til nordligst i Holsten. De nordiske Folk blev derved stængt ude fra Kulturfolkenes Kreds; til Naboer havde de foruden Finner og Slaver kun Sakser, som ikke stod høiere i Kultur end de selv. Saaledes fik de Spirer, som var saaet i Folkevandringen, ikke Tid til fuldt at vokse og at udvikle sig. Der trængtes en ny Vikingetid.

Vil vi søge at forstaa Vikingetiden, bør vi ogsaa

mindes, at ikke bare Nordboer, men ogsaa Goter, Sakser og andre germanske Folk under Folkevandringen har optraadt som daadlystne Vikinger, og at Vikinger og Vikingetog kjendes fra alle Tider af Historien og fra alle Dele af Jorden.

Vikingetog i andre Folks Historie.

Vikingetog — det er jo ikke andet end Tog over Havet, fortsat gjennem et længere Tidsrum, fra fattigere til rigere og solvarmere Egne. Deres Maal er Bytte og Guld. Men ofte vokser ogsaa, lidt efter lidt, Lysten til at blive Herrer i Landet med de frugtbare Marker og de rige Slotte. Herjetogene vokser til Erobringstog. Hvad andet end Vikingefærder kan vi kalde de Røvertog, som Tyrrhener, Lyker, Dardaner, Myser og andre Folk ved Ægæerhavet i det 13de Aarhundred, før vor Tidsregning stadig foretog ned til det rige Ægypten, sidst i 1230 under Ramses 3's Regjering? Ligesom Væringerne i Konstantinopel saaledes træder de i Faraos Tjeneste og danner hans Livvagt. Vikinger at kalde for er ogsaa de keltiske Galater, som bosatte sig i Lille-Asien. Irerne herjer i det 4de og 5te Aarhundred af vor Tidsregning paa Britanniens Kyster, lokkede af Rigdommene i den endnu romerske Koloni. De gjør Bytte, vinder Land, og grunder et Rige paa Skotlands Vestkyst. Irernes Vikingetid er, ligesom vor egen, en Sagnets og Digtningens Tid, hvor de store irske Heltesagn udformes og bliver til.

Hvilken Forskjel er der vel mellem Arabernes Sjørøvertog i Middelhavet i den tidlige Middelalder og Vikingetogene til Landene ved Nordsjøen? Fra en helt anden Del af Jorden melder Historien ogsaa om Vikingetog. For det lille Japan laa i gamle Dage Kina, med dets ældgamle Kultur og umaadelige Rigdomme, som Frankerriget og England for Danmark og Norge ved Aar 800. Japanerne var i det 15de og 16de Aarhun-

drede, før de stængte sig ude fra Omverdenen, et erobrende og dristigt sjøfarende Folk. Deres Skibe drog til Filippinerne og Bag-Indien; de vandt Korea og gjorde stadige Herjetog til Kysterne af Kina. „De var," siger en tysk Etnograf, „en Landeplage, som Normannerne i den tidlige Middelalder var det for Tyskland".*)

Vikingetogene har saaledes sin Grund i Aarsager, som gjælder for alle Folk og til alle Tider. Men paa samme Maade kan vi ogsaa hente Forstaaelse af Vikingetidens Mennesker fra andre Folk og andre Kulturer. Vi maa da ikke tro, at den Tids Mennesker ligger os saa fjærnt, at vi ikke kan forstaa dem, vi, som dog er deres Efterkommere i lige Linje. Det, som i Aarhundreders Løb skifter, er ikke saa meget det indre Menneske med dets Sorger og Glæder, dets Had og Kjærlighed, som det er den ydre Ham, Menneskets Fremtræden, dets Tanker og Forestillingskreds.

*) Ratzel, Völkerkunde III, 528.

Vikingetidens Mennesker.

I. Forskjel fra Nutiden; Overensstemmelse med primitive Folkeslag.

Mest forskjellige fra Nutidens Mennesker viser Vikingetidens Nordboer sig i sit Forhold til Strid og Kamp. Her staar de endnu i mange Stykker paa det primitive Naturmenneskes Standpunkt, og viser en Lighed, som ikke kan være tilfældig, med Polynesiere, Malaier, Zulukaffere og andre halvvilde Folkeslag, medens de paa andre Omraader er naaet langt videre og er Kulturmennesker, Europæere. I Kamp og Strid saa Vikingetidens Mennesker, som naturlig kan være, sin vigtigste Syssel. Tidens mest indbringende Næringsvei var jo Herjetog til fremmede Lande. Dens mandlige Ideal var den modige, æventyrlystne Kriger, som Lodbrokssønnerne f. Eks. Dens Religion var en Kampens og Stridens Religion. Til dens Paradis kommer alene de Mænd, som er faldne i Kampen. Vore Forfædres urgamle Dødsrige var, som alle primitive Folkeslags, et koldt og klamt, mørkt og glædeløst Skyggernes Hjem, omgivet af tause Vande. Valhal er Kampglædens guldtækkede Bolig, hvor Einherjerne leger Stridslege og holder Gilde, opvartet af fagre, lyshaarede Kvinder, som bærer „Horn fulde af gammel Mjød“ mellem Mændenes Rækker. Vore Forfædres Guder er ikke længer de stille Naturguddomme, som Prokop fortæller om, Guddomme i Him-

melen, i Luften, i Jorden, i Havet, i Floder og Bække. De fleste af dem har forandret Natur, er blevet til straalende Vikingeguder. Nerthus, Jordens Moder, Avlingens og Grødens ældgamle Gudinde, som paa Tacitus's Tid dyrkedes paa de danske Øer og i Nordtyskland og siden med de andre Vaneguder kom til den skandinaviske Halvø, forvandles fra Kvinde til Mand og bliver en Handelens og Sjøfartens Gud. Sønnen Frøi, som oprindelig havde været ett med Njord, dyrkes i Upsala, den gamle Tros Hjem, fremdeles som Frugtbarhedens Gud, kaldes Frigge (af Roden *fri at elske)*) og fremstilles med en uhyre Priapus, Frugtbarhedens Symbol. Hos Nordmænd og Islændinger er han derimod bleven til „Herren" *(Freyr)*; „Frøis Leg" betyder hos Skaldene „Kamp"; han er hos dem en straalende Krigens Guddom. Hans Søster Frøia („Fruen") forvandles til en nordisk Venus, den jordiske Elskovs ustadige Gudinde. Odin selv vokser fra at være Vindens urolige Guddom op til at blive Guders og Menneskers Fader, Valhals Herre, Krigens snilde Guddom, Vikingehøvdingen guddommeliggjort med alle hans Feil og Laster, troløs og kvindekjær. Denne Forandring maa alt være begyndt i Folkevandringstiden, da Nordens Stammer drog ud i Vikingefærd og paa Tog til Sydens Lande. Paa et af de navnkundige, nu tabte Guldhorn, som synes at stamme fra omkr. Aar 400, ser vi Billeder af Kvinder med Horn i Haanden, det samme Billede, som er saa hyppigt paa Vikingetidens Billedstene og fremstiller Valkyrjen, som byder den faldne Helt velkommen til Valhal. Alt paa Folkevandringens Tid har saaledes Valhal

Kvindebillede.

*) Adam af Bremen, som fortæller om Templet i Upsala, kalder ham Fricco.

været Kampglædens Hjem, hvorhen de kom, som faldt i Krigen eller — ved Hængning — ofredes til Odin. Den oprindelige Gudstro holdt sig dog mangesteds lige til Kristendommens Indførelse, især i afsides Dale, hvor den nye Tids Tanker ikke trængte ind. Den Vikingereligion, vi kjender fra Eddakvadene, tilhører det vestlige Norge, Island og Vikingenybygderne vesterpaa; — i Dublin var dog Thor Hovedguden —. Men ogsaa i Danmark, og især paa Gotland, synes en lignende Vikingereligion at ha været Tidens Tro. I Upsala derimod holdt man fast ved den fra Fædrene arvede Tro.

Tiden skaber en Digtning i sit Billede; Eddakvadene er fremforalt en Lovsang til Kampen. Mændene hædres med Tilnavne som kamplysten, kampbegjærlig *(gunnarfúss, gunnargiarn)*, kampmodig *(gunnhvatr)* eller kampvant *(gunntamiðr)*. Den, som ikke har Lyst til Kamp, er ikke værdig til andet end som den usleste Træl „at holde Gjeder og klyve bratte Bergkløfter, og holde i Haanden en Hasselkjæp“, (det andet Kvæde om Helge Hundingsbane, Str. 25). Til Kampen ruster Mændene sig som til en Fest. De drager i Striden „kjæmmet og tvættet og om Morgenen mæt“ (Reginsmaal, Str. 25). Hvad Tacitus fortæller om Germanerne, gjælder endnu i Vikingetiden: „Ikke for at elske eller elskes, men for at synes større og for at indjage Skræk smykker de Mænd, som skal drage i Krig, sig med des større Omhu for Fiendernes Øine“ (Germania, Kap. 38).

Skikken at lade Skjæg og Hovedhaar vokse.

I Krigen kommer alle de Sider af Menneskenes Natur, som er en Arv fra Urtiden, tydeligst frem. Vi kan forstaa de gamle Germaners primitive Samfundsorden og Retsfølelse, vi kan forstaa, at i et saadant Samfund maatte Blodhævnen blive til høieste Pligt. Men det er, som hensættes vi til et langt ældre Trin i vor Stammes Udvikling eller til mere lavtstaaende Folke-

slag, naar vi hos Tacitus læser om, at mange germanske Stammer ikke optog den unge Mand i de Voksnes Samfund, før han havde nedlagt sin første Modstander, eller naar vi læser om de underlige Skikke, som fulgte denne Optagelse. Tacitus skildrer Chatterne (i det nuværende Hessen) og fortæller bl. a.: „Hos Chatterne er det blevet til fast Sædvane, hvad hos andre Germaner kun sjelden bruges og alene hvis den Enkelte viser særligt Mandemod: Saasnart de begynder at blive voksne, lader de sit Haar og Skjæg vokse. Først naar de har nedlagt en Modstander, aflægger de denne Haardragt, som de af Manddomsmod har givet Løfte om at bære. Staaende over Blod og Bytte fra den Faldne gjør de sin Pande aaben, og da først har de, efter sin Tro, betalt hvad de skylder for sin Fødsel, og gjort sig værdige til sit Fædreland og sine Forældre. Feige og ukrigerske blir ved at ha sit skidne Udseende.“ Det kortklippede Haar er altsaa et Kjendetegn paa Krigeren. Langt Haar bærer kun den unge Mand, som endnu ikke har taget Del i nogen Krig, eller — ud fra samme Grundsyn — den, som har en Hevndaad at udføre. Derfor skar heller ikke Bataveren Claudius Civilis, som efter Neros Død ledede den vældige Opstand mod Romerne, sit Haar og Skjæg, før de romerske Legioner var nedhugget; — saa fortæller Tacitus (Historiae IV, 61). Leo Diaconus fortæller om 6000 Saksere, som lovede ikke at skjære Haar og Skjæg, før de havde taget Hevn over sine svabiske Fiender.

Denne Skik hensætter os til primitive Folks Tankegang. Ogsaa hos de krigerske Zuluer i Syd-Afrika er det fast Sædvane, at de unge Mænd lader sit Haar vokse. Først naar de er omskaarne og Høvdingen har givet dem Tilladelse til at indtræde i de voksne Mænds Række, rager de sit Hoved og anlægger Haarringen,

alle Zulukrigeres Værdighedstegn og Stolthed.*) I Oldtiden har lignende Skikke vistnok engang hørt hjemme hos mange Folkeslag paa et lavt Udviklingstrin. I den latinske Roman Appollonius af Tyrus, som i det 6te Aarhundred blev oversat efter en nu tabt græsk Original, sværger Apollonius ikke at skjære Skjæg, Haar eller Negler, før han har giftet sin Datter bort. Diodor fortæller, at da Osiris skulde drage ud fra Ægypten paa et Krigstog, lovede han Guderne at lade sit Haar vokse, indtil han kom tilbage. Derfor er det, siger Diodor, Skik at Folk, som skal ud paa Reise, ikke skjærer sit Haar, før Reisen er tilende.**)

Endnu i Vikingetiden — baade i Digtningens og i Virkelighedens Verden — pleiede Hevneren eller den, som havde et Storværk for, ikke at skjære Haar og Skjæg, før han havde fuldført sin Daad. Eddakvadet „Balders Drømme" fortæller om Odins Søn Vale, som hevner sin Broder Balders Død:

"Han Hænder ei tvætter
eller Hoved kjæmmer,
før paa Baal han bærer
Balders Fiende."

Vi ved alle, at Harald Haarfagre lovede ikke at kjæmme eller skjære Haar og Skjæg, før han havde samlet hele Norge, og at han, før han fik det Tilnavn, hvormed han kjendes af Eftertiden, blev kaldt *Lúfa* „Lurvehoved". Men dér hvor Guder og Konger gaar i Spidsen, har visselig mange mindre Mænd, hvis Navne ei længer kjendes, gjort det samme. Mangen Viking har, hvad der faldt let i Skib ude paa det vilde Hav,

*) Bahnson, Etnografien.

**) S. Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, S. 215.

lovet ikke at vaske sig eller at kjæmme og klippe Haar og Skjæg, før han havde udført sin første Daad.

I det hele krævede vistnok ogsaa vore Forfædre i Vikingetiden af den unge Mand, særlig af Høvdingesønnen, at han skulde ha deltaget i Vikingetog eller udført en Bedrift, før han blev regnet som Medlem af Mændenes Samfund. Femten Aar gammel drager Helge paa Vikingetog og fælder Kong Hunding. Tolv Aar gammel var Olav Haraldsson, da han første Gang steg ombord paa Hærskib og drog ud paa Vikingetog.

Vi finder den samme Tankegang udtrykt paa forskjellig Maade hos de fleste primitive Folkeslag. Hos Dajakkerne paa Borneo faar gjerne det nyfødte Guttebarn (ligesom Helge Hundingsbane i Eddakvadet) ved sin Fødsel et Sverd (Mandau, som det kaldes) i Gave. Han faar dog ikke Lov til at bære det som en Del af sin daglige Udrustning, før han har dyppet det i sin Fiendes Blod. Naar Gutten er blevet femten Aar gammel, drager han sammen med andre Dajakker ud for at jage Menneskehoveder. Naar han saa har vundet sine første Hoveder, faar han Lov til at røge Tobak, til at bære en Haardusk ved sit Sverdhefte, til at smykke sine Øren med Tænder og tunge Ringe, og til at gifte sig.

Det vigtigste Bytte, den Vilde, som lidet kjender til Guld og Sølv, kan gjøre i Krigen, er nemlig Hovedet af sin faldne Modstander. Hos de fleste primitive Folkeslag baade i Nutid og Fortid gjenfinder vi den Skik, at de hjemvendte Krigere bringer sine Fienders Hoveder med som Seierstrofæer. Særlig hos de netop nævnte vilde Dajakker og i det hele hos Folkeslag af den malaiske Stamme er i vore Dage Jagten efter Menneskehoveder udviklet til en formelig Sport. Carl Bock har jo ogsaa kaldt en af sine Bøger „Blandt Hoved- Jagt efter Hoved-skaller.

jægerne paa Borneo". Ved alle vigtigere Hændelser i Dajakkernes Liv, ved et Barns Fødsel, ved den unge Mands Giftermaal som ved Oldingens Gravfærd, kræves der nye Hovedskaller. Ynglingen, som drager paa Hovedjagt, skjænker dem til sin Bruds Forældre; de smykker Høvdingens Bolig eller stikkes paa Pæle omkring Rajaens Grav, hvor de Vilde danser rundt dem.

Ogsaa hos andre vilde Folkestammer blomstrer Jagten efter Hovedskaller, saaledes i Bagindiens Fjelddale og paa Ny Guinea. I Amerika var den ved Europæernes Komme meget udbredt, men drives nu især af de lavtstaaende Mundrukuer i Brasilien. Selv Polynesierne, som dog var naaet længer i Kultur, pleiede, da Europæerne først kom til Sydhavsøerne, at stikke Hovederne af sine faldne Fiender paa Pæle i Gjærdet rundt Landsbyen og at forhaane dem. Og Maorierne havde ligesom Mundrukuerne for Skik at gjemme de afhugne Hoveder og at tørre dem, saa de blev som Mumier. En gammel Reisende (Turner: „Nineteen Years in Polynesia") siger om Samoanerne: „Ingen græsk Helt kunde være mere stolt over at ha vundet Kransen i Legene end Samoaneren, naar han havde afhugget sin faldne Modstanders Hoved. Han bar det med sig gjennem Landsbyen hen til det Sted, hvor Høvdingerne sad samlede for at høre Nyt fra Kampen. Han dansede, hoppede, skreg, fortalte om sin Daad og raabte ud baade sit eget Navn, og Navnet paa den, hvis Hoved han havde afhugget. Naar han endelig var kommet frem til det Sted, hvor Høvdingerne sad, gjorde han endnu nogle Krumspring og lagde saa Hovedet ned for deres Fødder."

Hovedjagten har engang blomstret hos næsten alle Europas Folkestammer. Herodot fortæller, at Skyterne i Kampen huggede sine Fienders Hoveder af og bragte

dem til sin Konge. Vergil skildrer i Æneiden (som et Minde om Fortiden), hvorledes Euryalus's og Nisus's Hoveder blev stukket paa Spyd og ført bort. Frankernes Historieskriver, Gregor af Tours, fortæller om en Greve ved Navn Terensiolus, hvis afhuggede Hoved blev ført bort af Fienderne. I de irske Heltesagn om Cuchulinn og hans Mænd hugger Heltene stedse Hovederne af sine faldne Fiender, fører dem hjem med sig i Triumf og stiller dem paa Stage udenfor sin Bolig. Cuchulinn er saaret til Døden; men den vældige Kjæmpe vækker fremdeles Rædsel. Da siger Erc, Cairpre's Søn, til sine Mænd: „Det er en Skam for Eder, at I ikke bringer mig denne Mands Hoved i Bod for min Faders Hoved, som han bar bort med sig." Snart efter synker Cuchulinn sammen, Mændene tør nærme sig og de hugger hans Hoved af. I en tidligere Kamp siger Ferdiad til Cuchulinn: „Før Hanen galer, skal dit Hoved staa paa en Stage, Cuchulinn!" *)

Ogsaa Nordens Folk har i fordums Tid regnet den dræbtes Hoved for et Seierstegn. Især i Irland finder vi i Vikingetiden, baade blant Nordboer og Irer, Hovedjagten i mange af dens mest karakteristiske Drag: De dræbtes Hoveder afhugges, lægges for Høvdingernes Fødder og udstilles siden paa Stager.

En irsk Saga fortæller om Kampe mellem Nordboer og Irer ved Midten af det 10de Aarhundred. **) Kong Cellachan af Cashel vinder udenfor Limericks Mure en stor Seier over Vikingerne. Deres Høvdinger falder; Hovederne hugges af og bringes i Triumf til Cellachan. En Tid efter blir Cellachan fanget af Nord-

*) Revue Celtique I, 43; O'Curry, Manners & Customs of the ancient Irish III, 433.

**) The Victorius Career of Cellachan of Cashel, udg. af A. Bugge (Kristiania 1905).

mændene i Nærheden af Dublin, medens de fleste af hans Ledsagere falder. Da han fangen føres til Dublin, mødes han udenfor Byens Mure af Mænd, som kommer én efter én med et Hoved i sin Haand og spørger: „Hvis Hoved er dette, hvis er dette?“ osv. Og Cellachan maa svare og opregne Navnene paa sine faldne Ledsagere. — Ganske det samme gjorde i vor egen Tid Madhiens Tropper i Khartum efter General Gordons Død. — Men Hevnens Time kommer paany for Irerne. Munsters Mænd drager for at befri sin Konge til Armagh i Ulster, hvor de efter en hidsig Kamp seirer over Vikingerne, og indtager Byen. Næste Morgen begraver Irerne sine faldne. Men rundt Gravpladsen har de stillet Vikingernes afhugne Hoveder paa Spydstager. Hvilket underligt Billede: en kristen Gravplads udenfor Irlands helligste By, med bedende Munke i Forgrunden og grinende Menneskehoveder paa Spydstager i Baggrunden!

Vandrer vi saa fra Kampens Gny til Høvdingens Gaard, faar vi endnu i Vikingetiden mangesteds udenfor Gaarden først Øie paa et Gjærde, fra hvis Stænger Hovedskaller stiller mod os, Hoveder af Høvdingens faldne Modstandere. I en irsk Æventyrsaga, som er digtet i Vikingetiden og eier mange Minder fra denne Tid, siger Helten, Kong Muirchertach, Erca's Søn:

„I to Aar var jeg siden
Konge over Daner.
Aldrig nogen Nat der var
uden et Par Hoveder paa Stænger.“

— Et Minde visselig om den af Pæler med Menneskehoveder omkransede Vikingehøvdings Bolig. —

Disse barbariske Skikke holdt sig dog længe, ikke bare i Vikingenybygderne, men ogsaa hjemme i Norge,

helt ind i det 12te Aarhundred. Sigurd Slembedegn havde maattet flygte til Danmark, men kom en Tid efter tilbage og lagde til ved Lister, i Nærheden af en Gaard, som eiedes af en Hirdmand ved Navn Beintein. Sigurd og hans Mænd trængte ind i Huset. „Sigurd vendte sig da mod Beintein og de skiftede Hug; men det varede ikke længe, før Sigurd dræbte ham og bar hans Hoved ud i sin Haand.“ Dette var i Aaret 1138.

Endnu længere levede dog de afhugne Menneskehoveder i Folkefantasien, især som Prydelser rundt Trolds og onde Kongers Gaarde.

Sakso fortæller saaledes om Kong Sivard af Gautland, som lod sin Datters Jomfrubur vogte af en Orm og en Drage. Om nogen Beiler søgte at trænge frem til hendes Bur og slap forbi Udyrene, saa skulde han alligevel faa sit Hoved afhugget, og stukket paa en Pæl. Rundt Jættekongen Geirrøds Hal er der ogsaa ifølge Sakso et Gjærde, paa hvis Stave der er stukket Mandehoveder. Gjærdet med afhuggede Menneskehoveder finder vi ligeledes i norske og danske Folkeviser, i Visen om „Storebror og Lillebror“ og i Balladen „Den farlige Jomfru“, hvis Slot „var med Staver omsat. For hver en Stav der var neder stødt, der var en Ridders Hoved paa sat“. Videre finder vi det i tyske Digte fra Middelalderen og i valisiske Æventyr om Kong Arthur og hans Riddere ved det runde Bord. Det franske Digt om Tristram og Isolde skildrer Governal, som rider hjem fra Kampen med sin Fiendes afhuggede Hoved i Haanden. Endnu for hundrede Aar siden kunde det hænde, at Serberne i Kampen huggede sine faldne Fienders Hoveder af og bragte dem til sin Hærfører.*)

*) J. Grimm, Geschichte der deutschen Sprache (2 Ausg.) I, 100; Grundtvig, Danmarks Folkeviser IV, 51.

Lidt efter lidt kom der dog en Tid, da Kristendommen saa smaat begyndte at omforme Menneskenes Sæder. Folk afhuggede ikke længer i Kampen sine faldne Modstanderes Hoveder. Men ligeoverfor Forbrydere var enhver Pinsel, enhver Grusomhed tilladt. Det kan derfor ikke undre os, at det gjennem Aarhundreder fremdeles vedblev at være Skik at udstille de henrettede Forbryderes Hoveder paa Stager, saaledes som vi husker fra Steileborg paa Tyvsø i H. C. Andersens Æventyr „Gudfaders Billedbog“: „Paa Muren var Pæl ved Pæl, paa hver sad en Sørøvers Hoved og viste Tænder.“ Paa denne Vis gik man langt ned i Tiden frem ikke bare med simple Forbrydere, men ogsaa med Oprørere, ja endog med Mænd, som havde taget Del i aaben Feide.

Den lybekske Krønikeskriver Reimar Kock kom i 1532 til Oslo. Han saa da udenfor Akershus en Stenrøs, som var opkastet til Mands Høide. Paa denne havde der, indtil for kort Tid siden, staat en Krans af Pæle, og paa disse havde siddet Hovederne af de Mænd, som i 1508 havde gjort Opstand oppe paa Hedemarken. I Midten stod Herlog Hovfudfats Hoved med en Jernkrone paa og rundt om de vigtigste Deltageres.*) Disse Mænd, ialfald deres Anfører, var faldne i aaben Kamp mod den senere Konge, Kristian 2; de var ikke henrettede som andre Forbrydere. Kristian maa altsaa ha ført de Dræbtes Hoveder med fra Hedemarken til Akershus.

Henrik Smith fortæller i sin Aarbog for Aar 1536 (Grevefeidens Afslutning): „Gert Meyer (Marcus Meyers broder) wor och samme tid førd ij rette, men der wor ingen, som wille dømme hannom til døde samme tid, thi bleff hand førd til Helsingborg, der bleff han dømt

*) Allen, De nordiske Rigers Historie 1497—1536 I, S. 458; jfr. S. 455.

och halshuggen, och hans hoffuid bleff førd til Hellsingør och sett paa en steile."

Fra omtrent samme Tid melder Sveriges Historie om Oprørshøvdingen Nils Dacke, som faldt i en Kamp i Aaret 1543. Hans Krop blev ført til Kalmar og lagt paa Steile og Hjul, og paa hans Hoved blev der sat en Kobberkrone. Endnu Christian den femtes Lov kjender det som en Straf at blive hængt og faa sit Hoved afhugget og sat paa en Stage. Grunden til disse barbariske Straffe har i nyere Tid visselig ikke saa meget været Blodtørstighed som Ønsket om at skræmme Forbryderne og derved hindre Gjentagelser. Det er dog som at se en fjærn, længst forsvunden Fortid, naar vi i danske Aviser for April Maaned 1905 læser om, at en Neger fra dansk Vestindien af Kongeriget Danmarks Høiesteret (efter Christian V's Lov) er blevet dømt til at hænges og faa sit Hoved sat paa en Stage. Der flyder endnu Draaber af Urmenneskenes Blod i vore Aarer.

Hovedskaller som Drikkebægre.

Hos mange vilde Folkeslag er det i vore Dage Skik at gjemme de Dræbtes Hovedskaller og at bruge dem til Drikkeskaaler, medens de af Tænderne laver Smykker og bruger Haaret til at pryde Spyd og Hjelmer. Vi finder denne Skik hos Dajakkerne paa Borneo, hos Sydhavsøernes Indbyggere, hos Negrene ved Guineakysten og mange andre Steder. I Fortiden var den ogsaa udbredt hos mange europæiske Folkeslag, især i Øst-Europa. I 972 dræbte saaledes de mongolske Petscheneger Russernes Fyrste Svjatoslav og lavede af Hjerneskallen et Bæger, som de dækkede med Sølv og drak af.

Moderne Etnografer pleier i denne Skik at se en Levning af fordums Kannibalisme, og visselig med Rette. Ti om Skordiskerne, som i gammel Tid boede paa Bal-

kanhalvøen, fortælles det, at de under Ofringerne til sine Guder drak Menneskeblod af Hjerneskaller. Lignende fortælles ogsaa om andre europæiske Folk i Oldtiden. *)

Alt længe før vor Tidsregnings Begyndelse har naturligvis Germanerne ophørt at være Menneskeædere. Men gamle Skikke kan leve længe efter at deres oprindelige Betydning er glemt. Paa denne Maade kan det maaske være et Minde om Fortiden, eller rettere en Slags Atavisme, naar det om Langobarderkongen Alboin, som havde dræbt Gepidernes Konge Kunimund og ægtet dennes Datter, fortælles, at han af sin Svigerfaders Hovedskal gjorde et Bæger og tvang sin Hustru til at drikke deraf. Ligedan naar Smeden Valund i Eddakvadet Vølundarkvida tager saa grum en Hævn over Kong Nidad. Han dræbte Nidads unge Sønner og skjulte deres Kropper under Smedjens Gulv.

Men de Skaaler,
som skjultes under Haaret,
svøbte han i Sølv,
sendte til Nidad.
Af Øinene gjorde han
Ædelstene
og sendte til kloge
Nidads Kvinde.
Men af Tænderne
paa begge to
slog han Brystkringler,
sendte til Bodvild.

Er det et Minde fra Fortidens vilde Sæder, naar Eddadigtene fortæller, at Gudrun for at hevne sig paa Atle dræber de to Sønner, hun selv havde født ham, og

*) Ratzel, Völkerkunde II, 126; Grimm, Geschichte der deutschen Sprache I, 101 f.

giver Atle deres Hjerter at spise og deres Blod at drikke? Hvad jeg har nævnt, tilhører dog i Vikingetiden ikke Virkelighedens, men kun Digtningens Verden.

Ved Siden af den Skik at afhugge sine Fienders Hoveder er der næppe noget i Vikingetiden, som synes os saa fjærnt og uforstaaligt som Menneskeofringerne. De er Minder fra en Tid, da det enkelte Menneskeliv intet Værd havde, en Tid, da Trælle og Krigsfanger frit kunde dræbes og slagtes, ligesom Hunde og Heste, bare med den Forskjel, at Dyrene pinte man ikke, men det gjorde man med Menneskene. De er Minder fra den Tid, da Guderne i Menneskenes Øine var onde og ildesindede Naturmagter, som stadig maatte formildes med Gaver og Ofre, og da var Menneskene selv det kosteligste Offer. Enkelte Forskere, som Frazer og efter ham Schück, søger at føre Menneskeofringerne tilbage til længst forsvundne Tider, da Menneskene, som mange primitive Folkeslag endnu gjør, troede, at hele Naturen var besjælet af guddommelige Væsner, at Jorden, Himmelen og Havet, hver Elv, hver Bæk, hver Indsjø, hvert Træ havde sin Guddom, og at denne Guddom ligesom Menneskene havde en Sjæl, kunde sygne hen og dø, hvis den ikke blev styrket og forynget ved Menneskeofre, idet Ofrets Sjæl tilførte Guddommen ny Kraft*). Det er muligt, at denne Forklaring er den rigtige. Men jeg synes dog, at det for senere Tiders Vedkommende er lettere at forklare Menneskeofringerne ud fra det Rædselsforhold, hvori det primitive Menneske staar til Guderne. Efter hvert som Kulturen stiger, bliver ogsaa Menneskets Forhold til Guderne et andet. Guderne flyttes fra Jorden op til Himmelen, til sin fjærne Olymp, hvorfra de kun sjelden griber direkte ind i Menneskenes

Menneskeofringer.

*) Schück, Studier i nordisk Litteratur- och Religionshistoria II, 109 ff.

daglige Færden. Menneskene vover at skue frit ud i Verden uden at kues af Trældomsfrygt for Guderne. De fortsætter dog stadig med sine Menneskeofringer, af Frygt for ellers at vække Gudernes Vrede, og kommer der Uaar eller onde Tider, tror de ialfald, at det er deres Pligt ved Menneskeofringer at forsone de himmelske Magter. Derfor kunde endog Folkeslag, der paa andre Omraader var naaet saa høit som Gallerne paa Cæsars Tid eller Aztekerne i Mexiko, fortsætte med at ofre Hekatomber af Mennesker til Guderne.

Der findes ogsaa en anden Slags Menneskeofringer. Naar en Negerhøvding ved Guineakysten dør, blir straks hans vigtigste Tjener dræbt og maa følge ham i Graven sammen med den Dødes mange Hustruer. Hos enkelte vilde Folkestammer paa de ostindiske Øer blir endog en af den afdøde Høvdings Slaver levende bundet til Gravstolpen. Ogsaa i Amerika og paa Sydhavsøerne finder vi Spor af den samme Skik, som har sit Udspring i den Tankegang, at det næste Liv er en tro Gjentagelse af det nuværende og at Høvdingen ogsaa efter Døden maa være omgivet af sine Hustruer og Slaver*). Af samme Grund pleier man jo ogsaa rundt om paa Jorden at give den Døde Vaaben, Redskaber, Smykker og Mad med i Graven.

Germanerne har ogsaa engang ofret Mennesker til Gudernes Ære og ved sine Høvdingers Grave. Tacitus fortæller, at Germanerne paa visse Dage plejede at ofre Mennesker til Mercur (den latinske Oversættelse af Odin). Naar Suebernes Stammer samledes for at dyrke sit Folks øverste Guddom og Stamfader, Guden Ty, i den hellige Lund, som efter deres Tro var deres Slægts Urhjem, begyndte de den hellige Handling med at ofre et Menneske til Guden. Et Offer til Guddom-

*) Ratzel, Völkerkunde I 172; II 462, 698.

men var det ogsaa, naar de Trælle, som havde fulgt Gudinden Nerthus's Vogn rundt til Menneskenes Boliger, tilsidst sammen med Gudebilledet og Vognen blev druknet i den stille Indsjø.

Hos alle germanske Stammer har Menneskeofringen været fortsat langt ned i Tiden, helt ind i den kristne Tid. Under en Krig med Goterne vandt Frankerne, som i Navnet var kristne, en Bro, som førte over Po. De Kvinder og Børn, som de fandt paa Broen, ofrede de til Guderne, idet de kastede deres Legemer i Floden som et Forvarsel for Seieren. Saa fortæller Prokop (II, K. 25). Endnu i Begyndelsen af det 8de Aarhundred pleiede Friserne at ofre Forbrydere til Guderne ved at hænge dem, kvæle dem med Strikker eller kaste dem ud i Havet og lade Flodbølgen skylle over dem. Hængning, Kvælning og Drukning har stedse været de Maader, hvorpaa Germanerne pleiede at udføre sine Menneskeofringer. Hængningsdøden er velkjendt. Ialfald i Vikingetiden ofrede Nordboerne Mennesker til Odin ved at hænge dem i en Galge eller i et Træ og kvæle dem.*) — Kvælningsdøden og Hængningsdøden har vel været forbundne. — At ofre Mennesker til Guderne ved at drukne dem enten i Indsjøer — som Nerthus's Tjenere — i Floder, eller i Havet var almindeligt ogsaa hos Nordens Folk. I den hellige Kilde ved Templet i Upsala pleiede Hedningerne at sænke et Menneske levende ned. Nordboerne i Rusland ofrer Diebørn til „Underverdenens Magter“ ved at kaste dem i Donaus Bølger; og en islandsk Saga fortæller, at der udenfor Gudehovet var en Myr, hvori de Trælle eller Forbrydere, hvormed der skulde blotes, blev sænket ned. Det var til Ære for Under-

*) S. Bugge, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, S. 316 f.

verdenens Magter, at vore Forfædre druknede Mennesker. Fra gammel Tid tænkte vore Forfædre sig, ligesom Grækerne, Dødsriget omgivet af kolde og mørke Elve. For at naa did maatte man ride over Helbroen, ro eller seile. Dødsriget — og senere Helvede — tænkte Folketroen sig ogsaa som en bundløs Myr. Derfor findes der i Danmark og Tyskland Stedsnavne som Hellekjær og Helleputze („Helvedesmyren"). Naar nu de Gamle vilde ofre til Dødsrigets Guddomme, saa laa det vel nærmest for dem at gjøre dette ved at sænke sine Ofre i Havets eller i Flodens Bølger eller ved at putte dem ned i den bundløse Myr.

Ogsaa Nordmænd, Svensker og Dansker har da fra Urmindes Tider søgt at vinde Gudernes Gunst ved Mandeblot. Helst ofrede de naturligvis Krigsfanger eller i Mangel deraf Trælle og Forbrydere. Men kom der Uaar eller andre Tegn, som viste, at de havde vakt Gudernes Vrede, da kunde de bringe endog sin egen Konge som Offer til Guderne. Medens Olaf Trætelgja var Konge i Vermland, blev der engang Uaar og Hungersnød. De gav sin Konge Skylden for dette, saaledes som Svearne har for Skik at tilskrive sine Konger baade Uaar og gode Aar. Kong Olav var lidet af en Blotmand. Det likte Svearne ikke og troede, at dette var Grunden til Uaaret. „De drog da en Hær sammen, gik mod Olav, omringede hans Hus, brændte ham inde og gav ham til Odin for at faa godt Aar." Saa fortæller Snorre i Ynglingasaga efter Tjodolv af Hvins Vers. Selve Tankegangen gjenfinder vi hos de fleste primitive Folk. I det hele havde vore Forfædres Forhold til Guderne før Vikingetiden bevaret meget af sin oprindelige primitive Karakter. Guderne var endnu for Størstedelen Naturmagter, som stadig maatte forsones med Ofre. Særlig krævede naturligvis Krigens Gud blodige Men-

neskeofre. Prokop fortæller herom: „Thuliterne (d. e. Skandinaviens Indbyggere) er meget flittige til at bringe alslags Ofre. Men det skjønneste Offer er i deres Øine den første Mand, som de fanger i Krigen. Ham ofrer de til Ares (Krigsguden, Ty eller Odin), da de regner denne Gud for den største. Men de ofrer ogsaa Krigsfanger saaledes, at de ikke dræber dem paa vanlig Vis, men hænger dem op i en Galge af Træ eller kaster dem paa Torne eller lader dem omkomme paa andre ynkelige Dødsmaader". Ofringen ved Hængning er, som før nævnt, vel kjendt. Uforstaaligt er det derimod, hvordan Folk kunde ofres ved at kastes paa Torne. Om vi kaster en Mand ned i et Tjørnekrat eller imellem Nypetornsbusker, dør han slet ikke. Prokop maa, tror jeg, ha hørt, at Thuliterne ofrede Mennesker ved at kaste dem paa Pigger eller Spydspidser. Hvis jeg har Ret i denne Forklaring, kan vi, som vi snart skal høre, finde Spor af den samme Offerhandling i Vikingetiden.

Saa kom Vikingetiden. Asatroen voksede under Indflydelse fra Kristendom og Vesteuropas høiere Kulturer fra at være en Naturreligion op til at blive en filosofisk Gudstro. Digtere og Tænkere søger at lægge en følgerigtig Mening ind i Tilværelsen og i Verdensordningen. Vøluspaas Skald tømrer Asalæren til en mægtig Bygning. Baade det og andre Eddakvad prædiker en sædelig Livsanskuelse. Guderne forandrer ogsaa Karakter; de er ikke længer de vældige og oftest onde Naturmagter, for hvem Menneskene ræddes og skjælver. Deres Hjem blir Valhals straalende Gudeverden. De begynder af disse Skalde, som har sat en Repræsentant for sit eget Yrke Brage op i Gudernes Kreds, at opfattes digterisk, eller rettere mere menneskelig, som Skikkelser skabt i Menneskets Billede, med menneskelige Dyder og Laster. Det er den samme For-

vandling, som foregik i Grækenland, da Kunst og Digtning begyndte at blomstre, — Gudernes Menneskeliggjørelse. Men dér, hvor den nye Vikingetro vinder Indpas, eller rettere dér, hvor Folk mister den fra Fædrene arvede Tro paa Guderne, dér taber ogsaa Menneskeofringerne sin Betydning. I Irland hører vi nok fra Vikingetidens Begyndelse om blodig Grusomhed og om Skikke, som synes at staa i Forbindelse med Menneskeblot. Men de irske Aarbøger og Sagaer, som ellers har saa meget at fortælle om Vikingernes Sæder og Skikke, nævner aldrig, at de ofrede Mennesker til Guderne. Det samme er Tilfældet med de angelsaksiske og frankiske Krøniker.

Hvad Dudo, Normannernes Historieskriver fortæller, er intet Minde om Vikingernes Færd i Frankrig, men et gammelt Sagn om deres Skikke i Hjemmet. Dudo fortæller, at Nordboerne, naar de skulde drage paa Hærfærd, ofrede til Tor, ikke Kvæg eller Gods, men Blodet af et Menneske, hvilket i deres Øine var det kosteligste Offer. Goden knuste med et Slag Offerets Pande, aabnede Hjernen og undersøgte Hjertets Fibrer. Naar saa de, som ofrede, havde smurt Blodet paa sine Hoveder, seilede de afsted.

Island var som ingen anden Del af Nordens Lande paavirket af den nye Vikingetidens Aand. Mange af de mægtigste islandske Landnaamsmænd var jo ogsaa kommet fra Vesterlandene og var halvt eller helt kristne; opoplyste Mænd var de ialfald og saa med Foragt paa dem, som troede at kunne vinde Gudernes Yndest ved Menneskeofre. Tydelig kommer denne Følelse frem i Vatnsdølasaga (K. 16): „Torolv Heljarskjæg hed en Mand, som tog Land i Forsæludal. Han var vanskelig at ha at gjøre med og lidet vennesæl. Han gjorde megen Skade og Ugang i Heredet. Han gjorde et Virke syd ved

Fridmundaraa i en Bergkløft ikke langt fra Vatnsdalsaa. Der stak et Næss frem mellem Kløften og Aaen og yderst ude paa dette var der en brat Hammer. Folk troede, at han blotede Mennesker her, og der var ingen i alle Dalene saa forhadt som han". Mange Blotmænd kan der næppe ha været paa Island, siden Landnaamabok ogsaa nævner det som noget særegent ved denne Torolv, at han „blotede Mennesker". Men i Afdale langt fra Folk trivedes Overtro og gamle Skikke, og dér kunde det nok længe hænde, at man i Hemmelighed blotede Mennesker. Naar der kom Uaar eller i andre usædvanlige Tilfælde kunde det ogsaa være, at Folk troede, det var rigtigt at ofre til Guderne, som vi kan se af Fortællingen om Kristendommens Indførelse paa Island. I det daglige Liv maa dog Menneskeofringer ha været sjeldne paa Island. Eyrbyggjasaga fortæller nok om det nye Tingsted for Vestfjordene, som Tord Geller indrettede, og siger: „Dér ser man endnu den Domsring (ɔ: den Ring af høie Stene), hvor Folk blev dømt til at blotes. I denne Ring staar Tors Sten, hvor Ryggen blev knust paa dem, som skulde ofres. Blodsporene kan endnu sés i Stenen". Men den ellers saa paalidelige Eyrbyggja er her ikke at stole paa. Fortællingen om Menneskeofringerne maa være et gammelt Sagn, som er opstaaet derved, at Stenen var isprængt med røde Spætter, der har sét ud som Blod. Fuldt at lide paa er vel heller ikke en Fortælling i den sene og uhistoriske Kjalnesinga Saga om at Folk paa Island i gammel Tid blev blotet ved at puttes ned i en Myr udenfor Gudehovet. Denne Fortælling stemmer dog godt med hvad vi ellers ved.

I Udbygder, langt fra Folk, hvor Vikingetidens Bølgeslag og Luftningerne fra den nye Tid ikke var naaet frem, der levede derimod Menneskeofringerne i

hele deres gamle Gru og Rædsel. Slige Egne var især de vilde og ufremkommelige Fjeldbygder og Skogtrakter paa Grænsen mellem Norge og Sverige. I Dalarne i Sverige var saaledes Folket endnu paa Sverres Tid hedensk. I disse Bygder var Guderne endnu Naturmagter og Skogens Alver de mægtigste Væsner. Paa Veien gjennem Eidskogen kom Sighvat Skald sent en Kveld til en Gaard og bad om Nattely. Men Gaarden var et Gudehov og Hedningerne jagede ham bort; for de holdt „Alveblot", sagde de*). Intet Under, at Folk paa slige Steder ogsaa længe blotede Mennesker. Olav Haraldssøn sendte en Vinter tolv Mænd til Jemteland for at kræve Skat. — Jemterne havde nemlig paany givet sig under den svenske Konge og nægtede at betale Skat til Nordmændene. — Sendebudene kom frem til Jemtelands Lagmand, han hed Torar. Dér fik de en god Modtagelse. Men Torar sagde, at han ikke kunde give dem noget Svar med Hensyn til Skatten, før han havde hørt Bøndernes Mening. Han stevnede derfor Jemterne til Ting. „Her blev de alle enige om, at de ikke vilde give nogen Skat til Norges Konge; men af Sendebudene vilde de hænge nogle; andre vilde de ha til at blote med". — Naar Sveakongens Sendebud kom, skulde de, det var Meningen, blotes ved Julegildet. — Nordmændene slap forresten bort og blev ikke ofrede**).

Selv dér, hvor Kulturen stod høiere end i disse Udbygder, blotedes der i det 10de, ja selv i det 11te Aarhundred mangesteds Mennesker til Guderne.

I Norge dannede Trøndelagen fra gammel Tid en sluttet Enhed med sin egen Forfatning og sine egne Institutioner. Trønderne synes at ha taget liden Del i

*) Se Snorres ypperlige Skildring af Sighvats Reise med dennes egne kvikke Vers i Olaf den helliges Saga (Heimskringla), K. 92.

**) Heimskr., Olav den helliges Saga, K. 151.

Vikingetogene; heller ikke til Island kom der mange af dem. De levede mest i sin egen Bygd. Deres Storhedstid ligger forud for Vikingetiden, da Trøndelagen endnu var en mægtig Fristat, hvis Ry endog naaede til „Wîdsîðs" Digter, et af de Steder paa den skandinaviske Halvø, hvor Menneskene først samledes til større Enheder.

Efter Harald Haarfagres Samling var det jo forbi med Trøndelagens Selvstændighed; men Mænd fra alle Trøndelagens Fylker samledes fremdeles paa de store religiøse Høitider i de fra Alders Tid navnkundige Gudehov paa Lade og Mære (i Sparbuen) for at holde Gilde og ofre til Guderne. Og her var det ikke bare Damp af Hesteblod, som steg op fra Blotbollerne. Endnu paa Olav Trygvessøns Tid pleiede Trønderne at blote Trælle og Forbrydere *).

I det hele synes Menneskeofringer foruden i Afdalene at ha holdt sig længst paa Steder, hvor der var høihellige Gudehov og hvor Folk fra store Dele af Landet fra gammel Tid pleiede at samles. Det laa jo i Godernes egen Interesse, at Gudstjenesten saa længe som muligt fortsattes paa gammel Vis. Ti Gudstjenesten bragte Gods og Guld til Templet og de store Hovedhov var rige Institutioner, som eiede Jordegods og til hvem der maaske endog betaltes Skat (hoftollr). Danmarks navnkundigste Helligdom var fra gammel Tid Leire, som i det 5te og 6te Aarhundred ogsaa havde været Kongernes Sæde, men længe vedblev at være Midtpunktet for det religiøse Liv. Historieskriveren Thietmar, Biskop af Merseburg, fortæller i sin Krønike (skrevet omkring 1015): „Der er i disse Egne et Sted, Rigets Hovedstad, ved Navn Leire (Lederun) i den Landsdel, som kaldes Sjælland (Selon). Her kommer

*) Heimskr., Olav Trygvessøns Saga, K. 74.

de hvert niende Aar i Januar Maaned sammen og frembærer som Offer til sine Guder 99 Mennesker og ligesaa mange Heste, Hunde og Haner, i den sikre Tro at de skal hjælpe dem hos Underverdenens Magter og hos disse sone de Forbrydelser, de selv har begaaet." Endnu i Begyndelsen af det 10de Aarhundred maa efter Thietmars Fremstilling disse Menneskeofringer ha fundet Sted i Leire.

Medens Nordmænd og Dansker i Vikingetiden drog mod Vest, vendte Svenskerne sig som bekjendt mest mod Øst, til Landene ved Østersjøens Kyster og indover i Rusland. Her mødte de i Modsætning til i Vesteuropa Folk, som endnu var Hedninger og stod betydelig lavere i Kultur, end de selv gjorde. — Først i Slutningen af det 14de Aarhundred gik Litauerne over til Kristendommen. — Dette har visselig været Grunden til at Svenskerne i den tidlige Middelalder laa tilbage for Danmark og Norge i Kultur. Thi Kulturens Strøm kom endnu fra Vest, ikke fra Syd, hvor slaviske Folk boede i de senere tyske Lande ved Østersjøens Kyster. I Vestergøtland og paa Gotland har der nok alt tidlig i Vikingetiden været Kristendom og Spor af vesterlandsk Paavirkning. Men i Svealand har Ansgars Missionsforsøg næppe havt Følger udenfor Birka. Her vedblev tiltrods for alle Kristendomsforsøg Hedenskabet — ved Siden af Kristendommen — at leve ned gjennem hele det 11te og ind i det 12te Aarhundred. Her havde det i Upsala, det navnkundigste og rigeste Gudehov i Norden, sin faste Borg. I Upsala havde ikke som i Norge og Danmark nymodens Tro og Forestillinger formaaet at vinde Indpas. Mester Adam af Bremen (i anden Halvdel af det 11te Aarhundred) fortæller i sin navnkundige „Skildring af Nordens Øer" ogsaa om Templet i Upsala. Tor, ikke Odin, er her den høieste Gud. Hans Billede

staar i Midten med Odin og Frøi paa hver Side. Hvert niende Aar holdes der i Upsala ligesom i Leire et stort Blot, hvortil Folk fra alle Svearnes Bygder søger. Da sender Konger og Folk Offergaver til Uppsala; ja selv de Kristne slipper ikke fri uden ved at løskjøbe sig. Af alt levende af Mandkjøn ofres der ni Stykker, og med deres Blod forsones Guderne. Kropperne ophænges i Offerlunden tæt ved Gudehovet. Her ser man Heste og Hunde hænge ved Siden af Mennesker. Mester Adams Hjemmelsmand havde talt 72 Menneskelig, som hang i Lunden. Hedningerne holder, siger Adam, denne Lund saa hellig, at de tror, at Træerne selv ved Blodet af de Ofrede er blevet guddommelige. I Upsala levede altsaa endnu i Slutningen af det 11te Aarhundred Menneskeofringerne i hele deres gamle Gru og Rædsel. Og Ritus er den samme som paa Folkevandringens Tid. Nogle af Ofrene hænges; andre druknes — ifølge et gammelt Tillæg til Mester Adam — i en hellig Kilde udenfor Gudehovet.

Til sit nye Rige i Rusland bragte Svenskerne med sig sin fra Fædrene arvede Tro og sine gamle religiøse Skikke, kun at de her i det vældige Rige og i Naboskab med mere barbariske Folk og med østerlandsk Vellevnet selv blev mere vilde og fordærvede. Det er ganske som at se gjentaget Prokops Skildring af Thuliterne at læse hvad den græske Historieskriver Leo Diaconus fortæller om Vikingerne i Rusland og deres Menneskeofringer efter en Kamp med Grækerne nede paa Balkanhalvøen (IX,6): Kampen er endt; Mørket er faldt paa; Maanen lyser over Valen. Da rykker Russerne ud fra Byen, hvor de holdt sig fast, samler sine Døde og brænder dem paa flere Baal; de Fanger, som de har gjort, baade Mænd og Kvinder, „kvæler de paa hjemlig Vis“. „De ofrede ogsaa til Underver-

denens Magter, idet de kastede Diebarn og Haner i Donau og druknede dem i Flodens Bølger".

Lige fra de ældste Tider og helt ind i Vikingetiden har Nordboerne ofret Mennesker ved sine Høvdingers Ligfærd. Dels har det været den Afdødes Hustru eller Hustruer og dels hans Trælle og Trælkvinder, som maatte følge ham i Graven. Prokop fortæller om Erulerne, at naar en Høvding døde, maatte hans Hustru med en Strikke ende sit Liv paa Mandens Gravhaug. Gjorde hun det ikke, var hun udsat for evig Skjænsel og for hans Slægtningers Had. Eddakvadet fortæller ogsaa om Brynhild, der følger sin elskede Sigurd paa Baalet for som hans Hustru at kunne følge ham til de Dødes Verden. Som det sømmer sig for en Kongedatter ledsages hun paa Baalet af sine Træller og Trælkvinder. Levende skildrer „det korte Sigurdskvæde" Situationen. Endel af Brynhilds Tjenestekvinder har allerede dræbt sig og givet sig afsted paa den lange Færd for at være tilstede og modtage Brynhild, naar hun naar frem til Dødsriget. „Hun saa ud over alt sit Eie, dræbte Trælkvinder og Salkoner", heder det i Digtet. Men Brynhild vil, at hun og Sigurd skal komme med stort Følge til Valhal, og søger ved Løfte om rige Gaver at lokke flere af sine Trælkvinder til at følge med paa Baalet. Disse har dog liden Lyst til at dø:

De taug alle
ved disse Ord
og de paa engang
alle svared:
„Nok tykkes os dræbte;
at leve vi tænker.
Hvad sømmeligt er,
skal Salkvinder ordne".

Det er dog ikke saa faa, som tilsidst stiger paa Baal med dem. Med Sigurd følger

„fem Trælkvinder,
otte Tjenere
af god Æt
og min Fostertræl
og Fædrenearv,
hvem Budle gav
til sit Barn."

Et ganske tilsvarende Billede giver den arabiske Reisende Ibn Fosslan os af Varjagerne i Rusland og af deres Gravskikke ved Begyndelsen af det 10de Aarhundred. Der er dog den Forskjel, at de nordiske Handelsmænd, hvem Ibn Fosslan mødte ved Syd-Ruslands Floder, ikke har Hustruer, men Medhustruer og Trælkvinder, som de lever sammen med. „Naar en af deres Høvdinger dør", fortæller Ibn Fosslan, saa spørger den Dødes Slægtninger hans Træller og Trælkvinder: „Hvem af Eder vil dø sammen med ham". Da svarer en af dem: „Jeg". Naar han har udtalt dette Ord, da er han derved bundet og har ikke længere Frihed til nogensinde at trække sig tilbage; og selv om han skulde ønske det, saa tillader man det ikke. Men i Almindelighed er det en af Trælkvinderne, som gjør det." Det ser saaledes ud, som om kun én af den Afdødes Kvinder har pleiet at følge ham i Graven.

Imidlertid kommer Dagen for Ligfærden. Den Dødes Skib er trukket op paa Land og hans Slægt og Venner holder Gravøl i Nærheden. Liget iføres sine bedste Klæder og lægges ombord i Skibet; Mad og Drikke sættes ved hans Side. Saa føres den til Ofring udséte Trælkvinde ombord og dræbes under vidløftige Ceremonier, idet hun — ligesom de eruliske Kvinder — kvæles, af en gammel Kvinde, som kaldes „Dødsenglen". Tilsidst brændes Skibet med Høvdingen og hans Slavinde.

Naar vi nu i det til Ære for en Dronning hauglagte Osebergskib finder flere kvindelige Skeletter, mon vi ikke da i disse har Lov til at se den høibyrdige Kvinde, som er fulgt i Graven af sine Møer? Er denne Slutning rigtig, har Eddakvadets Skildring af Brynhilds og Sigurds Baalfærd endnu i det 9de Aarhundred paa Vestfold havt sit Sidestykke i det virkelige Liv.

Vi faar gjennem disse Skildringer af blodig og dyster Overtro et andet Indtryk af vore Forfædre i Vikingetiden, end naar vi læser Vøluspaas mægtige Udsyn over Verdens Tilblivelse, Udvikling og Endeligt eller Haavamaals Livsvisdom. Vi forstaar, at Nordens Folk dér hvor de ikke varig var blevet paavirket fra Vesterlandene og af Kristendommen inderst inde endnu var Barbarer, at deres Syn paa Mennesket i Forhold til Guddommen var det samme, som vi i vore Dage finder hos Afrikas Negre, i Borneos Urskove eller paa Sydhavets Øer. Vikingerne i Vesterlandene naaede nok snart længere; men ogsaa de havde — især i den første Tid — mange Tilbagefald til sit gamle Barbari. Naar de yre af Kamp og Strid og drukne af Blod havde nedlagt sin Fiende, kunde det hænde, at de ofrede ham

Blodørn.

til Guderne. Da var det, at de „ristede Blodørn“ paa hans Ryg; det vil sige: de skar med sit Sverd Ribbenene løs fra Rygraden og gjennem det aabne Saar drog de Lungen ud og skjenkede den til Odin til Seier, hvor Regin, da Sigurd Fafnesbane har fældet sin Faders Banemand kvæder: „Nu er blodig Ørn med bittert Sverd paa Ryg af Sigmunds Bane ristet“. Sagaen om Ragnar Lodbrok og hans Sønner fortæller ogsaa, at Lodbrokssønnerne ristede Blodørn paa sin Faders Banemand, den engelske Kong Ellas Ryg. Dennes historiske Forbillede, den hellige Kong Eadmund, Konge af Østangel, som blev dræbt af Vikingerne under Anførsel af Lod-

brokssønnen Ivar i 870, døde dog ikke paa denne Vis. Han blev bundet til et Træ, hudfletttet og tilsidst gjennemboret af Pile. At vore Forfædre i Vikingetidens første Tid har ofret sine Fjender til Odin ved at riste Blodørn paa deres Ryg, kan vi dog ikke tvivle paa. Da Jarlen Torv-Einar havde fanget Harald Haarfagres Søn Halvdan Haalegg gik han til Halvdan; „han ristede Ørn paa hans Bag paa den Maade at han stak Sverdet ind i Legemet ved Ryggen, skar alle Ribben bort indtil Lænderne og drog dér ud Lungen. Det var Halvdans Bane". Saa fortæller Sagaen (Flatøbogen og Heimskringla) og vi har ingen Grund til at tvivle paa denne Beretning. At riste Blodørn var altsaa en Offerhandling. Den har sit Sidestykke hos vilde Folkeslag i Nutiden, bl. a. paa Filippinerne og de ostindiske Øer og i Amerika, hvor de Vilde pleier at lemlæste sin faldne Modstander, idet de gjennemborer Brystkassen og tager Hjertet ud, mens det endnu bævrer. Malaierne pleier ogsaa at spise Hjertet for derved at tilegne sig den Faldnes Mod og Styrke og jeg tvivler ikke paa at ogsaa Blodørnen er den sidste Levning af fordums Kannibalisme.

Barneofringer.

Det rædselsfuldeste af alt hvad de Gamle fortæller om Vikingerne er, at de plejede at spidde Smaabørn paa Spydsodder. Dette har vel ogsaa været en Offerhandling — sandsynligvis til Odin, som fremfor andre Guder var Spydguden — paa samme Maade som naar Nordboerne i Rusland ofrede Diebørn til Underverdedenens Magter ved at kaste dem i Flodens Bølger. Som jeg før har nævnt, er det muligens til denne Skik Prokop sigter, naar han fortæller, at Thuliterne ofrede Mennesker ved at kaste dem paa Torne. Landnámabók fortæller: „Ølver Barnekarl hed en navnkundig Mand i Norge. Han spiddede ikke Børn paa Spydspidsene som Vikingerne dengang brugte. Derfor blev han kaldt Barne-

karl". Forklaringen af Tilnavnet Barnakarl er ikke rigtig; Ordet betyder ikke en Barneven, men „en, som har mange Børn". Alligevel maa der ligge noget virkeligt til Grund for Landnámabóks Fortælling. Ikke fordi Fridtjov den frøkne i Sagaen om ham siger: „Fridtjov (ɔ: Fredtyv) hed jeg, da jeg for med Vikinger, Øtjov, da jeg Udskjær røvede, Heltjov, da jeg kastede Bold med Smaabørn." Fridtjovs Saga er ikke Historie, men en i det 13de Aarhundred digtet Roman. Men i irske Legender og Helgenhistorier findes der mange Minder fra Vikingetiden. I en af disse Fortællinger hører vi om en liden Gut, som blev ført til en grusom og elendig Død, nemlig gialcherd (d. e. Kunststykket med Gidsler). Gutten blev kastet i Veiret og lagt over Spyd". Men den hellige Cainnech fra Leinster bad til Gud og fik reddet ham. Denne Fortælling er, som den tyske Sprog- og Oldforsker H. Zimmer har víst, et Minde om Vikingerne, som fangede irske Smaagutter og dræbte dem ved at kaste dem i Luften og spidde dem paa sine Spyd*).

Berserkergang.

Om primitive Naturfolks Sæder vidner ogsaa vore Forfædres *Berserkergang*. — Ordet Berserk (berserkr) betegner vistnok en Mand, som er klædt i Bjørneskindspels, ligesom *úlfheðinn* — et andet Navn paa Berserkerne — vil sige en Mand i Ulveskindspels. — Berserkerne var Mænd, som stundom, især i Stridens Hede, blev overfaldt af et vildt Raseri, der i Øieblikket fordoblede deres Kraft og gjorde dem ufølsom for al legemlig Smerte. Men til Gjengjæld døvede Berserkergangen al Menneskelighed og Fornuft og gjorde Berserkerne selv lig vilde Dyr. Deres Ansigt svulmede op og skiftede Farve; de var snart blege, snart blaa, og Haaret rejste sig paa deres Hoved. De for frem som Ulve eller gale Hunde, hy

*) Göttingische gelehrte Anzeigen 1891, No. 5, S. 187 f.

lede som vilde Dyr, bed i Randen af sine Skjolde, var sterke som Bjørne eller Okser, og nedhuggede alle, som mødte dem, uden at skjelne mellem Ven og Fiende; ja de sparede ikke engang sine egne Børn eller nærmeste Frænder. Naar Berserkergangen kom over Folk, da „hammedes“ de, som vore Forfædre sagde; d. e. de forvandledes til vilde Dyr. Dette hænger sammen med at Menneskene efter de Gamles Tro kunde paatage sig Skikkelse af vilde Dyr. Naar Natten kom, lagde Dyrehammen sig over Menneskene. Landnámabók fortæller saaledes om to Nybyggere paa Island, som begge var „hamramme“, som det hed, og som var blevet uenige om et Jordstykke. En Aften mødtes de i Skikkelse af en Bjørn og en Okse og sloges, saa det om Morgenen saa ud som om Jorden var vendt op og ned paa. De var begge saarede. Denne Tro staar i Forbindelse med den over hele Europa og ikke alene hos Germanerne udbredte Forestilling om at Mennesker ved Nattetide kunde forvandles til Ulve, blive *Varulve.* I Fortællingen om Kveldulv er saaledes Forestillingen om Berserker og Varulve smeltet sammen. Ved Kveldstid blev han, heder det, saa ond tilsinds, at faa turde tale til ham. Derfor fik han Navnet Kveldulv, d. e. han, som er Ulv, efter at Solen er gaat ned*). Ogsaa i Kveldulvs Søn Skallagrim levede Berserkernaturen. Skallagrim spillede engang Bold med sin Søn Egil og en af hans Legekammerater ved Navn Tord. Om Kvelden efter Solnedgang kom det dyriske hos Egil frem og han blev saa sterk, at han løftede Tord op og stødte ham ned saa haardt, at han forslog sig og straks døde**).

Der er saaledes i Forestillingen om Berserkerne indblandet megen Overtro. Overtroen vil dog her som

*) Egils Saga K. 1.
**) Egils Saga K. 40.

saa ofte ellers ikke sige andet end at Menneskene ser det Overnaturliges Indgriben i Fænomener, som de selv ikke magter at forklare. I Virkeligheden var Berserkergangen en Sygdom, en Galskab, som pludselig kunde bryde ud, selv hos ellers fredsommelige Folk. De gamle Nordboer opfattede det ogsaa selv som en Sygdom. Det heder saaledes i Vatnsdølasaga (K. 30): „Der kom stundom Berserkergang over Tore; men dette syntes stor Skade for en slig Mand. Ti det gjorde, at han ikke havde nogen Fremgang". I Sagaen om Droplaugssønnerne har vi en fuldstændig Sygdomsbeskrivelse af Berserkergangen. Det heder her om Islændingen Trymketil: „Der var store Feil ved hans Sind, og nogle ansaa det for en Sygdom. Det kom nemlig over ham i hver halve Maaned, at hans Legeme begyndte at skjælve, saa hver Tand i Munden klaprede, uagtet Folk søgte at skaffe ham al den Lindring, de magtede. Med denne Skjælven fulgte stor Hidsighed. Han skaanede da intet, som omgav ham, hvad enten det var Væg, Stok, Stav eller Menneske; ja om der saa var Ild i Veien for ham, saa gik han over den. Han rev Bordklædning og Dørkarmer af Huset, naar han kunde komme til dermed. Men naar Raseriet forlod ham, var han atter blid og rolig". Naar Berserkergangen er over, følger gjerne en stor legemlig Udmattelse.

Krigerske Konger havde ofte Berserker i sin Hær for derved at gjøre denne saa meget mere uimodstaaelig og frygtet. Saaledes havde Harald Haarfagre i sin Hær en Afdeling Berserker, som i Slaget ved Hafrsfjord kjæmpede ombord paa Kongens eget Skib og efter hvad Egils Saga fortæller, havde sin Plads i Sakserne, lige bag Forstavnen. I det gamle Kvad om Slaget ved Hafrsfjord, som er digtet af Haralds egen Skald Torbjørn Hornklove heder det:

„Berserker brøled
— Kampen bødes dem —;
Ulvhedner hyled
og Jernene klirred“.

Ogsaa i Dublinkongens Hær fandtes Berserker.

Fra det virkelige Liv er Berserkerne gaat over i Sagnets og Æventyrets og i Gudernes Verden. Tor kjæmper i Østerlede med Troldkjærringer, som kaldes „Berserkers Brude“ og Odin har Berserker i sin Tjeneste. Berserkerne hører dog egentlig hjemme i det virkelige Liv. Berserkergangen er, som vi har hørt, et vanvittigt Raseri, der pludselig opstaar og ledsages af Sygdomssymptomer som Skjælven, Klapring i Tænderne og efterfølgende Udmattelse. Den er nærmest at kalde for en Sygdom, som kan gribe Naturfolk paa et visst Trin af deres Udvikling.

Vi møder lignende Fænomener baade hos europæiske Folk, før de endnu er naaet frem til høiere Kultur og hos Naturfolk i vore Dage. Fra Grækenlands ældste Historie hører vi om rasende Vanvid og vilde Orgier, som fulgte med Dionysos's Dyrkelse især i det halvvilde Thrakien. Her var det dog især Kvinder, som i vild Rus styrtede frem. De indiske og homeriske Helte har i Kampen Anfald af Raseri, som minder om Berserkergangen.

Virkelig Berserkergang finder vi hos de irske Helte. Sagnhelten Congal Claen blev før Slaget ved Magh Rath saa ophidset af sine Mænds Tilraab i Gildehallen, at han „stod op og iførte sig sit Manddomsmod; hans Raseri vaagnede; hans Heltemods Fugl svævede over ham, og han skjelnede for en Tid ikke mellem Ven og Fiende“.

Naar denne „Heltemods Fugl“ løfter sig over eller i Mændene, forvandles de baade i Sind og Skind og

faar Anfald af blindt Raseri. Saaledes heder det om Sagnhelten Cuchulinn: „Naar hans Heltemods Fugl reiste sig i ham, pleiede hans Fødder at snu sig bagover og hans Laar forover: hans ene Øie sank dybt ind i Hovedet, medens det andet skød frem, og en Mands Hoved kunde faa Plads i hans Mund. Ethvert Haar paa hans Hoved var skarpere end Torne og en Draabe Blod stod paa hvert Haar. *Han vilde ikke kjende Venner eller Slægtninge* og han slog baade bagud og fremover". Naar Cuchulinn fik disse Anfald, kaldtes han Riastartha „den forvandlede" eller „han, som skifter Ham".*)

Men Berserkergangen hører ikke bare hjemme i Irernes heroiske Tidsalder og i deres Sagn og Digtning. Enhver irsk Helt har sin Heltemods Fugl (*én gaile, lon laith)* fra Cuchulinn og ned til Murchad, Brians Søn, som var den vældigste Kjæmpe paa Irernes Side i Slaget ved Clontarf i 1014. Skildringen af dette store Slag er nedskrevet ved Midten af det 11te Aarhundred, men paa Grundlag af samtidige Meddelelser**). Fortællingen om Murchads Bedrifter er vistnok formet i Lighed med det gamle Heltesagn; men der maa dog ligge en historisk Kjerne til Grund for den. Da Murchad saa Vikingernes Skarer, „blev han grebet af et sydende, frygteligt Raseri og en heftig, vældig Vrede, og hans Sind udvidede sig. En Manddoms og Heltemods Fugl løftede sig og svævede over hans Hoved og hans Aande. Og han gjorde et hidsigt, tappert, modigt og pludseligt Anfald paa Nordboernes Skarer lig en voldsom, hidsig, rasende Okse, som det er vanskeligt at stanse, eller lig en sterk, sønderrivende, rask og modig Løvinde, som er røvet for sine Unger, eller lig en stor Havbølge, som ruller ind og oversvømmer og

*) Revue Celtique I., p. 52.
**) The War of the Gaidhil with the Gaill.

som sønderbryder og ødelægger alt, som modsætter sig den; og han gjorde en Helts Kløft og en Kjæmpes aabne Plads i Nordboernes Skarer."

I vore Dage findes Berserkergang, saavidt jeg ved, kun hos Malaierne, der synes at staa paa omtrent samme Kulturtrin som vore Forfædre ved Vikingetidens Begyndelse eller som Irerne i de første Aarhundreder af vor Tidsregning, samt i en noget mildere Form hos Polynesierne. Amok.

Mange malaiske Stammer især de saakaldte Bugis paa Borneo er udsatte for pludselige Anfald af vanvittigt Raseri. Dette kjendes under Navnet *Amok* og har sædvanlig sin Rod i Skinsyge eller Hevnlyst. Hvis en Bugi er udsat for en eller anden Modgang, griber Amokfeberen ham straks. Om en slig vanvittig Vild møder Ven eller Fiende, Mand eller Kvinde, det er ham lige ens; han gaar paa i blindt Raseri, hugger ned for Fode og kan ofte dræbe en tyve — tredive Mennesker, før han blir afvæbnet. Det eneste Middel til at fange ham er en Slags Y-formet Gaffel med Modhager paa Indsiden*). Det kan derfor ogsaa siges om Amokløberne, at hverken Ild eller Jern bider paa dem. Ligesom Berserkergangen saaledes forsvinder ogsaa Amokløbningen for den voksende Kultur. For mange Aar siden hørte den til Dagens Orden i Batavia, men er nu næsten bare indskrænket til det vilde Borneo. De ydre Kjendetegn, som ledsager Amokraseriet, er ganske de samme som ved Berserkergangen: blodsprængte Øine, Haaret som flagrer vildt for Vinden, rædselsfyldte Hyl og Skjælven**). Amokløbningen behøver heller ikke bare at være indskrænket til en enkelt Person; den kan ogsaa gribe flere samtidig. Der er mellem Amok og Berserkergan-

*) Efter Bock, Hovedjægerne paa Borneo.
**) Efter Bickmore, Travels in the East Indian Archipelago, S. 383.

gen en merkelig Overensstemmelse, som neppe kan være helt tilfældig. Forklaringen er, tror jeg, at Naturfolk, som ikke forstaar at kontrollere sine Følelser og Lidenskaber, let kan gribes af Raseri, som udarter til formeligt Vanvid.

De gamle Vikingetidens Kjæmper, som stadig gik der med Fare for at miste Livet, kunde vel lige saa let som Nutidens Mennesker faa daarlige Nerver. Mulig hænger ogsaa Berserkergangen sammen med Epilepsi, en Sygdom, som maa ha været meget udbredt herhjemme i gammel Tid. Alt eftersom Livet blev roligere og fredligere, svandt ogsaa de Aarsager, som havde fremkaldt Berserkergangen, og den voksende Kultur lærte samtidig Menneskene at lægge mere Baand paa sig.

Blodhevn og Fostbroderskab.

Slægten var endnu det centrale og bindende i Samfundet, og Blodhevnen det afgjørende for Menneskenes indbyrdes Forhold. Ligesom paa Tacitus's Tid saaledes arvede man endnu i Vikingetiden baade Venskaber og Uvenskaber efter sin Fader og sine Frænder. Blodets Baand var det vigtigste Baand, som bandt mellem Menneskene. Derfor forbinder ogsaa Mænd, som ønsker at være Venner, sig ved et kunstig Blodets Baand, det saakaldte Fostbrødrelag *(fóstbrœðralag)*.

Lige fra de ældste Tider har det baade hos vore Forfædre og visselig hos alle germanske Folk været Skik at blande Blod for derved symbolsk at antyde, at de nye Venner nu skulde være som Brødre.

Da Æserne nægter Loke at bænkes ved Siden af dem ved Gjæstebudet hos Æger, siger Loke: „Mindes du, Odin, at vi i aarle Dage blandede Blod sammen? Du sagde, at Øl vilde du aldrig nyde, om det ei blev budt til os begge“, (Lokasenna, 9). I Sagaerne skildres de vidtløftige Ceremonier, som ledsagede den hellige

Handling: de nye Brødre, som ridser sig i Haanden og lader Blodet dryppe ned i en liden Fordybning i Jorden, hvor de rører det sammen; de hellige Eder, som sværges, og Strimlerne af Græstorv, som løsnes fra Jorden, for at de, som skal aflægge Ederne, kan sidde paa Hug under Strimlerne*).

Vi ser i alt dette, i Venskaber som i Fiendskaber, Naturmenneskets Opfatning af Samfundet. Blodhevnen findes i forskjellige Udviklingsgrader hos næsten alle Naturfolk. I Oldtidens Kultursamfund, hos Romere og Grækere, var Blodhevnen og Privatfeiden afskaffet, medens de blomstrede hos Europas øvrige Folkeslag, særlig hos Germaner og Kelter. I Irlands og Skotlands som i Islands Fjelddale levede Blodhevnen helt ind i den nyere Tid og endnu er Vendettaen en hellig Pligt paa Corsica. Ogsaa Blodhevnens Modstykke, det kunstige Blodsbroderskab, kjendes den Dag idag over store Dele af Jorden. Næsten overalt i Afrika og hos de malaiske Stammer er det Skik at blande Blod. Paa Madagaskar er denne hellige Handling ledsaget af Ofringer og høitidelige Ceremonier, som minder om de islandske Sagaers Skildringer af Fostbroderskabets Indgaaelse**).

Snart kommer der dog en Tid, da Ætte- og Stammefeiderne forstummer og Blodhevnen for en Stund glemmes: den store Krig staar for Døren. Den virke- Krig af store Hære og med ordnede Slag er, hvor underligt det end kan lyde, en Kulturmaaler. Naturfolk som Australiere og Hottentotter kan ingen virkelig Krig føre; Krigen er for dem intet andet end planløse Røvertog. Udenfor Kulturfolkenes Rækker er der kun nogle faa Stammer i Afrika og Amerika, som har magtet at føre Krig i det store. Ti hertil kræves en Dis- Hærordning. Svinefylking.

*) Se nærmere Weinhold, Altnordisches Leben, 287 f.

**) Ratzel, Völkerkunde II, 512.

ciplin, en Evne til at underordne sig og en Evne til at lægge Planer ud over Dagens Krav, som ikke den Vilde eier. De nordiske Folk havde derimod i Aarhundreder før Vikingetidens Begyndelse ført store og langvarige Krige baade tillands og tilsjøs. Beowulf fortæller om Kampe mellem Svear og Geater og vi har i det foregaaende hørt om Danernes Kampe med Eruler og Hadhobarder. Selve Hærens Ordning var dog endnu ved Vikingetidens Begyndelse urgammel. Som hos næsten alle germanske Stammer — allerede paa Tacitus's Tid — var Hæren hos Nordboerne inddelt i Hundreder og Tusender, svarende til de større og mindre Enheder i Stammen og Folket og betegnende taktiske Enheder, ikke Talværdier. Den høieste taktiske Enhed er hele Stammen, det som af de gamle kaldtes folk, fylki og undertiden fylking; dette sidste Ord betyder dog i Almindelighed „Slagordning". Stats- og Krigsforfatning falder hos alle primitive Folk sammen; Mænd fra samme Bygd og Grænd kjæmper med andre Ord stedse ved hinandens Side i Kampen.

Nordboerne kjæmper ligesom de fleste germanske Stammer paa Tacitus's Tid endnu for det meste tilfods; kun Høvdingerne og deres nærmeste Følge rider. Der er intet Rytteri og endnu mindre noget Artilleri. Som den gunstigste Hærordning regnes *Svinefylkingen*, den kileformede Slagorden, som i Spidsen har to Mand og stadig bliver bredere og bredere bagover. At fylke i Kile under Galtens Tegn har mange ariske Folk gjort. Manus indiske Lov omtaler Kilen i Form af et „Vildsvinehoved". Grækere og Romere kjendte ogsaa denne Slagorden; „de enfoldige Soldater kaldte den Svinehoved", siger en gammel Skribent. De gamle Germaner og senere bl. a. Angelsakser og Franker kjendte Kilen eller Svinefylkingen; Schweizerne var

i Slaget ved Sempach (1386) fylket i en Kile, som de kaldte „Svinehoved“. Jeg kan dog ikke tro, at Svinefylkingen er en Arv fra de ariske Folks Urtid, før de endnu havde skilt sig fra hinanden. Heller ikke kan den være vandret til Europa fra Indien i Hinduernes Oldtid. Kan det ikke snarere være saa, at Fylkingen hører til de Opfindelser og Tanker, som uafhængig pleier at opstaa hos Folkeslag, som er vidt skilt i Tid og Rum, men som staar paa det samme Udviklingstrin? At ordne Hæren i Kile ligger jo nær, og Naturfolk bruger, ved vi, Dyrenavne til en Mængde Sammenligninger. Hvor mange Fjelde og Øer i Norge er ikke paa Grund af sin Form opkaldt efter Dyr? Og Skibet f. Eks. kaldte vore Forfædre „Bølgens Hest“.

Budstikke, Hærpil.

Naar Fienden ventedes til Landet, gik Budstikken eller Hærpilen *(herǫr)* rundt for at samle det vaabenføre Mandskab. Hærpilen var af Træ og havde en eiendommelig Form eller var forsynet med visse Merker; den skulde gaa fra Gaard til Gaard. I Sverige skar man op Budkavle *(buþkafli),* naar Folket skulde samles til Strid. Ogsaa Budkavlen maa vel ha været tilskaaret paa en eiendommelig Maade. Endnu i 1743 gik Budkavlen rundt i Dalarne i Sverige. Foruden Dansker, Svensker og Nordmænd har vel ogsaa andre germanske Stammer engang brugt Budstikken. I Middelalderen pleiede dog i Tyskland og Frankrig Lensmænd ved Breve at faa Bud om at møde til Krig, medens Sendebud drog gjennem Landet og udraabte Hærfærd. Som det heder i et Digt af Wolfram von Eschenbach: „Da blev Hærfærd skreget gjennem seks vide Lande.“ Hærpilen og Budstikken kjendes ogsaa i vore Dage af mange primitive Folkeslag. Vi finder den i Nord-Amerika bl. a. hos Irokeserne og i Syd-Amerika hos Mundrukuerne. Naar Krig staar for Døren, gaar en kort Stav rundt fra den

ene Kriger til den anden, og hver Underhøvding forpligter sig til Krigsfølge ved at skjære et Merke i den.*)

Krigserklæring. Fienden indvies til Undergang.

Før det store Slag skulde staa, gik der ofte en Udfordring, som ledsagedes af eiendommelige Ceremonier ofte af religiøs Natur. Kongen i Landet „hasler Vold", som det kaldtes; det vil sige: han bestemmer Sted og Tid for Kampen og sender sin Herold til Fienden for at meddele dette. Endnu paa Korstogenes Tid var det Skik at aftale Dag og Sted, naar Kampen skulde holdes; i Mellemtiden maatte Freden ikke brydes. „Hervararsaga" fortæller paa Grundlag af ældgamle Digte om Kampe mellem Goter og Hunner. Hunnernes vældige Folkehær er under Mord og Brand rykket ind i Goternes Land. Goterkongen Heidrek sender den gamle Gissur Grytingalide (d. e. Greutungernes eller Østgoternes Høvding) med Bud til Hunnernes Konge.

Gissur rider afsted for at byde Hunnerne „Krigsstav" *(Húna þjóðum herstaf bjóða)*. — Ogsaa hos Malaierne bestaar Krigserklæringen af et Bambusrør, en Spydsod af Bambus, af Pile eller lignende. — Gissur stanser et Stykke fra Fiendens Hær og raaber med høi Røst:

„Frygt Eders Fylkinger griber.
Feig (d. e. dødsdømt) er Eders Fyrste.
Gunnfanen (d. e. Kampfanen) kneiser.
Gram er Eder Odin.

Til Slag jeg Eder
paa Dunhei (d. e. ved Donau) stevner
og til Kamp under
Josurfjelde (d. e. Karpaterne).

Og lad saa Odin Spydet flyve,
som jeg forud siger."

*) Hildebrand, Sveriges Medeltid II, 632; Ratzel, Völkerkunde II, 638; Bahnson, Etnografien I, 512; A. Schultz, Höfisches Leben II, 186.

Med disse Ord slynger Gissur sit Spyd ud over Fiendens Hær for derved at indvie den til Odin, d. e. til at falde i Kampen. Saa rider han bort — uhindret. Ti Herolden var alt i gammel Tid ukrænkelig. „Ikke skal vi Sendebud dræbe, de, som ganske alene drager“, siger Hunnerkongen.

Paa lignende Vis skildres ogsaa i Vikingetiden Indledningen til Kampen. Den gamle og troværdige Eyrbyggjasaga fortæller (K. 44), at da Steintor paa Eyr skulde kjæmpe mod Snorre Gode, „slyngede han efter gammel (d. e. hedensk) Skik et Spyd ud over Snorres Flok til Held for sig“.

Denne Skik — at indvie Fiendens Hær til Odin ved at slynge et Spyd over den — er ældgammel og fællesgermansk og hænger sammen med Forestillingen om, at alle, som gjennemboredes med Spyd, var Odins Ofre og kom til Valhal for i Einherjernes Skare at kjæmpe i den sidste Kamp ved Dagenes Ende. Odin tænktes jo væbnet med Spyd og fremstilles saaledes paa Billedstene fra Man og Gotland. Paa lignende Vis som Gissur gjorde, maa det ha været, at Hermundurerne under en Krig med Chatterne i Aar 59 e. Kr. ofrede og indviede Fiendens Hær „til Mars og Merkur“ (d. e. til Ty og Odin). Men tilsvarende Skikke kjendes ogsaa fra vidt skilte Folkeslag baade i Fortid og Nutid. Hos de italiske Folk var Lansen det urgamle Symbol for Krigsguden Mars. Fetialerne var i det ældste Rom et Præstekollegium paa tyve Mand, som havde til Opgave at paase, at Folkeretten blev overholdt. Naar Fetialen paa Romerfolkets Vegne skulde erklære Krig, gjorde han dette ved samtidig med Krigserklæringen at slynge en jernbeslaat eller blodig Lanse over Grænsen ind i Fiendens Land. Hos Amerikas Indianerstammer foregaar ogsaa Krigserklæringen ved symbolske Handlinger.

De almindeligste af disse er, at Indianerne kaster Spyd eller Piler ind i Fiendens Land eller at de stikker Spyd ned i Jorden ved Grænsen af dette.*)

Forud for Kampen gik der ogsaa gjerne Menneskeofringer, som skulde sikre denne et heldigt Udfald. Jeg har alt før talt om disse Menneskeofringer, som er ældgamle hos alle Germaner. Da Frankerne under sine Kampe med Goterne havde erobret en Bro, som førte over Donau, ofrede de, har vi hørt, Goternes Kvinder og Børn til Guderne ved at kaste dem i Floden „som et Førsteoffer for Kampen". Et Sagn, som vel ikke er historisk, fortæller ogsaa, at Haakon Ladejarl under Slaget ved Hjørungavaag ofrede sin Søn til Torgerd Hølgabrud for at vinde Seir. Denne Slags Menneskeofringer findes hos næsten alle primitive Folkeslag. Naar Krig var erklæret, spillede Præsterne hos Polynesierne en vigtig Rolle; de havde til Opgave, ved Ceremonier, Bønner og Ofringer at „binde Gudernes Indflydelse" til Fordel for sin Stamme.**)

Ogsaa midt under Kampen kunde det ske, at vore Forfædre søgte at stemme Guderne gunstig ved at opsende Bønner til dem. Omkring 860 kom der til det sydlige Irland en Vikingeskare anført af to Høvdinger. Den ene hed Hona; han „var en Druide", det vil sige en Gode eller Offerpræst. Irerne gik løs paa dem og de kjæmpede en haard Kamp, indtil Nordmændene blev drevet tilbage til en liden Plads, som var omgit af en Stenmur. „Druiden (ɔ: Goden) Hona steg op paa Muren og aabnede sin Mund, bad til sine Guder, øvede sine Troldomskunster og bød sine Mænd tilbede Guderne." Han vilde, ligesom Goterhøvdingen Gissur, paakalde Gudernes Hjælp og indvie Fienden til Undergang.

*) Ratzel, Völkerkunde II, 638.

**) Bahnson, Etnografien I, 105.

Ordstrid og Mundhuggeri før Slaget.

Naar de fiendtlige Hære staar ligeoverfor hinanden, har den egentlige Kamp gjerne et Forspil. Et Par udvalgte Krigere træder frem foran Slagrækken og udfordrer Fiendens Krigere ved Haan og Praleri. Saa mundhugges Krigerne en Stund, og Slaget indledes med en Tvekamp. Det vældige Slag ved Clontarf, lige nord for Dublin, begyndte Langfredag Morgen 1014. Natten iforveien sagde Plat, Søn af Kongen af Norge, Vikingernes kjække Helt, at ingen Mand i Erin var istand til at at optage Kampen mod ham. Domnall, Søn af Emhin, modtog straks Udfordringen. Om Morgenen mindedes de begge sine Ord. Plat traadte frem foran Slagrækken og raabte tre Gange: „Hvor er Domnall?“ „Her er jeg, din Niding,“ svarede Domnall. Saa gik de løs paa hinanden, men faldt tilsidst med gjennemborede Hjerter og med den enes Haar viklet om den andens knyttede Haand.

I 970 gjorde de svenske Vikinger, som i Rusland havde grundlagt et stort Rige, et Tog ned gjennem Thrakien. Her mødtes de af en græsk Hærafdeling under Anførsel af Patricieren Petros. Da Hærene stod opstillet mod hinanden, red Russernes*) Høvding, en vældig Skikkelse og godt rustet, frem foran sine Mænd og spurgte, om nogen i Fiendens Hær vilde vove en Dyst med ham. Grækernes Fører Petros modtog selv Udfordringen og gjennemborede med sit Spyd Vikingehøvdingen, saa han faldt til Jorden uden en Lyd. Da Russerne saa dette, greb de ilsomt Flugten. Ofte kunde en eneste Tvekamp afgjøre hele Slaget.

Heltedigtningen har grebet dette Motiv, Heltene, som mødes før Kampen og skjælder hinanden ud, og

*) De svenske Mænd, som havde grundlagt det russiske Rige, kaldes *Rus* (et Navn, som er bevaret i *Ruotsi,* det finske Navn paa Sverige, og Roslagen, Kysten af Upland); heraf er Rusland og Russer afledet. Fortællingen findes hos den græske Historieskriver Leo Diaconus, Bog X, Kap. 11.

udført det videre. Helge seiler med sin Flaade til Østersjøen for at kjæmpe mod Granmars Sønner, Hodbrodd og hans Brødre. Skibene lægger til ved Havnen. Hodbrodd, som staar med sin Hær ikke langt borte, sender den ædelbaarne Gudmund for at spørge om Navnet paa den Høvding, som fører den fremmede Flaade.

Gudmund rider ned til Skibene og taler til Sinfjotle, som staar ombord i Helges Skib. Sinfjotle svarer med Skjældsord. Han kalder Gudmund en Træl — det værste Ord, man kunde bruge til en fri Mand:

„Sig du i Aften,
naar du Svinene mader
og Eders Tisper
trækker til Trauget,
at her er Ylvinger
østenfra komne
kamp-glade
til Gnipalund.
Dér kan Hodbrodd
finde Helge,
Fyrsten, som aldrig flygter,
midt i Flaaden,
ham, som ofte
Ørnene mætted,
mens du ved Kvernen
kyssed Trælkvinder.“

Gudmund svarer og beskylder Sinfjotle for at ha været en Varulv: „Du har ædt Ulvekraaser og er dine Brødres Bane blevet, har ofte Saar med kold Mund suget.“ Sinfjotle svarer igjen, og de fortsætter at skjælde hinanden ud, indtil Helge endelig faar skilt dem ad. Kampen aftales og Slaget staar samme Aften.

Paa denne Vis, med Udfordring og Mundhuggeri, har til alle Tider Kampen begyndt, naar to primitive Folks Hære har mødtes. Fra Oldtiden skal jeg minde

om den armeniske Gudekamp mellem Hayk og Bel. Hayk møder Bel i Enekamp og siger: „En Hund er du og fra et Hundekobbel stammer du og dit Folk. Derfor skal jeg tilvisse idag udskyde mit Kogger mod dig.“ Eller er ikke Fortællingen om Tvekampen mellem Plat og Domnall næsten som en Gjentagelse af Iliadens Skildring af Tvekampen mellem Hektor og Ajas! Hektor iler ud fra det indesluttede Troja, træder frem foran Mændenes Rækker og raaber med høi Røst til Grækerne, at „hvo blant dem der lyster en Kamp med mig at forsøge, han træde nu frem til standende Strid med den ædelige Hektor!“ Grækerne kaster Lod og Loddet falder paa Ajas. Han ruster sig, træder fuld af ungdommeligt Overmod op mod Hektor og siger: „Hektor! Mand imod Mand ret straks du klarlig skal lære, hvad for Helte der findes iblant Akæernes Drotter!“ Hektor svarer: „Tænk dog ei mig at skræmme, som var jeg en usselig Stakkar eller en Kvinde, som ei forstaar sig paa krigerisk Syssel!“ Tværtimod, siger han, forstaar han sig vel paa Krig, paa at svinge sit Skjold og styre de vælige Hingste og at danse for Ares. I det hele høre den Slags Skildringer hjemme i næsten al Heltedigtning: i det indiske Heltedigt mindes vi Fyrsterne af Sandhawa overfor Arjuna og i det persiske Giw og Piran.

Gaar vi saa fra Oldtiden til Nutiden, da vil vi finde, at Krigen hos alle vilde Folkeslag i Nutiden begynder med at Krigerne mundhugges og skjælder hverandre ud. Naar de Vilde i Australien fører Krig, flyder der kun lidet Blod; men der er nok af Skrig og Skraal. Slaget bestaar hovedsagelig deri, at de kjæmpende raaber Skjældsord til hverandre. Ligedan gaar det til i Afrika.

Hos Mellem-Afrikas Negerstammer pleier Krigerne at stille sig op paa alle Slags Forhøininger i Landska-

bet og at staa der i timevis og skjælde hverandre ud. Deres Ord falder som følger: „Alle Tyrkere (saa kalder Nubierne i Negerlandene sig almindelig) skal omkomme! ingen skal undslippe! de skal aldrig komme igjen! i Kjødgryden med Tyrkerne! Kjød! Kjød!“ Hos Polynesierne ophidser Krigerne sig ved vilde Danse — ligesom Indianerne — eller de begynder med at skjælde Fienden ud: „I bananædende Manono-Mænd! Gid Moso fortære eders Struber!“ „Dette er min Klubbe, som skal knuse Svinet fra Savaii! Hvor er det Svin fra Savaii, som nu er modent til at dø?“ Saa styrter Hærene i vildt Raseri mod hinanden og Slaget opløser sig i en Række Enkeltkampe. Bahnson skildrer i „Etnografien“ Krigen hos Polynesierne med følgende Ord: „Undertiden mindede Begyndelsen af Kampen om de græske Oldtidskrige. Et Par udvalgte Krigere traadte frem foran Slaglinjen og udfordrede Fiendens Krigere ved Haan og Praleri. De opregnede sine egne og sine Forfædres Navne og Bedrifter, sine Vaabens Heltegjerninger og den forøgede Hæder, de vilde vinde ved at føie sine nuværende Fiender til dem, de tidligere havde nedlagt. Udfordringen modtoges altid, og den Tvekamp, som indlededes paa denne Maade, udviklede sig snart til en almindelig Skjærmydsel mellem de to Hære.“ Denne Skildring minder ikke bare om de græske Oldtidskrige; den er som hentet ud fra de gamle Nordboers Liv i Vikingetiden.

Opsange før Slaget.

Naturligt er det, at Hærføreren før Kampen ved Tale søger at opflamme sine Mænd til Mod og Manddom. Østangels Ealdorman Brihtnoth mødes med Vikingerne ved Maldon (i 991) til en heltemodig Kamp. De angelsaksiske Krigere rider til Kamppladsen og stiger dér af Hestene. „Da begyndte Brihtnoth at opmuntre sine Krigere og gav dem Raad og Veiledning. Han

lærte sine Mænd, hvorledes de skulde staa fast og holde Stand, og han bød dem med faste Tag føre Skjoldene ret fremfor sig og at reddes for intet. Efterat han havde opmuntret Folket, sprang han af Hesten med de Mænd, som var ham kjærest.“ Saa heder det i det gamle Kvad om Brihtnoths sidste Kamp. Paa lignende Vis har Hærførere til alle Tider søgt at opflamme sine Mænd. Sterkest Magt har dog Digte og Sange over Menneskenes Sind. Baade i Fortid og Nutid har derfor Hære gaat med Sang i Kampen. En Stemning af gammelt Helteliv hviler over Skildringen af Slaget ved Stiklestad. Om Natten havde Kong Olav vaaget længe og bedt til Gud for sig og sit Folk. Saa sovnede han, men vaagnede, da Dagen randt. Kongen syntes, det var for tidligt at vække Hæren, og kaldte Tormod Kolbrunarskald til sig. Tormod spurgte, hvad Kongen vilde. Kongen svarede: „Fremsig et Kvæde for os!“ Tormod reiste sig og kvad høit, saa at det hørtes over hele Hæren. Han kvad „det gamle Bjarkemaal“, og dette er Begyndelsen:

„Dagen er oppe;
durer Hanens Fjære.
Tid er for Trælle
til Arbeid at træde.
Vaager og vaager,
Vennernes Kreds,
alle de ypperste
af Adils's Sinder!

Haard den haandfaste,
Rolv med Buen,
ætgode Mænd,
som aldrig flyr!
Ei vækker jeg Eder til Venner
eller til Vivs Hvisken,
men til Hilds
den haarde Leg.“

Lignende Kvad har i gammel Tid ofte lydt foran Hæren. Bjarkemaal er jo i sig selv en Opsang før Kampen. Naar Irerne i gammel Tid drog i Krig, fulgte deres Barder med og kvad foran Hæren „for at opmuntre Mændene". Ogsaa paa Sydhavsøerne — paa Tahiti f. Eks. — var der Barder, som traadte frem foran Mændenes Rækker og ved sine Sange opflammede Krigerne. Naar Hærene stod rustet til Kamp, var det i Tyskland i Middelalderen almindeligt, at Soldaterne istemte sin Kampsang, sin „Wicliet". Normannerne i Slaget ved Hastings sang sin Rolandssang; Ridderen Taillefer var ligesom Tormod Kolbrunarskald ved Stiklestad Forsanger. Senere blev det Skik at synge Salmer. Foran Akka i 1190 og i mange andre Slag har Salmen lydt „Hellige Maria, Moder og Mø, al vor Nød klager vi til dig"; fra Lützen og ned til vore Dage har Salmer som „Vor Gud han er saa fast en Borg" og „Befal du dine Veie" ført protestantiske Tropper i Kampen.*) — Formen veksler; men Tanken er den samme ned gjennem Tiderne. —

Hærskrig. Saa begynder Kampen. Vikingerne styrter frem under vilde Krigshyl. Kamplurene gjalder. Frankiske Krøniker fortæller om „Hedningerne, som styrter frem raabende paa sin Vis, idet de fører frygtelige Kampmerker gjennem Leiren." En irsk Krønike skildrer et Anfald af Vikingerne i Aar 869: „De udstødte fremmede barbariske Krigshyl og blæste i Krigslure, og mange af dem sagde: nui, nui (d. e. Oldn. *knúi, knúi* „driv paa, driv paa!")." Larm og Skrig, Stridslure og skrækindgydende Kampfaner hører med i alle primitive Folks Slag. Vi kjender alle Udtrykkene Indianerhyl og kimbriske Hyl. Merkelige Krigstrompeter bruges bl. a.

*) A. Schultz, Höfisches Leben II, 279 ff; Valdemar Vedel, Helteliv, 202 ff.

af Indianerne i Brasilien. Allerede Homer skildrer levende Troernes Fremstormen under Skrig og Hyl, „ligesom Skriget af Tranernes Flok, som, naar de flyr for Vinterens Kuld og evige Regnskyl, flyver med skingrende Skrig afsted til Okeanos' Vande".

Naar Irernes Sagnhelt Cuchulinn drager i Kampen, løfter hans Mænd sit Kampskrig rundt ham, forat den Skræk og Rædsel, som stod af ham, skulde blive des større. Men ogsaa hos mere civiliserede Nationer aabnedes Slaget paa lignende Vis. Lærerig er den græske Historieskriver Leo Diakonos's Skildring af en Kamp mellem Grækere og Russere (d. e. de svenske Erobrere, som i 860-Aarene havde grundet det russiske Rige). Kampen stod i 972 i Bulgarernes Land. Paa den græske Hærførers Bud blæses der i Krigslure, Kymblerne slaas sammen og Trommerne hvirvler. „Trommerne giver Gjenlyd i Omegnens Fjelde, Vaabnerne klirrer, Hestene vrinsker, Mændene raaber og ophidser hverandre til Kamp, som de pleier." Vikingerne griber ilsomt sine Vaaben og styrter mod Grækerne, „idet de hyler paa Vilddyrs Vis og løfter et skingrende, lydeligt Skrig.

Ogsaa i Middelalderen iler Hærene frem under gjaldende Krigsraab. Franskmændene raaber „Monjoie Saint Denis" (Min Fryd er den hellige Denis). Normannernes Hærskrig er „Dei aië" (Gud hjælpe). Keiserens Krigsraab er „Rom", Korsfarernes „Hjælp os, hellige Grav". Muhamedanerne raaber „Muhamed". Ved Stiklestad er Kong Olavs Krigsraab „Fram, fram, Krists Mænd, Korsets Mænd, Kongens Mænd". Bønderne gaar frem under Raabet „Fram, fram, Bondemænd". Krigsraabet havde til Hensigt at opflamme Angriberne, at skræmme Fienden, at tjene som Signal til Samling og at kalde Venner til i Nøden, siger en af de første Kjendere af Middelalderens Kultur, Alwin Schultz i „Höf-

isches Leben". Hornene lyder, Trommerne røres, Paukerne slaaes, Trompeterne kalder til Angreb. Saaledes har der vel været den samme Skrig og Larm paa begge Sider, naar Vikingerne og deres kristne Modstandere rykkede frem mod hinanden.

Kampens Raseri.

I glødende Farver skildrer de gamle Krøniker Vikingetidens Kampe, deres Vildhed og Raseri. „Der var," siger en irsk Saga, som fortæller om en Kamp ved Dundalk mellem Irer og Nordmænd, „en Støi og en Larm, som naar en stenet Strand trædes af Kvæg- eller Faarehjorder eller af Hesteflokke eller naar jagende Mænd eller en væbnet Rytterflok rider over den, den Larm som opstod, da en blodig Skur af skarpe Pile regnede ned og Sverd og Spyd suste gjennem Luften, skjærende Brynjer isønder, splintrende Skjolde, gjennemborende Hjelme og sønderhuggende Krigernes vakre Legemer." Eller hør en samtidig Skildring af Slaget ved Clontarf (nord for Dublin) i 1014: „Lyden og Larmen og Gjenlyden fra de kjæmpende gjaldede tilbage fra Høiderne og fra Skogene i Omegnen, saa Fylkingerne paa begge Sider kun med Vanskelighed magtede at værne sine klare, straalende Øine og sine friske, skinnende Kinder mod den heftige Regn af funklende Piler og mod de skarpe, frygtelige Odder paa de skinnende, flammende Sverd, som skar sønder og huggede gjennem de fast sammenknyttede Brynjer."

Dog er disse Skildringer af Fortidens Kampe i al deres Vildhed ikke saa overdrevne, som en moderne Læser let vil tro. Et Øienvidne skildrer èn Kamp mellem to Tronkrævere hos Zulukafferne i 1856. Skrækkelig blev især Kampen, da det af Mpande udsendte Veteranregiment greb ind i Slaget. „Den Larm, som opstod, da Skjoldene stødte mod hinanden, lignede Havets Brølen.*)

*) Ratzel, Völkerkunde I, 263.

Den Enkeltes Mod og Dødsforagt er hos primitive Mennesker større end hos Nutidens Nationer. Men saa er ogsaa Frygten og Rædselen større. Selv den modigste af Fortidens Helte kan undertiden blive bange, især naar Dødsangsten griber ham, som Paris, da han forrest i Grækernes Skare opdager Menelaos. „Skrækslagen da blev han i Hjertet. Hen til Landsmandsskaren han veg for Døden at undfly, betaget af Skræk for Atreus's Søn Menelaos.“ *) Det primitive Menneske lever jo i en stadig Følelse af Angst og Usikkerhed, dels for Fiender blant Menneskene, i Nabostammer eller hos andre Slægter, men især for overnaturlige Fiender, for Aander, onde Dæmoner og hevngjerrige Guder, som forfølger ham paa hvert Skridt i hans Liv. Denne Frygt for det Overnaturlige var i Vikingetiden for en Del overvundet, men meget af den sad endnu Menneskene i Kroppen. Guder og Dæmoner tog endnu, saa troede de gamle Nordboer, Del i Kampen. Valkyrjer var usynlig tilstede, sendt af Odin for at føre de Faldne til Valhal og for at uddele Seir og Undergang. De var tilstede ikke bare i Eddakvadene og i Øivind Skaldaspillers Mindekvad om Haakon den gode, men ogsaa i Menigmands Tro. Og Nordboerne tænkte sig ikke altid Valkyrjerne som skjønne lyshaarede Kvinder, en Svaava eller en Sigrun. De tænkte sig dem ogsaa som rædselsfulde Furier, fæle af Udseende og med Død og Lig i sit Følge, frygtelige som Heksene i „Macbeth“. Forud for Slaget ved Clontarf ser en Mand paa Caithness i Skotland Valkyrjer komme ridende. De forsvinder inde i en Stue og begynder at væve. Kljaastenene er Mandehoveder; Isletten og Rendegarnet er Tarmer; Sverd er Slagbord og Pile Vævskyttel. Og saa væver de Kampen i hele dens Gru og Rædsel med

Valkyrjer tilstede ved Kampen.

*) Iliaden, 3die Sang.

Død og Undergang for den unge Fyrste (d. e. Orknøjarlen Sigurd Lodvessøn) og med Død for den mægtige Konge (d. e. Brian Borumha). Valkyrjernes Sang, den dystre „Darradssang“ ender saaledes:

„Ræddeligt er det nu
rundt at skue,
mens blodig Sky
over Himlen skrider.
Luften skal farves
med Folkeblod,
alt som vor Spaadom
opfyldes.“ *)

Som rædselsfulde Kvinder, omgivne af Menneskehoveder, Tarmer og Blod, saaledes har ialfald Nordboer paa de britiske Øer tænkt sig Valkyrjerne. Muligens er denne Forestilling ældgammel i Norden. Dog synes den mig snarere at være opstaat under Paavirkning fra Irlands og Skotlands keltiske Indbyggere.

Irske Krigsgudinder i Fugleham.

Ti ogsaa Irerne eller Gælerne troede paa overnaturlige Kvinder, som var tilstede i Kampen og i Fugleham, især i Skikkelse af Kraaker, kredsede over Krigerne. Disse Irernes Krigsgudinder, Badb **) og hendes tre Søstre, var dog ikke skjønne Kvinder, som flere af vore Forfædres Valkyrjer, men rædselsfulde Furier. Badb kaldes blodig og ligbleg. Hun og hendes Søstre har blodigrød Mund og graat, flagrende Haar; de glæder sig over Kampen, medens andre Kvinder sørger. I Slaget ved Magh-Rath skriger Morrigu, Badbs Søster, over de Seirendes Hoveder:

„Over hans Hoved skriger
en Heks, som ilsomt hopper
over Vaaben og Skjolde.
Hun er den graahaarede Murrigu“.

*) „Darradssangen“ er bevaret i Njaals Saga.

**) Navnet *Badb* betyder oprindelig „Kamp“ og er samme Ord som Oldn. *bǫð*, Gen. *bǫðvar* „Kamp“.

Troen paa Badb levede i Irland længe efter Kristendommens Indførelse. Endnu paa Clontarfslagets Tid troede Irerne at Badb sammen med Djævler og Dæmoner tog Del i Kampen og ophidsede Krigerne. Det heder i Skildringen af dette Slag: „Da reiste sig en vild, fremstormende, hastig, rasende, haard, mørk, sønderrivende, grusom, modig og kampglad Badb, som skreg og flagrede over deres Hoveder. Der reiste sig ogsaa Aanderne og Spøgelserne og de Gale i Dalene, og Heksene, de onde Aander, Uglerne og de ødelæggende Djævler i Luften og i Firmamentet og den djævelske, dæmoniske Spøgelseshær, og de ophidsede og øgede Krigernes Mod og Kamp". Vi faar her et grelt Billede af Tidens Overtro. Og mindre end hos de kristne Irer var denne visselig ikke hos de hedenske Nordboer. Intet Under derfor, at Mennesker, som saaledes tror sig omgivne af onde og fiendtligsindede Væsner, kan gribes af en pludselig, uforklarlig Rædsel, saa de midt i Kampens Hede staar som lammet eller flygter som gale.

Panisk Skræk under Slaget.

Rædselsfuldt virkede i Irernes Folketro Synet af Badb paa de Kjæmpende og greb dem med en Galskab, som overfaldt baade Legeme og Sjæl, saa at de flygtede i panisk Skræk med overnaturlig Hurtighed; ja de kunde endog, saa troede Folk, flyve gjennem Luften som Fugle. Endnu saa sent som i Slaget ved Almhain (nu Allen, nær Kildare) i 722 blev mange ved Synet af den rødmundede, skarpnæbbede Badb, som skreg over deres Hoveder (i en Kraakes Skikkelse), grebne af dette Vanvid, som Irerne kaldte *geltacht*. De fløi, siger Aarbøgerne, „gjennem Luften som vingede Fugle"*.)

*) Se Hennessys interessante Afhandling om de irske Krigsgudinder i Revue Celtique I, 43 f.

Ogsaa vore Forfædre saavel som Tysklands Germaner kunde i gammel Tid i Kampen gribes af en uforklarlig Rædsel, som naglede de kjæmpende fast til det Sted, hvor de stod, eller kastede dem afsted paa vild Flugt. Nordboerne kaldte dette *herfiǫturr* eller „Hærlænke“, d. e. Frygten, som lægger Fodangel for Krigerne. De henførte ligesom Irerne denne vanvittige Skræk til Synet af guddommelige Møer, som vogtede paa Kampen. Denne Forestilling er ældgammel hos Germanerne. Et af de ældste tyske Sprogminder er den saakaldte „Merseburger Lied“, som indeholder Trylleformularer fra den hedenske Tid. En af disse fortæller om hvordan man skal løse den Fangnes Lænker og skildrer guddommelige Kvinders, Valkyrjers, Virksomhed i Slaget.*) Disse er delt i tre Afdelinger. „Nogle bandt Lænker“, d. e. de fjetrede Hæren, saa den blev grebet af panisk Skræk. Den anden Afdeling af Valkyrjerne kaster sig mod den fiendtlige Hær. Den tredje løser Fangerne**). En lignende Forestilling havde ogsaa Nordboerne. Ti i det gamle Eddakvad Grimnismál (Str. 36) kaldes en af Valkyrjerne *Herfiǫtur*, d. e. hun, som fjetrer Hæren.

Denne Overensstemmelse mellem irsk og germansk Tro er for stor til at være tilfældig. Den synes at vidne om Urslægtskab eller ældgammel Kulturforbindelse mellem Germaner og Kelter, en Forbindelse, som ogsaa ellers har sat sine Spor baade i Sprog og Kultur.

Ældgammel baade hos Nordboer og hos Irer er da Troen paa overnaturlige Kvinder, som vogter paa Kampen og vælger Seir eller Undergang for de kjæmpende. Men som saa ofte i Vikingetiden har gamle

*) Disse Kvinder kaldes Idîsi, det samme som oldn. dísir, Gudinder, overnaturlige Kvinder.

**) Se Grimm, Deutsche Mythologi.

Forestillinger under Paavirkning udenfra faat ny Skikkelse. Saaledes hørte de norske Nybyggere i Irland og Skotland om Badb, som i en Kraakes Skikkelse svæver over Krigernes Hoved og skræmmer de rædde, saa de flygter ilsomt som Luftens Fugle eller — i Folketroen — flyver gjennem Luften som vingede Fugle. Offeret for dette Vanvid kaldtes af Irerne geilt (i Flertal gealta, udtalt *gialta*). — I gamle Glosser oversættes dette Ord ikke bare med „vanvittig", men ogsaa med „Fugl" (lat. *volatilis*). — I „Haavamaal" giver Odin vise Raad for alle Livets Forhold. Om Kampen siger han saaledes (Str. 129.): „Op skal du ei se i Kampen; lig en „Gjalt" (*gialti glikir*) bliver da Menneskenes Sønner". Dette merkelige Ord er Sophus Bugge den første, som har tolket*). Det er det irske *geilt*. „Den ved Synet af Badb med Vanvid og Rædsel slagne". Til „Gjalt" bliver Menneskene, siger Odin, hvis de under Slaget ser op i Luften; thi da faar de — det er underforstaaet, — Øie paa Kampens frygtelige Møer, som svæver over de kjæmpendes Hoveder. Naar Manden bliver til „Gjalt", flygter han ilsomt og ud i Vildmarken, som Nagle i Eyrbyggjasaga (Str. 18): „Da han saa, at de hævede sine Vaaben i Veiret, blev han ræd og løb bort og op i Fjeldet og blev til Gjalt *(varð at gjalti).*" Ogsaa Irerne løb tilskogs eller tilfjelds, naar de blev grebet af Rædsel eller Vanvid i Slaget.

„Kongespeilet", som indeholder saa mange merkelige Fortællinger om Irlands Undere, nævner ogsaa blant disse, at Mænd kan blive til „Gjalt": „Der er videre en Sag, som kan synes underlig, om de Mænd, som kaldes gelt. Men dét volder, at Folk blir til „Gjalt" (at gjalti). Naar Krigsfolk mødes og staar opstillet i

*) Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, 390.

to Fylkinger og de begge høit skriger sit Hærskrig, da kan det hænde feige og frygtsomme Mænd, som ikke før har været i Krig, at de mister Samling og Sans ved den Frygt og Rædsel, som de faar, og løber tilskogs fra andre Folk og lever dér som vilde Dyr. Det fortælles om disse Folk, at om de paa denne Vís levede i tyve Aar i Skogene, da vokser der Fjær paa deres Krop som paa Fugle". Vi har her en norsk Gjengivelse af den irske Forestilling om det Vanvid, som kaldes *geltacht*. „Kongespeilet"s Forfatter kalder de Mænd, som gribes af dette, for *gelt*, det irske *geilt*, som blev udtalt med lukket *e*, uden at *i* hørtes. De bliver, siger han, *at gjalti*, Dativ af det nævnte oldnorske Substantiv *gjaltr*.

Ogsaa Oldtidens Folk kjendte den uforklarlige Rædsel, som midt under Kampen pludselig kunde gribe Hæren. Grækerne kaldte den „panisk Skræk", idet de henførte den til Hyrde- og Skogguden Pan og sammenlignede den med den vanvittige Rædsel, som pludselig især om Natten kan overfalde tamme Husdyr. Panisk Skræk nævnes ofte i Oldtidens Krigshistorie, baade af græske og romerske Forfattere. Den greb Perserne ved Marathon og Gallerne ved Delfi (279 f. Kr.).

Ravn og Ørn og vilde Dyr paa Valen.

Naar Kampen er endt, styrter Kampens Fugle, Ravne og Ørne, og graadige Ulve sig over de Faldne og drikker deres Blod. Det hænger visselig sammen med de virkelige Forhold, at Ravnen, Ørnen og Ulven spiller en saa stor Rolle i næsten al Heltedigtning. Torbjørn Hornkloves „Haraldskvæde" indledes af Valkyrjen, som taler til Ravnene, der sidder oppe paa Klippen:

„Hvad fattes Eder, Ravne?
Hvorfra er I komne
med blodigt Næb,
nu Dagen nys er gryet.

Kjød hænger i Eders Klør;
Liglugt fra Munden stiger.
Nær tror jeg, at I inat har hvilet,
hvor I vidste, at Lig laa.“

Ravnen som Kampens Fugl er visselig ældgammel hos alle germanske Stammer. En af Goternes ældste Konger kaldes saaledes Valravn (*Vala-hrabns*), d. e. Valpladsens Ravn.

Lignende Forestillinger møder vi ikke bare i Irland, men i de fleste Landes Heltedigtning. Liglugten fra Valpladsen har vel ogsaa i Virkeligheden stedse tiltrukket Rovfugle og vilde Dyr. Som Valdemar Vedel siger i „Helteliv“: „Grumt uhyggelig samtaler Ravnene i engelske Ballader om Ligene, de holder Fest paa. Angsten for Ulv og Ravn piner de døende i deres sidste Stund“.

Naar Slaget er endt, begraver Seirherrerne sine Døde; men de Overvundnes Lig bliver liggende igjen paa Valen for at plyndres og til Bytte for Himlens Fugle og de vilde Dyr. Undertiden slaar endog de Seirende Leir midt paa Valpladsen „for at spise og drikke mellem de Døde“, som William Erobreren gjorde efter Slaget ved Hastings, eller som Danskerne gjorde efter Seiren ved Snamh Aignech i Ulster (851). Da de irske Sendebud kom til Valpladsen, fandt de Danskerne ifærd med at koge. Deres Kjedler stod paa Hauge af faldne Nordmænd; den ene Ende af de Spid, som Maden hang paa, var stukket ind i Nordmændenes Kroppe og Ilden brændte Kroppene, saa det Kjød og Flæsk, de havde spist Natten iforveien væltede ud af Bugen“.*)

Hirdens Deltagelse i Kampen. Hirden.

I Slaget staar den haardeste Kamp rundt Høvdingens Merke. Her kjæmper Fyrsten og hans haandgangne Mænd og falder ved hverandres Side. Fra æld-

*) Three Fragments, 123.

gammel Tid har Kongen eller Høvdingen hos alle germanske Folkestammer havt Ret til at omgive sig med et Følge af haandgangne Mænd, en Hird, som det heder med et senere i Nordisk fra Angelsaksisk laant Ord. Tacitus har i sin „Germania" en udførlig Skildring af Hirden eller Følget hos de tyske Stammehøvdinger. Enhver Høvding var paa hans Tid omgivet af en udvalgt Skare Ynglinge, „En Hæder i Freden, et Værn i Krigen". De haandgangne Mænd lever i Fredstid paa Høvdingens Gaard og underholdes af ham. Optagelsen i Følget foregik under høitidelige Ceremonier. Mændene knælede for sin Herre, tog ham i Haanden eller rørte ved hans Sverd og svor at tjene ham. Indbyrdes var Følgets Medlemmer nær forbundne og udgjorde et Slags Broderskab. Paa de skaanske Runestene, som minder om Slaget ved Fyrisvoldene, kalder Hirdmændene sine faldne Kammerater *félagi* „Fælle" og „Broder". Hos Angelsakser og Franker forandrede Følget tidlig sin Karakter og udviklede sig til et virkeligt Hof. Hos Nordboerne begyndte den samme Forandring at foregaa i Løbet af Vikingetiden. Men endnu ved Vikingetidens Slutning eiede Hirden meget af sit oldgermanske Præg.

Hirdmændenes høieste Pligt er at falde ved sin Herres Side og at følge ham ikke bare til Døden men ind i Døden.*) Denne Pligt, som hænger nøie sammen med religiøse Forestillinger, har engang alle germanske Folk følt sig bundet af. Tacitus siger: „I Slaget er det en Skam for Høvdingen, om nogen overgaar ham i Manddom, og en Skam for Følget ikke at ligne sin Høvding i Manddom. Den, som overlever sin Høvding

*) Jeg følger her Aksel Olrik, som har ofret „Hirdmandsdød og Eftermæle" et af de smukkeste Kapitler i „Danmarks Heltedigtning" I, 76 ff.

og slipper fra Slaget, er æreløs for Livstid og dækket med Skjænsel. Ham skal man værge, ham skal man værne; at føie sine egne Heltegjerninger til hans Ry er den første og helligste Pligt. Høvdingen kjæmper for Seir, Hirdmændene for sin Høvding.“ Den samme Tanke klinger igjen i „Bjarkemaal“, i Beowulfkvadet, hvor Viglaf ægger Huskarlene til at hjælpe sin Konge, Beowulf, mod den grumme Drage, og i det historiske Digt om Ealdormanden Birhtnoths Kamp med Vikingerne ved Maldon i 991.

Paa hver Slagmark har der lydt Opfordringer som Hjaltes i Bjarkemaal til Hirdmændene om at stride for sin Høvding. Og disse har med Glæde og Stolthed vovet sit Liv for ham: Paa Fyrisvoldene ved Upsala, hvor Huskarlene kjæmpede rundt „Toke Gormssøn, sin hulde Drot, som ikke flygted ved Upsala. Satte Drenge efter sin Broder Sten paa Bjerget, som staar med Runer. De gik nærmest Gorms Toke.“ *); ved Stiklestad, hvor Tormod Kolbrunarskald før Kampen kvæded „det gamle Bjarkemaal“; ved Stamford Bridge, hvor en nordisk Hird for sidste Gang segner rundt sin Herre.

Hirden er dog, som Aksel Olrik har paavist, ikke bare en germansk Samfundsindretning. Den fandtes ogsaa hos Kelterne. De galliske Høvdinger i det sydvestlige Frankrig havde alle paa Cæsars Tid sine haandgangne Mænd, for hvem Hirdmandsdøden stod som høieste Pligt. Cæsar fortæller om Høvdingen Adietanus og hans 600 Trofaste, som de kalder *soldurii*. Disses Vilkaar er, at de skal ha alle Goder i Livet fælles med den, hvis Venner de har valgt at være, og

*) Efter Runestenene ved Hællestad Kirke, Skaane, som sammen med andre skaanske Runestene minder om Toke Gormssøns Fald i Slaget paa Fyrisvoldene.

om nogen Vaade tilstøder ham, skal de bære samme Ulykke eller give sig selv Døden. Der er i Mands Minde ikke fundet nogen, som har unddraget sig Døden, efter at den, han har svoret til, er dræbt". — Her er altsaa Hirden ligesom hos Germanerne et Edssamfund, hvis Medlemmer regner sig for Fosterbrødre, en merkelig og neppe helt tilfældig Overensstemmelse.

Enhver irsk Konge havde ligeledes sin Hird, hvis Medlemmer stod i et Troskabsforhold til ham, hans *aes grada* [af *aes* „Folk" og *grad* „Kjærlighed, Hengivenhed"]. De walisiske Love skildrer os ogsaa Høvdingen omgivet af sit Følge, og gamle walisiske Fortællinger om Arthur og hans Mænd viser os Følgets Medlemmer bundne til sin Herre og indbyrdes ved nære Baand, udgjørende et Broderskab, en Hird.

De samme Forhold, som hos Germaner og Kelter har skabt Hirden og Hirdmandsdøden som høieste Pligt, har ogsaa hos andre Folk i vidt skilte Egne af Jorden skabt lignende Samfundsindretninger og lignende Idealer. Hos Kafferne i Syd-Afrika slutter de unge Mænd, som er omskaaret paa samme Tid, sig sammen til et Slags Broderskab og er der blant dem en Høvdingesøn, udgjør de andre hans Livgarde*). Især er der stor Lighed mellem Nordboernes Hird og den Garde, som stadig laa i Zulukongens Hovedstad og udgjorde hans nærmeste Omgivelser.)* Hos Polynesierne var der ved Europæernes Ankomst mangesteds foregaat en lignende Udvikling. Paa Selskabsøerne var der saaledes en Krigerkaste, som udgjorde Høvdingernes stadige Følge.**)

Krigersamfund.

Vikingernes Erobringer i fremmede Lande skabte ogsaa staaende Hære og virkelige Krigersamfund. Vi

*) Bahnson, Etnografien II, 71; Ratzel I, 262.
**) Ratzel II, 207.

kjender alle „Hæren“, den store Normannerhær, som første Gang nævnes i 865, som erobrede Northumberland og Øst-Angel og som i 886 beleirede Paris. Et Krigersamfund i det smaa grundede Palnatoke i Jomsborg paa Øen Wollin, da han landflygtig efter Harald Blaatands Drab maatte forlade Danmark. Allerede i det 8de Aarh. maa Svenskerne i „Sjøborgen“ (Seeburg) i Curland ha havt et lignende Krigersamfund. Væringernes Samfund i Konstantinopel er en senere Frugt af den samme Udvikling. I Halvs Saga skildres paa Grundlag af gamle Kvad, men romantiseret og overført til Sagnets Verden, et lignende norsk Vikingesamfund, Kong Halv af Hordaland og hans Kjæmper, Halvsrekkerne.

Disse Krigersamfund er alle bundne af strenge Love, som præges af ægte Vikingeaand og som i Enkelthederne stemmer mærkelig overens. Jomsvikingesamfundets Love kjender vi fra Jomsvikingernes Saga, Halvsrekkerne fra Halvs Saga og Normannerhærens fra Love, som Sakso tillægger Sagnkongen Frode, men som i Virkeligheden gjaldt for Vikingehæren ved Aar 900*). Alle disse Krigersamfund er frivillige Sammenslutninger under valgte Førere, hvis Vilje blindt lystres. Det, som holdt Normannerhæren sammen, var, siger Steenstrup, ubetinget Lydighed mod den Overordnede og ubetinget Sammenhold mellem de Sideordnede. Men Lydigheden var, som nævnt, frivillig. Med Stolthed svarer Rollos Mænd de franske Udsendinge, som spørger om Navnet paa deres Herre: „Vi har ingen Herre. Vi er alle lige.“ Disse Ord indeholder en virkelig Sandhed. Den Standsforskjel, som fandtes i Hjemmet, forsvandt i Vi-

*) Se især J. Steenstrups „Normannerne“ I, den udmærkede Undersøgelse om Frodes Love og Hærens Forfatningsform, og hans Skrift „Venderne og de Danske“, S. 40 ff.

kingehæren. Alle Hærens Medlemmer regnede sig for Høvdinger og jevngode. Grelt fremtræder dette Vikingetidens Overmod, som jeg siden skal tale mere om, i den saakaldte „North People's Law". Saa kaldes nogle Love, som synes at være fra Kong Halvdan af Yorks første Tid (870 eller 880 Aarene) og som søger at ordne Forholdet mellem Nordboer og Angelsakser. I denne Lov fastsættes der en dobbelt saa høi Mandebod for alle „Hærens" Medlemmer som for nogen angelsaksisk læg eller lærd Stormand. I Alfred den stores Forlig med Kong Guthorm af Østangel (878) sættes Mandeboden selv for den usleste Kriger i Vikingehæren ligesaa høit som for en Angelsakser af høieste Rang.*) Hos Dublinkongens Hird møder vi den samme Selvfølelse. Skalden Rumun havde faat Selvdømme og dømt, at hver lavættet Nordbo i Skaldeløn skulde give ham én Penning og hver høiættet Nordbo to Penninge. — Han havde vistnok fremsagt sit Kvad i Kongehallen i Dublin. — Men ingen Viking i Dublin vilde gjælde for lavættet og saa gav de ham alle to Penninge, og Rumun vendte rig hjem.

Alt Bytte, som Vikingehæren gjør, deles mellem Krigerne. Jomsvikingernes Love sagde, at det skulde bringes til Stangen og deles ved Lodtrækning. Normannerhærens Love fastsatte, at Høvdingerne skulde ha alt Guld og de menige Krigere Sølvet. Vaabnerne er Kjæmpernes. Merkesmanden tager en noget større Del end hans Fæller, ellers tager enhver lige Del i Byttet.

Mandemod var det, som først og fremst krævedes. Frodes Love fastsatte Fredløshed for den, som flygtede for en Mand, som var ham jevnbyrdig eller noget overgik ham i Vaaben og Kræfter, og ingen, som fremsatte ængstelige Ord eller viste Frygt, taaltes i Borgen.

*) Vinogradoff, Growth of the Manor, 131 f.

Halv og hans Kjæmper stiller endnu større Krav til Mod og Udholdenhed. Ingen maa vige, om han end er alene mod elleve, ingen faar Lov til at forbinde sine Saar før næste Dag. Aldrig reises der Tjeld over Skibet om Natten for at give Ly mod Regn og Kulde. Den første Nat, Halvskjæmperne lagde ind til Havn, var det Hagl og Uveir. Da spurgte Stein, om de ikke skulde reise Teltene. Men Halv svarede: „Vil du bo i i Hus nu, ligesom hjemme?“ Siden kaldte de ham Innstein. Halvs Saga er, som vi har hørt, Digtning, ikke Historie. Men den kulturhistoriske Baggrund, Skildringen af det frie Vikingeliv, er historisk. Kjæmper som Halv og hans Mænd har virkelig levet. Harald Haarfagre raader i sin Ungdom ligesom Halv over „røde Skjolde, tjærede Skarer og skumsprøitede Telte“. Som Haraldskvædet siger:

„Ude vil Jul drikke,
om han skal ene raade,
den fremdjerve Fyrste
og friste Frøis Leg (ɔ: Kampen).“

Ingen Gut under 18 Aar og ingen Mand over 50 kan optages i Jomsvikingernes Samfund. Alle Kvinder var udelukkede fra Jomsborg. Medlemmerne af Knut den stores Thingemanlid var heller ikke gifte, men havde sine Friller udenfor Borgen. Undertiden kunde nok Kvinder som Skjoldmøer følge Hæren. Men sine Hustruer havde Krigerne hjemme i sit eget Land. Ogsaa de Mænd, som levede ved Høvdingens Hird, var ugifte eller havde sine Hustruer udenfor Hirden.

Halvsrekkerne og Jomsvikingerne dannede ligesom Hirdens Medlemmer et Slags Broderskab eller Edssamfund. Det samme gjælder Knuts Thingemanlid i England. Medlemmerne svor sig, tror jeg, i Fostbroder-

lag. Hver Mand i Jomsvikingernes Samfund maatte love at hevne sin Kammerat, som om det var hans kjødelige Broder. I „Hæren", som ofte kunde tælle tusener af Krigere, var det ikke muligt at gjøre alle til Fosterbrødre. Men for Hæren gjaldt en særskilt Fred, som ingen maatte bryde. Strenge Straffe truede den, som stjal eller paa anden Vis forbrød sig.

Manddomsmod, indbyrdes Samhold, Troskab overfor sin Høvding og sine Fæller, ingen andre bindende Baand, ikke engang Ægteskabets: det var i Korthed de Pligter, Vikingelovene søgte at indskjærpe. Intet giver os et saa tydeligt Billede af Vikingetidens Kulturtrin som disse Krigersamfund og deres Love. Grunddragene i deres Indretning er, som vi kan vente dem hos et Naturfolk. Vi gjenfinder mange af dem hos Zuluerne, Syd-Afrikas mægtigste Krigerfolk. Zulukongens Magt hvilede — i deres Storhedstid — paa en Hær, som af Forskere er kaldt „en af de fuldkomneste, virksomste, og varigste Indretninger, som noget Naturfolk kan opvise". Den blev skabt af Høvdingen Tsjaka i 1820-Aarene. Alle vaabenføre Zuluer maa, naar de er blevet mandbare, tjene en Tid i Hæren. Omtrent Halvdelen af dem staar stadig under Vaaben, dels i Hovedstaden, som igrunden ikke er andet end en stor Leir, og dels rundt om i Landet. I de forskjellige Afdelinger af Zuluhæren danner Medlemmerne en Slags Broderskaber. Ellers er der ingen Baand, som binder dem, uden Troskaben mod deres Herre. Derfor faar de heller ikke Lov til at gifte sig. Selv Kongerne var ugifte. Alene gamle Soldater, som ofte havde udmerket sig, fik tage sig Hustruer. Frillernes Antal var derimod uindskrænket. Krigerne, som bor sammen i Leiren, besøger dem udenfor denne. — Ogsaa Jomsvikingerne og Medlemmerne af Thingemanlidet i England

havde sine Friller, som de gjæstede om Natten. — Mellem Zulukrigerne er der en efter afrikanske Forhold mærkelig Lighed. Soldaterne kan tjene sig frem i Graderne, Kongen faar blot en Del af Byttet, Resten tilfalder Høvdingerne. Zuluhærens Ordning er i mange Maader fortrinlig. Den er stadig rustet og rede til Kamp. I Krigstid sørger et Tros for Hærens Ernæring, skaffer Vand og bærer Matter, saa at Soldaterne kun har sine Vaaben at bære. Med denne Hær har Zuluerne gjort større Landevindinger end noget andet afrikansk Folk i vor Tid. Selv Hollændere og Englændere har flere Gange ligget under for dem eller kjæmpet mod dem i farlige Krige.

Ligesom Vikingetidens eiendommelige Lovgivning er knyttet til Normannerhæren og Vikingesamfundene, saaledes har ogsaa Zuluerne skabt en Retsudvikling som faa andre vilde Folk eier noget Sidestykke til. Kongen og de andre Høvdinger er baade Hærens Førere og Dommere.

Men hvilken Forskjel er der ikke alligevel mellem en Tsjakas eller en Ketschwayos Hære og Normannerhæren, som i 886 stod udenfor Paris's Mure, eller mellem en Zulukriger og en Jomsviking eller en Halvskjæmpe! Zulukafferen er og blir trods alle Tilløb til høiere Kultur ikke andet end en Vild. Vikingerne er trods al sin Vildhed og Blodtørstighed dog ikke Vilde; de eier Evnen til at civiliseres. Vikingehøvdingernes Barbari er væsensforskjelligt fra en Tsjakas, der som en Slags Offer til sin døde Moder foranstaltede et almindeligt Blodbad rundt om i sit Land og med Døden straffede alle, som nøs i hans Nærvær eller havde et tørt Øie ved en Kongesøns Jordefærd. En ægte Barbar er ogsaa Tsjhakas Broder og Efterfølger Dingan, som i sin Mistænksomhed gik saa vidt, at han lod

sine Hustruer myrde, saasnart de blev frugtsommelige, forat ikke de Børn, de fødte, skulde blive hans Medbeilere. Den Slags Mistænksomhed er vidt forskjellig fra en Harald Haarfagres Grumhed og Mistænksomhed mod sine Fiender.

II. Høiere Kultur; Forskjel fra primitive Folk.

Den Hær, som Tsjaka skabte, var et stort Fremskridt efter afrikanske Forhold. Den gik fra Seir til Seir, fordi Zuluerne brugte en ny Krigskunst. Den lette Assegai, som Kafferne brugte, afløstes af den tunge bredbladede Lanse, og Kampen forandredes derved fra en Fjærnkamp til en Nærkamp. Men hermed ophører ogsaa Udviklingen og Fremskridtet. Zuluerne har ikke lært andet af Europæerne end Brugen af Ildvaaben. Der er intet, som tyder paa, at de under Paavirkning fra Hollændere og Engelskmænd har omdannet og udviklet sin Krigskunst. — Hvilken Forskjel fra Nordens Folk i Vikingetiden! Faa Aar efter Vikingetogenes Begyndelse har de alt — for første Gang i deres Historie — forstaaet at skabe mægtige staaende Hære, som stedse er rustet til Kamp, Nordmændene i Irland, Svenskerne i Rusland, Dansker og Nordmænd i Frankrig og England. Disse Hære er skabt af Forholdene, som de udviklede sig derude i de fremmede Lande; deres Indretning er præget af nordisk Aand. Det, som vi især maa beundre i dem, er den Evne, som de viser os hos Vikingerne, til at lære af mere udviklede Nationer, Frankere, Angelsaksere og Grækere. Men Efterligningen er langtfra slavisk. Det er snarere saa, at

Nordboerne modtager Impulser og videre udvikler gamle Tanker og Opfindelser.

I Hjemmet havde Nordens Folk, ligesom Angelsakserne og de fleste andre germanske Stammer, pleiet at kjæmpe tilfods. De kunde nok være flinke Ryttere. Høvdingerne var især glade i at ride og fulgte gjerne Hæren tilhest. Men Rytteriet spillede ingen Rolle i Krigen. I Frankrig som i Rusland mødte derimod Nordboerne Folk, som fra gammel Tid var øvede Ryttere og i Kampen satte sin meste Lid til Kavaleriet. Og det varer nu ikke længe, før de selv stiger paa Hesteryg og i Slaget kjæmper tilhest. Rytteri.

Da Grækerne første Gang stødte sammen med de russiske Varjager, havde disse, siger Leo Diaconus, ingen Øvelse i at ride. Men allerede i 972 kjæmper de under sine Kampe paa Balkanhalvøen for første Gang tilhest. Frankerne var i det 9de Aarhundrede paa Grund af Kampene med Maurerne i Spanien kommet ud af Vane med at kjæmpe tilfods. Normannerne efterlignede dem snart og fik alt i Begyndelsen af 860-Aarene store Rytterafdelinger. I Slutningen af det 9de Aarhundred hændte det endog, at Hæren med Vaaben, Oppakning og Heste satte over Kanalen fra Frankrig til England. Saaledes skabtes da, omkring 860, den store Normannerhær, som for at bruge Johannes Steenstrups Ord „skulde udrette nogle af de største Gjerninger, som Vikingetiden har at udvise“. Normannerhæren, som snart laa i Frankrig eller Nederlandene og snart i England, var, har vi hørt, som en Stat i Staten, den havde sin eiendommelige Organisation og sin udviklede Taktik. Den havde sine faste Anførere, som var valgt af Hæren, og sit mesterlige Sammenhold; den havde sit Fodfolk og sit Rytteri, sine Krigsmaskiner, sine Speidere, sit Forpleiningskorps osv.

Beleirings-kunst.

I Beleiringskunsten blir Normannerne snart sine frankiske Læremestre overlegne. Skjult af Løbegrave vover de sig tæt ind under den beleirede By.

De opfører, som ved Stormen paa Chester i 909, bevægelige Skjærmtage for i Ly af disse at gjennembryde Murene. De bygger Beleiringsmaskiner for at rive Murene ned. Ja de forstaar endog, som ved Stormen paa Paris i 886, at bygge store Kastemaskiner, som kjøres frem paa Hjul og hvorfra Krigerne slynger Vaaben og Stenkugler ind i den beleirede By. Som Abbo siger i sit Digt om Beleiringen:

„Bygged med Snildhed og Kunst de da et merkeligt Under,
tre Uhyrer i Rad, som otte Par Hjul frembar.
Ryggen var tømret af Eg og støtted de dækkende Tage.
Brystets hvælvede Gjem og Bugens og Lyskens Hulhed
rummed af rustede Mænd tre Snese, som Rygtet fortalte." *)

Ogsaa i England brugte Vikingerne lignende Krigsmaskiner, saaledes i 871 ved Ashdown, hvor de i Slag paa aaben Mark fremførte en Slags bevægelige Skjærmtage, som Angelsakserne siden efterlignede. Hele den Krigskunst, som Frankerne havde lært af Romerne, havde saaledes Normannerne i Løbet af ett Aarhundred ikke alene tilegnet sig, men endog udviklet videre, saa at de igjen kunde lære Angelsakserne.

Fortifikationskunst.

I at bygge Skanser, Forsvarsværker og faste Borge blir Vikingerne snart Mestre. Og det er visselig intet Tilfælde, at Riddertidens Borgkunst i dens typiske Skikkelse stammer fra Normandie. De normanniske Erobrere, som skulde holde sit Land mod en undertvungen Befolkning, var jo nødt til at befæste sine Gaarde. De efterlignede den Borgtype, som Karl Martel havde skabt. Men de efterlignede frit og selv-

*) Efter Steenstrups Oversættelse, Normannerne I, 111.

stændig; fra dem stammer saaledes *Donjonen*, det firkantede Taarn, som kronede Borghallen og som er saa typisk for Middelalderens Borge.

I Irland, hvor der før Vikingetogenes Tid ikke fandtes befæstede Byer eller faste Borge, falder deres Dygtighed mest i Øinene. Her begynder de norske Vikinger alt i 840 at bygge Skanser og Fæstningsværker. I 866 havde en Vikingehøvding ved Cork reist en virkelig Borg, den første i Irland. I 941 er allerede Dublin omgivet af Volde og Grave og kaldes i et Digt fra denne Tid „den stærke Fæstning“. Paa Clontarfslagets Tid — i 1014 — var Murene om Dublin forsynet med Skyttergange og Bastioner, hvorfra Dublins Borgere vogtede paa Kampen. Midt i Byen laa paa en Høide Kongeborgen, der ligesom de normanniske Borge havde sin Donjon.

I England begyndte Vikingerne alt i 860—870 Aarene at reise Skanser og Forsvarsværker. Snart byggede de ogsaa Borge og gjorde de Byer, som de vandt, til virkelige Fæstninger omgivne af Volde og Grave. Navnkundige er især „Femborgene“ midt i England, Stamford, Leicester, Derby, Nottingham og Lincoln, en aristokratisk Forbundsrepublik, hvor Vikingerne fra sine faste Borge herskede over de undertvungne Angelsaksere. I York byggede Nordboerne ogsaa en fast Borg — vistnok af Sten —; den blev jevnet med Jorden af Kong Æthelstan. Fra Romernes Tid fandtes der i England mange Fæstningsværker og muromgivne Stæder. Angelsakserne, som helst vilde bo paa det aabne Land, havde ladet dem forfalde. Men nu lærte de af Vikingerne og fra omkring 900 begynder de selv at bygge en Række Borge som Værn mod Nordboerne, Fæstningsanlæg med Volde af Træværk, Jord og Sten. I Spidsen gaar Alfred den stores Datter, Lady Aethelfled, Herskerinde over Mercia, det Distrikt, hvortil Femborgene hørte.

Borgene blev det vigtigste Led i Englands Befrielse fra Vikingernes Vælde.

Vikingelove.

Folk, som saa hurtig forstaar at tilegne sig og videre at udvikle det Fremmede, kan ligesaa lidt som Nutidens Japanere kaldes Barbarer. Men næsten endnu tydeligere viser „Vikingelovene“ os, at Vikingetidens Mennesker moralsk stod langt høiere end Zuluer og Malaier, at de trods sin Vildhed eiede det civiliserede Menneskes Følelse af Ansvar og Pligter. Deres Love var strenge, men retfærdige og vidner om de nordiske Folks medfødte Kjærlighed til Ret og Frihed. De havde til Maal ikke bare at straffe Forbrydelserne, men ogsaa at skabe Fred og Orden. Rollo eller Rolv, Normandiets første Hertug indførte i sit nye Hertugdømme Normannerhærens Love. Enkelthedernes i hans Lovgivning kjender vi ikke. Vi ved dog, at han forbød, at nogen bragte sin Plog hjem til Gaarden; Folk skulde lade den blive paa Marken og skulde ikke af Frygt for Tyve sætte nogen til at passe paa deres Hest, Okse og Asen. Hvis noget blev stjaalet, erstattede Hertugen det tabte. Vi gjenfinder de samme Løvregler hos Sakso i Kong Frodes Love, som forbød Folk at gjemme sine Ting bag Laas og Lukke.*) Vidner ikke dette om Kultur, at Fyrsten ser det som sin første Pligt at skabe Fred, Orden og Tryghed i Landet!

Skabt af Vikingetidens friere Forhold, hvor de strenge Baand, som knyttede Kvinden til Hjemmet, begyndte at løsne, er Frodelovenes Bestemmelse om, at Kvinder skulde ha Ret til at ægte hvem de vilde, og at det Ægteskab, en Kvinde havde indgaat uden sin Faders Samtykke, dog skulde eie Retsgyldighed. En slig Lovregel vidner mere end noget andet om den mildnende og kultiverende Indflydelse fra det kristne

*) Steenstrup, Normannerne I, 335 ff.

Europa.*) Om voksende Ærbødighed for Kvinden vidner ogsaa Kong Halvs Love: „Ei skulde nogen Mands Hustru Men de volde; hver en Mø bød han med Hjemgift at kjøbe, med fagert Guld efter hendes Faders Raad.“ — Halv vilde med andre Ord sætte en Stopper for Vikingetidens hyppige Kvinderov. —

Lydighed under Loven.

Det store Skille mellem Vikingetidens Nordboer og vilde eller halvvilde Folkeslag ligger dog i Nordboernes frivillige Lydighed under Loven i Modsætning til den Vildes Trældomsfrygt overfor Guder og Høvdinger og hans Lovløshed, hvor ingen Baand binder ham. De germanske Folk har fra Alders Tid elsket Frihed, Lov og Ret. I Fredstid tror enhver Odelsbonde sig sin egen Herre; hans Stemme lyder paa Tinget jevngod med Høvdingens. Men i Krigstid pleiede alt paa Tacitus's Tid de germanske Stammer at vælge sig en Anfører (en Hertug), hvem de af fri Vilje adlød, ikke paa Grund af hans høie Byrd eller fra Fædrene arvede Magtstilling, men fordi han var dugelig og eiede Manddomsmod. Under valgte Førere vinder Angler, Sakser og Jyder Britannien. Under valgte Førere drager Erulerne til fremmede Lande og kjæmper i Keiserens Hære. Under valgte Førere udføres Vikingetidens Storværker. Normannerhæren voksede op ved en frivillig Sammenslutning af mange smaa Flaader og Vikingehære under hver sin Høvding. Stadig strømmer der til nye Krigere og der kommer nye Flaader under nye Førere, som stedse forstaar at indordne sig under det fælles Hele. „Én Vilje, ett Sind besjæler dem alle“, som den gamle normanniske Krønikeskriver Robert Wace siger i sin Rimkrønike. Hjemme kunde der nok være Strid og Splid, og naar Seiren var vundet, kunde

*) Se nærmere om Afsnittet „Kvinden“ i Vikingerne, 1ste Samling.

Striden bryde løs paany. — Vikingenybygdernes Historie taler om mangen indre Tvist, endog om Broderkampe. — Men naar Vikingerne stod overfor Fienden, naar det gjaldt Krig i et fremmed Land, da maatte al Splid vige ligeoverfor det fælles Formaal. Som Johannes Steenstrup siger om Normannerne: „Naar de gaar i Kamp, lystrer de alle Kongen eller den Mand, som af ham sættes i Spidsen for Hæren. Ligeoverfor de endeløse indre Uroligheder og den af Skinsyge oprundne Splid, der ødelagde de vesteuropæiske Riger, staar den normanniske Hærs Enighed og Sammenhold som et mærkeligt Fænomen, der aabenbarer en aandelig Modenhed og Evne til at styre og regjere hos disse „Barbarer", som langt overgaar det, de kristne og klassisk dannede Samfund paa hint Tidspunkt kunde udvise."

Karakteristik af Vikingerne.

Lyst til Pynt og Stas.

Saaledes var da Vikingetidens Mennesker vilde og Barbarer i mange Stykker, men dog med sin egen Kultur, med sin Kjærlighed til Ret og Frihed, til Kunst og Digtning, modtagelige for Indtryk og Paavirkning og eiende Evnen til at vokse og udvikle sig. Af disse Vikinger er det jeg i det følgende vil søge at give et Gjennemsnitsbillede. Disse Vikinger, som unge og eventyrlystne strømmer ud over Europa, som herjer og plyndrer, men som ogsaa bygger op igjen, grunder Nybygder og Kongeriger, de er først og fremst betaget af Naturmenneskets hele glubende Lyst paa Livet. De er unge og sterke og styrter sig med Ungdommens hele Vildskab ud i Livets Tummel og Rus. De elsker Vin,

Kvinder, Pragt og brogede Klæder. De er naivt forfængelige og fryder sig som Børn i alslags Pynt og Stas. Vi ser det tydeligt af Sproget selv. Ti paa intet andet Kulturomraade er der i Vikingetiden kommet saa mange Fremmedord ind i de nordiske Sprog som netop i alt, hvad der angaar Tøier, Dragt og Smykker. De fleste af disse Ord er romanske og stammer fra Frankrig, som allerede i den tidlige Middelalder var Modernes Hjemland; andre stammer fra England, nogle faa kun fra Irland og bare et enkelt, som „Silke", østenfra. De fleste af disse Ord eier endnu Hjemstavnsret i Sproget. Blant Ord, som stammer fra Angelsaksisk kan jeg nævne „Kjortel" og „Skjorte". Fra Romansk — om end muligens over England — stammer „Skarlagen" (oldn. *skarlat* af middelalderlig latinsk *scarlatum).* Fra Romansk er videre i Vikingetiden kommet et Ord som „Kaabe", der i Middelalderen var et meget almindelig brugt Klædningsstykke baade for Mænd og Kvinder; det havde gjerne Formen af en kort Kappe uden Ærmer og var forsynet med en Hætte, som kunde trækkes over Hovedet. Fremmed-ord.

Fra Romansk stammer ogsaa Ordet „Mantel" (oldn. *mǫttull).* I Vikingenybygderne i Irland lærte Irerne dette Klædningsstykke at kjende og optog det snart tillige med selve Ordet derfor *(matal).* Intet var i det 11te Aarhundred hyppigere paa Erins grønne Ø end at Kongerne fik slige nordiske Mantler i Gave af sine Underhøvdinger. Af Irerne lærte vore Forfædre til Gjengjæld at farve sine Tøjer dybrøde. Irerne, som havde lært Kunsten af Romerne, kaldte den røde Farve *corcur,* samme Ord som det latinske *purpura* og det græske *πορφύρα.* Men Irerne kjendte ikke som Orientens Folk den ægte Purpurmusling; de nøied sig med den simple Stenlav *(lichen tartareus),* som endnu i

norske Bygdemaal og paa Færøerne kaldes korke, korkje. Disse Ord, og jeg kunde endnu nævne mange andre, vidner tydelig om hvor begjærlig vore Forfædre i Vikingetiden har optaget fremmede Moder.

Udenlandske Moder.

Sagaerne giver os ogsaa mange Vidnesbyrd om hvor ivrige vore Forfædre i gamle Dage var efter at klæde sig, som det var moderne i fremmede Lande. Selv paa Island søgte Folk at følge med. Egil Skallagrimssøn gik hjemme paa sin Gaard klædt i rød Bomuldskjortel med trang Overdel og Baand paa Siden", ganske som det dengang var Mode i England og Frankrig. — Kjortelen skulde slutte tæt ind til Overkroppen; man brugte Snorer for at holde den stram; nedenfor Livet blev den vid og gik i Folder omtrent tilknæs.*) — I Norge fulgte de Fornemme endnu bedre med i Moden og dens Luner. Olav Trygvesøns Søster gav ved Afskeden til Kjartan „et hvidt, guldindvirket Hovedtøi", som hun sagde, han skulde give i Bænkegave til Gudrun Osvivsdatter, forat hun skulde vikle det om sit Hoved. Udenom var der en Pose af „Gudvæv" (en Slags Purpur). Slige Slør, som dækkede Haaret, var i Middelalderen høist moderne; oftest var de af hvidt Lærred, undertiden ogsaa af Silke eller guldindvirkede.**) Paa Olav Kyrres Tid kom der nye Moder fra Frankrig. Da tog Mænd op afvigende Klædningsskikke. De havde Pragthoser snøret trangt til Benet; nogle spendte Guldringe om sine Lægger, og da bar Mænd Slæbkjoler med Baand paa Siden og med Ærmer fem alen lange, som var saa trange, at de maatte drages paa med „Haandtøile" og snøres fast helt oppe ved Akselen, og høie Sko, alle silkesømmede og nogle guldlagte." Mange an-

*) A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesänger I, 298 (2. Udgave).

**) Laksdølasaga, K. 45; Schultz I, 240.

dre Klædningsskikke var der da." *) Magnus Barfod og hans Mænd, der som ægte Vikinger færdedes i Vesterlandene, efterlignede derimod gælisk Klædningsskik og optog den Dragt, som endnu bruges i Høilandene i Skotland, med de bare Ben og det korte rudede Skjørt og Plaid over Skulderen.

Lyst til Pynt og Stas har, kan vi sige, ligget vore Forfædre i Blodet. Men Smagen er endnu uudviklet. Jo mere broget og skrigende Dragten er, desbedre. — Men hele Middelalderen delte jo mere eller mindre denne Smag. — Rødt er den fornemste Farve; finest er naturligvis rød Silke, som der bl. a. er fundet Rester af i Kongegravene ved Jellinge. Harald Haarfagres Skalde gaar stolte rundt i „røde Kapper med fagre Render", fortæller Haraldskvadet. Kjartan var, da han kom til Olav Trygvessøn, klædt i en rød Skarlagenskjortel. Men ogsaa spraglede Klæder i gult, grønt og blaat er moderne. Egil Skallagrimssøn fik i Julegave af Arinbjørn Herse bl. a. „en ny fuldstændig Klædning af engelsk Klæde med mange Farver". Det meste af disse farvede Tøier fik Folk naturligvis fra Udlandet. Silken kom fra Orienten eller fra Spanien og de fine Uldtøier især fra Nederlandene. Men ogsaa hjemme søgte de at følge med. Af Irerne lærte de jo at bruge den rødfarvende Stenlav. Fra Udlandet har man paa Vestfold hjemført Blaafarveplanten (V a i d, *Isatis tinctorea)*, som der findes Frø af i en Æske i Osebergskibet, — vistnok forat den døde Dronning ogsaa i den anden Verden skulde kunne farve sine Kjoler.

Om Pragten i Vikingenybygderne giver fremmede Krøniker os mange Vidnesbyrd. Da Irerne i 968 plyndrede Limerick, førte de saaledes bort med sig Nordboernes „Smykker og bedste Eiendom, deres skjønne,

*) Olav Kyrres Saga, K. 2.

udenlandske Sadler, deres Guld og Sølv, deres fagre, vævede Klæder af alle Farver og alle Slags, deres Satin og Silke, vakre og brogede, baade skarlagen og grønne, og ligeledes alle Slags Klæder". Fra Dublin hører vi ogsaa om Silke og farvede Kjortler, som Irerne røver eller deres Høvdinger faar i Gave.*)

Endnu større var maaske den Pragt, som udfoldedes af de svenske Vikinger i Rusland. Til Rusland førte jo over Sortehavet og det kaspiske Hav de store Handelsveie fra Orienten og det indre af Asien; arabiske og chazariske Kjøbmænd bragte Røgelse, Silke og guld- og sølvindvirkede Tøier, som paa denne Tid endnu ikke kunde gjøres uden i Orienten og Grækenland og af Maurerne. Ibn Fosslan fortæller, som vi mindes, om en Varjag-Høvdings Jordefærd. Over Løibænken, hvor den Døde skulde hvile, blev der lagt vatterede og broderede Tæpper af græsk Guldtøi og Puder af samme Stof. Den Døde blev klædt i Hoser, Støvler, en „Kurtak" og „Kaftan" af Guldtøi med gyldne Knapper og paa Hovedet fik han en Hue af Guldtøi kantet med Sobel. Ind i Teltet blev der baaret vellugtende Urter.

Glæden over at kunne vise sig i pragtfulde Klæder er umiddelbar og naiv. Selv en saa indesluttet Natur som Egil Skallagrimssøn tør op, da Arinbjørn Herse skjænker ham en fodsid Silkekjortel sømmet med Guld og besat med Guldknapper helt ned foruden en Dragt af engelsk Klæde i mange Farver. Han kvæder et Digt og priser Arinbjørn, der af egen Drift gav ham Silkekjortelen, som sin bedste Ven. Hvilket malende Tidsbillede er ikke Olav Paa, som tolv Aar gammel møder paa Tinget med prægtige Vaaben og brogede, afstik-

*) Digtet om Kong Muirchertachs Rundgang rundt Irland, V. 941—942.

kende Klæder, spraglet som en Paafugl *(pái)*. „Paafuglen“ blev han kaldt mere som et Hædersnavn end som et Øgenavn, og Klæderne var det vist ikke mindst, som gjorde Olav Paa til en af de mægtigste Høvdinger paa Island. Ved sin Dragt mindes Vikingetidens Mennesker af Eftertiden: Væringehøvdingen Jakun (Haakon) f. Eks., om hvem Nestor i sin russiske Krønike ikke ved andet, end at han var blind og gik i en guldstukket Kaabe.

I alt dette hører vi kun lidet om Kvinden. Vikingetidens Kvinder elskede naturligvis ogsaa Pynt og Stas, som vi kan slutte af Osebergskibet eller af Prinsesse Ingebjørgs Gave til Kjartan. Fra Limerick bortførte Irerne i 968 Vikingernes „vakre, silkeklædte unge Kvinder“. Og Eddakvadet Rigsthula gir os et malende Billede af ægte kvindelig Forfængelighed. Høvdingen sidder og snor Buestrenge, bøier Alm og skæfter Pile.

„Men Hustruen
husked paa Armene sine,
strøg Sløret,
strammed Ærmerne,
stived Kappen.
Sølje var paa Bringen;
sidt var Slæbet,
Særken silkeblaa,
Brynene mer straalende,
Brystet lysere,
Halsen mer skinnende hvid
end Sne faldt igaar.“

Ligesaa glad som Kvinden er dog Manden i at pynte sig. Overmaade hyppig fortæller Sagaerne om at Kongerne giver Kapper og Klædninge af Silke og Skarlagen med Guldbroderier eller Bremmer af Skind i Gave til sine Mænd. Og Mandens Forfængelighed viser sig, som vi har hørt, ved mangfoldige Leiligheder.

Dragten er, i Modsætning til i vore Dage, for en stor Del ens baade for Mand og Kvinde. Manden bærer til Høitids fodsid Kjortel — som Egil — og en skindforet Skarlagenskappe, som Gunnlaug Ormstunge har faat i Gave af Kong Æthelred i England, kan siden bruges af hans Elskede, Helga den fagre. Manden bærer endnu, som Hannen hos Dyrene, mere brogede Farver end Kvinden.

Vin og sterke Drikke.

Som alle primitive Folk elsker Nordboerne Vin og sterke Drikke. Først i fremmede Lande lærte de jo den søde, berusende Vin at kjende*). „Man finder“, siger Johannes Steenstrup, „i Annalerne ikke faa interessante Træk, der viser, hvorledes de vilde Kjæmper længtes efter søde og berusende Drikke, ret som Bjørnen paa sin Jagt efter Honning.“ Hvert Aar kan man paa Vinhøstens Tid være vis paa at finde dem i Vinegnene i Frankrig og Tyskland, især ved Loires Munding. For at faa Fred maa Indbyggerne afstaa en Del af Høsten. Med Livsfare drager de ofte afsted gjennem Fiendens Land bare for at skaffe sig Vin. Fra Vikingenybygderne i Irland er der alt i det 9de Aarhundrede en livlig Handel paa Frankrig og Spanien; de Varer, som Nordboerne indfører, er især Vin og Silketøier. Munsterkongen Cormacs irske Ordbog. som blev skrevet ved Aar 900, taler alt om Vinhandelen mellem Nordboer og Franker og Kong Brian, som i 1002 blev Erins Overkonge, fik i aarlig Skat af Nordmændene i Dublin 150 Fade Vin; fra Vikingerne i Limerick skulde han faa en Tønde rød Vin hver eneste Dag.

Lysten til Vin og sterke Drikke er endnu utøilet og umættelig. „For Russerne er Drik en Glæde, og

*) Alt før Vikingetiden er der naturligvis kommet Vin til Norden; men den var da kun en sjelden Drik for Konger og Høvdinger.

uden den kan vi ikke leve", siger Storfyrst Vladimir til de muhamedanske Missionærer.*) Et talende Vidnesbyrd er ogsaa den danske Vikingehøvding Godfred, som havde faat Friesland og Rustringen til Len og var blevet gift med Lothar II's Datter Gisla. Men Godfred likte sig ikke i sit nye Herredømme; han foretrak solvarme, vinrige Egne. I 885 sendte han to frisiske Grever med Bud til Keiser Karl den skaldede, om at denne, hvis han ønskede, at Godfred fremdeles skulde være ham tro og værne Riget mod Vikingerne, maatte afstaa til ham Koblentz, Andernach, Sinzig og andre vinrige Egne; „thi det Land, som han ved Keiserens Gavmildhed havde faat, frembragte slet ingen Vin".**)

Fra alle Kanter hører vi om Vikingernes Umaadelighed i Drik. Under Kong Eadgar (959—975), som under sit Styre søger at holde Fred i England og som optager Fremmede, endog Nordboer, i sin Tjeneste, lyder der straks Klager over den daarlige Indflydelse, dette havde paa Englænderne; af Sakserne lærte de utøilet Vildskab, af Flamlænderne Blødagtighed og af Danerne Umaadelighed i Drik.***) Gjæstebudene ender næsten altid med Drukkenskab, Slagsmaal og Drab. Da Skjalden Rumun skal fremsige sit Kvad for Vikingerne i Kongehallen i Dublin, har Hornene gaat rundt og han er drukken. Egil Skallagrimssøn tømmer som en ægte Viking Bæger efter Bæger og sætter sin Ære i ikke at drikkes under Bordet; i Fuldskab er han raa og pøbelagtig som ingen anden. Dublinkongen Gluniaran, Olav Kvaarans Søn, blev i 989 i Drukkenskab dræbt af sin egen Træl

*) Nestors Krønike, overs. af Smith, S. 71. Vladimir, som døde i 1015, var Sønnesøns Søn af det russiske Riges Grundlægger Rurik eller Rørek.

**) Pertz, Scriptores I, 595.

***) William af Malmesbury, ed. Stubbs I, 165.

Kolbein. Og endnu mange flere Eksempler kunde nævnes. I manende Ord taler Haavamaals Digter om Umaadelighed i Drik:

„Byrde bedre
bærer ei Mand paa Vei
end meget Mandevid.
Værre Niste
med paa Mark han ei bringer,
end overstadig Drik af Øl."

„Vin røver mangen en hans Vid". er blandt de vise Raad, som Valkyrjen Sigrdrifa giver Sigurd Fafnesbane. „Ordstrid og Øl har ofte været Mænd til Modgang, somme til Bane, somme til Men."

Lyst til Kvinder.

Lige glubende som efter Vin og sterke Drikke er Vikingernes Lyst til Kvinder. Det, som de røver paa sine Herjetog er Guld og Sølv, Vaaben og Kvinder. Især ved de irske Aarbøger fra Vikingetogenes første Tid at melde om mange Kvinderov. — De vakre irske Kvinder med deres lyse Hud og mørke, ildfulde Øjne deres ravnsorte eller røde Haar synes mere end nogen anden at ha vakt Vikingernes Attraa. Hvilket Indblik i Tidens Raaskab giver ikke følgende Ord, skrevet i Forbigaaende af den irske Krønikeskriver om Danerne i Modsætning til Nordmændene i Midten af det 10de Aarhundred i Irland: „Danerne havde dog en Slags Fromhed; de kunde for en Tid opgive Mad og Kvinder for Fromheds Skyld"!*) Irske Trælkvinder blev en af Vikingetidens vigtigste Handelsvarer. „Nordboerne brugte at holde Erins Dronninger og høibyrdige Kvinder i Trældom hinsides Havet", siger en irsk Historieskriver, Mac Firbis. Ingen Trælkvinder solgtes saa dyrt som de irske. Vi finder dem i Vikingetiden rundt om paa

*) Three Fragments, ed. O'Donovàn, S. 125.

Markedspladsene i Norden, hvor de solgtes til Høvdingerne og blev deres Friller. Fortællingen i Laksdølasaga om den islandske Høvding Hoskuld Dalakollssøn giver os et lidet Billede af hele Tiden. Hoskuld drog i sin Ungdom som alle høibyrdige Islændinger udenlands og kom paa sin Reise til Markedet paa Brennøerne ved Gøtaelvens Munding. En Dag, som han gik og drev med sine Venner mellem Boderne „for at skjemte sig“, fik han Øie paa et prægtigt Telt et Stykke borte fra de andre Boder. Det eiedes af en Kjøbmand ved Navn Gille den gerdske (d. e. den russiske). Denne spurgte, hvad de vilde kjøbe. Kameraterne svarede, at Hoskuld ønskede en Trælkvinde. Kjøbmanden løftede paa et Forhæng og der indenfor sad tolv Kvinder. Hoskuld kjøbte den vakreste af dem, og betalte tre Mark Sølv for hende, endda hun sagdes at være stum. Om Kvelden lagde han hende i sin Seng og gav hende om Morgenen en bedre Klædning, end den, hun havde. „Alle Folk sagde, at vakre Klæder stod godt til hende.“ Ellers sagde ingen noget. Siden viste det sig, at Kvinden baade kunde tale, og at hun var en irsk Kongedatter, Melkorka. — Kjøbmandens Navn Gille er ogsaa irsk; saa vi kan slutte, at han har drevet Handel med irske Trælkvinder paa de nordiske Lande og Rusland. Og Handelen har gaaet godt. Thi Hoskuld kjender Gille af Navn og ved, at han er en af de rigeste i Kjøbmandslaget.

Flerkoneri, som hjemme i Norden tidligere havde været en Sjældenhed, blir nu i Vikingenygbyderne det almindelige. Vi finder virkelige Haremer i Irland, hos Normannerne paa Sicilien og i Rusland. Den russiske Storfyrste Vladimir har 800 Medhustruer. Hjemme i Norden forsvinder Flerkoneriet ved Kristendommens Indførelse. Men Friller har alle, selv Mænd som Olav den hellige og den vise Njaal. Hos Svenskerne var

der, siger Adam af Bremen, som levede ved Slutningen af det 11te Aarhundred, ingen Grænse for hvor mange Kvinder en Mand kunde tage. Enhver har efter sine Vilkaar to eller tre; men de rige har Kvinder uden Tal. En gammel Forfatter, Johannes Wallingford, som kjender de normanniske Sagn om Grunden til Vikingetogene, fortæller, at Nordboernes unge Mænd i Udlandet hengav sig til den ene Kvinde efter den anden, og ufordærvet, som Slægten var, avlede de en Mængde Børn med dem.*)

Rasen er sterk og livskraftig og Lysten til Kvinder er lige levende hos gammel som hos ung. Harald Haarfagre var 70 Aar, og det var i de Dage en høi Alder, da Tora Mostrstang fødte ham Sønnen Haakon den gode. Bjargulv i Egilssaga er ældgammel og har overladt sine Gaarde til Sønnen Brynjulv, da han i et Gjæstebud paa Lekø faar se den vakre Hilderid. Glubsk som alle paa den Tid vil han straks eie hende. Han tvinger hendes Fader til paa Stedet at gjøre Løsbryllup, kjøber Datteren for en Øre Guld og tager hende med sig hjem til Torgar. I Digtningen er det den gamle Jarmunrek, som ægter den unge Svanhild, hvem han Søn Randve burde ha eiet.

Lidenskaberne er vakt. For vakre Kvinders Skyld kjæmper Mændene og dræber hverandre, ikke bare i Digtningen, men ogsaa i det virkelige Liv, Gunnlaug Ormstunge og Skalde-Ravn f. Eks. I Dublin dræber ved Aar 870 Kong Olav sin Broder Oisle, fordi Oisle elskede hans Hustru Skottekongen Cinaeds Datter, — og dog var hun ikke Olavs eneste Hustru.**) Harald

*) Jfr. Steenstrup, Normannerne I, 206 f. og 223 ff. og Vikingerne I, 64 ff.

**) Olav var bl. a. ogsaa gift med Aud, som siden kom til Island.

Haarfagre blir som vanvittig af Elskov til den vakre Snefrid, og Guden Frøi synes ikke, han kan leve, før han har vundet Gerd med de lyse Arme. Først mod Slutningen af Vikingetiden begynder, som jeg tidligere har udviklet, et ædlere Syn paa Kvinden at gjøre sig gjældende. Men Opfatningen af Kvinden er endnu hos de fleste, hos Gjennemsnitsmennesket, raa og brutal. Faar Manden ikke sin Vilje frem med det gode, undser han sig ikke ved at tvinge sig frem. Frøi lader Skirnir med mægtige Trolddomskunster tvinge Gerd til at elske ham. Bjargulv tvinger Hilderid. Da Hallfred Vandraadeskald møder sin fordums Elskede Kolfinna, som er blevet Gris's Hustru, alene paa Sæteren, tvinger han hende til at dele Leie med sig og digter Smædevers om Gris. Og Kvinderne lader sig gjerne tvinge. Gerd fatter virkelig Elskov til Frøi. Den unge Egil, som ved Gjæstebudet i Lund tvinger Jarledatteren, der før har haanet ham, til at drikke Tvimenning med sig, vinder netop ved sin Voldsomhed hendes Gunst.

Vikingerne var jo selv vakre, høie og sterke Mænd. Allerede Goternes Historeskriver Jordanes taler om deres høie Vækst. De frankiske Aarbøger priser ofte Vikingernes Høide og Skjønhed. I en Kamp i Saksen 884 faldt der saaledes, siger Fulda-Klostrets Aarbøger, Normanner, hvis Lige i Styrke og Skjønhed man aldrig før havde sét. Legemlig Styrke og Skjønhed var det da ogsaa mere end indre Egenskaber, som Mændene fortrinsvis søgte hos Kvinden. Men denne Opfatning deltes vist endnu af mange Folk i Europa. En irsk Fortælling fra Vikingetiden, som kaster Lys baade over irke og nordiske Forhold, fortæller om en norsk Kongedatter, som har fattet Kjærlighed til Sagnhelten Cuchulinn og drager til ham. Cuchulinn vil dog ikke eie hende, men giver hende til sin Fostersøn den unge

Kong Lugaid. Om Vinteren finder Kvinderne til Tidsfordriv paa en raa Spøg og tvinger den norske Kongedatter til at være med, og hun seirer i Kappestriden. Men da gribes de irske Kvinder af vild Skinsyge; de river Øjnene ud af Hovedet paa hende og skjærer hendes Næse, Øren og Flette af, idet de siger sig imellem: „Naar Mændene faar dette at vide, vil de ikke elske nogen anden i Nærheden af denne ene Kvinde".*)

Overmod. Saaledes var Vikingernes store Flok, raa og ubændige, styret af sine Drifter og Lidenskaber, griske efter Gods og Guld, som Egil Skallagrimssøn eller hans Far Skallagrim, der tager sit Guld og Sølv med sig i Døden og ikke under sin Søn det efter sig. De kan være grusomme, blodtørstige endog. De er fulde af Overmod, som alt Hugleik var det, og tror bare paa sin egen Kraft og Styrke. Men Overmodet er Ungdommens. Det, som lokker ud mod fjærne Lande, er ikke bare Gods og Guld, Kvinder og rigt Bytte, det er en brændende Higen efter Ry og Navnkundighed, Lyst til Æventyr. Naar Ottar seiler langs Norges Nordkyst og kommer til Bunden af Hvidehavet, naar Leiv den heppne opdager Vinland, naar Harald Haardraade søger at udforske Ishavets Gaader, da er det ikke for Vindingens, men for Eventyrets Skyld. Der er over Vikingetidens Mænd noget af den Romantik, som skiller Helten fra Røveren. Sandt og smukt har den irske Saga forstaat at tegne Eventyrlysten og det ungdommelige Overmod i Fortællingen om Lodbroksønnerne og deres Tog til Spanien og Nord-Afrika, dette Tog, som vi ogsaa kjender andetstedsfra og som foregik i Aarene 858—860. Ragnars eller Ragnall's ældste Sønner, som Krøniken kalder

*) Fortællingen findes i Book of Leinster, et irsk Haandskrift fra det 12te Aarhundred, og er meddelt af H. Zimmer i „Keltische Beiträge" (Zeitschrift für deutsche Altertumskunde).

dem, forlod sin Fader og hans yngste Søn paa Orkøerne. Selv drog de, „fulde af Overmod og Styrke“ med en stor Hær, som de samlede fra alle Kanter, for at gaa mod Franker og Sakser. De troede, at deres Fader var vendt hjem til Lochlann (d. e. til Norden) straks efter at de var sat ud. „Nu drev deres Overmod og ungdommelige Ærgjerrighed dem til at ro videre over den Cantabriske Sjø, d. e. Sjøen mellem Erin og Spanien, indtil de naaede Spanien, og de lod Spanien lide meget baade ved Manddrab og Herjing. Siden satte de over det Gaditanske Stræde, d. e. det Sted, hvor Middelhavet gaar ud i det ydre Verdenshav, og landede i Afrika. Dér gik de til Kamp mod Maurerne, og mange af Maurerne faldt. Men da de drog fra dette Slag, sagde den ene Broder til den anden: „Det er et stor Dumhed og Galskab af os saaledes at drage fra Land til Land gjennem hele Verden og slaa os selv ihjel, istedenfor at forsvare vor Odelsjord og adlyde vor Faders Vilje; han er nu alene og borte fra sit Hjem og lever et Land, som ikke er hans eget. Den Søn, som vi lod blive hos ham, er dræbt, saaledes som det blev mig aabenbaret (dette var aabenbaret for ham i en Drøm), og hans anden Søn var falden i et Slag. Ja det skulde undre mig, om Fader selv er sluppet levende fra dette Slag.“ Og saaledes forholdt det sig i Virkeligheden.

Det er den samme Ungdom, den samme Eventyrlyst parret med noget, vi næsten kunde kalde Ridderlighed, som præger Helgedigtene. De Mænd, som til sit Ideal har havt Helge Hundingsbane med hans aabne Sind, hans lyse, sværmeriske Kærlighed, hans Ridderlighed og aabne Anerkjendelse selv af Fiender, de kan ikke ha været Barbarer. De kunde nok være raa og vilde, men Kulturens Frø spirede i deres Bryst.

Kjærlighed til Sjøen.

Og saa er der endnu ett, som viser den ægte Viking og som gjør, at vi kanske lettere kan forstaa ham: det, som lokker ham ud, er ikke bare Tog til fjærne Lande med Hæder og Bytte ivente, det er ligesaa meget Kjærligheden til Sjøen, Glæden ved at færdes paa Havet; i Solskin og Magsveir som i Storm og Uveir, naar Skumsprøiten staar over Baugen. Sjøen er Vikingens rette Hjem. Dette klinger igen i Eddakvadenes pragtfulde Havskildringer som i Digtningen om Halv og Halvsrekkerne eller i Torbjørn Hornkloves Seierskvad til Harald Haarfagres Pris, hvor Ravnen, som har fulgt Harald, siden den ud af Egget krøb, svarer Valkyrjen:

„Kjender du ei Kongen,
som altid har Bør,
Nordmændenes Drot?
Han raader over dybe Kjøle,
rødfarvede Rande,
røde Skjolde,
tjærede Aarer,
skumsprøitede Telte.

Ude vil Jul drikke,
om han skal ene raade,
den fremdjerve Fyrste,
og friste Frøis Leg (d. e. Kampen).
Ung blev alt af Ilden han kjed,
og af inde at sidde,
af varme Stuer
og dunforede Votter."

Vi faar et levende Billede af en slig Viking i William af Malmesburys lille Skildring af Kong Gudrød *(Godefridus)* af Northumberland, som i 927 maatte flygte fra York for Ethelstan: „Efter at ha udstaat megen Elendighed baade tillands og tilvands kom Gudrød tilsidst ydmygt bønfaldende til Kongeborgen. Der

blev han modtaget med Fred af Kongen (d. e. Ethelstan) og blev i fire Dage beværtet af ham paa det prægtigste; men saa søgte han tilbage til sine Skibe, den gamle Sjørøver, ligesom en Fisk, som er vant til at leve i Havet." — Og disse samme Vikinger, der er kjede af varme Stuer og dunforede Votter og begynder med at herje og røve, de ender sit Liv som vise Herskere: Harald Haarfagre fører sit Folk ind paa nye Baner; han søger at forme sit Styre efter Forbillede fra England og Frankrig — men selvstændig og originalt —; han indretter sit Hof efter engelske og karolingiske Mønstre; han sender Skibe i Gave og Sendebud til Kong Ethelstan af England og lader sin egen Søn opfostre i England; — Kong Guttorm begynder som en af Normannerhærens Førere; han vinder Østangel og blir Konge der; saa slutter han i 987 Fred med Alfred den store og døbes og modtager i Daaben Navnet Ethelstan; efter den Tid styrer han som en kristen Konge, præger vakre og fuldvægtige Mynter med Navnet Ethelstan som Omskrift, ja tillader endog at der præges Mynter til Ære for den hellige Eadmund, Østangels Konge, hvem Vikingerne selv havde dræbt i 873.

Mangel paa Kultur i Middelalderens Europa.

Lad os ogsaa mindes, at hele Tiden var raa og grusom. Flerkoneri og Frillelevnet var vanligt i Frankerriget længe efter Kristendommens Indførelse, især hos den merovingiske Kongeslægt. I England trives endnu ved Aar 1000 Slavehandelen i hele dens Rædsel. I Krigen udvikles der langt ned i Middelalderen en Grusomhed, som ikke giver Vikingetidens stort efter. I 1161 lod Fredrik Barbarossa rive det ene Øie ud paa seks fangne Milanesere; paa seks andre lod han Næsen skjære af, og endnu seks lod han blinde paa begge Øine. Hyppig blindes og gildes den Fangne, som f. Eks. Magnus den Blinde. Ligene plyndres af Soldaterne, og de,

som maatte være ilive paa Valpladsen, dræbes ilsomt. Da Simon af Montfort i August 1265 var falden ved Evesham, huggede Seierherrerne hans Hoved af og sendte det til hans Hustru. Hans Hænder og Fødder blev ogsaa skaaret af og sendt til hans Uvenner. I Fængslerne, hvor baade Krigsfanger og simple Forbrydere spærres inde, formaar ingen Lysstraale at trænge ind; Gulvet er dækket af Udtømmelser, som forpester Luften; Ormer og alslags Utøi holder til der og ofte trænger Grundvandet ind. Kosten er et Stykke grovt Brød og et Krus Vand. Dødsstraffene er mange og grusomme: Halshugning, Hængning, Radbrækning, Sønderrivning af vilde Hæste, Hudfletning, Død paa Baalet eller ved at spiddes paa Pæler. Saaledes skildrer Alwin Schultz i „Höfisches Leben“ Frankrigs og Tysklands Kultur i det 12te og 13de Aarhundred.

Med dette Billede som Baggrund bør vi se paa Vikingetiden. Vi bør mindes, at de samme Vikinger, som i sig eiede saa meget af Urmenneskets Vildhed, ogsaa ejede Evnen til Udvikling og Kultur. I materiel Kultur stod de, som de gotlandske Billedstene og Osebergskibet viser, i mangt og meget paa Høide med det kristne Europa. De havde alt i Aarhundreder levet i ordnede Samfund. De elskede Friheden, men den lovbundne, ikke den tøileløse Frihed. De elskede Sang og Digtning. De vilde Vikinger forvandledes i Vesteuropa til kristne Riddere. I Normandie og i Northumberland sætter Heltedigtning og Balladedigtning sine skjønneste Blomster, og fra Normandiet udgaar — i nye Vikingetog — Normannerne, Riddertidens mest straalende Skikkelser.

Vikingetiden er en Tid fuld af Modsigelser. Tænk bare paa Osebergskibet med dets om høi Kunstsans vidnende Udskjæringer, med dets Menneskefremmestillinger, som fortæller om Sagn og Digtning, med dets

om Havedyrkning vidnende Æsker med Frø af Karse og Vaid. Men tænk ogsaa paa, at den Dronning, som er lagt i Graven i dette Skib, er fulgt af Kvinder, som vel har været Trælkvinder, der er ofret for at følge hende til de Dødes Verden! Eller tag en Viking som Orknøjarlen Torv-Einar: han lærer sit Folk den nyttige Kunst at brænde Torv; han er hjemme i Skaldekunsten; men — han rister Blodørn paa sin faldne Modstanders Ryg. Hvor fuld af Modsætninger er ikke Egil Skallagrimssøn! Han har fra sine Fædre arvet Berserkernaturen; han dræber i Vildskab sin egen Søns Legekammerat; han trykker i Fuldskab Øiet ud paa en Bonde og spyr ud over hans Ansigt; han lider af Reiselyst og Spleen næsten som en moderne Englænder; han har forstaat af forme sig sit eget personlige Livssyn; han er Digter, ved Siden af Kormak Vikingetidens største Skald; intet Skaldekvad er saa dybt følt og saa mesterligt i sin Form som hans Sonartorrek („Sønnetabet"). Men Modsætningerne blir forstaalige, naar vi ser dem dels som Atavisme og Arv fra Urtiden, dels som gammelnordisk og fællesgermannisk Kulturudvikling og dels som Laan fra det kristne Europa. Den samme Modsætning mellem Kultur og Barbari findes i alle Overgangstider. De fleste Kulturfolk har havt sin Vikingetid eller, som det ofte kaldes, sin heroiske Tidsalder. Det er i Brydningstider, at gammelt gaar under og Grunden lægges til det nye.

Paa Reise til Kongens Gaard, Livet ved Hirden.

Vi har i det foregaaende Afsnit hørt om Vikingetidens Vildhed og Barbari, om alt hvad der hos den Tids Nordboer fandtes tilbage af det primitive Menneskes Livssyn og Sæder. I dette Afsnit skal jeg søge at give et lidet Kulturbillede fra Vikingetiden. Jeg vil bede Dem følge mig for at gjæste det Sted, hvor Livet og Kulturen dengang havde sit Midtpunkt, *Kongens Hal* nemlig. Tiden er, tænker jeg mig, omkring Aar 900. Skildringen vil nærmest komme til at gjælde Harald Haarfagres Hird; ti af den staar der større Glans end af nogen anden nordisk Konges paa samme Tid, og til Kundskab om Livet ved Haralds Hird eier vi de rigeste Kilder. Dog vil jeg ogsaa komme til at hente Enkeltheder til Billedet andetsteds fra.

Sjørøvere. Saa drager vi da ud paa vor Færd. Men først maa vi afgjøre, om vi vil tage Sjøveien eller Landeveien. Sjøveien er den korteste og tryggeste; thi i gamle Dage forbandt Havet langt mere end nu mellem Landene. Folk reiste derfor overalt, hvor det var muligt, tilsjøs; de store Skoge og uveisomme Fjeldstrækninger dannede derimod paa mange Steder en næsten ugjennemtrængelig Skillemur. Dog er ogsaa Havet fuldt af Farer. Først og fremst har vi de mange Sjørøvere, som gjør Reisen utryg. Harald Haarfagre har vel søgt at frede

Norges Kyster og sat strenge Straffe for Strandhug; han har endog foretaget sit store Vesterhavstog til Orknøerne og Hebriderne, som var blandt de værste Vikingebøler. Men trygt er her alligevel ikke. Nede i de danske Farvande sværmer Vikinger og især er Østersjøen utryg. Her færdes ikke bare norske, svenske og danske Vikinger; men ved Østersjøens Sydkyst bor vilde slaviske Stammer, som lever af Sjørøveri og dræber alle Fremmede, som strander ved deres Kyster; størst Skræk staar der maaske af Rygens vilde Indbyggere. Allerede Rimbert fortæller i sin Levnetsskildring af Ansgar om de Farer, som i Østersjøen truede den fredelige Reisende. Ansgar seilede i 831 til Birka for at prædike Guds Ord for Svearne. Paa Veien blev Skibene (vistnok ved Kysten af Sverige) overfaldt af Sjørøvere. De Folk, som blev sendt ud mod disse, kjæmpede tappert, men maatte tilsidst gi tabt og udlevere Skibene med hele deres Ladning. Ansgar og hans Fæller slap med Nød og næppe bort over Land og kom efter mange udstandne Farer og Lidelser endelig frem til Birka. Endnu i Slutningen af det 11te Aarhundred, da Magister Adam af Bremen skrev sin „Skildring af Nordens Øer“, gjorde Sjørøvere Havet usikkert. Da Biskop Egino omvendte Bornholms Indbyggere, var hans første Bud til dem, „at de skulde løsgive sine Fanger, hvoraf der er mange i disse Egne“. Betegnende er ogsaa Fortællingen om Indbyggerne paa Helgoland, som til de hellige Eneboere pleiede at give Tiende af hvad de vandt ved Sjørøveri og Strandrov.

Ilde stedt var især den, som led Skibbrud borte fra sin Hjembygds Kyster. Næsten altid mistede han sit Gods, og han maatte være glad, om han slap fra det med Livet. Strandrov blev jo ned igennem hele Middelalderen drevet som en lovlig Forretning og

mange var de ulykkelige Skibbrudne, hvem Indbyggerne i Strandegnene i Hemmelighed tog afdage.

Skibsbygningskunst.

Ikke mindre er de Farer, som truer den Reisende fra Havet selv. Men de nordiske Folk, og især Nordmændene, var jo Tidens dygtigste og mest uforfærdede Sjømænd og de Skibe, som er udgravet fra Vikingetiden, særlig Gokstadskibet, viser til hvilken Høide Skibsbygningskunsten var udviklet. Alene i Middelhavslandene forstod Folk i det 9de og 10de Aarhundred at bygge ligesaa fortrinlige sjøgaaende Skibe som i Norge, i Danmark eller paa Gotland. Fra Alders Tid havde jo de nordiske Folk færdedes paa Havet. Tacitus taler om Svearne, som med sine Flaader hersker i Østersjøen. Dengang brugte de dog kun Aarer og Ror, men ikke Seil. Paa Folkevandringens Tid maa dog Brugen af Seil ha været kjendt i Norden. Om vore Forfædre har lært det at kjende af Goterne eller af Romerne, som havde Flaader ved Rhinens Munding, skal jeg lade være usagt. Muligt er det ialfald, at Ordet „Drage“ (dreki), som vore Forfædre brugte om sine store Krigsskibe med høi bøiet Forstavn, først har været brugt om Romernes Krigsskibe ved Britanniens Kyster og Rhinens Munding. Ikke bare er „Drage“ et Fremmedord, som stammer fra Latin; men Ordet findes i Betydningen af „Drageskib“ ogsaa i Irsk (drac), hvor serrcend (af det latinske serpens „Slange“) bruges i samme Mening. Det irske drac, „Drageskib“, kan ikke være laant fra Oldnordisk; ti det findes alt ved Aar 800. Det maa være laant direkte fra Romerne, som i Britannien, hvor Flaaden spillede en saa stor Rolle, har kaldt sine Skibe „Drager“ og „Slanger“.

I Begyndelsen var der ingen Forskjel mellem Krigsskibe og almindelige Handelsskibe. — Lidt efter

lidt begyndte dog, tror jeg, allerede i Vikingetiden Handelsskibene eller „Knarrerne“ at faa en anden Form end de almindelige, aabne Krigsskibe; Dækket blev større og Knarrerne kom til mere at ligne den i Middelalderen andetsteds i Europa almindelige Skibstype. Den senere Middelalders Handelsskibe var høie, brede og sterkt byggede og kaldtes fra Midten af det 13de Aarhundred almindelig „Kogger“ eller „Busser“; begge Ord er af romansk Oprindelse. Koggerne var i det 14de Aarhundred store Skibe, som især brugtes af Hansestaterne, medens de mindre norske Skibe, som dengang seilede paa Island og England, kaldes Busser. Jeg skulde tro, at Nordboerne paa sine Færder ned til Syd-Frankrig, Spanien og Middelhavslandene alt i Vikingetiden maa ha lært at kjende og begyndt at efterligne disse bredere og mere sterktbyggede Skibstyper. To Islændinger paa Landnamstiden bærer nemlig Tilnavnet kuggi „Kogge“ og Nordboer bosatte i England kaldes omkring 1050 „Bussekarle“ (Butsecarlas)*), d. e. Mænd, som sejler i Busser. De Kogger og Busser, som vore Forfædre i Vikingetiden byggede, har vel ikke paa langt nær været saa store som Hansestaternes og Flamlændernes Skibe af samme Navn i den senere Middelalder. Men de har ialfald havt Dæk og vel ogsaa en Slags Kahyt og har været indrettede for fredlig Købmandsfærd og ikke for hurtig Krigerfærd. Heller ikke har, tror jeg, de Skibe, som seilede i Langfærd til Island og Grønland, brugt baade Sejl og Aarer. Seilet maa paa disse Skibe ha været det vigtigste; Aarer har kun været brugt i Nødsfald.

Reiser over det aabne Hav.

Seilasen kan ikke ha været let i gammel Tid, da Kompas og Sjøkarter endnu var ukjendte, ialfald i Norden. De gamle Vikingers Evne til uden Hjælpe-

*) Steenstrup, Normannerne IV, 165.

midler at finde Vei over Havet, ja til endog at underholde regelmæssig Skibsfart til fjærne Lande som Island og Grønland er derfor næsten vidunderlig. — Jeg skal dog minde om at irske Munke og Eneboere allerede før Nordmændenes Tid i aabne Skindbaade havde fundet Vej til Færøerne og Island. — Vi maa dog paa den anden Side heller ikke tro, at en Reise fra Island til Norge f. Eks. i det tiende Aarhundred var en lystelig Færd. Af Reisens Møie og Farer faar vi et godt Indtryk i Grettes Saga.*) Grette skulde som 15—16 Aars gammel Gut følge en Handelsmand ved Navn Havlide til Norge. „Saasnart de var færdige og fik Bør, stak de i Sjøen. Da de var kommet ud over alle Grundene, heiste de Seil (i Begyndelsen havde de altsaa roet). Grette gjorde sig et Leie under Skibsbaaden; og derfra vilde han ikke røre sig hverken for at øse eller stelle med Seilet; ikke vilde han ha noget Stræv ombord, saaledes som de andre havde, og heller ikke vilde han kjøbe sig fri. De seilede mod syd forb Reykjarnes og saa helt syd forbi Landet. Da de var kommet saa langt, at de ikke kunde se Land længer, fik de svær Sjøgang; Skibet blev læk og taalte Sjøgangen ilde. En Dag var Veiret baade haardt og koldt. Skibsfolkene kaldte paa Grette og bad ham hjælpe dem. „For nu blir vi kolde om Hænderne.“ Grette saa op og sagde:

„Godt er det, dersom af Kulde
Hver Finger stivner paa Krysterne.“

Grette, som var stor og sterk, foretrak at sidde og klappe Styresmandens vakre unge Hustru. Men Uveiret tiltog stadig og Folkene maatte Dag og Nat øse Skibet. „Dengang var der ikke Pumpeverk paa Havskibene; men Folk øste med Bøtter og Baljer. Denne Maade at øse paa var baade tungvindt og Folk blev vaad ved

den; der trængtes to Bøtter til dette Brug; den ene fór ned, medens den anden fór op." Tilsidst da det blev altfor galt, reiste Grette sig fra sin Dvale. — Han havde som mange af de gamle Sagnhelte meget af Askeladnaturen ved sig. — Og nu gik det drivende. Grette øste og hele otte Mand skiftedes til at tømme Bøtterne; men saa fik de ogsaa øst Skibet læns. De var nu drevet langt østover og kom ind i en tyk Taage. En Nat vidste de ikke Ord af det, før de seilede op paa et Skjær med Skibet, saa hele Underdelen gik af. Skibsbaaden blev i Hast gjort klar og Kvinder og alt, som var løst, blev flyttet ombord i den. Dette var udenfor Kysten af Søndmøre i Norge.

Naar Reisens Farer og Møie var saa store, er det naturligt, at den fredlige Reisende, hvor han kunde, helst seilede langs Kysterne, at han drog ud om Morgenen og ved Solnedgangstid paany søgte at naa Havn. Derfor dannede der sig ogsaa tidlig — med Havnepladser og Øer som Mellemstationer — faste Handelsveie over Havet. Fra de gamle Handelsstæder Birka og Sigtuna eller fra gamle Upsala ved Mælaren seilede Skibene gennem Stoksund (nu Norrström) eller Agnafit ud i Havet. Derpaa seilede de gjennem Skjærgaarden og satte over til Gotland, hvor Visby alt i Hedendommens Tider var en søgt Handelsplads. Videre gik Færden til Øland og til Bornholm. Endnu paa Mester Adam af Bremens Tid (i anden Halvdel af det 11te Aarhundred) var Bornholm „den navnkundigste Havn i Danmark og en tryg Havn for Skibe, som agter sig til Barbarernes Lande eller til Rusland."

Faste Ruter og Handelsveie.

---

*) Jeg tror ikke, at Skildringen af Sjøreisen i Grettes Saga i Enkelthederne grunder sig paa Overlevering fra Grettes egen Tid. Men Reisens Farer og Besvær var visselig ikke mindre i Vikingetiden end senere, snarere større.

Fra Bornholm gaar Seilasen bedst lige til Danmark. Ved Aar 900 var der endnu kun faa Handelspladser ved Østersjøens Sydkyst. Ved Elbing, en liden Biflod til Weichsel ikke langt fra dennes Munding, laa Truso (ved den lille Sjø Drausen) i de littauiske Esters eller Preussers Land. — Hid seilede omkring 870 Dansken Ulvsten fra Hedeby. — Længere vest laa i det 10de og 11te Aarhundred den store Handelsstad Julin (med Borgen Jomsborg) paa Øen Wollin. Men det tør være tvivlsomt, om Julin alt i Harald Haarfagres Dage var nogen vigtig By. I de vendiske Abodriters Land, det nuværende Meklenburg, laa endelig i Begyndelsen af det 9de Aarhundred en Havnestad, som paa Dansk kaldtes Reric og hvor der boede mange Kjøbmænd, som betalte Told til den danske Konge.*) Denne By synes dog tidlig at være gaaet tilgrunde. Flere Handelsstæder fandtes der ved Aar 900 næppe ved Østersjøens Sydkyst. Seilasen gaar derfor fra Bornholm bedst lige til *Hedeby*; det gamle Hedeby laa ved Haddeby Nor paa Sydsiden af Slien, medens Slesvig var beliggende paa Nordsiden af Slienfjorden. Hedeby's Storhed var endnu ikke gammel. Da Nordmanden Ottar og Dansken Ulvsten henved 870 kom did, var den næppe mere end en aaben Havneplads, som paa Angelsaksisk kaldtes *æt Hæðum* („paa Heierne“ eller „paa Hederne“). Men omkring 900 blev Hedeby Hovedstaden i et lidet svensk Vælde, som i henved femti Aar skulde bestaa i Sønderjylland. Byen blev omgivet med en Ringvold og gjort til en sterk Fæstning og var fra nu af og ind i det 11te Aarhundred en af de første Handelsstæder i de nordiske Lande. Da forsvandt Hedeby og Slesvig, der paa Ansgars Tid var en søgt Handelsstad og allerede før Aar 800 maa ha eksisteret som By, kom paany op og blev for en

*) J. Steenstrup, Venderne og de Danske, 24 f.

Tid den vigtigste Handelsstad i Danmark, den danske By, som tidligst fik Selvstyre, organiserede Gilder og Laug og sin egen Lovgivning.

Fra Hedeby gaar Færden videre til Norge, op til Viken (eller Kristianiafjorden). Selv de, som skulde til det vestlige eller nordlige Norge, pleiede i gamle Dage altid at seile denne Omvei. Haalogalændingen Ottar, som levede i Begyndelsen af Harald Haarfagres Dage, seilede saaledes fra Haalogaland til Skiringssal og drog derfra til Hedeby. Og Adam af Bremen siger, at de, som fra Jylland skal til Nidaros for at bede ved Olav den helliges Grav, først reiser til „Wig, Nordmændenes Stad" (d. e. til Viken); derfra bøier de tilvenstre langs Norges Kyst og kommer paa den femte Dag til „Trøndernes Stad". I Vestfold laa nemlig Norges ældste Handelspladse, det før nævnte Skiringssal ved Viksfjorden (en halv Mils Vei nordøst for Larvik), hvor Gaarden Kaupang (d. e. Markedsplads) nu ligger, samt Tønsberg. Skiringssal, som laa i Nærheden af Vestfoldkongernes gamle Gudehov, har vel aldrig været mere end et Strandsted; dets Betydning tabte sig, efter at Tønsberg fra omkring Aar 900 af begyndte at komme op som Bjørn Farmands By og Midtpunkt for Norges Handel paa Rusland, Gotland, Danmark, Saksen og England.

Vi kan dog ogsaa tage en anden Vei, om vi fra Østersjøen agter os til Norge. Fra Bornholm seiler vi til Haløre Marked, som synes at ha ligget i Nærheden af Falsterbo og Skanør, (ældre Forskere mente, at Haløre laa paa Sjælland, nær det senere Helsingør). Her paa Skaanes sydvestligste Pynt har alt for tusen Aar siden Silden skabt Liv og Rørelse, og fremmede Kjøbmænd er, medens Fisket stod paa, kommet med sine Varer for at købslaa og handle. Fra Haløre seiler vi

Markedspladse.

videre til en anden Markedsplads, som ogsaa var meget søgt, nemlig Brennøerne ved Gøtaelvens Munding. Der fandtes endnu kun faa Kjøbstæder i de nordiske Lande og Reiserne var, har vi hørt, fulde af Farer. Derfor pleiede Folk til visse Tider af Aaret at mødes for at kjøbslaa og holde Marked. Slige Markeder pleiede dels at holdes ved navnkundige Gudehov som Upsala og samtidig med de store religiøse Høitider; dels holdtes de under de store Fiskerier (som paa Haløre og paa Vaagen i Lofoten) og dels paa Øer ved Udløbet af store farbare Elve. Paa disse Markedspladse blev vel Handelen i Vikingetiden drevet omtrent som senere i Middelalderen. Her var kun faa faste Huse; Kjøbmændene kom og opslog sine Boder eller Telte, hvor de udstillede sine Varer, Klæder, Smykker, Mel, Honning, Vin, Kryderier og Trælle. Her var, som altid paa slige Steder, meget daarligt Folk samlet; Drik og Slagsmaal hørte til Dagens Ord. Tyverier var, som vi kan se af Fortællingen i Flatøbogen om Trond i Gata paa Haløre Marked, almindelige. Folk, som vilde more sig, drog til Markedspladsene. Til Markedet paa Brennøerne kom den islandske Høvding Hoskuld for at mødes med Slægt og Venner og forlyste sig. Kjøbmændene var dog de, som dominerede paa Markedet. De sluttede sig sammen til et eget Lag (de senere Kjøbmandsgilder i sin første Spire) og havde faste Love og Vedtægter, som gjaldt for Handelen. Naar noget stod paa, kunde Kjøbmændene holde Møde og optræde i Fællesskab for at forsvare sine Interesser, saaledes som vi hører at de gjorde, da Trond i Gata var paa Haløre Marked.

Vaar og Sommer er Sjøfærdernes Tid.

Alle Sjøfærder foregaar om Vaaren eller Sommeren. Om Vinteren vover ingen Mand sig ud paa de vilde Bølger. Denne Frygt for at seile paa Havet om Vinteren holdt sig ned gjennem hele Middelalderen.

Mellem Aarene 1303—1307 seilede, som samtidige Toldruller viser, mange norske Skibe fra Bergen, Tønsberg, Oslo og Nidaros paa Byerne King's Lynn og Boston i England. I Marts Maaned begynder de første Par Skibe at komme. Udover Vaaren og Sommeren kommer der saa stadig flere og flere. Men i November holder Skibene op igjen. Fra Slutningen af November til ud i Februar kommer der i disse Aar næsten ingen Skibe til Lynn. Naar Sneen og Isen er smeltet og Havet er begyndt at blive smult og roligt, da tjæres Skibene og rulles paa Lunner ned i Sjøen. Sommeren er Sjøfærdernes Tid. Derfor taler ogsaa en skotsk Krønnike om „Sumarlidernes (Sommerfarernes) Flaade“ (classis Sumarlidiorum), ligesom Sumarlide blandt Nordmænd og Dansker i Vesterlandene blev et almindeligt Mandsnavn. Derfor heder det allerede i „Beowulf“ (V. 1133—1139):

„Bølgerne stormende brused
og kjæmped mod Vinden; Vinteren Bølgerne fængsled
i Lænker af Is, indtil der atter kom
et Aar til Gaarde, som det end altid gjør,
det straalende Veir. Da var Vinteren leden;
fager var Jordens Barm; den land-flygtige stunded,
Gjæsten fra Gaarde.“

I et andet angelsaksisk Digt „Sjøfareren“ skildres endnu tydeligere Sommeren som Sjøfærdernes Tid:

„Træ og Busk nu blomstrer; Borgene bliver fagre.
Vang og Eng sig smykker; Verden bliver glad.
Alt dette lokker den, som længes ud,
til at drage paa Færd, maner den, som saa mener,
til fjærnt at vandre paa Bølgernes Veie.“

Naar Skibene seiler ud, holder de sig gjerne flere i Følge, om noget skulde støde til, og for at kunne værne sig mod Sjørøvere, som gjør Havet utrygt. Da

Skibsflaader. Ansgar seilede til Birka, satte, kan vi se, en hel liden Flaade ud sammen. Denne Skik holdt sig ned gjennem hele Middelalderen. Hanseaternes Skibe seilede saaledes altid mange i Følge. Færden gaar forholdsvis hurtig. Vikingetidens Skibe seilede raskere end Middelalderens tunge Handelsskibe. — Hvor hurtig kan ikke endnu Nordlandsjægterne seile! — Haalogalændingen Ottar brugte fem Dage paa Veien fra Skiringssal til Hedeby, og da laa han vist stille om Natten.

Mester Adam fortæller, at Folk paa én Dag kan seile fra Aalborg ved Limfjorden til Viken. Skibene stikker gjerne i Sjøen tidlig paa Morgenen og søger ved Aftentide paany at naa til Havn. Ti at seile om Natten uden Kompas, uden Sjøkarter eller Fyr, som kunde oplyse Kysten, var ikke raadeligt. De Skibe, som skulde paa Langfærd, over Nordsjøen eller til Island, kanske endog helt til Grønland, maatte dog i Dage og Nætter være paa det aabne Hav. Nordboerne var i det hele de eneste europæiske Folk, som i den tidlige Middelalder sejlede i regelmæssig Skibsfart over det aabne Verdenshav.

Endelig tager Styresmanden eller Skibsføreren, som sidder ved Roret bagerst i Skibet og høiere end de andre, Landkjending. Skibsfolkene ser Skjærgaardens Øer med de skogklædte Aaser indenfor. Det er Sommerdag og der er Fred i Landet. Ingen Fare for Fienders Overfald eller Vikingers Strandhug truer. Vi møder Seilere, som agter sig sydover til Øresund, Danmark og Gotland eller mod sydvest til Saksland og Flandern eller til England. Ti dette var Vikværingernes sædvanlige Handelsveie, medens Folk fra Vestlandet pleiede at seile til Nord-England, Skotland og Irland.
Lystfartøier. Mange Folk er ude paa Fjorden i det vakre Veir. Lige mod os kommer et prægtigt Skib overmalt med lysende

Farver. Bougen gaar høit op og ender i et forgyldt Dragehoved; ogsaa Bagstavnen gaar høit op og ender i en Spiral. Hele Forstavnen er udskaaret med en vakker Bord af slyngede Dyr. Langs Rælingen gaar der en Række malede Skjolde, som dog kun tjener til Pryd. Selve Skibet er ogsaa malet, kanske i rødt og hvidt. Malingen er lagt i Striber, saaledes som vi ser paa Bayeuxtapetet. Det store firkantede Seil er stribet eller muligens purpurfarvet; endog Silkeseil brugtes undertiden. Det er intet Vikingeskib, vi møder, men kun en Lystbaad bestemt til at ro og seile med inde i Fjorden og af samme Art som Osebergskibet (fra Slagen ved Kristianiafjorden). Ombord sidder Høvdingens Hustru og hans Børn. Andre Folk ligger ude i Smaabaader og fisker, og over Sundet ror Færgekarlen*). Endelig kommer Skibet til Land og kaster Anker. Skibsbaaden sætter de Reisende i Land, eller Skibet lægger til ved en Træbrygge. — Først i Vikingetiden har vore Forfædre af Angelsakserne lært Ankeret med Kroger og Modhager at kjende.

Osebergskibets Forstavn.

*) Af Vikingetidens Skibe faar vi det bedste Indtryk gjennem Gokstad- og Osebergskibet. Dragehovedet kan vi se paa den Gotlandske Stenkyrka-Sten (afbildet i Vikingerne I, 228), det bedste Billede af et Vikingeskib for fulde Seil. Asbjørn Selsbanes Skib havde stribede Seil og var malet rødt og hvidt (Heimskringla). Purpurseil nævnes i et gammelt gælisk Digt om de norsk-gæliske Indbyggere paa Hebriderne og i Galloway (Book of the Dean of Lismore). Et Skib, som Harald Haarfagre skal ha skjænket Kong Æthelstan i England, havde ogsaa Purpurseil. Færgekarle nævnes alt i Eddakvadet Hárbarðslióð.

Ordet „Anker" (akkeri) er nemlig laant fra angelsaksisk ancor, som igjen stammer fra Latin og Græsk; det forekommer første Gang i et Vers af Hallfred Vandraadeskald fra Olav Trygvessøns Tid. Tidligere brugte de nordiske Folk istedenfor Anker en simpel Sten- eller Jernklump, en „Dræg".

Landeveie. Langt møisommeligere og mere fuld af Farer var Veien for den, som færdedes tillands. Det har været sagt, at Gjeden var den første Vejmester i Norge. Dér hvor Færdselen engang havde trukket en Vei, blev den liggende uden at Folk ænsede Bakker og Klever. Tværtimod gik de gamle Veie ofte oppe langs Aasryggen, eller ogsaa fulgte de saa vidt som muligt Elvenes Løb. Gulatingsloven bestemmer endog udtrykkelig, at alle Landeveie, Sæterveie og Drifteveie skal ligge, som de fra gammel Tid har gjort. De fleste Veje var dog ikke andet end Rideveie. Kun nede i Bygden var det muligt at kjøre med Vogn. Men ogsaa her var Landeveien (Þjóðgata) meget smal. I Gulatingsloven forudsættes det tydeligvis, at Landeveiene nede i Bygden næsten udelukkende bruges af ridende; en Landevei skal, siger Loven, ikke være bredere end et Spyd er langt fra Enden og op til Falen og dertil en Haandsbred. Dog var vel Veiene særlig smale og daarlige paa Vestlandet. Paa Østlandet synes de at ha været lidt bredere, dog ikke mere end otte Alen brede. I det flade Danmark og især i Jylland synes der derimod fra gammel Tid at ha været flere gode og meget brugte Landeveie. Adam af Bremen fortæller saaledes, at det tog fem til syv Dage at bruge Landeveien fra Slesvig til Danmark. Langs Dannevirke gik der ogsaa en Landevei, som forbandt Østerhavet og Vesterhavet. Paa en Ø som det rige Gotland, hvis Jordbund er flad og haard, maa Veiene ligeledes fra ældgammel Tid ha været gode;

firehjulede Vogne er jo ogsaa hyppig afbildet paa gotlandske Billedstene. Op til de brede og frugtbare Bygder rundt Mellemsveriges Indsjøer bl. a. til Skara førte der nok ogsaa alt i gammel Tid Landeveie. Men overalt i Sverige, hvor det var muligt, foretrak Folk at reise i Baad og de trak heller Baaden over brede Eid end de drog Landeveien. Dog viser Stedsnavnene, at der paa mange Steder i Norge alt i meget gammel Tid har været Broer, dels over Vandløb og Sund og dels saakaldte „Jordbroer", d. e. Stokke og Stene, som blev lagt over myrlændte Steder. Et Stedsnavn som Bryn (egt. Brū-vin) lige nord for Kristiania maa saaledes være ældre end Vikingetiden. Sidste Led er nemlig det gamle vin „Græsgang" som i Vikingetiden ikke længer var noget levende Ord; første Led er brú, f. „Bro". Flere Ord, som begynder med brú, er ogsaa sammensat med det gamle Sammensætningsled -heimr. Broer.

Med Kristendommens Indførelse skede der et lidet Fremskridt. Det blev en Gud velbehagelig Gjerning at bygge Bro. Saaledes læser vi paa Dynnastenen fra Hadeland (fra Midten af det 10de Aarhundred): „Gunvor Trireksdatter gjorde Bro efter sin Datter Astrid". Dynnastenen har staaet nær det Sted, hvor den gamle Kjølvei fra Hadeland til Toten altid har gaat, saa vi tør maaske slutte, at Gunvor Trireksdatter for sin Datter Astrids Sjælefreds Skyld har udbedret denne gamle Alfarvei mellem Randsfjorden og Mjøsen. Dynnastenen er i sin Slags enestaaende i Norge. I Upland i Sverige findes der derimod mange Runestene, som fortæller, at Folk har gjort Bro for sin eller en Afdøds Aand. I Frostatingsloven findes der en Bestemmelse — om den stammer fra den kristne eller den hedenske Tid, ved jeg ikke — om at alle arbejdsføre Mænd i hvert Fylke Dagen før Sankthansaften skulde samles og

drage ud paa Veiarbeide. „Men over alle Tværaaer skal Folk gjøre Bro, hver i sit Hered.“ *) Veienes daarlige Tilstand gjorde, at ialfald i Norge og i Størstedelen af Sverige næsten alle Langfærder over Land foregik om Vinteren; ti da var Veiene alligevel mest fremkommelige, hvad enten de var haarde af Barfrost eller de var dækket af Sne, saa man kunde bruge Slæde. Ofte kunde det dog gaa paa Livet løst, især ned for bratte Klever som „Vaarstien“, over Elver og Bække, som skulde vades, over usle Broer eller langs med svimlende Dyb. Da maatte Isbrodderne frem for at spændes under Fødderne; for de samme Farer, som nu truer den, som vandrer over vore Isbræer, truede fordum alle, der reiste i Norge, bare at Farerne dengang var meget større. **)

De, som reiste i Norge om Vinteren, brugte i Almindelighed Slæde. Egil Skallagrimssøn kjørte saaledes i Slæde paa sin Vermelandsfærd. I Sverige og Danmark, hvor der var mindre Sne, pleiede derimod Folk ogsaa om Vinteren at ride. Sigvat Skald red saaledes paa den ene af sine Færder til Ragnvald Jarl i Skara; paa den anden gik han tilfods. Nordenfjelds var det derimod almindeligt at gaa paa Ski. Nordmændene har muligens, som enkelte mener, lært at gaa paa Ski af Lapperne. Thi Lappernes ældgamle Navn, som allerede findes hos græske og romerske Geografer i Oldtiden, er „Skridfinner“ (Scrithefinni), d. e. „de Finner, som gaar paa Ski“. I Eddakvadet „Vølundarkvida“, som foregaar oppe i Nordland eller Finmarken, er Smeden Valund blevet Finnekongens Søn og han og hans Brødre gaar paa Ski og jager vilde Dyr. Fra Vikingetiden

Skiløbning.

*) Þverá „Tværaa“, d. e. en Elv, som gaar tværs paa Dalen og skjærer dennes Hovedveie.

**) Y. Nielsen, Det norske Veivæsen før 1814 (Norsk hist. Tidsskrift, B. 2).

hører vi i Sagaerne om Skiløbning i Nordland, i Jemtland, hvor den vældige Skiløber Arnljot Gelline hørte hjemme, og i Vermland. I disse Egne var Skierne det almindelige Middel til at komme frem paa om Vinteren; i det søndenfjeldske Norge og i Sverige (udenfor Vermland) synes de derimod ikke at ha været meget brugt.

Nede i Bygden og i Sverige og Danmark var det naturligvis ikke saa farefuldt at reise som oppe paa Fjeldet i Norge. Men ogsaa her kunde Færden ofte være vanskelig og møisommelig nok.

Ypperlig har Sigvat Skald skildret de to Reiser, han gjorde til Vestgøtajarlen Ragnvald i Skara. Første Gang er han i Følge med Bjørn Stallare. Det var tidligt paa Vinteren endnu og Føret var daarligt: Sigvat Skalds Reiser.

„Hesten slunken traver
i Tusmørket lange Veie.
Hoven kan Volden til Hallen
slide; — vi har lidet af Dagslys. —
Nu er det, at Blakken over Bækken
bærer mig fjærnt fra Danmark.
Hesten stak netop Foden
i Halvmørket ned i Diget."

Anden Gang drager Sigvat afsted som Olav Haraldssøns Sendebud, kun fulgt af to Mænd. Ogsaa nu tager han ud i Begyndelsen af Vinteren. Færden gaar tilfods fra Sarpsborg over Aremark til Stora Ed mellem Trollhættan og Venersborg ved Gøtaelven og videre til Skara. Ved Stora Ed fik de en daarlig Farkost over Elven, en Eke, og kom med Nød og neppe over Aaen. Sigvat kvad da et Vers:

„Vaad lod til Ed jeg drage
den vaklende Baad, jeg frygted
tilbage at maatte vende;
vi kom i Fare paa Baaden.

Gid Haugtusserne fór med
Farkosten! — En værre har jeg ei kjendt. —
i Livsfare var jeg paa Baaden;
men bedre det gik, end jeg vented."

Siden drog de over Eidaskogen (d. e. Skogene øst for Stora Ed). Sigvat kvad da:

„Ei var det lystigt at fare
fra Eidene, da jeg gik harmfuld
(tunge Men vi mødte)
tretten Mil over Skogen.
Kongsmændene Blemmer
bar under saare Fødder.
Men dog gik vi raskt
denne Dag fremover."

Vanskeligt var det ogsaa mangesteds at finde Ly for Natten. Nordboerne havde nok fra gammel Tid Ry for sin Gjæstfrihed. Adam af Bremen fortæller om Svearne, at naar der kom en fremmed til Bygden, pleiede Folk at kappes om hvem der skulde beværte ham; siden fulgte de ham videre til sine Venner. — Det samme fortæller allerede Tacitus om de gamle Germaner. — I Afdale, hvor der sjelden kom Folk og hvor Livet var fattigt og trangt, var det dog ofte smaat bevendt med Gjæstfriheden og Folk saa med mistænksomme Øjne paa den Veifarende. — Sigvat Skald blev paa én Aften jaget bort fra fire Gaarde uden at faa Nattely. — Og foretog den Fremmede sig et eller andet mistænkeligt, stod han i Fare for at blive dræbt og ofret til Guderne. Det var saaledes med Nød og neppe, at Hallfred Vandraadeskald paa sin Færd til Vestergøtland undgik denne Skjæbne. Værre var det dog, at der paa mange Veie i Miles Afstand ikke fandtes nogen menneskelig Bolig. Fjelde og store ubeboede Skogstrækninger dækkede i næsten hele dens Længde Grænsen

mellem Norge og Sverige; det samme var i gammel Tid Tilfældet paa Grænsen mellem Danmark og Sverige. Lige uveisomt og øde var det paa Reisen fra Østlandet til Vestlandet eller til det Trondhjemske i Norge. Alt i Vikingetiden fandtes der, skulde jeg tro, paa enkelte af de mest søgte Reiseruter smaa Stuer, hvor de Veifarende kunde finde Ly for Natten. Mad og Drikke var der dog ikke i disse Stuer, og Ved maatte Folk selv hugge ude i Skogen. Af denne Slags Herberger (sælahús) nævnes der i Sagaerne et, som laa paa Veien mellem Jemtland og Norge, og et andet paa Veien fra Konghelle op til Vestergøtland. Disse maa begge ha været til i Begyndelsen af det 11te Aarhundred.*) Fjeldstuerne paa Dovre og mellem Lærdal og Valders stammer derimod først fra den kristne Middelalder.

Her oppe i Ødemarken boede Folk, som var udenfor Loven, Mænd, der var lyst utlæg og maatte flygte fra Bygden paa Grund af Drabssager, slige som Torkel Tørfrøst, der i mange Aar fostrede Sigmund Brestessøn og var den første, som boede i Foldalen. Men ogsaa Stimænd og Røvere var der mange af. En Fortælling i den lille Saga om Hallfred Vandraadeskald giver os et godt Indblik i alle de Farer og Gjenvordigheder, som kunde møde den Veifarende. Hallfred havde forladt Olav Trygvessøn og var draget paa Kjøbfærd sydover. En Dag, som han gik i Konghelle, mødte han paa Gaden en Mand, som hilste ham og sagde, han hed Audgisl og var kommet vestenfra fra England. „Det skorter mig ikke paa Gods. — Men er ikke dette Hallfred Vandraadeskald?“ Denne svarede, at saa var det. Audgisl spurgte da, om Hallfred ikke vilde slaa Følge

Landeveisrøvere.

*) Til Herberget i Jemtland kom to af Olav Haraldssøns Sendebud sammen med Arnljot Gelline. Til Herberget mellem Bohuslen og Vestergötland kom Hallfred Vandraadeskald.

med ham og drage sammen med ham til Gautland og blive dér Vinteren over; saa skulde han faa 10 Mark Sølv. „For jeg har hørt, at dit Følge er værd at eie.“ Saa drog de da afsted med fem Kløvhester og én Ridehest op gjennem Skogstrækningerne, som skilte mellem Bohuslen og Gøtaland. Det var vanskeligt at finde Vei; for der gik mange Stier og Sideveie af. En Dag mødte de en Mand, som kaldte sig Anund. Med ham kom de overens, at han skulde være Veiviser for dem. Om Kvelden kom de til et Hus for Veifarende. Medens Audgisl var ude for at hugge Ved, dræbte Anund ham bagfra. Han søgte ogsaa at snigmyrde Hallfred. Men dette mislykkedes; Hallfred fik isteden, som Sagaen siger, ved Kristi og Olav Trygvessøns Bistand Bugt med Anund. Siden opdagede han, at Anund havde været en Stimand, som levede af at røve og myrde de Veifarende. Paa sin Færd videre kom Hallfred tilsidst frem til Bygd i Vestergøtland. Men ogsaa her holdt det i Førstningen paa at gaa ham galt. Han blev mistænkt for at ha myrdet sin Reisefælle Audgisl og dennes Slægtninge blev enige om at dræbe ham og ofre ham til Guderne. Enden blev dog, at Hallfred blev gift med Enken efter Audgisl.

I Grænseskogen mellem Jemtland og Trøndelagen var der ogsaa Røvere. Her levede saaledes Arnljot Gelline som Stimand og Manddraber. I det hele ser det ud som om det var mest utrygt at reise gjennem Grænsebygderne fra Norge til Sverige eller fra Sverige til Danmark. Intet Under derfor, at alle, som kunde, foretrak at drage Sjøveien. Adam af Bremen fortæller, som vi har hørt, hvilken Vei de Sjøfarende pleier at tage fra Danmark til Nidaros; derpaa fortsætter han: „Man kan ogsaa tage en anden Vei, som fører fra Skaane i Danmark over Land til Trøndelagen; men denne Vei

er længere og fører over Fjelde og fordi den er fuld af Farer undgaar de Reisende den."

Naar den Reisende havde vandret gjennem Skog og Ødemarker og „over vaade Fjelde" (et almindeligt Udtryk i Eddadigtene), kommer han langt om længe ned i Bygden, hvor Mennesker bor. Her blev det snart folksommere. Paa Veien kunde det hænde, at den langveisfarende mødte et Følge af kjørende og ridende. Mændene var tilhest; Kvinderne kjørte. Vognen var af Træ, med fire Hjul (som paa de gotlandske Billedstene); Karmen var høi og prydet med prægtige, farvelagte Udskjæringer: en Mand, der stikker sit Sverd i en Drage (som paa den i Osebergskibet fundne Vogn) og lignende. I den første Vogn, som var den prægtigste, sad Høvdingens Hustru; Nøgler hang ved hendes Side som Tegn paa hendes Værdighed i Huset (hanginlukla „hun med de hængende Nøgler" kaldes Bondens Hustru i Rigsthula). Paa Hovedet havde hun en stivet Kappe (faldr som den kaldtes); Serken var silkeblaa; den blaafarvede eller skarlagenrøde Kjortel blev holdt sammen over Brystet med en Spænde; over Kjortelen bar hun en fodsid Kappe, som var udbroderet og bremmet med Guldbaand. Ti de Gamle var jo glade i Pynt og Stas og Vikingetiden havde prægtige Klæder. — Den almindelige Bondekones Dragt var dog enkel og tarvelig. Bondens Brud er i Rigsthula klædt i Gjedeskindskjortel. — Trælkvinderne fulgte efter i andre Vogne (ogsaa de kjører i Eddadigtene). Det er et helt Følge, der nærmer sig Kongsgaarden, som den fremmede øiner i det fjærne. Vogne.

I Vikingetiden laa de fleste Kongsgaarde i de nordiske Lande i Nærheden af Havet eller af Indsjøer, saa Folk let kunde komme did baade tillands og tilvands. Til det gamle Lejre eller det gamle Upsala var Kongsgaardens Beliggenhed.

Veien fra Skibene ikke lang. I Norge laa Kongsgaardene i gammel Tid dels ved Mjøsen eller Tyrifjorden og dels i Vestfold — yderst ude ved den nuværende Kristianiafjord eller ved Viksfjorden — eller ved Vestlandets Fjorde. De nordiske Konger boede ikke som Vesteuropas Herskere i muromgivne Stæder eller i faste Borge, men holdt for det meste til paa sine Gaarde ude paa Landet eller drog paa Gjæsteri til sine Mænd. En Undtagelse gjør det befæstede og muromgivne Hedeby, som ved Aar 900 var Midtpunktet for et lidet svensk Rige i Sønderjylland, og Birka, hvor der paa Ansgars Tid var egne Konger af samme Æt som Upsalakongerne. Mod Vikingetidens Slutning synes de danske Konger oftest at ha boet i Roskilde og de svenske Konger ofte at ha havt Sæde i gamle Sigtuna (som ogsaa var Sveriges Myntsted). Først efter at Olav Tryggvessøn havde grundlagt Nidaros og Olav Haraldssøn havde reist Borg ved Sarpsfossen, begyndte Norges Konger at faa sin faste Residens.

Husbygninger. De Kongeboliger, jeg i det følgende agter at tale om, skilte sig dog kun lidet ud fra almindelige Bondegaarde, uden forsaavidt at den havde flere og større Husbygninger. Den vigtigste af disse var Skaalen (skáli), hvor Høvdingen og hans Mænd holdt til. Hos de fornemme kaldtes den ogsaa Hal (hǫll) eller Sal (salr). Den bestod i Almindelighed af et eneste firkantet, langagtigt Rum, hvis Langvægger var temmelig lave og uden Vinduer og Indgangsdøre. Indgangen, som i Høvdingens Sal i „Rigsthula“ vender mod syd, var paa den ene Gavl. Man kom først gjennem en Forstue og Vinduet, hvor et saadant fandtes, var gjerne anbragt i det høireiste Tag, som hvilede paa Bjelker, der gik tværsover Huset fra den ene Langvæg til den anden. Naar Hallen var stor, støttedes Taget af to Rader Stolper, om-

trent som Søilerne i vore Kirker. Den spidse Gavl, hvor Indgangen var, var prydet med udskaarne Dragehoveder eller med Hjortehorn. Disse Hjortehorn var det, som gav Kongehallen i Lejre dens Havn „Hjort“ (Heorot). Det heder om den i „Beowulf“, at den var „høi og vid mellem Hornene i dens Hjørner . . . den største blant Halbygninger“. Vi kan gjøre os en Forestilling om hvordan en saadan Kongehal har sét ud gjennem Billedet paa en Mynt fra Vikingetiden, som sandsynligvis er præget i Hedeby omkring Aar 900. Vi ser her Gavlen med dens Dragehoveder, Forstuen og Indgangsdøren, Sidestolperne og Bjælkerne under Taget. Undertiden var ogsaa Skaalen bygget paa en anden Vis. Tre Steder i den islandske Landnaamabok nævnes Skaaler, som var bygget tværs over Landeveien, saa de Veifarende ikke kunde undgaa at komme igjennem Gaarden. Husherren eller Husfruen sad da paa en Stol udenfor Huset og indbød de Reisende til at komme indenfor, hvor der var sat Mad og Drikke frem. — Saa vidt kunde Gjæstfriheden i gamle Dage drives. — Ikke mindre eiendommelig var Indredningen af Gaarden Haukagil paa Island (i det 10de Aarhundred), hvor der løb en liden Bæk gjennem Skaalen. Vi tør i dette vistnok se Indflydelse fra Kelternes Husbygning. I Irland og især i Wales var det nemlig meget almindeligt, at der løb en Bæk gjennem Huset, medens dette ellers ikke kjendes fra de nordiske Lande eller fra Tyskland. — For øvrigt var Nordboerne meget dygtigere end Kelterne i at bygge Huse.

Ved Siden af Skaalen var der paa Storgaardene gjerne en egen Gjæstebudsskaale, som brugtes ved høitidelige Leiligheder. Paa Kongsgaardene var der des-

uden en stor Skaale, hvor Hirdmændene sov, og en Stue, hvor der blev holdt Hirdstevner. Omkring Skaalen laa de andre Huse paa Gaarden. Blant disse kan nævnes den saakaldte *Dyngje* (dyngja), en afsondret liden Bygning nær Skaalen, hvor Husets Kvinder pleiede at holde til med sine Haandarbeider. Dyngja er i kulturhistorisk Henseende det merkeligste blandt Gaardens Huse. Ordet dyngja betyder oprindelig „en Gjødseldynge". Tacitus fortæller, at Germanerne i Tyskland paa hans Tid havde underjordiske Boliger, som de for Varmens Skyld dækkede med et tykt Lag af Gjødsel og hvor de pleiede at søge hen om Vinteren. Endnu i Vikingetiden var Dyngjen det varmeste Hus paa Gaarden. Ti i Digtet om Harald Haarfagre („Haraldskvæde") heder det: „Ung blev alt af Ilden han kjed og af inde at sidde, af den varme Dyngje og af dunforede Votter". Dyngjen har vel saaledes endnu ikke paa Harald Haarfagres Tid været bare en Fruerstue. Den har fremdeles været den af Gjødsel omgivne Stue, hvor Husets Folk — og da især Kvinderne — sad i Vinterkulden. Men lidt efter lidt, efterhvert som Ildstederne blev bedre, forsvandt Gjødselen og Dyngjen blev Navn paa enhver Fruerstue.

Af andre Bygninger kan nævnes Buret, hvor Husherren og hans Familie sov *(svefnbúr)*. Ofte var der ogsaa et eget Jomfrubur for Husets unge Døtre. Ogsaa Trællene havde gjerne sit eget Hus.

De forskjellige Bygninger var undertiden omgivet af et Gjerde med et Led, som kunde stænges om Natten. Ude paa Gaarden stod Nødtørftshuset, som kaldtes kamarr (gjennem fransk chambre „Værelse" et Laanord fra lat. camera). Udhusene var omtrent de samme som paa norsk Bondegaard i vore Dage: Lade, Fjøs, Stald, Svinesti, Sauehus osv.

I det hele var, som før nævnt, en Kongsgaard i Vikingetiden lidet forskjellig fra en almindelig Bondegaard, uden for saa vidt at den var større og prægtigere. I Tyskland, Frankrig og England levede derimod Konger og Fyrster i Borge med høie Taarne og omgiven af Volde og Grave eller i muromgivne Stæder og hver af dem havde sit faste Kongesæde.

Vesteuropas Borge.

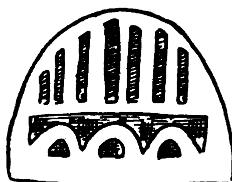
En middelalderlig Borg var i hele sit Ydre vidt forskjellig fra en gammel nordisk Hal. Denne sidste var vid og rummelig, men lav. Borgen var trang, men høi, bygget i flere Etager. I de nederste boede Borgherren og hans Folk; i det øverste Stokværk sad Vægteren, som fra Taarnets Tinder Dag og Nat speidede ud over Egnen og ved Daggry blæste i sit Horn for at vække Borgens Folk.*) Borgens Værelser er oplyst af store Vinduer, som sidder høit oppe paa Væggen og giver rigelig Adgang for Luft og Lys. Vindusaabningerne lukkes ligesom i de nordiske Lande med Træskodder. Undertiden bruger man dog Plader af Horn eller Glimmer eller Rammer, hvorover der er spændt oljet Pergament. Glasruder kom først i Brug i det 12te og 13de Aarhundred. I franske Borge især blev det i Løbet af Riddertiden mere og mere almindeligt ved Vinduerne at ha Fordybninger eller Nischer med Plads for Bænke og hvor Folk kunde sidde og se ud. Det hed da altid, at man sad i Vinduet, ikke ved Vinduet.

Eddakvadenes Gude- og Kongeboliger.

Den, som læser de gamle Eddakvad, vil i dem finde Skildringer af Guders og Menneskers Boliger, som ikke svarer til den Skildring, jeg i det foregaaende

*) Taarnet var i Begyndelsen Borgens Hovedbygning, først i det 11te Aarh. begyndte man at indrede større og bekvemmere Beboelseshuse af Sten. Tidligere boede, som nævnt, Borgherren i Taarnet, eller — og det var kanske det almindeligste — han boede i en Træbygning ved Siden af Taarnet.

har søgt at give af Vikingetidens Hal, men meget mere synes at minde om vesteuropæiske Borgbygninger. Eddakvadenes Digtere har, tror jeg, i Frankrig og England sét Kongers og Keiseres Borge og i deres Billede har de omdigtet Asers og Sagnheltes Boliger. Aasgaard tænkes i „Vøluspaa“ som en befæstet Borg, omgivet af en Ringvold. Op til Aasgaard fører Broen Bifrost; her sidder Gudernes Vogter, Heimdal, og blæser i sit Horn, naar han skal stevne Guderne til Møde. — Det er ganske som ved en middelalderlig Borg, hvor den Fremmede først maa passere Vindebroen og slippe ind gjennem Porten med det høie Taarn; Vægteren staar her og raaber til alle, som nærmer sig. I Valhal bor Odin med sine Einherjer. Valhal blev af vore Forfædre tænkt og skildret som en jordisk Konges Bolig, bare meget større og prægtigere. Paa de gotlandske Billedstene fra Tjängvide og Ardre (omkr. 900) er Valhal fremstillet som en Bygning med hvælvede Indgangsdøre og høie og smale Vinduer over disse, med andre Ord som en vesteuropæisk Borghal. I Valhal er Hlidskjalf (Hliðskiálf), hvorfra Odin kan se ud over alle Verdener; han sætter sig *i Hlidskjalf,* heder det. I Hlidskjalf er der Plads baade for Odin og Frigg, og Frøi kunde, engang Odin var borte, sætte sig der. Forestillingen om Hlidskjalf er ældgammel. Eddakvadet „Grimnismaals“ Fortælling om Odin og Frigg, som sidder i Hlidskjalf, findes ogsaa hos langobardiske Historieskrivere, som fortæller, at Gudeparret sidder i sin Bolig og „gjennem et Vindu“ (per fenestram) ser ud paa Langobarderne. Hlidskjalf har da vel oprindelig været tænkt som en Vindusaabning i Gudekongens Bolig. Selve Ordet Hliðskiálf

Valhal paa Ardrestenen.

betyder, mener Forskerne, „Bænk ved en Aabning". Naar Odin sætter sig i Hlidskjalf, da gaar han — saa tror jeg, at Eddakvadenes Digtere tænkte sig det — op i Borgens Taarn, sætter sig paa Bænken i en af Vindusfordybningerne og speider som en anden Borgvægter ud over Verden. Hermed stemmer ogsaa en Skildring i „Atlakvida" af Atles Hal, hvor Digteren tydelig har efterlignet Skildringerne af det himmelske Valhal. — Atles Hal kaldes her „Valhal". — Gunnar og Hogne nærmer sig med sine Mænd og faar Øie paa Borgen, „den høie Borg", som den kaldes. Hunnerkongens Mænd „staar paa Borgen den høie". — Herved tænker vel Digteren paa Mændene i Taarnet over Borgporten. — Og fra det fjærne ser Gunnar og hans Mænd Atles Hal med dens „Hlidskjalfer". Atles Kongebolig og dens Forbillede, Odins Valhal, er altsaa af Digteren tænkt som en middelalderlig Borg, ikke som en nordisk Hal. Endnu et Vidnesbyrd om hvordan Eddakvadenes Digtere er opfyldt af vesterlandske Forbilleder.

Det skulde dog vare længe, før de Borgbygninger, som Skaldene skildrer, virkelig blev efterlignet af de nordiske Folk. Det første Eksempel vi kjender, er Olav den helliges „Borg" eller Sarpsborg, der i 1016 blev grundet, nærmest som en Grænsefæstning mod Svearne. En anden Sag er det, at Høvdingen, især naar han boede i en By, som Birka, Lund eller Hedeby, kunde befæste sin Bolig og omgive den med en Vold eller Træmur.

Kongsgaardens Omgivelser.

Naar Gjæsten fra Stranden nærmer sig Kongsgaarden, vil han ofte finde, at Veien er brolagt. Den Vei, som Beowulf og hans Mænd vandrede fra Skibet op til Hjort, var, fortæller Digteren, belagt med blanke Stene. Ogsaa i Eddakvadet „Hamdismaal" er der uden-

for Kongeborgen, hvor Gudrun og hendes Sønner bor, en stenlagt Vei. Denne kaldes i Digtet „Stræde“ (stræti), et Ord, som gjennem Angelsaksisk stammer fra Latin ([via] strata „brolagt Vei“). Paa sin Vandring op til Kongsgaarden kommer den Fremmede først forbi Gudehovet. — Kongen og Høvdingen var nemlig i hedensk Tid ogsaa Tempelpræst. — Gudehovet var en Træbygning, liden og lav, og har kanske lignet de gamle norske Stavkirker.*) Inde i Templet laa paa en Forhøining den hellige, oftest til Tor indviede Ring med indridsede Runer, som Goden, naar han ofrede, trak paa sin Arm.**) Ellers ved vi næsten intet om vore Forfædres Gudehov. Nærmere ved Kongsgaarden var der gjerne en Haug; her pleiede de norske Smaakonger at sidde og se ud over sine Marker.***) Paa dem kan ogsaa gjælde Eddakvadets Skildring af Jætten Trym, som sidder paa Haugen udenfor sin Gaard, „snor Guldbaand til sine Hunde og glatter Manen paa sine Heste“.

Husdyr.

Forbi Haugen kommer den Fremmede op til Tunet (tún), den indhegnede, græsbevoksede Plads mellem Gaardens Huse, som vi endnu kan se paa de fleste norske Bondegaarde. Her er Liv og Støi af Mennesker og Dyr. Burhunden (búrhundr) gjør og søger at slide sig fra Lænken, som binder den til Hundehuset. Tisperne trækkes som i Helgedigtet til Truget. Kommer vi til det Trondhjemske, kan vi kanske se Høvdingens Hustru sidde med en Skjødehund i Fanget eller vi faar

*) I den islandske Landnaamabok og i et Par andre Sagaer er der Skildringer af Gudehov, som tydelig er paavirkede af kristne Kirkers Bygning og Indretning.

**) I Gudehovet i Dublin var der en „Tors Ring“.

***) Da Harald Haarfagre kom til Namdalen, gik Kong Rollaug op paa „den Haug, hvor Kongerne pleiede at sidde“.

se en slank og væver Mynde, som løber over Tunet. I Frostatingsloven nævnes navnlig baade Mynden (mjóhundr eller „Smalhund“, som den kaldes) og en Hund, som kaldes med det fremmede Ord kofan og som havde saa smal Hals, at man kunde tage med Haanden rundt den.*) Svinene grynter, medens Trællene giver dem Mad, og Gjæssene vralter afsted til Dammen, „de herlige Fugle“, som Eddakvadet kalder dem; thi Gaasen var endnu i Vikingetiden en sjelden Fugl. Oppe fra Gavlen galer Hanen, medens Katten hvæser op mod den. Nogle Bikuber ser vi kanske ogsaa. Fund fra Gotland og andre Steder i Norden viser nemlig, at Nordboere i den yngre Jernalder har drevet Biavl. Indenfor en Indhegning ligger den lille Have (laukgarðr). Tidligere troede man, at Havebruget i Norden Havedyrkning.
først er kommet ind i den kristne Tid med Munkene. Men i Osebergskibet har man i en Æske fundet Frø af Karse og Blaafarveplanten, Vaid (Isatis tinctorea). Dette viser, at vore Forfædre allerede i Vikingetiden har drevet Havedyrkning. Foruden de her nævnte Urter har de vel ogsaa dyrket Kvannerod og Løgplanter. — Kvanngarðr (Kvannegaard) omtales i de gamle norske Love, og Løgplanten (laukr) nævnes ofte i Eddakvadene, hvor den er blevet til et Fællesnavn paa alle Prydplanter. Af andre Nyttevækster, som vore Forfædre maaske ogsaa alt i Vikingetiden har lært at dyrke, er *Kaal* (kál) og *Næpe* (næpa). Begge Ord stammer fra Angelsaksisk, som igjen har optaget dem fra Latin (caulis og napus, af Botanikerne kaldt brassica

*) Den, som dræbte en Skjødehund, maatte bøde 12 Øre (d. e. 1½ Mark); for en Mynde skulde der bødes 8 Øre, for en Jagthund ½ Mark. Kofan og mjóhundr nævnes ellers ikke i de gamle norske Love og er et Vidnesbyrd om Trøndelagens høie Kultur.

napa). Hos Mellem- og Vest-Europas Folk stammer nemlig alt høiere Havebrug og Gaardsbrug fra Romerne, som igjen havde lært det af Grækerne og af Orientens Folk. Noget Frugttræ finder vi derimod ikke udenfor Høvdingens Hus. Frugttrær er først kommet med Kristendommen og Munkene. Nordboerne samlede endnu Vildæblets Frugter (de findes i en Æske i Osebergskibet). Desuden plukkede de naturligvis Hasselnødder og Ekenødder. I gammel Tid, hvor Havefrugter var ukjendte, havde Nødderne større Betydning end nu. — I Frostatingsloven er det forbudt at plukke Nødder i Andenmands Nøddelund.

Ude paa Tunet sidder Høvdingens Mænd og spiller Tavl ligesom Haralds Hirdmænd, om hvem det i Digtet heder: „de, som i Haralds Tun leger med Brikker". Gjæsten rider forbi dem og „stiger af Sadlen ved Salens Gavl", som det heder i „Vølunderkvida". For at komme ind i Hallen og faa Kongen i Tale kræves der mange Ceremonier. Ti de gamle Nordboer stod ikke tilbage for sine Efterkommere i Nutiden i Høflighed. Kun var deres Høflighed, som rimeligt kan være i gamle Dage, da Folk havde bedre Tid, mere omstændelig end nu. Til god Tone hos vore Forfædre hørte fast vedtagne Hilsningsformler fra Gjæsten og fra Værten, Velkomstbægre osv. Sagaerne ved ogsaa at fortælle mange Træk af virkelig fra Hjertet kommende Dannelse og Høflighed, f. Eks. Torkel Tørfrøst, som lever oppe i en Afdal ved Dovrefjeld og i mange Aar fostrer Sigmund Brestesøn og hans Søskendebarn Tore; — først ved Afskeden spørger han om Gutternes Navn og fortæller, hvem han selv er. Ved Kongens Hird er der naturligvis et mere indviklet Ceremoniel end paa Bondens Gaard. Ti Kongen er ikke længer Patriarken i Bygden, en Smaakonge af Halvdan Svartes eller

Gjæstens Ankomst.

Sigurd Syrs Type. Han er steget baade i Magt og Værdighed. Han føler sig som fremmede Kongers Jevnlige og søger at efterligne Hofholdningen i England og Frankrig.

Udenfor Kongsgaarden er der opstillet Vagtposter. En Afdeling er nede ved Stranden, hvor de kan melde, om fiendtlige Skibe er i Sigte. — Da Beowulf og hans Mænd lander i Sjælland for at drage op til Borgen Hjort, modtages de af en Vagtmand, som spørger om deres Navn. Ogsaa i Ulster havde Nordboerne Vagtposter, som speidede ud over Havet. — Et andet Vagthold sidder udenfor Hallen for at melde de Fremmede, som kommer tilgaards. Da Gunnar og Hogne nærmer sig Atles Hal, varsles deres Komme af Vagterne, som sidder udenfor Borgen. Harald Haarfagre og Haakon den gode har ogsaa Vagthold udenfor Gaarden hvor de opholder sig.

En af Vagtmændene gaar hen til Gjæsten. Denne spørger, som Sigurd, da han kommer til sin Morbroder Kong Gripes Borg: „Hvem bor her i disse Borge? Hvad kaldes Kongen af sine Kjæmper?“ Dørvagten svarer og siger Navnet paa „Mændenes Styrer, som raader over Jord og Tegner“. Den Fremmede spørger videre med Sigurd: „Er den kloge Konge hjemme? Kan jeg Fyrsten i Tale faa? Samtale trænger ukjendt Svend“. Vagtmanden beder da om at faa vide den Fremmedes Navn. Denne svarer og fortæller, hvad han heder. Derpaa gaar Dørvægteren ind til Kongen og melder ham, at der staar en fremmed ved Døren. Høvdingen kommer da selv til Døren for at byde Gjæsten velkommen. I Regelen er han af Frygt for Overfald fuldt rustet. Velkomstordene er overalt de samme: „Hil dig, at du er kommen! Vær du velkommen!“ og lignende. Gjæsten svarer: „Hil være dig!“

En af Husets Kvinder følger Husherren med et Bæger eller et Horn og et Kar fuldt af Øl eller Mjød. Hun øser og rækker til den Fremmede med Ordene: „Hil dig nu, Svend, og tag mod Rimkalken (d. e. Krystalbægret) fuld af den gamle Mjød“ (saa siger Gerd til Skirner). Paa gotlandske Billedstene ser vi Valkyrjen med et Spand ved sin Side række den døde Kriger Velkomsthornet ved hans Ankomst til Valhal.

Valkyrje, som rækker Mjød; Habblingbo, Gotland.

Paa Kongsgaarden er der dog stadig fuldt op af Fremmede. Folk kommer og gaar. Derfor pleier heller ikke de Ceremonier, som jeg foran har nævnt, at iagttages for hver eneste Reisende, som kommer tilgaards. I Almindelighed staar Døren til Hallen vid aaben. Den, som har sluppet forbi Vagterne, gaar lige ind. Derfor heder det ogsaa i „Rigsthula“, da Guden Rig kommer til Høvdingens Hal: „Døren var aaben; Ring var paa Stolpen“. — Her kunde Gjæsterne frit gaa ind. — Hos Bonden heder det derimod: „Døren stod paa Klem“, og hos Trællen: „Døren var lukket“. — Til Trællens Hytte kom ingen Gjæster. —

Den nykomne Gjæst maa, før han gaar ind i Salen, sætte sine Vaaben igjen udenfor. Denne Forsigtighedsregel kræves baade ved Harald Haarfagres og Olav

Trygvessøns Hird. Allerede i „Beowulf“ heder det, da Beowulf og hans Mænd har vandret Veien med de blanke Stene op til Hjort og de saa stanser udenfor Hallen:

„Mændene satte af Sjøen trætte side Skjolde,
haarde Rande mod Hallens Væg.
Til Bænken ned de sig bøied. Brynjerne klirred,
Krigernes Rustning. Sammen i Klynge
Spydene stod, Sjømændenes Vaaben,
oventil graa, med Asketræ skjæftet.“

Alene Haakon den gode kræver, da han, den kristne Mand, er kommet til Valhal, selv at faa beholde sine Vaaben:

„Vore gode Vaaben,
kvad den gjæve Konge,
vil vi selv have,
Vel Hjelm og Brynje
os værne skal;
godt er til Spyd at gribe.“

Naar den Fremmede er kommet ind i Hallen, kan han selv gaa frem paa Gulvet og hilse Husets Herre. Han siger da som Odin, da han kommer til Jætten Vaftrudnes Hal (vi gjenfinder de samme Ord i „Haakonarmaal“): „Hil dig nu, Vaftrudner! Nu er jeg til Hallen kommet for dig selv at se“. Jætten spørger: „Hvad er det for en Mand, som i *min* Sal til mig taler?“ Odin svarer: „Gavnraad heder jeg. Nu er jeg fra Gangen kommet, tørstig til dine Sale. Jeg trænger at bedes og ind at bydes. Fuldt længe har jeg faret.“ Vaftrudner siger da: „Hvorfor fra Gulvet taler du, Gavnraad? Gaa du og tag Sæde i Salen!“ Det vigtigste for den nykomne Gæst er nemlig at faa vide, hvor han skal sidde. Derfor heder det ogsaa i „Haavamaal“:

„Hil dem, som giver! En Gjæst er ind kommet. Hvor skal han sidde?"

Den høibyrdige Gjæst blir bænket i Høisædet ved Høvdingens Side eller i det andet Høisæde ligeoverfor ham. Den ringe og ukjendte Vandringsmand blir vist hen til Gjæsteskaalen eller maa tage tiltakke længst ude paa en Bænk i Hallen. Hænder det saa, at Høvdingen drager Kjendsel paa ham, saa kalder han ham nærmere for at kunne samtale med ham. Da blir ogsaa Behandlingen bedre. I Harald Haarfagres Saga fortælles det, at Skalden Tjodolv af Hvine (fra Kvimesdal i Lister) havde fostret Gudrød Ljome, Haralds og Finnepigen Snæfrids Søn. „Men da Harald havde erfaret Finnekvindens Svig, blev han saa forbitret, at han jagede sine Sønner med hende bort fra sig og ikke vilde se dem. Gudrød Ljome drog til sin Fosterfar Tjodolv af Hvine og bad ham fare med sig til Kongen; ti Tjodolv var Kong Haralds kjære Ven. Men Kongen var dengang paa Oplandene. De drog afsted, da de var færdige, og kom sent paa Aftenen til Kongen og satte sig yderst ude i Hallen uden at give sig tilkjende. Kongen havde Gjæstebud og gik frem og tilbage paa Gulvet og saa paa Bænkene. Da Mjøden var blandet, faldt disse Ord fra hans Mund:

„Meget elsker de Mjøden,
mine gamle Mænd, som
her er kommet, graa af Haar.
Hvorfor er I altfor mange?"

Harald havde jo Ord for at være gavmild paa Gods, men gjerrig paa Mad. — Da svarede Tjodolv:

„I Hovedet havde vi
Hug ved Eggenes Leg
med den vise Ringbryder.
Var vi ei da for mange."

Derpaa tog Tjodolv Hatten af Hovedet. Da kjendte Kongen ham og modtog ham vel." Enden blev, at Harald blev forligt med sine Sønner. Vi faar af denne lille Fortælling et levende Billede af den Fremmedes Modtagelse paa Kongsgaarden.

Naar Gjæsten, som kommer til Gaarden, har vandret lange Veie, er han vel baade vaad og sulten. Han sætter sig derfor straks hen til Ilden, som flammer midt paa Gulvet, og varmer sig. Husets Kvinder kommer til, tager de vaade Klæder af Gjæsten og rækker ham tørre isteden. — Sine gamle Klæder ifører han sig først ved Afskeden. — Derpaa faar han Vand til at tvætte sig og et Haandklæde til at tørre sig med, og saa sættes Mad og Drikke frem.

I „Haavamaal" skildres, har vi hørt, Gjæsten, som kommer til Gaards og bænkes i Hallen. Han har vandret over Fjeldet, fryser og er sulten. Derfor heder det i Digtet:

Ild den trænger,
som ind er kommet
og kold er om Knæ.
Mad og Klæder
den Mand trænger,
som har over Fjeld faret.

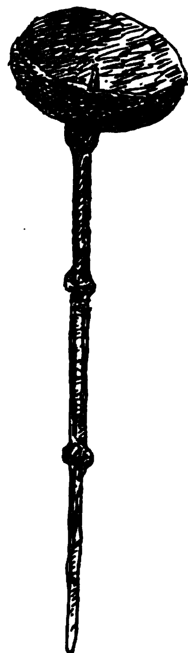
Vand trænger Gjæst,
som til Gilde kommer,
Haandklæde og høflig Indbydelse.

Medens Gjæsten sidder og bager sig ved Ilden — bakeldr som den ofte kaldes —, har han god Leilighed til at se sig om i Hallen. Det er dog ikke saa let at faa et tydeligt Indtryk af den, som vi skulde tro. En Vikingetids Hal var langtfra saa lys som selv den fattigste Stue i Norge eller Danmark i vore Dage. Den var ikke engang saa lys som en Bopæl i Vesteuropa i Hallens Udseende.

Middelalderen. Den har vel været omtrent saa lys som en af vore gamle Stavkirker. Hallen fik om Dagen Lys og Luft gjennem Ljoren, en Aabning i Taget, hvorigjennem ogsaa Røgen fra Ilden slap ud. Nederst paa Taget langs Brynaaserne var der desuden smaa Vinduer eller Glugger, som kunde lukkes med Træskodder. Glasruder kjendtes ikke. Undertiden var der over Gluggen spændt en gjennemsigtig Hinde af den Slags, som dækker Kalven ved dens Fødsel; det var alt. Dette primitive Vindu er alligevel et stort Fremskridt i Bygningskunsten. Der har været Tider, da Hallen ikke fik andet Lys end fra Ljoren i Taget og fra Indgangsdøren, naar denne stod aaben. I Vikingetiden lærte Irerne foruden meget andet paa Bygningskunstens Omraade ogsaa Vinduet (vindauga) at kjende af de norske Nybyggere i Irland. Ordet vindauga er nemlig gaaet over i Irsk i Formen fuindeog, som i Munsterkongen Cormacs irske Glossar (fra omkr. 900) oversætter det latinske fenestra „Vindu".

Om Kvelden faar Hallen endnu næsten alt sit Lys fra Langilden, som brænder i en Fordybning midt i det faststampede Jordgulv. Fede Tyristikker kaster det bedste Lys. — Men inde i Fruerstuen tør det vel hænde, at Kvinderne i de lange Vinteraftener sidder og arbeider ved Lyset fra en Vokskjerte eller en Lampe, hvor Vægen brænder nede i en liden Fordybning med Tran eller Olje. Ti i Osebergskibet er blant de mange Kvindesager ogsaa fundet to Slags primitive Jernlamper, som visselig er gjort efter udenlandske Forbilleder. Vokskjerterne vidner ogsaa om Forbindelse med Vesteuropa. Ti Ordet „Kjerte" (oldn. kerti), som maa være kommet til Norden fra Frankrig, stammer, tror man, fra Latin (cera = Voks, og cerata = vokset). Det forekommer første Gang i et Vers af Skalden Kormak

som levede ved Midten af det 10de Aarhundred. I Grave fra Hedendommens sidste Tid er der fundet Voks. —

Jernlampe. (Historisk Museum, Kristiania, 1/6).

Hallens Udstyr og Indredning skal jeg ikke gaa nøiere ind paa, da den er vel kjendt baade fra ældre og fra nyere Skildringer.*) Kongen sidder i Høisædet paa den nordlige Væg. Paa Fodpallen eller Fodskamlen under dette sidder undertiden hans Jarler eller Lendermænd. Foran Høisædet staar Husets Helligdom, de to Høisædestolper. De er ligesom Hussøilerne eller Totemstolperne hos Vancouverøens Indianere i Nordamerika smykket med Udskjæringer, som har symbolsk eller religiøs Betydning. Paa den islandske Landnaamsmand og ivrige Torsdyrker Torolv Mosterskjægs Høisædessøiler var der saaledes skaaret et Billede af Guden Tor. Mændene sidder paa Langbænke langs begge Hallens Langsider. Paa Tværpallen er der Plads for Husets Kvinder.

Hallens Udsmykning.

Hallen er ikke, som vi maaske skulde tro, tom, styg og farveløs. Visselig er Gulvet af faststampet Jord, som bestrøes med Halm. — Først paa Olav Kyrres Tid, da Husene begyndte at faa fastmurede Ildsteder, kunde der lægges Trægulv i Hallen. I Høvdingens Sal i „Rigsthula“ som hos Sigurd Syr er Gulvet halmstrøet. — Men forøvrig giver Hallen os et merkelig rigt Indtryk ikke af vild, barbarisk Pragt, men af Sans for Livets Bekvemmeligheder, af Skjønhed og Farveglæde.

*) F. Eks. Weinholt, Altnordisches Leben; Keyser, Nordmændenes private Liv i Oldtiden.

En vesteuropæisk Borghal.

Riddertidens Borge var af Sten; Vikingetidens Kongeboliger var af Træ. Mellem en middelalderlig Borghal og en nordisk Kongehal maa der dog ha været megen Lighed i Udsmykningen. I Frankrig og England — sjeldnere derimod i Tyskland — saa man paa Salens Vægge Malerier med Billeder af Fortidens navnkundige Konger og Helte: Davids Kamp med Absalon, Alexander, som overvinder Darius og Porus, Slaget ved Ronceval osv. Disse Vægmalerier er anbragt øverst paa Væggen. Nedenunder er der Ornamenter og stiliserede Billeder. Ogsaa paa Tværbjælkerne i Taget er der Malerier. Vilde en Fyrste smykke Salen endnu prægtigere, lod han paa Væggene hænge kostbare, virkede Tæpper. Disse Tæpper var vævet med Lin- eller Uldtraad. Digterne skildrer ogsaa med Forkjærlighed Silketæpper, som er udsømmet eller indvævet med Guld. Man saa paa dem Fugle og Dyr; men ogsaa Menneskeskikkelser, Slagscener, Riddere og Fruer, og Billeder fra de mest yndede Romaner, Paris og Helena, Trojas Ødelæggelse, Æneas's Historie osv. Tæpperne blev kjøbt færdige eller de virkedes af Borgfruen og hendes Damer.*) I England var disse Tæpper allerede før Vikingetiden en søgt Handelsvare; de kaldtes almindelig „engelsk Arbeide“ (opus Anglicum). Alfred den store søgte senere at gjenoplive Kunsten. Et af de navnkundigste engelske Billedtæpper hang i Domkirken i Ely og fremstillede den østangliske Ealdorman Brithnods Heltedød i Kamp mod Vikingerne ved Maldon (991); det var vævet af Brithnods Enke. Det navnkundige Bayeuxtapet, som skal være vævet af Mathilde, William Erobrerens Gemalinde, fremstiller Normannernes Skibe, som seiler over Kanalen med Dragehoveder i Stavnen og spændte Seil; vi ser Kampen ved Hastings og Ha-

*) Jfr. Schultz, Höfisches Leben I, 74 ff.

rald Godwinessøns Fald. Menneskefremstillingen er ubehjælpelig; men Skibene er dygtig udførte. I Frankrig findes der blant Kirkeskatte fra Middelalderen endnu bevaret Silketøier med guldindvirkede Falke og Pelikaner, Løver og Leoparder. Bohavet i en Borgsal i Riddertiden var derimod meget enkelt. Bænkene langs Væggen, dækkede med Tæpper og Hynder, var omtrent det eneste. Bordene blev taget bort, naar Maaltidet var tilende. Stole var der faa af; de brugtes heller ikke uden under Maaltidet.

Den Skildring, som jeg her har søgt at give af en Fyrstehal i Vesteuropa, gjælder især for det 12te og 13de Aarhundred. I det 9de og 10de Aarhundred fandtes der i Tyskland og Nordfrankrig udenfor Kirker og Klostre og enkelte Kongeborge ikke mange og i England slet ingen Stenbygninger. De fleste Huse var af Træ. En Gaade i den angelsaksiske Exeterbog om Huset forudsætter, at dette er tømret af Træ. Men Træhuse nødvendiggjør et andet Udstyr end Stenbygninger. Paa den hvidkalkede Stenvæg er det let at male med Pensel. Paa en Tømmervæg passer Udskjæringer bedre. Derfor har vel den angelsaksiske Kongehal i ældre Tider været smykket, ikke med Malerier, men med Tæpper og farvelagte Udskjæringer, med Billeder af Fortidens Helte, Smeden Valund (Weland), Volsunger og Niflunger osv. Af disse Udskjæringer er der nu intet bevaret. Derimod eier vi (sandsynligvis fra det 9de Aarhundred) et kunstfærdig udskaaret angelsaksisk Benskrin, hvorpaa vi bl. a. ser Billeder af Valund og hans Broder, Bueskytten Egil, af Titus, som indtager Jerusalem, og af Romulus og Remus, som dier Ulvinden. Stenkors med Baandslyngninger i keltisk Stil og med Billeder fra Heltesagnet vidner ogsaa om Angelsaksernes Dygtighed i Billedkunsten. Naar disse saa-

ledes har smykket Skrin og Stenkors med Billeder, har de visselig ogsaa udstyret Kongehallen med Udskjæringer og farvelagte Billeder.

Drager vi fra England til en irsk Kongebolig i Vikingetiden, vil vi ogsaa der finde Hallen smykket paa lignende Vis. Prægtige Udskjæringer i Træ (især i rød Barlind) og Metalarbeider prydede ifølge Digternes Skildringer Døre, Sengesteder og Vægge i Kongehallen. At der mellem disse Udskjæringer ogsaa var Billedfremstillinger, siges vel ikke udtrykkelig. Men naar Irerne endog reiste høie Stenkors, helt dækkede af Billeder fra Bibelen og fra hellige Mænds Liv og af de vidunderligste og mest indviklede Baandslyngninger og Linjemønstre, da ligger det nær at slutte, at de i Træ har arbeidet paa samme Vis. Vævede og broderede Tæpper smykkede ogsaa i Irland Hallens Vægge. Endnu i vore Dage staar der Ry af irske Haandarbeider og i gamle Dage var Dygtigheden visselig ikke mindre. I irske Sagaer skildres Brodering og finere Haandarbeide som den høibyrdige Kvindes vanlige Sysselsættelse. Det er, tror jeg, med Grækere og Romere, at Billedfremstillingens Kunst er kommet til Vesteuropa, om Ligheden end er ringe mellem de lette og livfulde Vægmalerier i en romersk Villa og de snørklede Baand og de stive Menneskebilleder i en irsk eller angelsaksisk Hal.

Det saakaldte Frank's Skrin, et angelsaksisk Skrin (fra det 9de Aarh.?).

Vikingetidens Hal.

I Vikingehøvdingens Hal ser vi ligesom i Frankrig, England og Irland overalt Udskjæringer og farve-

lagte Billeder paa Tværbjelkerne i Taget, paa Høisædestolperne, paa Søilerne, som støtter Taget, paa Bænker og paa Stoler. Da Skalden Kormak første Gang saa sin Elskede Steingerd, tittede hun ud paa ham gjennem en Glugge i Huset. „Møen løftede ikke sine Øjne fra mig, stirrende paa mig bag Hagbards Nakke“, siger Skalden i et Vers. Der har altsaa selv paa islandske Bondegaarde været udskaarne Søiler med Billeder af Sagnhelte, bl. a. af Hagbard, Signes Elskede. Foran Høisædet staar der i Hallen en stor Armstol, hvor Husbonden undertiden sidder, naar han skal lede Opvartningen under Gjestebudet. Paa dens Ryg er der udskaarne Billeder. „Fostbrødresaga“ fortæller om en Grønlænderinde Grima, som levede omkring 1025 og „eiede er stor Stol; paa Stolens Ryg var Tor udskaaret, og det saa meget levende ud“. I Hirtedals Kirke i Telemarken findes der endnu en gammel Stol (visselig fra Middelalderen), som synes at ligne disse udskaarne Stole fra Vikingetiden. Vi ser paa Ryggen af den Billeder, som er skaaret i Træ og sandsynligvis fremstiller Gunnar og Hogne ridende til Atles Hal. Undertiden er ogsaa Hallens Vægge dækket med Udskjæringer og farvelagte Billeder. Da den islandske Høvding Olav Paa i 985 holdt Bryllup for sin Datter, var „Ildhuset“ paa Hjardaholt færdigt. Tilstede ved Gjæstebudet var ogsaa, fortæller Laksdølasaga, „Ulv Uggessøn, som netop havde digtet en Draapa om Olav Hoskuldssøn og om de Sagaer, der var fremstillet paa Ild-

Udskjæringer.

Stol fra Hiterdals Kirke.

huset, og som da fremførte det ved Gjæstebudet. Dette Kvæde kaldes „Husdraapa". En Del af Digtet er endnu bevaret. Det nævner blant Billederne paa Ildhusets Vægge: Balders Baarfærd, Tors Fiskefangst med Hymer, da han fik Midgarsormen paa Krogen og løftede den straalende Orm op fra Vandet, samt Lokes og Heimdals Kamp paa Singastein. Digtets Udtryk synes tydelig at vise, at Billederne har været malede og at de har straalet i skinnende Farver. Det siges ogsaa, at de syntes mere levende end Billederne paa de vævede Tæpper. I norsk og islandsk Skaldedigtning er disse Kvad, som skildrer Hallens Udstyr, ellers ukjendte. I den gamle irske Kunstdigtning er de derimod vel kjendte. Derfor tør det kanske være rimeligt, at Olav Paa, som selv havde været i Irland og som havde en irsk Moder, ved Udsmykningen af sit Ildhus har efterlignet norske Høvdingers Boliger i Irland eller paa Man og Hebriderne. Efter Olav Paas Tid blev det paa Island almindeligt at pryde sit Hus med udskaarne Billedfremstillinger. Njaals Saga fortæller om en Islænding ved Navn Torkel Haak, som havde været i Østerlede og ved Balagaardsside (i Finland) havde dræbt et Uhyre (finngálkn) og i Adalsysla (Estland) havde fældet en flyvende Drage. Da han kom hjem, lod han disse Storværker afbilde over sit Sengested og paa Stolen foran Høisædet. Af denne Fortælling kan vi vel slutte, at der paa den Tid, Njaals Saga blev til, har været et Hus med gamle Billeder af en Mand i Kamp med et Uhyre og en Drage, Billeder, som har givet Anledning til Sagnet om Torkal Haak. Ved Aar 1000 skal der ogsaa paa Island ha levet en navnkundig Billedskjærer ved Navn Tord Hreda, som havde saa stor Indsigt i Billedskjærerkunsten, at han blev sat til at pryde Bjelkerne i flere Gaarde. Denne Skik at pryde Hallens

Vægge med udskaarne Billeder har visselig ikke hørt hjemme paa Island alene, hvor Prydkunsten aldrig har staat saa høit som i Hjemmet. I Vestfold, hvor vi paa Skibe, Vognkarme og Slæder finder en saadan Rigdom af Udskjæringer og Billeder, har den visselig været til Huse ikke mindre end paa Gotland, Billedkunstens Arnested i de nordiske Lande.

Alle disse Udskjæringer og Billeder har, som vi kunde vente, et dekorativt Præg. Billederne er stærkt stiliserede og træder i Reglen tilbage for Borderne, Ormslyngningerne og i det hele for Ornamenterne, som spiller Hovedrollen. Blant Ornamenterne kan som det maaske mest yndede merkes et fra Folkevandringstidens Dyreornamentik stammende Motiv med snoede Drager, som bider hverandre, et Motiv, som vi finder baade paa Osebergskibet og paa Billedstene fra Man. Men der er ogsaa en Vrimmel af andre Ornamenter, fra de enkleste til de mest indviklede. Undertiden blir Fantasien rent burlesk; vi ser paa Bretter i Osebergskibet komiske Ansigter med unaturlig forlænget Haar og Skjæg. Paa danske Runestene findes der ogsaa Menneskeansigter, hvor Haar og Skjæg, om end paa en dt anden Maade er komisk forlænget. Disse Ansigter hænger, som Sophus Müller har vist, sammen med Ansigter i irske og angelsaksiske Haandskrifter. Ofte er Billeder af Mennesker og Dyr flettet ind i Ornamenter saa de sammen danner virkningsfulde Border, saaledes som vi kan se i Osebergfundet. Undertiden er der en saadan Vrimmel af snoede Orme og Dyreben og Haler, som er forlænget til Baandslyngninger, at selve Billedfremstillingen næsten forsvinder. Dette er Tilfældet med enkelte gotlandske Billedstene paa Overgangen fra Vikingetiden til Middelalderen.*) Denne For-

*) Se Billedet i Vikingerne I, S. 227.

kjærlighed for Orme og Baandslyngninger, som for en stor Del skyldes Paavirkning fra irsk Kunst, har vel bidraget til at gjøre Sigurd, som dræber Ormen Fafner, og Gunnar i Ormegaarden til de mest yndede Emner for Kunstnerne.

Disse Vægbilleder har visselig havt stor Lighed med Udskjæringerne paa vore Stavkirkedøre, hvor vi mellem Drager, Baandslyngninger og Bladvækster ser

Fra Osebergskibet.
(Fotografierne er velvilligst udlaant af Professor Gustafsson.)

Sigurd Fafnesbanes Levnetsløb fremstillet i vekslende Billeder. Muligens har endog Vikingetidens Kunst paa mange Maader staat høiere end den kristne Middelalders; Fantasien har været rigere, Ornamenterne mere vekslende. Evnen til levende at fremstille Mennesker og Dyr er dog i Tidens Løb vokset. Hvor meget mere levende er ikke Sigurdsbillederne paa Trædøren

fra Veigusdals Kirke end Billederne paa de gotlandske Stene eller de skotske Stenkors! Af Billedstenene paa Gotland og Man kan vi dog kun danne os en svag Forestilling om Træskjæringernes Skjønhed og Pragt. Ti hvor meget lettere er det ikke at skjære i Træ end at hugge i den haarde Sten! Osebergfundet er det, som først har lært os at forstaa, hvilke Mestre i Billedskjæringens Kunst de gamle Nordboer har været. Men de har ikke nøiet sig med at skjære og snitte; de har ogsaa elsket stærke og straalende Farver. Alle Hallens Billeder og Udskjæringer er farvelagte. Næsten alt, hvad vi eier af udskaaret Træarbeide fra Vikingetiden, er smykket med Farver: Vægpanelingen i Tyre Danebods Gravkammer i Jellinge havde Udskjæringer, som var overmalt med Oljefarver (i rødt, gult og sort). Billederne paa Osebergskibets Vogne og Slæder er ligeledes malede.

Den bildende Kunsts Oprindelse i de nordiske Lande.

Evnen til i Billeder at fremstille Mennesker og Dyr er ikke noget, som de nordiske Folk først i Vikingetiden har lært fra Vesterlandene, af Franskmænd, Angelsakser eller Irer. Hjelmene fra Vendel i Upland og de ølandske Bronceplader vidner om at de nordiske Folk allerede i det 7de og 8de Aarhundred har eiet stor Dygtighed i levende at fremstille baade Mennesker og Dyr. Endnu ældre er en Runesten fra Upland, som viser os Billedet af en Rytter med et Sverd løftet i høire Haand; særlig er Hesten paa dette Billede dygtig udført. Det ser ud som om det er paa Gotland og Øland og i det østlige Sverige, at man først har lært Menneskefremstillingens Kunst. Er dette saa, da viser det, at det er gjennem Goter og Eruler og paa Tog til Sydens Land, at de nordiske Folk har lært Kunsten i Sten og Metal at hugge og støbe Mennesker og Dyr. Ogsaa de romerske Keisermynter, hvoraf der i denne Tid kom saa mange til de nordiske Lande, har vel

virket med; ti paa de nordiske Efterligninger efter disse, de saakaldte Brakteater, ser vi de første famlende og ofte høist barbariske Forsøg i Billedfremstillingens Kunst.

Men saa kom Vikingetiden. Paa krigerske Tog og fredlige Handelsfærder til Vestens Lande lærte Nordmænd, Dansker og Svensker af Angelsaksers, Irers og Frankers Billedkunst. De optog nye Ornamenter, irske Baandslyngninger og fransk-engelske Bladmotiver som det fligede Akanthusblad; især vidner alt hvad der i Danmark findes af bildende Kunst fra denne Tid, f. Eks. den navnkundige Jællingesten, tydelig om vesteuropæisk Paavirkning. Den merkelige Billedkunst, som vi finder i Osebergskibet, synes derimod for Størstedelen at være vokset paa Hjemmets Grund. Og hvor rig og vekslende er ikke denne Kunst. Hvor maa vi ikke beundre dens Opfindsomhed i Valg af Ornamenter og dens Dygtighed i at fremstille Scener fra Menneskelivet!*)

Vævede Tæpper.

Der hvor Hallens Vægge ikke var smykket med Udskjæringer, var de til daglig bare og nøgne. Deres eneste Prydelser var Mændenes Skjolde og deres Vaaben, som hang over Pladsen, hvor hver af dem sad. — I Borgsaler i Frankrig og Tyskland kunde man ogsaa paa Væggene se brogede Skjolde. — Men naar der skulde være Gjæstebud i Hallen i Vikingetiden, blev der hængt op kostelig baldyrede Tæpper og Aaklæder. Der var orientalske, græske eller mauriske Silketæpper med guldindvirkede Figurer. — Stykker af denne Slags Silketæpper var fundne i Vikingegrave. — Der var vævede Tæpper med indvirkede Figurer fra Orienten eller Sicilien af samme Slags som det Tæppe, der dækkede Gravkammerets Vægge i Osebergskibet. Almindeligst var dog ligesom i Vesteuropa Tæpper vævede

*) Osebergskibet er, mener Arkæologerne, fra det 9de Aarhundred, mulig endog fra dettes første Halvdel.

med Uldtraad, med Billeder fra hjemlige Sagn og med Border af guldindvirkede Fugle og andre stiliserede Figurer. Billederne fremstillede Skibe, som seiler over Havet, Hjadningekampen, Sigurd Fafnesbanes og Volsungernes og Gjukungernes Historie osv. Mest yndede er Billeder af Sigurd Fafnesbane, Nordboernes kjæreste Helt. Flatøbogen (III, S. 244) fortæller, at Olav den hellige engang sagde til Torfin Skald: „Gjør et Digt, Skald, om det, som er skrevet paa Tæppet (som hang paa Hallens Væg)!“ Torfin saa da efter og saa, at der paa Tæppet var vævet et Billede af Sigurd, som dræber Ormen Fafner. Han kvad da dette Vers:

Stridens Straale (Sverdet) rettes
mod Markens Aabning,
Blod falder ned over begge
Saarskiverne (Klingens Sider); men Helten vredes.
Sverdet i Brystet ristes
paa Ringen om den grønne Lyng (Ormen),
men kampdjerv Høvding sig lager
til at tage fat paa Stegen.

Torfin Skalds Vers viser ialfald, at det paa Olav den helliges Tid var Skik, at pryde Kongehallen med Tæpper, hvori der var virket Billeder af Fortidens Sagnhelte. Et andet Spørgsmaal er, om et saadant Tæppe har været vævet i Norge eller om det var kjøbt i Vesterlandene.

De nordiske Kvinder har fra Arilds Tid forstaat at væve ikke bare Tøier, men ogsaa brogede Tæpper i mangeslags Mønstre. Fra Folkevandringstiden eier vi flere vakre Prøver paa deres Færdighed, endog i at væve ornamentale Dyreborder. Kunsten at virke Tæpper med indvirkede Figurer og Billedfremstillinger har de dog, tror jeg, først i Vikingetiden lært i Vesteuropa. Gjør vi fra Hallen et Besøg i Fruerstuen, kan vi paa

Stykke uldent Tøi fra Folkevandringstiden.
Bergens Museum.

Vestfold eller i Danmark ligesom i Frankrig eller England se Høvdingens Hustru og hendes Kvinder sidde ved Væven, søm me og baldyre. I det andet Digt om Gudrun eier vi en Skildring af Livet i Fruerstuen i en nordisk Kongehal. Gudrun kommer efter Sigurds Død til Tora Haakonsdatter i Danmark og fortæller om sit Ophold hos hende:

„Hun mig til Gammen
med Guld broderede
sydlandske Saler
og danske Svaner.
Vi satte i Billeder
Svendenes Idræt
og virked med Haanden
Høvdingens Mænd,
røde Skjolde,
rustede Kjæmper,
Sverdflok, Hjelmflok,
Høvdings Følge.

Sigmunds Skibe
skred fra Land,
med gyldne Hoveder,
indgravne Stavne.
Vi væved paa Tæppe,
at vrede de kjæmped,
Sigar og Siggeir,
syd paa Fyn."

I Digtet om Gudrun nævnes ogsaa paa et andet

Sted Kvindernes Haandarbeide. Grimhild byder sin Datter Gudrun i Bod for Sigurd røde Ringe, kostelige Sengeomhæng og „hunske Møer, som virker i Lad og sømmer dem lysende Guldtraad, saa at det dig lysteligt synes". Det er muligt, som jeg ogsaa selv før har troet, at disse Skildringer er hentet fra Livet i Vikingenybygderne paa de britiske Øer. Snarere tror jeg dog nu, at Gudrunkvædets Digter i en Kongehal i Danmark eller Norge har sét de vævede Billeder, som han skildrer i sit Digt, „de danske Svaner", de danske Sagnkonger Sigars og Siggeirs Kampe osv. Sigmunds Skibe, som „skrider fra Land med gyldne Hoveder og indgravne Stavne" minder os uvilkaarlig om de normanniske Skibe paa Bayeuxtæppet. I et af sine Digte bruger Kormak Skald som Kjenning for „Kvinde" *borða skǫgul* (Billedvævningens Mø), idet han tænker paa Kvinden, som væver og baldyrer billedsmykkede Tæpper; ti i det foran nævnte Gudrunkvæde bruges *borði* netop om disse vævede og baldyrede Billedtæpper. Jeg skal ogsaa minde om Dynnastenen fra Hadeland (fra omkring Aar 1050), hvor Moderen med Stolthed siger om sin Datter: „Hun var den haandfærdigste Mø i Hadeland". Naar den høibyrdige Kvinde, som har ligget begravet i Osebergskibet, har taget Væv og Frø af en Farveplante med sig i Graven, da har det vel ikke været for at væve Tøier saameget som for i den anden Verden „til Gammen at virke" vævede Tæpper. Af Broderier fra Vikingetiden findes der nu næsten

Hjort broderet i Guld og Sølv, Bjørkø.
(Efter Svges. hist. I, fig. 254.)

intet bevaret. I en af Gravene paa Björkö i Mälaren er der dog fundet en liden Silkepude, som paa begge Sider var prydet med en i Sølv broderet Hjort; den vidner ligesom den nedenfor afbildede Kappe fra Mammen om, at Vikingetidens Kvinder var dygtige til at sømme og baldyre. Paa den anden Side tror jeg dog, at Billedvævningen er en af de Kunster, Nordboerne i Vikingetiden har lært i Vesterlandene, i England eller Frankrig. Dette kan vi slutte af selve Gudrunkvædets Ord. De vævede Billeder, som Gudrun fortæller om, kaldes nemlig i Digtet skript, f. — Dette Ord betød i vort gamle Sprog oprindelig „Billede, Maleri“ og fik først senere Betydningen „Skrift“; men det stammer fra Latin (scribo „jeg skriver“) og er det samme som tysk „Schrift“. Det tilsvarende angelsaksiske scrift betyder derimod ikke „Billede“, men „Bod“, saa fra England er Ordet neppe kommet til Norden, men snarere kanske fra Frankrig. Ialfald viser Ordet skript, at vore Forfædre har lært Billedvævningens Kunst fra fremmede Lande. At brodere med Guldtraad og Sølv-

Stykke af en broderet Kappe fra Mammen, Danmark.
(Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1869.)

traad er ligeledes en Kunst, som de nordiske Kvinder i Vikingetiden har lært fra fremmede Lande. I Middelalderen var det bare i Orienten, i Grækenland og hos Maurerne i Spanien, at denne Slags Traad blev forarbeidet. Derfra indførtes den til Vesteuropa, hvor det ved Fyrstehofferne og i de rige Klostre var Skik, at Damerne baldyrede Silketæpper med Dyr og Fugle i Guldtraad. Fra Dorestad kunde der med frisiske Kjøbmænd let komme Guldtraad og Sølvtraad til Danmark og til Björkö, hvor jo Sveriges ældste Handelsstad Birka laa.

Stykke af en broderet Kappe fra Mammen, Danmark.*)
(Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1869.)

Med Billedtæpperne, som skjuler de nøgne Vægge, ender vor Opregning af Hallens Seværdigheder. Ti Hallen rummede ikke som en Fyrstes eller Rigmands Sale i vore Dage en Mængde i sig selv kanske unyttige Ting til Pryd eller Hygge. Der var ingen Smaaborde, ingen Skaber med Glasser og Bægre, ingen af alle disse Smaating,

*) Denne Kappe, som stammer fra Hedenskabets Slutning, er visselig udsømmet i Danmark. De med Hænder forbundne Menneskehoveder synes sikkert at være et nordisk Motiv. Et lignende Motiv som de to mod hinanden vendte Dyr mellem et Træ gjenfindes paa gotlandske Billedstene (fra og før Vikingetiden) og paa Vikingetidsmynter fra omkr. Aar 900 (sands. fra Hedeby).

som gjør Hjemmet beboligt. Alle Kostbarheder gjemtes til daglig i Forraadshuset (skemma) og blev kun taget frem, naar der skulde være Gjæstebud. Men saadan var det ogsaa i Vesteuropa ned gjennem hele Middelalderen. Menneskene havde endnu ikke faat Trang til at bringe Skjønhed og Velvære ind i det daglige Liv. Naar Solen var oppe og Hanens Fjære suste, da var det Tid for Trælle til Arbeid at træde, som det heder i „Bjarkemaal“; Dagen var viet til Arbeide, til Slid og Slæb eller til Jagt og mandlig Idræt. Alene ved Gjæstebudet forstod den Tids Mennesker at nyde Livet og ret at glæde sig ved Skjønhed og Pragt. Og dog betegner, maa vi tro, Vikingetiden et stort Fremskridt fra Folkevandringstiden med Hensyn til Skjønhedsglæde og Sans for Velvære og Luksus. Først med Karl den store og Alfred den store begynder Menneskene efter Folkevandringens mørke Aarhundreder paany at udvikle sig og gaa opad. Den karolingiske Renaissance betegner det store Gjennembrud ikke bare paa Aandslivets Omraade, men ogsaa i Skjønhedsglæde og Skjønhedssans. Under Karl den store er Hoffets Pragt ikke længer barbarisk som hos den germanske Stammehøvding, men civiliseret som det sømmer sig for en romersk Imperator og de østromerske Keiseres Jevnlige. Og dette Hof var det, Harald Haarfagre og hans Samtid søgte at efterligne, først og fremst naturligvis i det ydre, i Pragt og i Hallens Udstyr. Eddakvadene vidner om hvilket dybt Indtryk Karl den stores og hans Efterfølgeres Kongeborg har gjort paa den Tids Nordmænd. Alt det herligste, som findes paa Jord, er for Eddakvadenes Digtere samlet i „Lodvers Sale“ (Hlǫðvés salir) og i Kiars Hal (hǫll Kiárs).*) Men Lodver er intet andet end den nordiske Gjengivelse af Ludvig,

*) Jfr. Guðrúnarkviða II 26 og Atlakviða 7.

ved Siden af Karl det almindeligste Navn i Karolingernes Æt. „Lodvers Sale“ betegner altsaa Karolingernes Keiserborg. Navnet Kiar (Kiárr) er vanskeligere at forklare. Kiar er muligens, som enkelte har ment, den samme som en irsk Konge af Ossery, Kjarval eller Cearbhall, der levede i anden Halvdel af 9de Aarhundred og hvis Døtre skal ha været gift med islandske Landnaamsmænd. Andre mener dog, at Kiar ikke er andet end en Forvanskning af Cæsar, fra hvilket Navn ogsaa vort „Keiser“ stammer.

Den vigtigste Bygning paa Høvdingens Gaard næst efter Hallen var kanske Fruerstuen, Dyngjen eller Skemmen, som den kaldtes. Her opholdt til daglig Husfruen og hendes Døtre sig. De var omgivet af en Skare Tjenestekvinder eller „Salkoner“ (salkonur), som de kaldes i Eddakvadene. Disse var alle ufrie. Ti det sømmede sig ikke for en fri Kvinde at tjene hos andre. Mange af dem var hærtagne eller solgt som Slaver fra fremmede Lande. I Eddakvadene bruges endog „Valers Mængde“ og „vælske Kvinder“ ligefrem som Betegnelse for Træller og Trælkvinder, og „Haraldskvædets“ Digter taler om østerlandske Trælkvinder, som Hirdmændene faar i Gave af sin Herre. Endnu paa Tacitus's Tid havde Germanerne i Modsætning til Romerne kun faa Træller; heller ikke havde hver Træl sit bestemte Arbeide inde i Huset eller ude paa Marken at udføre. Trællene var dengang, kan vi snarest sige, Markarbeidere og smaa Opsiddere.*) I Vikingetiden var det derimod anderledes. I enhver Høvdings eller Storbondes Hus var der nu en Mængde Træller, som dels arbeidede ude paa Marken og dels tjente inde i Huset. Gaardsarbeiderne havde det forholdsvis godt. Men Hustrællene havde det vist ikke saa meget bedre end de

Fruerstuen.

*) Germania, K. 25.

romerske Slaver. Saa en Trælkvinde godt ud, tvang Herren hende til at tilfredsstille hans Lyster. Men opdagede Husfruen Forholdet, vankede der Hug og Slag. Som Herborg, Hunalands Dronning siger i det første Gudrunkvæde:

„Jeg skulde siden
i samme Halvaar
fangen blive
og hærtagen.
Jeg skulde pynte
og Skoene binde
hver en Morgen
paa Hersens Viv.

Hun mig skræmmed
af Skinsyge
og med haarde
Hug mig drev.
Ingensteds fandt jeg
en værre Hus-Frue
eller en Husbond,
som hyggeligere var."

Af Vikingetidens Hustræller havde ligesom hos Romerne enhver sit bestemte Arbeide at udføre. Nogle vartede op i Salen, andre stellede med Maden, andre var Kammertjenere og Kammerpiger for Husets Herre og for Fruen. Enhver fornem Kvinde havde ligesom Gudinden Frigg sin „Æskemø", som passede paa Fruens Æsker med Pynt og Stas og gik hendes Ærinder. Enhver Høvding havde ligesom Guden Frøi sin „Skosvend". Ellers sad Tjenestekvinderne inde i Fruerstuen og passede paa Husets unge Døtre, ligesom der om Svanhild i Eddakvadet „sad Trælkvinder".

Tjenestekvinderne paa Høvdingens Gaard bærer prægtige Klæder. Husets Kvinder selv gaar klædt i „vel farvede vælske Tøier" (fra de navnkundige Væve-

rier i Nord-Frankrig og Belgien), i „Gudvæv“ (en Slags Purpur) eller i Silke.

Kvindens Dragt.

Høvdingens Hustru i „Rigsthula“ bærer sidt Slæb. Dette sad vistnok ikke paa selve Kjolen, men paa Mantelen over denne. Mantelen, som stammer fra de romerske Lande, var i Tyskland og Frankrig et Høitidsplag, som Damerne bar over sin Underkjole eller Kjortel. Den gik ned til Fødderne og var ofte forsynet med Slæb. Undertiden var dette saa langt, at det maatte holdes oppe og bæres af Pager. En saadan Mantel har vistnok Høvdingens Husfrue i Eddakvadet været iført. Da Guden Rig kommer ind i Salen, holder hun paa med at glatte sine Ærmer. Disse var i Middelalderen en Del af Særken eller traakledes fast til denne; det var moderne at have dem meget trange paa Overarmen. Paa Hovedet bærer Høvdingens Hustru ligesom Vesteuropas gifte Damer et Hovedtøi (faldr), som blev sat op paa mange kunstfærdige Maader. — Da Guden Tor klædes i Kvindeklæder for at drage til Jætten Trym, siger Loke, som pynter ham: „Lader os med Kunst sætte Top om Hovedet!“ Unge, ugifte Kvinder bar derimod ligesom i Vesteuropa Haaret løst nedover Nakken; ofte viklede de til Pryd et Guldbaand eller Silkebaand ind i Haaret eller de smykkede sit Hoved med et gyldent Diadem. Ogsaa Manden kunde undertiden bære Pandesmykker, som f. Eks. Hjaltesønnerne, hvis dinglende Pandeprydelser (ennitingl) vakte stor Beundring paa Torskefjordstinget paa Island. — Gjennem Billeder kan vi følge, hvordan Kvindernes Dragt

Kvindebillede. (Svges. hist. I, Fig. 219.)

Kvindebillede. (Svges. hist. I, Fig. 260.)

og Haaropsætning har udviklet sig i Vikingetiden. Ved Tuna i Uppland (et Fund, som skriver sig fra Tiden mellem Folkevandringen og Vikingetiden) er der fundet et merkeligt Broncebillede, som viser, hvordan den Tids Kvinder gik klædt. „Hun har“, siger Professor Montelius, „bundet Haaret op i Nakken i en prydelig Knude og siden ladet det hænge ned over Ryggen. Paa Brystet ses, kan hænde, et Halsbaand af Glasperler. Over Skuldrene bærer hun et Sjal. At dette har havt en anden Farve end den øvrige Dragt, angives derigennem, at Sjalet paa Billedet er overtrukket med blaagraat Metal, medens Kjolen er forgyldt. Denne synes forøvrigt at ha været vid og bagtil at ha gaat i mange Folder, hvorimod den paa Forsiden falder ret ned og er prydet med to broderede Baand, af hvilke det underste sidder paa Kjolens Kant.“ Den Mode at binde Haaret op i en Knude i Nakken og derpaa lade det hænge frit ned over Ryggen holdt sig helt ned i det 10de Aarhundred. Paa gotlandske Billedstene pleier nemlig Kvinder ofte at afbildes med denne Haaropsætning. Men andre Moder vandt, som nævnt, ogsaa Indpas. Paa et lidet foran afbildet Sølvbillede fra Øland af en Kvinde med et Drikkehorn i Haanden ser vi en Kvinde med opsat Haar, som ender i en Knude i Nakken; det er strøget glat op fra Panden og et Baand gaar rundt det. Om Halsen synes hun at bære en stivet Krave. Kjolen, som holdes sammen med et Belte rundt Livet, ender ligesom Kvindedragterne paa de gotlandske Billedstene i et Slæb. Langs Kanten gaar der en broderet Bord. Ogsaa ellers er Kjolen, som det synes, udbroderet.

Baade Mænd og Kvinder blant Høvdingeklassen søgte visselig allerede i Vikingetiden, saa godt de formaaede, at efterligne vesteuropæiske Moder og Klædningsskikke. Vikingetidens Dragt maa i det hele ha

været vakker og kan heller ikke ha været saa upraktisk. Enkelte Ting vidner endog om Forfinelse og om større Blødagtighed, end vi ellers vilde ha tiltroet Vikingetidens haardføre Mennesker. Baade Mænd og Kvinder brugte saaledes Vanter og Hansker.*) Mændene bar ikke bare Stridhansker; om Vinteren bar de Vanter og Hansker for at holde Kulden ude. Disse kunde endog været foret med Dun. Det heder i Digtet om Harald Haarfagre: „Ung blev alt af Ilden han kjed og af inde at sidde, af varme Stuer og dunfyldte Votter". En af Ragnar Lodbroks Sønner kaldes af Sakso „Dunvot" (Dunuuat) og i et uudgivet islandsk Haandskrift Dag Dunvot (Dagr Dunvǫttr). Dette viser, at dunforede Votter maa ha været almindelige i Vikingetiden. Almindeligt var det ogsaa, at Kapper og Mantler paa vesterlandsk Vis var foret og bræmmet med Skind, for ikke at tale om, at Bønderne ofte brugte varme Skindpelser. I mange Stykker var dog Vikingetidens Dragt forskellig fra og mere ubekvem end vor Tids. Folk kjendte saaledes endnu ikke Knapper, men brugte isteden Naaler og Spænder. Derfor kunde heller ikke Mændenes Skjorter knappes i Halsen eller om Haandleddet; men Hals- og Ærmeaabningerne maatte hver Morgen syes sammen. Skolisser har derimod fra Alders Tid været i Brug i Norden som andetsteds. — Vi mindes Herborg, Hunalands Dronning, som hver Morgen maatte knytte Skoene paa Hersens Hustru.**) —

Naar Husets Kvinder ikke var optaget med sin

*) Hanske heder i det gamle hanzki (egt. „Haandsko") eller glófi. Det sidste Ord er nordisk (— engelsk glove); det første er muligens i meget gammel Tid kommet til Norden fra Nedertysk eller Frisisk.

**) Jeg taler ikke nærmere om Mandsdragten, da den er vel kjendt fra mange Skildringer.

Pynt, spandt og vævede de eller sydde. Endog om den krigerske Brynhild heder det i et af Eddakvadene: „Brynhild i Buret Tæpper vævede.“ Rigsthula fortæller om Bondens Hustru: „Konen sad dér, svingede Rokken, stellede til Væv“. Den Rok, som her nævnes, var ingen Spinderok, men kun et Haandten af samme Slags, som endnu bruges i afsidesliggende Bygder. I Væven hang Rendingen lodret ned; den lignede de nu brugelige Kunstvæve. Kvinderne farvede selv sit Garn. Plantefarver var naturligvis det eneste, som de brugte. Isatis tinctorea (Vaid), som voksede ude i Løggaarden, gav blaa Farve. En Stenlav (Lichen tartareus), som vokser paa Færøerne og i Norge, skaffede den rødbrune, purpurlignende Farve (korkje). Ellers gik Dagen, som den bedst kunde for Kvinderne. De stellede med sin Pynt, vaskede og voksede Gudebillederne i Hovet nær Kongsgaarden. Tjenestekvinderne havde, naar Leilighed bød sig, i Smug en liden Elskovshandel. Undertiden kom der, som i Njaals Saga, omvandrende Tiggerkjærringer til Gaarden og fortalte Sladder og nyt fra Bygden. Kommer der en Gæst til Fruerstuen, hilser han først paa høvisk Vis paa Husfruen, som sidder paa en af Bænkene. Han bruger de samme Ord som Sigurd i Volsungasaga, da han kommer til Brynhild Skemme, om det vel end tør hænde, at Sagaens Skildring mere passer paa den senere Middelalder end paa Vikingetiden. Sigurd hilser Brynhild og siger: „Vær hilset dér I sidder, Frue! Hvordan har I det?“ Brynhild svarer — omstændelig, som al Høflighed i gammel Tid var —: „Vi lever vel, jeg og mine Frænder og Venner; men uvist er det, om Lykken varer til ens sidste Dag.“ Sigurd sætter sig derpaa hos Brynhild. Der kommer fire Kvinder ind med fire Guldbægre fulde af den bedste Vin og byder dem. Ti Velkomstdrik

hører ogsaa hjemme i Fruerstuen, om end Guldbægre med Vin ikke findes uden i Sagafortællerens Fantasi.

Ogsaa i Fruerstuen faar vi Indtrykket af at Vikingetiden har medført store Forandringer, i Retning af større Pragt og større Velvære. I Eddadigtene er Fruerstuen udstyret omtrent som Skik var i Riddertiden i Vesteuropa. I „Volsungasaga“ fortælles det, at da Gudrun kommer til Brynhilds Skemme, bredes der Tæpper under de høibyrdige Damers Fødder. Paa en Hylde i det ene Hjørne af Gudruns og Sigurds Sovekammer stod kostelige Bægre af Metal eller af Glas, som klang, da Gudrun jamrede sig efter Sigurds Død.*) Sit Lintøi, sine Lagener og Sengeomhæng og sine Klæder gjemmer Husfruen i prægtig udskaarne Kister, som kan lukkes og laases. Slige Kister var i Vesteuropa i Brug ned gjennem hele Middelalderen. I Norge er de fundet i Osebergskibet sammen med en Kvindes øvrige Udstyr. Disse Kister med Nøgle og Laas har næppe før Vikingetiden været kjendt i Norden. De kaldes i Eddadigtene kista (vort „Kiste“), et Ord, som stammer fra Latin (cista) og sandsynligvis over England er kommet til Norge og Danmark. Fra ældgammel Tid har derimod Nordboerne havt Kister uden Laas, skokkr, som de kaldte dem; dette Ord er nemlig ældre end Vikingetiden og ægte nordisk. Endnu i Vikingetiden brugtes disse Kister til at gjemme Verktøi i. Sine Smykker og Ringe gjemte Vikingetidens fornemme Damer i Æsker; i andre Æsker havde de Naaler, Silketraad, Plantefarver og lignende. — I Osebergskibet er der fundet flere saadanne Æsker. —

Fruerstuens rige Udstyr giver os en Forestilling om, at Livet i Vikingetiden var værd at leve, ikke bare for Mænd, men ogsaa for Kvinder. Tænk bare

*) Sovekammeret var vistnok udstyret i Lighed med Fruerstuen.

paa alt det prægtige Linned, de mønstrede Duge, de engelske Lagener og de kostbare Sengeomhæng fra Arras, som Husfruen gjemte i sine Kister. Nøgleknippet, som rasler ved hendes Side, ligesom paa Tor, da han udklædt i Kvindeklæder skulde fare til Jætternes Gaard, viser os alt hvad hun har at forestaa i Hus og Stabur. Men Kvinderne havde ogsaa høiere Interesser. De var lægekyndige, kunde forbinde og kjendte lægende Urter. De fulgte, selv om de sad hjemme, i sine Tanker Mændene paa deres Færd og samtalte, som Gudrun, da hun i sin første Ungdom gjæstede Brynhild, om hvilke Helte der havde udført de største Gjerninger. De kjendte og glædede sig ved Fortidens Sagn og Digte; ti dem maatte de kunne, naar de paa Tæpper baldyrede om Sigmund og Siggeir, om Hagbard og Signe eller om Theodorik den store.

Sovesteder. Ogsaa udenfor Fruerstuen er der mange Vidnesbyrd om at Vikingetiden har bragt Forfinelse og større Velvære med sig. Mangesteds var det vist endnu Skik, at Folk om Natten sov paa Bænkene inde i Stuen. Det almindelige paa store Gaarde var dog, efter Sagaerne at dømme, at Husherren og hans Hustru og Børn sov i lukkede Sengekammere bag Tværpallen, de saakaldte lokhvílur. En saadan lokhvíla indeholdt flere Sengebænker og kunde, som Navnet viser, lukkes med en Dør paa Indsiden; den var i Grunden som et lidet Sovekammer.*) Mangesteds fandtes der dog, især paa Høvdingers Gaarde, et eget „Sovebur“. Her var der ikke lukkede Sengerum eller Sengebænker, men — ligesom i Vesteuropa — fritstaaende Senge paa fire Ben. Saadanne Senge er bl. a. fundet i Gok-

*) Jfr. Fortællingen i Egils Saga om Egil Skallagrimssøn, da han efter sin Søn Bodvars Død lagde sig tilsengs og ikke vilde leve længere (K. 81).

stadskibet, et tydeligt Vidnesbyrd om, at vesterlandsk Kultur ved Aar 900 havde trængt ind paa Vestfold. De fornemme og rige hvilede ligesom i vore Dage paa Dundyner, hvoraf der i Vikingetidsgrave er fundet flere. — I „Grottesangen“ siger Jættemøerne om Kong Frode: „Sove han paa Dun!“ — Under Hovedet brugte Folk stoppede Puder (bólstr); af dem har man ogsaa fundet flere. Sengen var dækket af Tæpper og Lagener. Disse var ofte farvede; blaa og hvide Lagener dækkede Sigurds og Gudruns Leie. I „Eyrbyggjasaga“ nævnes engelske Lagener. Rundt Sengen hang der gjerne et kosteligt Sengeomhæng (ársalr). Dette nævnes baade i Eddakvaddene og i de gamle norske Love blant Kvindernes kosteligste Ejendele. Lignende Sengeomhæng brugtes stadig i Riddertiden i Frankrig og Tyskland. I et Sovekammer i Vikingetiden manglede der dog mange Ting, som synes nødvendige for vor Tid: Lys, faste Vaskestel og andre nødvendige Kar. Men Fremskridt var der dog her som paa alle Livets Omraader.

Forberedelse til Gjæstebud.

Imidlertid gaar Dagen, medens den Fremmede ser sig rundt paa Kongsgaarden. Inde i Hallen gjøres der istand til Gjæstebud. Gulvet og Bænkene strøes med frisk Halm, eller der lægges Hynder paa Bænkene. Væggene tjældes med vævede Tæpper. Kar og Bægre vaskes. Bordene sættes ind. I „Eiriksmaal“ skildres det, hvordan Odin i Valhal gjør alt istand for paa festlig Maade at kunne modtage den faldne Erik Blodøks. Han staar op før Daggry og sætter Mænd og Kvinder til Arbeide.

„Jeg vækked Einherjerne,
bad dem op at staa,
Bænke at strø,
Bordkar at rense
og Valkyrjer Vin at bære,
som vented jeg Fyrsters Komme.“

Snorre har en levende Skildring af Forberedelserne paa Sigurd Syrs Gaard, da Olavs Haraldssøns kommer hjem fra Vikingefærd. Da Aasta fik høre, at hendes Søn snart kunde ventes hjem, „stod hun straks op og bad Mænd og Kvinder stelle istand paa det bedste; fire Koner lod hun tage Stuens Udstyr og i Hast pynte med Tæpper og klæde Bænkene. To Karle bar Halm paa Gulvet; to stillede frem Anretningsbordet og Drikkekarret. To satte Bordene frem, to Maden. To sendte hun bort fra Gaarden; to bar Øllet ind. Men alle andre baade Mænd og Kvinder gik ud i Gaarden“. Denne Skildring kan vist i Hovedsagen passe baade paa Middelalderen og Oldtiden. Det eneste er, at Anretningsborde fandtes der, tror jeg, ikke i Vikingetiden. Snorre kalder nemlig disse for trapiza (egentlig et græsk Ord, som betyder: et Bord paa fire Fødder); men dette Ord er visselig ikke før i den kristne Middelalder kommet til Norge og Island.

Hele Bygden er stevnet til Gjæstebudet. Indbydelserne udgik ofte længe iforveien, med indtil tre Maaneders Varsel. Sendebudet rider afsted med Indbydelsen som Knefrod i „Atlakvide“. Han kommer til Hallen, „til de Arnen omsluttende Bænke og til det milde Øl“, faar Sæde paa „den høie Bænk“ og udraaber derfra sit Ærende: „Atle mig sendte at ride Ærende, at bede Eder, Gunnar, at I paa Bænk kommer med ringprydede Hjelme at gjæste Atle“. Paa den aftalte Tid kommer Gjæsterne. Der er mange af dem; thi de Gamles Gjæstebud var folksommere end Nutidens. Ved et Gravøl, som Hjaltesønnerne holdt efter sin Fader, var der 1200 tilstede og alle anselige Mænd blev ledet ud med Gaver. Til en Veitsle, som Torolv Skallagrimssøn holdt for Harald Haarfagre, kom Kongen med 300 Mand; men Torolv havde selv indbudt 500. Især ved

Juletid „synes Folk, det er godt til Glæde, at mange drikker sammen", hedder det i Olav den helliges Saga.

Det er i det hele værd at lægge Merke til, at der i hedensk Tid var nær Sammenhæng mellem Religion paa den ene Side og Gjæstebud og Drikkelag paa den anden. Ved de store religiøse Høitider mødte Bønderne fra hele Bygden ved Egnens Gudehov, holdt Sammenskudslag og ofrede til Guderne. „Det var," siger Snorre i Haakon den godes Saga, „gammel Skik, at alle Bønder skulde komme sammen ved Hovet og bringe med sig, hvad de trængte, saalænge Veitslen varede. Ved dette Gjæstebud skulde alle ha Øl og der blev slagtet alskens Smaakvæg og Hester." Ved Templerne paa Mæren og Lade samledes undertiden Mænd fra hele Trøndelagen. Paa Haakon den godes Tid forestod Sigurd Jarl paa Kongens Vegne Blotveitslerne. Engang var der en stor Veitsle paa Lade, hvor Jarlen selv bestred alle Omkostninger. Herom taler Skalden Kormak i et samtidigt Vers, hvor han siger: „Ingen Mand har nødig at bringe Mad eller Drikke med sig til den gavmilde Mands Hjem. Hvem skulde vel stille sig op mod ham, som værnende raader for Helligdommen?"

Religiøse og verdslige Gilder.

Ethvert Gæstebud blev vistnok indledet med Ofringer eller rettere med at der tømtes Bægre til Gudernes Ære, foruden at Frøi var Gjæstebudets særlige Guddom. Ved Offermaaltiderne var det Skik, at Høvdingen, som forestod Gildet, først tømte et Bæger for Odin og saa et for Njord og et for Frøi.

Alle vigtige Begivenheder i Menneskets Liv blev feiret med Drikkelag, særlig naturligvis Giftermaal og Begravelse. Naar Herren frigav en Træl, maatte denne indbyde til „Frelsesøl". I Middelalderens Samfund spillede som bekjendt i de nordiske Lande Gilderne en stor Rolle; de bandt Menneskene sammen baade sel-

skabelig og til fælles Værn — økonomisk som mod mægtige Fiender. Men i Gildet spillede Drikkelaget en overmaade stor Rolle; der er i Gildeskaaerne nøiagtige Forskrifter for hvor mange Bægre der skal drikkes til de forskjellige Helgenes Ære osv. Ordet „Gilde“ betyder jo nu ikke andet end „Gjæstebud, Drikkelag“. Men meget taler for at det i hedensk Tid har været bruget om Offerfester eller om de Sammenskudslag, som blev holdt samtidig med de religiøse Høitider, og at Ordet saa i kristen Tid har faaet en ny Betydning.*) Mindebægrene til Gudernes Ære er da efter Kristendommens Indførelse blevet afløst af Mindebægre til hellige Mænds og Kvinders Ære. Jeg skal dog ikke her komme nærmere ind paa de middelalderlige Gilder, men kun nævne, at Oprindelsen til disse maa søges ikke bare i hedenske Samfundsforhold, men ogsaa i vesterlandske Institutioner. Muligens havde alt Romerne en Slags Gilder.

Før Gjæsterne samledes i Hallen, blev Bordene sat frem og dækket med hvide Linlærreds Duge, som var prydet med farvede Broderier, det som i „Rigsthula“ kaldes „en merket Dug“ (merktr dúkr). Paa Dugen lagdes der runde Brødlefser; hos Høvdingen i „Rigsthula“ var de tynde og hvide af Hvede“; i Norge var de vist oftest af Bygmel. De brugtes baade til at spise ved Siden af Maden og til at lægge Kjødet paa. Derpaa blev Maden sat frem „i fulde Fade“, alle Retter paa én Gang.

Om vore Forfædres Dygtighed i Kogekunsten ved vi kun lidet. Kokken var i gammel Tid altid en Træl; han kaldes i Eddadigtene med Foragt „Kjedelvogteren“. I Vesterlandene var derimod Kokkens Stilling — ogsaa i Vikingenybygderne — mere agtet; der nævnes

*) Ordets Grundbetydning er 1) Betaling, 2) Sammenskudslag

i „Domesday Book“ paa William Erobrerens Tid, bl. a. i det nordiske Distrikt Lincolnshire, Kokker (coqui), som endog eiede Jord. I Vesteuropa stod vel ogsaa Kogekunsten betydelig høiere end i de nordiske Lande. Endnu flere hundrede Aar efter Vikingetiden, da Erik af Pommern skulde giftes med Filippa af England, blev der i Forveien sendt en „Kjøkkenklerk“ (clericus coquinae) fra England til Danmark. „Rigsthulas“ Fortælling om hvordan der i Høvdingens Sal blev disket op for Guden Rig, viser dog, at vore Forfædre ialfald i Vesterlandene ogsaa havde Sans for Bordets Glæder. Der diskes op med „stegt Fugl og skinnende Fleskeskiver“; der var Vin i Kanden og indlagte Bægre. I Bondens Stue trakteres Guden med kogt Kalv som den bedste Spise. I Jætten Tryms Hal er Bryllupskosten Oksesteg og Laks; desuden er der Sødsager (krásir) til Kvinderne. De nordiske Folk lærte paa Kogekunstens Omraade som i alt andet hurtig at tage efter; ialfald maa Folk i de norske Nybygder i Irland ha sat større Pris paa Bordets Glæder end Irerne selv. En irsk Konge gjorde i Vinteren 942—943 en Rundgang rundt Irland. Overalt fik han Tribut og Gaver, især levende Kvæg. Kun i Dublin fik han foruden brogede Mantler til sine Mænd bl. a. Mad og Drikke.

„Skinker gode og finsigtet Hvede,
Ost og Kjød og anden herlig Vare.“ *)

Alt i Vikingetiden blev der i norske Stormænds Husholdninger brugt baade Hvede og Honning, som indførtes fra fremmede Lande, især fra England. — Honning brugtes, som vi nu bruger Sukker. — Ellers var Livet til daglig selv paa Høvdingens Gaard tarve-

*) Saa heder det i et samtidigt Digt om Kong Muirchertach med Læderkappernes Rundgang.

ligt nok og Maden ensformig. Melkemad, sur og oplagt Melk osv., spillede en stor Rolle i Husholdningen, ligesaa tørret Skrei (Tørfisk) og tørret Kveite (Rav og Rekling). Ferskt Kjød vankede der lidet af om Vinteren, men mest tørret og saltet Kjød og Spegepølser (morbjúga). Der veksledes vel gjerne, som da Olav Haraldssøn var til Gjæst hos Sigurd Syr, med Fisk og Mælk den ene Dag og Kjød og Øl den anden.

Kjødet kogtes i Almindelighed i Gryde; undertiden stegtes det paa Spid. I „Atlakvida" hører vi ogsaa om Kalvehjerter stegt paa Spid. Grønsager kjendtes næsten ikke. Mod Slutningen af Vikingetiden kom dog Kaal i Brug. Vore Forfædre lærte den at kjende i England. I Olav den Helliges Saga heder det næsten som et Ordsprog: „Han tænker nok alene at spise op al Kaalen i England." Ellers fik Folk intet til Maden, men spiste den enten kogt eller stegt. Den tørrede Fisk brød man i Stykker og spiste paa Brødet. Der er ingen Spor til, at Folk i Vikingetiden i de nordiske Lande kjendte de mange mere tillavede Retter, som i Riddertiden brugtes i Vesteuropa.

Til Maden blev der undertiden skjænket Vin, som da Rig kom til Høvdingens Sal eller Erik Blodøkse til Valhal. Men Vin var en kostbar Drik; derfor blev den ikke som Øllet budt rundt i store Dyrehorn. Den stod paa Bordet i Kander og blev drukket af Sølvbægre eller Krystalbægre.

Naar Maden er sat ind, bænker Gjæsterne sig. Kun Mænd tager Del i selve Maaltidet. Kvinderne spiser for sig selv undtagen ved Brylluper, hvor Mænd og Kvinder som i Jætten Tryms Hal synes at ha spist sammen. Ellers forestaar de Opvartningen sammen med Husets Tjenere. Naar Gjæsterne har sat sig, faar de først Vand til at to sine Hænder (handlaug) og Haand-

klæder (þerra) til at tørre sig med. Det heder, har vi hørt, i „Haavamaal": „Vand trænger den, som til Gjæstebud kommer, Haandklæde og venlig Indbydelse". Ogsaa naar Maaltidet er tilende, trænges der Vand til at vaske Hænderne. Gjæsterne spiser jo med Fingrene og langer af Fadene, som staar paa Bordet. Kun Steg, som var stegt paa Spid, blev kanske bragt ind hel og skaaret op i Skiver og stukket paa en Slags Gafler, som blev budt rundt af Tjenerne. Saadan var ialfald Skikken i England. Suppe, Grød og Melkemad spistes dog med Skeer, som var af Træ, Horn eller Ben.

Naar Maaltidet er endt, tages Bordene bort og Drikkelaget begynder. Husets Kvinder gaar selv rundt med Hornene fulde al Øl og Mjød, byder til Mændene og opmuntrer dem til at drikke. — Selv i Kongehallen i Leire gaar Dronning Valtjov rundt mellem Mændene. — Ofte bydes der ogsaa, som i Atles Hal, Sødsager og Honning rundt sammen med Øllet. Naar Høvdingen vil hædre en Mand, stiger han selv ned af Høisædet og giver den, som skal hædres, sit Horn at drikke af. Som det hedder i et Vers af Skalden Stuf om Harald Haardraade: „Jeg skjønte, at den seirrige Kriger modtog mig med venligt Sind, da den mod Ringene grumme (d. e. den gavmilde) Kampøver gik selv villig med det gyldne Horn at drikke til mig paa Haug." Drikkelag, selskabelig Underholdning.

Naar der er mange Kvinder tilstede, tager ogsaa de Del i Drikkelaget. Der bæres da ind Terninger i et Skaut og Mand og Kvinde drikker Tvimmenning, eftersom Loddet falder paa dem. Samtalen gaar let og utvungent; thi Forholdet mellem Mand og Kvinde var frit i Vikingetiden. Der drikkes tæt; Drukkenskab er almindelig. Mange er de, som sovner der hvor de sidder. Slagsmaal, ja endog Drab under Drikkelagene hører til

Dagens Orden. Der er dog ikke bare Drik, men ogsaa anden Underholdning. Gjøglere hopper over Ilden med brændende Spaaner i sit Bælte. Hofnarren søger ved sine Spilopper at vække Kongens Latter. Der optræder Spillemænd, som blæser paa Trompeter og spiller paa Harpe. — Men saa blir der stille i Hallen. Skalden træder frem og beder om Lov til at fremsige et Kvad til Kongens Ære. Naar det er tilende, takker denne ham og giver ham en Ring eller en Silkekappe i Skaldeløn. Andre Skalde træder frem, fortæller om Fortidens Helte og om Kongens navnkundige Forfædre eller fremsiger gamle Kvad.

Bordopdækningen i Høvdingens Hal vidner tydelig om at fremmede, især engelske og franske Hofskikke har vundet Indpas ved Kongeborgene hos de nordiske Folk. I „Rigsthula“ bæres Maden ind „paa fulde Fade“. Et saadant Fad kaldes skutill; men dette Ord er laant fra Angelsaksisk scytel, som igjen kommer af det ensbetydende latinske scutella. Bægret, som Rig drikker af, kaldes kalkr, (vort „Kalk“), ogsaa et Laanord fra Angelsaksisk og Latin (calix). Eddakvadene kjender endog Krystalbægre (hrimkalkr). Disse er visselig indført fra Nordfrankrig eller fra Egnene ved Rhinens Munding, hvor der i den tidlige Middelalder var navnkundige Glasfabriker. Kanden, som der i Høvdingens Hal skjænkes Vin af, er vist ogsaa af fremmed Oprindelse; mange mener nemlig, at Ordet „Kande“ (kanna) stammer fra lat. canna „et Rør“. „De drak og talte (drukku ok dœmdu), medens Dagen led“, heder det om Guden Rig hos Fader og Moder (Jarls Forældre). Professor Sophus Bugge har víst, at Udtrykket drukku og dœmdu stammer fra Angelsaksisk, hvor drenkan and drêman ogsaa bruges om Gjæsterne ved Drikkelaget. Intet vidner sterkere end dette

om at vore Forfædre i Vikingetiden i England har lært Hirdskikke og mere høviske Sæder vesterpaa.

I gamle Angelsaksiske Haandskrifter findes der Billeder, som viser, at Borddækningen i England var den samme som hos Nordboerne i England. Dugen er prydet med en farvet Bord. Til Maden spises runde Lever eller Fladbrød, der ogsaa tjener som Tallerkener. Drikkevarerne skjænkes af Kander og drikkes af Bægre. Bordet staar under Maaltidet paa fire Ben og tages siden bort igjen. Under Maaltidet og Drikkelaget optræder Spillemænd og Gjøglere. De blæser paa Horn, spiller paa Harpe og udfører alle Slags Kunster. — Harpen har Nordboerne i Vikingetiden ogsaa lært at kjende paa de brittiske Øer. — Riddertidens Skribenter skildrer paa lignende Vis Gjæstebud i Frankrig og Tyskland: „Mad og Drik har ved Gjæstebuden sin fastsatte Orden og Rækkefølge. Først tilberedes Retterne, Gjæsterne indbydes, Stolene opstilles, Bænkene gjøres istand, Bordene stilles op i Spisesalen". Gjæsterne ordnes efter Rang og Stand. Husets Kvinder spiser for sig selv. Gafler er ogsaa her ukjendte; derimod bruges Skeer og Kniver. Før og efter Maaltidet bæres der om Vand og Servietter til Gjæsterne. De forskjellige Retter stilles samtidig frem paa Bordet. Dugen er hvid, men ofte prydet med Guld- eller Sølvbord eller med Broderier. Vinen sættes frem i Kander og drikkes af runde Bægre eller af Glasskaaler. — I Eddakvadet „Hýmiskviða" kaldes Bægret „den runde Vinbærer" (vínferill valr). — Der optræder Spillemænd og Gjøglere. Uden Sang og Musik feires intet Gjæstebud hos nogen Adelsmand.*) Riddertiden har visselig arvet sine Bordskikke fra Karolingernes Tid. Fra Karolingernes Keiserhof er det ogsaa, Angelsakser

*) A. Schultz, Höfisches Leben I, 368 ff.

og gjennem dem Nordboer har hentet sine Gjæstebudsskikke.

Rigdom i Vikingetiden.

Naar Livet ved Kongens Hird i Vikingetiden paa alle Omraader var saa meget rigere end det i tidligere Aarhundreder havde været, da skyldes dette først og fremst de store Rigdomme, som Vikingetogene bragte til de nordiske Lande. Allerede paa Folkevandringens Tid var der jo til den sydlige Del af den skandinaviske Halvø og til de danske Øer kommet Strømme af Guld og Sølv. Men til Norge og den nordlige Del af Sverige kom kun lidet af disse Rigdomme. I Vikingetiden fik derimod Norge, Sverige og Danmark nogenlunde ligelig Del i de Skatte, som gjennem Plyndringer og Brandskatninger strømmede til Norden. Men ligesaa stor Betydning havde Vikingetiden for Handelens Opsving. Nordens Folk blev fra Nowgorod i Øst til Limerick i Vest Foregangsmænd i Sjøfart og Handel. De bragte for første Gang Vesteuropa, det vil sige de britiske Øer, Nord-Frankrige og Nederlandene, i direkte Handelsforbindelse med Østeuropa og derigjennem med Grækenland og Orienten. Hele Ruslands og en stor Del af Orientens Frembringelser, Silke, Kryderier, Pelsværk og Voks, blev nu gjennem et Par Aarhundreder ledet over de nordiske Lande til Vesteuropa. Nowgorod, hvor der var en stor Handelskoloni af Gotlændinger og andre nordiske Kjøbmænd, Gotland (senere alene Visby), Hedeby og Slesvig var de vigtigste Mellemstationer. Gjennem de nye Handelsveie, som Vikingetiden aabnede, fik ogsaa norske Varer for første Gang Betydning paa udenlandske Markeder. Norske og islandske Geirfalke blev kjendt og skattet i Udlandet. En stor Del af det Pelsværk, Vesteuropa trængte, blev i Vikingetiden udført fra det nordlige Norge. Nordmændene fik det dels som Skatter og Afgifter fra Finnerne,

dels gjennem Handel med disse og dels gjennem Tog til Bjarmeland (ved det hvide Hav). Størst Betydning havde det dog, at norsk Tørfisk allerede i Løbet af Vikingetiden maa være begyndt at vinde Indpas i fremmede Lande. Naar Vaagen i Lofoten paa Olav den helliges Tid var en fast Markedsplads, et af Midtpunkterne i Haalogaland, da maa dette skyldes Lofotfiskets voksende Betydning. Vikingetiden blev derfor mere end nogen efterfølgende Tid en økonomisk Opgangstid for de nordiske Lande. Den blev i det smaa for disse Lande, hvad Opdagelsen af Sjøveien til Indien og Opdagelsen af Amerika senere blev for Portugal og Spanien.

De, som høstede størst Udbytte af Vikingetogene, var naturligvis Stormændene, som baade var Kjøbmænd og Førere for Vikingeskibene. Mange spredte Træk i Sagaerne viser os, hvor store Rigdomme mange af Vikingetidens Høvdinger har eiet. Selv paa det fattige Island, hvor det først har været vor egen Tid forundt at skabe økonomisk Liv og Rørelse, maa der i Landnaamstiden ha været samlet store Formuer. Jeg skal bare nævne Hjalte Tordssøn, som tog Land paa Nordlandet. Til Gravøllet efter ham havde hans Sønner indbudt 1200 Gjæster, og alle anselige Mænd fik ved Afskeden Gaver. Da hans Sønner mødte paa Torskefjordstinget med straalende Prydelser dinglende over Panden (ennitingl), var de saa prægtig klædt, at Folk troede, det var Æserne, som var kommet.

Blant norske Høvdinger kan jeg nævne Tore Hund paa Bjarkø (i Trondenes i Senjen), som gjennem Handel med Finnerne og ved Plyndringstog til det hvide Hav maa ha samlet en endog efter vor Tids Vilkaar ganske betydelig Formue. En anden nordlandsk Høvding var Haarek paa Tjotta (i Helgeland), Øivind Skaldaspillers Søn. „Øivind havde ikke været rig, men var

ætstor og en dygtig Mand", fortæller Sagaen. „Paa Tjotta boede der ikke saa faa Smaabønder. Haarek kjøbte først én Gaard — den var ikke stor — og satte Bo der. Men faa Aar efter havde han kjørt ud alle de Bønder, som bodde der, saa at han alene eiede hele Øen. Derpaa reiste han en stor Hovedgaard der. Haarek blev snart en meget rig Mand".*) Disse Sagaens Ord viser, at mangesteds i Norge begyndte i Vikingetiden Smaagaardene at komme ind under Storgaarden, — det samme, som vi saa godt kjender fra Vest-Europa, hvor netop i det 9de og 10de Aarhundred de smaa Bønder mere og mere forsvinder og gaar op i Storgaarden (the manor). Og Haarek var ikke den eneste; ogsaa en Høvding som Erling Skjalgssøn paa Jæderen drev Gaardsdrift i det store.

Fra Danmark kjender vi ligeledes alt i det 10de Aarhundred flere Godseiere i det store, f. Eks. den jydske Høvding Gisl den kloge, som ifølge Runestenenes Vidnesbyrd var „den bedste og første blant Landmænd (d. e. Godseiere) i Danmark" og som maa ha eiet flere Hereder i Jylland.**) Men en saadan Forandring i Jordens Drift kunde ikke foretages uden fordi Høvdingeklassen i Vikingetiden var steget baade i Magt og Rigdom.

Den Mand i Norge, der tjente bedst i denne Tid, var dog Harald Haarfagre, som rundt om i sit nyvundne Rige havde indført nye Skatter og Afgifter, Harald, som havde drevet sine Uvenner bort fra deres Ættegaarde og selv lagt sin Haand paa dem, Harald, som havde udstrakt sine Tog til Suderøerne og Man og lagt Orknøerne og Hjaltland under Norges Vælde.***)

*) Se Heimskringla, Olav den helliges Saga, K. 110.

**) Wimmer, Danske Runemindesmærker II, 32.

***) Suderøerne, d. e. Hebriderne; Hjaltland, d. e. Shetlandsøerne.

Det er ikke let at danne sig et klart Billede af en Skikkelse som Harald Haarfagre, om hvis Person og Karakter Kilderne fortæller saa lidet. Snorres Skildring af ham er holdt ganske i sin Almindelighed: „Han var den største, sterkeste og vakreste af alle Mænd, klog og handlekraftig". Eller som det heder i Slutningen af hans Saga: „Harald Haarfagre skal ha været den vakreste af Udseende og den største og sterkeste af alle Mænd, den gavmildeste paa Gods og meget vennesæl mod sine Mænd". Saa meget kan vi dog forstaa, at Harald maa ha været en overmaade sammensat Natur. Der var i ham meget af Vikingen. Han var kvindekjær og kamplysten, ofte endog grusom og hevngjerrig. Han var i Slægt med Mænd som Halv og Halvsrekkerne, med Mænd, som „ude vil Jul drikke og Kamp øve". Haralds Løfte om ikke at skjære eller kjæmme sit Haar, før han havde vundet hele Norge, vidner ogsaa om, at han var i Slægt med Urtidens Germaner. Harald Haarfagre.

Men Harald var en stor anlagt Natur, som havde Øinene fuldt aabne for alt det, hvori Vesterlandene var forud for hans eget Land, og derfor var han ogsaa mere end de fleste i sin Samtid paavirket af Vesteuropa. En Erkjendelse heraf spores i Sagaens Ord, naar den fortæller, at han paakaldte „den Gud, som skabte mig og som styrer alt". Baade i sin Statskunst og i sin Hofholdning søgte Harald at efterligne Forholdene i Frankerriget og i England. I mangt og meget maa han ha lignet sit store Forbillede Karl den store. Lige fremragende som Kriger og som Hersker eiede han ogsaa Karls Interesse for Digtning og for aandeligt Liv, hans Lyst til at lære og hans Evne til at udvikles.

Ligesom Keiser Karl er en anden, da han staar i sin Ungdoms Glans omgivet af sine Paladiner og af

sine lærde og vise Raadgivere, end da han gammel og mæt af Dage har overlevet baade Venner og Fiender, saaledes er ogsaa Harald en anden, da han i sin første Ungdom staar omstraalet af Seirens Morgenrødme over det gryende Norge, end da nan gammel, træt og mismodig giver Magtens Tøiler fra sig og holder paa at opgive selve sit Livs Værk.

Først gjennem Skildringen i Egils Saga faar vi dog et Indtryk af den Dragning, som Harald trods den Grumhed, hvormed han ofte for frem, alligevel har øvet paa sin Samtid. Kveldulv Herser i Fjordene hørte som de fleste gamle Høvdinger paa Vestlandet til Haralds svorne Modstandere. Men hans Søn Torolv følte sig som hele den daadlysne Ungdom i Landet draget mod Harald. Kveldulv fraraader ham at søge til Kongen. Men Torolv svarer: „Det er ganske anderledes, hvad mit Sind tilsiger mig. Ti jeg tror, at jeg hos ham skal vinde den største Berømmelse og jeg er fast bestemt paa at drage til Kongen og blive hans Mand; for jeg har hørt for sandt, at hans Hird bestaar bare af udmerkede Mænd. Det tykkes mig meget ønskeligt at komme i deres Følge, om de vil optage mig. Disse Mænd underholdes ogsaa meget bedre end nogen andre her i Landet. Jeg har hørt om Kongen, at han er overmaade gavmild mod sine Mænd og ikke mindre snar til at give dem Fremgang og skaffe dem Magt, som synes ham skikkede dertil. Men jeg hører, at det er med alle, som vil vende ham Ryggen og ikke slutte sig til ham med Venskab, gaar det den Vei, at de ikke blir til noget. Nogle rømmer fra Landet; andre blir Leilændinger."

Haralds Hird. Det var virkelig saa, at der ved Haralds Hird udfoldedes en Pragt, som Norge aldrig før havde sét Magen til. Og ikke dette alene. Norge havde i Haralds

Hird faaet baade sit politiske og sit aandelige Midtpunkt. Som allerede Ernst Sars i sin udmerkede Afhandling „Om Harald Haarfagres Samling af de norske Fylker" har fremhævet, var nok Hirden lige fra de ældste Tider hos de germanske Folk et Samlingssted for Stammens unge, ærelystne Mænd, „i Fredstid en Hæder, i Krigen et Værn" (Germania). Men Hirden blir under Harald Haarfagre noget mere end dette gammelgermanske Følge af haandgangne Mænd, den blir et virkeligt Hof efter Mønster af Karl den stores og Alfred den stores Hof. Den faar sine Embedsmænd og sit udviklede Ceremoniel; den blir et Hof, hvor Landets høibyrdige unge Mænd søgte hen for at tilegne sig Verdenserfaring, Dannelse og høviske Sæder, et Hof, hvor Kongen kunde vise sig i al sin Pragt, et Hof, hvor Landets bedste og klogeste Mænd satte Stevne, og et Hof endelig, som fik øget Glans, fordi det værnede om Kunst og Digtning.

Det laa fra Sagen selv, at Harald som Konge over det samlede Norge maatte føle sig som noget større og mere end de gamle Smaakonger, og at han derfor ogsaa udadtil søgte at optræde med samme Pragt som Vesteuropas mægtige Herskere.

Hirden havde fra gammel Tid været kaldt med de hjemlige Ord drótt eller verðung. Men nu begynder paa Haralds Tid disse Ord at blive gammeldagse og at afløses af det fremmede „Hird" (hirð), som er laant fra angelsaksisk hireþ, hirð, der betyder „Familie, Hird". Hirdens Medlemmer kaldes ikke længer Huskarle, men „Hirdmænd".*) Sammen med Ordet Hird, som alt findes i de ældste Skaldedigte og i Eddakva-

*) I Danmark holdt Ordet „Huskarl" sig som Fællesnavn for Hirdens Medlemmer.

dene, maa vesterlandske Hirdskikke ha vundet Indpas. Før havde Livet ved Hirden været enkelt og tarveligt, uden noget Ceremoniel. Men Harald var, som det heder i Fortællingen om Nomagest, „den mest nøieregnende med Hensyn til Hirdskikke“ af alle gamle Konger og Sagnhelte. Hirden blev inddelt i flere Klasser; der var de egentlige Hirdmænd, som udgjorde Kongens nærmeste Følge og kjæmpede rundt hans Mærke i Kampen, og Gjæster, som drog i Kongens Ærende rundt om i Landet for at inddrive Skatter og tage Kongens Uvenner af Dage osv. Saadanne Gjæstehøvdinger — saa kaldtes Gjæsternes Anførere — var visselig Brødrene Sigtrygg Snarfare og Hallvard Hardfare, som ifølge Egils Saga „havde alle Kongens Sendefærder baade indenlands og udenlands, og som havde faret mange farefulde Færder baade for at tage Folk afdage og for at lægge Beslag paa de Mænds Gods, hvem Kongen lod hjemsøge. De havde en stor Skare om sig. Ikke var de vel likt af den menige Mand; men Kongen agtede dem høit“. Den tredje Klasse af Hirden, Huskarlene, som udførte alt Arbeide, der forefaldt paa Kongsgaarden, fandtes vel ogsaa alt paa Haralds Tid. Men denne Inddeling af Hirden i tre Klasser var noget før ukjendt og vel en Efterligning af det karolingiske Keiserhof, som ogsaa var inddelt i tre Klasser.*)

Hirden var Folkets aandelige Midtpunkt.

Harald søgte, som alt nævnt, at gjøre Hirden til et aandeligt Midtpunkt for hele Folket, idet han samlede om sig de navnkundigste Skalde og de viseste Mænd i Landet. Ogsaa her byggede han som i saa meget andet baade paa gammelt og nyt. Stammens og Folkets vise Oldinge har fra Alders Tid hos Germanerne været Fyrsternes Raadgivere. Digtningen er, som

*) Jfr. et Skrift af Erkebiskop Hincmar af Reims om Hoffets Ordning (De ordine palatii).

vi før har hørt, ældgammel i Norden. Allerede i Hjort havde Sangere traadt frem og sunget om Fortidens Helte. Fortællinger, hvis Troværdighed vi ikke helt tør forkaste, fortæller ogsaa om norske Skalde før Harald Haarfagres Tid, bl. a. hos Halvdan Svarte og hos Bjørn paa Haugen, som paa Ansgars Tid var Konge i Birka. Ingen norsk eller nordisk Konge havde dog hidtil saaledes som Harald taget Digtekunsten under sin Beskyttelse. Det laa i Tiden, at Kongerne værnede om og søgte at ophjælpe Videnskab, Kunst og Digtning. Det store Gjennembrud i Middelalderen, Kunstens og Videnskabernes Gjenfødelse efter Folkevandringens mørke Aarhundreder, skyldes Harald Haarfagres og alle nordiske Kongers uopnaalige Forbillede Karl den store og dennes navnkundige Hofakademi, hvor Keiseren sammen med Tidens lærdeste Mænd — efter Tidens Vilkaar — søgte at gjenoplive Oldtidens Digtning og Aandsliv, hvor Karl selv kaldte sig David, hvor Alcuin kaldte sig Flaccus, Wala Jeremias, Angilbert Homer osv. Alfred den store, Haralds egen Samtidige, samlede ogsaa ved sit Hof Tidens lærdeste Mænd, baade Angelsaksere og Udlændinger, Tyskere, Waliser og Irer; han oversatte og omarbeidede de paa angelsaksisk Sprog navnkundige latinske Verker; han elskede sit Folks Digtning og har gjort mere for sit Modersmaals Udvikling end nogen anden angelsaksisk Mand.

Norsk Digtning paa Haralds Tid.

Naar norsk Digtning i Vikingetiden havde saa rig en Blomstring, da ligger dog Grunden dybere. Harald Haarfagres Beskyttelse af Skaldene har bare været en medvirkende Aarsag. Hele den Digtning, som vi sammenfatter under Navn af Eddadigtene, er opstaat helt uafhængig af Harald og hans Hird. Den er blevet til hos Haralds Modstandere i det sydvestlige Norge, og dels i Haalogaland og i Nybygderne paa de britiske

Øer, paa Island og Grønland. Den er en Frugt af de bevægede Tider og af Mødet med Angelsakser, Irer og Franker; den er først og fremst en Vikingedigtning, hvad enten den kvæder om gamle Sagnhelte som de danske Helger eller de fra Tyskland over England indvandrede Sigurd Fafnesbane og Valund Smed eller den kvæder om Aser og Jætter. Den Digtning, som knytter sig til Haralds Hird, er derimod først og fremst en Seierssang til det samlede Norges Pris.

Glæden over Hafrsfjord, over at Nordmændene endelig ligesom Dansker og Svensker staar forenet og samlet til ett Folk, Stolthed over Harald, den unge Heltekonge, disse Følelser er det, som begeistrer Haralds Skalde og giver deres Digtning Skjønhed og Flugt, saa den høiner sig høit over de vanlige norrøne Lovkvæder, ja til sine Tider næsten faar hvad vi med et moderne Udtryk kunde kalde en Nationalsangs malmfaste Form. Historien synes at vise os, at i store Tider, naar Folket efter Trængselsaar samles og vokser sig sammen og „den gyldne Fred“ paany hersker, da kommer der ogsaa en Blomstringens Tid for Kunst og for Digtning: i Athen efter Perserkrigene, i England under Elisabeth, i Nederlandene efter Kampene med Spanien. Horats og Vergil synger ikke bare, fordi Augustus og Maecenas understøtter og opmuntrer dem, men fordi de fyldes af Glæde og Stolthed ved Tanken paa Borgerkrigens Ophør og det gjenfødte Rom.

Der har vel aldrig i Norges gamle Historie været en saa glimrende Tid for Digterne som under Haralds Styre. Ved Haralds Hird levede foruden de mange smaa to af de navnkundigste blant Skaldene, Tjodolv den hvinverske, „Ynglingatals“ navnkundige Digter, og Torbjørn Hornklove. Begge har de dannet Skole. Tjodolvs lærde og kunstlede Digt om Ynglingeætten i Sve-

rige og i Norge er efterlignet af Øivind Skaldaspiller i hans „Haaløigjatal“. Torbjørn Hornklove har i den sædvanlige kunstlede Skaldemaner om Haralds Krigstog digtet et Kvad, som kaldes „Glymdraapa“. I dette Digt viser han dog intet af sine gode Egenskaber og kanske er det saa, at Digtet med Urette tilskrives ham. Langt betydeligere er Hornkloves „Haraldskvæde“ med dets folkelige, om Eddakvadene mindende Versemaal og med dets virkningsfulde Ramme, Valkyrjen, som samtale med Ravnen; dette Kvad er i Slægt baade med „Eiriksmaal“ og med „Haakonarmaal“. Ogsaa „Eiriksmaals“ ukjendte Digter har om sit Digt føiet en Ramme: Odin, som i Valhal træffer Forberedelser til Eriks Komme og Sigmund og Sinfjotle, som gaar Konge imøde. Øivind Skaldaspiller har i sit Mindekvad om Haakon den gode vistnok øst af begge Digte. Fra „Haraldskvædet“ har han, tror jeg, Valkyrjerne; fra „Eiriksmaal“ har han ialfald Haakons Komme til Valhal.

Torbjørn Hornkloves „Haraldskvæde“.

Der findes Eddadigte, som er mere dramatiske og storslagne, og Egil Skallagrimssøns „Sønnetabet“ rummer dybere Følelser og forstaar at give dem et vægtigere Udtryk. Men jeg kjender fra vor gamle Litteratur intet Digt, der virker saa friskt og umiddelbart som Torbjørn Hornkloves „Haraldskvæde“. Der er Ungdom og Seiersglæde i dette Digt, saaledes som vi maa tænke os, at Harald og hans Mænd har følt det efter Seiren ved Hafrsfjord. — At Torbjørn Hornklove selv har været med ved Hafrsfjord, derom kan der vel ikke være Tvil, selv om Digtet maaske er forfattet en Tid senere. —

Digteren staar, maa vi tænke os, midt i Kongehallen og fremsiger sit Kvæde for de ringprydede Hirdmænd. Til disse er Indledningsordene tydelig rettet:

„Lytter, Ringbærere,
medens jeg lydelig om Harald
den overrige fortæller
Spydenes Idrætter!
Fra Samtale monne jeg melde,
som jeg Møen hørte
hvid og med lysgult Haar
holde med Ravnen.“

Digteren har vel tænkt sig Valkyrjen ride gjennem Luften — ligesom Svaava og Sigrun i Helgedigtene —, medens Harald og hans Flaade seiler under hende udenfor en af Vestlandets Fjorde. Hun hilser Ravnene, som sidder paa Fjeldets Top, og spørger:

„Hvordan har I det, Ravne?
Hvorfra er I kommet
med blodigt Næb,
nu Dagen nys er gryet?
Kjød ligger i Eders Klør.
Liglugt fra Munden stiger.
Nær har I i Nat vist været,
hvor I vidste, at Lig laa.“

Da rysted sig Edsbror
til graafjæret Ørn,
tørred sig om Næbbet,
tænkte paa Svar:
„Harald har vi fulgt,
Halvdans Søn,
den unge Yngling,*)
siden vi ud af Egget krøb.“

Saa følger en Skildring af Harald, „Nordmændenes Drot, som paa vidunderlig Vis har Bør. Han raader over dybe Kjøle, rødfarvede Rande**), røde Skjolde, tjærede Aarer, skumsprøitede Telte“. Med Kjærlighed og Beundring dvæler Skalden ved Billedet af den unge Harald:

*) Yngling, d. e. et Medlem af Ynglingeætten.

**) Rand, oldn. rǫnd, d. e. et Skjold.

„Ude vil Jul drikke,
om han skal ene raade,
den fremdjerve Fyrste
og kjæmpe Frøis Leg.*)

Ung blev af Ilden han lei
og af inde at sidde,
af den varme Dyngje
og af dunfyldte Votter.“

Derpaa kommer den kraftige, malende og vittige Skildring af Kampen ved Hafrsfjord, Digtets ypperste Del, hvortil maaske Slutningen senere er tilføiet.

„Hørte du, hvor hidsig
i Hafrsfjord kjæmped
Kongen den ætstore
med Kjøtve den rige**)?

Knarrer kom østenfra
kamplystne
med gabende Hoveder,
ind-gravne Prydelser.

Ladet var de med Haulder***)
og hvide Skjolde,
med vesterlandske****) Spyd
og vælske†) Sverd.

Berserker brøled
(Kamp dem bødes),
Ulvhedner hyled,
Jernene klirred.

*) Frøis Leg, d. e. Kampen.

**) Kjøtve den rige, Konge paa Agder, ogsaa kaldet „den halsdigre Fyrste“ (Kjøtve d. e. den kjødfulde“) og hans Søn Tore Haklang var Haralds vigtigste Modstandere i Hafrsfjord.

***) „Hauld“ (hauldr) betyder egentlig „en Odelsbonde“; i Digtene betegner det ogsaa „en Kriger“.

****) Vesterlandsk, d. e. fra de britiske Øer.

†) Vælsk, d. e. fransk.

De fristed den fremdjerve,
Som at fly dem lærte,
Østmændenes Hersker,
som bor paa Utstein*).

Skibene stansed han,
da Strid han vented.
Hug mod Skjolde hvinte,
før Haklang faldt.

Lei blev af mod Luva**)
Landet at verge
den halsdigre Høvding.
Holmen tog han til Skjold.

De, som var saaret,
sloges under Sæderne.
Bagdelen stak de op,
i Bunden ned Hovedet.

Paa Bagen lod de blinke
de blanke Skjolde,
de sindige Svende,
naar Stene dem traf.

Ind over Jæderen
Kakserne iled,
hjem fra Hafrsfjord
og tænkte paa Horn med Mjød.***)

Vidt laa der paa Sanden
Valen for énøiet Husbond til Frigg (d. e. Odin);
frydfulde vi over
slig en Daad os følte."

Disse „Haraldkvædets" to første Dele hænger nøie sammen og udgjør en digterisk Enhed. De dan-

*) Utstein, d. e. Utstenø i Ryfylke.

**) Luva (Lúfa), d. e. „Lurv", Haralds Opnavn, før han skar sit Haar.

***) Ved Oversættelsen har jeg fulgt Gustav Storm i hans Oversættelse af Snorre. Den sidste Strofe staar ikke i Heimskringla, men i Fagrskinna.

ner, tror jeg, det oprindelige Haraldskvæde. Versene er fulde af Liv og dramatisk Virkning. De har naturligvis sin største historiske Interesse, fordi de giver os et Øienvidnes Skildring af den vigtigste Kamp i Norges Historie. Men ogsaa for Kulturhistorien eier de stor Betydning. Vi faar i Versene om Harald, som ude vil Jul drikke, et Billede af Vikingeliv ude paa det stormende Hav, et Billede, som synes mere ægte end Eddakvadets Skildring af Helges Seilas ned gjennem Øresund eller Digtet om Halv og hans Kjæmper. Den Harald, som kjæmper ved Hafrsfjord, er endnu „Lurven" med det ukjæmmede Haar, der i sit Følge har hylende Berserker og Ulvhedner. Hans Modstandere kaldes med sine Opnavne „Kjødklump" og „Langhage". De er fra Jæderen og Agder, det største „Vikingebøle" i Norge, og er derfor nøie knyttet til Vikingenybygderne i Vesterlandene og sterkt paavirket af vesterlandsk Kultur. De er væbnede med vesterlandske Spyd og vælske Sverd (fra de navnkundige Vaabenfabriker i Nordfrankrig eller i Køln og Solingen, af den Slags, der bærer Navnet Ingelbehrt som Fabrikmerke og af hvilke der er fundet mange i Norge).

Resten af „Haraldskvædet" mangler den digteriske Flugt, som Skildringen af Slaget ved Hafrsfjord eier De følgende Vers er, tror jeg, digtet senere, men skyldes ogsaa Torbjørn Hornklove. Først har Skalden to Vers om Haralds Ægteskab med den jydske Konge Eriks Datter Ragnhild; (der maa engang ha været flere Vers). Vi hører om den høibyrdige danske Kongedatter og hendes stortalende Tjenestemøer, der lader haant om, at Harald ikke er andet end en norsk Smaakonge, som ikke har været med i nogen ordentlig Kamp. Men Skalden siger, at snart skal de danske Kvinder faa andet at tale om ved Drikkelagene, end at Ulvene, som Ha-

rald har ladet sulte, er blodige af den Føde, som deres egne Mænd har givet dem at æde. Derpaa fortæller Digteren, at Harald for Ragnhilds Skyld opgiver sine andre Hustruer. — Han havde paa Vikingehøvdingers Vis en Mængde af dem. —

„Da Kongen den ætstore
tog Konen den danske,
gav han slip paa Holmrygers
og Horders Møer,
paa hver en hedemarksk Mø
og af Hølges Æt*).“

Haralds Hirdmænd.

I de følgende Vers giver Skalden os en levende Skildring af Livet ved Haralds Hird. I kulturhistorisk Henseende er dette, tør hænde, Digtets interessanteste Del. Valkyrjen begynder med at spørge, hvordan Harald lønner sit Krigerfølge (inndrótt, d. e. hans egentlige Følge af haandgangne Mænd). Ravnen svarer:

„Rigelig lønnes
de raske Krigere,
de, som i Harald Konges Gaard
kaster med Brikker.**)
Gods faar de i Mængde
og fagre Sverd,
hunlandsk Malm (d. e. Guld)
og Trælkvinder fra Østen.

Glade er de,
naar Gny af Kamp de venter.
Raskt op de springer
Aarer at svinge,
Hamlebaand at slide,***)

---

*) Hølge var en Sagnkonge i Haalogaland og Ladejarlernes Stamfar.

**) Brikke heder i Digtet húnn ell. húni m., sands. en rundagtig Brikke.

***) Hamla f. „Hamlebaand“, som hindrede, at Aarerne gled ud.

Haaer at bryde,*)
ro, saa Havet skummer,
paa Høvdingens Bud."

Skalden giver os her af Haralds Hird i Fred og i Krig et levende Billede, som vi ved Hjælp af andre Kilder kan gjøre fuldstændigere og tydeligere. I Fredstid gaar Dagen for Hirdmændene med at spise og drikke og med Elskovshandler med Tjenestekvinderne paa Gaarden eller med de vakre hærtagne Kvinder, hvem Kongen har givet som Slavinder til sine Mænd (Digtets „Trælkvinder fra Østen"). Haralds Hirdmænd er kvindeglade som deres Herre og som alle Vikinger. Men de fik, ligesom Jomsvikingerne og Knuts Thingemanlid, ikke Lov til at gifte sig og saa levede de isteden med sine Friller, som vel har boet udenfor Kongsgaarden. Naar Øllet var stærkt og Mændene havde drukket tæt om Kvelden, kunde deres Følelser overfor det andet Kjøn ofte bringe dem galt afsted. I den lille Saga om Harald Haarfagre og hans Skalde findes der en Fortælling, som ialfald kunde være sand. Kong Harald var engang paa Nordmøre i Gjæstebud hos en ung Enke, som var hans Frændkone og hed Ingebjørg den rige. Han ledsagedes af sine Skalde og af mange andre gjæve Mænd. Enken vartede selv op ved Bordet; hun saa godt ud og var høvisk i sin Optræden. Om Kvelden skjænkede hun i et Dyrehorn og rakte det til Skalden Audun Illskælda. Han tog hende i Haanden og sagde: „Du er en fager Kone og jeg synes overmaade godt om dig. Hvis du vil lade mig faa sove hos dig inat, skal jeg give dig denne Guldring, som jeg har faaet af Kongen." Hun svarede: „Du ved vist ikke, hvad du siger; for nu er du drukken. Men Kongen vil blive vred, om han faar vide dette." Audun

*) Hái, m. Aaretolle.

svarede: „Det bryder jeg mig ikke om, hvis du bare vil samtykke.“ Hun saa paa Ringen, som syntes hende fager, og sagde: „Jeg synes godt om dig og jeg skal gjøre efter din Vilje, saasandt dette kan forblive skjult. Men da skal du følge mit Raad og komme til mit Bur, naar der er gaaet én Tredjedel af Natten. Saa skal Skigardledet og de tre Grinder foran Buret staa aabne.“ Audun kyssede hende, da de skiltes. Da Ingebjørg derpaa kom til Torbjørn Hornklove, gik det hende ligedan. Torbjørn gav hende Guldringen og Aftalen blev, at han skulde komme til hendes Stue, naar Halvdelen af Natten var gaaet. Tilsidst kom hun til Skalden Ølver Hnuva, som modtog hende paa samme Maade som de to foregaaende. Ogsaa han gav hende en Guldring og det blev aftalt, at han skulde komme til Buret, naar der var gaaet to Tredjedele af Natten. Derpaa gik Ingebjørg for at sove. Men Mændene sad efter og var drukne og sovnede paa Bænken, hvor de sad. Skaldene holdt sig vaagne og tænkte paa sine Stevnemøder. Først gik Audun ud. Han kom til Skigarden, aabnede de tre Grinder og naaede hen til Ingebjørgs Stue. Men dér var Døren laaset, og da han vilde vende om, fandt han ogsaa Grinden stængt. Ligedan gik det med Torbjørn Hornklove og Ølver Hnufa. De blev ogsaa lukket inde mellem Grindene og maatte staa ude hele Natten i bare Skjorten i Frost og Kulde. Om Morgenen fandt Harald og hans Mænd dem. Kongen blev heftig vred og tænkte paa at tage Skaldene afdage. Men tilslut lod han sig formilde og sendte dem til Straf paa en farefuld Færd til Sverige.

Brætspil. Naar Hirdmændene ikke er optaget paa anden Vis, sidder de gjerne ude paa Tunet og spiller Tavl. Brætspil var fra gammel Tid hos Nordboerne en yndet Sysselsættelse, som i Eddadigtene baade Guder og Men-

nesker hengiver sig til. Allerede i Grave fra de første Aarhundreder af vor Tidsregning er der her i Norden fundet Tærninger og Spillebrætter. Tacitus fortæller om Germanerne i Tyskland, at de med Lidenskab hengiver sig til Tærningespil; de kan med et eneste Kast ofre sin egen Frihed. Ned gjennem hele Middelalderen klagede man i Tyskland over denne Spillelyst og Keiserne søgte ved strenge Lovbud at hindre Tærningspil; men forgjæves.

Tærninger har vel fra Alders Tid været kjendt af de germanske Folk. Det mere indviklede Brætspil, hvor det ikke bare kommer an paa Slumpetræffet, har de derimod lært af Romerne. Som jeg før har nævnt, stammer nemlig tafl, n. „Brætspil" og tafla, f. „Brikke" fra lat. tabula „Bræt, Spillebræt". Disse Ord maa, tror jeg, alt paa Kristi Tider være vandret til Norden fra det nordvestlige Tyskland. Siden fik vore Forfædre flere forskjellige Slags Brætspil med Brikker i Form af Dyr eller Mennesker. Et Spil, som alt i hedensk Tid maa ha været meget yndet, kaldtes tafl ítreks konungs (Kong Itreks Brætspil). Ligesom i Schak maa der i dette Spil ha været to Partier, som kjæmpede mod hinanden. Føreren for det ene kaldtes Itrek, et gammelt Odinsnavn. Hans Modstander kaldtes Andaðr, et Jættenavn. Dette Spil har altsaa skullet forestille Kampen mellem Aser og Jætter. Det egentlige Schakspil var derimod ikke kjendt i Vikingetiden; først ud i det 12te Aarhundred kom det almindelig i Brug i Vesteuropa. I en norsk Grav paa Hebriderne fra omkring 1100 er der dog allerede fundet Schakbrikker.

Paa samme Maade, som „Haraldskvædet" skildrer det, levede de haandgangne Mænd ved enhver nordisk Fyrstes Hird i Vikingetiden. Det heder saaledes i „Rigsthula" om Jarl:

Ene han nu raaded
for atten Gaarde.
Han Rigdom uddelte,
gav til alle:
Klenodier og Smykker,
slanke Heste.
Han Ringe skjænked,
hugged Baug i Stykker.*)

Allerede i „Beowulf“ kaldes Kongen „Ringgiveren“ (beág-gyfa) og Leirekongernes Hal „Hjort“ kaldes „Ringsalen“, d. e. Salen, hvor Kongen uddeler Ringe til sine Mænd.

Men saa kommer der Krig og Hærfærd stunder til. Hirdmændenes Lediggang brydes; de blir ligesaa ivrige og virksomme, som de i Fredens Dage havde været sløve og uvirksomme. Denne Modsætning mellem Lediggang og Daadskraft slog allerede Tacitus som en Eiendommelighed ved de haandgangne Mænd hos Germanerne. Han fortæller om Følgets Medlemmer, at de lever paa Høvdingens Gaard, underholdes af ham og modtager som Gave Heste, Vaaben og Armringe. Og saa fortsætter han: „Naar de ikke gaar i Krig, tilbringer de Tiden dels med at jage, men især i Lediggang, idet de hengiver sig til at sove eller drikke. Netop de mest modige og krigerske foretager sig intet, men overdrager Omsorgen for Hus og Hjem til Kvinder, Oldinge og Syge. Selv lever de i sløv Uvirksomhed: — en forunderlig Naturens Modsigelse, at de samme Mennesker saaledes elsker Lediggang, men hader Ro og Fred.“

Efter at ha fortalt om Haralds Hirdmænd gaar

*) Oldn. baugr (= ags. beág) bruges især om de snoede Betalingsringe af Guld eller Sølv, som var til at trække paa Armen og som var inddelt med Merker, svarende til faste Vægt- og Værdienheder.

„Haraldskvædets" Digter over til at skildre hans Skalde. Valkyrjen siger:

Haralds Skalde.

„Paa Skaldenes Udstyr
du synes at vide Greie,
du, som nøie kjender
Digternes Fremtræden,
deres, som med Harald lever."

Ravnen svarer:

„Paa deres Rustning du ser
og paa deres gyldne Ringe,
at de er Kongens
kjendte Venner.
De bærer røde Kapper
med fagre Rænder,
sølvvundne Sverd,
ringindvævede Serke*),
gyldne Remmer,
indgravne Hjelme,
Ringe paa Haanden,
som Harald dem skjænked."

Skaldene var det især, som gjorde, at der stod en saadan Glans om Haralds Hird, og dem var det ogsaa, Harald selv var mest stolt af. „Egils Saga" fortæller: „Mest ærede dog Harald af alle sine Hirdmænd Skaldene. De havde sin Plads i det andet Høisæde (ligeoverfor Kongen). Inderst (hvor det var mest anseligt at sidde) sad Audun Illskælda. Han var den ældste af dem og havde været Skald hos Halvdan Svarte, Kong Haralds Far. Dernæst sad Torbjørn Hornklove, og efter ham sad Ølver Hnufa." Skaldene hørte saaledes til Haralds Venner og fortrolige Raadgivere. De blev ofte sendt paa vanskelige Sendefærder, som krævede Takt og diplomatisk Dygtighed. Saaledes fortælles det, om

*) D. e. Brynjer.

end i en usikker Kilde, at Harald engang sendte sine tre fornemste Hirdskalde, Ølver Hnufa, Torbjørn Hornklove og Audun Illskælda, for at mægle Fred mellem ham og Upsalakongen Erik Bjørnsson. Snorre fortæller, har vi hørt, at Torbjørn Hornklove forligte Harald og Finnepigen Snæfrids Sønner, og at Skalden Guttorm Sindre fik mæglet Fred mellem Harald og hans Søn Halvdan Svarte og Trønderne. Skaldenes Yrke var ellers dels at tjene til Underholdning i Kongehallen, at foredrage gamle Kvæder osv. og dels at forfatte Lovkvæder til Kongens Pris. De maatte i det hele ha let for at forme sine Ord i Vers. Ogsaa Leilighedsdigte og korte, rammende Epigrammer ventede man af dem. — Mange Versestubber og Leilighedsdigte, som Sagaerne tillægger de enkelte Skalde, er dog sikkerlig senere Fabrikater og digtede af vedkommende Sagafortæller selv. — Skaldene var i det hele Hofdigtere, det, vi med et fremmed Udtryk kunde kalde poetae laureati.

Digtningen er ældgammel hos Germanerne. Allerede Tacitus fortæller, at Germanerne i gamle Kvæder synger om sit Folks Stammefædre Tuisto og Mannus, og vi ved, at baade Goter, Franker og Angelsakser i gammel Tid havde baade Digte og Digtere. Ogsaa hos Nordboerne fandtes der alt paa Folkevandringstiden mere yrkesmæssige Digtere.

Ikke alene i Norge og paa Island, men ogsaa i Danmark og Sverige synes disse Digtere at ha været kaldt Skald (skáld, n.). Ti Ordet skalt og ialfald det, som det synes, deraf afledede Mandsnavn Skalti findes paa svenske Runestene.

Det er dog bare fra Norge og Island, at vi kjender virkelige Kunstskalde, som i indviklede Versemaal og med dunkle og om Lærdom vidnende Kjenninger digtede Lovkvæder til Høvdingernes Pris.

I et andet evropæisk Land, Irland nemlig, havde Skaldene alt længe indtaget en lignende Stilling som i Norge under Harald Haarfagre. Digtningen, ogsaa Kunstdigtningen, er ældgammel hos Kelterne. Græske Reisende mødte alt halvandet Aarhundred før vor Tidsregning hos den galliske Stamme Avernerne (i det nuv. Auvergne) virkelige Hofskalde eller „Barder“, det samme Ord som ogsaa i Middelalderen brugtes i Wales og Irland for at betegne en Skald. Avernernes Barder var især lyriske Digtere og sang sine Lovkvæder og Spottedigte til Strengeinstrumenter, som lignede Lyren. Men især paa Erins grønne Ø har Digtningen i den tidlige Middelalder blomstret rigere end noget andet Sted i Europa. Enhver irsk Fyrste havde ved sit Hof en eller flere Digtere (fili). Disse var høit agtede Mænd og Fyrsternes fortrolige Raadgivere. I gamle irske Skrifter fortælles det, at der var en ollamh eller Doktor i Litteratur hos hver Konge, hver Smaakonge og hver Stammehøvding i Erin. En enkelt Mand pleiede at indeha Stillingen som Hoveddigter eller „Høi-Ollamh“ (Ard-Ollamh) over hele Erin; han regnedes blant Irlands første Mænd.

Irsk og norsk-islandsk Skaldedigtning.

Der er mellem irsk og norsk-islandsk Kunstdigtning mange Lighedspunkter, som gjør det sandsynligt, at Skaldedigtningen har udviklet sig under Indflydelse fra irsk Kunstdigtning. Til i Enkelthederne at gaa ind paa dette er her ikke Stedet. Jeg skal bare nævne et Par Ting. Den germanske Heltedigtning synes oprindelig ikke at ha eiet Strofeinddeling; vi finder den ikke i gammeltysk og næsten ikke i angelsaksisk Poesi. I Eddadigtene er derimod Versadskillelse en fast gjennemført Regel. Hver Strofe bestaar som oftest af 8 Linjer, eller snarere af 4 Fuldlinjer, som igjen hver for sig er inddelt i to Halvlinjer, der rimer indbyrdes med

Bogstavrim. Den samme Strofeinddeling, fire Hellinjer, som hver bestaar af to Halvlinjer, er ogsaa det almindelige i irsk Digtning, især i episk Digtning. Flere af Skaldedigtningens mere indviklede Versemaal synes ligeledes at vise en merkelig Lighed med irsk Kunstdigtning. Det mest eiendommelige for Skaldedigtningen er dog dens Brug af Kjenninger eller Omskrivninger. Kjenningen er ældgammel i germansk Digtning; den er i sin Oprindelse naturlig og kan eie stor digterisk Virkning, som naar Skibet kaldes „Bølgens Hest" eller Bølgerne kaldes „Rans Døtre". Men i Skaldedigtningen er denne Brug af Kjenninger ofte overdrevet. Kjenningerne gjør en stor Del af Skaldedigtningen næsten uforstaalig og usmagelig for moderne Læsere, saa de gamle Kvad ofte kommer til at vidne meget mere om Lærdom og Kjendskab til gamle Sagn og Digte end om virkelig Digterevne. Det samme er Tilfældet med irsk Digtning, som ved Siden af mange vakre, især naturskildrende Digte eier mange lærde og næsten uforstaaelige Kunstdigte.

Naar saaledes irske Barder kalder Floden Boyne for „Nechtans Hustrus Alvebolig" eller „Nuadas Hustrus Underarm", minder da ikke dette om islandske Skaldes Kjenninger f. Eks. for Guldet, som de kan kalde „Fafnes Midgard", „Granes fagre Byrde", „Rhinens røde Malm", „Draupnes dyrebare Sved" og lignende? Denne Slags Kunstlerier, som ofte kan forvandle Skaldedigtene til rene Gaader, er ukjendt for al anden germansk Digtning og findes i sin fulde Blomst kun paa det af irsk Kultur ogsaa ellers saa sterkt paavirkede Island. Ogsaa i Valg af Æmner er der en merkelig Overensstemmelse mellem de islandske Skalde og de irske Kunstdigtere. Eiendommelig for Skaldedigtning og ellers ukjendte i germansk Poesi er saaledes

beskrivende Digte, f. Eks. om Billederne i Olav Paas Ildhus eller paa et Skjold og genealogiske Digte som „Ynglingatal" og „Haaløigjatal". En af Irlands navnkundigste Digtere Mac Liag (omkring Aar 1000) har digtet om Brian Borumha's Kongebolig Kinkora ved Shannon; en anden navnkundig Digter, Ruman, skal ha forfattet et Kvad om Antallet af Tømmerplanker i en Kirke. Digte om Brians og andre irske Kongers Forfædre, deres Fødsel og Død er ogsaa almindelige, ligesom der findes Digte f. Eks. om navnkundige Grave i Leinster o. l., for ikke at tale om at Lovkvæder til Fyrsternes Pris og Mindekvad efter deres Død intetsteds er saa almindelige som i norsk-islandsk og i irsk Digtning. Men især har Skaldedigtningen og den irske Kunstdigtning tilfælles de mange Kunstlerier og Forsøg paa i Tide og Utide at vise Lærdom, hvilket som oftest dræber al virkelig Poesi.

Til en helt anden Kulturverden fører det næste Vers i Haraldskvædet os hen. Vi hører her om de vilde Berserker, som stod i Haralds Tjeneste og i Slaget ved Hafrsfjord kjæmpede ombord paa Kongens eget Skib, ligesom der i en Sjøkamp ved Dundalk i Ulster (ca. 950) kjæmpede Berserker ombord paa Dublinerkongens Skibe. Haralds Berserker.

Valkyrjen siger:

„Om Berserkers Lader vil jeg dig spørge,
du, som af Ligsjøen drikker.
Hvordan er de kampdjerve Mænd,
som gjennem Krigerne vader?"

Ravnen svarer:

„Ulvhedner heder
de, som i Orlog
blodigt Skjold bærer
og Spydene rødfarver,
naar til Kamp de kommer.

En egen Afdeling
af Hæren de udgjør.
Modige, tror jeg, er alle de Mænd,
de sindige Krigere,
som i Skjold hugger."

Underholdningen ved Hirden, Spillemænd og Gjøglere.

I Digtets sidste Vers fører Digteren os igjen tilbage til Livet ved Haralds Hird. Vi hører om Underholdningen i Hallen, om Spillemænd og Gjøglere og om den allerede i disse fjærne Tider uundværlige Hofnar. Valkyrjen siger:

„Om Spillemænd og Gjøglere
ei spurgt dig jeg har.
Hvormed underholder
Andad og hans Flok
i Haralds Huse?"

Ravnen svarer:

„Andad steller sig tosset
og steller med Hunden sin
den øreløse
og vækker Kongens Latter.

Andre der er,
som gjennem Ilden
brændende Spaaner bærer.
Luende Huer
har de under Beltet stukket,
de trippende Mænd."

Naar Mændene sad bænket i Hallen, sørgede Spillemænd og Gjøglere for Underholdningen. Spillemanden *(leikari)* blæste vel paa Lur eller Horn eller spillede paa Harpe. Gjøgleren *(truðr)* gjorde Kunster og hoppede over Langilden med brændende Spaaner i Beltet. Andad *(Andaðr)* er den første norske Hofnar, som nævnes ved Navn. Han har alle Narrens karakteristiske Egenskaber. Allerede hans Ydre maa ligesom hans

Hunds ha været lattervækkende. Dette kan vi ogsaa slutte af hans Navn, som i Norden ikke brugtes af levende Mennesker, men — som vi har hørt — var et Jættenavn og Navn paa Modkongen i „Kong Itreks Tavl". Han gjør Krumspring med sin øreløse Hund og vækker Latter ved sit grovkornede Skjemt og sit klossede Ydre. Ogsaa Bjørnetrækkere kunde man visst undertiden møde i Kongeborgen. At se tamme Bjørne danse var en yndet Fornøielse i gamle Dage, ligesom det endnu er det i Tyskland og Frankrig. Folk i Norge forstod tidlig at tæmme Bjørne og solgte dem til Udlandet. I 1304 kom saaledes en Skipper fra Bergen til Hull i England med en levende Bjørn. Endog Isbjørne kunde man en sjelden Gang se. En islandsk Saga fortæller om en fattig Islænding ved Navn Audun, som i Grønland kjøbte en vakker, tæmmet Isbjørn. Efter mange Gjenvordigheder kom han endelig til Danmark og skjænkede Bjørnen til Sven Estridssøn, som lønnede ham rigelig for hans sjeldne Gave. Isbjørne stod højt i Ære i Middelalderen. Et tysk Digt fra Riddertiden fortæller saaledes om Kongen af Norge, som „til Danmarks Konge sendte en tam Vandbjørn. Jeg vil Eder Sandheden ei fortie. Det var en af de hvide, en stor, ikke en liden."

Bjørnetrækkere.

Ved ethvert Fyrstehof i Vesteuropa fandtes der Narre, Spillemænd og Gjøglere. Narren var gjerne en Dverg. Han bar afstikkende Klæder og Haarfrisure; ofte ragede han sig paa den ene halve Side af Hovedet og lod Haar og Skjæg vokse paa den anden. Han var uforskammet og paagaaende og grovkornet i sin Skjemt. Musikanter, Sangere og Gjøglere eller Jonglører, som gjorde Taskenspillerkunster eller kastede med Kniver og Kugler, stod i lige stor Gunst hos Høi som hos Lav.

Disse Forhold er det, Harald Haarfagre har søgt

at efterligne ved sin Hird. Ordet truðr, hvormed Skalden betegner Haralds Gjøglere, er nemlig intet norsk Ord; det er laant fra det ensbetydende angelsaksiske truþ, som igjen synes at stamme fra Irsk (druth). Ogsaa Ordet leikari „Spillemand" er nærmest af fremmed Oprindelse.

Jagt. Der er mange andre Sysselsættelser og Adspredelser for den fribaarne Mand, som Haraldskvædet ikke nævner, f. Eks. Svømning, som alt omtales i „Beowulf" og som yrkedes af Rig Jarls Sønner, Boldspil, der især paa Island var meget yndet, Hestekamp (hestavig) og meget andet. Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa dette, men kun nævne en Sysselsættelse, som regnedes blant de ædleste, nemlig Jagten. Det var herligt at jage i gamle Dage, da det i Skogene, som dækkede Størstedelen af Landet, og oppe paa Fjeldvidderne vrimlede af Vildt baade af stort og af smaat. Oppe paa Fjeldet færdes den graa Ulv. „Forhadte er mig Fjeldene," siger Njord til Skade; „uhyggelig tykkes mig Ulvenes Tuden mod Svanernes Sang". Over Vidden farer den vare og ilsomme Ren, som Jægeren kun tør nærme sig krybende forsigtig mod Vinden. At vinde en falsk Kvindes trofaste Kjærlighed er ligesaa vanskeligt, siger „Haavamaal", som for en Halt at fange Ren paa Tøfjeldet. Inde i Skogtykningen rasler det af Grener og Kvister, som brækkes; det er den brune Bamse, Skogens Konge, eller den store Elg, Hjortens tungere Broder, som nærmer sig; Ryper og Aarhaner flyver op ved Larmen og Tiuren suser med tunge Vingeslag. Længere syd, i de danske Ege- og Bøgeskove leger ogsaa Hjort og Daadyr; Vildsvinet, som endnu i „Beowulf" og paa Vendelhjelmene smykker Krigernes Hjelme og som i Eddakvadene ligesom i Gammelirsk ogsaa er Navn paa Fyrsten, er derimod nu udryddet i Nor-

den.*) Jagten var endnu, da Agerbruget spillede en saa liden Rolle, en vigtig Næringsvei. I „Egils Sagas“ Fortælling om at Harald Haarfagre tog Odelen fra Bønderne nævnes Jægere og Fiskere næsten som en egen Stand i Samfundet. Men Jagten blev alt i ældgammel Tid noget mere end en Kamp for Føden. Den blev Mændenes kjæreste Idræt. Det, som lokkede, var ikke bare Glæden ved at nedlægge Vildtet; det var meget mere det spændende ved paa nært Hold at møde Ulv og Bjørn, at slynge sit Spyd mod dem, ja kanske at skulle kjæmpe med dem i Nærkamp; det, som lokkede, var ogsaa det frie Liv ude i Skogen eller oppe paa Vidderne. Jagten var heller ikke som mangesteds ellers i Europa en Forret for Konger og Høvdinger; — i Norge blev den det aldrig —. Hver Mand kunde frit jage i sin egen Skog og Mark. I Almenningerne og oppe paa Fjeldvidderne havde hver fri Mand Lov til at jage. Senere i Middelalderen (paa Magnus Lagabøters Tid) havde Kongen i Norge Forkjøbsret til alle Falke og Ret til at drive Falkejagt i hver Mands Skog og Udmark. Men denne Forret gjaldt visst endnu ikke i Vikingetiden. Jagt, især Falkejagt, kom dog ogsaa i Norden til at bli en Idræt for Konger og Stormænd. Allerede i sin tidlige Ungdom lærte Høvdingens Sønner paa Jagten at skyde med Bue og Pil og at kaste Spyd; her vandt de sin første Færdighed i at bruge Vaaben. Ogsaa i Norden maa den unge Mand, som vil faa Adgang til Hirden, forstaa at jage baade med Hund og Falk. Det heder i „Rigsthula“ om Jarl, Høvdingens unge Søn:

„Op voksed der
Jarl i Huset;
han begyndte Skjold at svinge,

*) Oldn. iǫfurr og gl.irsk torc betyder baade „Fyrste“ og „Vildsvin“.

Strenge at lægge,
Alm*) at bøie,
Odd paa Piler at skjære
og ud dem at skyde,
Spyd at svinge,
Heste at ride,
Hunde at slippe,
Sverd at svinge,
Svømning at øve."

Naar Sneen dækker Mark og Eng og lægger sig tæt paa Granens Grene, da spænder Jægeren Ski under Fødderne og drager ud for at veide Fugl og vilde Dyr. Vinteren er i det høie Norden den herligste Tid for den, som dyrker Jagtens ædle Idræt. Da kan Jægeren komme frem overalt og glidende paa sine Ski nedover Lierne kan han indhente selv den rappeste Ulv. Ved hans Side hænger Pilekoggeret; paa Ryggen bærer han Buen, som helst skal være af Barlind (Barlindsbue, ýbogi, nævnes saaledes i det andet Digt om Gudrun). Med sin Bue skyder han Fugl og Ekorn eller andre Smaadyr, hvis Skind bruges til Pelsværk; ja Sagaerne nævner endog, at Folk skjød Bjørn med Bue og Pil. I sin Haand holder Jægersmanden et let Jagtspyd; væbnet med dette vover han sig i Kamp med Ulv og Bjørn. Sit Bytte læsser han paa en Skislæde, som han drager efter sig. „Vølundarkvida" giver os et levende Billede af Jægerlivet nordligst i Norge paa Grænsen mod Finnerne. Valund og hans to Brødre, Slagfin og den navnkundige Bueskytte Egil, er af den norske Skald gjort til Finnekongens Sønner. „De skred paa Ski og jagede Dyr. De kom til Ulvedale og gjorde sig dér Hus; dér er et Vand, som heder Ulvsjø." Siden skildrer Digtet, hvordan Valund kommer hjem fra Jagten med en Bjørn, han har fældet.

*) D. e. Bue af Almetræ.

„Skred da fra Jagten
veirøiet Skytte,
Valund vandrende
lange Veie.
Han ved Ilden
Binnens Kjød stegte.
Høit brandt med Kvister
hele Furuen dér,
den vindtørre Ved
for Valund."

Naar Sneen var smeltet og Træerne begyndte at grønnes, morede Kvinderne sig ude i Nøddelunden, medens Mændene red paa Jagt med Falke og Hunde. Falkejagten var hele Middelalderen igjennem Stormændenes kjæreste Syssel. Baade Mænd og Kvinder dyrkede med lige stor Iver denne Idræt. Gutter begyndte i sin tidligste Ungdom. Den unge Mand, som ønskede at gjøre sin Lykke ved Hoffet, maatte forstaa at jage Hjort og Vildsvin og Kunsten at tæmme Falke og Høge. En Mand som Keiser Fredrik 2 har selv skrevet et udførligt og med Billeder prydet Verk om „Kunsten at jage med Fugle", hvori han giver nøjagtige Opskrifter om hvordan Falkene skulde fanges, tæmmes og afrettes. Naar man skulde afrette Fuglen til Jagt, lænkede man den med en lang Læderrem, som blev knyttet i en Løkke om dens Ben. Over Hovedet trak man en Hætte, som Falken ofte bar, før Jagten begyndte. — Falkehætten var opfundet af Araberne og med arabiske Falketæmmere indført til Vesterlandene. — Falkejagten foregik altid tilhest. Rytteren havde paa sin venstre Haand en Hanske af tykt Læder og paa denne sad Falken. Hundene løb ved Siden af for at snappe Vildtet, naar det faldt til Jorden. Falkejagt.

Ogsaa i de nordiske Lande var Falkejagt i Vikingetiden en af Høvdingernes kjæreste Sysselsættelser. Hel-

ten kaldes i gammelnorsk Digtning ligesom i Avarisk (et kaukasisk Sprog) haukr „Høg". Eddakvadene indeholder flere Skildringer af Falkejagt og fortæller bl. a. om Gunnar og Hogne, som rider ud, slipper sine Høge og skyder Pile fra Barlindbuen. Som vældige Jægere blant Fortidens Konger kan især nævnes Harald Haarfagres Farfar Gudrød Veidekonge (d. e. Jagtkonge) og Olav den helliges Samtidige, den svenske Olav Skotkonung. Snorre fortæller om denne: „En Dag red han ud med sine Høge og Hunde fulgt af sine Mænd. Men da de lod Fuglene flyve, dræbte Kongens Høg i ett Rend to Aarhaner. Straks efter fløi den paany op, og dræbte da tre Aarhaner. Hundene løb under dem og tog Fuglene, naar de faldt ned paa Marken".*)

Alstadstenen.

Paa Alstadstenen paa Toten (fra Slutningen af det 10de Aarhundred) ser vi et lærerigt Billede af en Falkejagt. Øverst oppe er der en Falk, som flyver frit i Luften. Nedenunder ser vi først en Jagthund og saa en Rytter, som i den ene Haand holder en Falk, der synes at ha en Hætte over Hovedet. Længere nede paa Billedet ser vi videre en Hund og en Hest og nederst en Rytter, som i sin ene Haand holder en lang Rem med en Løkke paa. — Disse Remmer brugtes, som før nævnt, til at binde om de Falke, som nys var fanget og som skulde tæmmes. —

Intet Under, at Falkejagten herhjemme var en yndet Sport. Ti i Norge og paa Island levede den

*) Heimskringla, Olav den helliges Saga, K. 90.

ædleste Falk, *Geirfalken*. Den stod i høi Ære ude i Europa, ja udførtes endog (i 14de Aarh.) helt til den babyloniske Sultans Lande. Haakon Haakonssøn, som engang sendte Falke i Gave til den engelske Konge, skriver, at de hvide islandske Falke „skattes høiere end Sølv og Guld“. Allerede paa William Erobrerens Tid holdtes der i England ifølge Domesday Book norske Falke, og meget tyder paa at den nordiske Geirfalk alt i Vikingetiden maa ha været kjendt i Vesteuropa.

Falkejagten er visselig ældgammel hos Germanerne. Ti Kelterne har i forhistorisk Tid lært denne Idræt af dem. „Høg“ heder nemlig paa Gammelirsk seboc, et Laanord fra Kymrisk, som igjen har optaget Ordet fra Germansk (gl. tysk habuc). De nordiske Folk har dog, tror jeg, først i Vikingetiden lært Jagten tilhest med Falk eller Høg og med Hunde. Det almindelige Ord for „Falk“ i Gammelnorsk er nemlig ved Siden af haukr ogsaa valr „den vælske“ (en Gjengivelse af angelsaksisk wealhheafoc „den vælske Høg“). Billedet paa Alstadstenen vidner ogsaa baade ved sit Indhold og sit Udstyr om vesterlandsk Paavirkning. Sigvat Skald kalder endog i sine „Fritalenhedsviser“ Falken med det romanske Ord mútari (egt. „den, som skifter Fjære“), et tydeligt Vidnesbyrd om hvordan man paa Falkejagtens Omraade søgte at efterligne vesterlandske Forbilleder.

Saa er da vort Ophold paa Kongens Gaard tilende. Vi har fulgt Høvdingen og hans Mænd i Dagens Arbeide og ved Gjæstebudet. Vi har vandret gjennem Hallen og siddet i Fruerstuen. Vi har set meget af virkelig Skjønhed og Pragt, men ogsaa endel af barbarisk Overlæsselse og gloende Farvepragt. Vi har fundet megen Raahed baade ved Drikkelaget og i Forhold til Kvinder og Trælle. Men vi merker ogsaa Indflydelsen

fra det kristne Europa: først og fremst i det rent ydre, i Hallens Udstyr, i Klædedragt, i Hofskikke. Lærer vi Hirden nøiere at kjende, vil vi dog snart se, at hele Livet i Vikingetiden har forandret sig. Menneskene lægger mere Vægt, end de før gjorde, paa et høvisk*) Væsen. En Konge som Harald Haarfagre kræver et ganske andet Hofceremoniel end de norske Smaakonger før hans Tid. Men han kræver ogsaa, at Menneskene selv skal lægge Vægt ikke bare paa sin ydre Optræden, men ogsaa paa at leve som det sømmer sig for dannede Mennesker. Derfor forbyder han Strandhug og straffer sine Mænd, naar de i Drukkenskab optræder uhøvisk ligeoverfor Kvinder. Han forsøger, saa godt han formaar, efter Tidens fattige Vilkaar at være sit Folks Lærer. Og vilde vi fra en nordisk Konges Hird drage til Frankrig eller England, da vilde vi ogsaa dér i Kongeborgen møde meget af den samme Raahed i Sæder og i Drik; vi vilde faa Indtrykket af at Nordens Folk paa de fleste Omraader allerede havde indhentet Vesteuropas Folk.

*) Ordet „høvisk“ er selv yngre end Vikingetiden og først i det 12te eller 13de Aarhundred kommet ind fra Tyskland.

Dansker og Nordmænd i England.

Englands Natur.

Den, som ønsker tilfulde at forstaa det engelske Folk, maa vandre, som Shakespeare lader Puck sige i „Skjærsommernatsdrøm“: „Over Aas, over Dal, gjennem Skog, gjennem Krat, over Gjærder og gjennem Park“. Han maa kjende Londons Menneskevrimmel; han maa ha seilet op over Mersey til Liverpools Dokker, hvor Skibe fra alle Verdens Egne sætter Stævne; han maa kjende Mellemenglands rygende Fabrikstæder og Lancashires Kulgruber. Han maa ogsaa ha gjæstet de stille, middelalderlige Stæder som Winchester eller Chester, hvor Fortidens rige Liv kaster et Drømmeslør over Nutiden, og Lærdommens Sæder, Oxford og Cambridge, hvor Fortid og Nutid væver sig sammen til et uforligneligt Stemningsbillede. Men han maa ogsaa kjende det Land, som fostrer Albions Sønner: de gamle Slotte og Parkerne med de vældige Egetræer, Sydenglands frugtbare Marker, det maleriske Devonshire med dets skogkransede, klipperige Kyster, Cornwall, hvor Havet bruser mod de forrevne, i mangfoldige Farver spillende Klipper og hvor Golfstrømmens Nærhed gjør Vejrliget mildt og Vækstlivet forunderlig sydlandsk, Cumberland, Sjøernes Land, hvor skogklædte Aaser speiler sig i de stille Sjøer, med sølvklare Bække og brusende Fossefald; han maa kjende Northumberlands Aaser og Heier og Østangels fede Marskland. Han maa ha følt den Stemning, som er over al engelsk Natur,

naar Solens Straaler lyser saa hemmelighedsfuldt gjennem det lette Taageslør og Græsset i den fugtige Luft staar saftigt og grønt og Skogbunden er dækket af Busker og Krat, medens Vedben og Gjedeblad slynger sig rundt Eketræernes knudrede Stammer. Dette drømmende Taageslør, som lægger sig over Englands smilende Marker, er det, der har skabt den Underbund af Sentimentalitet, som enhver — selv den mest virkelighedskjære — Englænder eier, og som er udsprunget ikke af usundt, uvirkeligt Føleri, men af et sundt Menneskes Trang til at hvile ud efter Dagens Arbeide, til at sidde ved Ilden og drømme. Kanske er det ogsaa det keltiske Blod, som flyder i Englændernes Aarer, der har skabt Forskjellen mellem dem og Fastlandets Germaner. Allerede i den ældste angelsaksiske Digtning lyder der Toner, som er ukjendte for al anden oldgermansk Poesi, men som minder om Kelternes Digtning med dens tidlig udviklede Natursværmeri og dens Skildringer af sorgfuld, drømmende Elskov.

Keltisk Blod i Englændernes Aarer.

Forskjellen mellem Nutidens Englændere og Fortidens Angelsaksere.

Hvilket gabende Svælg er der ikke alligevel mellem Nutidens Englændere med deres praktiske Sans, deres Handel og Skibsfart og Fortidens Angelsaksere, som uagtet de i Skibe var kommet over til Britannien i sit nye Land glemte sin Dygtighed i at færdes paa Sjøen, som lod fremmede Kjøbmænd føre de Varer, der trængtes, til Landet, som lod de romerske Byer og Fæstningsværker forfalde og foretrak at bo ude paa Landet fremfor at tvinges ind mellem høie Mure! Deres Historie er ligesom Kelternes i Irland en Række af forvirrede Kampe, hvor vi først sent begynder at spore Statsmandens sterke, samlende Haand. Derimod synes Angelsakserne mere end Fastlandets Germaner at ha eiet Sans for aandelige Sysler. De har religiøse Diggtere af høi Rang som Cædmon og Cynewulf. Beda

med Tilnavnet „den ærværdige“ mestrede hele sin Samtids Videnskab og hører til Middelalderens navnkundigste Lærde; hans „Kirkehistorie“ er et af de betydeligste historiske Arbeider, som er skrevet i England. Ogsaa Alfred den store er med sine Oversættelser og Omarbeidelser af latinske Forfattere og ikke mindst ved sin Kjærlighed til Modersmaalet en enestaaende Skikkelse i Middelalderens Aandsliv. Merkelig er i det hele Angelsaksernes Kjærlighed til Modersmaalet; medens Tyskere og Franskmænd næsten altid skrev paa Latin, har vi i angelsaksisk Sprog bevaret ikke alene Digte, men ogsaa Breve, Aktstykker og Love, ja endog historiske og theologiske Arbeider. Dette skyldes, tror jeg, Paavirkning fra Irland, hvis rige Litteratur ligesom den islandske for Størstedelen er skrevet paa Modersmaalet.

Keltisk Kultur-paavirkning i det angel-saksiske Samfund.

Især øvede irsk Kultur stor Indflydelse i Northumberland, hvis Kirke helt til 664 var en Datter af den irske Kirke. Den northumbriske Kirkes Styrer, Abbeden i Lindisfarne Kloster, bøiede sig ikke for Paven i Rom, men for Columbas Efterfølger Abbeden i Jona som sit aandelige Overhoved. Irske Munke oversvømmede Nordengland og bragte med sig Kjærlighed til Videnskab og Kunst.

Forbindelsen med Irland fortsattes, selv efterat Forholdet til den irske Kirke i 664 var løst. Ved det gamle Jarrow Kloster i Durham, som i 680 blev grundet paa Bedas Fødested og hvor Beda selv henlevede det meste af sit Liv, er der saaledes fundet Stenkors med kunstfærdig udførte Baandslyngninger i irsk Stil, et Vidnesbyrd om at Kulturen i disse Egne før Vikingetiden var ligesaa meget keltisk som germansk. Den første Abbed i Jarrow Kloster havde været i Udlandet og bragt hjem med sig Bøger fra Rom og Vienne. Intet Sted kunde man som her sætte sig ind i romersk,

gallisk og irsk Videnskabelighed. Bedas Virksomhed maa sés i Lys af denne Paavirkning fra Fastlandet og fra irsk Aandsliv. Det er vist heller ikke en Tilfældighed, at Angelsaksernes første religiøse Digter, Cædmon, var en Northumbrer af Fødsel og Munk i Whitby Kloster i Yorkshire, eller at den for Englands Historie saa

Brudstykker af keltiske Kors i Black Gate Museum, Newcastle.

vigtige Annalskrivning begyndte i Northumberland. Annalskrivningen var ældgammel i Irland og hos intet andet Folk nord for Alperne findes der saa mange og saa udførlige Aarbøger paa Modersmaalet.

Mange Kulturelementer og mange Folkestammers Blod er det, som har flydt sammen og skabt den moderne Englænder: keltisk, romersk, fransk, normannisk og nordisk, alt dette har bidraget til at give den engelske Kultur og det engelske Folk deres skarpt udprægede Racemerke. Et Blik paa Englands Kart vil vise dette. Paa Steder, hvor der er brede, seilbare Floder*)

Keltiske Bynavne i England.

*) Floder som Themsen, Avon og Severn har keltiske Navne. Humber synes derimod at være angelsaksisk.

eller andre naturlige Betingelser for Handel og Samfærdsel, ligger de Byer, som allerede fandtes før Romernes Erobring af Britannien og som endnu hører til de vigtigste i England: først og fremst London, Romernes *Londinium,* hvis Navn utvivlsomt er keltisk, Dover, som fra ældgammel Tid har været et Overfartssted over Kanalen (af et keltisk Ord, som gjenfindes i irsk *dobhar,* kymrisk *dwfr* „Vand“, oprindelig Navn paa den lille Elv, som rinder ud i Dovers Havn), og videre York, som af Romerne blev kaldt med det keltiske Navn *Eboracum.* Ved denne Bys Navn kan vi tydelig følge de forskjellige Folke- og Kulturlag i England. Angelsakserne omdannede det keltisk-romerske Eboracum til det for dem forstaaelige *Eoforwîc* „Vildsvinleiren“; deraf dannede de norrøne Erobrere senere Formen *Jórvík,* hvoraf igjen i Tidens Løb York er opstaat. Romernes Herredømme i Britannien mindes især i de Stæder, som er opstaat af romerske Leire og Befæstninger og hvis Navne paa Angelsaksisk har Endelsen *-ceaster* (af latinsk *castra* „en Leir“), f. Eks. Chester (Romernes *Castra Legionum* „Legionernes Leir“), Exeter, Gloucester, Leicester, Manchester, Silchester og Winchester. Videre kan nævnes Lincoln (Romernes *Lindum Colonia* „Kolonien Lindum“) og Orlogshavnen Portsmouth (Romernes *Portus Magnus* „den store Havn“).

Keltiske og romerske Bynavne.

Angelsaksiske Bynavne.

Hovedmassen af engelske Stadsnavne er naturligvis af angelsaksisk Oprindelse, deriblandt Navne paa vigtige Byer som Southampton, Ipswich, Nottingham, Oxford, Cambridge og Canterbury. Mange af de betydeligste Stæder i England er dog, som vi har hørt, ældre. Andre stammer fra en senere Tid, som f. Eks. Newcastle-upon-Tyne („den nye Borg ved Tyne“, der blev opført i 1080), Hull (egentlig Kingston-upon-Hull),

som kom op paa Edward den førstes Tid, Bristol, som er fra det 11te Aarhundred, Liverpool, hvor Johan uden Land i 1207 grundede en Borg, og Birmingham, som vel fandtes alt i den angelsaksiske Tid, men endnu i Aar 1700 kun havde 17000 Indbyggere.

Normanniske Bynavne.

Normannerne mindes kun i forholdsvis faa og uvigtige Byers Navne, som f. Eks. Ashby-De-La-Zouch i Leicestershire, som fra det 13de til det 15de Aarhundred tilhørte Slægten La Zouch. Foruden Newcastle er der ingen store Byer, hvis Oprindelse og Opkomst er nær knyttet til de normanniske Erobrere, som dog ellers har omskabt England og lagt Grundvolden til dets Frihed og Storhed. Anderledes er det med vore egne Landsmænd, som i Vikingetiden grundede Riger i England. Vigtige Handels og Sjøfartsstæder skylder dem sit Navn og sin Oprindelse; jeg kan nævne Grimsby ved Udløbet af Floden Humber (oldn. *Grimsbýr*); i Digtet om Havelok Danske (d. e. Kong Olav Kvaaran af York) fortælles det, at denne By har faaet sit Navn efter en rig Fisker eller Kjøbmand, som bar det nordiske Navn Grim og som opfostrede Havelok. Paa den anden Side af Humbers Munding laa i gamle Dage en anselig Handels- og Sjøfartsby, Ravenser eller Ravenspur, som paa Edward I's Tid sendte Medlemmer til Parlamentet og var søgt af norske og hanseatiske Skibe, men siden led meget ved Oversvømmelser og tilsidst — efter 1471 — blev fuldstændig skyllet bort af Havet. Ogsaa denne Bys Navn er i sin Oprindelse nordisk (*Rafnseyrr* „Ravnsøre“).

Dansk-norske Bynavne.

Midt i England ligger Derby, som oprindelig hed Northworthig, men i Vikingetiden skiftede Navn og blev kaldt *Dýrabýr* (i angliseret Form *Deoraby*)*), et talende

*) Sidste Led er oldn. *býr, bœr* „Gaard, By“. Første Led er af Nordboerne ved en Omtydning sat i Forbindelse med ags. *deor*,

Vidnesbyrd om Vikingernes Betydning for engelsk Byliv. En lignende Historie har Whitby, en liden By paa knapt 20000 Indbyggere, som ligger i Yorkshire paa Kyststrækningen mellem Newcastle og Hull. I den angelsaksiske Tid blev Whitby kaldt Streonesheale og var Sædet for et navnkundigt Kloster. Dette blev i 870 ødelagt af Vikingerne og Byen fik nu et nyt Navn, *Hvítabýr* „den hvide By“, hvoraf igjen Whitby er opstaat.*)

Rundt Englands Kyster bærer Øer, Holmer, Fjorde og Viker Vidnesbyrd om vore Landsmænds Vikingetog og Nybygder dér vesterpaa. De fleste nordiske Navne findes dog nord for Watling Street, saa kaldes den af Romerne byggede, fremdeles paa mange Steder eksisterende Landevei, hvorefter blant andet en Gade i Londons City endnu har Navn. Den kaldtes i Romernes Tid Via Vatelliana, hvilket Sakserne gjorde til *Wætlinga-stræt,* begyndte nær ved Sandwich og gik gjennem Canterbury og London og videre gjennem hele Mellemengland op til Chester. I Freden mellem Alfred den store og Kong Guttorm kom den til delvis at danne Grænsen mellem Saksernes og Nordboernes Omraade. I Grevskaberne nærmest London, hvor det saksiske Element altid var sterkt, er der endnu ikke mange af disse danske og norske Stedsnavne. De fleste findes indenfor den saakaldte Danelag, d. e. det Omraade, hvor de Danskes eller rettere nordisk Lov gjaldt.**)

De dansk-norske Stedsnavne og deres Udbredelse i England.

---

olddansk *djur,* oldnorsk *dýr* „vildt Dyr, Daadyr“. I Virkeligheden hænger det, tror jeg, sammen med *Deorstrete,* den store romerske Landevei gjennem Grevskabet Durham, og med Floden Derwent.

*) Hos Symeon af Durham kaldes Byen *Hwitebi,* som ligger nærmere ved den oprindelige Form end Whitby.

**) Ordet Danelag, som ogsaa kan betyde de Danskes Lov, er her en geografisk Betegnelse omtrent som vi i Norge bl. a. har Trøndelagen („Trøndernes Lovomraade“) og *Gulaþingslǫg* (Gulatingets Lovomraade).

I Grevskaberne Suffolk og Norfolk, det gamle Kongerige Østangel, vidner allerede Stedsnavnene om at der i disse Egne engang maa ha været en talrig Befolkning af Dansker og Nordmænd. Især er der i Norfolk mange nordiske Navne; — af omtrent 500 Navne fra dette Grevskab, som opregnes i Domesdaybogen, er mindst 200 norske eller danske —. Nord for The Wash møder vi i Lincolnshire og Yorkshire Bygder, hvor der efter Stedsnavnene at dømme næsten maa flyde mere dansk og norsk end angelsaksisk Blod i Landbefolkningens Aarer. I begge Grevskaber er mellem en Halvdel og to Tredjedele af de Navne paa Gaarde og Landsbyer, som Domesdaybogen opfører, af nordisk Oprindelse. I Derbyshire, Nottinghamshire, Leicestershire og Cheshire er de nordiske Stedsnavne ogsaa talrige; ja i Westmoreland og især i Cumberland er der maaske endnu flere af dem end i Yorkshire.

I Sydengland ender de fleste Stedsnavne i vore Dage paa -ton, -ham, -bury eller -borough, -forth, -ford eller -worth osv.; de er med andre Ord af angelsaksisk Oprindelse. I Nordengland møder vi derimod ved Siden af disse ligesaa ofte Navne med nordiske Endelser som: -by, -thorpe (oldn. *þorp* „Gaard paa Landet"), -toft (oldn. *topt* „Tomt; Sted, hvor et Hus opføres"), -beck („Bæk"), -tarn („Tjern"), -holm („Holme"), -dale („Dal"), -fell („Fjeld"), -haugh ell. -how („Haug"), -force („Foss"), -garth (oldn. *garðr* „en Gaard"), -thwaite (oldn. *þveit*, f. „et afskaaret Stykke", alm. i Gaardnavne).*) Og hvor mange Ord af nordisk Oprindelse er der ikke endnu i disse Egnes Folkesprog! Kommer vi saaledes til Cumberland, hvis romantiske Dale og Indsjøer Wordsworth har besunget i sine Digte, vil vi endnu

*) Se nærmere Worsaaes Oversigt i „Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland".

den Dag idag stadig kunne høre Ord som *beck* „Bæk“, *force* „Fos“, *gill* eller *ghyll* (oldn. *gil*) „Bergkløft“, *holme* „Holme“, *how* „Haug“, *nab* „Bergsnab, fremspringende Klippe“, *scar* „Klippevæg“, *scree* „Skred, Sted, hvor Stene er rullet ned over Fjeldsiden“, og *twaite* „Rydning“.

Paa alle Livets Omraader, i Retsvæsen, Handel og Skibsfart kan vi gjennem Ord og Institutioner følge den grundlæggende Betydning, som vore Forfædre har havt for det engelske Samfunds Udvikling. Endnu kaldes den øverste Domstol i Londons City med sit gamle nordiske Navn „Husting“. Endnu bruger engelske Sjømænd Udtryk som *steersman* „Rorgjænger“ og *boatswain* „Baadsmand“ og endnu bruges i Handelen et Ord som „Mark“ *(mark)*.

Enhver Nordmand, som har gjæstet England, ikke det store London med dets fremmede Verdensstadspræg, men helst de nordlige Grevskaber med deres djerve og haardføre Bønder og Fiskere, vil sikkerlig ha følt, at han er kommet til Stammefrænder, til Mennesker, hvis Udseende minder ham om Hjemmet og hvis Livssyn og Tænkesæt han let kan forstaa og føle med i. Det er nok et fremmed Sprog, vi hører, og paa mange Maader fremmede — ialfald større — Samfundsforhold, som omgiver os; men Tankerne former sig, som vi tænker dem, og udtrykkes, næsten som vi selv gjør det. Møder vi derimod en Franskmand eller en Kelter, føler vi, at hans Tankeverden er en ganske anden end vor, at han former sine Ord og Tanker efter andre Love, at hans Skjønhedsideal er et andet end vort. Mange engelske Forskere særlig af den ældre Skole har nok været lidet villige til at indrømme, at de hedenske Nordboer har havt Betydning for Englands Udvikling, og endnu er Forstaaelsen heraf, selv hvor en

skulde vente den bedre, forbausende liden. Men Forstaaelsen vokser dog, og i vanskelige Tider er det os en Trøst at vide, at det engelske Folk føler med os som Venner og Stammefrænder.

Oversigt over de dansk-norske Vikingerigers Historie i England. De første Erobringstog.

Jeg har i Overskriften kaldt dette Stykke „Dansker og Nordmænd i England“. Ti det var danske Mænd, som først grundlagde Vikingerigerne i England; Nordmændene kom senere til. Det første Vikingetog til Englands Kyster, som nævnes i Aarbøgerne (787), udgik dog fra Norge, fra Egnene ved Hardangerfjorden, det gamle Hordaland *(af Hæreþa lande).* Herfra kom ogsaa de første Vikinger, som hjemsøgte Irlands Kyster. Vikingetogene til England, som i Begyndelsen ikke var andet end snare Plyndringstog, gik først omkring 865 over til at blive virkelige Erobringstog. I dette Aar landede en hedensk Hær i Kent, med hvis Indbyggere den sluttede Fred. I de følgende Aar trængte Hæren, som dog i Vinteren 871—872 havde Vintersæde i London, længere nordover, ind i Mercia, Østangel og det stadig urolige Nothumberland.*) Ti her var Modstanden ikke saa sterk som i Vestsaksernes Rige, hvorfra de angelsaksiske Rigers Samling under Alfred den store (871—901) og hans Efterkommere skulde udgaa. — Samlingen var alt før begyndt, idet Vestsakseren Egbert i 829 var erkjendt som hele Englands Overkonge. — I flere Aar drog Vikingehæren herjende og plyndrende gjennem England; enkelte Steder lod den sig kjøbe bort af Indbyggerne; andre Steder som i Mercia og Bernicia indsatte den engelske Underkonger. Først i

*) Det gamle Kongerige Mercia indesluttede hele Mellem england fra Floden Humber i nord til Themsen i syd. Østangel var de nuv. Grevskaber Norfolk og Suffolk. Northumberland strakte sig mod nord helt til Firth of Forth og var oprindelig delt i to Riger, Bernicia (nordligst) og Deira.

875 begyndte den at tænke paa selv at indrette sig i de nyvundne Lande. I dette Aar delte Hæren, som jo ikke var andet end en Sammenslutning af flere smaa Vikingehære under forskjellige Anførere, sig i to Hold. Det ene Hold drog under Kongerne Guttorm (Gudrum), Osketil og Amund til Cambridge og sad der et Aar. Det andet drog længere nord.

Disse Aar var Englands værste Trængselstid. Fra alle Sider faldt som ved fælles Overenskomst Vikingernes Skarer ind over England. Mercia, Northumberland og Østangel var alt uigjenkaldelig tabt. Andre Vikinger drog fra Anglesey til Bristolkanalen og det saa næsten ud, som om der ogsaa ved Avons og Severns Munding skulde danne sig et nordisk Rige. Kong Alfred vandrede landflygtig om i sit eget Rige, ligesom Irlands Befrier Brian Borumha maatte gjøre i sin Ungdom.

Riget i Østangel.

Efter mange Trængsler og ved seig Udholdenhed opnaaede Alfred tilsidst i 878 at vinde en stor Seir over Vikingerne ved Ethandun (nu Edington i Birkshire). Ikke længe efter tilbød disse Fred og Forlig. Kong Guttorm og tredive af hans Mænd lod sig døbe. Alfred stod Fadder for ham og anerkjendte ham som Konge af Østangel. En Tid efter tog Guttorm Landet i Besiddelse og delte det mellem sine Mænd. Fra Begyndelsen af 880-Aarene har vi et merkeligt Aktstykke, som kaldes „Alfred og Guttorms Fred“ og som ordner Grænsen mellem de to Kongers Lande og Forholdet mellem Nordboer og Angelsakser. Nordboerne har allerede, kan vi se, begyndt at dyrke Landet. De sidder rundt om paa sine Gaarde og har endog frigivet mange Trælle, som har faat smaa Jordflekker at bruge.*) Men de er

*) I Brevet sammenstilles nemlig Løisingen (*liesing* = oldn. *leysingr* „frigiven Træl“) med den angelsaksiske Bonde, som sidder paa Afgiftsland.

fremdeles ordnet paa krigersk Vis og udgjør endnu „Hæren“, ligesom Forholdet mellem dem og Angelsakserne mere er at regne for en Vaabenstilstand end en virkelig Fred. Kong Alfred fastsætter nemlig, „at ingen hverken Træl eller Fri uden Tilladelse skal gaa til „Hæren“ og heller ikke nogen fra den til os“. Hvis Nordboer og Sakser alligevel vilde drive Handel med hverandre, skulde de „stille Gidsler som Pant paa Freden og til Vidnesbyrd om at de har en ren Ryg“.

Den kristne Kong Guttorm af Østangel.

Senere blev Forholdet mellem Vikingeriget i Østangel og det angelsaksiske Rige meget bedre. Guttorm maa ha været en fremragende Hersker, gjennemtrængt af Følelsen af den angelsaksiske Kulturs Overlegenhed. Han er et talende Vidnesbyrd om hvor hurtig Vikingernes vilde Skarer formaaede at indrette sig i de fremmede Forhold og at ombytte Sverd og Økse med Spade og Hakke. Paa sine Mynter, dem han lod præge efter Forbillede af Alfred den stores Mynter, fremtræder han som en kristen Konge og kalder sig altid Æthelstan, aldrig Guttorm eller Gudrum. Af den normanniske Krønikeskriver Dudo kaldes han „den meget kristne Konge“. Han eller hans Efterfølger lod endog præge Mynter til Minde om Østangels Konge den hellige Eadmund, som i 873 blev dræbt af Vikingerne.*) Med sin Gudfader Kong Alfred holdt Guttorm stadig Fred og gav sammen med denne en „Kristenlov“ til Ordning af Gudstjenesten, hvori hans Folk lover „frivillig at afkaste alt Hedenskab“. Guttorm døde i 890. Hans Søn og Efterfølger bærer det angelsaksiske Navn *Eohric.***) Østangel synes i alle disse Aar at ha staat i et Slags

*) Mynterne med den hellige Eadmunds Navn er præget i Østangel henved Aar 900 eller lidt før.

**) Navnet *Eohric* er ægte angelsaksisk og ikke, som Udgiveren af den angelsaksiske Krønike har ment, det nordiske Erik.

Afhængighedsforhold til Vestsaksernes Konger. Men tilsidst lod Eohric sig lokke med i et stort Forbund mod Kong Eadward, Alfred den stores Søn og Efterfølger (901—925), og faldt i en Kamp i 905, hvor dog Vikingerne beholdt Valpladsen. I det følgende Aar fornyede Kong Edward Freden med Østangels Indbyggere. Fra denne Tid stammer en Retterbod, som kaldes „Eadwards og Guttorms Domme" og indeholder Kongerne Guttorm og Alfreds Kristenlov med senere Fornyelser og Forbedringer. Denne Lov er et af de merkeligste Aktstykker fra Vikingetiden, fordi Lovens Tekst synes at vise, at der ved Siden af den angelsaksiske ogsaa har været en Udgave af den paa nordisk Sprog. Retterboden gjælder baade for Angler og Nordboer, som hver fra gammel Tid havde sine egne Love. Derfor er ogsaa de forskjellige Bestemmelser afpassede baade efter nordisk og engelsk Retsopfatning: Bøderne regnes efter Halvmark og Øre „hos Danerne" og efter Skilling „hos Englænderne". Den, som forgaar sig, „skal betale *lah-slit* hos Danerne, *wîte* hos Englænderne". Begge Ord betyder i det angelsaksiske Lovsprog „Bod"; men *wîte* er angelsaksisk, *lah-slit* er nordisk og betyder egentlig „Lovbrud" *(lagslit)*; Ordet bruges i de gamle svenske Love. Den, som dræber en anden, skal ifølge Retterboden være *utlah* eller „fredløs". Dette i det senere angelsaksiske Lovsprog saa almindelige Ord, som her for første Gang forekommer, er ogsaa laant fra de nordiske Maal og gjengiver oldn. *útlagr* „utlæg" (egentlig „den, som er udenfor Loven"). „Guttorms og Eadwards Domme" er, maa vi huske paa, en frivillig Overenskomst mellem Nordboer og Angelsakser. Danernes lovkyndige Mænd har indført de nordiske Retsudtryk, Angelsakserne de engelske Retsudtryk i Retterboden. Den Gjenpart, vi nu eier, er den engelske; men

Dansk-angelsaksisk Lovgivning i Østangel.

der maa, tror jeg, ved Siden af denne engang ha været en nordisk.

Det øst-angelske Riges sidste Tid.

Efter Eohrics Død gik det tilbage med Østangel, som var det mindst livskraftige af Vikingerigerne i England. Det ser ud, som om Hæren ikke paany har valgt nogen Konge, men isteden foretrukket at lade sig styre af Jarler.*) Jarlen var jo, som ogsaa Navnet viser, mere end Kongen en Hærfører, og lige fra de ældste Tider havde Germanerne i Krigstid valgt Hærførere, hvem de adlød. Til Konge valgtes den høibyrdigste, til Jarl den dygtigste og modigste. Og nu kom der haarde Tider for Nordboerne i Østangel. Kong Eadward udbredte mere og mere sit Vælde nordover. I Slutningen af 921 opgav endelig Hæren i Østangel Kampen og svor Forbund med Eadward. Den lovede, „at den skulde ville, hvad han vilde, og frede og beskytte, hvad Kongen vilde frede baade paa Sjø og Land. Den Hær, som hørte til Cambridge, valgte ham særlig til sin Herre og Beskytter og forsikrede det med Eder, saaledes som han foreskrev dem". Dette er dog næppe at forstaa saaledes, at Østangel gik helt op i det engelske Rige. Nordboerne her beholdt endnu længe sine egne Love og Indretninger.

Saaledes endte Riget i Østangel, efter at ha staat i omkring firti Aar. Det omsluttede i sine Velmagtsdage ikke alene Grevskaberne Norfolk og Suffolk, men ogsaa Cambridgeshire og det nordligste af Essex. Det nordiske Folkelag var her aldrig saa sterkt som i Nort-

*) I „Eadwards og Guttorms Domme", som stammer fra Tiden lige efter Eohrics Død, nævnes „Kongen eller Jarlen i Landet" som den øverste Myndighed i Østangel. Krønikeskriverne William af Malmesbury og Florence af Worcester ved ogsaa at fortælle, at Østangels to Provinser (Norfolk og Suffolk) efter Eohrics Død styredes af „Grever" (d. e. Jarler).

humberland. Men dog var, som vi alt har hørt, endnu paa Domesdaybogens Tid mere end en Trediedel af Stednavnene i Norfolk nordiske. Vikingehæren maa i den korte Tid, den herskede i Østangel, ha forstaat helt at ordne Landet og at indrette det efter Forholdene i Hjemmet.

Kong Guttorm og de Mænd, som med ham satte Bo i Østangel, har for Størstedelen været danske, om end med et Islæt af Nordmænd og Svensker, mest kanske af Folk fra Vestfold og Gøtaland.*) Nordmændene holdt endnu for det meste til i Skotland og Irland. De Vikinger, som først vandt Northumberland, var ogsaa danske. Men de havde længe opholdt sig i Nordfrankrig, som var Hærens Hovedsæde, og kaldtes derfor af nordengelske Krønikeskrivere *Scaldingi* eller „Mændene fra Schelde *[Scaldis]*". I deres Følge var der mange vilde og endnu hedenske Friser.**) Fra Frisland stammede ogsaa Hærens navnkundigste Førere, Lodbrokssønnerne, af hvem den ene, Halvdan, blev Konge i Northumberland. Digt og historisk Overlevering har af Ragnar Lodbrok og hans Sønner skabt Vikingetidens mest straalende Skikkelser. Dog har baade Ragnar Lodbrok og hans Sønner virkelig levet og, som Steenstrup har søgt at vise, havt sit Hjem i en dansk Vikingenybygd i Friesland. De var ægte Vikinger, ikke bare i sit Liv, men ogsaa i sin Tro. Foran dem vaiede i Kampen „det Banner, som de kaldte Ravnen".***) Biskop Asser, Alfred den stores Samtidige, fortæller,

Riget i Northumberland.

*) *Westfaldingi* (Mænd fra Vestfold) nævnes i franske Krøniker. Florence af Worcester nævner blant de „Hedninger", som først vandt York, *Dani* (Daner), *Suani* (Svear) og *Gauti* (Gøter).

**) Saa siger Symeon af Durham, en af de vigtigste Kilder til Northumberlands Historie.

***) Dette Banner blev taget af Angelsakserne i 979 (jfr. den angelsaksiske Krønike).

at deres Søstre havde sømmet det. Naar Ravnen — Odins Fugl — bredte sine Vinger ud, varslede det Seir; naar den foldede dem sammen, betød det Nederlag. Saaledes var Lodbroksønnerne alt i sin egen Samtid begyndt at vokse til Sagnfigurer. Den ene af dem, Halvdan, havde længe været en af Vikingehærens Førere, da han i 875 med den ene Afdeling af Hæren drog til York og tog Northumberland i sin Besiddelse.*)

Northumberlands tidligere Historie.

Northumberland indtog paa mange Maader en Særstilling blant de angelsaksiske Riger. Folket tilhørte jo indtil 664 den irske Kirke. Tre Irlændere, den hellige Aidan, Finnan og Colman, styrede efter hinanden som Abbeder i Lindisfarne den northumbriske Kirke. Irsk Kultur prægede, som vi alt har hørt, Folket. Men den keltiske Indflydelse havde ikke bare været til det gode. Den havde vel givet Northumbrerne Lyst til aandelige Sysler, men den havde ogsaa givet dem Ulyst til praktisk Virke. Byerne havde de ladet forfalde. York, Romernes *Eboracum,* vandt først under de danske og norske Kongers Styre paany Betydning. Handelen laa nede. Der fandtes indenfor Landets Grænser ingen andre Penge end Kobbermynter *(styccas)*; Sølvpenge, som ellers i England i mere end to Aarhundreder havde været i Omløb, vandt end ikke ved Handel Indpas i Landet.

Kong Halvdan af Yorks i London prægede Mynt.
(Paa den ene Side læses: Londi(nia): paa den anden Side: Vlfdene Rex.)

*) Halvdan og hans nærmeste Efterfølgere var Konger baade over Bernicia og Deira. Fra omkr. 900 af var der saa i Bernicia egne Konger af angelsaksisk Herkomst, dels uafhængige og dels fra omkr. 930 som Underkonger under de angelsaksiske Konger. I det hele har nord for Tyne den nordiske Indflydelse ikke været saa stor som syd for denne Flod.

Intet andet angelsaksisk Rige frembyder et saadant sørgeligt Billede af indre Stridigheder. Gjennem hele det 8de Aarhundred var der i Northumberland ingen Konge, som ikke blev dræbt eller forjaget. I hele 33 Aar var der fuldstændigt Anarki, da ingen vovede at bestige Tronen, og i det følgende Aarhundred var det ikke stort bedre. Intet angelsaksisk Rige var saa modent til at tages af Vikingerne som Northumberland. Hid kom de vilde Nordboer virkelig som Kulturbærere. Halvdan afskaffede Kobberpenge og indførte isteden de ellers brugelige Sølvpenge. Vi eier endnu en i Northumberland præget Halvpenny med Halvdans Navn paa Forsiden og Myntprægerens paa Bagsiden. Halvdan var i det hele en dygtig Hersker, som forstod at bruge Plog og Spade ligesaa godt som Sverd og Spyd. Efter at ha sikret Grænserne delte han Landets Jord mellem sine Mænd, og fra nu af pløiede og dyrkede Nordboerne Landet, føier den angelsaksiske Krønike til. Men Halvdans rastløse Vikingesjæl tillod ham ikke længe at leve i Uvirksomhed. Alt efter et Par Aars Forløb drog han ud paa nye Tog og faldt i Ulster (i det nordøstlige Irland) i Kamp mod Nordmændene. Hos de kristne Krønikeskrivere er dette omtydet til at Gud straffede den hedenske Konge ved at slaa ham med en frygtelig Sygdom, saa det stinkede af hans Aande og han blev skyet af hele Hæren. „Foragtet af alle og jaget bort med tre Skibe alene flygtede han ud af Tyne og omkom snart efter med alle sine“, fortæller Symeon af Durham.

Kong Halvdan, Ragnar Lodbroks Søn.

Som Hæren nu var kongeløs, viste, fortæller Symeon, Northumberlands Apostel, den hellige Cuthbert, som selv havde været Lindisfarnes Abbed, sig for Abbed Eadred af Lindisfarne og sagde til ham: „Gaa til Danernes Hær, sig, at du er min Udsending og bed

Den kristne Kong Gudrød.

dem vise dig en Gut ved Navn Gudrød, Hardeknuts Søn, hvem de har solgt til en Enke i Hwittingaham! Naar du har fundet ham og givet Enken Løsepenge for ham, saa før ham frem for hele Hærens Aasyn og og lad dem alle vælge ham til Konge paa Fjeldet Oseviesdun, idet der sættes en Guldring paa hans høire Arm!" Gudrød, som paa en saa vidunderlig Maade var blevet Konge, viste sig taknemmelig mod den hellige Cuthbert. Bispedømmet i Lindisfarne blev gjenoprettet og Landet mellem Wear og Tyne givet til Helgenen. Gudrød døde, heder det, i 894 efter flere Aars lykkelig Regjering. I Fortællingen om ham er Digt og Virkelighed vævet uløselig sammen. Den northumbriske Kirke har værnet om den kristne Konges Minde og udsmykket det med mange legendeagtige Træk. Vi tør dog ikke tvivle paa at Gudrød virkelig har svunget sig op fra Træl til Konge. Efter Faderens Navn Hardeknut at dømme har han vel været en dansk Kongesøn.

En af Kong Knuts Mynter.
(Navnet *Cnut* er anbragt paa Enden af de fire Korsarme, med *Rex* mellem Armene. Paa den anden Side læses Byen Yorks Navn.)

Mynt fra Knut og Sigfred.
(Paa venstre Side læses: *Siefredus*, paa høire Side: *Cnut Rex*.

For de følgende Aar ved vi kun lidet om Northumberlands Historie. Symeon af Durham fortæller, at Alfred den store gjorde sig til Overherre over Landet. Myntfund viser, at der i York i Slutningen af det 9de Aarhundred har hersket en Konge ved Navn Knut, som vel var Søn af Gudrød og opkaldt efter Farfaderen

Hardeknut. Paa enkelte Mynter finder vi baade Knuts og Alfred den stores Navn, muligens et Vidnesbyrd om at Knut har hyldet Alfred som sin Overherre.

Paa den Tid da Kong Gudrød døde, var der stor Strid baade i York og i Dublin. En Jarl ved Navn Sigeferth eller Sigfrid maatte forlade Irland og drog til York, hvor han under de urolige Forhold snart kom til Ære og Værdighed, saa at han som Fører for en northumbrisk Flaade i 894 kunde drage til Syd-England. Kong Knut har rimeligvis maattet godkjende Sigfrid som sin Medregent, kanske endog givet ham en af sin Slægt tilægte.*) Ti paa Mynterne findes Sigfrids Navn dels ved Siden af Knuts og dels alene. Med Sigfrid, som tilhørte den norske Kongeæt i Dublin, begynder den femtiaarige Forbindelse mellem Irland og Northumberland, som skulde sætte saa dybe Spor i Nord-England. Den herskende Kongeslægt, som nu blir norsk, drager med sig en stedse voksende Strøm af norske Indvandrere, saa Befolkningen i disse Egne blir ligesaa meget norsk som dansk og Northumberlands Herskere fra nu af i de irske Aarbøger stadig kaldes Konger over „de sorte og hvide Fremmede“ (d. e. over Dansker og Nordmænd). Endog paa Mynterne kan vi følge de forskjellige Folkeslag, som nu begynder at blandes sammen i Northumberland. Kong Sigferth kalder sig paa sine Mynter dels *Siefredus,* dels *Sicurt* og dels *Sieuert. Siefredus* eller Sigferth er det angelsaksiske eller oprindelig tyske Navn, hvormed Sigurd Fafnesbane var kjendt i Tyskland og England. *Sicurt* er derimod en norsk Navneform *(Sigurðr)*, medens *Sieuert* synes at gjengive det danske Sivart, Sigvard.

Sigfred fra Dublin Herre i York.

*) Er dette rigtigt, da viser det maaske, at Eddakvadet Rigsþula, som jeg har talt om i Vikingerne I, er digtet om den nye norsk-dublinsk Kongeæt i Northumberland.

Angel-saksaeren Æthelwold Konge i York.

Northumberlands Indbyggere elskede dog ligesom før Forandring og Omskiftelser. Det skulde endnu vare adskillige Aar, før Dublins Konger fik sat sig ordentlig fast i York. Et af de merkeligste Afsnit i disse Tiders omskiftningsrige Saga er Aarene 901—905, da en angelsaksisk Kongesøn Æthelwold var Northumberlands Konge. Efter Alfred den stores Død i 901 havde han som Søn af dennes ældre Broder og Forgjænger Æthelred gjort Krav paa Tronen. Men han havde ingen Fremgang og flygtede til Hæren i Northumberland og bad denne optage ham „ikke som Fører, men som Fælle". Snart efter sin Ankomst blev Æthelwold valgt til Northumberlands Konge (i 901).

Mynt fra Kong Æthelvold.

Som Konge over Northumberland er Æthelwold traadt som en ægte Vikingehøvding. Han ægtede trods Kongens og Biskopens Forbud en indviet Nonne. For at tækkes Vikingehæren gav han sit Navn en nordisk Form og omdannede det til *Allvaldr,* et gammelt, især digterisk Ord for „Hersker, Konge". Paa en northumbrisk Mynt, som ligner de Mynter, der er præget af Æthelwolds egen Far Kong Æthelred og som er fundet sammen med andre Vikingemynter fra omkring 900, læser vi nemlig paa Forsiden ALVVALDV og paa Bagsiden den vanlige Indskrift: *Dominus deus rex* (Gud Herren Konge). Jeg kan ikke tro andet end at det underlige Navn *Alwaldu* skal staa for *Allvaldr* og være en nordisk Omskrivning af det angelsaksiske Æthelwold.*) Der er nemlig fra Skaldedigtningen Vidnesbyrd

*) Vi kjender ingen anden Vikingekonge, som har noget tilsvarende Navn.

om at det nordiske *Aðal-*, som gjengiver ags. Æthel- (f. Eks. *Aðalsteinn* = Æthelstan), har været udtalt som *all-*. Hvis dette er rigtigt, er det et talende Vidnesbyrd om hvor sterk og selvbevidst nordisk Aand allerede dengang var.*) Æthelwold blev sin Fætter paa Vest-Saksens Trone en farlig Modstander. Han dannede et stort Forbund mod Kong Eadward og fik Hjælp ikke bare fra Vikingenybygderne, men ogsaa fra Danmark eller Norge, hvorhen han synes at være draget for at søge Bistand. Først i 904 tog han nemlig Kampen op. Han kom seilende „over Havet" til Essex og gjorde sig til Herre dér.**) Men alt i Slutten af næste Aar fandt han sammen med Østangels Konge Døden.

Omkring 910 møder vi paany Mænd af Sigfreds Æt og tilhørende den dublinske Kongeslægt i Northumberland.***) De kaldes i de irske Aarbøger efter irsk Skik med Familienavnet *Ua hImhair* „Ivars Sønnesøn", vistnok efter Olav Hvites Broder Ivar, som i 870-Aarene var Dublins Konge og under Navnet „gamle Ivar" eller „Ivar den store" i gamle Slægtrækker fremtræder som Stamfader for en Række af nordiske Slægter i Irland og Skotland. De to fornemste Medlemmer af Ætten er Ragnvald og Sigtryg *(Sitric)*, som vel har været Brødre. De er begge vældige Krigere; Sigtryg

Kongerne Ragnvald og Sigtryg.

*) I Lincolnshire var der ifølge Domesday Book en Gaard *Aluuoldesbi*. Er den opkaldt efter Æthelwold?

**) Steenstrup mener, at „over Havet" betyder, at Æthelwold seilede fra Northumberland til Essex. Jeg tror snarere, det betyder, at han seilede over Nordsjøen fra Danmark eller Norge. Fra Northumberland laa det nærmere at drage overland gjennem det venligsindede Østangel.

***) Blant Vikingernes Høvdinger i Slaget ved Clontarf 1014 var Sefraid, Søn af Suinin, som vistnok tilhørte Kongeslægten i Dublin. Men Navnet *Sefraidh* er irsk Skrivemaade for Sigfred eller Sifred.

bærer hos Irerne Tilnavnet *Gale* eller „Helten". Vi finder dem mellem Aarene 910 og 920 rundt om paa de britiske Øer. Danske og norske Vikinger foretager i disse Aar i Forening, men under Anførsel af de norske Konger i Dublin, voldsomme Anfald paa det vestlige England og paa Skotland. De søger forgjæves at indtage Chester og lider i 911 et stort Nederlag. Her falder bl. a. ogsaa de to Konger Eowils og Halvdan, „Ivars Brødre". Disses Efterfølger var vistnok Sigtryg, Ivars Sønnesøn, som ogsaa tager Del i disse Kampe og om hvem det fortælles, at han i 911 netop var valgt til de sorte og hvide Fremmedes Konge. Aaret efter vinder Ragnvald, som alt var Konge af York, den nordlige Del af Northumberland, Bernicia, forjager Kongen dér, Eadred, og rykker helt ind i Skotland. I de følgende Aar møder vi Ragnvald snart i Waterford og snart ved Severns Munding. Alfred den stores Børn, Kong Eadward og Lady Æthelfled af Mercia, var farlige Modstandere. I 918 blev endog Æthelfled hyldet af Yorks Indbyggere; men hun døde snart efter og Ragnvald indtog paany Byen. Sigtryg havde i disse Aar været Konge i Dublin. Men i 920 forlod han Irland, drog paa Vikingetog til det sydlige England*) og kom efter Ragnvalds Død til York; her sluttede han Fred med Kong Æthelstan, som nylig (i 925) havde efterfulgt sin Fader Eadward, og fik hans Søster tilægte, men døde ikke længe efter. Sigtryg havde to Sønner Gudrød, som fra 920 havde været Konge i Dublin, og Olav, den senere saa navnkundige Olav Kvaaran. De flygtede nu begge fra York og Kong Æthelstan lagde Northumberland ind under sit Vælde. Forgjæves søgte Gudrød at vinde York tilbage. Æthelstan slog ham og

*) Sigtrygg ødelæger i 920 *Devenport,* d. e. Devonshires Havn eller Plymouth (?).

ødelagde den faste Borg, som Vikingerne havde bygget i York. Gudrød maatte ydmygt bede Æthelstan om Naade, men flygtede snart efter ud til sine Skibe og vendte tilbage til Dublin, hvor han levede som Konge indtil sin Død i 934 og efterfulgtes af sin Søn Olav.

Slaget ved Brunanburh og Olav Kvaaran.

Æthelstan var nu af alle, selv af Skotlands og af Walisernes Konger, hyldet som hele Britanniens Overherre. Han, som tidligere kun havde kaldt sig „Angelsaksernes Konge“, tillægger sig nu keiserlig Værdighed og kalder sig „hele Britanniens Monark“. Det skulde vare hele ti Aar, før Ivars Æt paany søgte at vinde York tilbage. Olav Kvaaran, som i hele denne Tid opholdt sig hos sin Svigerfader Kong Konstantin i Skotland, tragtede dog stadig efter at vinde sine Forfædres Magt i Nordengland tilbage. Fra alle Egne af Nordboernes Verden i Vesterlandene samlede han Hjælpetropper til en afgjørende Kamp om Herredømmet i Nordengland. Fra Dublin kom hans Navne Olav Gudrødssøn med en stor Flaade. Fra Skotland kom Kong Konstantin; fra Hebriderne og fra Orknøerne kom der Vikingehøvdinger. Imidlertid seilede Olav Kvaaran i 937 opover Humberfloden og indtog York, hvor Indbyggerne villig sluttede sig til ham. Lidt efter lidt samlede Hærene sig og ved Brunanburh stod en af de største Kampe i Vikingetidens Historie, mindet i Sagn og Digtning og lige vigtig for England, som Clontarfslaget var for Irland.

Dette Slag skulde for lange Tider afgjøre Englands Skjæbne og skaffede, som det samtidige Seierskvad siger, Kong Æthelstan „livslangt Ry“. Ivarsætten havde nemlig havt vidtrækkende Planer. De havde med Lodbrokssønnerne, med hvem de maaske ogsaa var i Slægt*),

*) Egilssaga fortæller, at Olav Kvaaran paa fædrene Side nedstammede fra Ragnar Lodbrok.

Karakteristik af Ivarsætten.

tilfælles det rastløse Sind og den aldrig hvilende Æventyrlyst. Gjennem hele deres urolige Færd kan vi dog skimte et bestemt Maal: at gjøre sig til Herrer af Landet paa begge Sider af den irske Sjø. Som Konger baade i York og i Dublin var det nødvendigt for dem ogsaa at søge at vinde Magten i det vestlige England; derfor hører vi ogsaa om Kampe i Cumberland og i Wales. Chester ved Floden Dee og Egnene ved Severns og Avons Udløb var det nødvendigt at vinde for Handelens Skyld; ti denne havde naturlig sine Midtpunkter ved Udløbet af brede, seilbare Elve, og til Chester gik Handelen fra Dublin; til Egnene ved Severns og Avons Udløb, hvor senere Bristol reiste sig, gik Handelen fra Waterford. Dublin skulde være Midtpunktet i dette Rige. I et Rige, som strakte sig fra begge Sider af den irske Sjø maatte York altid komme til at ligge i en Udkant. I Dublin var altid den ældste af Slægten Konge, først Sigtryg, som synes at ha været ældre end Ragnvald, og saa Sigtrygs Søn Gudrød, hvis yngre Broder Olav Kvaaran først i Midten af Aarhundredet blev Konge i Dublin. Riget i Dublin omfattede ogsaa flere Lydriger, Waterford og Nybygderne ved Ulsters Fjorde i det nordøstlige Irland. Her havde Ivars Æt sin vigtigste Støtte under sine Forsøg paa at vinde Magt i England, ligefra den Tid, da norske og danske Vikinger under Dublins Konge Ingemund laa foran Chester, og ned til 927, da Nordboerne i Ulster fulgte Gudrød paa hans Tog mod York, og til Slaget ved Brunnanburh, hvor Olav Kvaaran i Olav fra Dublin havde sin vigtigste Støtte. Merkeligt er det ogsaa, hvilken Hjælp Ivars Sønnesønner faar fra de keltiske Folk. Da Vikingerne beleirede Chester, var der, siger en irsk Krønike, i Nordmændenes Hær „mangen en irsk Fostersøn“ og Irerne var i det hele „ikke saa gode Venner med de

Danske som med Nordmændene". Dublins Kongeæt var — ligesom hele den norske Befolkning i Irland — sterkt paavirket af irsk Kultur. Allerede omkring 920 bærer en Kongesøn i Dublin det irske Navn Uathmaran. Dette forklarer dog ikke Grunden til at Konstantin af Skotland gav sin Datter til Olav Kvaaran og trolig hjalp ham under Forsøget paa at gjenvinde Magten i Nordengland eller at Kong Owen af Cumberland i 937 sluttede sig til ham og at Vikingerne siden stadig havde Tilhold i disse endnu britiske Egne. Grunden maa være, at Kelterne paa de britiske Øer har ment i Nordboerne at finde den bedste Støtte i Kampen mod det fremtrængende angelsaksiske Vælde.

Ivarsætten og især dennes mest typiske Repræsentant Olav Kvaaran er i det hele Vikingetidens merkeligste Kongeslægt. Den giver os et tydeligt Billede af Tidens store Brydninger: mellem Kristendom og Hedenskab, mellem nordisk og vesterlandsk Kultur. Dens Medlemmer er til at begynde med ramme Hedninger i Modsætning til deres kristne Forgjængere Gudrød og Knut. Kong Ragnvald, Ivars Sønnesøn, giver den hellige Cuthberts Land til to af sine Mænd, Skule, som i angelsaksiske Breve kaldes Jarl, og Olav med det angelsaksiske Tilnavn Bald, d. e. „den modige". De var begge Kristendommens ivrige Fiender. Da Olav Bald en Dag saa Folket strømme til Cuthberts Kirke, sagde han: „Hvad kan denne døde Mand Cuthbert, med hvem jeg daglig trues, gjøre mig? Jeg sværger ved mine mægtige Guder, Tor og Odin, at jeg fra denne Stund af vil være Eders alles Uven." Men Helgenen hævnede sig og den vilde Viking faldt paa Stedet om og døde; ogsaa Kong Ragnvald gik snart efter ynkelig tilgrunde i Kamp mod en angelsaksisk Smaakonge Eadred, som i det østlige Northumberland havde bevaret sin Uafhængig-

Ivarsættens religiøse Ligegyldighed.

hed.*) Saa fortæller Legenden. I Virkeligheden blev Ivarsættens Medlemmer i religiøs Henseende ligesom saa mange i Tiden ligegyldige eller vantro. De lader sig døbe, naar Forholdene tilsiger det, men har ingen Skrupler ved paany at falde fra Kristendommen. Olav Kvaaran var i 943 under Paatryk af Kong Eadmund af England gaat over til Kristendommen og havde ladet sig døbe. Men snart efter faldt han igjen fra og blev Hedning. Da han saa var blevet Konge i Dublin og gift med en irsk Kongedatter, optraadte han som Tilhænger af den af Rom uafhængige irske Kirke. Hans Datter bærer det irske Navn Maelmaire „Marias Tjenerinde"; han selv drager efter det ulykkelige Slag ved Tara paa Pilgrimstog til den hellige Columbas Ø Iona, „hvor han (i 981) døde efter Bod og et godt Levnet (d. e. i Munkekutten)". Det er i Virkeligheden saa langt fra at disse hedenske Vikingekonger forfølger Kristendommen, at vi snarere kan sige, at de støtter sig til Geistligheden. Gudrød Sigtrygssøn, som efter sin Faders Død søgte at vinde Magten i York, plyndrede Byen Armagh i Ulster Mortensdag 921. Men han værnede om Bedehusene, Sygehusene og Kirkerne, saa at kun nogle faa, som det ved Uforsigtighed gik Ild i, brændte. Under sine Kampe for at vinde York tilbage støttes den hedenske Olav Kvaaran stadig af Erkebiskopen i York Wulfstan; de kjæmper sammen mod Kong Eadmund og Wulfstan er det, som sammen med Erkebiskop Odo af Canterbury — de skal begge ha været af nordisk Herkomst — faar mæglet Fred mellem de to Konger. Efter Eadmunds Død sværger Erkebiskop Wulfstan og

Forbund mellem de hedenske Konger og de kristne Erkebiskopper i York.

*) Denne Kong Eadred var Søn af Ricsig, som omkring 875 var Underkonge under Nordboerne i Bernicia (Symeon af Durham I, S. 210). Langt ind i det 10de Aarhundred var der, især i Nordengland, flere saadanne halvt uafhængige angelsaksiske Smaariger.

Northumberlands Witan i 947 Troskabsed til hans Efterfølger Eadred. Men de bryder snart efter sin Ed og vælger Nordmanden Erik Blodøks til Konge. Ogsaa senere er Wulfstans Sympatier hele Tiden hos Olav Kvaaran og hans Æt, der fremdeles herskede i Dublin. Han sagdes at staa i hemmelig Forbindelse med sine Landsmænd i Landflygtigheden (d. e. med de hedenske Nordmænd i Dublin) og tilsidst blev Kong Eadred nødt til at sætte ham fast og holdt ham i Fangenskab i to Aar. Men endelig i 954 slap han ham ud igjen og gav ham et nyt Bispesæde i Dorchester. Det har vakt Forundring baade i gammel og i ny Tid, at Hovedet for Northumberlands kristne Kirke foretrak de hedenske Vikinger fremfor de kristne Konger af Alfred den stores Æt, ja at han end ikke skyede Troskabsbrud og Edsbrud for paany at bringe Nordboerne til Magten. Vi har ingen Grund til at tvivle paa Wulfstans Kristendom og Gudfrygtighed. Symeon af Durham ved at fortælle om det nære Venskab mellem ham og den hellige Dunstan og siger, at han var ivrig for at øge sin Kirkes Magt og Rigdomme. Men Erkebiskopen af York havde, tror jeg, under Kongerne af Ivars Æt en meget friere og mægtigere Stilling end under de engelske Konger. Han havde i sin Magt at holde de kristne Indbyggere i Tømme og gjøre dem til lydige Undersaatter og han blev rigt lønnet for sin Troskab. Bl. a. fik Erkebiskopen Lov til i stor Udstrækning at øve Myntret. Der er i England fundet en hel Række Mynter, som ikke kan være yngre end fra omkring 950 og som vistnok er præget af Erkebiskoperne i York. Paa Forsiden læser vi SC PTR MO (d. e. *Sancti Petri moneta* „den hellige Peters Mynt"); paa Bagsiden læses Byen Yorks Navn. Paa disse Mynter ser vi ogsaa Billeder bl. a. af et Sverd, Kongemagtens Symbol, Tors Hammer, Hedenskabets

Symbol, et Kors og en Mitra eller Bispehue: et merkeligt Vidnesbyrd om det Kompromis, som i York var sluttet mellem Hedenskab og Kristendom, mellem Kongemagt og Geistlighed.

Dette i Historiens Aarbøger enestaaende Forbund mellem Asatroen og den katolske Kirke skyldes vistnok for en stor Del Ivarsættens diplomatiske Dygtighed. Dens Medlemmer havde alle udprægede Evner og Lyst til at underhandle og slutte Forbund. Fra næsten hele Nordboernes Verden i Vesterlandene fik Olav Kvaaran Hjælp, da han vovede Slaget ved Brunnanburh. Olav Kvaaran og hans Slægt var i det hele udprægede Kondottierer. Deres Magt var en Følge af Tidens evige Krige; de holdt sig oppe ved sin Dygtighed, men ikke mindre ved List og Troløshed. „Den gamle Ordbryder" kalder Brunnanburh-Kvadet Olav af Dublin og ikke mindre troløs og upaalidelig var hans Navne Olav Kvaaran. Ætten maa dog ogsaa ha eiet mange glimrende personlige Egenskaber. Af Ydre har de visst været vakre og høivoksne. Om Gudrød Olavssøn fortæller Aarbøgerne, at han var „en meget fager og godt udseende Mand". Ingen nordisk Konge i Vesterlandene har i Sagaerne saa stort et Navn som Olav Kvaaran. Dette kan ikke skyldes hans Magt, som overgikkes af mange andre Konger, men maa skyldes hans egen Personlighed og ikke mindst kanske hans Kjærlighed til Digtning. Han er den eneste Konge i Vesterlandene, om hvem vi ved, at han i sin Tjeneste har havt en islandsk Hirdskald. „Landnaamabok" fortæller nemlig om Torgils Orraskald, at „han var med Olav Kvaaran i Dublin". Af denne Skalds Digte kjendes intet; men deraf tør vi vel slutte, at hans Virksomhed falder i Vesterlandene, ikke i Norden. Ivarsætten eiede ogsaa, som vi har hørt, hele Tidens gjærende Uro. Ikke tilfredse med

hvad de engang havde vundet higede de stadig mod nye Æventyr. Det evig skiftende, lunefulde Hav er deres rette Hjem. Did vender de helst tilbage ligesom Gudrød Sigtrygssøn, som ikke holdt ud mere end fire Dage hos Kong Æthelstan, men „søgte ud til sine Skibe, den gamle Sjørøver, som en Fisk, der ikke kan leve uden i Vandet“. Dette er kanske ogsaa Grunden til at de ikke formaaede at holde fast ved det engang vundne og at de lagde Planer, som i Tankerne saa vældige ud, men som, naar de skulde udføres, skrumpede ind til næsten intet. I Kampen mod de dygtige Konger af Alfred den stores Slægt, Mænd med seig Udholdenhed og med Syn for det opnaalige, formaaede de ikke i Længden at holde sig.

Efter Seiren ved Brunnanburh maatte det være klart for enhver, at det nordiske Vælde i Nordengland snart vilde være tilende. Endnu en Tid søgte dog Olav Kvaaran at gjøre Englænderne Herredømmet stridigt. Efter Kong Æthelstans Død i 940 herskede han og et Par andre Medlemmer af Slægten i et Par Aar i Northumberland som Samkonger, ja han opnaaede endog at blive anerkjendt af Kong Eadmund og at faa Wætlingastræt fastsat som Grænsen mellem de to Riger. Men alt i 944 blev Olav Kvaaran og Ragnvald Gudrødssøn fordrevne. I 948 brød Northumberne atter sin Ed til den engelske Konge og valgte Erik til Konge. Denne Konge, hvem vi ogsaa kjender fra Mynter, som ligner Olav Kvaarans og paa Forsiden har Indskriften *Ericus Rex* og paa Bagsiden Byen Yorks Navn, er visselig ingen anden end Harald Haarfagres Søn Erik Blodøks, hvis Herredømme i York ogsaa Sagaerne kjender. Erik var dog ikke længe Konge i York. Northumbrerne blev bange for Kong Eadred og forjog Erik alt samme Aar. Men snart efter var den altid rastløse Olav Kvaaran

Erik Blodøks i York.

igjen paafærde. Med Hjælp fra Skotland trængte han ind i Northumberland og gjorde sig til Herre ialfald over den nordlige Del af Landet, men blev paany fordrevet i 952 og drog til Dublin for aldrig mere at vende tilbage til England. Erik blev da paany Konge — det synes, som om han har maattet hylde den engelske Konge som sin Overherre — og herskede indtil omkring 954, da Northumberne jog ham bort og tog Eadred til Konge. Om Eriks videre Skjæbne hører vi baade gjennem Sagaerne og gjennem engelske og irske Kilder. — Efter at være fordrevet drog han, fortæller Sagaerne, først til Orknøerne og derfra til Suderøerne. Her var der mange Vikinger og Hærkonger, som slog sig i Følge med ham. Med disse drog han først til Irland og fik der den Hjælp, han kunde; derfra drog han først til Wales og herjede og kom siden til England, hvor han faldt i Kamp mod en Underkonge ved Navn Olav. Fra en irsk Saga ved vi, at der netop ved denne Tid var en Konge over „Øerne“ (d. e. Suderøerne) med det sjeldne Navn Erik *(Eiric)*, som stod i Forbund med Dublins Høvdinger.*) Engelske Krønikeskrivere fortæller, at han flygtede til det nordvestlige England, men forraadtes af den saksiske Heahgerefa Osulf og blev dræbt af en Vikingehøvding ved Navn Maccus Olafssøn.

Erik har, tænker jeg, gjenoptaget sin Faders Planer om at udstrække Norges Herredømme til de skotske Øer og helt ned til Suderøerne og Man. Han har gjort sig til Konge over Øerne og fordrevet den herskende Kongeslægt. Men denne har forbundet sig med en Høvding paa det nærliggende engelske Fastland og tilsidst

*) Sagaen om Cellachan af Cashel nævner ved Aar 954 *Eiric ri na n-Innse* „Erik Øernes Konge“ i Forbund med Sigtryg af Dublin.

opnaaet at overvinde og dræbe Erik. I Kongeætten paa Man fandtes nemlig i anden Halvdel af det 10de Aarhundred baade Navnet Olav og det sjeldne *Maccus,* som er en Forvanskning af Navnet *Magnus* (efter Karl den store eller *Karolus magnus)*; Navnene *Maccus* og *Magnus* brugtes, saa vidt jeg ved, kun i de nær forbundne Vikingenybygder i Limerick og paa Man og Hebriderne.

Saaledes endte da den sidste Vikingekonge i Northumberland i aaben Kamp paa ægte Vikingevis. Landet vandt aldrig mere sin Selvstændighed tilbage, men blev styret af Jarler, som dog ofte var næsten uafhængige. Og naar mere end et halvt Aarhundred senere Svein Tjugeskjæg og Knut kunde vinde England og grundlægge et dansk Vælde der, da skyldtes dette ikke mindst, at Dansker og Nordmænd i Northumberland fremdeles talte sit nordiske Sprog, havde sine egne Love og Indretninger og ikke havde glemt sine nordiske Stammefrænder.

Drager vi fra York mod Syd, vil vi i Nottinghamshires Fabrikdistrikter, mellem Derbyshires Aaser, i Leicestershires kvægrige Bygder og især i det frugtbare Lincolnshire i Sprog og Stedsnavne finde flere Femborgene Minder om vore Forfædres Herredømme end kanske noget andet Sted i England. I disse Egnes gamle, muromkransede Stæder har engang nordiske Høvdinger hersket. Fra Cambridge i Syd til York i Nord laa der en Række Borge, eller rettere — efter Ordet „Borgs“ nuværende Betydning — en Række muromgivne og til Fæstninger omdannede Stæder, som var de vigtigste Støttepunkter for Nordboernes Magt i Mellemengland. Blant disse Stæder maa især nævnes Lincoln, Nottingham, Derby, Leicester og Stamford, som med omgivende Landomraade udgjorde de saakaldte „Femborge“.

Disse var alt omkring 880 i Nordboernes Vold, som omdannede de gamle angelsaksiske Stæder til faste Borge, hvorfra de heherskede det omliggende Land. I Femborgene herskede ingen Konge; de dannede en aristokratisk Forbundsfristat i mange Stykker lig den islandske. Allerede i 917 og 918 skal Lady Æthelfled ha faat Derby og Leicester i sin Magt og faa Aar efter blev Kong Eadward Herre over Cambridge, Stamford og Nottingham. Et Herredømme mere end i Navnet kan dog dette ikke ha været. Ti i 940 sluttede Femborgene sig til Olav Kvaaran og først i 941 fik Kong Eadmund virkelig undertvunget de fem Stæder. Af et samtidigt Digt, som besynger Kongens Heltedaad, kan vi se, at Nordmænd og Dansker her ligesom ellers i Nordengland boede Side om Side, men at Nordmændene dog i den senere Tid havde været det herskende Folk. Det heder i Digtet:

„Her Eadmund Konge, Anglers Drot,
Slægtens Skjærmer, sverdvendt Mercia,
daadsterke Drot, saalangt Dore skiller
Hwitwells Dør og Humberaaens
Bølgestrøm bred: Borge fem,
Leicester og Lincoln tillige,
Stoningaham og ligesaa Stamford
med Derby tilsammen. Daner var fordum
under Nordmænd i Nød kuet
i Hedningers haarde Fængsel
i lange Tider, indtil dem løste
paa hæderfuld Vis Heltes Skjærmer,
Eadwards Ætling, Eadmund Konge.“ *)

*) Dore nævnes som Grænseelv mellem Mercia (Derby) og Northumberland. Whitewell ligger ikke langt borte, ligesaa ved Grænsen. Snotingaham, d. e. Nottingham. Jfr. Steenstrup, Normannerne III, 80 f., hvor dog Digtet forklares paa en anden Maade. Jeg har imidlertid oversat det (med Hjælp af Steenstrups Oversættelse) efter en nyere og bedre Udgave, Two of the Saxon Chronicles, ed. Earle, S. 110.

Fra denne Tid ophørte Femborgenes ydre Selvstændighed. Men de beholdt længe sit Selvstyre i det indre og sin Forbundsorganisation. Ja endnu i Slutningen af det 13de Aarhundred er der i en By som Stamford Spor af den gamle norrøne Forfatning.

Vikingeriger i Wales.

Ogsaa i andre Dele af det nuværende England saavel som i det keltiske Wales har der engang været nordiske Nybygder, saaledes paa den store Ø lige udenfor Nordvestspidsen af Wales, som nu kaldes med sit nordiske Navn Anglesey*), men hvis kymriske Navn er Mon eller Mona.

Vikinger især fra Man og Hebriderne havde i lang Tid herjet i disse Farvande, da Kong Eadgar af England, som stadig førte Krig med Waliserne, i 962 kom med en angelsaksisk Hær og paa Anglesey bosatte nordiske Mænd, som forblev dér til Spot for Landets egne Indbyggere. En Tid synes Øen at ha staat under Kongerne af Man. Ti Kong Gudrød af Man underlagde sig i 970. Anglesey. Ogsaa omkring Anglesey er der et Par smaa Øer og Holmer, der bærer nordiske Navne — som Priestholm og Skerries — og vidner om at der her indesluttet mellem en kymrisktalende Befolkning længe maa ha levet Mænd, som talte norrønt Sprog. Maaske har disses Efterkommere endnu levet, da Magnus Barfod for en kort Stund vandt Angelsey og søgte at gjøre Øen til en Del af sit store Vesterhavsrige. Ogsaa andre Steder i Wales eller Bretland, som vore Forfædre kaldte det, har der i gammel Tid været nordiske Nybygder. Den romantiske Jomsvikingasaga fortæller saaledes, at den navnkundige danske Vi-

*) Sidste Led er *ey* „Ø"; første Led er maaske *ǫngull*, m. „Fiskekrog, Angel". Navnet betyder ikke „Anglers Ø". Den kaldes i Sagaerne *Ǫngulsey*, hvilket til Nød kunde betyde „Anglerens Ø", men ikke „Anglernes Ø".

king Palnatoke blev gift med Oløf, en Datter af Jarl Stefner af Bretland, hvis Fosterbroder bar Navnet Bjørn den bretske. Om disse Nybygders Historie ved vi dog for lidet til at jeg her skal gaa nærmere ind derpaa.

Vikinge-nybygd i Chester.

Til Wales hørte oprindelig en By, som i Middelalderen var en af Englands rigeste Stæder, nemlig Chester. Intet Sted i Europa kan Fantasien som her eller i Brügge i Flandern danne sig et levende Billede af Menneskenes Liv for fem til seks Aarhundreder siden. Det engang romerske Chester var siden Hovedstad i det walisiske Smaarige Gwynedh. Men Byen blev i 838 grundig ødelagt af den vestsaksiske Konge Egbert og laa nu øde i mere end femti Aar, indtil Vikingerne i 894 satte sig fast i den sterke Fæstning.*) Om Chesters Historie i den følgende Tid ved vi kun lidet. Byen synes stundom at ha været i Angelsaksernes bl. a. i Lady Æthelfleds Magt, stundom i Vikingernes og stundom i de walisiske Smaakongers Magt. Først i anden Halvdel af det 10de Aarhundred synes Chester for stedse at være kommet under den engelske Krone; men endnu i 980-Aarene blev Byen hærjet af norske Vikinger. Mange Stedsnavne, især paa den Halvø, som stikker ud mellem Dee og Mersey, vidner om at der omkring Chester engang har været en nordisk eller snarest en norsk Nybygd.**) Ved Thingwell i Cheshire og Thingwell seks engelske Mil øst for Liverpool holdt disse Nybyggere sine Ting. Af andre Stedsnavne kan jeg nævne *Aculvestun* og *Kelesbe* (nu Helsby, i nordøst for Chester).***)

*) Den angelsaksiske Krønike siger udtrykkelig, at Chester i 894 laa øde.

**) Da de Vikinger, som kom til Chester, næsten altid hørte hjemme i Irland eller paa Man og Hebriderne, maa de, tror jeg ha været Nordmænd.

***) De to sidste Navne er fra Domesdaybogen.

Næppe i nogen anden Del af England er der saa mange Minder om vore Landsmænds Nybygder paa de britiske Øer som i Westmoreland og Cumberland. Westmoreland var en Del af det northumbriske Rige. Cumberland, hvor Befolkningen endnu i det 13de Aarhundred talte Keltisk, hørte til det britiske Rige Strathclyde, som mod nord strakte sig helt ned til Firth of Clyde. Det stod under egne Konger, som dog i 925 maatte hylde den engelske Konge som sin Overherre. Cumberlands Konger stod ved denne Tid i nært Forbund med Kongerne af York og modtog stadig flere og flere norske Nybyggere, som kom fra Irland og Hebriderne. Derfor hjemsøgte Kong Eadred Cumberland med Krig og gav det i 945 som Len til Kong Malkolm af Skotland. Om Cumberlands Historie i de følgende halvandet hundrede Aar, indtil William Erobrerens Søn William Rufus i 1092 indlemmede det i sit Rige, ved vi næsten intet. Northumbriske Jarler som Sivard († 1055) og Gospatric (Jarl fra 1067) synes at ha havt Magten i Dele af Landet. Cumberland

En stor Del af Høvdingerne maa i det 10de og 11te Aarhundred ha været af norsk Byrd. Ti i et nylig opdaget Brev fra Jarlen Gospatric nævnes som kumbriske Høvdinger fra Kong Eadreds Dage (947—955) Melmor (et keltisk Navn), Thore og Sigulv. De største Jordeiere i Landet paa Jarlens egen Tid var — foruden hans egen Søn Valtjov — Thorfynn Mac Thore (Torfin Toressøn), Vigande, Vibert og Knut.*) Cumberland har saaledes aldrig været et uafhængigt Vikingerige; men dog synes Befolkningen her længere kanske end i nogen anden Del af England at ha talt nordisk Sprog og at ha lydt under nordiske Love.

*) Trykt i Scottish Historical Review I, S. 62 ff. Wygande er oldn. *vigandi* „Drabsmand, Stridsmand". Walltheof og Wyberth er angelsaksiske Navne.

Det lille Omrids, jeg i det foregaaende har givet af de danske og norske Vikingenybygders Historie i England, gjør langtfra Krav paa at være udtømmende. For alle Enkeltheder henviser jeg til Johannes Steenstrups udmerkede Arbeide „Normannerne"; dér vil De ogsaa kunne finde en udtømmende Skildring af de senere Vikingetog og af Sveins og Knut den stores Erobring af England, hvorom jeg i det følgende ikke kommer til at tale. Mit Maal er at søge at give et Billede af Livet i de engelske Vikingenybygder, af Bosættelse, Samfundsforhold, Statsforfatning, Gudstro, Sprog og lignende. Meget kommer til at blive Gjætning alene; men Billedet vil dog, haaber jeg, i Hovedsagen blive overensstemmende med Virkeligheden.

Domesday Book.

Min Hovedkilde er ved Siden af gamle Breve og Love især i angelsaksisk Sprog „Domesday Book". Julen 1085 bar William Erobreren sin Krone i Glocester og havde dér „dybe Samtaler" med sine vise Mænd. Som en Frugt af disse Samtaler sendte Kongen rundt i hele England sine Mænd for i hvert Shire, hvert Hundred, hver By og hver Landsby at samle Oplysninger om Eiendomsforhold, Skatteforhold, gamle Vedtægter og hævdvundne Rettigheder. William havde jo erklæret sig for øverste Herre over al Englands Jord og vilde derfor faa en Oversigt over denne. Sendebudenes Indberetning foreligger i to tykke Bind, som endnu findes og som alt hundrede Aar efterat de udarbeidedes fik Navnet „Domesday Book".

Dette mægtige Vidnesbyrd om den normanniske Erobring er nærmest en Fortegnelse over Kronens Indtægter og Eiendomme og den Maade, hvorpaa de forskjellige Gaarde holdes i Len, direkte eller indirekte under Kronen. Disse Opregninger er, hvor tørre de end kan synes at være, en uudtømmelig Fundgrube.

De giver os et enestaaende Billede af England paa William Erobrerens Tid, af Brydningen mellem den gamle og den nye Tid, mellem det nedarvede angelsaksiske Styre og det nyindførte Lensvæsen, af Landets Bebyggelse, Byernes Styre, Bondens Stilling, Haandverk, Handel, Kirker, Klostre og meget andet. De tillader os ogsaa at se tilbage i Tiden, hinsides Domesdaybogen; de giver os et Indblik i det angelsaksiske Samfund og i det hele i England før Erobringen, saa at en af det nulevende Englands første Retshistorikere, *Frederic Maitland,* har kunnet kalde et af sine Verker „Domesday Book and Beyond". Endog om de gamle Vikingenybygder i England giver Domesdaybogen os vigtige Oplysninger. Gjennem Stedsnavne og Personnavne kan vi følge den nordiske Bebyggelse; gjennem nordiske Navne paa Landdistrikter, Byombudsmænd, Klasser af Bønder, Maal, Mynt og meget andet kan vi danne os et Billede af Samfundsindretning og Samfundsforhold, Handel og Skibsfart i disse Egne. Næppe noget Land eier helt ud et Sidestykke til Domesday Book med dens Omfang og mangesidige Indhold. Et Verk, som i mange Henseender kan sammenlignes med Domesday Book og som maaske er opstaat under Indflydelse deraf, er den danske „Kong Valdemars Jordebog", der paa Opdrag af Valdemar Seier blev skrevet i 1231. Men ligesom Domesday Book spænder over et større Landomraade, saaledes er den ogsaa til sit Indhold rigere og mangesidigere.*)

Intet Sted i England har Folkeblandingen været større end i de Egne, hvor Dansker og Nordmænd i det 9de og 10de Aarhundred satte Bo. I Vikingehæren,

*) Den nordlige Del af Northumberland og Cumberland, som endnu stod under Skotland, er ikke taget med i Domesday Book; det samme er Tilfældet med et Par andre Landskaber.

som i 860 og 870-Aarene vandt Mellem- og Nordengland, var Danskerne de talrigste. Men sammen med dem var der mange Nordmænd og vel ogsaa Folk fra Svealand og Gøtaland, for ikke at tale om Gotland, hvis Indbyggere fra gammel Tid synes at ha drevet Handel paa England. Vi finder jo ogsaa Mænd baade fra Svealand og Gøtaland blant de islandske Landnaamsmænd og Florence af Worcester fortæller, som før nævnt, at der i Vikingehæren foruden Daner og Nordmænd ogsaa var Svear og Gøter. I Følge med Vikingehæren og Lodbrokssønnerne var der ogsaa, har vi hørt, mange vilde og vel delvis endnu hedenske Friser; ti Ragnar Lodbrok og dennes Fader synes at ha havt et Rige i Frisland.

Vikingehæren holdt til baade i Nordfrankrig og Nederlandene og i England. Dens egentlige Hovedkvarter var i Egnene ved Rhinens, Maas's og Scheldes Udløb; derfor kalder ogsaa nordengelske Krønikeskrivere de Vikinger, som først vandt York, for „Mændene fra Schelde“ *(Scaldingi)*. Med Vikingehæren kom der da mange Mænd af frankisk Herkomst til England; Symeon af Durham nævner saaledes udtrykkelig, at Vikingerne ved en Kamp i 884 „efterlod de Fanger, som de havde taget i Frankrig“.

Stedsnavnenes Vidnesbyrd om Danskers, Nordmænds og Svenskers Bosættelse i England.

Fra omkring Aar 900 kom der en ny Strøm af Nordboer skyllende ud over England. Denne Gang var Hovedmængden Nordmænd; de kom dog som oftest ikke lige fra Norge, men fra Nybygderne paa den anden Side af den irske Sjø og fra Man og Hebriderne, ja endog fra Nord-Skotland og fra Nybygderne i Wales. Nordmænd og Dansker optraadte, som jeg alt før har nævnt, i første Halvdel af det 10de Aarhundred i Fællesskab under Førere af Dublinkongernes Æt. I Femborgene og i Northumberland har de, synes det, boet

Side om Side uden Fiendskab, om end det gamle Digt i Anledning af at Kong Eadmund vandt Femborgene tydeligt siger, at Danerne paa den Tid stod under Nordmændenes Herredømme. Kun i de fra Irland befolkede Landskaber Cumberland og Westmoreland har der boet flere Nordmænd end Dansker; ellers er det som oftest umuligt efter Stedsnavnene at sige, om der i de forskjellige Bygder har boet hovedsagelig Nordmænd eller Dansker. Et Gaardnavn som *Normanebi* eller i ældre Form (hos Symeon) *Northmannabi* (d. e. *Norðmannabýr* „Nordmændenes Gaard"), der forekommer 16 Gange i Yorkshire og Lincolnshire, viser vistnok, at her engang har boet Mænd af norsk Herkomst, ligesom *Danebi* og *Denebi* vidner om dansk Bebyggelse. I angelsaksisk Heltedigtning fra Folkevandringstiden kaldes Danerne *Sædene* „Sjødaner"; dette gamle Navn finder vi igjen i *Sedenefeld* i Derbyshire. Om svenske Nybyggere i England er der naturligvis meget faa Minder. Det halvt engelske Stedsnavn *Suedestuna* i Norfolk betyder muligens „Svenskerens Tun". De to Bostæder *Goutebi* i Leicestershire, der som første Led har Mandsnavnet *Gautr* eller *Gauti* „den gøtiske", er vel opkaldt efter Mænd, som direkte eller indirekte har været knyttet til Gøtaland. I et Brev fra 970 opføres blant Kong Eadgars Raadgivere eller *ministri* mange Mænd med nordiske Navne. Blant disse er der ogsaa en *Gota*; dette Navn synes derimod ikke at vise hen til Gøtaland, men til Gotland og at kjendetegne sin Bærer som en Mand af gutnisk Æt.

Endnu vanskeligere er det efter Stedsnavnene nærmere at afgjøre, i hvilke Dele af Norge og Danmark de Mænd, som fik Land i England, oprindelig hørte hjemme. Nogle Oplysninger faar vi dog. Naar saaledes tre Gaarde i Lincolnshire bærer Navnet *Hedebi,* ligger

det ikke da nær at slutte, at de har faat Navn efter den store Handelsstad Hedeby i Sønderjylland? Naar vi i Yorkshire finder en Gaard *Helsingetune* og vi i Norfolk finder en anden Gaard *Helsinga,* da tør vi muligens slutte, at de Mænd, som har givet disse Gaarde Navn, har hørt hjemme enten i Helsingland i Sverige eller snarere, at de er kommet fra Helsingborg- eller Helsingøregnen. Helsing betyder dog egentlig en Mand, som bor paa en "Hals". Til Jæderen i det sydvestlige Norge viser muligens Navnene *Clepesbi, Clepesbe* og *Clepesbei* („Kleps Gaard") i Norfolk os hen. Ti Mandsnavnet Klep *(Klypr)* var, saa synes det, i gamle Dage særlig i Brug paa Jæderen. Fra Fjalafylke (sydligst i Firdafylke, hvis Indbyggere blev kaldt *Filir)* er kanske den Mand kommet, som har givet sit Navn til *Filebey* (d. e. *Filabœr)* i Norfolk; mere usikkert er det, om den Mand, efter hvem *Hardingestorp* i Hampshire er opkaldt, er kommet fra Hordaland ved Hardangerfjorden.

Friser og Franker i Vikingernes Følge.

Domesdaybogens Navne viser os ogsaa, at de gamle Krønikeskrivere har Ret, naar de fortæller, at der i Vikingehærens Følge var frisiske Mænd. De fleste norske og danske Stedsnavne i England ender jo paa *-by,* som i gammel Tid kunde betyde baade „Gaard" og „By". Følgelig maa *Frisebi* („Friserby") være nordisk og ha faat Navn efter en Friser, som sammen med Vikingerne kom til England; det samme er Tilfældet med *Frisetorp.* Hele ni nordiske Stedsnavne i Nord-England er sammensat med Folkenavnet „Friser"; dette viser tilfulde, hvilken Betydning Frisland maa ha havt som Udgangspunkt for Vikingetog til England. Langt større end Frislands var dog Frankerrigets og især Frankrigs Betydning for Vikingetiden og dens Kultur. Mange Franskmænd kom baade frivillig og nødtvungne

til England. Jeg skal blot nævne, at de saakaldte St. Eadmund-Mynter, som Nordboerne i 880- eller 890-Aarene lod præge i Østangel, næsten alle paa Bagsiden bærer frankiske eller romanske Myntprægernavne, som Beringar, Dagemund, Fredemund, Milo, Remigius, Robert, Stephan, Wandefred og flere. Vikingerne maa selvfølgelig fra Frankrig ha ført med sig en Række Myntprægere. Denne franske Kulturstrøm har ogsaa sat Spor efter sig i Domesday Book. En Eiendom i Derbyshire og en i Leicestershire heder saaledes *Durandestorp*. I dette Navn er sidste Led *-torp* nordisk; første Led er derimod det romanske Mandsnavn *Durand,* som paa William Erobrerens Tid endnu var i Brug i Østangel og Femborgene.

Stedsnavnenes Vidnesbyrd om Nordmænd fra Irland og med dem kommende irsk Kulturindflydelse i England.

Lærerigere er dog Domesdaybogens og andre Aktstykkers Vidnesbyrd om at Normænd fra Irland og Skotland i det 10de Aarhundred har fæstet Bo i England. Den norske Strøm synes at være kommet over Cumberland. Ti her har den med Nordmændene kommende irske Indflydelse været sterkest. Nordisk, Britisk, Irsk og Angelsaksisk skabte her en merkelig Blandingskultur, hvorom bl. a. det store Kors paa Gosforth Kirkegaard med dets irske Baandslyngninger og dets Billeder fra Asatroen og fra Kristentroen giver Vidnesbyrd. Mænd i Cumberland med nordiske Navne føier ligesom i Vikingenybygderne i Irland sin Faders Navn til sit eget ved at sætte det irske *mac* „Søn“ foran. En Mand paa William Erobrerens Tid kalder sig saaledes *Thorfynn Mac Thore* (Torfin Toressøn). Paa irsk Vis byttes i norske Stedsnavne første og andet Led om. En liden Elv, som oprindelig har hedt *Vatnpollr* kaldes saaledes i gamle Breve for *Pollwathoen.* *) Endnu

*) *Pollr* bruges om en liden, rundagtig Vig, men ogsaa om Indsjøer og Elveudvidelser. De ovenfor nævnte Navne fra Cum-

minder Ireby (et Sogn og en Landsby i Cumberland) om at Nordmænd fra Irland har sat Bo i „Sjøernes Land“.

I Femborgene og især i Yorkshire er der ligeledes mange Spor efter en norsk-irsk Indvandring. Ogsaa her er Ireby et almindeligt Stedsnavn.*) De Nordmænd, som fra Irland kom over til England, maa ligesom Olav Kvaaran og hans Slægt tidligere ha boet i Dublin og Landet deromkring. En Gaard i Yorkshire kaldes nemlig i Domesday Book med det underlige Navn *Finegala.* Dette Navn kan hverken forklares af Nordisk eller af Angelsaksisk. Det er irsk og betyder „Nordboernes Distrikt“ *(Fine na n-Gall).* Saa kaldtes baade af Irer og af Nordmænd Landet nord for Dublin; (Navnet findes endnu). Finegala i Yorkshire har da faat sit Navn af en Mand, som tidligere havde boet udenfor Dublin og som i sit nye Hjem gjerne vilde mindes sin gamle Hjembygd. De Nordmænd, som med Ivars Sønnesønner kom over til York, maa ha været stærkt præget af irsk Kultur og med dem maa ogsaa den irske Indflydelse være kommet til i mangt og meget at sætte Præg paa Northumberland i det hele. Endnu paa William Erobrerens Tid var nemlig irske Navne meget almindelige i Yorkshire, men forekom ikke udenfor dette Grevskab. Det var især kirkelige Personnavne, som viste, at de Nordmænd, som først havde baaret dem, var omvendt til den irske Kirkes Tro, Navne som *Ghilebrid, Ghillemichel, Gillepatric*

berland stammer fra det før nævnte Brev, udstedt af Jarlen Gospatric af Northumberland.

*) Domesday Book opfører i Yorkshire og Lincolnshire 3 *Irebi,* 2 *Iribi,* 1 *Iresbi,* 2 *Iretune* samt 1 *Iretune* i Derbyshire. Første Led er nærmest Mandsnavnet *Íri* „en Irlænder“. Intet med Ire- sammensat Gaardnavn findes i Østangel; her herskede der jo heller aldrig Mænd af Dublinkongernes Æt.

og *Malcolumba.**) Flere af disse irske Navne viser, at deres Bærer ikke kan ha været en almindelig Irlænder, men maa ha været en hiberniseret Nordbo, Navne som *Ghille, Finegal* (d. e. irsk *Finngall* „en Nordmand") og det i Yorkshire almindelige *Glunier.* Dette sidste Navn er det irske *Glúniaran* „Jernknæ"; men dette blev i Vikingetiden aldrig brugt af Irer, kun af Nordboer; Mænd af Kongeætten i Dublin, som egentlig hed *Járnkné* oversatte sit Navn paa Irsk og kaldte sig Gluniaran.**)

Et af de merkeligste af Vikingetidens mange underlige Navne er *Maccus,* der forekommer som Navn paa Vikingekonger fra Man og Hebriderne. Dette Navn er intet andet end en Omdannelse af Magnus, som stammer fra Karl den store *(Car(o)lus magnus).* Alt i det 10de Aarhundred kom Navnet Magnus tillige med Keiserens egentlige Navn Carlus til Irland. Carlus blev brugt af Kongeætten i Dublin, Magnus derimod af de nær forbundne Høvdingeslægter i Limerick og paa Man og Hebriderne. Under Indflydelse vistnok af det i Cornwall brugelige britiske Navn *Machus* blev saa *Magnus* forandret til *Maccus.****) Saaledes er da dette Navn et tydeligt Vidnesbyrd om hvordan i Vikingetiden mange Kulturindflydelser krydsede hverandre og sammen udformede dens eiendommelige Blandingskultur.

---

*) Første Led er det irske *gilla* „Tjener", som sammen med Helgeners Navne danner nogle af de almindeligste irske Personnavne. Det usammensatte *Gilla* brugtes aldrig alene af Irerne, men derimod af Nordboerne der vesterpaa, f. Eks. den norske Konge Harald Gille. *Malcolumba* er det senere Malcolm (d. e. den hellige Columbas Tjener).

**) Gluniaran og Jarngna (d. e. Járnkné) bruges i irske Aarbøger om én og samme Mand.

***) Maccus og Magnus bruges i irske Aarbøger om samme Person og er følgelig samme Navn.

Navnet Maccus kom med Vikinger fra Limerick eller Hebriderne og Man til England. Det forekommer i Domesday Book som Navn paa Mænd i Yorkshire og Lincolnshire; som første Led i Stedsnavne i Østangel findes det alt i et Brev fra 970 Aarene.*)

Vikinger fra Wales, Caithness og Shetlandsøerne i Nordengland.

Disse Vikinger, som i det 10de Aarhundred satte Bo i Nord-England, maa ha faret viden om. Nogle af dem havde før været bosat i Wales eller Bretland, som vore Forfædre kaldte det. Tre Gaarde i Yorkshire og én Gaard i Derbyshire heder nemlig *Bretebi* (d. e. Briterens eller Waliserens Gaard). Endnu flere af de norske Nybyggere i disse Egne maa før ha boet i Skotland og paa Øerne nord for Skotland. Vi mindes jo, at der under Olav Kvaarans Styre var nær Forbindelse mellem Nord-England og Skotland og at der til Kampen ved Brunnanburh ogsaa kom Hjælp fra de skotske Øer. I det 10de og ind i det 11te Aarhundred havde Orknøjarlerne et mægtigt Rige paa Orknøerne og Shetlandsøerne og i Caithness. De oprindelig piktiske Indbyggere i disse Egne kaldtes af Irer og Gæler for Kater, et Ord, som er bevaret i Katanes, vore Forfædres Navn paa Caithness**), og i „Katøerne“ *(Innsi Cat)*, det irske Navn maaske paa Shetlandsøerne. Folkenavnet Kate finder vi ogsaa igjen i mange norsk-danske Stedsnavne i Nord-England, f. Eks. *Catebi, Catefos* o. fl. En Gaard i Yorkshire og to Gaarde i Lincolnshire heder endog *Catenase,* d. e. Katanes, og har tydeligvis faat Navn efter Caithness i Skotland.***) Mindre under-

*) *Macuseige* (oldn. *Maccuseiga)* d. e. „Maccus's Eiendom“, Birch, Cartularium Saxonicum, No. 1128.

**) *Katanes* d. e. Katernes Næs eller Forbjerg; *Kata-* er Genitiv Flertal.

***) *Catenase* er Dativ Ental; Eiendommenes Navne opføres regelmæssig i Dativ.

ligt er det, at en Gaard i Nottinghamshire heder *Scotebi* „Skotlænderens (eller Irlænderens?) Gaard".

Saaledes faar vi da gjennem Stedsnavnene et tydeligt Vidnesbyrd om Vikingetidens brogede Folkeblanding. Vikingetidens Nordboer stængte sig ikke, som mange tror, i Hjemmet og i de fremmede Lande ude fra andre Folk; heller ikke holdt andre sig borte fra dem, saaledes som Tyskerne gjorde fra sine vilde vendiske og magyariske Naboer. Vikingerne optog med Glæde Fremmede i sit Samfund og andre Folk havde intet imod at blande sig med dem. Allerede ved Aar 900 var, siger Krønikeskrivere som William af Malmesbury, Nordmænd og Dansker i Nordengland begyndt at smelte sammen med de angelsaksiske Indbyggere til en Enhed. Der opstod i disse Egne et Blandingsfolk, i hvis Aarer der flød baade engelsk og nordisk Blod, men hvis Sympathier under Kampene i de første femti Aar af det 10de Aarhundred helt synes at ha været paa de nordiske Erobreres Side. Sproget i Nordengland maa ogsaa, skulde jeg tro, være blevet et Blandingssprog. Nordiske Navne antager halvt angelsaksiske Former som *Þurwold* istedenfor *Þorvaldr* (Torvald), *Þurferd* istedenfor *Þorfrøðr*, *Siferth* istedenfor Sigurd, der slet ikke synes at ha været brugt i England. I Breve fra Slutningen af det 10de Aarhundred optræder Mænd med engelske Fornavne og nordiske Tilnavne, f. Ek. *Eadric litle* og *Ætheric þes langa.**) En Mængde Gaardnavne fra Nordengland er ogsaa i sin Form halvt engelske, halvt nordiske, som *Cuningesbi* (af ags. *cyning* = oldn. *konungr* „Konge"). Helt nordisk er derimod

Folkeblanding mellem Nordboer og Angelsakser.

*) I et Brev ang. Medehamstede Kloster i Østangel fra 970- eller 980-Aarene (Birch, Cartularium Saxenicum, No. 1130). Eadric og Ætheric er ags. Navne; *þes* er Genitiv Masc. Sing. af den bestemte Artikel i Ags.; *langa* er derimod nordisk.

det ensbetydende *Coungestorp,* som vel engang har tilhørt en af de danske eller norske Konger i York.

Bebyggelsen i Vikingenybygderne.

Mangfoldige er de Oplysninger, som Navnene giver os om Naturforhold, Bebyggelse, Agerbrug og lignende. De nordiske Navne var jo paa den Tid da Domesday Book blev forfattet endnu unge og havde bevaret sin oprindelige Form, saa deres Betydning ligger klart i Dagen. Almindeligt var det, kan vi se, at Bostederne fik Navn efter de Dansker og Nordmænd, som først blev deres Eiere, og at der til disses Navne føiedes Endelser som *-by* og *-torp,* f. Eks. *Ormesbi* „Ormsby“, *Alebi* og *Aletorp* (af Mandsnavnet Aale) osv. Meget ofte fik de ogsaa Navn efter Naturforholdene paa Stedet. Talende er Navne som *Fors* „Fos“, *Solberge, Kringelforda* „Kringlefjord“, *Scage* (en fremstikkende Odde), *Dritpol, Sourebi* „Sølegaard“, *Abi* „Aaby“ (Gaarden ved en Aa) og mange andre. *Ferebi* („Færgeby“) er Navn paa flere Gaarde i Yorkshire; de har alle ligget ved et Færgested; ti Domesday Book opfører ved dem *passagium* „Færgested“. Ligeledes maa *Schipewic* i Yorkshire ha ligget ved en Vik, hvor Skibe har lagt til; samme Betydning har ogsaa *Scipeleie* (egt. „Leie for Skibe“) i Yorkshire. Tydelig for alle er Betydningen af Navne som *Kirkebi, Crosbi* („Korsby“) o. l. Paa *Hwateaker* i Norfolk (af *hvatr* „rask“) pleiede Kornet tidlig at modnes paa Ageren; i *Aplebi* har der været en Æblehave (en Sjeldenhed i den Tid); *Malteby* (Navn paa 7 Gaarde i Yorkshire og Lincolnshire) vidner om Maltbrygning og *Fiscuic* „Fiskvik“ i Yorkshire om at der paa Gaarden har været rigt Fiske. Paa *Scalebi* (tre Gaarde i Lincolnshire) maa der ha staat en stor Skaale. Paa Gaarden *in Trapum* („paa Trapperne“) i Yorkshire har der vel op til Indgangsporten ført en Stentrappe, medens *Stenweghe* og *Stenweghes*

sammesteds vidner om at der op til Gaarden harført en stensat Vei. Om den første Eiers Syssel og Haandværk vidner endelig Navne som *Farmanesbi* og *Smidesbi.* *)

Hvad jeg her har nævnt, er ikke andet end spredte Eksempler. En fuldstændig Gjennemgaaelse af de engelske Stedsnavne vilde bringe os en Fylde af andre Oplysninger. Derimod kan vi ikke i England som hjemme i Norge eller i Danmark gjennem Stedsnavnene følge Bosættelsens Historie; alle Navne stammer jo fra omtrent samme Tid, fra et Tidsrum paa hundrede eller i Høiden halvandet hundrede Aar og viser saaledes sproghistorisk næsten ingen Forskjel. Bostedsnavne paa *-vin* „Græsgang", som danner nogle af de ældste Gaardnavne i Norge og som der ogsaa er Spor af paa Shetlandsøerne, findes ikke blandt de nordiske Navne i England. Meget gamle er ogsaa mange af de Navne, som ender paa *-heimr* „Hjem". Dette Ord holdt sig dog længer i Sproget ved Dannelse af Stedsnavne end *-vin.* Dog holdt det mod Slutningen af det 9de Aarhundred paa at gaa af Brug og kun faa med *-heimr* sammensatte Navne findes paa Island. Et af de ældste nordiske Bostedsnavne i England maa derfor være det i Domesdaybogen nævnte *Odingehem* i Yorkshire (oldn. *Audingaheimr,* d. e. „Audes Ætlings Hjem"?).**) Mellem de nordiske Stedsnavne i England og dem i Irland synes der merkelig nok at ha været nogen Forskjel. Vistnok kjender vi fra Irland kun faa af disse Navne i deres oprindelige Form. Saa meget

*) Oldn. *farmaðr* = „Kjøbmand", *Smiðr* = „Smed, Tømrer"; begge Ord brugtes dog ogsaa som Personnavne.

**) Gamle Ordformer findes ogsaa i *Rotholfesby* og *Rotholfesbei* i Norfolk. Første Led er Mandsnavnet Rolv, Sagaernes og Eddakvadenes *Hrólfr,* i dettes ældste Form *Hróðulfr.*

kan vi dog, tror jeg, se, at de fleste af dem ligesom de islandske Gaardnavne har endt paa *-staðir* (af *staðr* „et Sted“). I England har derimod de nordiske Stedsnavne som oftest Endelsen *-by,* som vel ofte findes i Norge, men er endnu almindeligere i Danmark. Dette stemmer godt overens med hvad vi ellers ved, nemlig at Vikingenybygderne i Irland blev grundet af Nordmænd, de i England af Dansker.

Vikingetidens Personnavne.

Næsten ligesaa meget kan vi lære af de Personnavne, som findes i Domesday Book og andre gamle Aktstykker og Breve. Menneskenes Navne er i vore Dage Ord, paa hvis oprindelige Betydning ingen tænker. I gamle Dage medførte Navnene altid en Forestilling om deres Oprindelse og Betydning. Naar Barnet fik Navn efter sin afdøde Farfar eller en anden afdød Slægtning, saa fik det samtidig, troede vore Forfædre, den Dødes Aand og Evner i Arv, — en Slags Sjælevandringstro. De fleste Navne havde dengang en for alle let forstaaelig Betydning; de kjendetegnede sin Bærer. De i Norge og paa Island især saa almindelige Navne som Torgils (d. e. Tors Gidsel), Torstein, Torgny osv. vidner om Torsdyrkelse; om Odinsdyrkelse vidner det sjeldne danske, især jydske Navn Odinkar, medens svenske Navne som Frøivid og Frøistein viser, at Frøi i Sverige var den mest dyrkede Guddom. Disse Menneskenavne, der som første Led har en Guds Navn, var næsten ukjendte før Vikingetiden, men hørte i denne Tid til de mest almindelige. De synes at vidne om at der ved Vikingetidens Frembrud er indtraadt et nyt Tillidsforhold mellem Mennesker og Guder. Andre Navne, som ogsaa hører til de hyppigste, vidner om at Strid og Kamp endnu var vore Forfædres kjæreste Syssel, nemlig de Navne, der som første Led har et Ord for Kamp, f. Eks. Gunnar, Gunnfast, Bodvar, Bodhild, Styr-

kar og Styrbjørn.*) Om Styrke og Mod som om Kamp og Strid vidner ogsaa Navne som Ulv, Bjørn og Ravn og de mange med disse Kampens Dyr sammensatte Personnavne.

Nordiske Personnavne, som kun bruges i Vesterlandene.

I endnu høiere Grad end om disse almindelige Vikingetidens Navne gjælder det om nordiske Navne i England, at de giver os et Indblik i Tidens Tanker, Følelser og hele Liv. Ti Navnene er Børn af sin Tid; de gjenspeiler ikke alene Menneskenes Idealer og Gudstro, men ogsaa deres Yrke og Sysler. Om Vikingeliv og Vikingefærder giver især mange af Navnene i Vikingenybygderne der vesterpaa os Vidnesbyrd. Her møder vi da først og fremst selve Ordet „Viking" brugt som Mandsnavn (baade som første Led i Gaardnavne, 12 i Tal, og som endnu brugeligt Navn paa William Erobrerens Tid). Saa kan nævnes en Række Navne, som for Størstedelen er dannet i Løbet af Vikingetiden og viser hen til forskjellige Slags Vikingefærder, f. Eks. Sumarlide „en Sommerfarer", d. e. en Mand, som drager paa Viking om Sommeren, men om Vinteren sidder i sodet Hal**), *Westlede* „en Vesterlandsfarer"***), *Irfara* „en, som farer paa Irland". I Irland brugtes af tilsvarende Navne ogsaa *Eyfara* „Øfarer", d. e. en som farer mellem Øerne (ell. Suderøerne). Merkeligst af alle disse Vikingenavne er kanske „Væ-

*) Gunnar osv. er sammensat med *guðr* (Gen. *gunnar)* „Strid, Kamp"; Bodvar og Styrkar med de ensbetydende *bǫð* (Gen. *bǫðvar)* og *stýr* (Gen. *stýrjar).*

**) Sumarlide var især almindeligt paa Hebriderne og i Skotland, hvor det endnu er i Brug. Modsætningen *Vetrliði* „Vinterfarer" har jeg ikke fundet i England; dette Navn var derimod almindeligt i Norge.

***) Dette typiske Vikingenavn *(Vestliði)* findes kun i Gaardnavne som *Westledebi*; som Personnavn var det alt uddød paa William Erobrerens Tid.

ring" *). Saa kaldtes som bekjendt Nordboer, som tjente i Keiserens Livgarde i Konstantinopel. I Formen „Varjag" brugtes dette Ord i Rusland som et Fællesnavn paa Vikingerne. Det samme Ord maa ogsaa ha været brugt i Vesteuropa — om som Navn paa Mænd, som havde tjent i Østerlandene eller som Betegnelse for Vikinger i det hele, ved jeg ikke. Navne som *Weringheseta* i Suffolk og *Wara(n)gebi* i Lincolnshire synes ialfald som første Led være sammensat med „Væring".

Om Handel og Skibsfart vidner ogsaa mange Navne. Vikingetidens Mænd var jo uforfærdede og dygtige Kjøbmænd, hvis Handelsfærder gik fra Spanien til Nowgorod og Konstantinopel. Intet Under, at „Farmand" og *Copman* (angelsaksisk Skrivemaade for *kaupmaðr* „Kjøbmand") hørte til de almindeligste Navne blant Nordboerne i England. Underligt er et Ord som *félagi* „Kompagnon, Fælle" brugt som Navn *(Felaga)*. Paa Bondens Syssel peger andre Navne som Bonde (endnu paa Domesday Books Tid et overmaade almindeligt Navn) og *Leising* (oldn. *leysingi* „frigiven Træl"). Om Tjeneste i Kongens Hird vidner *Huscarl,* der paa William Erobrerens Tid brugtes som Mandsnavn; det blev vel indført med Knut den stores Thingemanlid. Om Stillingen som Dommer og Ombudsmand i Byerne vidner *Lagman* („Lagmand"), der i Nord-England ligesom i Kongeslægten paa Man ogsaa brugt som Mandsnavn. I det hele gjælder for Middelalderen, at den gjennem Navnet søgte at præge Manden. Derfor brugte den ogsaa oprindelig Tilnavne som Egennavne. Vi finder da ved Siden af de før nævnte andre betegnende Navne som *Lambecarl* „Lammekarl" og

*) Oldn. *farmaðr* betegner en, som drager paa Handels- og Sjøfærder. Det findes bl. a. som Navn paa flere Myntprægere i Dublin og Nord-England.

*Sugga**). Blant andre Navne, som ikke kjendes fra de nordiske Lande, kan nævnes *Fræna* (af *fránn* „skinnende“) og *Eincund* (jfr. oldn. *einkunn* „Merke, som sættes paa Dyr“). Mange og merkelige er i dėt hele de Navne, som brugtes af Nordboerne i Vesterlede. De giver os ligesom et Indtryk af Tidens gjærende og skiftende Liv og synes at vidne om at der i Nybygderne dér vesterpaa under Indflydelse fra Asatro og Kristendom og fra engelsk, fransk og irsk Kultur holdt paa at udvikle sig en ny og eiendommelig Vikingekultur.

Da Vikingerne først vandt fast Fod i England, var de troende Asadyrkere, som med Odins Ravnebanner varslende Seir i Spidsen for Hæren gik i Kampen. Visselig gik Kong Guttorm i Østangel og Lodbrokssønnen Halvdans nærmeste Efterfølgere i Northumberland over til Kristendommen; men Mængden af Nordboerne vedblev dog at blote til sine hedenske Guder og i Dublinkongerne af Ivars Æt fik de paany hedenske Konger. Endnu ved Midten af det 10de Aarhundred var Asatroen en levende Magt i England. Det gamle Kvad om Kong Eadmund, som i 942 sverdvandt Mercia, kunde derfor med fuld Ret sige, at de fem Borge „i lange Tider havde været ufri Fanger i Hedningefængsel“ og Kong Eadred kunde, da han i 954 endelig havde undertvunget Northumberland, i sine Breve kalde sig „Angelsaksernes Konge, Northumbrernes Imperator og Hedningernes Styrer“.

Knut den mægtige forbyder i sine Love alt Hedenskab. „Hedenskab er det,“ siger Loven, „at Folk dyrker Afgudsbilleder og hedenske Guddomme, Solen eller Maanen, Ild eller Flod, Kilder eller Stene eller nogen Slags Træer eller paa nogen Vis giver sig af med Trol-

*) „Sugga“ bruges i norsk Folkemaal dels om en Purke, og dels om en senfærdig Person.

domskunster eller Mordverk eller ved Offer eller Blot udfører noget af den Slags Gjøgl." Det er ganske den samme Skildring, som alt Grækeren Prokopios i det 6te Aarhundred har givet af de nordiske Folks Hedenskab. Og dog udviklede, maa vi tro, Asatroen sig netop i Vesterlandene til den Vikingereligion med Valhaltroen som Midtpunkt, som vi kjender fra Eddadigtene.

Odin og Tor var ogsaa der vesterpaa de høieste Guddomme. Dog maatte Odin som Krigsgud dele Magten med den ældgamle Tyr, som før Odin svang sig iveiret havde indtaget den første Plads i Gudernes Kreds. Ved „Odin og Tor, mine mægtige Guder", sværger Olav Bald, en af Kong Ragnvalds Mænd. Baade Odins Ravn og Tors Hammer findes afbildet paa de Mynter, som Kongerne af Ivars Æt lod præge i York. Om Guden Tors Dyrkelse blandt Nordboerne i England vidner foruden de mange med Tor- sammensatte Personnavne Stedsnavne som *Toreswe* (d. e. Tors *vé* eller Helligdom) i Lincolnshire og det som det synes ensbetydende *Torvei* i Bedfordshire.*) Om Odin ligeledes mindes i noget Stedsnavn, er vanskeligt at sige. Ti Odin kan i Navne let forveksles med Mandsnavnet Audun.**) Odinsdyrkelsen havde dog dybe Rødder i Northumberland. Endnu midt i det 11te Aarhundrede levede han i Folketroen og dettes digtende Fantasi evnede at skabe nye Odinsoptrin. Ja helt ned i forrige Aarhundred sang Mænd fra Byen Hawick (i Roxburgshire) i sin gamle Slagsang: „*Teeryebus ye Teer ye Odin,* Tyr hjælp os! hjælp Tyr! hjælp Odin!"***) Det er saaledes

*) *Torvei* (Dativ Ental?) er Navn paa fem Gaarde i Wilge Hundred i Bedfordshire. Disse har vel i hedensk Tid udgjort én Eiendom, som har tilhørt Torstemplet.

**) Muligens betyder *Odenhou* i Herfordshire „Odins Haug" og betegner en til Odin viet Tinghaug.

***) Jfr. Stephens i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1875, S. 114.

ikke let at se, hvilken af de to Guder Odin eller Tor i Nord-England var den mest dyrkede og den, som sattes øverst. I Eddadigtene er Odin den øverste Guddom, Guders og Menneskers Herre. Men i Upsala, hvor gammel Skik bedre havde holdt sig, var Tor ifølge Adam af Bremen, „den mægtigste af Guderne", hans Billedstøtte stod i Templet opstillet i Midten med Odin og Frøi paa hver sin Side. Ogsaa i Dublin var Tor den mest dyrkede Gud. Tors Ring laa i Gudehovet der; lige nord for Byen var Tors hellige Lund og en Haug (Tinghaugen?) var indviet til ham; Dublins Konge kaldtes af Irerne „Tors Fyrste" og dets Indvaanere „Tors Stamme". Det ligger derfor nær at slutte, at den dublinske Kongeæt ogsaa i York har dyrket Tor som sin særlige Gud mere end Odin; sikkert er dog dette ikke.

Ogsaa sine andre Guddomme førte Vikingerne med til England. De dyrkede Frøi og andre Vaneguder. I Norfolk er der en Gaard, som i Domesday kaldes *Wanelund*. Den maa engang ha været et Midtpunkt i Bygden; ti efter den har det omgivende Herred faat Navn. Navnet „Wanelund" er sikkert nordisk; sidste Led er vort „Lund". Første Led kan ikke være andet end Gudenavnet Vaner; i nordisk Sprog har Stedet været kaldt *Vanalundr*. I hedensk Tid dyrkedes jo Guderne ofte i hellige Lunde og under hellige Trær og særlig da Jordens og Grødens velsignelsesbringende Guddomme Vanerne, hvis Dyrkelse lige fra de ældste Tider synes at ha været knyttet til Lunde og Indsjøer*). Ogsaa om Frøi er der Minder i England; Gaarden *Frenesse* („Frøis Næs") i Worcestershire synes at ha faat Navn efter ham. Vanerne.

*) Allerede Tacitus fortæller om Nerthus (den senere Njord), som dyrkedes i en hellig Skog ved en Indsjø.

Paa enkelte af Vikingemynterne fra Northumberland ser vi paa den ene Side Tors Hammer og paa den anden en spændt Bue med en Pil gjennem. Ogsaa dette sidste Billede har vistnok en religiøs Betydning. Maaske er det, som enkelte har gjættet paa, Bueskytten og Skiløberen Guden Ulls hellige Merke.

Templer og Offerpladse.

Guderne dyrkedes i Templer, i Lunde og paa Hørg *(hǫrgr)* eller Stenaltre. Kong Knuts Lov mod Hedenskabet viser dette, og mange Stedsnavne indenfor Danelagens Omraade vidner om at her i hedensk Tid har staat Gudehov eller været Offerpladse, Navne som *Grimesarg* („Grims Hørg“), *Hovby* („Gaarden med Gudehovet“), *Wistede* („Helligdomsstedet“), *Toreswe* („Tors Helligdom“), *Tocvi* („den Helligdom, som Toke eiede“?), *Wanelund* og flere andre. I Norge er der gjerne i hver større Bygd en Gaard ved Navn Hof. Her har der i hedensk Tid været et Gudehov, hvortil Omegnens Bønder har sognet ligesom paa Island, hvor som bekjendt Gudehovene endog blev Midtpunkter for Øens verdslige Inddeling. Ogsaa i England sognede Nordboerne i hedensk Tid til forskjellige Gudehov. Til Vanernes Helligdom sognede Bønderne i Wanelund Hundred, til Tors Helligdom søgte Nordboerne i Wilge Hundred i Bedfordshire. En Eiendom i Northamptonshire kaldes endog i Domesdaybogen *Wisoc* (d. e. *vésokn* „Helligdom, hvortil der sognes“). Ligesom i Hjemmet saaledes var ogsaa i Vikingenybygderne der vesterpaa Konger og andre verdslige Høvdinger Offergoder og Tempelforstandere. Dublinkongen, som af Irerne kaldtes „Tors Fyrste“ og som lod Kongemagtens Symbol Carlus's Sverd gjemme sammen med Hedenskabets Symbol Tors Ring, var visselig Forstander for Gudehovet i Dublin. Naar irske Krøniker kalder Vikingehøvdinger for „Druider“, det gamle Navn for deres

egne hedenske Præster, viser da ikke dette, at Vikingerne førte Godenavnet med sig til de britiske Øer? Gaardnavne som de før nævnte Grimesarg og Tocvi synes ogsaa at pege i samme Retning, at der paa Høvdingernes Gaarde har været Gudehov, hvortil Omegnens Bønder ligesom paa Island har sognet.

Troen paa Æserne magtede dog ikke længe her ude i fremmed, kristent Land at holde sig ren og uforandret. Mange Vikinger mistede Troen paa Guderne og stolede bare paa sin egen Kraft og Styrke. Af disse Vantro var der flere blant Islands Landnaamsmænd som f. Eks. Berse den gudløse og Hall den gudløse, Søn af Helge den gudløse. De og deres Lige var visselig kommet til Island fra Vesterlandene. Endnu flere var dog de, som gik helt eller halvt over til Kristendommen, som lod sig primsigne eller døbe. Det varede dog længe, før Kristendommen magtede at trænge helt ind i Vikingernes haarde Sind. I lang Tid — især under de atheistiske Konger af Ivars Æt — førte Asatro og Kristentro et underligt Liv ved hinandens Side.

Paa de northumbriske Mynter ser vi som før nævnt ligesom paa Gorforth-Korset i Cumberland, paa de manske Stenkors og de gotlandske Billedstene kristne og hedenske Billeder stillet sammen. Kristendom og Asatro kunde saa vel leve sammen i Vikingernes Sind. Helge den magre troede paa Kristus; men paakaldte Tor paa Sjøfærder og i Havsnød. Ja selv en Konge som Olav Trygvessøn var ifølge Adam af Bremen, hvis Vidnesbyrd vi ikke tør forkaste, hengiven til alskens hedensk Overtro. Men dette, som paa Man og Gotland var hver enkelt Mands Sag og ikke kom Almenheden ved, træder i Northumberland frem i Dagens fulde Lys, er en offentlig Kjendsgjerning, som giver sig Udslag paa de af Yorks Konger og Erkebiskoper prægede

Hedensk-kristen Blandingskultur.

Mynt fra Kong Sigtryg.
(Paa venstre Side: *Sitric Cununc* og en „Valknude". Paa høire Side: Ascolv monet(a)r(ius) og en Kampfane.)

Mynt fra Kong Ragnvald.
(Paa venstre Side en Torshammer og Ragnvalds Navn feilskrevet. Paa høire Side Feilskrivning af Byen Yorks Navn.)

Mynter fra Erkebiskoperne i York.
(Sci Petri Moneta, Sverd og Kors paa venstre Side; paa høire Side Tors Hammer og Byen Yorks Navn feilskrevet.)

Mynt fra Kong Olav Kvaaran.
(Paa venstre Side *Anlaf Cununc* og Odins Ravn. Paa høire Side et Kors og *Adelferd minetre.*)

Mynter. Tors Hammer stilles her ved Siden af Apostelen Peters hellige Navn, Odins Ravn ved Siden af Kristi Kors, Odins Ravnebanner ved Siden af Gud Faders Haand fra Himmelen. Sverdet sammen med St. Peters Navn paa Erkebiskopernes Mynter vidner med tilstrækkelig Tydelighed om dette Kompromis mellem den kristne Kirke og den hedenske Stat.

Kristendommen gjorde dog for hvert Aar, som gik, større og større Fremskridt. Allerede Alfred den stores Samtidige og Levnetsskildrer Biskop Asser af Sherburne saa i et Kloster en Nordbo, som havde ombyttet Vikingens Sverd med Rosenkransen og Munkekutten. I det 10de Aarhundred finder vi mange Mænd af nordisk Byrd selv inden Geistlighedens Rækker; nogle — som Erkebiskop Wulfstan af York — stiger til Kirkens høieste Værdigheder.

Endnu flere er de, som lader sig døbe og skjænker Gaver til Kirker og Klostre. De nydøbte føier gjerne til sit gamle Navn et nyt kristent angelsaksisk. Kong Guttorm i Østangel kalder sig efter sin Daab Æthelstan. En kongelig Tegn, der nævnes i et Brev af 956, kaldes *Brihtric Grim*; Brihtric maa da være hans Daabsnavn og Grim hans oprindelige norrøne Navn. Landet ordnes paa kristen Vis. Kirker afløser paany de hedenske Gudehov. Der er næppe noget norrønt Stedsnavn, som vi oftere finder indenfor Danelagens Omraade end de med „Kirke" sammensatte Navne som *Kirkeby, Kerkebe, Cherchebi, Cherchetune* osv. De tidligere Asadyrkere begynder at sogne til Kirker istedenfor til Hov; Gaardnavne som *Cherchesoch* „Kirkesogn" (i Rutlandshire) afløser det gamle *Wisoc*. Andre Navne som *Nonnewic* og *Prestebi* (i Yorkshire) vidner om at norrøne Mænd har bygget Nonneklostre og at den kristne Præst ude paa Landet har afløst den hedenske Hovgode. Gamle Breve viser os hvor rige Gaver Mænd med nordiske Navne i det 10de Aarhundred har skjænket f. Eks. til St. Cuthbert i York eller til Medehamstede Kloster. Ja alt i et Brev fra Aar 948 nævnes i Lincolnshire et *Kirkby*.*)

Mynt fra Kong Ragnvald
(Paa venstre Side *Ragnolt* † og i Midten en Haand — Gud Faders Haand fra Himmelen. Paa høire Side Feilskrivning af Byen Yorks Navn og i Midten Monogrammet *Karolus*.)

Stedsnavnenes Vidnesbyrd om Kristendom i de dansk-norske Nybygder i England.

Det varede alligevel længe, før Hedendommen helt forsvandt fra Menneskenes Sind. Den levede som Overtro videre skjult under Kristendommens Dække. Endnu

*) Birch, Cartularium Saxonicum III, No. 872. Det er dog ikke ganske sikkert, at dette Brev ikke er forfalsket.

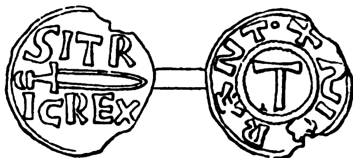
ved Midten af det 11te Aarhundred formaaede Odinstroen at skabe nye digteriske Optrin og den kristne Jarl Sivard af Northumberland foragter at dø Straadød paa Leiet som en liggende Ko. Endnu i det 13de Aarhundred tog Folk i Nordengland ligesom i Vikingetiden Varsler af Fuglenes Flugt og Lader. Adam af Bremen fortæller, at Olav Trygvessøn fik Tilnavnet *Cracabben* „Kraakeben", fordi han var saa dygtig i at tage den Slags Varsler og satte al sin Lid til Spaadomme. Det samme Tilnavn, som ogsaa blev baaret af andre Vikinger, finder vi i det 13de Aarhundred *(Henricus Crecebayn),* et Vidnesbyrd om hvor længe Vikingernes Ætlinge i England har søgt af Fuglenes Flugt at udforske Fremtiden.

I den northumbriske Vikingekultur er der fremdeles to andre Faktorer, der indgaar som vigtige Led, nemlig Indflydelsen fra Irland og fra det karolingiske Rige. Om den irske Indflydelse har jeg allerede talt; den karolingiske har jeg i forbigaaende nævnt.

Kulturindflydelse fra det karolingiske Keiserdømme.

Frankrig stod i det 9de og 10de Aarhundrede langt høiere i Kultur end noget andet Land nord for Alperne. Her begyndte under Karl den store den Kunstens og Videnskabernes Gjenfødelse, som skulde præge den tidlige Middelalder, ligesom Renaissancen prægede Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid. Her opstod den Samfundsform, som senere skulde vinde Indpas i de fleste af Europas Lande, nemlig Lensvæsenet. Karl den store stod for Eftertiden som et uopnaaeligt Herskerideal. Alfred den store i England søgte at efterligne ham; Harald Haarfagre ligesaa. Sigvat Skald siger til Olav Haraldssøn, at han kaldte sin Søn efter Karlamagnus; „ham kjendte jeg som den bedste Mand paa Jorden". Hos de slaviske Folk kom Keiser Karls Navn til at betyde „Konge", ligsom Cæsar hos de germanske

Folk er blevet til „Keiser".*) Hos Nordboerne i Irland kom, har vi hørt, Navnene Carlus og Magnus i Brug. Et af Dublinkongens dyrebareste Klenodier var Carlus's Sverd, som i 994 sammen med Tors Ring blev bortført af Kong Mailsechlainn. Det kom siden tilbage til Dublin, men blev paany flere Gange taget af Irerne og nævnes sidste Gang i 1056. Carlus's Sverd var vistnok Kongemagtens Symbol i Dublin, ligesom „St. Peters Sverd" var de karolingske Keiseres Rigssverd.**) De Vikinger, som i 860- og 870-Aarene grundede Riger i England, var maaske i endnu høiere Grad præget af Frankrigs Kultur. I deres Følge var der, som vi alt har hørt, en Mængde Mænd af frankisk Herkomst, især mange Myntprægere. Monogrammet paa Bagsiden af den Mynt, som Kong Halvdan lod præge i London (871—872), den første Vikingemynt i England, er laant fra karolingiske Keisermynter. Fra Halvdans Efterfølger i York, den før nævnte Knut, findes der Mynter, som er prægede ikke i England, men i nordfranske Stæder som Quentovic (nu Wicquinghem nær St. Josse sur Mer) og Condé. Paa Bagsiden bærer mange af

Mynt fra Kong Sigtryg.
(Paa venstre Side: *Sitric Rex* og Sverd. Paa høire Side: † *Sirant* og Tors Hammer.)

Mynt fra Kong Ragnvald.
(Paa venstre Side: *Ragenalt* † og i Midten et Hoved, maaske et Billede af Kongen selv. Paa høire Side: *Evrvice c(ivi)t(as)* og i Midten Monogrammet *Carolus*.)

*) „Konge" heder paa Polsk *król*, paa Russisk *karolj*.

**) Jfr. A. Bugge, Vesterlandenes Indflydelse paa Nordboerne i Vikingetiden, S. 81 f.

Knuts Mynter et Monogram, som blev indført af Keiser Karl den skaldede og som ogsaa brugtes af de følgende northumbriske Konger af Ivars Æt, nemlig eller *Karolus*. At dette Monogram ligesom T Tors Hammer, Ravnen og Haanden har en Betydning, er sikkert. Men hvilken? Ligger det ikke nær at tro, at det — efter hvad vi i det foregaaende har hørt — er tænkt som et Slags Sindbillede paa Kongemagten? Paa samme Maade opfatter jeg ogsaa det Sverd, som findes paa Mynter fra de senere Konger af York. Derimod er det vel næppe muligt, at Rigssverdet i York ligesom det i Dublin har været kaldt „Carlus's Sverd".

I det 9de Aarhundred er Vikingekulturen, som den viser sig i York og Østangel, endnu famlende og uselvstændig. Mynterne f. Eks. er endnu daarlig prægede og lidet vekslende i sine Billeder; det typisk nordiske kommer ikke til sin Ret ved Siden af Paavirkningen fra Frankerriget og de vestsaksiske Konger. Først i det 10de Aarhundred er det, som om nordisk Aand og Folkelynne vover at folde sig ud og at sætte sit Præg paa Kulturen. Paa alle Livets Omraader viser Nordboer sig nu som Angelsaksernes Jevnlige. De er især fra 920-Aarene af Myntprægere, ikke alene for de nordiske, men ogsaa for de engelske Konger.*) De træder, som vi alt har hørt, i Kirkens som i de angelsaksiske Kongers Tjeneste. I Breve fra 928 og 929 møder vi for første Gang Mænd med nordiske Navne som Vidner under angelsaksiske Breve og fra Midten

*) Indtil Midten af det 10de Aarh. kan vi tælle omtrent 25 Mænd af nordisk Æt som Myntprægere i angelsaksiske Kongers Tjeneste. De første nordiske Myntprægere hed Haastein og Stein; deres Navne findes paa de før nævnte St. Eadmunds-Mynter fra Østangel (Slutningen af det 9de Aarh.).

af Aarhundredet finder vi blant Vidnerne en Mængde Nordboer, ikke alene Jarler, men ogsaa Mænd, der er de engelske Kongers fortrolige Raadgivere, deres *ministri.* Rent socialt anerkjendes de ogsaa som Angelsaksernes Ligemænd. Jeg skal kun nævne, at Kong Eadgar i et Gavebrev til Jarlen Gunnar i Durham kalder denne „høibyrdig". Især viser den nyvakte nordiske Aand sig i Mynternes Billeder (Ravnen, Kampfanen, Tors Hammer, Gud Faders Haand fra Himmelen, som ogsaa først findes paa Vikingemynterne osv.) og i deres Indskrifter.

Nordisk Sprog paa Mynterne.

Paa de angelsaksiske Mynter fra denne Tid er Sproget altid Latin, aldrig Angelsaksisk.*) Kongerne af Ivars Æt, som var stolte af sit Folk og sin Herkomst, kalder sig derimod paa mange af sine Mynter ikke med det latinske *rex,* men med det nordiske *cununc* (d. e. *konungr* „Konge"). Vi læser paa Mynterne *Sitric cununc, Regnald cunuc* og *Anlaf cununc.* Sigtryg Silkeskjæg i Dublin følger sine Forfædres Eksempel og kalder sig *Sihtric cunung Dyfl* „Sigtryg Dublins Konge". To af hans Myntmestere skriver sig *mo Dyflinr (monetarius Dyflinnar* „Myntpræger i Dublin").**) Saa har vi da her de første famlende Forsøg af nordiske Mænd paa at gjengive sit Modersmaal ikke med Runer, men med latinske Bogstaver. De Mænd, som har givet Stødet til dette, hvad enten det har været Kongerne selv eller deres Raadgivere, kan ikke ha været uden Kjendskab til latinsk Bogstavskrift. De maa ha magtet at læse Munkenes Skindbøger og maa ha forstaat, at de latinske Bogstaver er det hændigste Middel til at udtrykke Ord og Tanker.

Alt tyder paa at Nordboerne i aandelig Kultur i

*) I den ældste Tid blev derimod Runer brugt ogsaa paa Mynterne.

**) *Dyflinnar* er Genitiv af *Dyflinn,* Byen Dublins norske Navn.

det 10de Aarhundred var blevet Angelsaksernes Ligemænd. Digtningen blomstrede og i Kongehallen i York gjenlød Skaldenes Kvad. Vi har alt hørt, at Olav Kvaaran i sin Tjeneste havde en islandsk Skald. Og vidner det ikke om Ærbødighed for Digterens Kald, at Erik Blodøks lod sin bitreste Uven Egil Skaldagrimssøn, som var kommet i hans Vold, gjenløse sit Hoved med et Kvad? Der findes heller ikke i den gamle norrøne Digtning mange vakrere Mindekvad end det, som Dronning Gunhild lod digte efter sin Mands Død. Skaldens Navn er ukjendt; men Digtet maa — efter de historiske Forhold at slutte — være blevet til paa de britiske Øer.

Digtning blant Nordboer i England.

Den Digtning, der her som i Hjemmet førte det rigeste Liv, var dog Heltedigtningen, som hos Angelsakserne forlængst havde ophørt at skyde nye Spirer. Guderne var jo endnu levende Magter i Nordboernes Sind; de greb personlig ind i hvert Menneskes Liv. Men Troen paa dem var paa den anden Side ikke saa sterk og Ærefrygten og Rædselen for Guderne var ikke saa stor som dengang, da Nordens Folk endnu levede indenfor Hjemmets fire Vægge. Og saa kom dertil Tiden selv, som var saa rig paa skiftende Æventyr. Intet Under derfor, at det 10de Aarhundred for de nordiske Folk er Heltedigtningens rigeste Tid, Eddakvadenes Tid. Eddakvadene, som vi under ett kalder disse Digte, er samlet og bevaret paa Island. Men de fleste af dem er blevet til andetsteds, — Finnur Jonsson mener i Norge; andre Forskere som Vigfusson og Sophus Bugge tror af sproglige Grunde, at en stor Del af dem er opstaat i Vikingenybygderne paa de britiske Øer. Her har norrøne Skalde efter engelske Forbilleder omdigtet Sagnene om Sigurd Fafnesbane, om Atle og Gjukungernes Undergang og om Weland Smed og selv har de om sine egne Guder og Helte digtet nye Kvad.

Hvordan dette end er, sikkert er det, at Digte som de vi nu kjender fra den saakaldte „Sæmunds Edda“ i det 10de og 11te Aarhundred har været kjendt og sunget i Vikingenybygderne paa de britiske Øer. Og ligger det ikke da nær at slutte, at ialfald en Del af Eddakvadene er blevet til der vesterpaa, hvor vi tidligst hører om dem? I England fandtes der længe før Vikingetiden Digte og Sagn om Sigfrid, som dræbte Ormen, og om den kunstfærdige Smed Weland. Sagnet om Weland (vor Valund) og hans Broder Bueskytten Egil er afbildet paa et gammelt angelsaksisk Skrin. Sigurdsagnet, ganske som vi kjender det fra Eddadigtene med Fuglene i Trætoppen, som advarer Helten, og Sigurd, som steger Ormens Hjerte, som brænder sig og stikker Fingeren i Munden, er afbildet paa et Stenkors ved Halton nær Lancaster, en Egn, hvor Stedsnavne endnu minder om norrøne Mænds Bosættelse.*) Paa

Eddadigte kjendt i England.

Haltonkorset.

*) Som Schück har vist, maa Haltonkorsets Kunstner ogsaa ha kjendt Valundsagnet, da Billedet af Regin i Smedjen og med afhugget Hoved er hentet fra Billeder af Valund i Smedjen (Studier i nordisk litteratur- och religionshist. I, 178 ff.).

Øen Man maa Sigurd Fafnesbane ha været de norske Nybyggeres kjæreste Helt. En Række Billedstene fremstiller, som jeg alt før har søgt at vise (Vikingerne I), Afsnit af hans Liv. Men mellem de manske Billedstene og det engelske Haltonkors er der en Lighed, som ikke kan være tilfældig. Eller naar Dublinjarlen Sigurd, Northumberlands senere Herre, omdanner sit Navn til Sigfrid, vidner da ikke dette om, at han og hans Samtid der vesterpaa har vidst, at Englændernes og Tyskernes Sigfrid eller Sigferth var den samme som Nordboernes Sigurd? — Ti Navnet Sigferth var ikke i almindelig Brug i England; fra det 10de Aarh. kjender jeg det bare som Navn paa et Par Mænd, som synes at ha været af norrøn Herkomst.

Domesdaybogens Navne vidner om at næsten alle de Personer, som vi kjender fra Eddakvadenes Gjengivelse af Sigurdsdigtningen, ogsaa har været kjendt hos Nordboerne i England. Ikke bare Sigurd (eller paa dansk Sivard) og Gunnar, som hørte til Vikingetidens almindeligste Navne, men ogsaa Hogne, Budle (Brynhilds Fader), Gripe (Sigurds Morbroder), Hunnerkongen Atle og muligens Gjuke (Gunnars og Gudruns Fader), Regin og Reiðmar (Regins og Fafners Fader) indgaar som første Led i Danelagens Stedsnavne.*)

Vi eier ogsaa sikrere Vidnesbyrd. Der findes blant Eddakvadene næppe nogen Skildring mere malende og kraftig end Versene i „Reginsmaal" om Sigurds Færd for at hevne sin Fader. Intetsteds har som her vore Forfædres Kjærlighed til Sjøen — helst naar Stormen hyler og Bølgerne slaar over Baugen — givet sig et saa levende Udtryk.

*) Disse Stedsnavne er: *Hagenebi* (Lincolnshire, 2 Gaarde); *Budlesforde* (Lincolnshire); Gripetorp (Yorkshire, 2); *Atleburc* (Norfolk); *Geghestueit* (? Norfolk); *Reienburh* (? Norfolk); *Redmare* (Yorkshire).

Det heder i Reginsmaal: Kong Hjalprek gav Sigurd Skibe, for at han kunde hevne sin Fader. De fik haard Storm og bautede foran en Fjeldnab. En Mand stod paa Berget og kvad:

Digtningen om Sigurd Fafnesbane, særlig „Reginsmaal", paa Billedstene og i England.

„Hvem rider dér
Rævils Heste,
høie Bølger,
brusende Hav?
Seilhestene er
stænket med Sved.
Vovens Hingster
mod Vinden ei staar sig."

Regin svarede:

„Her er jeg med Sigurd
paa Sjøtrær.
Bør har vi faat
næsten til Bane.
Brat over Baugbord
Bølgerne falder.
Stavnfolerne snubler.
Hvem spørger om dette?"

Den gamle Mand svarer, giver sig i forblommede Udtryk tilkjende som Odin og kræver at komme ombord. Her lærer han Sigurd at give Agt paa Varsler, saa at han kan vinde Seir. Efter at ha kjæmpet med Hundings Sønner og overvundet dem, drager saa Sigurd ud for at opsøge Ormen Fafner og dræber den.

Dette Afsnit, som ikke tilhører det oprindelige germanske Sagn om Sigfrid, men som gjenspeiler Vikingernes dristige Færder over Havet, har ogsaa været kjendt i Vesterlandene. Paa Øen Iona i Hebriderne, hvor saa mange norrøne Konger fra Olav Kvaaran af ligger begravet, er der fundet et Stykke af et reist Kors med Ornamenter af samme Art som vi finder dem

paa Øen Man. „Nederdelen af Billedet er udfyldt af et stort Skib, hvori der staar seks smaa Skikkelser som Skibsmandskab; en af disse synes at stelle med Seilet. Paa venstre Side er der en meget større Skikkelse, en Smed, som med Hammer og Tang smeder et Sverd; Hammeren og Tængerne er afbildet to Gange. Ovenover Smeden er der et Drageuhyre og tilhøire for Skibet et lidet firføddet Dyr, som kunde være en Oter.*) Saaledes skildrer den, som har opdaget Stenen, Billedet. Der kan vel ikke være Tvivl om, at vi her har et Billede af Sigurds Sjøfærd. Smeden er Regin, som smeder Sverdet Gram og som var ombord paa Sigurds Skib. Dragen er Fafner; Oteren er afbildet, fordi den var Ophavet til hele denne Skjæbnetragedie. Ogsaa i Northumberland har norrøne Mænd engang sunget Kvad om Sigurds og Regins Færd over Havet og om deres Møde med Odin, som i en gammel Mands Skikkelse sidder paa Fjeldet. Ved Aar 1219 forfattede William Ramsey, Munk i Crowland Kloster i Østangel, en Levnetsskildring af den her begravede og som Helgen dyrkede Jarl Waltheow.**) I dette Verk fortæller han ogsaa om Waltheows Far, Jarlen Sivard Digre af

Kors fra Iona.

*) W. G. Collingwood, Saga-Book of the Viking Club, Vol. III, S. 305.

**) Trykt hos Michel, Croniques Anglo-Normandes II; jfr. Liebermann i Neues Archiv für altere deutsche Geschichtskunde 18, S. 252.

Northumberland († 1055), en underlig Fortælling, som jeg siden skal komme tilbage til, en latinsk Gjengivelse af en Saga, som oprindelig har været fortalt paa norrønt Sprog. Indledningen, om Sivards Ungdom, er Digt og Æventyr og har intet med Virkeligheden at gjøre.

Sivards første Daad er, at han seiler til Orknøerne og kjæmper med en Drage, som han forjager. „Saa gik han ned til Skibet og roede derfra. Han landede i Northumberland og fik der høre om en anden Drage. Medens han ledte efter denne for ligeledes at dræbe den eller jage den bort, saa han en gammel Mand sidde oppe paa en brat Bakke. Han vendte sig da mod Manden for at spørge, om han havde hørt noget om Dragen. Den gamle hilste ham ved Navn og sagde: „Sivard, jeg ved godt, hvorfor du er kommet hid, nemlig for at prøve Kræfter mod Dragen. Men du spørger forgjæves; thi du kan ikke finde den. Vend tilbage til dine Mænd, og jeg skal sige dig, hvad der skal hænde dig.“ Derpaa fortæller den gamle Mand Sivard hans senere Skjæbne, at han skal vinde Northumberlands Jarledømme osv., og giver ham en Fane — et Ravnebanner —, under hvilket Merke han skulde vinde Seir.

Den gamle Mand paa Fjeldet er, som alt Axel Olrik i sin aandfulde Gjennemgaaelse har sét, ingen anden end Odin. Sivard seiler med sit Skib langs Northumberlands Kyster for at lede efter en Drage. En gammel Mand, som sidder oppe paa en Bakke, hilser ham ved Navn, spaar hans fremtidige Skjæbne og rækker ham en Fane, hvorunder han skal vinde Seir. Minder ikke dette om Sigurd Fafnesbane, som seiler afsted ikke bare for at hevne sin Fader, men ogsaa for at opsøge Dragen og som paa Veien faar Øie paa Odin i en gammel Karls Skikkelse staa oppe paa en Fjeldnab? Naar Odin og Dragekampen er kommet ind i

den kristne Jarls Ungdomssaga, saa maa dette ialfald være ved Sammenblanding med ældre Sagn. Men ogsaa sit Navn har Sivard tilfælles med Ormen Fafners Banemand. Ti Sivard er jo ikke andet end den danske Form af Navnet Sigurd. Hvad Under da, at Jarlen Sivard i Sagnet er sammenblandet med sin Navne Faffnes Banemand og at gamle Digte om Sigurds Seilas i forrygende Storm og hans Møde med Odin er blevet brugt til at udsmykke den northumbriske Jarls Ungdomsskjæbne! Er denne min Gjætning rigtig, da viser den, at der i Nord-England som paa Øerne ved Skotlands Kyst har været kvædet norrøne Digte om Sigurd og hans Kamp med Dragen, Digte, som ganske har lignet dem, vi nu kjender fra Sæmunds Edda.

Eddakvadet „Rigsthula" i England.

Ogsaa andre af Eddakvadene maa i det 10de og 11te Aarhundred ha været kjendt blant Nordboerne i Nordengland. Mellem Bostedsnavne i Lincolnshire finder vi i Domesdaybogen *Rigesbi, Righesbi* og *Rigesborg,* hvis første Led er Mandsnavnet Rig. Vidner ikke dette om at Eddakvadet „Rigsthulas" Fortælling om Guden Rig, som vandrer gjennem Menneskenes Boliger og giver sit Navn til Høvdingens Søn Jarl (Rig Jarl) og til dennes Søn Kon den unge, ogsaa har været kjendt i England? Og naar saa Rig — i den latinske Form *Riganus* — sammen med andre baade tyske og nordiske Sagnfigurer hos midderlige Krønikeskrivere findes indblandet i Sagnkredsen om Kong Offa af Mercia, bestyrker da ei dette den Formodning jeg allerede tidligere (i Vikingerne I) har udtalt, at „Rigsthula", dette merkelige Kvad om Kongedømmets og Jarledømmets Oprindelse, er blevet til dér vesterpaa, paa Øen Man eller snarest i Northumberland? Den vakre Digt-

Heltedigtene i England.

ning, som vi kjender fra Sæmunds Edda, om den tapre og ridderlige Helge Hundingsbane og hans romantiske

Kjærlighed til Sigrun maa ogsaa ha været kjendt blant Dansker og Nordmænd i England. *Hundinc,* som endnu paa Domesdaybogens Tid var et almindeligt Mandsnavn i Danelagen, synes bl. a. at vidne derom.

Sangens Gave levede videre i Northumberland. Paa Heltedigtningen i Vikingetidens Aand fulgte den mere romantiske og følelsesfulde Ballade, Riddertidens Barn, som især i Northumberland skulde faa en rig Blomstring. Helgedigtene danner ved sin hele Stemning og sit lyriske Indhold ligesom en Overgang mellem Eddakvadene og Balladen. Det er derfor intet Tilfælde, at Digtet om Helge Hundingsbane er et af de faa Eddadigte, som er overført i Balladeform — i Balladen om Ribold og Guldborg. Men denne Ballade har ogsaa været kjendt i Nordengland og i Skotland. Ja her finder vi den endog i en oprindeligere Form end i Danmark. Det er derfor sandsynlig, at Digtningen om Helge Hundingsbane af nordisktalende Mænd i Northumberland i det 12te Aarhundred er blevet omdannet til en Ballade og at denne fra England — sammen med saa mange andre Ballader — ved Aar 1200 er vandret til Danmark, et Vidnesbyrd om at der endnu længe efter William Erobrerens Dage blev talt og digtet paa norrønt Maal i Nordengland.*) Ogsaa sproglige Grunde synes at tale for at nordisk Sprog endnu henimod Aar 1200 er blevet talt i Nord-England. **Balladedigtning i Nordengland.**

Ved Siden af Digtningen blomstrede Sagafortællingens Kunst. De Sagaer, vi nu kjender, er Islands Eie. Men der var engang en Tid, da norske Mænd overalt, hvor de byggede, i Norge, paa Færøerne, i Irland og i Nord-England pleiede at forkorte de lange Vinterkvelder ved at lytte til Fortællinger om Fortidens Helte. Og ikke det alene: det lille, vi har levnet af disse

*) Se nærmere S. Bugge, Helgedigtene, S. 283 ff.

Sagafortælling i Vesterlandene. Sagaen om Sivard Digre.

Fortællinger, viser, at de har eiet hele Sagaens Knaphed og malende Stil. Jeg har alt nævnt Fortællingen om Sivard Digre. Indledningen minder, som Olrik siger, om de islandske Æventyrsagaer. Der var i Danernes Rige en Jarl, som havde en Datter. En Dag vandrede hun med sine Møer i Skogen. Da mødte de en Hvidbjørn, som greb Jarledatteren og førte hende bort med sig. Bjørnen fik med hende en Søn, som fik Navnet *Beorn* (Bjørn) og til Minde om sit Ophav havde Bjørneøren. Hans Søn var Sivard.*) Fra sin Faders Jarledømme i Danmark drager Sivard ud for at søge Æventyr. Paa Orknøerne kjæmper han mod en Drage. Saa seiler han til Northumberland og møder den gamle Mand paa Fjeldet. Denne forudsiger, som nævnt, Sivard hans Skjæbne og giver ham ved Afskeden en Fane „*Ravenlandeye,* hvilket fortolkes Ravnen Landets Skræk“. Sivard vendte da tilbage til sine Mænd og kom til London, hvor Kongen (Edward Confessor) lovede ham den første Hæderspost, som blev ledig i Riget. Lige efter mødte Sivard paa en Bro Jarlen af Huntingdon, som hed Toste og var dansk af Byrd. Han var hadet af Kongen, fordi han havde Dronningens Søster, Jarlen Godwines Datter, tilægte. „Denne Jarl gik paa Spangebroen saa nær ved Sivard, at han tilsølede hans Skind-

*) Dette Sagn om Helte, som har en Bjørn til Fader, findes rundt om i Europa, knyttet til historiske eller halvt historiske Personer; i Norden har vi bl. a. Fortællingen om Bjørn, som var Fader til Torgils Sprakalegg og Stamfader til Sven Estridssøn af Danmark, og det til Rolf Krakes Saga knyttede Sagn om Bodvar Bjarke. I Vikingenybygderne i England maa dette Sagn ha været meget udbredt. Hereward, Helten i en engelsk halvt historisk Æventyrroman, dræber saaledes i York en Bjørn, som havde Mandevid. „Dens Fader sagdes i Skogen at ha røvet en Mø og med hende at ha avlet Bjørn *(Biernus),* Konge af Norge“ (Michel, Croniques Anglo-Normandes II, S. 7—8).

strømmede Sivard til Hjertet. Men han lagde Baand paa sig og ventede, til Toste kom tilbage fra Kongen. Da drog han sit Sverd, huggede Tostes Hoved af og bar det til Kongen, som straks udnævnte ham til Jarl af Huntingdon. Siden blev han ogsaa Jarl over Northumberland, Cumberland og Westmoreland og værnede overalt Kongens Rige mod Fiendernes Angreb. Hans Liv var rigt paa Kampe og Æventyr, som Sagaen fortæller om.

„Mange Aar efter, da han alt var bøiet af Alderen, blev han i York syg af Bugflod. Han skjænkede da sin Fane, den før nævnte Ravenlandeye, til Borgerne kappe med sine skidne Fødder. Ti dengang brugte de fornemme at bære Skindkapper uden For." Blodet i York og den blev gjemt i den gamle Mariakirke. Men da Sygdommen blev haardere, sagde han, at det var en Skjænsel og Vanære, at en modig Riddersmand som han skulde dø som en liggende Ko, og han bød de omkringstaaende at reise ham op og iføre ham hans Brynje og øvrige Krigsrustning. Saaledes iklædt og med opreiste Lemmer udaandede han. Han døde i York og blev begravet i Mariaklosteret."

Vi møder i denne Fortælling, særlig i Indledningen og i Skildringerne af Kampen paa Spangebroen og af Sivards Død Sagaens eiendommelige Stil.*) Forfatteren er Munk; men hans Fortælling vidner mere om gammel nordisk Helteaand end om Kristentro. Kanske hænger dette sammen med, at han hader Normannerne og William Erobreren, som, siger han, har undertrykket og sveget Anglerne. Den Fortælling, som den Crow-

*) Fortællingen er trykt i Langebeks Scriptores Rerum Danicarum III, 288 ff. og hos Michel, Croniques Anglo-Normandes II, 104—111. Den er først fremdraget og gjengivet af Axel Olrik, i Arkiv for nordisk Filologi XIX, 199—223.

landske Munk gjengiver, har levet paa Folkets Munde og ikke i Munkenes Krøniker. Den har været fortalt — oprindelig ialfald — ikke paa Angelsaksisk, men paa norrønt Maal. Herom vidner selve den latinske Fortælling, som indeholder en Række af nordiske Ord. Sivard bærer selv Tilnavnet „Digre“ *(diere).* Hans Søn heder Asbjørn Boløkse *(Osbernus Bulax).* Navnet *Beorn* gjengiver nordisk Udtale *(biǫrn,* Gen. *biarnar* „Bjørn“). Sivard kommer til Orknøerne, som kaldes med deres norske Navn *Orkaneia* (= oldn. *Orkney).* Den Fane, som Odin giver ham, kaldes *Ravenlandeye,* hvilket forklares „Ravnen Landets Skræk“ (paa norrønt Sprog *Hrafn landægir).* Dette Navn er gammelt og merkeligt; det minder os om Navnet paa Harald Haardraades Fane, *Landeyða* „den, som lægger Landet øde“; det ene Navn er maaske en Omtydning af det andet. Kong Harald fortæller selv: „Det er sagt, at den skal ha Seir, foran hvem dette Merke bæres, og saaledes er det gaaet mig, siden jeg fik det.“ Alle disse nordiske Ord viser, om ikke allerede selve Fortællingens Sagastil gjorde det, at vi i Fortællingen om Sivard digre eier en Saga fortalt paa norrønt Maal, tilblevet paa Englands Jord og eiende den islandske Sagas karakteristiske Egenskaber.

Saga om Lodbroks-sønnerne.

Vi eier ogsaa Vidnesbyrd om andre Sagaer fra de britiske Øer. Sagaen om Ragnar Lodbrok og hans Sønner er, trør jeg, blevet til i Vesterlandene, hvor Lodbrokssønnerne øvede sin Stordaad og hvor de, som før nævnt, alt i levende Live eller ikke længe efter sin Død var begyndt at blive Sagnfigurer. Paa Orknøerne var de ved Midten af det 12te Aarhundred kjendte Sagnfigurer, hvis Minde endog var stedfæstet til gamle Gravhauge. Det heder nemlig i en orknøisk Runeindskrift fra omkring 1150: „Denne Haug blev opført før

end Lodbroks; hendes Sønner de var raske." *) I Warwichshire og Devonshire i England er der et Par Eiendomme, som i Domesdaybogen kaldes *Lodbroc;* men Ligheden med Ragnars Tilnavn er vel bare tilfældig.**) I Vikingenybygderne i Irland blev der i det 11te og 12te Aarhundred fortalt Sagn og sagalignende Fortællinger om Ragnar Lodbrok og hans Sønner. I Irland kjæmpede Ragnar med Kong Marstan og i Waterford *(Veðrafiǫrðr)* gav han Ravnene Lig at æde, fortæller „Kraakemaal".***) Vi eier endnu i en irsk Krønike (Three Fragments) et Brudstykke af en saadan i Irland fortalt Saga om Lodbrokssønnerne. Jeg har alt før nævnt denne Fortælling om de unge Helte, som forlod sin aldrende Fader for at drage ud paa Æventyr og hvis Overmod og ungdommelige Ærgjerrighed drev dem til at ro over den Cantabriske Sjø og til at ville drage fra Land til Land gjennem den vide Verden istedenfor at blive hjemme og forsvare sin Odelsjord og adlyde sin Faders Vilje. Vi husker Fortællingen om deres Kampe med Maurerne og om de Blaamænd, som de bragte med sig til Erin. Mon ikke denne lille Fortælling er hvad de Gamle vilde ha kaldt *„Sǫgubrot af Lodbrokssonum"*, Brudstykke af en i Irland oprindelig paa norrønt Maal fortalt Saga om Lodbrokssønnerne? ****)

---

*) Indskriften, som er skrevet i folkeligt Sprog, bruger „hendes" isteden for „hans", fordi Lodbrok sproglig er et Hunkjønsord.

**) Sidste Led kan være engelsk *brook* „en Bæk".

***) „Kraakemaal" er et maaske i det 12te Aarhundred paa Orknøerne tilblevet Digt om Ragnar Lodbrok og hans Kampe.

****) Om de Mauritanere, som Lodbrokssønnerne førte med som Fanger til Erin, heder det i Krøniken: „Disse er de blaa Mænd *(na fir gorma)* i Erin; ti Maurer er det samme som sorte Mænd og Mauritania det samme som Sorthed *(nigritudo)*". Her kaldes altsaa Maurerne for „blaa Mænd", et ellers i irsk Sprog ukjendt Udtryk, men tydelig en Oversættelse af *Blámenn*, den gamle nor-

Norsk Sagafortælling i Irland.

Vikingetidens største Kamp var Slaget ved Clontarf Langfredag 1014. Næppe noget Slag har som dette sat Sindene i Oprør og fundet Gjenklang i Sagn og Digtning, hos Irer som hos Nordboer. Jertegn paa Katanes og paa Island varslede den blodige Kamp. Fortællinger i „Njaals Saga“ og i „Torstein Siduhalssøns Saga“ viser, at der engang har været en islandsk Saga om Kong Brian og Clontarfslaget. Den irske Krønike om Brian og hans Forgjængere blant Munsters Konger, som ellers bevæger sig afsted paa tunge Fødder, overlæsset med Ord og Billeder, faar under Skildringen af Clontarfslaget og Forberedelserne til den store Kamp digterisk Flugt. Stilen blir kort og knap som Sagaens; der er dramatiske Scener med rammende Ordskifte, som for stedse bider sig fast i Læserens Minde. Dublinkongen Sigtryg og hans Hustru stod om Morgenen i Kongeborgens Taarn og saa paa Kampen, som rasede udenfor Byens Mure. „Vel høster Vikingerne Marken,“ sagde han; „mangt et Aks kaster de tilside.“ „Naar Dagen er tilende, skal Udfaldet ses,“ svarede Kong Brians Datter, Sigtrygs Hustru. Ved Aftentide stod de to atter i Borgens Taarn. Da sagde Kong Brians Datter: „Det synes mig, som om de Fremmede*) har vundet sin Arvelod.“ „Hvad mener du, Kvinde?“ spurgte Olav Kvaarans Søn. „De Fremmede søger til Havet, deres naturlige Arv. Heden jager Kvægflokken i Vandet; men den vil nok blive malket.“ Olav blev vred over hendes Tale og han slog hende, saa en Tand faldt ud.

---

røne Betegnelse baade for Negre og Sarracener. Er det for dristigt heraf at slutte, at denne Fortælling, som jo slet ikke har noget at gjøre med Irland, oprindelig har været fortalt i nordisk Sprog?

*) „De Fremmede“ *(Gaill)* var Irernes Navn paa Nordboerne; egt. betød Ordet Gall „en Galler“.

Aftenen før Kampen havde Plat (d. e. *Flatr* „Fladnæse“?), Søn af Kongen af Norge, Vikingernes tapre Helt, sagt, at der ikke var en Mand i Erin, som kunde tage Kampen op mod ham. Domnal, Søn af Emhin, optog straks Udfordringen. Næste Morgen huskede de begge, hvad de havde sagt. Plat traadte i fuld Rustning frem foran Mændenes Rækker og raabte tre Gange: „Faras Domnall, d. e. hvor er Domnall?“ Domnall svarede: „Her er jeg, din Niding!“ Derpaa kjæmpede de og søgte at dræbe og lemlæste hinanden og den ene faldt for den andens Haand.

Er det ikke som om disse Scener skulde være hentet fra en norrøn Saga? Men det er de ogsaa, tror jeg. De Ord, som Plat raaber til Domnall: *Faras Domnall,* er et Forsøg paa at gjengive Vikingens eget Tungemaal *(Hvar es Domnall* = „Hvor er D.?“) Men ogsaa hans Modstander, Gæleren Domnall, taler merkeligt nok her i den irske Krønike norrønt Maal, idet han raaber til Plat: *a sniding* („O Niding!“).*) Under sin Omtale af Brians Søn Murchads Kampe siger den irske Krønike: „Hans Fiender efter ham, nemlig Nordboernes og Leinstermændenes Sagamænd *(senchaidi)* bevidner, at der faldt femti ved hans høire og femti ved hans venstre Side ved dette Angreb.“

Den irske Krønike siger altsaa udtrykkelig, at der i Dublin har været fortalt (og maaske nedskrevet) en Saga i norrønt Maal om Kong Brian og det sidste store Sammenstød mellem Irer og Nordboer.**) Den norskirske Brianssaga har ligesom Sagaen om Sivard Digre eiet alle Ættesagaens bedste Egenskaber, dens knappe,

*) *sniding* er irsk Gjengivelse af oldn. *níðingr* „Niding“.

**) Se nærmere S. Bugge, Norsk Sagafortælling og Sagaskrivning i Irland [Særtryk af Norsk hist. Tidsskrift 1904], hvor dette Emne først er blevet belyst.

sammentrængte Stil og dens Evne til i faa Ord og især i dramatisk Ordskifte at tegne Mennesker og Karakterer.

Nu kjender vi disse Sagaer kun gjennem Gjengivelser i fremmed Sprog, i Irsk og Latin, hvor de norske Ord og Navne lyder til os som en vemodig Hilsen fra Landsmænd, hvis Læber forlængst er forstummet. Om den fordums saa rige Digtning melder kun stivnede Billeder paa Stenens Flade og døde Navne, der er som Fossiler afleiret i Lag af forsvundne Mennesker og Folkeslag. Men gjennem disse døde Ord og Navne stiger levende Billeder frem for vort indre Blik, Billeder fra et rigt og skiftende Liv i fremmede Lande, Billeder af Skalden, som i Kongens Hal kvæder til sin Herres Pris og fremsiger Digte om Fortidens Helte, og af Sagamanden, som forkorter de lange Vinteraftener ved at fortælle Sagaer om Forfædrenes Stordaad.*)

*) Der er et Spørgsmaal, som rækker videre, men som det er vanskeligere at svare paa: I de flestes Øjne er den islandske Saga en ensom og sjælden Blomst lig Edelveisen, der vokser alene paa de bratteste og mest utilgjængelige Fjeldvægge. For mig staar denne Tanke som unaturlig. Netop ved Paavirkning udenfra har efter min Mening den islandske Saga udviklet sig til sin fulde Blomstring. Der er, tror jeg, Forbindelse mellem Ættesagaen paa Island og norrøn og irsk Sagafortælling i Vesterlandene. I „Landnaamabok“ som i „Laksdølasaga“ fortælles der om Torstein røde, Dublinkongen Olav Hvides Søn. Sammen med Sigurd, Øistein Glumras Søn, kjæmpede han i Skotland, vandt „Caithness og Sutherland, Ross og Murray og mere end det halve Skotland. Torstein blev Konge derover, indtil Skotterne sveg ham og han faldt i Kamp dér.“ Alle Forskere er enige om at denne Torstein er den samme som Øistein *(Oistin),* der i irske Krøniker kaldes Dublinerkongen Olavs Søn. Om Øisteins Død staar der i de irske Aarbøger for Aaret 874: „*Oistin mac Amlaiph regis Nordmannorum ab Alband per dolum occisus est,* Øistein, Søn af Nordmændenes Konge Olav, blev ved Svig dræbt af Halvdan.“ Denne Halvdan er den samme som Lodbrokssønnen Halvdan, Northumberlands Konge, om hvem vi før har hørt. Men nu træffer det sig saa, at alle nyere Historie-

Billedet af vore Landsmænds Liv der vesterpaa er dog kun halvt og ufuldstændigt, hvis vi ikke ogsaa søger at lære, hvordan de indrettede sit Samfund og grundede nye Stater i de fremmede Lande. Intet er vidunderligere end at se, hvordan disse Vikinger, som kom med Ild og Sverd, eiede Evnen til ogsaa at bygge nye Samfund og til at præge disse med sin Aand og sin Lov. Nordboernes Digtning og Sagafortælling og deres øvrige Virke paa Aandslivets Omraade glemtes i Vesterlandene snart; men deres Lovgivning og Samfundsindretninger satte sit varige Præg paa det engelske Samfund, ja præger det end den Dag idag. De danske og norske Mænd, som vandt Riger i England, kom ikke som de gamle Angler, Sakser og Jyder i en Folkevandring skyllende udover Landet. Det var en organiseret Hær, som vandt Østangel, Northumberland og Mercia, en Hær med sine faste Anførere, sit Fodfolk og Rytteri, sit Forpleiningskorps og sine Krigsmaskiner. Rigtignok kunde den, som den drog frem, minde om et Folk paa Vandring; ti ogsaa Kvinder og Børn fulgte

Forfatning og Samfundsforhold i Vikingenybygderne.

skrivere, en Irlænder Todd, Johannes Steenstrup og Forfatteren af dette Skrift har misforstaaet Aarbøgernes Ord og troet, at *ab Alband* betyder „af Albas (d. e. Skotlands) Mænd“ og deri sét en Bekræftelse af hvad Sagaerne fortæller, at Torstein blev dræbt af Skotterne, d. e. Albas Mænd. Her staar altsaa Vidnesbyrd mod Vidnesbyrd: de næsten samtidige irske Kilder fortæller, at Øistein blev dræbt af *Alband* eller Halvdan; Islænderne fortæller, at han blev dræbt i Alba (gen. *Alban)*. Ligger det da ikke nær at slutte, at disse to Navne, som har været udtalt omtrent paa samme Maade alt i gamle Dage, er blevet forvekslet? Er dette saa, maa den islandske Sagafortæller, eller snarere Are Frode, enten ha kjendt en irsk Krønikeoptegnelse, som er bleven misforstaaet, eller ogsaa har han — og det er vel sandsynligere — kjendt en norrøn Sagafortælling fra Dublin, hvor *Alband* er blevet til *Alba* eller Skotland. I alle Tilfælde vidner, tror jeg, denne Misforstaaelse om at islandske Sagaskrivere har kjendt norsk-irske Sagafortællinger.

„Hæren" som politisk Institution.

mangengang med. Men det var dog en Hær, hvor alle Mand, selv efter at de havde faat fast Fod i England og delt Landet mellem sig, stadig maatte være rede til Kamp og til at rykke ud mod Fienden. Hæren er i de nye Vikingeriger det samme som Folket, de fribaarne Mænds Samfund, i Hjemmet. Kun synes det, som om Hærens Magt var større end Folkets hjemme i Norge, Danmark eller Sverige. Hæren, som i Krigstid valgte sine Anførere, valgte ogsaa i Northumberland og Østangel sine Konger. Da Kong Halvdan var draget bort, bød, som vi husker, den hellige Cuthbert Lindisfarnes Abbed at drage til „de danskes Hær" med Gudrød, Hardeknuts Søn, som han skulde løskjøbe fra Trældom. Gudrød skulde føres frem for hele Hærens Aasyn paa Bjerget Oswiesdun og vælges til Konge af alle de tilstedeværende, idet der sattes en Ring paa hans høire Arm. — Hæren er her traadt istedetfor de fri, vaabenføre Mænd, som mødes paa Tinge hjemme i de nordiske Lande. — Gudrøds Historie viser, at en Mand, som havde været Træl, kunde stige til Konge. Men Gudrød var visselig af kongelig Æt; ti Tapperhed og Ævner alene uden kongelig Byrd kunde ligesaa lidt i Vikingenybygderne som i Hjemmet hæve en Mand op til en Konges Værdighed. Hæren var dog ikke i sit Valg bundet til en enkelt Slægt saaledes som det var fast Skik i Hjemmet; den kunde frit kaare hvem den vilde, en Lodbrokssøn som Halvdan eller en angelsaksisk Kongesøn som Æthelwold. Først med Ivars Sønnesønner kan vi sige, at Northumberlands Indbyggere begyndte at anerkjende én bestemt Æt som sin Kongeslægt; — efter Olav Kvaaran valgte de dog en Mand af en anden Slægt, Nordmanden Erik Blodøks til

Kongemagten.

Konge —. Det hændte ogsaa, at Hæren ikke valgte nogen Konge til sit Overhoved. I Femborgene var der

kun Jarler og ligesaa i Østangel mod Slutningen af dets Uafhængighed. Jarlen var jo først og fremst Hærfører; til Jarl kunde enhver tapper Kriger vælges. Jarlenavnet brugtes dog ogsaa baade i York og Dublin om yngre Medlemmer af Kongeslægten.

Om Kongernes Styre i disse Vikingeriger ved vi kun lidet. Stor kan deres Magt aldrig ha været, afhængige som de var dels af Hæren, dels af Stormændene. Undertiden var der ogsaa flere Samkonger, hvilket ikke kan ha øget deres Magt. Efterhvert som der indtraadte mere ordnede og rolige Forhold og de gamle Krigeres Efterkommere blev bofaste Mænd, aftog naturligvis Hærens Betydning som politisk Institution. Ved Kongernes Side kommer der i Northumberland ligesom i de angelsaksiske Riger et Raad af „vise Mænd", et Witenagemot*) bestaaende af Landets Høvdinger, som tiltager sig den meste Magt. Dette Raad er det, som med Erkebiskop Wulfstan i Spidsen forjager Erik Blodøks og sværger Kong Eadred Lydighed. Anderledes var det derimod i den første Tid, da „hele det Folk, som bor hos Østanglerne" (d. e. Hæren i Østangel), var med at afslutte og med Eder at befæste den mellem Kong Alfred og Kong Guttorm sluttede Fred. Hæren vedblev dog fremdeles ialfald i Navnet at bestaa. Ti endnu i Slutningen af det 10de Aarhundred kaldtes i Northamptonshire, som engang havde været i Nordboernes Magt, Shirets Folkemøde for *eall heres gemot* „hele Hærens Møde"; og dog mødte Folket her op ikke for at drage i Kamp, men for at være Vidner til Eiendomskjøb.**)

---

*) Witenagemot er et ags. Ord, som betyder „de vise Mænd Raad"; i dette Raad sad alle Landets fornemste Mænd, verdslige som geistlige.

**) En Fortegnelse over Medehamstede Klosters Eiendomme,

De nordiske Folk var i Hjemmet styret af Høvdinger. I Hæren hed det: „Vi har ingen Herre; vi er alle lige“. Derfor blev ogsaa i Alfreds og Guttorms Fred Mandeboden sat lige høit for alle danske Mænd (undtagen for den frigivne), og da Hæren havde sat sig fast i Northumberland og i Østangel, „delte“ — som det udtrykkelig heder — Kongerne Landet mellem sine Mænd. I Krigen deltes Byttet ved Lodtrækning mellem Krigerne. Paa samme Maade deltes ogsaa Landet. Det fortælles udtrykkelig, at Rollo eller Gangerrolv ved Lodtrækning delte Normandie mellem sine Mænd og der er Spor til at Uddelingen foregik paa samme Maade i Østangel.*) Ifølge Vikingelovene havde dog Hærens Førere, foran hvem Fanen blev baaret, baade Konger, Jarler og andre Høvdinger saavelsom

Holderne.

de mindre Høvedsmænd Ret til en større Del af Byttet end de menige Krigere, og saaledes var det ogsaa ved Delingen af Landet. Ti der var i Vikingenybygderne i England ligesom paa Island og i Norge, især efter at Konger af norsk Byrd havde afløst de danske, en mægtig og rig Høvdingeklasse. Disse Høvdinger, som vi første Gang hører om i Tiden efter Aar 900, kaldtes sædvanlig ikke Herser som i Norge eller Goder som paa Island. — Begge Værdighedsnavne maa dog undertiden ha været brugt ogsaa i Vesterlan-

---

omkr. 972—992; trykt hos Birch, Cartularium Saxonicum III, No. 1130 (S. 369). Udtrykket *eall heres gemot* gjengiver det norrøne *alls herjar mót* eller *alls herjar þing*.

*) I gammelengelske Breve ang. Eiendomme tilhørende Klosteret Bury St. Edmunds i Suffolk heder det: „I Elsingtun Hundred eier St. Edmund 27 *manslot*, i Spelhoge Hundred 45 *manslot*“ og saa videre. Ordet *manslot* er det norrøne *mannshlutr* og betegner „Mandslod“. Det har vistnok oprindelig betegnet den Jordlod, som hver Mand fik, da Erobrerne delte Landet mellem sig ved Lodtrækning.

dene.*) — Deres Værdighedsnavne var i England *Hold,* det samme som gammelnorsk *hauldr* eller *hǫldr* „en Odelsbonde". Haulderne var i Norge en mindre, sluttet Kreds, som ved et gabende Svælg var skilt fra Leilændingernes talrige Klasse. Hersen, som var Bygdens arvelige Høvding, var Hovedet for deres Kreds. Omplantet paa fremmed Grund steg Haulderne i Værdighed; de afløste Herserne som Anførere for Hæren under Kongen og Jarlen. Deres Mandebod var i Northumberland og Mercia Halvdelen af en Biskops eller en Ealdermans. Ligesom Herserne i Norge efter Snorre havde et Hered, undertiden endog et større Landomraade at styre, saaledes finder vi i England Holderne som Høvdinger over de til vore Hereder svarende Hundreder og Vapentak**). I 911 brød Northumbrerne Freden og faldt ind i Mercia. Det kom til en Kamp, hvor flere af Nordboernes Høvdinger faldt, blant dem ogsaa Agmund Hold.

Et Hundred i Lancashire, som fra Kysten strækker sig ind til Yorkshire, heder nu Amaunderness (i Domesdaybogen *Agemundrenesse).* Mon ikke dette Hundred, som maa ha faat sit norrøne Navn „Agmunds Næs" efter en Mand ved Navn Agmund, skulde være opkaldt efter Agmund Hold, som faldt i 911? I lige Linje mod Øst fra Amounderness ligger der paa Nordsiden af Humberfloden en Odde, som stikker ud i Havet og kaldes Holderness *(Helderness* i Domesday); den udgjør i administrativ Henseende et Wapentake. Er det for dristigt at slutte, at dette Navn be-

*) En Vikingehøvding Hona (omkr. 870) kaldes i irske Aarbøger „Druide" *(drui)* en Oversættelse af Ordet „Gode". Et Par Gaarde i Norfolk (i Østangel) kaldes *Hersam,* d. e. *Hersheimr* „Hersens Hjem" (?).

**) Om Betydningen af disse Ord skal jeg siden tale.

tyder „Hauldens Næs“?*) Undersøger vi saa de andre Hundreder og Vapentak med nordiske Navne i England, saa vil vi finde, at de fleste af dem er opkaldt efter Gaarde og Landsbyer, hvor den Høvding, som var Hundredets eller Vapentakets Styrer, maa ha boet. Mange af de Gaarde, som har givet Vapentakerne og Hundrederne Navn, er nemlig igjen opkaldt efter Mænd med nordiske Navne.**)

Høvdingerne paa sine Gaarde.

Høvdingerne levede paa Landet paa sine Gaarde. Hovedbygningen var stor og anselig, som det sømmede sig for deres Stand og Stilling: en stor Skaale, en Hal eller en Sal.***) Ti i Bygningskunst stod vore Landsmænd der vesterpaa fuldt paa Høide med Englænderne. Undertiden boede de endog, som franske Stormænd pleiede, i faste, muromgivne Borge, hvor de kunde sidde trygt mod Fiendens Angreb. I Slutningen af det 10de Aarhundred levede der saaledes i Egnen omkring Medehamstede Kloster flere Mænd af nordisk Byrd, som boede i faste Borge: *Grim on Castre* (d. e. „i Borgen“), *Clac on Castre* og *Oggod, Asgaut on Castre*. Domesdaybogen nævner i Huntingdonshire en Gaard *Godemundcestre* „Gudmundsborg“.

Landbefolkningen i Sydengland og Vestengland.

Rundt Stormandens Gaard laa Landsbyen, hvor Bygdens Bønder boede. Ti Folk boede dengang ligesom den Dag idag i England i Landsbyer; derfor er ogsaa hvad jeg forud undertiden har kaldt Gaardsnavne strengt taget Landsbyernes Navne; men disse havde

*) Sidste Led i Holderness er vort „Næs“; første Led muligens *høldr*, Gen. af *hǫldr*.

**) *Aslacebi* i Lincolnshire, hvorefter *Aslaceshou Wapentac* er opkaldt, har faat Navn efter en Nordbo ved Navn Aslak; *Hauuardebi (Hawardeshou Wap.)* har faat Navn efter Haavard. En Høvding ved Navn Bjørn har givet sit Navn til *Bernestun*, hvortil igjen *Bernedeslawe* hører.

***) Jfr. de i det foregaaende S. 283 nævnte Gaardnavne.

oftest Navn efter Hovedgaarden. I England havde alt længe før den normanniske Erobring Storgaardene begyndte at opsluge Smaagaardene og den fri Bondestand holdt paa at forsvinde. I de Grevskaber, hvor Vikingetogene havde efterladt de færreste Spor, som i Devonshire, Somerset, Surrey og det halvt keltiske Cornwall, finder vi ingen Klasse af selveiende Smaabønder, men kun Storgaarden og de, som dyrker eller forpagter dens Jord: Trælle, Stavnsbundne og Mænd, som betalte Afgift eller gjorde Hoveriarbeide paa Herrens Gaard (Servi, Villani, Bordarii og Cottarii) udgjorde Hovedmassen af Landbefolkningen i disse Egne.*) Kommer vi saa til de Bygder, hvor Hedningerne havde herjet med Ild og Sverd, hvilket ganske andet Indtryk faar vi ikke dér af Frihed og Selvstyre! Her møder vi ikke som i de rent angelsaksiske Landskaber bare Herremænd, Halvfrie og Ufrie, men ogsaa en talrig Klasse af Frimænd og selveiende Bønder. Domesdaybogen kalder disse sidste *Socmanni (Sochemanni),* et norrønt Ord, hvis første Led er *sókn* „Sogn, Jurisdiktion". Flest er der af dem i Lincolnshire, hvor næsten Halvdelen af Landbefolkningen er Socmanni; dernæst kommer de øvrige Grevskaber, som hørte til Femborgene; i det af Krig herjede Yorkshire er der derimod paa William Erobrerens Tid ikke saa mange af dem. Disse Socmanni hørte, som Navnet viser, i retslig Hen-

Landbefolkningen i Vikingenybygderne.

De frie Mænd.

*) *Servus* er det latinske Navn paa „Trællen"; *Villanus* er det engelske *villein,* som i Løbet af Middelalderen kom til at betyde „Livegen", men oprindelig betød „Leilænding". *Cottarius* er det samme som engelsk *cotter* „Husmand", middeleng. *cotier* „Mand, som bor i en Hytte". Oldn. *kotkarl* havde omtrent samme Betydning. I Henrik den førstes Lov (fra ca. 1100), hvor der er mange nordiske Laanord, findes ogsaa *cothseti,* som har samme Betydning, men er nordisk („en, som bor i en Hytte, et Kot").

Villanus, cottarius og *bordarius* er retslig sét omtrent det samme.

seende under Storgaardens Herre; men forresten var de fri Mænd, Samfundets nederste Klasse af uafhængige Bønder*) I Norfolk og Suffolk, det gamle Østangel, møder vi ved Siden af Sochemanni i Domesdaybogen ogsaa en Mængde „Frimænd" *(liberi homines)*. Begge Betegnelser har vistnok samme Betydning. Selv har vel disse smaa Jordbrugere kaldt sig Bonde. Ti *Bondi* (eller i latinsk Form *Bondus)* findes i Domesdaybogens Oversigt over Norfolk og Suffolk dels som Mandsnavn og dels som Standsbetegnelse, og i Love fra Edward den andens Tid sidestilles *sokmanni* og *bondemanni* „Bondemænd". Vi finder ogsaa i de fordums norrøne Bygder i England en Række andre frie Mænd, som dog ikke selv eiede Gaard og Grund, men dyrkede sin Herres Jord, udførte de Arbeider, som blev paalagt dem, holdt Heste til sin Herres Tjeneste osv.; deres Stilling lignede saaledes den, som en Villanus indtog, men var alligevel paa mange Maader langt friere. Disse Mænd, som baade var Gaardskarle og Forpagtere, kaldes i de vestlige Grevskaber som Herfordshire og Worcestershire *radmanni* „Raadmænd" (samme Ord som oldnorsk *ráðsmaðr* „Gaardsforstander, en Slags Mellemmand mellem Husbonden og dem, som staar i hans Tjeneste")**); i Durham, Lincolnshire, Cumberland og andre Grevskaber kaldes de samme Mænd Drenge. Endog de, som gjætede Kvæg og Sauer, var i de norrøne Bygder frie Mænd. I Brevskaber fra omkr. 1100 nævnes nemlig som en egen Klasse af den frie Landbefolkning i Northumberland ved Siden af Drenge ogsaa *Smalemanni* „Smalemænd, Gjætere".***)

*) Steenstrup, Normannerne IV, 102, 112 f.

**) Engelske Forfattere, bl. a. Maitland, har misforstaaet Ordet, som „de, der rider", fordi Hestetjeneste nævnes blant deres Pligter.

***) Oldn. *smalamaðr* „Gjæter", af *smali,* Kvæg, især Smaafæ.

Naturligvis havde de norske og danske Nybyggere i England ogsaa Trælle i sin Tjeneste. Fra flere Kanter hører vi om hvordan Slavehandelen paa de britiske Øer endnu i det 11te Aarhundred blev drevet i hele sin Gru og Rædsel og særlig, som det synes, med Nordboer som Mellemmænd. Domesdaybogen opfører ogsaa Trælle og Trælkvinder mellem Tyendet paa Gaarde med nordiske Navne i Nordengland. Blant Tyendenavne kan nævnes *daia,* det samme som oldn. *deigja,* Navn paa den øverste Trælkvinde i et velstaaende Hus; i den katholske Tid blev det Navn paa Præsters og Munkes Friller, „Munkedeie". Ogsaa om „Bryden" (oldn. *bryti),* som i de gamle norske Love betegner den øverste blant Trællene, men i danske og svenske Indskrifter fra Vikingetiden betyder „Gaardsforvalter" (oftest en Fri eller en Frigiven), er der Minder i Domesdaybogen, i *Briteshale* og *Briteshala* („Brydens Gaard i Yorkshire*). Det er dog merkeligt hvor faa Trælle Domesdaybogen opfører indenfor Danelagens Omraade i Modsætning til det øvrige England: for Grevskaberne Cheshire, Derby, Leicester, Northampton, Norfolk og Suffolk ikke mere end 2524 Træller, en Tiendedel af dem, som fandtes i hele England (25156 i Tal, foruden 467 Trælkvinder).

Trællene og de Frigivne.

Ja i hele Lincolnshire og Yorkshire fandtes der paa Domesdaybogens Tid ikke en eneste Træl, men vel adskillige Løisinger eller Frigivne, som havde faat sin lille Jordlod at dyrke.**) Alt i den første Tid, da

*) Her som i mange andre Tilfælde har nordiske Ord faat Genitivsmerket *-s* istedenfor det oprindelige *-a*; jfr. *Arnestop* = *Arnaþorp* (Domesday).

**) Tre Gaarde i Yorkshire heder *Leisingebi, Lesingebi* (af *leysingr* „en frigiven Træl"). I Fortegnelsen over Yorkshire bruges *Leising* flere Gange dels som Navn, dels — tror jeg — som Standsbetegnelse.

Vikingerne havde sat sig fast i England, begyndte de at give sine frigivne Trælle Land at bruge; ti i Alfreds og Guttorms Fred sidestilles Nordboernes „Leisinger" med de angelsaksiske Bønder, som sidder paa Afgiftsland.*) At disse to, Løisingen og Karlen, stilles ved Siden af hinanden, viser Modsætningen mellem det norrøne og det angelsaksiske Samfund. Løisingen havde været Træl, men steg til Frihed og menneskeværdigere Kaar. Karlen eller Bonden var en fribaaren Mand; hans Forfædre havde engang som frie Mænd kjæmpet i deres Skarer, der havde vundet Britanniens Jord. Men gradvis var hans Stilling blevet slettere og slettere; han havde mistet sin Jord og holdt paa at miste selve sin Frihed.

Sammenligning mellem de rent engelske og de nordiske Landskaber i England.

Saa kom Vikingetiden og satte en Stopper for Storgaardenes Udvikling og plantede, som det har været sagt, i de Landskaber, som de besatte, en talrig Klasse af frie Mænd. Hvilken Forskjel er der ikke i Domesdaybogen mellem Cornwall med dets 1160 Trælle og dets mere eller mindre afhængige 2355 Bordarii og dets 1730 Villani, som i Optegnelsen endog har Rang under Trællene, eller Devonshire, hvor der var 4847 Bordarii, 3294 Træller *(servi)* og 8070 Villani, som nævnes efter Trællene, men ingen frie Mænd uden Byernes Borgere og paa Landet Lensmænd og Underlensmænd, og saa paa den anden Side Lincolnshire med 11503 fribaarne Sochemanni imod 4024 Bordarii og 7723 Villani eller Norfolk med dets 4277 „Frimænd" *(liberi homines)* og 4571 Sochemanni imod 9537 Bordarii, 4656 Villani og ikke mere end 995 Træller, og Suffolk, hvor Halvdelen af Landbefolkningen ogsaa er frie Bønder! Visselig trængte med William Erobreren og Normannerne Lensvæsenet og dermed ogsaa Stor-

*) Bonde heder paa Angelsaksisk *ceorl*, vort „Karl".

gaarden atter seirrig ind i England og der findes nu i England, kan vi sige, omtrent ingen selveiende Bondestand. Men naar Landbefolkningens Kaar selv i Middelalderens mørkeste Dage alligevel i England var bedre end i Frankrig og Tyskland, da skyldes dette de hedenske Nordboer, som til England førte med sig sin Kjærlighed til personlig Ret og Frihed, og deres Ætlinger, de kristne, fransktalende Normanner.

Rundt om i England, hvor nordiske Mænd satte Bo, prægede de Landet med sin Lov, „de Danskes Lov", som den gjerne kaldtes. Det Omraade, hvor nordisk Lov gjaldt, kaldtes som alt før nævnt Danelagen. Det strakte sig i videste Forstand fra Wætlingastreet i syd mod nord til Cumberland og Westmoreland, men omfattede i snævrere Betydning nærmest Femborgene og Yorkshire. De saakaldte „Eadwards og Guttorms Domme" viser os, at nordisk Ret fuldt udviklet herskede i Østangel allerede ved Begyndelsen af det 10de Aarhundred. En anden meget gammel Lov (*Norð-leóða laga* „Nordfolkenes" eller „Nordboernes(?) Lov") ordner Forholdene i Mercia og fastsætter Mandebod for Nordboer og Angelsakser efter Mercias Lov og efter „Danelagen"; den taler ogsaa om walisiske Mænd, som sætter Bo i Landet, og har derfor, skulde jeg nærmest tro, gjældt for Chester og Egnen deromkring.

Overalt hvor Danelagen gjaldt, var Folket frit og selvstyrende. Alle fribaarne, vaabenføre Mænd samledes paa Tinge og gav ved at række sine Vaaben i Veiret eller ved at slaa dem sammen sit Bifald til Love og Beslutninger, valgte og hyldede sine Konger og mindre Høvdinger. Ogsaa Angelsakserne havde nok fra gammel Tid — ligesom alle Germaner — Folkemøder: for Hundredet og for Shiret eller Grevskabet. Men Folket var her bare tilstede som Vidne ved Domsafsigelser; Tingordning.

den lovgivende Myndighed havde forlængst Kongen og hans „vise Mænd" tilranet sig. Da Alfred og Guttorm slutter Fred og afgjør Grænsen mellem sine Lande og aftaler Love om det indbyrdes Forhold mellem Daner og Englændere, saa er det bare Kong Alfred og hans vise Mænd (hans „Witan") paa den ene Side, men paa den anden Side Kong Guttorm og „hele det Folk, som bor i Østangel", der slutter denne Fred og fæster den med Eder for sig selv og sine Efterkommere. Her ser vi tydelig Forskjellen i Frihed hos de to Folk.

Som jeg alt før har nævnt, var det i Begyndelsen — i Northumberland som i de andre nordiske Riger — Hæren, som repræsenterede det samlede Folk. *Alls herjar mót* „hele Hærens Møde" var Navn paa de Folkeforsamlinger, hvor Mænd fra hele Riget mødte. Men der var ogsaa som Nordboerne i Hjemmet Ting i hver af Landets mindre Dele: i Shirer, i Tredinger, i Vapentak og i Hundreder.

Landskabs-inddeling.

Ligesom de nordiske Folk har havt sin store Indflydelse paa engelsk Retsudvikling, saaledes har ogsaa deres Landskabsinddelinger sat varige Spor efter sig. Fra den Tid, da Angler, Sakser og Jyder satte sig fast paa Britanniens Jord, har Landet været delt i Shirer (eller Grevskaber, som de nu ogsaa kaldes) og Hundreder (svarende til vore Hereder). Men dér hvor Dansker og Nordmænd bosatte sig, gav de Landets Dele nye Navne, som mangesteds endnu har holdt sig. Den Dag idag er Yorkshire foruden Byen York delt i tre Ridings, Øst-, Nord- og Vest-Riding. Vi finder den samme Inddeling ogsaa i Middelalderen i Yorkshire; men da hed det *Treding* eller *Thrithing* (d. e. oldn. *þriðjungr* „Tredjedel"; Riding er en senere Forvanskning.*)

*) Denne Forvanskning er opstaat derved at i North-, East- og West-Riding det ene Ord endte og det andet oprindelig begyndte med en Dental.

Hver af Yorkshires tre Ridings udgjør fremdeles en Enhed for sig; de har sin Lord Lieutenant, sin Custos og sin High Sheriff og danner et Mellemled mellem Shiret og Hundredet eller Vapentaket. Inddelingen i Tredinger fandtes i gamle Dage mangesteds i de nordiske Lande. Paa Island var hvert Tinglag delt i tre Thridjunger, hver med en Gode i Spidsen, og Gotland er endnu i kirkelig Henseende delt i tre Tredinger. Yorkshire og de Grevskaber, hvor Femborgene laa, er i vore Dage delt dels i Hundreder, dels i Wapentakes; begge Dele betyder praktisk talt det samme. Steenstrup har paavist, at Vapentakerne udgjør Femborgenes og Byen Yorks nærmeste Opland, medens Hundrederne findes i Udkanterne af deres Omraader. Ordet Wapentake er det samme som det norrøne Vápnatak „Vedtagelse ved Vaabnene". — Folk paa Tinge godkjendte Beslutninger ved at slaa Sverdene mod Skjoldene eller ved at række Sverd eller Økse i Veiret. —

Endnu længe efter Danevældets Ophør var det Skik, naar Kongen havde udnævnt en Høvding for Herredet, at Indbyggerne mødtes paa Tinge og „ved Vaabentag" tilkjendegav sin Anerkjendelse af den nyindsatte Høvding. Høvdingen rakte sit Spyd i Veiret og Heredets Ældste rørte det med sine Spyd og stadfæstede ham derigjennem som sin Herre. — Oprindelig blev vel Heredets Høvding ogsaa valgt og udnævnt paa Tinget. — Denne Forret, som Englands øvrige Hundreder ikke eiede, var visselig Grunden til at enkelte af Danelagens Hereder — for at minde om sin større Frihed og sit mere udstrakte Selvherredømme — kom til at kalde sig Vapentak eller maaske oprindelig „Vapentaks-Hundreder".*)

*) Efter E. Hertzberg, Tvivlsomme Ord i Norges gamle Love (Arkiv f. nordisk Filologi V, 356—358). Bestemmelserne om Vapentaket findes i de saakaldte Edward Confessors Love, § 30.

Stedsnavnenes Vidnesbyrd om Tingpladse.

Gjennem Stedsnavnene kan vi gjøre os et levende Billede af hvordan Heredstingene i England har været indrettet. Rundt om i England fra Grevskabet Chester i Vest til Suffolk i Øst findes der en Mængde Steder, som ved sit Navn viser, at de er gamle Tingpladse. I Suffolk heder et Hundred endnu Thingoe, ældre *Tingho,* det samme som islandsk *þinghá* „en Tingkreds". Som oftest blev Tinget holdt paa en flad Vold, helst naar der ved denne var en Haug, hvor Lagtinget kunde sidde. — Den typiske Tingplads paa de britiske Øer er Tynwald Hill paa Øen Man, hvor vi har baade den flade Vold, hvor Tingalmuen samledes, og den med Kunst opførte runde Haug, hvor Lagtinget i gamle Dage sad og hvor Øens Parlament endnu hvert Aar aabnes. — Af saadanne Tingvolde i England finder vi ikke mindre end to i Nærheden af Chester*). I Norfolk opfører Domesdaybogen to „Tingvolde" *(Tingeswella* og *Tingeuuella);* i Nærheden af Whitby i Yorkshire fandtes der ligeledes i gammel Tid et *Thingwall.*

Tinghauge paa Høvdingernes Gaarde.

Næsten alle Vapentak og en hel Del af Hundrederne i Norfolk og Suffolk har nordiske Navne. En stor Del af disse ender paa -hou (oldn. *haugr* „Haug"). Saaledes finder vi i Norfolk *Grimeshou* og *Grenehou* Hundreder; blant Vapentakerne kan nævnes *Aslaceshou, Calnodeshou* og *Hawardeshou* i Lincolnshire. Alle disse Hereder har som „Grimshaug" faat sit Navn efter den Haug, hvor Bønderne mødtes og holdt Ting. Tinghaugen laa paa den Gaard, hvor Heredets Høvding oprindelig havde sin Bolig. Grimshaug hørte til Gaarden *Grimestuna,* som har faat sit Navn efter en Vikingehøvding ved Navn Grim; *Hawardeshou* eller „Haavardshaug" hørte til *Hauuardebi,* opkaldt efter Haa-

*) Thingwell i Grevskabet Chester og Thingwall 6½ engelsk Mil øst for Liverpool.

vard; *Grenehou* hørte til *Grenesuuilla* osv. *Maneshou* Wapentake i Yorkshire har Navn efter Tinghaugen, som laa paa *Manestorp,* der igjen maa været opkaldt efter en Høvding ved Navn Manne. Samme Betydning har Navnet *Manesheve,* et Hundred i Bedfordshire; dette har, tror jeg, faat Navn efter Manne Jarl, som faldt i Bedford i Aar 921, og er saaledes et af de faa nordiske Stedsnavne i England, om hvilket vi kan sige, hvem det er opkaldt efter.*)

Undertiden blev Tinget ikke holdt ude i det fri, men inde i Hus; i Hertfortshire findes der saaledes et *Tingehalla* „Tinghal". Mange af Hundredernes og Vapentakernes Navne stammer fra den hedenske Tid og viser, at Tinget oprindelig holdtes ved hedenske Templer og Offerpladse. Der var overalt i gammel Tid, saaledes som vi kan se paa Tynwall paa Man og paa det islandske Alting, en nær Forbindelse mellem Tingpladsen og Gudehovet. Allerede hos de gamle Germaner var det Præsterne, som ledede Folkeforsamlingen. Intet Under derfor, at de hedenske Nordboer i Vesterlandene ogsaa mødte paa Tinge ved hellige Lunde og Kilder eller paa Volden udenfor sine Gudehov. Allerede tidligere har jeg nævnt *Wanelund* Hundred i Norfolk, som har sit Navn efter en til Vanerne indviet hellig Lund. I Lincolnshire ligger Aswardhurn Wapentake (i Domesdaybogen kaldt *Aswardetierne).* Det har sit Navn efter *Aswardebi,* hvor en Høvding ved Navn Asvard engang maa ha boet. Men Vapentaket kaldes „Asvards Tjern"**). Paa Aswards Gaard har der da ligget et helligt, maaske til Vanerne eller til Vaneguden Njord viet Tjern, hvor Mænd af nordisk

Ting paa samme Sted som Gudehov og Offerpladse.

*) Her som saa ofte ellers har Genitivsendelsen *-s* fortrængt den gamle paa *-a.*

**) Endelsen *-tierne* er Oldn. *tjǫrn* „Tjern, liden Indsjø".

Byrd i hedensk Tid mødtes, ofrede og holdt Ting. Videre kan jeg nævne *Halichelde* Wapentake i Yorkshire, hvor Herredets Bønder har mødtes paa Tinge ved en hellig Kilde, og *Gerlestre* Wapentake sammesteds, som maaske har Navn efter et helligt Træ paa Eiendommen *Gerleuuorde.**) I *Avelunt* Wapentake i Lincolnshire har der paa Eiendommen *Auetorp* (opkaldt efter en Mand med det i Danmark og Sverige brugelige Navn Ave) ligget en hellig Lund, hvor Heredets Bønder ligesom i Wanelund mødtes for at ofre og holde Ting.**)

Femborgenes Forfatning

Merkeligst af alle nordiske Ting i England er dog de fem Borges. Som vi alt har hørt, udgjorde Femborgene, d. e. Byerne Lincoln, Nottingham, Derby, Leicester og Stamford med tilhørende Opland en Slags Forbundsfristat. De stod ikke under Konger; af Høvdinger nævnes kun Jarler og Holder. Ogsaa efterat de var kommet under engelske Konger, vedblev Femborgene at ha sit gamle Styre, som skildres i en Lov fra Kong Æthelreds Tid (omkr. 997)***) De fem Borge havde, synes det, et Fællesting, som kaldtes „Femborgenes Ting“. Ved Siden deraf var der ogsaa i hver af „Borgene“, som jo disse muromgivne Byer kaldtes, et „Borgting“. Ogsaa de andre nordiske Stæder i England — som York og Chester — havde sine Tingforsamlinger, hvor Borgerne sad til Doms og vedtog Love og Vedtægter til sin Bys Bedste. Bymødet i Chester havde saaledes samme Rang, som Hundredstingene. I sin Uafhængighedstid havde Femborgene ligesom York sin egen

*) *Halichelde* betyder „den hellige Kilde“, *-chelde* er oldn *kelda* „Kilde“; Gerlestre er „Gerles eller Geirulvs Træ“ (?).

**) Endelsen *-lunt* er nordisk, vort „Lund“.

***) Tryks hos Schmid, Die Gesetze der Angelsachsen (2 Aufl.), S. 212 ff. *(Concilium Wanetungense*; d. e. Raadsmødet i Wantage)

Udmyntning. Paa en meget sjelden Mynt fra første Halvdel af det 10de Aarhundred læser vi saaledes paa Forsiden *Sancti Martini* og paa Bagsiden *Lincoia civitas* (Byen Lincoln).

Intet vidner, synes jeg, høiere om at vore Landsmænd dér vesterpaa, Hedninger og Vikinger som de var, dog i Kultur snart blev Angelsakseres, Irers og Franskmænds Jevnbyrdige, end den Evne, som de, der dog i Hjemmet næsten ingen Byer havde, eiede til at skabe blomstrende og frie, selvstyrende Stæder. I England var der endnu paa Domesdaybogens Tid kun lidet af Handel og Haandværk. Byerne stod i denne Henseende langt tilbage for Frankrigs Stæder. London var jo en stor By, som søgtes af mange fremmede Kjøbmænd og hvor Borgerne havde en vis Frihed og Selvstyre; Winchester, som længe havde været Kongernes Sæde, hørte ogsaa til Englands største Stæder, og i Dover havde Borgerne sin Gildehal. Men ellers var det paa Domesdaybogens Tid kun i de fordums nordiske Stæder, York, Femborgene, Chester og Cambridge, at Borgerfrihed, Handel og Industri blomstrede.

Byernes Styre, Lagmænd.

I disse Byer finder vi som en særlig nordisk Udvikling de første ufuldkomne Spirer til et Bystyre, nemlig Lagmændenes Institution. I Cambridge var der tolv Lagmænd *(lagmanni),* der havde Rang som Thegner, eller for at bruge et moderne Udtryk adelig Rang. I Lincoln var der tolv Lagmænd, som havde efterfulgt sine Fædre i Stillingen og nød større Friheder end de øvrige Borgere. I Stamford havde der været tolv Lagmænd, men der var paa William Erobrerens Tid bare ni. I York nævnes der fire Dommere *(iudices);* men der kan godt ha været flere. I Chester var der tolv *iudices.* Om Dommerne i Chester, som svarer til Lagmændene i de andre Stæder, heder det i

Domesdaybogen, at de var Kongens, Jarlens og Biskopens Mænd; de maatte være tilstede paa Hundredmødet, d. e. paa Bytinget; hvis ikke skulde de bøde 10 Shilling. I Stamford, hvor Lagmandsinstitutionen som et arveligt Embede endnu ved Aar 1275 havde holdt sig, siger de Edsvorne: Der er tolv Mænd i Stamford, som kaldes Lagmænd, fordi deres Forfædre i gammel Tid var Lovens Dommere i denne By. Dette er alt hvad vi ved om Lagmændene. Vi kan deraf slutte, at de var Mænd af høi Rang, som eiede Gaard og Grund, havde Frihed for de vanlige Afgifter og Domsret over sine Mænd; deres Embede gik i Arv fra Fader til Søn. Paa samme Maade udviklede House of Keys paa Øen Man sig i Tidens Løb til at blive en arvelig Korporation, hvor Medlemmerne indtil 1866 supplerede sig selv. Men ligesom House of Keys, som jeg i første Del af „Vikingerne“ har vist (S. 187 ff.), stammer fra den gammelnorske Lagrette, saaledes var ogsaa de engelske Lagmænd, som altid optræder tolv sammen, Lagrettens Medlemmer og ikke som de norske og svenske Lagmænd, der optræder enkeltvis, Tingforhandlingernes Ledere. Spiren til denne Lagmandsinstitution ser vi i Kong Æthelreds før nævnte Lov for Femborgene. Her heder det, at der skal være et Møde (d. e. et Ting) i hvert Vapentak, og at de tolv ældste Thegner sammen med den kongelige Gerefa (det angelsaksiske Navn paa Heredets Høvding) skal gaa ud og sværge paa den Helligdom, man giver dem i Hænde, at de ikke skal anklage nogen skyldfri eller fordølge nogen skyldig. De tolv ældste Thegner maa ha været Medlemmer af Lagretten, som altid bestod af én eller flere Tylvter og som afgjorde alle Domshandlinger, medens Folkets Vedtagelse kun var en Formssag. Lagrettens Medlemmer havde saaledes alt før Aar 1000 Thegns Rang; det var

med andre Ord en Hæder og blev snart en arvelig Værdighed at sidde i Lagretten. I disse tolv edsvorne Mænd, som leder Domsforhandlingerne paa Tinget, har flere nyere Forskere sét et af de sterkeste Vidnesbyrd om at den engelske Edsvorneret, Juryen, er opstaat i England selv og ikke indført med Normannerne. Er dette saa, og meget synes at tale derfor, saa maa jeg dog med Bestemthed hævde, at Juryen i sin første Oprindelse er en nordisk og ikke en angelsaksisk Indretning. Ti nordisk og ikke angelsaksisk var Lagretten og Lagmandsinstitutionen.

Næst efter London var York ved Siden af Winchester endnu paa Domesdaybogens Tid Englands første Stad. Den var delt i syv Shirer, hvoraf én var Erkebiskopens, og havde, om jeg forstaar Ordene Ret, fire forskellige Ting. De fire Dommere, som vi før har hørt om, kan ifald de ikke var Lagmænd ha været Dommere ved disse Ting.*) En af Shirerne var paa Domesdaybogens Tid ryddet for at give Plads for en ny Borg. I de andre fem Shirer var der 1058 beboede Gaarde og i Erkebiskopens 189 Gaarde. Tilsammen har der vel i York ved Midten af det 11te Aarhundred været omkring 1500 Gaarde og vel 7000 Indbyggere. Fra Romernes Tid var Byen befæstet og omgivet af Volde. Angelsakserne havde ladet disse forfalde, men Nordboerne havde udbedret og gjenopført dem. Inde i Byen havde de ligesom i Dublin bygget en fast Borg, som dog alt blev nedrevet af Kong Æthelstan.

Byen York under danske og norske Konger.

I Dublin var der i det 12te Aarhundred, medens Byen endnu var norsk, et stort Hus, hvor Borgerne holdt sine Møder og som vel var Raadhus. Om der var noget saadant i York, ved jeg dog ikke. De fleste

*) Domesday nævner flere Huse, som tilhørte forskjellige Mænd, *cum IIII dingis* („med fire Ting“?).

Huse i Byen var vistnok, med Undtagelse af Kirkerne, af Træ eller Bindingsværk. Der fandtes dog alt ved Midten af det 11te Aarhundred enkelte Stenbygninger, som eiedes af Privatfolk. I Udkanten af Byen og lige udenfor dennes Mure laa ligesom i Dublin Haverne, hvoraf flere eiedes af Stormændene. Af andre Indretninger i York nævner Domesdaybogen to Slagterhuse. Ellers ved vi kun lidet om dens Udseende og det Liv, som rørte sig i den. Tidligere havde York været en forholdsvis endnu større By og dens Handel mere blomstrende. De mange i York prægede Mynter fra Kongerne af Ivars Æt og de med dem samtidige Erkebiskoper vidner om Byens Rigdom. I en Skildring af York fra Slutningen af det 10de Aarhundred heder det: „Byen York er hele det northumbriske Folks Hovedstad; den var fordum ædelt bebygget og omgivet af faste Mure. Disse er nu sløifede. Dog har den en talrig Folkemængde. Af Mænd og Kvinder — foruden Børn — tælles der ikke mindre end 30000 i denne Stad, som er utrolig fyldt med og rig paa Varer, som tilhører Kjøbmænd, der kommer hid allesteds fra, mest dog fra Danernes Folk“. Endnu den Dag idag er der i York mange Minder om at Byen engang har lydt under Dansker og Nordmænd. Gaderne kaldes ikke som ellers i England *Streets,* men „Gader“.*) Der er en *Micklegate* (oldn. *Miklagata* „Storgade“), en Walmgate, en Spurriergate, en Castlegate („Slotsgade“), en Goodramgate (d. e. Gudrumsgade) og flere andre. En af Byens Kirker heder endnu St. Olave, et Vidnesbyrd om at den i Middelalderen var indviet til Olav den hellige.

Ogsaa Femborgene var paa William Erobrerens Tid betydelige Stæder, men havde tidligere været endnu

*) *Gate* betyder ellers i England „Portaabning“, men betyder i York „Gade“ (oldn. *gata).*

større. I Lincoln var der saaledes 1150 Gaarde; men 240 af disse laa nu øde. Torksey*), som nu bare er en liden Landsby, har i Domesdaybogen 213 Borgere og kaldes, uagtet Byen ligger 10 engelske Mil fra Lincoln, dennes Forstad. Stamford, som nu er en forholdsvis liden By med mindre end 20000 Indbyggere, hørte fordum til Englands betydeligere Stæder. Den har i Domesdaybogen 12 Lagmænd, som er høibyrdige, rige og formaaende Mænd. Ogsaa dens andre Borgere har en merkelig stor Frihed; de kaldes Sochemanni, men har — i denne Lensvæsenets Tid — „Ret til at søge sin Herre, hvor de vil“. Byen har ogsaa lidt Fabrikdrift, en Sjeldenhed i det gamle England; — ikke alene et Par Møller, men ogsaa dens Klædesvævere nævnes.

Byen Chester og dens Handel.

Ligesom det var under Nordboernes Vælde, at York og Femborgene var vokset op til at blive blant Englands vigtigste Stæder, saaledes var det ogsaa Nordmænd og Dansker, som havde lagt Grundvolden ttl Chesters Betydning. Liverpool fandtes endnu ikke; al Handel gik til Mundingen af Dee. I det gamle Chester, som stammer lige fra Romernes Dage, var Vikingerne i anden Halvdel af det 9de Aarhundred blevet Herrer. Her indrettede de, som vi alt har hørt, sit eget Styre og skabte en livlig Handel, dels med Dublin og Waterford i Irland og dels med Norge; ti en af Byens vigtigste Indførselskilder er ifølge Domesdaybogen Maarskind, som næppe kan være kommet andetsteds end fra Norge. Chesters Kjøbmænd var visselig endnu, da denne Bog blev skrevet, for Størstedelen af nordisk Byrd; der regnedes, ligesom i Femborgene, i Mark og Øre og ikke som ellers i England i Pund og Shilling.

Seiler vi fra Chester ned over den grunde og tilsandede Dee, hvor al Skibsfart nu næsten er ophørt,

*) Navnet er nordisk og betyder „Torkels Ø“.

Nordiske Stedsnavne i Seilleden mellem Chester og Bristol.

ud i the Flint og videre rundt Kysterne af Wales og ind i Bristolkanalen og helt frem til Udløbet af Floderne Avon og Severn, saa vil vi paa hele vor Reise — ikke bare ved Anglesey — midt i Seilleden møde en Række Næs, Øer og Holmer, som bærer nordiske Navne. Straks ved Udløbet af Dee kommer vi forbi en Odde, der ligesom Nordspidsen af Man heder Point of Ayre.*) Lidt længere mod vest seiler vi ved Llanludno forbi et underligt formet Forbjerg, som med Rette bærer Navnet Great Ormes Head „Store Ormehoved".**) I det fiskerige Farvand rundt Anglesey er der flere Holmer og Skjær, som bærer nordiske Navne: Maen Piscarcarla***) „Fiskermændenes Klippe", Skerries „Skjærene" og Priestholm „Præsteholmen". Naar vi saa har seilet gjennem det trange Menai Stræde og er kommet ud i St. Georgskanalen, møder vi lige udenfor Nordvestspidsen af Wales en liden Ø, som bærer det nordiske Navn Bardsey „Baards Ø" (af Mandsnavnet Baard og oldn. *ey* „Ø"). Ved Sydspidsen af Wales, lige udenfor St. Davids, ligger en anden liden Ø med et lignende Navn, Ramsey eller „Ravnsø". Langs Sydkysten af Wales er der endnu flere nordiske Navne. I Pembrokeshire ligger Tenby, en liden By, som omkring 1100 og i de følgende Par Aarhundreder havde stor Betydning.****) Paa Halvøen Gower ligger først og fremst den blomstrende Handelsstad Swansea, som nævnes alt i det 11te Aarhundred†); længere

*) Ayre er oldn. *eyrr* „Øre; lav, fremspringende Odde".

**) Af oldn. *ormshǫfuð*.

***) *Maen* er kymrisk og bet. „Klippe". *Piscarcarl* „Fiskerkarl" er nordisk. *Dun Piscarcarla* „Fiskermændenes Borg" nævnes i en Fortælling om Clontarfslaget, som er overført til det mythiske Slag Ross na Rig. Det synes der at betyde Færøerne.

****) Endelsen *-by* vidner om at Tenby er nordisk.

†) Swansea, ældre *Sweinesea* er afledet af Mandsnavnet Svein („Sveinsaa").

ude paa Halvøen ligger en Bugt, som kaldes Uxwich „Okseviken“ (oldn. *Uxavík),* og Forbjerget Worms Head „Orms Hoved“, som maaske engang ogsaa har hedt Orms Head *(orms hǫfuð).* Længere ind i Kanalen

ligger midt i Seilleden en liden, steil Holme, som bare kan bestiges fra to Steder; den bærer det betegnende Navn Steepholm (af ags. *steap* „steil“ og oldn. *holmr* „Holme“).*) I Modsætning dertil heder en lav Ø ikke langt fra Avons Munding og med udmerkede Beiter for Faarene Flatholm „Fladholme“.

Alle disse Holmer, Skjær, Bugter og Byer har faat sine Navne af nordiske — eller kanske snarest af norske Kjøbmænd, som fra Nybygderne i Irland har

*) Steepholm ligger i sydvest for Weston-super-Mare i Somerset.

Bristols Handel.

seilet med sine Varer til Byerne ved de brede Elve, som munder ud ved Englands Vestkyst. De norske Kjøbmænd i Irland var dristige Sjøfarere, som seilede lige fra Spanien i Syd til Irland i Nord; vi finder dem ved Markedet paa Brennøerne ved Gøtaelvens Munding, ja endog i Nowgorod. Men især drev de en livlig Handel paa Chester og paa Bristol, som i det 11te Aarhundred begyndte at blomstre op. William af Malmesbury, som skrev omkring Aar 1140, siger, at Bristol er en Havn for Skibe, som kommer fra Irland, Norge og andre oversjøiske Havne. De Varer, som de norsk-irske Kjøbmænd bragte med sig, var dels Skindvarer og norske Falke*) ogvel ogsaa Tørfisk og dels Træller; ti endnu i Slutningen af det 11te Aarhundred trivedes Slavehandelen i Irland; Slaverne førtes bundne til Bristol, som var Hovedmarkedet. Rundt om i Byerne langs Sydkysten af Wales og i Bristol var der i den tidlige Middelalder Kolonier af norske Kjøbmænd fra Irland. Da Dublin efter Englændernes Erobring i 1170 fik nye Indbyggere, kom en Mængde af disse netop fra Byerne ved Bristolkanalen, Mænd, som for Størstedelen bærer nordiske Navne: Torkil, Svein, Ivar, Salmund, Robert Søn af Sivard, Robert, Søn af Torkil, og Steinar fra Cardiff; Godfred og Rikard, Søn af Sigar, fra Swansea; Sewale fra Cardigan; Torstein, Ulv, Johan Torsteinssøn, Johan Wethfoten (d. e. Træfod), Johan norske og Haamund fra Bristol.**)

Rundt om i disse Byer fra Chester til Bristol er det Mænd af norrøn Byrd, som har vakt Handel og Skibsfart tillive og knyttet Forbindelser med fremmede

*) Worcester, som ligger ved Severn, gav i aarlig Afgift til William Erobreren bl. a. en norsk Falk.

**) Se A. Bugge, Contributions to the History of the Norsemen in Ireland (Kristiania Videnskabsselskabs Skrifter 1900, No. 6).

Lande. For Bristols Opkomst især maa Nordboerne ha havt stor Betydning; dem skylder Bristol sin i Middelalderen saa livlige Handel med Syd-Frankrig og Spanien som med Dublin og Waterford. I 1412 seilede Mænd fra Bristol for første Gang til Island, hvor de gjennem lange Tider udnyttede det rige Skreifiske udenfor Øens Kyster. I 1480 og siden Aar efter Aar udsendte Bristols Kjøbmænd Skibe, som skulde seile „vest for Island" og opsøge „Brasiliens Ø og de syv Stæder"*) og herfra var det, at Cabot i 1496 drog ud paa sin store Opdagelsesfærd. Mon ikke dette Sjømandsmod, som i Middelalderen ikke havde sin Lige i England, skyldes de norrøne Mænd, som i Vikingetiden satte Bo ved Bristolkanalen og dér plantede Skibsfart og Handel?

Danskers og Nordmænds Handel i England.

Der er ogsaa ellers i England som i Irland en Række Navne, som minder om nordiske Kjøbmænds Handelsfærder. Lige udenfor Indseilingen til Fjorden ved Belfast ligger der et Par Smaaøer, som heder Copeland Islands (Sagaernes *Kaupmannaeyjar* „Kjøbmandsøerne"). Her har ligesom paa Brennøerne nordiske Kjøbmænd i gamle Dage pleiet at sætte Stevne og holde Marked og derfra har Færden gaat over til Man og videre til Cumberland eller til Chester. I Nærheden af Chester laa paa Domesdaybogens Tid *Cepmundewiche* „Kjøbmandsviken" (Navnet er halvt engelsk, halvt nordisk); i det østlige England møder vi Stedsnavne som *Copemantorp* i Yorkshire og *Copmaneforde* (nu Copmanford eller Coppingford) i Huntingdonshire**). Et endnu mere talende Vidnesbyrd om Nordboernes Betydning for Udviklingen af Englands Handel er det, at de nordiske Betegnelser for Mynt og Vægt, Mark, Halv-

*) „The Island of Brasylle and the seven Cities".

**) Sidste Led er ikke vort „Fjord", men ags. *ford* „Vadested."

mark og Øre, som først kom i Brug i Danelagen, bredte sig langt ud over dennes Grænser og optoges i Englands almindelige Myntsystem, ja at Marken endog kom i Brug i Frankrig.

Danskernes Kirke og Kjøbmandsgilde i London.

I London havde de Danske, især Kjøbmænd og Sjøfarere, alt paa Knut den stores Tid sin til den hellige Clemens, de sjøfarendes Skytshelgen, viede Kirke. Denne Kirke, der endnu som i gamle Dage kaldes „de Danskes St. Clemenskirke“ *(St. Clemens Danes)*, laa fordum lige udenfor Londons Mure. Nu ligger den i det travleste London midt i den store Færselsvei ned til City, der hvor Strand gaar over i Fleet Street. I Nærheden laa ogsaa i gamle Dage Nordboernes Kirkegaard, hvor bl. a. Knut den mægtiges Søn Harald Harefot tilsidst fandt Hvile. I London havde ogsaa de danske Kjøbmænd fra gammel Tid sit Kjøbmandsgilde og sit Gildehus. Da det efter Knuts og hans Sønners Død begyndte at gaa tilbage med Danskernes Handel paa London, blev Gildet opløst og Gildestuen solgt til Kjøbmændene fra Køln. Disse havde i „de Danskes Sal“ *(la saille des Deneis)* sin Gildehal, som Henrik 2 i 1157 lovede at værne. Fra det danske Herredømmes Tid stammede ogsaa en Bestemmelse, som lidt efter Aar 1200 blev indført i Londons Liber Custumarum („Vedtægternes Bog“), nemlig, at Dansker og Nordmænd i London havde „*botsate*, d. e. Ret til Ophold hele Aaret rundt“ (af *buðseta* „at sidde i Boder“). Danskerne havde desuden Ret til at besøge alle engelske Markeder. Ogsaa gutniske Kjøbmænd nød fra gammel Tid mange Forrettigheder i England; de skulde, naar de kom, „værnes som forbundne Brødre og Rigets Borgere“. Til Gjengjæld for sine Friheder skulde Danerne holde Biskopsgate Port paa Nordøstsiden af London vedlige og holde Vagt ved denne. Denne For-

pligtelse gik siden over paa de kølniske Kjøbmænd.*) I vore Dage forsvinder Nordmænd og Dansker i Londons Menneskevrimmel og gotlandske Skibe er forlængst ophørt at seile til fremmede Lande. Men der var en Tid, da disse tre, Nordmænd, Dansker og Gotlændinger ved Siden af „Keiserens Mænd“ fra Tyskland var de Fremmede, som hyppigst saaes paa Londons Markeder.

Vidnesbyrd om høiere Kultur og mildere Sæder.

Gjennem Domesdaybogens Navne og gjennem gamle Breve og Aktstykker faar vi et lidet Indblik i vore Landsmænds Liv ikke alene i Byerne, men ogsaa paa Landet i de engelske Nybygder. Vel var der endnu megen Vildskab og Raahed baade blant Høi og Lav. Mange Stormænd sad ude paa sine Gaarde og undertrykte Bønderne, ja var ikke stort bedre end simple Landeveisrøvere. I Agmundsnes i Yorkshire laa saaledes paa Domesdaybogens Tid en Gaard med det betegnende Navn *Ribelcestre* „Røverborgen“.**) Folk stikker hverandre ihjel for et godt Ord og Høvdingerne skammer sig ved at dø Straadød paa Leiet. Vi kan dog, synes jeg, se hvordan Livet under Indflydelse fra Kristendommen lidt efter lidt begynder at blive mildere og at tage mere Hensyn til de Svage og Fortrykte. Kvinderne faar Arveret og faar Lov til at eie Gaard og Grund. I 970-Aarene kjøbte saaledes Medehamstede Kloster Land baade af en Mand med det nordiske Navn Ufeig og „af hans Moder Asveig“. Naar to Eiendomme i Yorkshire og én i Lincolnshire heder „Ragnildstorp“ *(Ragheneltorp)*, maa vi ikke da slutte, at deres

*) Se A. Bugge, Vesterlandenes Indflydelse paa Nordboerne, og F. Liebermann, Über die Leges Anglorum (Halle 1894), S. 49 og 52.

**) Engelsk *ribald* „en løssluppen Fyr, en Røver“ stammer fra Romansk.

første Eiere har været Kvinder ved Navn Ragnhild? Og vidner det ikke om menneskeværdigere Samfundsforhold, at Domesdaybogen ikke nævner en eneste Træl i hele Lincolnshire og Yorkshire! Hjemme i Danmark og Norge tænkte ingen endnu paa at reise Hospitaler for at pleie de syge. Men i England og især i Irland lærte Nordboerne Spedalskheden at kjende som en frygtelig Sygdom, som de af al Magt maatte søge at kjæmpe mod. Allerede i 921, da Kong Gudrød af Dublin plyndrede Armagh i Ulster, sparede han, som de irske Aarbøger udtrykkelig siger, „Bønnehusene med Guds Folk og de Spedalske". Og nu varede det vist ikke længe, før der begyndte at reise sig Leprahospitaler i Vikingenybygderne rundt den irske Sjø. Sydligst i Cumberland, hvor Halvøen Furness („Furunæs"?) stikker ud i Havet, ligger der et Sted, som heder Loppergarth og hvor der ifølge Sagnet i gammel Tid skal ha staat et Hospital for Spedalske. Dette maa være reist af nordiske Mænd; ti Loppergarth er et nordisk Navn, som virkelig betyder „Lepragaard". — Sidste Led er vort „Gaard", første Led gl. irsk *lobrán,* gælisk *lobhar* „syg", især „spedalsk". — Fra Irland og Skotland bredte Kjendskabet til de spedalskes Pleie sig til Færøerne, hvor der ved Viken Lobbra paa Suderø i Middelalderen synes at ha været et Leprahospital.*)

Hospitaler for Spedalske.

Med Olav Trygvessøn, Svein Tjugeskæg og især med Knut den mægtige kom nye Skarer af Dansker og Nordmænd til England og i mange Bygder i England taltes der helt ned til det 11te Aarhundreds Slutning mere Nordisk end Engelsk. Vidunderlig var i Sandhed vore Landsmænds Evne til fjærnt fra Hjemmet at mindes sin Byrd og sine Stammefrænder og til at bevare

Nordisk Sprog tales i England ind i det 12te Aarhundred.

*) *Lobbra* og *„til Lobbrara",* som det heder, synes ogsaa at staa i Forbindelse med irsk *lobrán* og *lobra* „Sygdom".

sit Sprog. Domesdaybogen og Runeindskrifter vidner om at nordisk Sprog ned til Aar 1100 og vistnok endnu længer blev talt i Northumberland. Længst levede kanske nordisk Sprog mellem Cumberlands Aaser og Fjelde. For ikke mange Aar siden blev der i Væggen paa et Udhus paa Loppergarth i Furness fundet en udhuggen Sten, som før havde staat over Indgangen til St. Leonards Kirke, som blev reist ved Midten af det 12te Aarhundred. Paa Stenen læser vi hugget i Runer: K(A)M(A)L : SETI : ÞISA : KIRK : HUBERT : MASUN : U(A)N : M(ERKI); d. e. „Gammel reiste denne Kirke. Hubert Stenhugger udførte [Rune]merkerne“.*) Saa har da endnu paa Sverres og Valdemar den stores Tid vore Landsmænd i Cumberland talt sit nordiske Maal og midt iblant Englændere og Kelter forstaat at hævde sig som Nordboer. Ja selv Englændere som Stenhuggeren Hubert har i disse Bygder lært sig Nordisk.

Det vækker vemodige Følelser at studere Livet i disse Nybygder, hvor Historiens haarde Nødvendighed snart skulde ringe Dødsklokken over fagre Forhaabninger og et Liv, som engang havde været rigt og blomstrende. Ligesom i vore Dage var det de unge og arbeidslystne, som fandt Hjemmets Forhold for trange og derfor drog ud til fjærne Lande, saa Hjemmets Bygder dengang som nu næsten tømtes for Folk. De nye Egne, hvor de satte Bo, var dog ikke øde og menneskeomme Prærier, men Lande, der i Rigdom og aandelig Kultur stod høiest i Europa. Derfor kom ogsaa de Mænd, som vandrede ud, til at blive et vigtigt Bindeled mellem Europa og de nordiske Lande. De gav Hjemmets fattige Bygder tilbage ikke bare Guld

*) MASUN er engelsk *mason,* middelengelsk *masun* „Stenhugger, Murer“. Stenen er meddelt af Mr. Collingwood i Saga Book of the Viking Club III, S. 139 ff.

og Sølv, men det, som var mere værd, Kristendom, vesterlandsk Kultur og et menneskeværdigere Syn paa Livet. Og det bør vel ogsaa være os en Trøst, at Nordmænd og Dansker har været med at skabe den engelske Nation, at de har sat sit varige Præg paa engelsk Retsudvikling og at de paa Englands Jord har plantet Spirer, som siden skulde vokse baade vidt og stort: Kjærlighed til Sjøfart og Handel.
